

**T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ESKİ TÜRK EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

17. YÜZYIL KASİDELERİNDE METHİYE

**HAZIRLAYAN
ESRA ONUR**

**DANIŞMAN
Prof. Dr. MAHMUT KAPLAN**

**MANİSA
2007**

Yüksek Lisans olarak sunduğum “17. Yüzyıl Kasidelerinde Methiye” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

06/03/2008

Esra ONUR

ÖNSÖZ

Kasidelerin, divan şiiri içinde önemli bir yeri vardır. Her divanının olmazsa olmazı olan kasideler büyük önem arz etmektedir. Yazıldığı dönem hakkında bilgi taşıyan kasideler sayesinde o döneme ait sosyal yaşam ve kültürel hareketler hakkında tarih kitaplarında bile yer almayan birçok bilgi bulabilmekteyiz. Kasideler sunuldukları kişilerin sergiledikleri davranışlarına, başarılarına yer verir. Kasidelerde çoğunlukla başarılarla yer verildiği söylenebilir.

Kasidenin önemli bölümlerinden biri methiyedir. Methiyeler kasidenin sunulduğu kişi hakkında övgülerin yer aldığı bölümlerdir. Biz de tezimizin konusu olarak kasidelerin methiye bölümünü incelemeyi seçtik. Tezimiz adından da anlaşılacağı gibi 17. yüzyılda yazılmış olan kasidelerde yer alan methiye bölümlerini içermektedir. 17. yüzyıl Osmanlı tarihinin en hareketli yüzyılıdır. Bu yüzyılda birçok padişah ve sadrazam yaşamış, divan şiiri bu yüzyılda çok önemli şairler yetiştirmiştir. Biz tezimizi padişah ve sadrazamlara sunulan kasidelerle sınırladık. Çünkü padişah ve sadrazam dışındaki devlet büyüklerine sunulan kasideleri incelemeye süremiz uygun değildi.

Tezimiz bir giriş ve dört bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde kısaca 17. yy. Osmanlı tarihini inceledik. Öncelikle 17.yy.ın siyasi, sosyal ve kültürel yapısı hakkındaki kaynakları inceledik. Bununla beraber dönemin padişahlarını ve vezir-i azamlarını (sadrizam) tespit edip hayatları, kişilikleri, siyasi faaliyetleri hakkında kısa bilgi verdik. Ayrıca 17.yy.ın edebiyat ve sanat ortamını fikir vermesi açısından kısaca sunduk.

I. bölümde 17. yüzyıla ait olan divanları taradık. Bu taramalarda o yüzyıla ait divanların çoğunun basılmamış, yüksek lisans ya da doktora tezi olarak çalışılmış olduğunu gördük. Ankara'da bulunan YÖK'e bağlı tez merkezinden şu divanları elde ettik: Azîm (ölm. 1712), Cem'î (ölm.1660), Fennî, Feridun (ölm.1669), Feyzî, Ganizade Nadirî (ölm.1626–27), İshakzade Zuhurî (ölm.1662), Kadrî, Kafzade Faizî (ölm.1621–22), Kamî, Kelim-i Eyyubî, Mantıkî, Nev'i-zade Atayî (ölm.1635), Sabir Mehmet, Selanikli Esad Efendi (ölm.1663), Şeyhülislam Bahayî, Şehrî, Talib (ölm.1706), Tıflî (ölm.1660), Üsküdarlı Sırrî (ölm.1699) ve Vecihî. Ankara'da bulunan Milli Kütüphane'den basılı şu divanların fotokopilerini temin ettik: Azmizade Haletî (ölm.1631), Rıza (Neccarzade Şeyh) (ölm.1746), Lalî-Sezayî (ölm.1737), Veysî ve

Küfri Behayî (ölm.1654). Bunların dışında elimizde bulunan divanlardan Cevrî (ölm.1654), Fasih Ahmed Dede (ölm.1699), Fehim-i Kadim (ölm.1648), İsmetî (ölm.1664), Mehmet Rızayî Efendi, Mezakî (ölm.1676), Nâbî (ölm.1712), Naili Kadim (ölm. 1666), Nedim-i Kadim (ölm.1670), Nef'î (ölm.1635), Neşatî (ölm.1674), Ramî (ölm.1707), Riyazî (ölm.1630), Sabir Parsa, Sabit (ölm.1712), Şeyhülislam Yahya Efendi (ölm.1644), Vecdî (ölm.1660) ve Vişnezade İzzetî'nin kaside bölümlerini de incelemeye aldık. Bu şairlerden bazılarının, mutasavvıf olduklarından kaside sunmadıklarını, bazılarının da padişahlara ve sadrazamlara methiye yazmadıklarını tespit ederek bunların kasidelerine yer vermedik. (Lalî, Sezayî, Nakşî, Nedim-i Kadim, Niyazi Mısırî, Sükkerî)

Elimizde bulunan tüm kasidelerin methiye bölümlerini tespit ettik. Tespit edilen bu bölümlerin beyitlerini fişledik. Fişleme işlemi bitince beyitlerde yer alan övgü kalıplarını sıraladık. Bu kalıplar daha sonra genelden özele doğru alfabetik olarak tasnif edildi. Yani başta her şairin her bir şahıs için yazdığı kalıplar tasnif edildi, daha sonra da her şahıs için tüm şairler tarafından yazılmış olan övgülerin tasnifi yapıldı. Ayrıca methiyelerde benzetme ögesi olarak adı geçen tarihî, efsanevî ve edebî şahsiyetler hakkında bilgi verilerek, padişah ve sadrazamların hangi özellikleri ile bu kişilere benzetildiğini tespit etmeye çalıştık.

Tasnif işi de bittikten sonra her kasidenin genel bir değerlendirmesini yaptık. Bu yolla şairin memduhu hakkında bilgi sahibi edinmeye ve o kişi ile ilgili düşüncelerini öğrenmeye çalıştık. Ayrıca övgü kalıplarını grafik ve şemalarla göstererek memduhun ne bakımlardan ve ne sıklıkta övüldüğünü tespit etme yoluna gittik.

Tezimiz bir sonuç bölümü ile bitirildi.

Bu çalışmam da bana büyük emeği geçen, yol gösteren değerli hocam sayın Prof. Dr. Mahmut KAPLAN'a; beni yaşamım boyunca destekleyen, bu yola baş koyduğumdan beri daima arkamda olup maddi ve manevi olarak beni yalnız bırakmayan çok sevgili anne ve babama teşekkürü borç bilirim.

Manisa 2007

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	1
İÇİNDEKİLER	5
GİRİŞ	19
17. YÜZYILDA OSMANLI İMPARATORLUĞUNDA SİYASİ, SOSYAL VE KÜLTÜREL DURUM.....	19
I. BÖLÜM.....	23
I.1. 17. YÜZYILDA DİVAN EDEBİYATI	23
I.2. 17. YÜZYILDA KASİDE	24
1.2.1. Kasidenin Bölümleri	25
1.2.1.1. Nesib:.....	25
1.2.1.2. Girizgâh:	25
1.2.1.5. Fahriye:.....	26
1.2.1.6. Dua:	26
II. BÖLÜM	27
1. PADİŞAH	27
2.17. YÜZYILDA KASİDE SUNULAN PADİŞAHLAR.....	28
2.1. I. AHMET (1603- 1617)	28
SİYASİ FAALİYETLERİ:	29
ESERLERİ:.....	30
2.2. II. OSMAN (1618 – 1622)	30
SİYASİ FAALİYETLERİ.....	31
2.3. IV. MURAD (1623–1640)	32
SİYASİ FAALİYETLERİ:	33
2.4. I. İBRAHİM (1640–1648)	34
SİYASİ FAALİYETLERİ:	35
2.5. IV. MEHMED (1648–1687).....	36
SİYASİ FAALİYETLERİ:	37
KÖPRÜLÜLER DEVRİ:	38
2.6. II. MUSTAFA (1695- 1703).....	39
SİYASİ FAALİYETLERİ.....	40
17. YÜZYIL KASİDELERİNDE MEDHİYE	42

PADİŞAHLARA YAZILMIŞ OLAN KASİDELERİN METHİYE BÖLÜMLERİNİN GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ VE METHİYE KALIPLARI:	42
IV. MURAD.....	42
A) METHİYE BÖLÜMLERİNİN GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ:	42
B) KALIPLAR VE GRAFİKLER:.....	47
1) Padişahlık:.....	47
NÂİLÎ:	47
CEVRÎ:.....	47
FEHİM-İ KADİM:	47
MANTIKÎ:	48
GANİZADE NADİRÎ:.....	48
CEM'Î :.....	48
ŞEYHÜLİSLAM BAHAYÎ:	48
RİYAZÎ:	48
NEV'İZADE ATAYÎ:.....	49
NEŞATÎ:.....	49
RIZAYÎ:	49
ŞEYHÜLİSLAM YAHYA:.....	50
NEF'Î:.....	50
TİFLÎ:.....	52
MEZAKÎ:	53
AZMÎ-ZÂDE HALETÎ:	53
2) Adalet:	54
3) Halifelik:	55
4) Dindarlık:	56
5) Kahramanlık / Savaşçılık:.....	56
6) İقبال, Baht, Talih:	58
7) Cömertlik:	59
8) Şairlik:	59
SULTAN I. İBRAHİM	61
A) METHİYE BÖLÜMLERİNİN GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ	61
B) KALIPLAR VE GRAFİKLER.....	62
1) Padişahlık:.....	62
NAİLÎ:	62

CEVRÎ:	62
ZUHURÎ:	62
NEŞATÎ:	62
2) Adalet:	63
3) Kahramanlık / Savaşçılık:.....	64
4) İktbal, Baht, Talih:	64
5) Cömertlik:	65
SULTAN II. OSMAN	66
A) METHİYE BÖLÜMLERİNİN GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ	66
B) KALIPLAR VE GRAFİKLER	68
1) Padişahlık:.....	68
TIFLÎ:	68
GANİZADE NADİRİ:.....	68
RİYAZÎ:	68
NEV'İ-ZÂDE ATAYÎ:	69
ŞEYHÜLİSLAM YAHYÂ:.....	69
NEF'Î:	69
AZMÎ-ZÂDE HALETÎ:	70
2) Adalet:	70
3) Halifelik:	71
4) Dindarlık:	71
5) Kahramanlık / Savaşçılık:.....	72
6) İktbal, Baht, Talih:	72
7) Cömertlik:	73
8) Şairlik:	73
SULTAN I. AHMED	74
A) METHİYE BÖLÜMLERİNİN GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ	74
B) KALIPLAR VE GRAFİKLER	77
1) Padişahlık:.....	77
GANİZADE NADİRİ:.....	77
KAMÎ:	78
RİYAZÎ:	78
KAFZADE FAİZÎ:	78
NEF'Î:	79

NABÎ:.....	79
AZMÎ-ZÂDE HALETÎ:.....	80
2) Adalet:	80
3) Halifelik:	81
4) Dindarlık:	82
5) Kahramanlık / Savaşçılık:.....	82
6) İkbal, Baht, Talih:	83
7) Cömertlik:	84
8) Şairlik:	85
SULTAN IV. MEHMED	86
A) METHİYE BÖLÜMLERİNİN GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ	86
B) KALIPLAR VE GRAFİKLER	89
1) Padişahlık:.....	89
CEVRÎ	89
İSMETÎ:	89
GANİZADE NADİRÎ:.....	89
SİMKEŞ-ZADE FEYZÎ:.....	90
NEŞATÎ:.....	90
ÜSKÜDARLI SIRRÎ:.....	90
AZMÎ-ZÂDE HALETÎ:	90
MEZAKÎ:	90
2) Adalet:	91
3) Dindarlık:	92
4) Kahramanlık / Savaşçılık:.....	93
5) İkbal, Baht, Talih:	93
6) Cömertlik:	94
7) Şairlik:	95
SULTAN II. MUSTAFA	96
A) METHİYE BÖLÜMLERİNİN GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ	96
B) KALIPLAR VE GRAFİKLER	97
1) Padişahlık:.....	97
GANİZADE NADİRÎ:.....	97
KAMÎ:	97
NÂBÎ:.....	97

2) Adalet:	98
3) Halifelik:	99
4) Dindarlık:	99
5) Kahramanlık / Savaşçılık:.....	100
6) İkbal, Baht, Talih:	100
7) Cömertlik:	101
III. BÖLÜM	HATA! YER İŞARETİ TANIMLANMAMIŞ.
SADRAZAM (VEZİR-İ ÂZAM)	102
17. YÜZYILDA KASİDE SUNULAN SADRAZAMLAR:	102
Hasan Paşa (Yemişçi):	102
Malkoç Ali Paşa:	102
Lala Mehmed Paşa:	102
Kuyucu Murad Paşa:	103
Nasuh Paşa:	103
Mehmed Paşa (Öküz):	104
Halil Paşa:	105
Güzelce Ali Paşa (Çelebi-İstanköylü):	105
Hüseyin Paşa (Ohrili):	105
Dilaver Paşa:	106
Ali Paşa (Kemankeş-Kara):	106
Hafız Ahmed Paşa:	106
Hüsrev Paşa (Boşnak):	107
Bayram Paşa:	107
Mustafa Paşa (Kemankeş-Kara):	107
Mehmed Paşa (Sultanzade):	108
Salih Paşa:	108
Kara Musa Paşa:	109
Ahmed Paşa (Hezarpâre):	109
Mehmed Paşa (Sofu-Mevlevi):	109
Kara Murad Paşa:	110
Gürcü Mehmed Paşa:	110
Deli Hüseyin Paşa:	111
Köprülü Mehmed Paşa:	111
Fazıl Ahmed Paşa:	112

Kara Mustafa Paşa (Mezifonlu):	113
Kara İbrahim Paşa (Bayburtlu):	113
Amuca-zâde Hüseyin Paşa (Hacı):.....	114
SADRAZAMLARA SUNULMUŞ OLAN METHİYE KALIPLARI VE METHİYE BÖLÜMLERİNİN GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ:	115
SADRAZAM MURAD PAŞA.....	115
A) METHİYE BÖLÜMLERİNİN GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ	115
B) KALIPLAR VE GRAFİKLER	116
1) Sadrazamlık:	116
GANİZADE NADİRÎ:.....	116
NEV'İ-ZADE ATAYÎ:	116
NEF'Î:	116
2) Adalet:	117
3) Halifelik:	117
4) Dindarlık:	118
5) Kahramanlık / Savaşçılık:.....	118
6) İkbal, Baht, Talih:	119
MUSA PAŞA	120
A) METHİYE BÖLÜMLERİNİN GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ	120
B) KALIPLAR VE GRAFİKLER	120
1) Sadrazamlık:	120
CEVRÎ:.....	120
2) Adalet:	121
3) Halifelik:	121
4) Dindarlık:	121
5) Kahramanlık / Savaşçılık:.....	122
6) İkbal, Baht, Talih:	122
7) Cömertlik:	123
NASUH PAŞA	124
A) METHİYE BÖLÜMLERİNİN GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ	124
B) KALIPLAR VE GRAFİKLER	125
1) Sadrazamlık:	125
GANİZADE NADİRÎ:.....	125

NEVİZADE ATAYÎ:.....	126
NEF'Î:.....	126
AZMÎ-ZÂDE HALETÎ:.....	127
2) Adalet:	127
3) Dindarlık:	128
4) Kahramanlık / Savaşçılık:.....	128
5) İkbal, Baht, Talih:	129
6) Cömertlik:	130
SALİH PAŞA	131
A) METHİYE BÖLÜMLERİNİN GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ	131
B) KALIPLAR VE GRAFİKLER	132
1) Sadrazamlık:	132
NAİLÎ:	132
CEVRÎ:.....	132
ZUHURÎ:.....	132
2) Adalet:	133
3) Dindarlık:	133
4) Kahramanlık / Savaşçılık:.....	134
5) İkbal, Baht, Talih:	134
6) Cömertlik:	135
HALİL PAŞA	136
A) METHİYE BÖLÜMLERİNİN GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ	136
B) KALIPLAR VE GRAFİKLER	136
1) Sadrazamlık:	136
NEF'Î:.....	136
2) Adalet:	137
3) Kahramanlık / Savaşçılık:.....	137
4) Cömertlik:	138
HÜSEYİN PAŞA	139
A) METHİYE BÖLÜMLERİNİN GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ	139
B) KALIPLAR VE GRAFİKLER	141
1) Sadrazamlık:	141
AZİM (AMCU-ZADE HÜSEYİN PAŞA):.....	141

ÜSKÜDARLI SIRRÎ (AMCU-ZADE HÜSEYİN PAŞA):.....	141
NÂBÎ (AMCU-ZADE HÜSEYİN PAŞA):.....	141
MEZAKÎ (DELİ HÜSEYİN PAŞA):	141
BOSNALI SABİT (HÜSEYİN PAŞA beray-ı sulh-ı Nemçe):	142
NEF'Î (HÜSEYİN PAŞA):.....	142
2) Adalet:	143
3) Halifelik:	143
4) Dindarlık:	144
5) Kahramanlık / Savaşçılık:.....	144
6) İkbal, Baht, Talih:	145
7) Cömertlik:	146
HUSREV PAŞA	147
A) METHİYE BÖLÜMLERİNİN GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ	147
B) KALIPLAR VE GRAFİKLER	148
1) Sadrazamlık:	148
RAMÎ:.....	148
CEVRÎ:	148
NEF'Î:	148
2) Adalet:	149
3) Halifelik:	149
4) Kahramanlık / Savaşçılık:.....	150
5) İkbal, Baht, Talih:	150
6) Cömertlik:	151
HASAN PAŞA	152
A) METHİYE BÖLÜMLERİNİN GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ	152
B) KALIPLAR VE GRAFİKLER	153
1) Sadrazamlık:	153
BOSNALI ALAADDİN SABİT:	153
SELANİKLİ ES'AD EFENDİ:.....	153
AZMÎ-ZÂDE HALETÎ:	153
2) Adalet:	154
3) Kahramanlık / Savaşçılık:.....	154
4) İkbal, Baht, Talih:	155
ALİ PAŞA	156

A) METHİYE BÖLÜMLERİNİN GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ	156
B) KALIPLAR VE GRAFİKLER	158
1) Sadrazamlık:	158
NEVİ-ZADE ATAYÎ:.....	158
RIZAYÎ:	158
ÜSKÜDARLI SIRRÎ:.....	158
KAFZADE FAİZÎ:	159
NEF'Î:.....	159
AZMÎ-ZADE HALETÎ:	160
2) Adalet:	160
3) Halifelik:	161
4) Kahramanlık / Savaşçılık:.....	161
5) İkbâl, Baht, Talih:	162
6) Cömertlik:	163
BAYRAM PAŞA	164
A) METHİYE BÖLÜMLERİNİN GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ	164
B) KALIPLAR VE GRAFİKLER	165
1) Sadrazamlık:	165
CEVRÎ:.....	165
NEF'Î:.....	165
2) Halifelik:	165
3) Cömertlik:	166
DİLAVER PAŞA.....	167
A) METHİYE BÖLÜMLERİNİN GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ	167
B) KALIPLAR VE GRAFİKLER	167
KAFZADE FAİZÎ:	167
İBRAHİM PAŞA.....	169
A) METHİYE BÖLÜMLERİNİN GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ	169
B) KALIPLAR VE GRAFİKLER	170
1) Sadrazamlık:	170
BOSNALI ALAADDİN SABÎT:	170
FERİDUN:.....	170
AZMÎ-ZÂDE HALETÎ:	170

2) Adalet:	171
3)Dindarlık:	171
4)Kahramanlık / Savaşçılık:.....	172
MEHMED PAŞA	173
A) METHİYE BÖLÜMLERİNİN GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ	173
B) KALIPLAR VE GRAFİKLER.....	178
1) Sadrazamlık:	178
NAİLÎ (Sultânzade Muhammed Paşa):.....	178
NAİLÎ (Sofi Mehmed Paşa)	178
NAİLÎ (Vezir-i Azam Mehmed Paşa):.....	178
BOSNALI SABÎT (Mehmed Paşa):	178
CEVRÎ:.....	179
GANİZADE NADİRÎ:.....	180
ŞEHRÎ (Gürce Mehmed Paşa):.....	180
VECİHÎ (Köprülü Mehmed Pş):.....	180
NEF'Î:.....	181
NÂBÎ (Sadr-ı A'zam Rami Muhammed Paşa):	181
VECDÎ (Köprülü Mehmed Paşa):.....	182
AZMÎ-ZÂDE HALETÎ:	182
2) Adalet:	182
3) Halifelik:	183
4) Dindarlık:	183
5) Kahramanlık / Savaşçılık:.....	184
6) İقبال, Baht, Talih:	185
7) Cömertlik:	185
MUSTAFA PAŞA	187
A) METHİYE BÖLÜMLERİNİN GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ	187
B) KALIPLAR VE GRAFİKLER.....	191
1) Sadrazamlık:	191
SABİR PARSA:	191
SABİR MEHMED (Mustafa Paşa):.....	191
NÂBÎ (Musâhib Mustafa Paşa):.....	191
NÂBÎ (Daltaban Mustafa Pş):	191
MEZAKÎ:	191

NAİLÎ (Kara Mustafa Paşa):	192
BOSNALI ALAADDİN SABİT:	192
SİMKEŞZADE FEYZÎ (Musâhib Mustafa Pş):	193
ŞEYHÜLİSLAM BAHAYÎ (Silahdar Mustafa Paşa):	193
FERİDUN:	193
ÜSKÜDARLI SIRRÎ (Kara Mustafa Paşa):	193
NEF'Î:	194
2) Adalet:	194
3) Dindarlık:	195
4) Kahramanlık / Savaşçılık:	195
5) İقبال, Baht, Talih:	196
6) Cömertlik:	197
AHMED PAŞA :	198
A) METHİYE BÖLÜMLERİNİN GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ	198
B) KALIPLAR VE GRAFİKLER	202
1) Sadrazamlık:	202
MEZAKÎ (Köprülü Ahmed):	202
NÂİLÎ:	203
BOSNALI ALAADDİN SABİT:	203
CEVRÎ:	204
FASİH (Köprülü-zade Ahmed Pş):	204
VECİHÎ:	204
KADRÎ (Hafız Paşa (Ahmed):	205
NEŞATÎ:	205
ÜSKÜDARLI SIRRÎ (Fazıl Ahmed Paşa):	206
NEF'Î:	206
2) Adalet:	207
3) Halifelik:	208
4) Dindarlık:	208
5) Kahramanlık / Savaşçılık:	209
6) İقبال, Baht, Talih:	210
7) Cömertlik:	211
LÂLÂ PAŞA :	212
A) METHİYE BÖLÜMLERİNİN GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ	212

B) KALIPLAR VE GRAFİKLER.....	212
1) Sadrazamlık:	212
AZMÎ-ZÂDE HALETÎ:	212
2) Dindarlık:	212
3) Cömertlik:	213
IV. BÖLÜM.....	214
KASİDELERDE BAZI YÖNLERDEN MEMDUHUN BENZETİLDİĞİ TARİHİ, EFSANEVİ ŞAHSİYETLER.....	214
I. ŞEHNAME KAHRAMANLARI	214
Behmen:	214
Behrâm:.....	215
Bijen:	215
Cem:	216
Dârâ (Keykubâd):	216
Efrasiyab:.....	217
Ferîdun:.....	218
Giv:	218
Güstem:	219
Huşeng:.....	219
Husrev Perviz:	219
İskender:	220
Kahraman:.....	220
Keyhüsrev:	221
Keykâvus:.....	222
Nerîmân:	222
Nuşirevan:.....	222
Perviz:.....	223
Peşeng:.....	223
Rüstem:	224
Rûyînten:.....	224
Sam:	225
Sührab:.....	225
II. DİN BÜYÜKLERİ.....	226
a) Peygamberler.....	226

Hz. Yusuf:	226
Hz. Musa:.....	226
Kârûn:.....	227
Hızr:	227
Hz. Davud:.....	228
Hz. Süleyman:	228
Hz. İsa:	229
b) Dört Halife.....	230
Hz. Ebubekir:	230
Hz. Ömer:	231
Fârûk:	231
Hz. Ali:	232
Düldül:	232
III. Yunan Filozofları.....	232
Aristo:	232
Eflatun:	233
IV. Diğer Şahsiyetler	233
Asaf:	233
Cüneyd (Cüneyd-İ Bağdadi):.....	234
Leyla ve Mecnun:	234
Hatem-i Tayyî:	235
Deccal:.....	235
Mehdi:	236
Karun:.....	236
Anka:.....	236
Hüma:	237
Bercis:	237
Keyvan:.....	238
Merih (Mirrih) :	238
Mihr:	239
Zuhal:	239
Kisrâ:.....	239
Lokman:.....	240
8. GRAFİKLER	241
8.1. PADİŞAHLARA KASİDE SUNANLAR.....	241

8.1.1. SULTAN I. AHMED.....	241
8.1.2. SULTAN I. İBRAHİM.....	242
8.1.3. SULTAN II. OSMAN.....	242
8.1.4. SULTAN II. MUSTAFA.....	243
8.1.5. SULTAN IV. MEHMED	243
8.1.6. SULTAN IV. MURAD.....	244
8.1.7. PADİŞAHLARA SUNULAN KASİDE SAYISI.....	246
8.2. SADRAZAMLARA KASİDE SUNANLAR.....	247
8.2.1. SADRAZAM NASUH PAŞA	247
8.2.2. SADRAZAM HUSREV PAŞA.....	247
8.2.3. SADRAZAM MURAD PAŞA.....	248
8.2.4. SADRAZAM SALİH PAŞA.....	248
8.2.5. SADRAZAM SİNAN PAŞA.....	249
8.2.6. SADRAZAM BAYRAM PAŞA	249
8.2.7. SADRAZAM ALİ PAŞA	250
8.2.8. SADRAZAM İLYAS PAŞA	250
8.2.9. SADRAZAM HASAN PAŞA	251
8.2.10 SADRAZAM İBRAHİM PAŞA.....	251
8.2.11. SADRAZAM MUSA PAŞA.....	252
8.2.12 SADRAZAM HALİL PAŞA	252
8.2.13. SADRAZAM MAKSUD PAŞA.....	253
8.2.14. SADRAZAM DİLAVER PAŞA	253
SONUÇ	255
TABLolar:.....	260
SÖZLÜK.....	263
BİBLİYOGRAFYA	361

GİRİŞ

17. YÜZYILDA OSMANLI İMPARATORLUĞUNDA SİYASİ, SOSYAL VE KÜLTÜREL DURUM

17. yüzyıl, Osmanlı imparatorluğunun geniş coğrafi sınırlara ulaştıktan sonra ekonomi, ilim, yönetim, ordu ve devlet mekanizmasında yozlaşmanın kendini hissettirdiği, devleti sardığı bir dönemdir.

Sayırsız vezirin değıştiğı, Valide Sultanların devlet yönetiminde söz sahibi olduğı bu yüzyılda; yeterli yöneticilik yeteneğine sahip olmayan şehzadelerin asker zoruyla padişah yapıldığı, çocuk yaşta padişahların tahta oturduğı ve yeniçerilerin padişahları katlettiğı görülür. Mâhpeyker Kösem Sultan, Hatice Turhan Valide Sultan gibi saray kadınları çocuk yaştaki padişahlar yüzünden ülkeyi kendi istedikleri doğrultuda yönetmişlerdir.

Bu yüzyılda tarih sırasına göre I. Ahmed, I. Mustafa, II. Osman, I. Mustafa, IV. Murad, I. İbrahim, IV. Mehmed, II. Süleyman, II. Ahmed, II. Mustafa hüküm sürmüşlerdir.

Yüzyılın başlarındaki Avusturya ile olan münasebetler, Kanije kalesinin alınması ve yapılan savaşa Zitvatoruk antlaşmasıyla son verilmesi, Estargon kalelerinin zapt edilmesi ile devam etmiştir. Bu sırada III. Mehmed'in ölmesi ve yerine I. Ahmed'in geçmesi düşmanların Osmanlı Devletine karşı tutumunu değıştirmiş, yeni padişahın bir çocuk olmasını fırsat bilen İran şahı Abbas Osmanlıların eline geçmiş olan yerleri ani bir hücumla almıştır. Bu dönemde Osmanlı İran savaşları bitmek bilmemiş, 1615'te yapılan bir antlaşma savaşa ara verse de antlaşma hemen bozulmuş ve 1618'de tekrar antlaşma yapılmıştır.¹

1617'de I.Ahmed'in ölümü üzerine I. Mustafa tahta geçmiştir. Sultanlık vasıflarından yoksun olan bu aciz padişah kısa bir süre sonra yerini II. Osman'a (Genç Osman) bırakmıştır. Osmanlı devletinde köklü yenilikler yapmayı planlayan Genç Osman yeniçeri ocağını kaldırma ve yeni bir ordu kurma planından dolayı yeniçeriler tarafından katledilmiştir.² II. Osman'dan sonra I. Mustafa ikinci kez tahta geçirilir. Kısa bir süre sonra ise IV. Murad'ın saltanatı başlar. 11 yaşında tahta çıkan IV. Murad 21 yaşına kadar Valide Sultanın denetimindedir. 1634 yılına kadar devleti Valide Sultan ve

¹ Stanford J. Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C.I, (Çev: Mehmet Harmancı), İstanbul 1982, s. 261.

² Shaw, a.g.e., s. 266.

ocak ağaları yönetir. Yönetimi bu tarihten itibaren ele alan IV. Murad İran üzerine seferler düzenleyerek Bağdad'ı alır ve Bağdad fatihi olarak adlandırılır. İdareyi ele almasından önce Anadolu'da Abaza isyanı baş göstermiş, İstanbul'da kapıkulu ocakları ayaklanmış ve İranlılar Bağdad'ı almışlardı. IV. Murad, Valide Sultanı saraydan uzaklaştırdıktan sonra bütün bu sorunları teker teker çözmüş ve Osmanlı devletinin kısa bir sürede olsa soluk almasını sağlamıştır. 1639'da İranla Kasr-ı Şirin antlaşmasını imzalayarak İran sorununu çözmüştür.³

IV. Murad'ın vefatı üzerine kardeşi İbrahim tahta geçmiştir. 1645'te yapılan savaşta Girit'in büyük bir bölümü Venediklilere bırakılır. I. İbrahim 1648'de öldürülür ve yerine IV. Mehmed tahta geçer. Köprülü Mehmed Paşa'nın sadrazam oluşuna (1656) kadar saray entrikaları, yolsuzluklar ve isyanlar yeniden kendini gösterir; saray idaresi yine Valide Sultan ve yeniçeri ağalarının eline geçmiştir. Venedik donanması Çanakkale boğazına kadar Ege sularını ele geçirmiştir.

Bu dönemden sonra Köprülü ailesinden gelen sadrazamlar devlet yönetiminde söz sahibi olmuşlardır. Köprülü Mehmed Paşa iç isyanları bastırıp Venedik donanmasını da yenerek kaybedilen adaları geri alır. Köprülü Mehmed Paşa'dan sonra yerine oğlu Fazıl Ahmed Paşa geçer (1661). Fazıl Ahmet Paşa Avusturya'ya karşı büyük başarılar kazanarak Uyvar kalesini alır ve Vasvar antlaşması imzalanır. Kaybedilen Girit geri alınırken Lehistan karşısında net bir zafer kazanılır ve Kamanıçe kalesi alınır. 1679'da ölen Fazıl Ahmed Paşa'nın yerine Kara Mustafa Paşa sadrazam olur. II. Viyana kuşatmasını yapan Kara Mustafa Paşa, uzun süren bir savaştan sonra yenilir ve 1699'da Karlofça Antlaşması imzalanır. Çok ağır hükümlerin yer aldığı bu antlaşma Osmanlı devletinin en büyük mağlubiyeti ve toprak kaybı olarak tarihe geçer.⁴

17. yy genel olarak değerlendirilecek olursa, Osmanlı İmparatorluğunun en güçlü dönemi ile en zayıf dönemi arasında yer alan önemli bir yüzyıldır. Bu yüzyılda devlet Avrupa'ya yenik düşmeye başlayacak ve bu yüzden her geçen gün biraz daha gerilemesine sebep olacak siyasi ve kültürel yozlaşmalar başlayacaktır. Zaman zaman kazanılan küçük zaferler bir aldatmacadan ibaret kalmış, geçmişin ihtişamından

³ Mehmet Saray, *Türk-İran İlişkileri*, Ankara 1999, s.56-57.

⁴ Halil İbrahim İnal, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, İstanbul 2007, s.336-337.

kurtulamayan yöneticiler ileriye göremedikleri için kendileri ile birlikte devletin sonunu hazırlamışlardır.⁵

17. yüzyıl, Osmanlı imparatorluğu için bir dönüm noktası olmuştur. Devlet doğuda İranla batıda ise Avrupa ile savaş halindedir. Anadolu'da baş gösteren ayaklanmalar yeniçeri ve kapıkulu ocaklarının isyanları iç savaşa dönüşmüş ekonomik denge bozulmuş ve yetersiz yöneticiler yüzünden devlet günden güne güç kaybetmiştir.

Devrin âlimlerinden olan Kâtip Çelebi'de “ Mizânü'l-hak fi ihtiyari'l-ahak” adlı eserinde ilmi seviyenin gerilediğini, bazı kimselerin felsefiyatı ve diğer bazı ilimleri inkâr ederek yasakladıklarını söyler. Bunların başında “Kadızedeliler” diye bilinen ve klasik bir düşünce tarzının temsilcisi sayılan Kadızade Mehmed Efendi ile onu destekleyenler gelir. Kadızadelilerin karşısında ise meşhur Halveti şeyhi Sivasi Efendi vardır. Kadızadeliler ile Şeyh Sivasi'nin tasavvuf-şeriat çatışmasına dönen münakaşalarında devrin bazı dini cemaatlerinin kötü niyetli ve cahilce tutumları zaman zaman aşırılıklara yol açmıştır.

Kadızedeliler devletin ve ulemanın acizliğini fırsat bilerek hemen hemen her olayı sabit bir bakış açısı ile ele alıyorlardı. Müezzinlerin makamla okumalarının yasaklanması, tütün kahve gibi keyif verici maddelerin haram sayılması, akli ilimlerin tahsil edilmemesi, kabir ve türbelerin ziyaret edilmemesi gibi hususları oldukça büyük problemler olarak ortaya çıkaran Kadızadeliler, 17. yy.da Türk aydınının sosyal olayları değerlendirme tarzının “donuk” ve “sabit” karakterli örneğini temsil ediyordu.⁶

Devlet-asker, tasavvuf-şeriat çatışmalarının sosyal hayata hâkim olduğu 17. yy.da tüm olumsuzluklara rağmen tıp, coğrafya, din, tarih ve edebiyat sahalarında birçok önemli eserler verilmiştir. Medreselerde pozitif bilimlerden çok fıkıh konularının önem kazandığı 17. yy. da sosyal ve kültürel bir ilerleme kaydedilmemiştir. Bununla

⁵ Buradaki bilgiler için Yunis GÜNDÜZ'ün *Nef'i'nin Kasidelerinde Tarihi Perspektif* ve Ali Fuat BİLKAN'ın *Nabi'nin Kasideleri ve Kasideciligi* tezlerinden yararlanılmıştır.

⁶ Semiramis Çavuşoğlu, “Kadızedeliler”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.24, İstanbul 2001,s.100-102.

birlikte siyasi ve sosyal yozlaşmanın tersine sanat ve edebiyat alanlarında ilerlemeler olmuştur.

Sonuç olarak 17.yy.da gerek bilimsel gerekse sosyal alanlarda ilerlemelerin olmadığını, yenileşme hareketlerine karşı tutucu tavır takınıldığını, din-tasavvuf devlet-asker çatışmasının had safhaya vardığını ifade edebiliriz.⁷

⁷ Y. GÜNDÜZ, a.g.e.; A.F.BİLKAN, a.g.e.

I. BÖLÜM

I.1. 17. Yüzyılda Divan Edebiyatı

17. yüzyılda sosyal ve ekonomik yıkımın tersine edebiyat alanında önemli gelişmelerin olduğunu ifade etmiştik. Divan edebiyatının bu yüzyılda gelişmesini devam ettiren temel etken, şiirin hayatın bir parçası sayılmasıdır. Bilindiği gibi orta çağ boyunca doğu ve batıya ait pek çok yönetim, sanatçıları koruma doğrultusunda politikalar izlemişlerdir. Osmanlı devletinde ise hanedan mensuplarının tamamına yakını bizzat şiirler de uğraşmışlardır.⁸ Yüzyılın başlarında devletin başına geçen I.Ahmed (Bahtî), II. Osman (Farisî), IV. Murad (Muradî) şair padişahlardır. Bu şair padişahlar sanat ve edebiyatın gelişmesi için başta şairler olmak üzere tüm sanatçıları himayeleri altına almışlardır. 17.yy.da edebiyat, mimari ve musiki gibi güzel sanat dallarında önemli eserler verilmiştir. Musiki sahasında İtrî; şiirde Nef'î, Şeyhülislam Yahya, Nâbî; nesirde Nergisî ve Veysî bu yüzyılın ünlü sanatçılarıdır. Tezkirecilik alanında önemli eserlerin verildiği 17. yy.da Riyazî, Faizî, Asım ve Güftî gibi önemli tezkireciler yetişmiştir. Ayrıca Nailî, Haletî, Bahayî, Neşatî, Nevizade Atayî, Kâtip Çelebi, Naima, Peçevî İbrahim Efendi, Sabrî, Vecdî, Cevrî, Ganizade Nadirî, Riyazî, Rasih, Fasîh, Nazîm, Kelîm, Faizî, Veysî, Tıflî, Mezakî, Mantıkî gibi şair ve nasirlerde bu yüzyılın önemli sanatçılarıdır.

Önceki yüzyıllarda İran edebiyatını idealleştiren divan şairleri, bu yüzyılda onunla boy ölçüşür duruma gelmişlerdir. Klasik Türk şiiri 17.yy.da artık kemale ermiş ve şairler kendi tarzlarını ortaya koyan eserler vermişlerdir. Bu dönemin Osmanlı şairleri şiir tekniği ve ustalığı açısından kaside ile gazelde İran şiirinin aşılması olduğu kanısındadırlar. “Bu yüzyılda artık izlenilen, ölçü olarak kabul edilen eski ustalar arasında Nevayî, Fuzulî, Bakî gibi ünlü Türk şairleri önemli bir yer tutmaktadırlar. Ama gene de Acem ve Hint-Acem sahasının Şirazlı Urfî, Şevket, Muhteşem, Saib gibi şairlerinin devrin Nef'î, Nâbî, Nailî gibi tanınmış Osmanlı şairleri üzerinde etkileri olmakta ve İran şiirinin Sadî, Hafız, Nizamî, Husrev, Camî gibi büyük isimleri etkilerini sürdürmektedir”.⁹ “Bu yüzyılda Klasik Türk şiirini etkileyen Sebk-i Hindî akımı, Hind tarzı anlamına gelir. Bu akım İran’da ortaya çıkmakla birlikte Hindistan’a sığınan İranlı

⁸ M. İsen, M. Macit, O. Horata, F. Kılıç, H. Aksoyak, *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara 2003, s. 109–110.

⁹ Tunca KORTANTAMER, *Nev'i-zade Atayi ve Hamse'si*, İzmir 1997, s. 10.

şairler tarafından geliştirilmiştir. Sebki Hindî şiirde, aklın yerine muhayyileye önem vermiş, anlam inceliğine, derinliğine ve giriftliğine dayalı bir yapı oluşturmaya çalışmıştır. Yeni mazmunlar bulma Sebki Hindî'nin özelliklerinden birisidir. Özlü anlatıma dikkat edilmiştir. Bu akımın bu yüzyıldaki en önemli temsilcileri Nailî-i Kadîm, Nedîm-i Kadîm ve Neşatî'dir."¹⁰

17.yy.da kasidede Nef'î ve Nâbî, gazelde Şeyhülislam Yahyâ, rubaide Azmi-zade Hâletî, mesnevide Nevzade Atayî en çok beğeni kazanan ve kendi şiir sahalalarında üstad olan şairlerdir.

I.2. 17. Yüzyılda Kaside

"17.yy. kasidelerinde Methiye" başlığını taşıyan tezimiz adından da anlaşılacağı üzere kasidelerin methiye bölümlerini incelediğimiz bir çalışmadır. Çalışmamıza geçmeden önce kaside nazım türü ve 17. yüzyılda kasidenin durumu hakkında bilgi vermek yararlı olacaktır.

Arap edebiyatının bir ürünü olan kasidenin milattan önce V. yüzyıla kadar uzanan çok eski bir tarihi vardır.¹¹ Kaside, niyet etmek, yaklaşmak anlamlarında "kasada" kökünden gelen Arapça bir kelimedir. Bir kişiyi övmek ve genellikle karşılığında yardım istemek için yazılan şiirlere denir.¹² Eskilerde, şairin kabilesinin övgüsünü ve düşmanlarına karşı hücumunu içerirken daha sonraları bir şairin, methiyelerine karşılık hediyelerini ve ihsanlarını açıkça istediği ve umduğu bir şahıs veya ailenin methini içermeye başlamıştır.¹³ Dinî konularda yazılanların dışında şairlerce bir geçim kaynağı olarak kullanılmıştır.¹⁴ Şair, kasidelerde memduhunu mübalağalı bir şekilde övdüğü gibi kızdığı, gözden düşürmek istediği kişiyi yerebilir.¹⁵ Kasideler birini övmek için yazılmış şiirler olduğundan yazılış amacına göre de farklı isimler alabilir.

Kasideler diğer nazım türlerine göre daha çok tarihi ve sosyal bilgi içerirler. Nevruz, tahta çıkış, önemli düğünler, fetihler, tarihi binaların yapılışı sebebiyle yazılmış

¹⁰ A.Mermer, L. Alıcı, M. Eflatun, Y. Bayram, N. Keskin, *Eski Türk Edebiyatına Giriş*, Akçağ yay., Ankara 2006, s. 498-499.

¹¹ Mehmed Çavuşoğlu, "Kaside Maddesi", *Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, TDK, Ankara 2000, s. 17.

¹² Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatında Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul 1994, s.28.

¹³ F. Krenkow, "Kaside Maddesi", *İslam Ansiklopedisi*, MEB, İstanbul, C.6, s. 388.

¹⁴ Haluk İpekten, a.g.e. s. 30.

¹⁵ Atilla ÖZKIRIMLI, "Kaside", *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi* C:3, İstanbul 1983, s. 731.

olan kasideler dönemlerine ışık tutan önemli birer belge niteliğindedir.¹⁶ Ancak bu konuda kasidelerden son derece dikkatli bir şekilde yararlanmak gerekir, çünkü bilgisizlikten dolayı yanlışlıklar yapılabilir.¹⁷

1.2.1. Kasidenin Bölümleri

1.2.1.1. Nesib:

Kasidenin giriş bölümüne nesib denir. Bu bölümde işlenen konu bazen kasideye ad olur, buda nesib bölümünün önemini gösterir.¹⁸ Eski belagatçiler nesibi kasidenin başında söylenen gazele denilir diye tarif etmişlerdir. Bu kasidedeki tegazzül bölümü başta bulunursa nesib adını alıyor demektir.¹⁹

Nesib bölümü şairin genel kültürünü sergilemesine en uygun ve kasidede de oldukça uzun bir bölümdür.²⁰

1.2.1.2. Girizgâh:

Methiyeye geçileceğini haber veren bir veya iki beyite verilen isimdir.²¹ Şair, nesib veya tegazzül bölümünün sonunda bir münasebet düşünerek asıl konuya girer. Yani sözü öveceği kişiye getirir.²²

1.2.1.3. Methiye:

Kasidenin sunulduğu kişinin övüldüğü bölüme verilen addır.²³ Kasidenin ana bölümüdür. Bu bölüme maksat da denir.²⁴ Şair bu bölümde din büyüklerini, padişahları, sadrazamları, şeyhülislamı, kâtipleri, defterdarları, padişah hocalarını ve analarını iyi vasıflarla bol bol över.²⁵ Bu övgü çoğu zaman abartılı, kalıplaşmış mazmun ve benzetmelerle yapılır.²⁶

¹⁶ M.A. Yektâ SARAÇ, *Klasik Edebiyat Bilgisi (Biçim-Ölçü- Kafiye)*, 3F yayınevi, İstanbul 2007, s. 22.

¹⁷ F. Krenkow, a.g.m.

¹⁸ SARAÇ, a.g.e., s. 22.

¹⁹ ÇAVUŞOĞLU, a.g.e., s. 21

²⁰ ÇAVUŞOĞLU, a.g.e. s. 21

²¹ SARAÇ, a.g.e., s. 22.

²² “Kaside”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C:5, İstanbul 1985, s. 211.

²³ Cem DİLÇİN, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK, Ankara 2000, s.153.

²⁴ “Kaside”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C:5, İstanbul 1985, s. 211.

²⁵ ÇAVUŞOĞLU, a.g.e., s. 21-22

²⁶ DİLÇİN, a.g.e., s. 153.

Şairler böylece devlet adamlarında ideal nitelikler aramış ve bu nitelikleri teşvik etmişlerdir.²⁷

1.2.1.4. Tegazzül:

Şairin kasidenin monotonluğunu kırmak için sıkıştırdığı gazele denir. Nesib ya da methiye bölümünde bulunabilir. Tegazzül kasideler için zorunlu değildir.

1.2.1.5. Fahriye:

Şairin kendisini övdüğü bölüme verilen isimdir. Fahriyede şair kendi üstün niteliklerinden bahsederek kendisini özel bir kişi olarak ortaya koyar.²⁸ Türk edebiyatında Nef'î, fahriyeyi kasidenin önemli bölümü haline getirmiştir.

1.2.1.6. Dua:

Şairin memduha dua edip iyi dileklerde bulunduğu son bölümdür. Kaside tamamlandığı için Allah'a hamd ve şükür yer alır.²⁹

İmparatorluğun her bakımdan en parlak çağı olan XVI. yüzyılda divan şiirinde kasidenin en güzel örneklerini buluyoruz. Dönemin önemli şairleri güzel buluşlarla, ince hayallerle ördükleri kasidelerinde bu türün klasik biçimini oluşturdular. 17. yüzyılın önde gelen şairlerinden Nef'î, kasidenin özünde bulunan mübalağa sanatını bütün imkânlarıyla kullanarak klasik kasidede yer alan fahriyeyi, yani kendini övmeyi, kasidenin vazgeçilmez unsuru yapmakla yeni bir üslup sahibi olmuştur. Nef'î kendinden önceki yüzyıllardan farklı olarak kasidede nesib ve teşbib bölümlerine fazla yer vermemiş, birçok kasidesine methiye ve fahriye ile başlamış, aşırı derecede mübalağa yapmaktan çekinmemiştir. Şiirlerinde anlatımdaki psikolojiye göre değişen bir müzikaliteyi yakalamıştır.³⁰

Görüldüğü gibi 17. yüzyıl edebiyat açısından parlak bir çağdır. Kaside nazım biçimi bu yüzyılda gelişerek, Nef'î'nin de etkisiyle yeni özellikler kazanmıştır. Bu yüzyılın önemli şairleri arasında Nâbî, Riyazî, Vecihî, Cevrî, Vişne-zade İzzetî³¹, Tıflî,

²⁷ ÇAVUŞOĞLU, a.g.e., s. 21-22

²⁸ SARAÇ, a.g.e., s. 23.

²⁹ SARAÇ, a.g.e., s. 23.

³⁰ A.Mermer, L. Alıcı, M. Eflatun, Y. Bayram, N. Keskin, a.g.e., s. 501.

³¹ Adnan ÇAĞLI; *Vişne-zade İzzeti Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni*, Selçuk Üni., Sos. Bil. Ens. T. Ede. Anabilim dalı, Eski T. E. Bilim Dalı, Y.Lisans Tezi, Konya 1991.

Fasîh, Kelîm³², Azîm, Talib³³, Nedîm-i Kadîm³⁴, Şeyhülislam Yahya³⁵, Feridun, Üsküdarlı Sırrî, Kamî, Mezakî vb. kişiler yer almaktadır.

II. BÖLÜM

1. Padişah

Hân, Hâkan, Hâkanü'l-havâkin, Sultân, Sultânü's-selâtin, Halife-yi Ruy-ı Zemin, Emirü'l-Mü'minin, Zıllulahi fi'l-Ard, Halife-i Ru'b-ı Meskûn, Şâh, Hünkâr, Hudâvendigâr, Pâdişâh-ı cihân, Pâdişâh-ı âlem-penâh, Zât-ı şâhâne, Zât-ı akdes-i humâyun, Kayser, Kayser-i Rum, Melikül-guzat, Şevketlü, Şevket-me'âb.

İslam hükümdarları gibi Osmanlı hükümdarlarına verilen unvandır. Hafifletilmiş olan “Padişeh” olarak da kullanılmıştır.³⁶ Müslüman hükümdarlara özellikle geniş ülkelere sahip imparatorlara verilen unvana da denilir. Osmanlı hükümdarlarının sıfatlarını ifade eden başlıca unvan olarak da bu tabir kullanılmıştır.³⁷

Osmanlı tarihinde padişah, hükümdarın örfî hâkimiyet yetkilerini ifade eden bir unvandı. Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde hükümdarlar Kur'an ve hadislerde sıklıkla geçen dini unvan olarak “sultan”ı; resmi olarak “bey” veya “han” unvanlarını kullanmışlardır. I. Murat'tan sonra Osmanlı hükümdarları daha çok “büyük hükümdar” anlamında hüdâvendigâr (hünkâr) unvanlarını kullanmışlardır. 14. ve 15. yy.da “padişah” Osmanlı hükümdarlarının kullanmadığı bir unvan olsa da, bu unvanın sözü edilen dönemin bazı kaynaklarında geçtiği görülür.

Osmanlı hükümdarları 16. yy.ın ortalarına kadar batılı Hristiyan devletleriyle ilişkilerinde (resmi yazışmalarda ve antlaşmalarda) “bey” ve “emir” unvanını kullanmayı sürdürürler. Buna karşılık, Müslüman hükümdarlarla ilişkilerde “sultan” unvanı tercih edilir. “Padişah” unvanı ise I. Mehmet döneminden itibaren yaygınlaşmaya başlamış ve giderek yerleşik bir hal almıştır.³⁸

³²Ahmet ÇELEN; *Kelim Hayatı, Eserleri ve Divanı'nın Tenkitli Metni*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. (Yüksek Lisans Tezi), Konya 1994.

³³Melike ERDEM; *Bursalı Talib ve Divanı Tenkitli Metin ve İnceleme*, Boğaziçi Üniversitesi (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1994.

³⁴Osman HORATA; *Nedim-i Kadim ve Divançesi*; Kültür ve Turizm Bak. Yay., 1000 Temel Eser Dizisi:133, Ankara 1987.

³⁵Hasan KAVRUK; *Şeyhülislam Yahya Efendi Divanı*, MEB, Ankara 2001.

³⁶*Osmanlı Tarih ve Deyimleri Sözlüğü*, C. II, MEB,1993, s.749.

³⁷*İslam Ansiklopedisi*, C.9, MEB 1993, s.491.

³⁸*Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*, AKM, Ankara 2006, C.5, s.56.

Padişah, ülkesi ve kulları olan kimsedir. Taç ve taht onun alâmetidir. Her şeyin hakiki mutasarrıfı odur. Bazı beyitlerde Cenâb-ı Hakk'ın vekili olarak gözüktür. Eski edebiyatımızda şâh, şeh, padişâh, sultân, han, hâkân, husrev gibi unvanlar aynı anlamda kullanılmıştır. Bunlar arasında en fazla rastlanılanı “sultan”dır. Edebiyatta en fazla bayrak ve davulla belirtilir. Kaside, tarih vb. gibi şiirlere konu olduğu zaman müşahhas bir şahsı veya onun sıfatını temsil eder. Mücerret olarak padişahın isminin anıldığı da olur.³⁹

Bütün padişahların ortak bir takım vasıfları vardır. Korkusuzdurlar, dine saygıları sonsuzdur. Devlet işlerini ciddiye almışlardır. Çok merhametli insanlardır. Hemen hemen hepsi güzel sanatlarla ilgilenmişlerdir. Birçoğunun şiir divanları vardır. Musiki ve hat sanatlarıyla da uğraşmışlardır.⁴⁰

Biatü'-hassa, biatü'l-amme, cülus bahşişi, hutbe, sikke, tabl, bayrak ve sancak, tuğ, tuğra-i humâyun, mühr-i humâyun, ferman-ı humâyun ve hatt-ı humâyun, mehterhane-i humâyun, şevketlü, hâkân ve hünkâr yalnız padişaha kullanılan ünvanlar, muayede, huzur-ı humâyun, Cuma selamlığı, saltanat kayığı, otağ-ı humâyun, sancak-ı şerif, taht, kavuk, kılıç kuşanmak padişah alametlerdir.⁴¹

17. yüzyılda **I. Ahmed** (1603–1617), **I. Mustafa** (1617–18; 1622–23), **II. (Genç) Osman** (1618–1622), **IV. Murad** (1623–1640), **I. İbrahim** (1640–1648), **IV. Mehmed** (1648–1687), **II. Süleyman** (1687–1691), **II. Ahmed** (1691–1695), **II. Mustafa** (1695–1703) görev yapmıştır. İncelediğimiz divanlarda kaside sunulan padişahlar aşağıda verilmiştir.

2.17. Yüzyılda Kaside Sunulan Padişahlar

2.1. I. AHMET (1603- 1617)

III. Mehmed'in Han'ın ilk çocuğu olup 1590'da Manisa'da doğmuştur. 1603'te babasının yerine geçen Ahmet tahta çıktığında 14 yaşındaydı. Kaynaklarda zeki, aydın, hamiyetli, adil ve dindar bir padişah olarak tarif edilir. Çok sade giyindiği, hatta devrinde en çok rağbet gören ipeği giymeyerek, sofu tercih ettiği, derviş gibi bir yaşam sürdüğü kaydedilmektedir. Halkla kaynaşmayı sevdiği ve bu yüzden halk arasında

³⁹ *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (Deyimler, İsimler, Eserler, Terimler)*, Dergah yay., 1990, C.7, s.227.

⁴⁰ Yılmaz ÖZTUNA, *Osmanlı Devleti Tarihi*, C:2, İstanbul 1986, s. 11–12.

⁴¹ Yılmaz ÖZTUNA, a.g.e., s. 13-19, Erol ÖZBİLGİN, a.g.e., s. 45-63.

dolaştığı, pek çok ihsanlarda bulunduğu rivayet edilir. Fiziki özellikleri hakkında bilgi yoktur ama pek çok padişah gibi ata binme, ok atma, kılıç kullanmada usta olduğu bilinmektedir. O da ataları gibi şairdir ve “Bahtî” mahlasıyla şiirler yazmıştır. Alçak gönüllü ve duygusal bir padişah olarak kayıtlara yansımıştır. Tahta geçtiğinde Fatih döneminden itibaren uygulanan kardeş katli ile ilgili “Kanun-i Osmanî”yi tatbik ettirmemiş ve bir rivayete göre o sırada iki yaşında olan kardeşinin hayatını bağışlamıştır. Onun bu tavrı ölümünden sonra da tahta geçme usulünün değişmesine ve “ekberiyet” ve “erşediyyet”, yani hanedanın en yaşlı üyesinin tahta geçmesi usulünün benimsenmesine yol açmıştır. Bununla birlikte sert tabiatlı, kendisine ihanet edenleri bağışlamayan, hizmet edenleri mutlaka ödüllendiren bir kişi olduğu kaydedilmiştir. Celâli isyanları yüzünden sancağa çıkamamış olmasına rağmen sarayda iyi bir eğitim görmüş, yaşından beklenmeyen bir disiplin ve olgunlukla devleti 14 yıl boyunca yönetmeyi başarmıştır. Tahta geçtiğinde hiç şehzadesi olmadığı için validesi tarafından çocuk sahibi olmaya teşvik edilmiş, bu yüzden birçok hasekisi olmuştur. Eşlerinin arasında 2. evliliği olan Mâhpeyker Kösem Sultan’ın IV. Murad’ı doğurduktan sonra 1. eşi ile rekabete girmesi devleti 40 yıla yakın bir süre kötü etkileyen olaylar zincirini başlatmıştır.

SİYASİ FAALİYETLERİ:

Tahta geçmesinin ardından ilk iş olarak II. Murad ve III. Mehmed dönemlerinde devletin siyaseti üzerinde kötü tesirler yapan büyük annesi Safiye Sultan’ı, eski saraya göndermek olmuştur. Bu sayede devletin kontrolünü eline almıştır. Sadrazamlığa Malkoç Yavuz Ali Paşa’yı getirmiştir.

Tahta geçtiği sırada devlet hem İran hem de Avusturya ile savaş halindedir. Ayrıca Anadolu’da Celâli İsyancıları olduğu için hem içte hem dışta zor bir dönem yaşanmaktadır. Avusturya ile barış yapıp, Celâli isyanları da kanlı bir şekilde bastırıldıktan sonra Kuyucu Murad Paşa, İran seferine memur edilmiştir. Kuyucu Murad vefat edince yerine Nasuh Paşa geçmiş ve şah ile anlaşmaya varılmıştır. İran şartları yerine getirmeyince savaş yeniden kaçınılmaz hale geldi. I. Ahmed, vezir-i azam Öküz Mehmed Paşa’yı İran seferine gönderdi. Mehmed Paşa’nın Revan ve Nihavend’e gelmesi ama Revan’ı almaması üzerine Halil Paşa İran üzerine gönderilmiş ama Karadeniz’in Kuzeyinde yaşanan gelişmeler üzerine sefer yarıda kalmış ve sultanın vefatına kadar da bir sonuç elde edilememiştir.

Bu dönemde Avusturya cephesi de oldukça hareketliydi. Sultan, vezir-i azamı serdar-ı Ekrem olarak da tayin etmiş ancak vezir-i azam Malkoç Ali Paşa Belgrad'a vardığında vefat edince yerine Lâlâ Paşa geçerek Peşte ve Vaç kalelerini alarak başarılı bir başlangıç yapmıştır. Ancak askerlerin disiplinsizliği yüzünden Estergon kalesinin kuşatmasını uzatınca Belgrad'a çekilmek zorunda kaldı. Bu sırada Macarların uğradıkları Katolik Avusturya baskısı onları Osmanlıya yöneltmişti. Bu yöndeki başarılar Anadolu ve İran cephesindeki gelişmeler yüzünden Lala Paşa'nın çağrılmasını gerektirince Osmanlı devleti elde ettikleri avantajları değerlendirememiştir. Avusturya cephesinde savaşları sonuca bağlamakla görevli Kuyucu Murad Paşa, Osmanlı Devletinin büyümesine engel olan bir anlaşmayı Zitvatoruk anlaşmasını imzaladı. Osmanlı Devleti Fatih Sultan Mehmed'den itibaren kendisini Romanın tek varisi olarak görürken bu anlaşmaya göre artık padişah ile Avusturya İmparatoru protokol açısından eşitlenip kendisine "Roma Çasarı" denmesi kabul ediliyordu. Ayrıca bu anlaşmaya göre Avusturya Erdel üzerinde hak iddia etmeye cüret etmiştir. Anlaşmanın tek olumlu yanı ise Osmanlı'nın eline geçirdiği yerleri Avusturya'nın kabul etmesi olmuştur.

Anadolu'da ise Celâli İsyanları bu dönemde iyice tehlikeli bir hal almıştır. Hazine vergi toplayamadığı için zor duruma düşmüştür. Bunun üzerine vezir-i azam Kuyucu Murad Anadolu'ya gönderilmiştir. Asayişin sağlamak ve halka yapılan zulümleri önleyebilmek için I.Ahmed "Adalet-name" denilen bir ferman çıkarmıştır. Bu ferman ile padişah devlet adına halka güvence vermiştir.⁴²

ESERLERİ:

Dindar bir padişah olan I. Ahmed, Sultan Ahmed Camii ve külliyesini yaptırmıştır. Yıkılmaya yüz tutan Kâbe duvarlarının tamir ettirmiş, Kâbe'nin kapısının üzerindeki kitabe, altınoluk ve minareler yenilenmiş, duvarları tutması için on altı tane altın ve gümüş kuşak yaptırılıp Mekke'ye gönderilmiştir. I.Ahmed döneminde ilk defa tütün ve ithaline izin verilmiş ama ülke genelinde içki yasağı kaldırılmamıştır.

2.2. II. OSMAN (1618 – 1622)

I.Ahmet'in oğludur. 1603'te İstanbul'da doğmuştur. Amcası I. Mustafa'nın hali üzerine tahta geçmiş, bir askeri isyan sonucu tahttan indirilerek öldürülmüştür.

⁴² Shaw, a.g.e., s. 258-263; İnal, a.g.e., s.307-310.

Kaynaklarda hırçın, aceleci ama cesur, zeki, tahta geçtiğinde 14 yaşında olmasına rağmen, erken inkişaf eden, kuvvetli, tahsil ve terbiye görmüş, kültürlü, uzak görüşlü birisi olarak geçmektedir. Naima, Genç Osman'ı yakışıklı, silah kullanmada mahir, “şecaat ve farisiyette akranı nadir” olarak nitelendirir. Arapça, Farsça, Yunanca, Latince ve İtalyanca bildiği; Farisî mahlasıyla şiir yazdığı kaydedilmektedir. İlk katledilen Osmanlı padişahı olması döneminde ve daha sonra hakkında yazılan şiirlere yansımıştır.

SİYASİ FAALİYETLERİ

II. Osman'ın tahta çıkışının ilk aylarında İran ile Nasuh Paşa vasıtasıyla barış imzalanmıştı. Bu antlaşma Osmanlılara az bir zararla İran meselesini çözme fırsatı vermişti. II. Osman döneminin en önemli siyasi olayı Lehistan-Osmanlı ilişkileridir. Lehistan ile 1617 yılından itibaren bazı sebeplerden dolayı bozulmaya başladı. Olaylar sonucunda II. Osman, Özü Beylerbeyi İskender Paşa'yı Lehistan ordusu üzerine göndermiştir. 1620'de Lehistan ordusu hezimete uğratılmıştır. Bu başarı Genç Osman'ı cesaretlendirmişti ve Lehistan meselesini kesin bir sonuca ulaştırmak için bizzat sefere çıkmaya karar verdi. Genç Osman bir padişah olarak ordunun başında Hotin seferine çıktı, 1621'de Hotin kalesine ulaştı. Ordu içindeki karışıklıklar yüzünden Genç Osman Lehlerin barış isteğini kabul etmek zorunda kaldı. Genç Osman bu seferden sonra hem kalemiyye hemde askeriyye sınıfında önemli reformlar yapılması gerektiğini anlamıştı. Ancak bu idealler için yeterli bir kadroya ve bunları benimsetebileceği bir ortama sahip değildi.⁴³

II. Osman döneminde Anadolu halkı, Celâliler ve ehl-i örf arasında zulüm altındaydı. İstanbul'da pahalılık ve kıtlık artmıştı, bu sebeple yeniçeri ve sipahilerin padişah aleyhindeki eylemlerini teşvik ediciydi. Oluşan ortam ve olaylar nedeniyle kapıkulu isyanı başlamakta gecikmedi. Yeniçeriler Sultanahmet meydanına yürüdüler. İsyancılar padişahın hocası ve kızlarağasının, vezir-i azam Dilaver Paşa, Defterdar Bakî Paşa ile Sadaret Kaymakamı Nişancı Ahmed Paşa'nın idamını istemişlerdi. Taleplerinin reddedildiğini ve elçilerinin tutuklandığını duyunca saraya girmiş ve hiçbir direnişle karşılaşmadan Enderun'a kadar ilerlemişlerdi. Padişah sarayın içinde “Mustafa'yı isteriz” nidalarını duyunca Dilaver Paşa'yı ve kızlarağasını isyancılara teslim etmiş,

⁴³ Shaw, a.g.e., s.264-266.

yine de durum sakinleşmemiştir. Nihayet bir grup Şehzade Mustafa'yı bularak tellahlara padişahlığını ilan ettirmiş, diğer bir grup ise Genç Osman'ı ele geçirerek bin bir ceza ile sultanı önce orta camiye, oradan da Yedikule'ye götürerek burada feci şekilde öldürmüşlerdir.⁴⁴

2.3. IV. MURAD (1623–1640)

I. Ahmed'in Kösem Mâhpeyker Sultan'dan 1612'de İstanbul'da doğan oğludur. II. Osman'ın feci şekilde öldürülmesinden sonra ikinci kez tahta çıkan I. Mustafa'nın dengesiz hareketleri üzerine annesinin gayretleriyle padişah oldu. Padişah olduğunda 12 yaşında olduğundan 1632 yılına kadar annesinin vesayeti altında bulunmuş, bu tarihten sonra devlet işlerini bilfiil ele almıştır. 1640 tarihinde tıpkı babası gibi hastalanarak 28 yaşında vefat etmiştir. Gençliğinde validesi Kösem Sultan onu devlet işlerinden uzak tutmak için eğlence ve hareme yöneltmiş, hediyeler vermek ve şenlikler düzenlemek suretiyle avutmaya çalışmıştır.

Hammer'a ait kayıtlarda Sultan Murad'ın "uzun boylu, dolgun yüzlü, beyaz tenli, siyah saçlı, gözleri büyük ve tehdid-amiz" olarak tarif edilmektedir. Eşine az rastlanan bir güç ve kuvvete sahip olduğu, bu nedenle sürat ve maharetle ok ve yay kullandığı, hatta attığı okla kalkanı böldüğü söylenir. Ata binmekte de mahir olduğu söylenilir. IV. Murad'ın dış görünüşüne de önem verdiği, II. Osman'ın aksine güzel ve gösterişli kıyafetler giymeyi sevdiği yazılmıştır. Mizaç gereği sert, heybetli, sinirli ve otoriterdir. Kaynaklar devlet işlerinde düzen ve disiplini sevdiğini, ihmal ve lakaytlığı şiddetle cezalandırdığını kaydederler. Hükümdarlığı sırasında sık sık tebdil-i kıyafetlerle sokaklarda teftişe çıkması ve suçlu bulduklarını cezalandırması piyeslere konu olmuştur. Dönemi Kadızadelerin etkisiyle, içki ve tütün yasağının en katı şekliyle uygulandığı bir dönemdir.

⁴⁴ İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, İstanbul 1972, s.310-312.

SİYASİ FAALİYETLERİ:

Tahta çıktığında, hazine yağmalanmış, bu nedenle “cülus” bahşişi dağıtılmamış, hazine ve maliye buhranlı bir dönemde idi. Sadarete olan Kemankeş Ali Paşa, padişahın çocuk yaşta olması ve valideye yakınlığından yararlanarak memuriyetleri açık arttırma ile tevcih etmiş, rüşvetsiz iş görmemeye başlamıştı. 1624’te Bağdat’ın İranlılar tarafından işgalini padişahın gizlemesi idamına sebep olmuştur. Yerine Çerkez Mehmed Paşa’nın atanması olumlu bir gelişme olarak nitelendirilse de Valide Kösem Sultan’ın devlet işlerinde nüfuzunun hatırı sayılır olması idari buhranın bertaraf edilmesini geciktirmiştir.

Dönemde yaşanan Abaza Mehmed Paşa isyanı yüzünden birçok vezir-i azam değiştirilmiştir. Zorbaları yatıştırmak için IV. Murad, Topal Recep Paşa’yı vezir-i azam yapmıştır. Recep Paşa, zorbaları saraya sokarak padişahın musahiplerinden Musa Çelebi ve diğerlerini teker teker öldürmeyi başarmıştır. Çevirdiği entrikalar sebebiyle hayatından endişe ettiğinden padişahı tahttan indirmeyi cüret etmiştir. IV. Murad artık tertipçi ve zorbaların başında Recep Paşa’nın olduğunu anlamıştır ve Recep Paşa’nın başını kestirmiştir. Recep Paşa’nın öldürülmesinden 20 gün sonra Sultanahmet meydanında toplanan zorbalar, ayak divanına davet edildi. Padişah zorba liderlerini yakalatıp öldürttü. İstanbul ve Anadolu da birçok zorba vezir-i azam tarafından katledildi. Sonunda idareyi tamamen ele almış memleketin her yerinde asayişini temin etmiştir.

Osmanlıdaki bu durumdan yararlanan İran şahı Bağdat’a saldırmış ve ele geçirmiştir. IV. Murad Bağdat’ın mutlaka geri alınmasını istemiştir. Bağdat seferine bizzat kendisi çıkmıştır. IV. Murad şahı savaşa zorlamak için İran içlerine yönelmiş, Tebriz hiçbir direnişle karşılaşmadan alınmıştır. Şah ortaya çıkmayınca padişah İstanbul’a dönmüştür. Murad’ın dönüşünü ve kışın gelmesini fırsat bilen şah Revan’ı geri almıştır. İran sorununu ciddiye alan Sultan Murad İran üzerine yeni bir sefere karar vermiştir. İstanbul’dan hareket eden padişah 76 günde Haleb’e varmış ve 16 Ekim’de Bağdat’ı kuşatmıştır. Şah yine sultanın karşısına geçememiş, Bağdat tamamen ele geçirilmiş ve bir daha kolay kaybedilmemesi için Sünnî Türkler burada zorunlu iskâna tabi tutulmuşlardır. Bu olay neticesinde 1639 yılında Osmanlı ile İran arasında Kasr-ı Şirin antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmanın en önemli taraflarından birisi geçerliliğini pek az değişiklikle şimdiye kadar sürdürebilmiş olmasıdır.

IV. Murad döneminde diğer bir dış sorun Venedikliler ile yaşanmıştır. Avlonya limanında demirlemiş olan donanmasının Venedik hükümeti adına faaliyette bulunan Marino Capello tarafından zorla götürüldüğünü öğrenen IV. Murad, limanın bombalandığını ve gemilerin kaçırıldığını duyunca çok hiddetlenerek Osmanlı ülkesinde bulunan bütün Venediklilerin idamını, ticari ilişkilerin kesilmesini ve Spalato gümrüğünün kapatılmasını emretmiştir. Venedik uzlaşmak için her yolu denemiş ve 1639 yılında antlaşmaya varılmıştır. Bu antlaşma sayesinde Osmanlılar Akdeniz'deki hâkimiyetlerini bir kez daha tescil ettirmiş oldular. IV. Murad döneminde Hindistan ile de bağlantı kurulmuş ve Hint elçileri huzura kabul edilmiştir. Bu durum padişah olarak IV. Murad'ın Osmanlı otoritesini tekrar uzak doğuya kadar duyurmuş olması açısından kayda değerdir.⁴⁵

IV. Murad dönemi, âlim, şair, edebiyatçı, tarihçi vb. sahalarda yetişmiş fikir adamı ve sanatkârlar açısından Osmanlıların en dikkat çekici dönemlerinden birisi olmuştur.

2.4. I. İBRAHİM (1640–1648)

Sultan I. Ahmed'in 1615'te doğan en küçük oğludur. Annesi Kösem Mâhpeyker Sultan'dır. Kaynaklar onu fiziği bakımından ağabeyi Murad'a benzetmiş, karakterininse sinirli, çabuk konuşan, sabırsız birisi olduğunu yazmışlardır. Hammer onu anlatırken “IV. Murad gibi zalim, I. Mustafa gibi meczup değildi; III. Murad gibi, bedeni kudretine hucet olmak üzere yüz evlat bırakmadı; tarihte onun namını belirleyen sadece dizginlenemez safahatıdır” demektedir. Sultan İbrahim şehzadelğinde iyi bir tahsil görmemiş, bilakis her gün öldürülmek korkusuyla bir hücrede sürdürdüğü yaşamı sinirlerini bozmuştur. Onun bu ruh hali kendisine haksız yere deli denmesine sebep olmuştur.

Sultan İbrahim, saltanatın ilk dönemlerinde gayet makul bir insan portresi çizmiş hatta kendisine büyük ümitler bağlamıştır. Girit seferi hazırlıklarının ciddiyetle yürütülüp yürütülmediğini bizzat takip etmiş, tersaneye sık sık giderek çalışmalarını izlemiş, çalışanları teşvik etmiş, Anadolu'nun ve Rumeli'nin her yerine emirler göndererek Girit seferi için hazırlıkların ciddiyetle ve süratle yapılmasını emretmiştir. Bunlardan başka saltanatının ilk yıllarında Kemankeş Kara Mustafa Paşa'yı vezir-i

⁴⁵ İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, Osmanlı Tarihi, III. Cilt, II. Kısım, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1982, s. 280-281; İnal, a.g.e., s.307-311.

azamlıkta bırakması, bürokraside ve devletin teşkilatında adli, mali, idari ve askeri düzenlemelerin yapılmasını emir ve takip etmesi hakkındaki ruh hastası, sefil ve benzeri yakıştırmalarla tezat teşkil etmektedir.

Sultan İbrahim Kösem Sultan'ın bir tertibi ile tahttan indirilmiştir. Tahttan indirilen padişah küçük bir yere hapsedilmiş daha sonra öldürülmüştür.

SİYASİ FAALİYETLERİ:

IV. Murad'ın 1638 yılında iş başına getirdiği Kemankeş Kara Mustafa Paşa'yı değiştirmeyen Sultan İbrahim isabetli bir icraat yapmıştır. Böyle davranarak son yıllarda her tahta çıkışta yaşanan saray için hizip çalışmalarının yaşanmasına engel olmuştur. İlk önce İran ile imzalanan Kasr-ı Şirin antlaşması hükümleri karşılıklı olarak tekid ve teyit etmiştir.

Avusturya ile kesin uzlaşma sağlanmadığı için askıda bulunan sorunlar çözüme kavuşturularak Zitvatoruk antlaşmasına yedi yeni madde eklenmiştir. Son senelerinde ise Don Kazakları'nın eline geçmiş olan Azak kalesinin geri alınması için faaliyetlere başlanmış, yapılan seferle kale düşürülmüştür. Bu sayede Rusların Karadeniz'e inmesi yarım asır geciktirilmiştir.

İbrahim döneminde en önemli dış gelişme Venedik ile ilişkilerde yaşanmıştır. Sünbulağa vakası adı verilen bir olay 1644 yılında Osmanlı Venedik ilişkilerini bozmuştur. Maiyeti ve hazinesi ile bir haç kervanı ile giderken Girit açıklarında Malta korsanları tarafından yolları kesilmiş ve malları yağmalanmıştı ve bu bir harb sebebiydi. Ayrıca Girit adasının stratejik bakımdan önemli bir yerde olması sebebiyle Osmanlılar I. Ahmed'den beri adanın fethini düşünmekteydiler. Aynı zamanda bir korsan yatağı haline geldiğinden Mısır, İstanbul ticareti için bir tehdit içeriyordu. Dolayısıyla Sünbulağa vakası bir bahaneydi ve IV. Murad'ın topladığı donanma ve ordu için kolay bir sefer olarak değerlendirilmişti. Sonuç olarak Venedik'e karşı savaş ilan edildi. Ancak Girit'in en muhkem kalesi olan Kandiye'nin kuşatması uzadıkça uzadı tam 24 sene sürdü. Sultan İbrahim döneminde Girit Osmanlı ordusunun ve donanmasının talimhanesi haline gelmişti. Hanya'nın fethiyle Osmanlı Girit adasına ayak basmış bu da Osmanlı Venedik savaşlarının başlamasına sebep olmuştur. Savaş kısa zamanda Dalmaçya, Mora, Girit ve Boğazlara yayılmıştır. Fetih 1669 yılına kadar uzamıştır. Sultan İbrahim'in saltanatının ilk yıllarında mali ve idari önemli reformları vardı. Bunların arasında tasarruf amacıyla yeniçeri ve sipahilerin sayılarının azaltılması,

vergilerin düzenli toplanması ve sikke tecdidi gibi tedbirler vardı. Ancak bütün bu tedbirler artan devlet ve saray harcamalarını karşılamaya yetmedi. Mali bunalım yüzünden rüşvet yaygınlaşmış, Varvar Ali Paşa örneğinde olduğu gibi devlette isyanlar patlak vermiştir.⁴⁶ Sultan İbrahim'in hareme düşkünlüğü ve devletin kötü gidişatı üzerine Valide Sultan'ın onayı ile 1648'de tahttan indirilerek yedi yaşındaki oğlu Şehzade Mehmet tahta geçirilmiştir.

2.5. IV. MEHMED (1648–1687)

IV. Mehmed Sultan İbrahim'in 1642 yılında Hatice Sultan'dan doğma oğludur. Kösem Sultan'ın içinde bulunduğu bir askeri ayaklanma sonucu tahta çıkarılmıştır. Kaynaklar onu orta boylu, beyaz tenli fakat güneşten yanık çehreli, ata çok bindiği için öne mütemayil duruşlu olarak tarif etmektedir. Tarihçiler av merakı yüzünden kendisine avcı lakabını uygun görmüşlerdi. Tahta çıktığında küçük yaşta olduğu ve vesayet altında bulunduğu için iyi bir eğitim almamış fakat sarayda ihtimamla büyütülmüştür. Gerek büyük annesi gerekse de darbeci ocak ağaları onu devlet işlerinden uzaklaştırarak bağımsız bir şekilde devleti idare ettiklerinden devlet işlerine uzak durmuştur.

Hammer, IV. Mehmed'i yeryüzünde "Allahın gölgesi unvanını temsil etmekten uzak..." , "halkına yorulmak bilmeyen bir avcının hikâyesinden başka bir şey bırakmayan bir padişah" olarak tanımlar.

Sultan Mehmed, 1656 yılından itibaren Köprülüler'i sırasıyla vezirliğe getirmekle çok isabetli bir karar vermiştir. Kaynaklarda satır aralarında kaydedilen bazı olaylar onun aslında devlet işlerine duyarsız kalmadığını da ortaya koymaktadır. Girit seferinin uzamasına çok üzüldüğü ve Kandiye'nin fethini gerçekleştirmek için Rumeli'den bizzat sefere iştirak etmesi bunun kanıtıdır. Son senelerini av partilerini düzenlemekten vazgeçerek altı cephede savaşarak geçirmiştir.

Kadıze Mehmed Efendi, radikal görüşlere sahip bir tarikatın üyesi olarak padişahın şahsiyetinin oluşmasında etkili olmuştur. Bu tarikatın etkisinde kalarak kahvehaneleri kapattığı, içkiyi yasakladığı, şehirdeki oyunu ve çalgıcıları küreğe koydurduğu bilinmektedir. Fakat bütün bunlara rağmen merhametli, duygusal, cömert, iyi bir fiziğe sahip ve keskin bir nişancı olduğu da rivayet edilmektedir. Âlim birisi

⁴⁶ İnal, a.g.e., s.317-318.

değildi fakat onları himaye etmekten geri durmazdı. İyi kalpli, merhametli ve kan dökmeyi sevmeyen bir kişilikte olması nedeniyle kendisine karşı entrika çevirenleri sezememiştir. Batı cephesindeki mağlubiyetler, asker arasında huzursuzluk yaratmış ulufelerin verilememesi tahttan indirilmesinin şartlarını hazırlamıştı. Buna engel olamayacağını anlayan padişah, oğlu Mustafa'nın tahta geçirilmesini istemiş fakat Şehzade Süleyman'a biat edilmiştir. Böylece sultan 46 yaşında tahttan indirilmiş ikamete mecbur tutulduğu Edirne sarayında 1693 yılında ölmüştür. Altı zevcesi tespit edildiği halde kadından çok ava düşkün olduğu bir gerçektir.

SİYASİ FAALİYETLERİ:

Tahta ilk çıktığında 7 yaşında bir çocuk olması sebebiyle devlet işlerini vezir-i azam Sofu Mehmed Paşa yürütüyordu. Ancak gerek devlet işlerine müdahale eden ağalar gerekse Büyük Valide Kösem Sultan yüzünden otorite tesis etmekte güçlük çekmiştir. Devletin ve memleketin siyasi, sosyal ve ekonomik durumu da hiç iyi değildi. Sofu Mehmed Paşa mali işlerde tecrübeli bir devlet adamı olduğu için önce harcamaları kısıtlayarak denk bir bütçe sağlamaya çalıştı. Saray harcamalarını sınırlı tuttu, gümrük, tuzla gibi mukataalardaki görevlilerin beraatlarını yoklattırıp hak etmeyenlerin beraatlarını vermediği gibi beraatlarında istihkaklarını azalttı. Sofu Mehmed Paşa'nın bu tedbirleri saray ağaları, Büyük Valide ve Valide Sultan'ın eleştirilerine neden oldu. Sipahi ulufelerinin ödenmesinin gecikmesi de eklenince İstanbul'da büyük bir buhran ortaya çıktı. Sipahiler acemilerinde katılımıyla Sultanahmed Camii etrafında toplanarak isyana başladılar. Şeyhülislamın haklarında katledilmeleri doğrultusunda fetva vermesi sipahileri iyice galeyana getirdi. Ardından gelişen olaylar sonucu vezir-i azam ve şeyhülislamın yeniçerilere sığınması bu defa sipahi ve yeniçeri çatışmasına yol açtı. Bu isyanda yeniçeriler galip çıktı ve nüfuzları arttı. Tarihe "vak'a-i vakvakiye" olarak geçen çınar vakası olayı da bu dönemde gerçekleşmiştir. Devletin kötü gidişatı yüzünden isyan eden asiler IV. Mehmed ile görüşmüş, padişahın devlet işlerini üstlenebilecek yaşa geldiğini ve devlet işlerine bizzat el koymasını talep etmişlerdir. Genç padişah işin ciddiyetini anlayıp önlemler almış, saraydan firar edenler yakalanarak Sultanahmet'deki meşhur çınar ağacına asılmışlardır.

KÖPRÜLÜLER DEVRİ:

Valide Sultan ve IV. Mehmed tayin ettikleri vezir-i azamların kısa zamanda yıpranması üzerine mimar Kasım Ağa'nın tavsiyesi ile Köprülü Mehmed Paşa vezirliğe getirilmiştir. Kısa süren saltanatı süresinde Köprülü'nün rakiplerini bertaraf etmeyi, Çanakkale boğazındaki Venedik ablukasını kaldırmayı, Bozcaada ve Limni'yi işgalden kurtarmayı ve Yalova'yı fethetmeyi başarmıştır. Yaşlı olduğu için çok fazla hizmet veremedi vefat edince yerine oğlu Fazıl Ahmet Paşa geçmiştir. Fazıl Ahmet Paşa'da babası gibi hem dışarıda hemde içeride başarılı olmuş fakat kırk bir yaşında vefat etmiştir. Yerine daha karizmatik bir kişiliğe sahip olan Merzifonlu Kara Mustafa Paşa getirilir. Padişah birbirinden değerli ve güvenilir vezirler çıkaran Köprülüler sayesinde zamanını zevkine göre av partilerinde geçirme olanağı buluyordu. Kara Mustafa Paşa zamanında devlet tekrar fetih çağına girdi. Ta ki Viyana'nın ikinci kez kuşatılması sırasında alınan ve vezir-i azamın canına mal olan yenilgiye kadar. 1683 yılına tesadüf eden bu olaydan sonra sadece Köprülüler dönemi değil, Anadolu'nun Köprülü'den sonra bulduğu huzur ortamı da son bulmuştur. Seferin doğurduğu mali buhran kapıkulu ocaklarının maaşlarının tekrar verilmemesine sebep olmuş 1687 yılında "İmdad-ı seferiye" adıyla şehir ve kasabalardaki zengin ve tüccarlardan vergi alınmaya başlanmıştır. Daha sonra bu "İmdadiye" adlı vergi ulema sınıfından da talep edilmiştir. Devlet bu önlemlerle de hazine dengelerini sağlayamayınca "mangır" denilen bakır para bastırılmış ama bu para rağbet görmemiştir. Bu isyanlar Anadolu'da asayiş ve güvenliği bozmuş bu durum IV. Mehmed'in hal'ini de hazırlayan bir etken olmuştur.

IV. Mehmed dönemi dış ilişkiler açısından da oldukça yoğun bir dönemdir. Sultan İbrahim döneminde başlayan Girit Seferi Venediklilerin Çanakkale boğazını ablukaya alması yüzünden zorlukla devam ediyordu. Fazıl Ahmet Paşa, Avusturya seferine ağırlık verdiği için Girit 1669'a kadar alınamamıştır. Böylece yirmi dört senedir süregelen Girit seferi son bulmuş ve Venedik ile barış sağlanmıştır. IV. Mehmed döneminin önemli dış ilişkilerinden birisi de Avusturya'ya savaş ilan edilmesidir. Bu savaşın nedenini Erdel meselesi oluşturur. Erdel meselesinin Avusturya kesin olarak susturuluncaya kadar çözülemeyeceğini gören IV. Mehmed ve vezir-i azamı Köprülü Ahmed Paşa Avusturya'ya savaş açmış, böylece uzun bir süre barış

halinde olan iki devlet tekrar savaşlara başlamışlardır. Saint-godhard muharebesinde Osmanlı ordusu bozguna uğramış ve Varvar barışını imzalamak sorunda kalmıştır.⁴⁷ Bu olay yüzyılın son yirmi yılına hâkim olacak Osmanlı Avrupa savaşlarını başlatmıştır.

2.6. II. MUSTAFA (1695- 1703)

Sultan IV. Mehmed'in oğrudur, 1664'de Edirne'de doğmuştur. Bazı tarihçiler Sultan Mustafa'nın fiziğini heybetli, orta boylu, kısa boyunlu, kıızıl ve seyrek sakallı olarak tarif etmektedirler.

Hocası Seyyid Feyzullah Efendi sayesinde iyi bir eğitim almış, babası tarafından seferlere götürölmüştür. Ata binmekte, her türlü silahı kullanmakta mahir olduğu söylenir. Kaynaklarda halim ve salim, hakşinas, adaletli, hoşgörölü, ulemaya karşı hürmetli olduğu kaydedilmektedir. Tahta çıkışının üçüncü günü seleflerini kötü yönetimleri, zevk ve sefaya dalmaları ve halkı mağdur ve perişan etmeleri gerekçesiyle kınayan alışılmamış bir ferman yayınlaması, onun devlet adamlığı ve şahsiyetini çok açık bir şekilde anlatmaktadır. Küçüklüğünden itibaren kendisini saray içi entrikaların içerisinde bulmuştur. Babası IV. Mehmed'in tahttan indirilmesi esnasında, tahta geçirilmesi bizzat babası tarafından gündeme getirilmiş, fakat vezir-i azam Fazıl Mustafa Paşa'nın ısrarıyla amcası Ahmet tercih edilmiştir. Sultanlığı sırasında babası gibi avcılık yapmış, bilhassa Zenta Muharebesinden sonra devlet işlerinden uzaklaşarak vaktinin çoğunu Edirne'de av partilerinde geçirmiştir. Yine pek çok atası gibi edebiyatı sevdiği ve "İkbalî" mahlasıyla bazı şiirler yazdığı bilinmektedir. Hattatlık da özel uğraşı alanlarından birisi olmuş sölüs, nesih ve celî türünde maharet sahibi olmuştur. Kırk yaşında vefat etmiştir.

⁴⁷ Shaw, a.g.e., s.286-295.

SİYASİ FAALİYETLERİ

Tahta geçtiğinde kendisini II. Viyana sonrası başlayan Avrupa–Osmanlı savaşlarının içinde bulan Sultan Mustafa, devlet erkânının İngiltere'nin aracılığında Avusturya ile sulh görüşmelerine başlanması görüşüne katılmadı ve Kanunî gibi ordunun başına geçerek sefere çıkacağını bildirdi.

II. Mustafa zamanında beş ay düşman elinde kalan Sakız kurtarılmıştı, Sakız'ın geri alınması önemlide olsa sultanın hedefleri için bu başarı çok basit kalıyordu. O, Avusturya üzerine bir sefer yaparak bu ülkeyi Osmanlı topraklarına katmayı planlıyordu. Bu düşünceyle Edirne'den Belgrad'a hareket etti. Avusturya tarafından tahkim edilen bir kaleyi fethetti. II. Viyana seferinden beri harplerde böylece ilk ve önemli büyük bir zaferi kazanmış oldu. Ertesi yıl tekrar Avusturya seferine çıktı. Bu seferde de Avusturya adeta bozguna uğratıldı. II. Mustafa Avusturya'yı dize getirmeye kararlıydı. Nitekim ertesi yıl 3. defa Avusturya seferine çıktı. Ancak Tisa nehrinin Zenta yakınlarında baskına uğradı ve yenildi. Zenta yenilgisi ile ordu tamamen kaybedildi. Bu yenilgi Osmanlı Tarihinde bir dönüm noktası olarak değerlendirilmektedir; Orta Macaristan'daki Osmanlı ilerleyişi durmuş, kaybedilen toprakların geri alınması ümidi kalmamış, padişah da bir daha asla bu cepheye dönmemiştir.

II. Mustafa döneminde Rusya ile sıcak ilişkiler yaşanmıştır. Rusya, Osmanlı ordusunun Avusturya ve Venedik ile savaş halinde olmasından yararlanmak istemiş, Karadeniz'e çıkma amacını gerçekleştirmek için bir fırsat olarak değerlendirmiştir. II. Mustafa ilk Avusturya seferindeyken Rusya Azak kalesini kuşatmıştır ama başarılı olamamıştır. Ertesi yıl ise Azak kalesini almayı başarmıştır. Aynı dönemde Lehistan ile de sınır problemleri yaşanmıştır.

Osmanlı Devleti'nin Zenta'da uğradığı mağlubiyet ve ordunun hazırlanması esnasında yaşanan sıkıntılar, devlet erkânı arasında artık Tuna'nın ötesindeki toprakların geri alınamayacağı görüşünün ağırlık kazanmasına neden olmuştur. Avusturya, Venedik, Lehistan ve Rusya heyetleri ile Osmanlı'yı temsilen Karlofça'da bulunan Reisü'l-küttab Rami Mehmed Efendi arasındaki görüşmeler sonucunda Rusya haricindeki diğer devletlerle Karlofça Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmadan sonra ittifak yapan batı devletleri Osmanlı Devletini savunmaya mecbur bırakmışlardır.

Sultan Mustafa döneminde harpler uzadığı için köylerde ve şehirlerde asayiş işleri aksamış, iç güvenlik sorunları ortaya çıkmış ve bu olaylar köyden kente göç etmeye sebep olmuştur. Balkanlarda ise haydutlar türemiştir.

Sultan Mustafa dönemindeki iç olaylar arasında en önemlilerinden birisi de İslam Feyzullah Efendi olarak tarihe geçen olaydır. Bu şahıs sultan tarafından şeyhülislam ve padişah hocası olarak görevlendirilmiştir. Padişahın hürmet ettiği hoca, dönemin vezir-i azamı Amca-zâde Hüseyin Paşa'yı istifaya zorlamış, yerine geçen Daltaban Mustafa Paşa'yı ise tamamen kontrolüne almıştır. Buna rağmen Mustafa Paşa şeyhülislama yaranamamış, bir bahane ile onun tarafından idam ettirilmiştir. Padişahın Edirne'de ikamet etmesi ve bunda hocasının telkinlerinin rol oynadığı söylentileri tarihimizde Edirne Vak'ası olarak bilinen olayların patlak vermesine sebep olmuştur. İki yüz kadar cebeci ulufelerinin ödenmemesi yüzünden isyan etmiş ve şeyhülislama suistimal ile suçlamış kısa zamanda isyan büyümüştür. Ancak olaylar daha sonra yön değiştirerek padişaha karşı gelişmiş; II. Mustafa Ekberiyet kaidesine göre çaresiz kalarak tahtı III. Ahmed'e terk etmek zorunda kalmıştır.⁴⁸

⁴⁸ Danişmend, a.g.e., s. 477-489.

17. YÜZYIL KASİDELERİNDE MEDHİYE

PADİŞAHLARA YAZILMIŞ OLAN KASİDELERİN METHİYE BÖLÜMLERİNİN GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ VE METHİYE KALIPLARI:

IV. MURAD

A) Methiye Bölümlerinin Genel Bir Değerlendirmesi:

Nâilî, IV. Murad'a iki kaside sunmuştur. Nâilî, IV. Murad'ı Nerîmân'a benzeterak onun gücünü, iktidarını görenlerin ok atmakta mahir olan Nerîmân'ı anmayacaklarını, onun korkusunun silahsız, zırhsız düşmanı mezarda oturmaya (ölüme) mecbur ettiğini, Tanrı'nın onu İran ve Rum hükümdarlarından üstün tuttuğunu söylemektedir. Birçok hâkân, saltanatının haşmetinin esiridir, birçok Hüsrev gibi padişahları adsız sansız etmiştir. Birçok yüksek şerefli ünvana sahip hükümdarı onun şerefi değersiz kılmıştır. Savaşçılıkta Rüstem gibidir. O, devlet işlerini güzelce yürütmek için isabetli görüşlerle donatılmıştır. Bir darbesiyle İran ülkesini yıkabilmektedir.

Murâd-ı âlemyân Hân Murâd-ı âli-şan

Serîr-i saltanatın pâdişâh-ı mümtâzı (K.8/30)

Cevrî, IV. Murad için dört kaside sunmuştur. Yazdığı kasidelerde onun, devletin sevgili sohbetini irfan sahibi eylediğini, şairlerin nazımlarının değerini anladığını, olgun aklının her ilmin yeteneklisi olduğunu, dünyanın nazmına el sunup önde gelenleri düzenlediğini belirtir. Heybetinin dünyaya dolduğunu, Allah'ın onu heybetiyle Sam ve Nerîmân gibi eylediğini, Hüsrev'in onu kıskandığını, kazanın hükmünün Kavus'u onun dergahına kapıcı yaptığını, kapıcısını Dârâ ve Hâkân yaptığını, düşmanın başının tacını alıp ülkesini yerle bir ettiğini, lutfunun âlemin bahçelerini Rıdvan'ın Firdevs'i eylediğini, Allah'ın onu âlemlere can eylediğini, savaş için sefere çıktığında çadırını kurmak için ferman buyurduğunda kazanın elinin hürmet ederek dünya elbisesini yere döşediğini anlatır. Onun maiyetinin tozunun geceyi süsleyen aya peçe çektiğini, askerinin çadırlarının ovalara sığmadığını, Allah'ın ona kudret, kuvvet ve himmet nasip ettiğini belirterek kapısının birçok taç sahibi şehe taht makamı olduğunu, emrinin dünyadaki şahlara hükmettiğini, heybetli bakışının bin tane aslana yettiğini, adaletinin izini anlattığında zalim göğün, koyun ve kuzu ile aynı sofrada oturduğunu söyler. O İslam dininin padişahıdır. Rüstem gibi savaşır, Rüstem ve Sam ona süvari olurlar. O

zamanın Süleymanı ve İskender'i, dünyanın padişahıdır. Adaleti kuvvetli, hünerli ve olgun bir padişaktır, fetihlerin sahibidir.

Cihana müjde ki şâhinşeh-i cihan geldi

Hayat-ı 'âlem ü can-i cihaniyan geldi (K.7/1)

Fehim-i Kadîm, IV. Murad'a bir kaside sunmuştur. Bu kasidesinde onun için kılıcının heybetinden Behmen ve Efrasiyab'ın yerlerinden kendilerini gösteremediklerini söyler. Onun talihli, adil, cömert olduğunu söyleyerek, kahramanlıkta Rüstem'e, İskender ve Kahraman'a benzetmiştir. Aşağıda bu kasideden örnek bir beyit sunmakla yetiniyoruz:

Hazret-i Sultân-ı Gazi Han Murâd-i kâm-kâr

Padişâh-ı dâd-güster kâm-bin ü kâm-yâb (K.5/31)

Mantikî, iki kaside sunduğu Sultan Murad'ın cömert, lufu çok, bahtlı, hilâfet tahtının süsü olduğunu söyler. Dünyanın onun kişiliği ile övündüğünü, döneminde adaletle hüküm ettiğini, onun cömertliğinden çınar el alsaydı güneşin pençesini bükebileceğini söyler.

Sultân Murâd Han güher-i kân-ı kün fekân

Mahdûm-ı nazenîn-i selatîn-i kâm-kâr (K.2/17)

Ganizade Nadirî, IV. Murad'a bir kaside sunmuştur ve bu kasidede onun hakkında, devletin meydanının usta binicisi olduğunu, yeni ayın onun ayağına yüz sürdüğünü, adaletinin âlemde yaygın olduğunu, güzel atı ayağını depretince zeminin titrediğini, ay yüzlü ve yıldız makamlı olduğunu söylemiştir.

Hâkân-ı 'arş-meretebe sultan Murâd Han

Gerden-firâz-ı tâc-verân-ı huçeste-fâl (K.3/18)

Cem'î'de Sultan Murad'a tek kaside sunan şairler arasındadır. O da kasidesinde IV. Murad'ın Bağdad'ı fethinden bahsederek, İslam'ın padişahı olduğunu, düşmanı kalenin içinden çıkardığını, Rüstem gibi kılıç kullandığını, İran ve Turan'ın şahlar şahı olduğunu, hilâfet tahtının onunla övündüğünü, atını hızla sürerek her tarafı titrettiğini, adalet denizinin eşsiz cevheri ve Süleyman makamlı padişah olduğunu anlatır.

Cenâb-ı Han Murâd ol şâh-ı gazi

K'anunla fahr ider taht-ı hilâfet (K.6/28)

Şeyhülislam Bahayî'nin Sultan Murad'a sunduğu üç kasidede ise, onun adaletinin dünyanın köhne sarayını tamir ettiğini, dünyanın muzaffer padişahı ve mana

mülkünün sultanı olduğunu söyleyerek, onu Nerîmân ve Rüstemle karşılaştırır; onlardan daha üstün olan vasıflarını över. Sultan Murad şefer başıslayan, gökyüzü rütbeli, adaletli, cömert bir padişah olarak methedilir.

Hudâygân-ı cihan Hân Murâd kim ‘adli

Seray-i köhne-i dünyayı eyledi ta’mîr (K.2/18)

Riyazî, dünyanın padişahı olarak gördüğü Sultan Murad için üç kaside sunmuştur. Bu kasidelerde IV. Murad’ın cömert, adaletli, talihli olduğunu söyleyerek Rüstem’e benzediğini, iyi kılıç kullandığını, Cemşid ünvanlı bir padişah olduğunu vurgulayarak onu övmektedir.

Şeh-i Cem-menzilet Sultan Murâd-ı dâd-perver kim

Olupdur sâz-kâr-ı şer’ ü hükûmet kâr u girdârı (K.5/7)

Nevzade Atayî, Sultan Murad’a üç kaside yazmıştır. Onu İskender’e, Cem’e ve Dârâ’ya benzetir. Adalette Kısra (Nuşirevan), savaşta Haydar, Giv, Peşen, Kahraman ve Tehemten gibi kahramanlıklar yaptığını, yüksek makama ve bahta sahip olan bu hükümdarın cömertliğinin nisan bulutuna benzediğini söyler ve onu zamanın Süleyman’ı ve eşsiz padişahı olarak över.

Cenâb-ı hazret-i Sultan Murad-ı kişver-gîr

Ki oldı râyet-i mansûrî tâk-ı dîne ‘imâd (K.21/32)

Neşatî iki kaside sunduğu IV. Murad için; zamanın yüce soylu Cem’i, dinin bayrak tutanı, Osmanlı tahtının altını, Allahın gölgesi, şerefli padişah gibi övgülerde bulunarak onun cömertliğini, savaşta başarılarını, talihli oluşunu, adaletli yönünü vurgulamıştır.

Husrevâ dâd-gerâ dâver-i vâlâ-güherâ

İy şehensâh-ı kader-kevkebe-i heft iklim (K.9/27)

Rızayî de IV. Murad’a tek kaside sunan şairlerdendir. IV. Murad’ın âlemin cömert ve iyilik padişahı olduğunu söyler. Adaletini vurgular, savaşçılıkta Rüstem’e ve cömertlikte nisan bulutuna benzediğini söyler.

Taht-ı zerrîne seher geçdi şehen-şâh-ı ferîd

Cebel-i nur’dan oldı sanasın mihr be-dîd (K.15/1)

Şeyhülislam Yahya, Sultan Murad’a iki kaside sunmuş ve kasidelerinde onun adaletinin ilkbaharının dünyayı gül bahçesine çevirdiğini, ihsanının nisan bulutu gibi

olduğunu, Allahtan ne isterse Allahın onu gerçekleştirdiği, İslam için düşmana haddini bildirdiğini anlatmıştır.

Budur söz kim zafer Sultan Murâd-ı dîn-penâhundur

Hudâ'dan her ne isterse Hudâ âsân ider anı

Sultan Murad için en fazla medhiyeyi, 17. yüzyılın kaside ustası olarak anılan ve kasidelerinin medhiyeye giriş kısmında aliterasyondan çok faydalanan Nef'î yazmıştır⁴⁹. Sunmuş olduğu oniki kasidede IV. Murad için; saltanatın güneşi, memleketin iyi at bineni, din ve devletin sermayesi, Feridun taçlı, Osmanlı soyunun hakanı, doğu ve batının Kahraman'ı, iyi talihli, Yusuf huylu, dünyayı süsleyen şerefli padişah benzetmelerinde bulunmaktadır. O, Rüstem gibi yiğit, adalet ve doğruluk sahibi, yedi iklimin bahtlısı, Allah'ın gölgesi, zamanın Mehdi'si, iki cihanın güneşi, cömertliğin madenidir. Bir eli cömertlik denizi, bir eli bağışlama bulutu, ataları taht ve taç sahibi, askerleri kendi gibi başarılıdır. Adaletli devrinde dünya güvendedir. Yüzünde ilahi nurun ışığı vardır. Savaş meydanında Haydar gibi savaşıdır. Yunanlılar aklının olgunluğuna hayrandır. Âlemin bilgini, yüce padişahların eşiğine yüz sürdüğü, Kayser, İskender, Behram ve Cem'in dergâhında köle olduğu, İsa ruhlu, hoş ve melek huylu, yüce soylu, din ve devlete düzen veren bir padişaktır.

Kâmkâr-ı pür-kerem şâhenşeh-i âlî-himem

Saltanat-pîrâ-yı âlem hazret-i Sultan Murâd (K.26/17)

Dâver-i devr-i zaman padişeh-i âlî-şân

Revnağ-ı mülk-i cihân zîver-i eyvân-ı felek (K.25/22)

Tıflî, Sultan Murad'a yazmış olduğu iki kasidesinde onun âlemin Efridun'u, cömertlik mülkünün Keyhüsrev'i, Dârâ huylu İskender'i, adaletli padişahı, Rüstem gönüllü savaşçısı olduğunu söyler.

Mezakî, IV. Murad için yazmış olduğu altı kasidesinde onu zamanın Hatem huylu ve Feridun gibi olan padişahı olarak görür. O, Allahın gölgesi ve tüm milletin padişahıdır. Acem hükümdarları onun eteğine yüz sürerler. O, Kahraman gibi düşman saflarını yarandır ki karşısında yüz tane Rüstem duramaz. Onun cömertlik eli her tarafa para saçır; kan saçan kılıcının korkusundan kimse baş kaldıramaz olmuştur. Feth edilen yerler hep onun dünyayı ele geçirme kılıcının eseridir.

Herkes lutf itmededür rû-be-rû

⁴⁹Fatma Tulga OCAK, *Nef'î ve Eski Türk Edebiyatımızdaki Yeri, Ölümünün Üçyüzellinci Yılında Nef'î*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1991, s. 17.

Ol Şeh-i Hatem-Şiyem-i rŭzgar (K.4/13)

Azmizade Halleti, Sultan Murad'a dŏrt kaside sunmuştur. Onun zamanında zaferin cilvesi her tarafta ortaya çıkmış, emninliğinin mŭjdesi her kŏŐeye yetiŐmiŐti. Ona felek daima alçak, baht ise boyun eğendi. O, lutfunun ve ihsanının ışığıyla yeryŭzŭnŭ gŏkyŭzŭ gibi aydınlatmıŐti. Onun Hintli kılıcı bekçi olmasaydı dŭnyada hiÇ kimse uyuyamazdı. Yedi deniz birbirine katılsa onun cŏmertliĐinin yanında sel bile olamazdı. Sŭlalesi adaletiyle meŐhurdu, ona temiz soylu Kisrâ denilse yeri yedi. MŭŐteri ulu kŏŐkŭne baksa sarığı baŐından yere dŭŐerdi.

Husrev-i Hâtem-kerem Sultan Murâd-ı Cem-haşem

Çeşm-i necme kuhl olur kalkarsa râhından gubâr (K.15/14)

B) Kalıplar ve Grafikler:

1) Padişahlık:

NÂİLÎ:

murâd-ı âlemiyân (K.8/30), âli-şan (K.8/30), pâdişâh-ı mümtâz (K.8/30), serây-ı şeş-cihetin şâh-ı cümletü'l-mülkü (K.8/32), hisar-ı nüh-feleğin şehriyâr-ı mansurı (K.8/33), şehân-ı taht-nişînin server-i ser-efrâzı (K.8/33) husrev-i zîşân (K.9/1), lâyük-ı saltanat-ı taht-ı Süleyman (K.9/1), kayser ü hâkân (K.9/2) , hazret-i şâhenşâh (K.9/11), Cem-i Behrâm-siyer (K.9/13), şâh-ı Sikender-teshîr (K.9/13), zıll-ı Hak (K.9/14), halef-i silsile-i taht-nişînân (K.9/14), padişâh-ı azamet-güster ü âli-himmet (K.9/15), Husrev-i şîr-i adû-sûz (K. 9/16), şehinşâh-ı cihânân (K.9/18).

CEVRÎ:

zıll-ı Hudâ, malik-i rüşd ü sedad (K.4/17), hatem-i emn ü eman, vefk-ı bazu-yı zaman (K.4/19), husrev-i vâlâ-tebar, dâver-i Cem-iktidar (K.4/20), padişâh-ı Cem-serir (K.4/33), şâh-ı İskender-nazir (K.4/33), şehinşâh-ı Sikender-zafer (K.5/1), güzide halef-i dude-i 'Osmanî (K.5/15), şehinşâh-ı felek-mesned ü mihr-efser (K.5/17), şehinşâh-ı cihân-gir-i Sikender-fer (K.5/18), Husrev-i mülk-i cihân (K.5/19), padişeh-i hasm-endaz (K.5/20), şehinşâh-ı kavi-dil (K.5/34), şâhinşeh-i Husrev-şevket (K.6/12), âsumân-mertebe İskender-i nusret-a'lam (K.6/12), kuvvet-i baht-ı cihân (K.6/15), me'cur-ı Cem-mesned (K.6/16), hudâvend-i hired-biniş ü hikmet-dâniş (K.6/18), cihân-dâver-i Cem-hayl ü Feridun-mevkib (K.6/37), şâh-ı hurşid-'âlem (K.6/37), Husrev-i eflak-ı hıyam (K.6/37), Süleyman-ı zaman (K.6/39), şehinşâh-ı cihân (K.6/40), dil-i ruşen (K.6/41), meşreb-i pakize (K.6/41), padişeh-i pür-hüner ü kamil (K.6/46), şâhinşeh-i cihân (K.7/1), hayat-ı 'alem ü can-i cihâniyan (K.7/1), İskender-i zaman (K.7/3), vücud-ı saltanata 'ömr-ı Cavidan (K.7/4), zib-i mesned ü zinet-dih-i mekân (K.7/5), tarab-künan (K.7/7), hurşid-veş (K.7/8), padişâh-ı felek-rütbe (K.7/11), 'ulüvv-i devlet-i bed-haha kesr-i şân (K.7/11), bahr-ı bi-geran (K.7/14).

FEHİM-İ KADİM:

Padişâh-ı rub'-ı meskun (K.5/30), zib-i çarh-ı nüh-kıbab (K.5/30), Hazret-i sultân-ı Gazi Han Murad-i kâm-gâr (K.5/31), padişâh-ı meh-cenâb (K.5/38), mihr-i gerdûn-mesned (K.5/38).

MANTIKÎ:⁵⁰

güher-i kân-ı kün fekân (K.2/17), mâhdum-ı nazenîn-i selatîn-i kâm-kâr (K.2/17), derya-şüküh (K.2/21), kuh-salabet (K.2/21), âsmân-vakar (K.2/21).

GANİZADE NADİRÎ:

Keyvan-makam u tîr-hat u Müşteri-kemâl (K.3/17), hâkân-ı ‘arş-mertebe (K.3/18), gerden-firaz-ı tâc-verân-ı huçeste-fal (K.3/18), şeh-süvâr-ı ‘arsa-i devlet (K.3/19), Keyvan-makam, tîr-hat, Müşterî-kemâl (K.3/17).

CEM’Î:⁵¹

hurşid-rayat (K.6/23), şâhenşeh-i İnan u Turan, felek-mesned, şâh-ı gazi, kaza-imza şehenşâh-ı cihângir (K.6/32), kader-kudret şeh-i mansur-rayet (K.6/32), Süleyman-bargah (K.6/33), Efridun-şevket (K.6/33), direfş-efrâz-ı mülk-i kâm-kârî (K.6/34), nizam-ârây-ı ahval-i zamane (K.6/35), şehbâz-ı hüma-perdaz-ı ‘izzet (K.6/43), şâhenşâh-ı cihân (K.6/45), hurşid-i cihân-ârây-ı rif’at (K.6/51), şehenşâh (K.6/52), Süleyman-destgah (K.6/52).

ŞEYHÜLİSLAM BAHAYÎ:

Hudâygan-ı felek-rütbe (K.1/21), Hudâygan-ı cihân (K.1/24), şehenşâh (K.1/34), sâhib-kırân-ı devran (K.1/34), dürre-i yektâ-yı kulzüm-i ‘azamet (K.2/17), gevher-i zinet-feza-yı tâc u serir (K.2/17), Hudâygan-ı cihân (K.2/18), şâh-ı suret ü ma’na (K.2/26), mihr-i cihântab-ı sipihr-i devlet (K.3/22), Hazret-i şâh-ı felek-mertebe (K.3/25), şeref-bahş-ı serir-i iclal (K.3/25), şeh-i devrân (K.3/27), şehenşâh (K.3/40).

RİYAZÎ:

şeh-i ferhunde-likâ (K.4/21), şâh-ı cihân (K.4/25), nur-ı Hüdâ (K.4/31), zıll-ı Hudâ (K.4/31), şâh-ı cihân-dâr (K.5/6), şeh-i Cem-menzilet (K.5/7), cihân-ı mekrümet (K.5/8), şehen-şâh-ı cihân-bân (K.6/23), şâh-ı Cem-câh-ı cihân-bân (K.6/25), şeh-i devr-i zaman (K.6/26), şehen-şâh-ı kader-kudret (K.6/27), Hüdâvend-i kaza-miknet (K.6/27), şeh-bâz (K.6/51), cilve-gah-ı ‘arş-ı Rahman (K.6/51), şeh-i cem-câh-ı zer-efserle togmış

⁵⁰ Bilge KAYA; XVII. Yüzyıl Divan Şairi *Mantki* Ahmet Efendi ve Divançesi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. (Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1991.

⁵¹ Birgül KOPARAN; *Cem’i Hayatı*, Edebi şahsiyeti ve Divanı’nın Tenkildi Metni, Selçuk Üni. Sosyal Bilimler Ens. (Yüksek Lisans Tezi), Konya 1995.

mihr-i Rahşan (K.6/52), Hüsrev-i Cemşid-‘unvan (K.6/66), mesned-nişin-i dest-pirâ-yı cihân-bâni (K.6/76).

NEV’İZADE ATAYÎ:

Cem-mertebe (K.19/25), sultân-ı vahid (K.19/37), ‘âlem-i ma’nide şehen-şâh-ı ferîd (K.19/57), şâh-ı Sikender-te’bid (K.19/64), kâmil bâd-ban (K.20/16), Sikendermenkabet Dârâ-dirayet şâh-ı derya-dil (K.20/21), şeh-i kişversitan (K.20/22), bende-perver (K.20/22), server (K.20/23), han u hâkân (K.20/28), emn ü aman (K.20/41), Süleyman-ı zaman (K.20/42), şehen-şâh (K.20/49), selim-i kahir (K.20/53), genc-i nihan (K.20/64), kişveristan (K.20/73), şeh-i ‘âlem (K.21/24), safa-yı dem-a-dem (K.21/24), ‘aduya zahm-ı ziyad (K.21/24), sipihr-kevkebe (K.21/29), şâh-ı dâver-i ruy-ı zemin (K.21/25), şâh-ı hüsrev-i devr-i zaman (K.21/25), gevher-i yektâ-yı ma’deni ibda’ (K.21/26), dürr-i ‘aziz-vücut-ı sadeğçe-i icad (K.21/26), Dârâ-nihad (K.21/29) Cem-efser (K.21/29), bülend-mertebe (K.21/29), vâlâ-nijâd (K.21/29), Cem-i huçeste-siyer (K.21/30), padişâh-ı heft kişver (K.21/30), serir-bahş-ı Sikender (K.21/30), harac-gir-i Kubâd (K.21/30), şu’a’-ı cevher-i ‘âlem (K.21/31), güzide-i adem (K.21/31), cihân-güşâ-yı mu’azzam (K.21/31), re’is-i ehl-i cihad (K.21/31), Cenâb-ı hazret-i sultân Murad-ı kişver-gir (K.21/32), hazret-i şâh-ı cihân (K.21/66), Cem-iktidar (K.21/69), hüsrev (K.21/69), cihân-gir (K.21/69), huçeste-zılal (K.21/69), Cenâb-ı Rabb-ı ‘ibâd (K.21/69), Sikender-i devr-i zeman (K.21/70).

NEŞATÎ:

Cem-i vâlâ-nijâd-ı devran (K.8/19), mihr-i encüm-sipâh (K.8/20), mesned-ârâ-yı milket-i Kayser (K.8/22), ziver-i tahtgâh-ı ‘Osmanî (K.8/22), zill-ı Hakk (K.8/23), şehenşâh-ı kişver-ârâ (K.8/24), Husrev (K.8/34), padişâh-ı Cem-kadr (K.8/34), padişâh-ı zi-şân (K.8/35), şâh-ı cihân (K.9/9), şehenşâh-ı muzaffer (K.8/10), şehenşâh-ı Süleyman-reviş-i devran (K.8/11), şehenşâh-ı felek-mesned-i mâh-çaker (K.9/12), şâh-ı seyyare-haşem (K.9/13), husrev-i hurşid-‘âlem (K.8/13), Dâver-i pak-şiyem (K.9/13), sâhib-i tâc u dihim (K.9/13), Husrev (K.9/27), dâver-i vâlâ-güher (K.9/27).

RIZAYÎ:

şehen-şâh-ı ferid (K.15/1), şebnem-var (K.15/5), taht-ı zer-i reşk-aver-i cam-ı Cemşid (K.15/7), şehin-şâh-ı vâhid (K.15/13), neyrem-i takat-şiken-i şir-i felek (K.

15/14), neyyir-i taht (K.15/15), raht-ı melâ'ik-tesdid (K.15/15), kutb-ı çarh-ı 'azamet (K.15/16), taht-pirâ-yı güzide (K.15/17), milk-Giray-ı ula (K.15/17), ecniha-nasr u te'yid (K.15/17), mâhzenü'l-feyz (K.15/19), Yusuf-ı Mısr-ı hüner (K.15/20), padişeh-i kulzüm ü ber (K.15/20), taht-ı Cemşid-makarr (K.15/20), hüsrev-i seyyare-'abid (K.15/20), hatem-i câh-ı Cemşid (K.15/22), milk-i peyvend-i ebed (K.15/28), saltanat-ı ced-ber-ced (K.15/28), câh-tevfik-ı med-i 'işret – 'iş ü cavid (K.15/28).

ŞEYHÜLİSLAM YAHYA:

Cem-'azamet (K.15/12), dâver-i zaman (K.15/12).

NEF'Î:

âftâb-ı saltanat (K.16/18), şeh-süvâr-ı memleket (K.16/18), Cem-bezm (K.16/18), memduh-ı esnaf-ı ümem (K.16/18), pirâye-i mülk ü milel (K.16/20), nasibi tâc-ı Feridun taht-ı Cem (K.16/20), hâkân-ı Osmani-neseb (K.16/21), efsar-dih ü kişver-sitan (K.16/22), padişeh (K.16/22), sâhib-kırân-ı Cem-haşem (K.16/22), ârâyiş-i dihim ü taht (K.16/23), İskender-i Yusuf-şiyem (K.16/23), şâh-ı cihân-ârâ (K.16/24), mâh-ı zemin-pîrâ (K.16/24), şâhane-meşreb Cem gibi (K.16/25), ehl-i dil ü ferhunde-dem (K.16/25), meclisde şuh u dil-firib (K.16/27), Husrev-i ali-nijâd (K.16/31), padişâh-ı muhterem (K.16/31), şeh-i zi-şân (K.16/32), şâhenşeh-i devran (K.16/32), şehenşâh-ı mu'azzam (K.17/14), Kahraman-ı Cem-haşem (K.17/15), sâhib-kırân-ı muhteşem (K.17/15), zübde-i şâhan-ı alem (K.17/15), intihab-ı rûzgâr (K.17/15), padişâh-ı bahr ü berr (K.17/16), dâver-i devlet-me'ab-ı rûzgâr (K.17/16), şehriyâr-ı şehinşâh (K.17/17), zıll-ı Hudâ-yı müste'an (K.17/17), kutb-ı devran (K.17/17), şeb-çerâğ-ı dûdmân-ı saltanat (K.17/18), şem'-i cem'-i bezm-i 'âlem (K.17/18), âftâb-ı rûzgâr (K.17/18), Husrev-i zi-şân (K.17/19), malik rikab-ı rûzgâr (K.17/20), pasban-ı şark u garb (17/26), şehriyâr (K.17/28), Husrev (K.17/28), şâhenşeh (K.17/28), cihân-dâver (K.17/28), şeh-i gerdûn-cenâb-ı rûzgâr (K.17/28), zıll-ı Hudâ (K.18/53), ma-hasal-ı kevn ü mekân (K.18/54), âftâb-ı dü-cihân (K.18/54), zıll-ı Hudâ (K.18/54), nur-ı Hudâ (K.18/54), ehl-i dil (K.18/55), şâhsüvar-ı 'âlem (K.18/55), Husrev-i Cem-şiyem (K.18/55), İskender-i iklim-güşâ (K.18/55), kâm-bahş-ı azamet (K.18/56), can-ı cihân-ı devlet (K.18/56), revnak-ı saltanat (K.18/56), ârâyiş-i din ü dünya (K.18/56), zi-şân (K.18/57), şâh-ı seyyare-haşem (K.18/57), mâh-ı memâlik-ârâ (K.18/57), hüdâvend-i mu'azzam (K.18/59), cihân-bân-ı Hümâ-saye (K.18/60), hümâyun-fer (K.18/60), Husrev

(K.18/70), padişeh (K.18/70), tâc-ver (K.18/70), şehenşâh-ı felek-mesned-i hurşid-livâ (K.18/70), şeh-süvâr-ı ‘âlem-ârâ (K. 19/19), şehenşâh-ı zamane (K.19/20), Hudâvend-i yegâne (K.19/20), âftâb-ı asman-saye (K.19/20), cihângir-i mü’eyyed (K.19/21), şâh-ı cedd-ber-cedd (K.19/21), cihân-bân-ı felek-mesned (K.19/21), serir-ârâ-yı Cem-pâye (K.19/21), bisat-endaz-ı divan-hane-i taht-ı Süleymanî (K.19/22), şeref-bahş-ı serir-i bar-gah-ı arş-pirâye (K.19/22), şeh-i vâlâ-güher (K.19/23), mülk-ârâ (K.19/24), şâhenşâh-ı hurşid-efser (K.19/25), Cemşid-meşreb (K.19/25), Hudâvend (K.19/33), şâhenşâh ibn-i şâhenşâh (K.20/14), sultân ibn-i sultân (K.20/14), Hudâvend-i zaman (K.20/15), padişâhan-ı cihân (K.20/15), cihân-salar-ı ali-fitrat kudsî-cibillet (K.20/16), şeb-çerâğ-ı dûdmân-ı Âl-i Osman (K.20/18), hıdiv-i pür-hüner (K.20/19), ehl-i dil (K.20/19), İskender-i Yusuf-şiyem (K.20/20), dânişver (K.20/21), Hudâvend-i azimü’ş-şân (K.20/21), hâkân-ı muzaffer (K.20/22), cihângir-i hümâyun-fer (K.20/22), bezm-efrûz-ı Cem-meşreb (K.20/23), hurşid-i dirahşân (K.20/23), şâhenşeh-i nazik-dil (K.20/30), hoş-zat-ı server (K.20/30), hâkân-ı hümâyun-fer (K.21/1), ârâyiş-i evreng (K.21/1), pirâye-i efsar (K.21/1), hudâvend-i mükerrerem (K.21/2), padişâh-ı ârif ü kâmil (K.21/2), ser-efrâz-ı hüner-mend (K.21/2), serir-efrûz-ı dânişver (K.21/2), şâhenşâh-ı sâhib-dil (K.21/3), firişte-huy, meh-ruy, sebük-ruh, giran-temkin (K.21/4), mülayim tab, hoş-zat (K.21/4), çerâğ-ı dûde-i adem (K.21/7), şeh ü şehzâde-i ‘âlem (K.21/7), hıdiv-i muhterem (K.21/7), aram-ı can-ı leşker ü kişver (K.21/7), mâh-ı zemin-seyr-i cihân-pîrâ (K.21/8), mu’alla-mertebe (K.21/8), şâh-ı felek-taht u cihân-dâver (K.21/8), azimü’ş-şân (K.21/9), şâhan-ı tâc-dar-ı maşrık u magrib (K.21/9), cihân-bân-ı kavi-devlet (K.21/9), cihângir-i zafer-yaver (K.21/9), ‘âlem-ârâ (K.21/10), şâhenşâh-ı zi-şân (K.21/11), çevgân-baz-ı devlet (K.21/12), Cem-i vâlâ-nijâd-ı encümen-pîrâ-yı devran (K.21/13), serir-ârâ (K.21/22), hudâvend (K.21/22), hıdiv (K.21/22), Husrev (K.21/22), şâh (K.21/22), sâhib-kırân-ı a’zam (K.21/22), şâhenşeh-i ekber (K.21/22), şâh-ı devran (K.22/7), şehenşeh-i sâhib-kırân-ı heft-iklim (K.22/8), yegâne (K.22/9), saf-şiken-i fitne-bend-i kal’a-güşa (K.22/9), şeh-süvâr-ı Nerîmân-şükuh-ı zi-şân (K.22/10), nerreşir-i dilîr (K.22/11), dilaver-i âlem (K.22/11), hıdiv (K.22/29), şeh (K.22/29), hudâvend (K.22/29), şâhenşeh-i gazi (K.23/1), kişver-güşa-yı maşrık u mağrib (K.23/9), Hudâvend-i hüner-ver (K.23/11), dâver-i kâmil (K.23/11), zafer-yaver (K.23/11), şehenşâh-ı dilâver (K.23/11), husrev-i gazi (K.23/11), sipihr-i rif’atin tabende-mâh-ı ‘âlem-efrûzu (K.23/12), riyâz-ı devletin zibende-serv-i kamet-efrâzı (K.23/12), şeh-i

Ali-neseb (K.23/13), sultân-ı azimü'l-kadr (K.23/14), hâkân-ı bülend-efser (K.23/14), yegâne padişâh-ı müsta'id (K.23/16), cihân-pirâ (K.23/22), şehenşâh (K.23/22), Hıdiv, husrev, şâh (K.23/22), şâhan-ı dehrin şevket ü şan ile mümtazı (K.23/22), padişeh-i arif (K.24/1), dânişver-i 'âlem (K.24/1), şâh-ı cihângir (K.24/1), zafer-yâver-i 'âlem (K.24/1), hudâvend-i mükerrrem (K.24/2), şâhenşeh-i Cem-pâye (K.24/2), cihân-dâver-i 'âlem (K.24/2), cihân-bân-ı mu'azzam (K.24/3), Cemşid-i zeman (K.24/10), tâc-ver-i maşrik u mağrib (K.24/10), hurşid-i zemin (K.24/10), şem'-i ziya-güster-i 'âlem (K.24/10), pirâye dih-i saltanat-ârâyış-i devlet (K.24/12), ziver-i 'âlem (K.24/12), ferman-dih-i küll (K.24/13), sultân-ı cihân (K.24/13), malik-i bahr ü ber-i 'âlem (K.24/13), memduh-ı cihân (K.24/14), hüner-enduz (K.24/14), Ferhunde-şiyem (K.24/21), padişeh (K.24/21), Husrev-i Cem-câh-ı Feridun-fer-i 'âlem (K.24/21), Dâver-i devr-i zaman (K.25/22), padişeh-i âli-şân (K.25/22), revnak-ı mülk-i cihân (K.25/22), ziver-i eyvan-ı felek (K.25/22), Fahr-ı insan u melek (K.25/23), hasıl-ı devran-ı felek (K.25/23), suret-i ayine-i saf-dil (K.25/24), can-ı felek (K.25/24), şeh-i sâhib-dil (K.25/24), Cem-meşreb (K.25/27), Husrev-i Cem-haşem-i devr-i zaman (K.25/28), Dâver (K.25/39), tâc-ver (K.25/39), Husrev-i âli-güher (K.25/39), ferman-dih-i zi-şân-ı felek (K.25/39), padişâh-ı suret ü ma'na hıdiv-i ehl-i dil (K.26/14), İskender-i Cem-câh (K.26/14), Eflatun-reşad (K.26/14), husrev-i sâhib-tasarruf (K.26/15), mu-şikaf-ı akd u hall (K.26/15), nakd-i vakt-i akl-ı küll (K.26/15), sermaye-i rüşd ü sedad (K.26/15), 'alem-efrûz (K.26/16), âftâb-ı asman-ı izz ü câh (K.26/16), mesned-ârâ (K.26/16), şâhenşeh-i âli-himem (K.26/17), saltanat-pirâ-yı 'âlem (K.26/17), âli-himem (K.26/18), cihânban-ı azimü'ş-şân (K.26/19), dâver (K.26/29), şâhenşâh (K.26/29), husrev-i gazi (K.26/33), Yusuf-suret (K.27/14), sun'-ı hudâvend-i alim (K.27/14), suret-i rahmet-i Rahman u Rahim (K.27/15), revnak-ı silsile-i Osmanî (K.27/16), ziver-i tâc-i serir ü dihim (K.27/16), varis-i memleket-i heft-iklim (K.27/18), mesned-ârâ-yı mükerrrem (K.27/19), şâhenşeh-i mümtaz (K.27/22).

TIFLÎ:⁵²

Sâhib-kırân-ı ba-haşem (K.4/19), reşk-aver-i Hind ü 'Acem (K.4/19), salar-ı Efridun-'âlem (K.4/19), Efresiyab-ı na're-zen (K.4/19), iklimgir-i ba-sipâh (K.4/20), lutf-ı Hudâ-yı zü'l-minen (K.4/20), İskender-i Dârâ-şiyem (K.4/21), Dârâ-yı İskender-

⁵² Bekir ÇINAR; *Tıfli* Ahmed Çelebi Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divanı'nın Tenkildî Metni, Fırat Üni. Sosyal Bilimler Ens. (Doktora Tezi), Elazığ 2000.

himem (K.4/21), safder hidiv-i tev'emen (K.4/21), ser-maye-kâr-ı agehi (K.4/22), nur-ı dil-i şâhenşehî (K.4/22), şâhenşeh-i Hüsrev (K.4/23), Süleyman-ı 'âlem-i dil (K.5/28), kişver-gir (K.5/35), cihânver-i iklim-i hall ü akd-i enam (K.5/36).

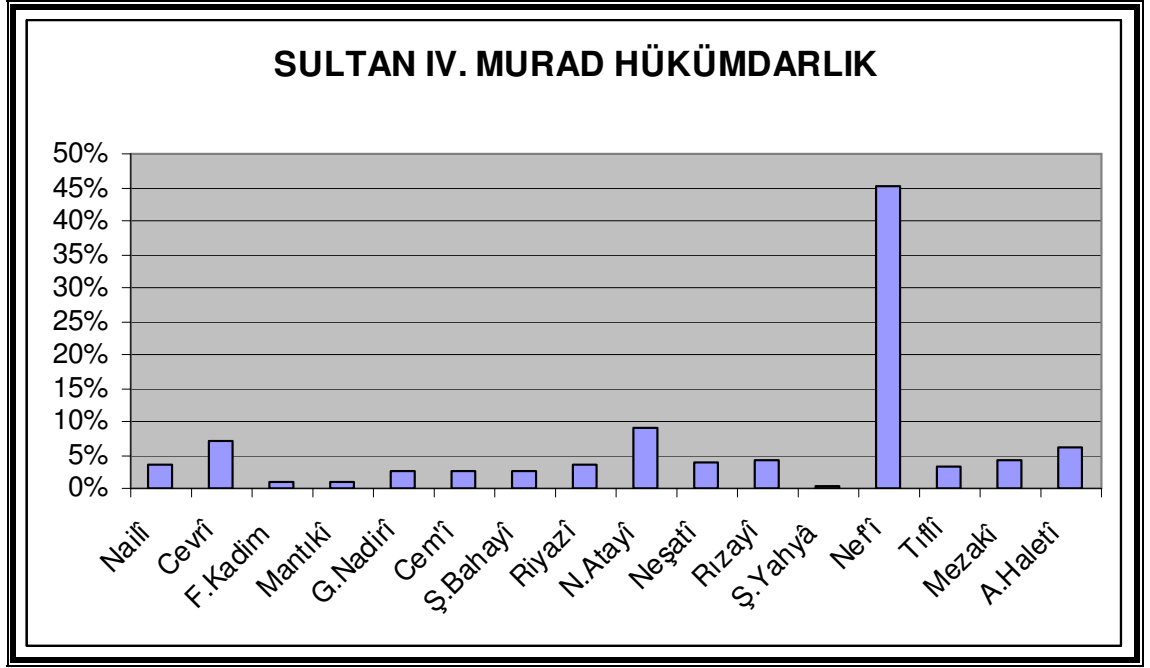
MEZAKÎ:

şehen-şeh (K.2/17), Husrev-i Cem-meniş (K.2/23), server-i ferruh-reviş (K.2/23), şeh-i Hatem-şiyem-i rûzgâr (K.4/13), nadire-senc-i hikem-i rûzgâr (K.4/14), rütbe-ferazende-i çarh-ı kühen (K.4/15), ratibe-bahş-ı ümem-i rûzgâr (K.4/15), mihr-i felek mertebe-i kün-fe-kan (K.4/17), şâh-ı Feridun-'âlem-i rûzgâr (K.4/17), Hazret-i hâkân-ı cihân (K.4/18), Husrev-i vâlâ-himem-i rûzgâr (K.4/18), şâh-ı meh (K.5/12), çaker-i felek-i dihim (K.5/12), gül-i nev-hiz-i gül-şen-i terkim (K.5/13), zübde-i zümre-i müluk-ı cihân (K.5/14), saye-endaz-ı 'âlem-i imkan (K.5/15), zıll-i Hakk (K.5/15), şehriyâr-ı cümle ümem (K.5/15), huçeste makdem (K.5/16), şeh-süvâr-ı 'âlem (K.7/17).

AZMÎ-ZÂDE HALETİ:⁵³

Saye-i Feyyaz-ı mutlak (K.9/1), Sikender-veş cihângir (K.9/6), nigin-i tâc-ı Dârâ vü Sikender (K.9/8), Kisri-i Cem-baht-ı devran (K.9/30), şehir-yâr-ı dâniş-enduz (K.9/33), şâh-ı Cem-câh (K.9/82)(K.9/93), han-salar-ı devran (K.9/95), şâh-ı pür-huş (K.9/134), avn-i Mevla (K.9/146), savn-ı Yezdan (K.9/146), Süleyman-ı zaman (K.15/8), hazret-i şâh-ı cihân (K.15/12), şâh-ı kâm-gâr (K.15/13), Cem-haşem (K.15/14), şâh-ı İskender-meniş (K.15/15), İskender-i Kistrâ-reviş (K.15/15), dâver-i encüm-hadem (K.15/15), sultân-ı gerdûn-iktidar (K.15/15), şâh-ı haver (K.15/18), şâh-ı heft-iklim (K.15/19), sâhib-kırân-ı dehr (K.16/8), şehinşâh-ı kâmrân (K.16/8), mâh-ı felek gibi şeh-i encüm-sipâh (K.16/22), Yusuf-ı zaman (K.16/27), şâh-ı Cem-ayin (K.18/9), Sikender-etvar (K.18/9), şeh-i Cem-kevkebe (K.18/13), Kisri-i pakize-tebar (K.18/14).

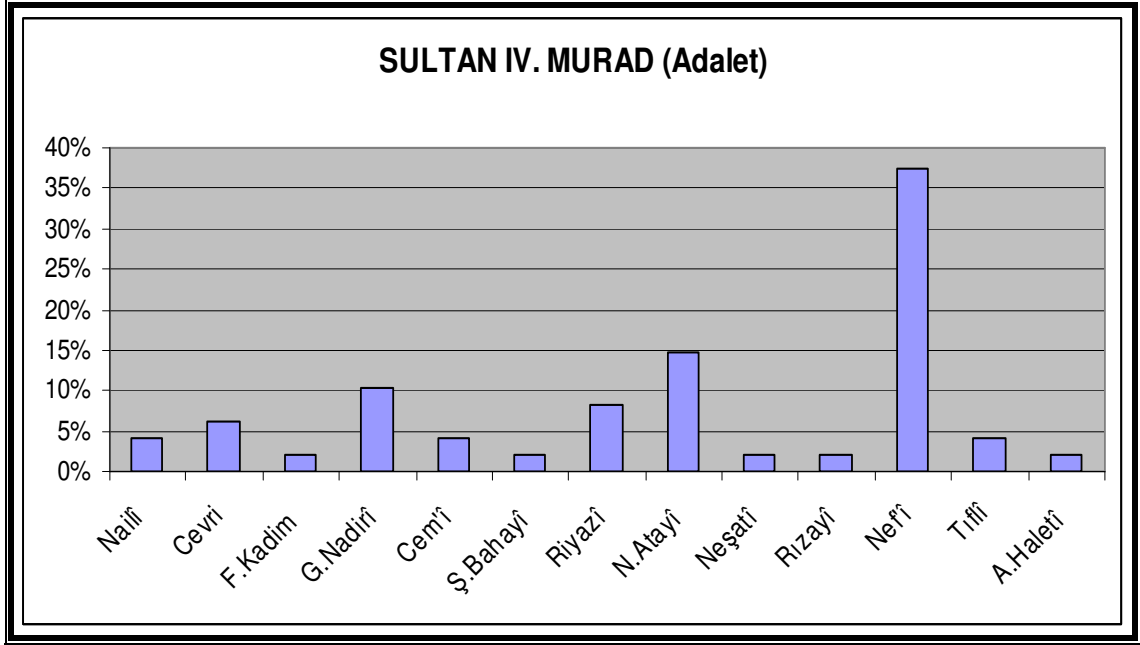
⁵³ Bayram Ali KAYA, *Azmî-zâde Haleti Divanı Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkitli Metni*, Harvard Üniversitesi Yakınoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü 2003.

2) Adalet:

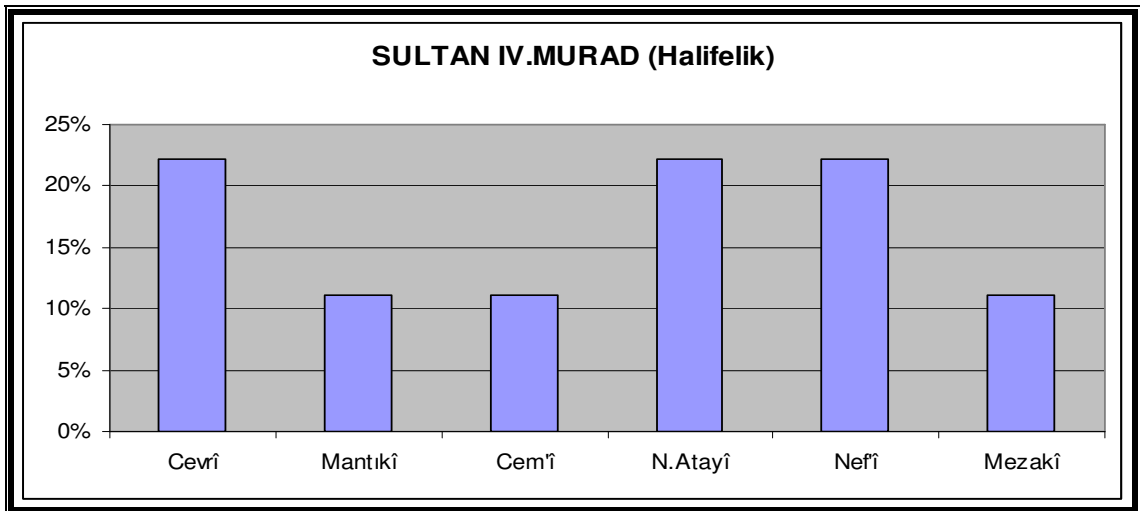
Muhît-i ma'deletin şebçerâğ-ı rahşânı (K.8/30), kazâ-mertebe şâhenşeh-i adil (K.9/17)(**Nailî**), padişeh-i dâd-ger (K.5/9), padişeh-i 'adil-i Faruk-ahkam (K.6/14), dâver-i Dârâ-haşmet (K.6/16)(**Cevrî**), dâd-ger (K.5/31)(**F.Kadim**), dâd-güster, bala-nişin-i mesned-i eyvan-ı ma'delet (K.3/16), ateş nişan-ı na'ire-i zulm ü ihtilal (K.3/16), dest-gir-i gam-zedegan-ı şeb-i melal (K.3/31)(**G.Nadirî**), gevher-i derya-yı 'adl (K.6/39), dihim-pirây-ı 'adalet (K.6/52)(**Cem'î**), şâh-ı hane-berendaz-ı cevri ü bi-dâd (K. 2/19)(**Ş. Bahayî**), dâd-perver (K.5/7) revan-ı ma'dilet-hired can-ı niku-kari (K.5/8) dâd-perver (K.6/26) 'adli maye-bahş-ı i'tidal-i çar-erkân (K.6/76)(**Riyazî**), âsumân-kevkebe (K.19/25), taht-ı 'adaletde şeh-i devran (K.19/55), padişâh-ı dâd-güster (K.20/18), cihân-cu hüsrev-i 'adil (K.20/19), 'adalet-pişe hayr-endişe (K.20/20), dâd-kâr (K.20/73), Kısra-dâd (K.21/29)(**N.Atayî**), dâd-ger (K.9/27)(**Neşatî**), ma'delet-kâr-ı zafer (K.15/15)(**Rızayî**), şâh-ı sâhib-adl ü dâd (K.16/31), dâd-güster (K.17/16), dâd-ger (K.18/58), padişeh-i adil ü âli-şân (K.18/58), dâd-ger (K.18/70), dâd-güster (K.19/23), sultân-ı adil (K.20/32), şâhenşeh-i din-perver-i adil (K.23/10), dâd-ger-i ferd ü yegâne (K.24/13), dâd-penâh (K.24/21), padişâh-ı adil-i ali-nijâd (K.26/1), tâcdar-ı tahtgah-ı adl ü dâd (K.26/16), dâd-güster (K.26/29), hudâvend-i Ömer-adl (K.26/29), Ebubekr-i'tikad (K.26/29), adl-i şehenşâh-ı kerim (K.27/11), cihân-dâver-i adil (K.27/12), ma'delet-

güster-i a'zam (K.27/20)(Nef'î), şehenşeh-i 'adil (K.5/34), huceste-husrev-i 'adil (K.5/34)(Tıfî), şâh-ı pür-dâd (K.9/5)(A. Halefî).

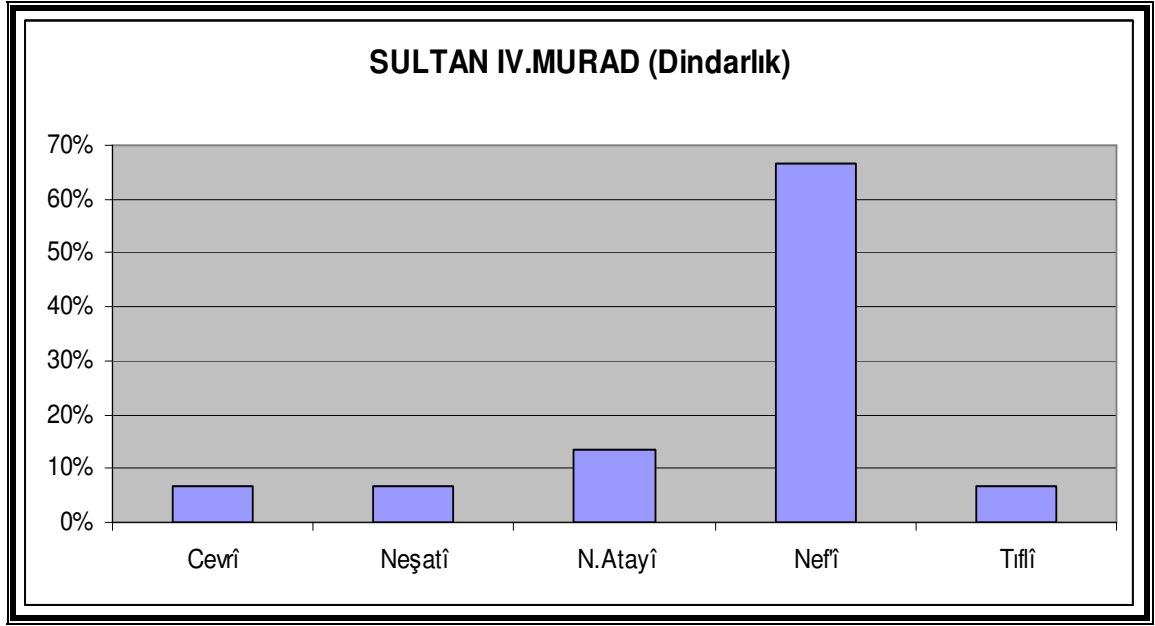
3) Halifelik:

Ka'be-i din ü düvel, kible-i mülk ü milel (K.4/18), husrev-i din-i İslam (K.6/1)(Cevrî), pirâye-bahş-ı taht-ı hilâfet (K.2/18)(Mantikî), şâhenşâh-ı İslam (K.6/15)(Cem'î), şeh-i İslam (K.6/42), güzide-halef (K.21/72)(N. Atayî), halef-i dûde-i âdem (K.25/23), Mehdi-i İsa-dem (K.20/20)(Nef'î), halef-i eşref-i beni-âdem (K.5/14)(Mezaki).

4) Dindarlık:

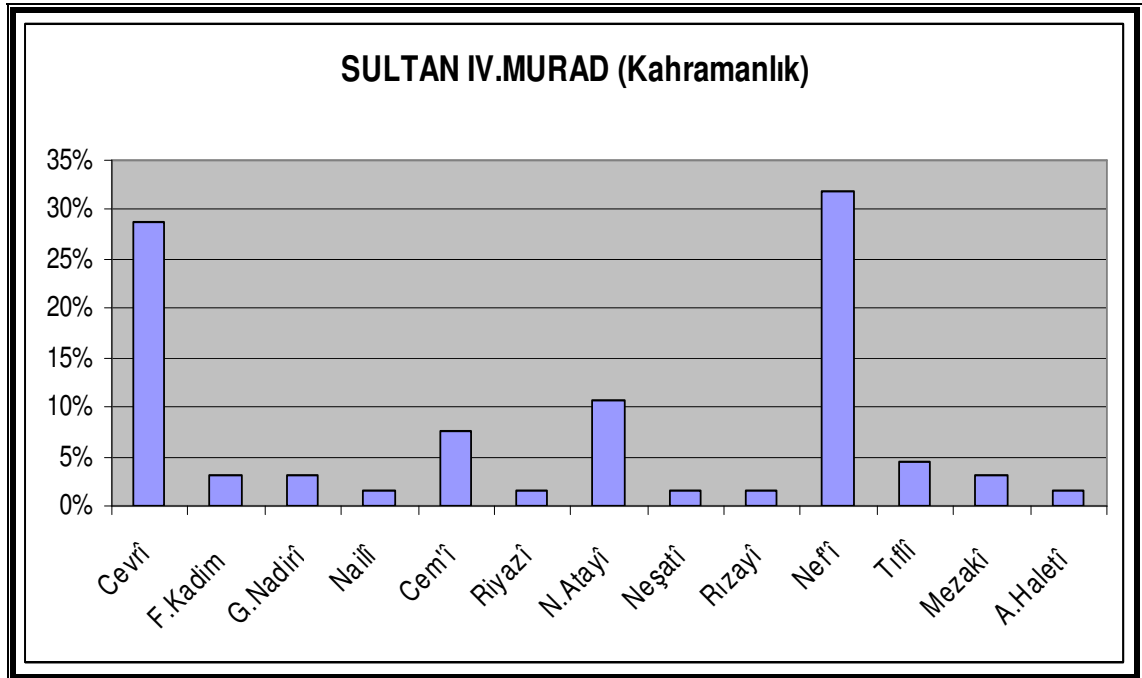
Ricâl-i âlem-i gaybın nedim-i dem-sazı (K.8/32), (**Cevrî**), Nesebde nakd-i zebâd (K.21/91), hasebde İbn-i Ziyad (K.21/91)(**N.Atayî**), ‘Alem-efrâz-ı din (K.8/21)(**Neşatî**), sermaye-i din ü düvel (K.16/20), İslam-ı Faruk-ı Arap (16/21), İsi-i Meryem (K.16/25), Mehdi-i bi-irtiyab-ı rûzgâr dâver-i pak i’tikad (K.16/31)(K.17/17), Mehdi-i devr-i zaman (K.18/54), din-perver (K.19/24), şâh-ı din-perver (K.20/19), şeref-i devlet ü din (K.25/23), din-perver (K.26/29)(**Nef’î**), din-penah (K4/20)(**Tıflî**).

5) Kahramanlık / Savaşçılık:

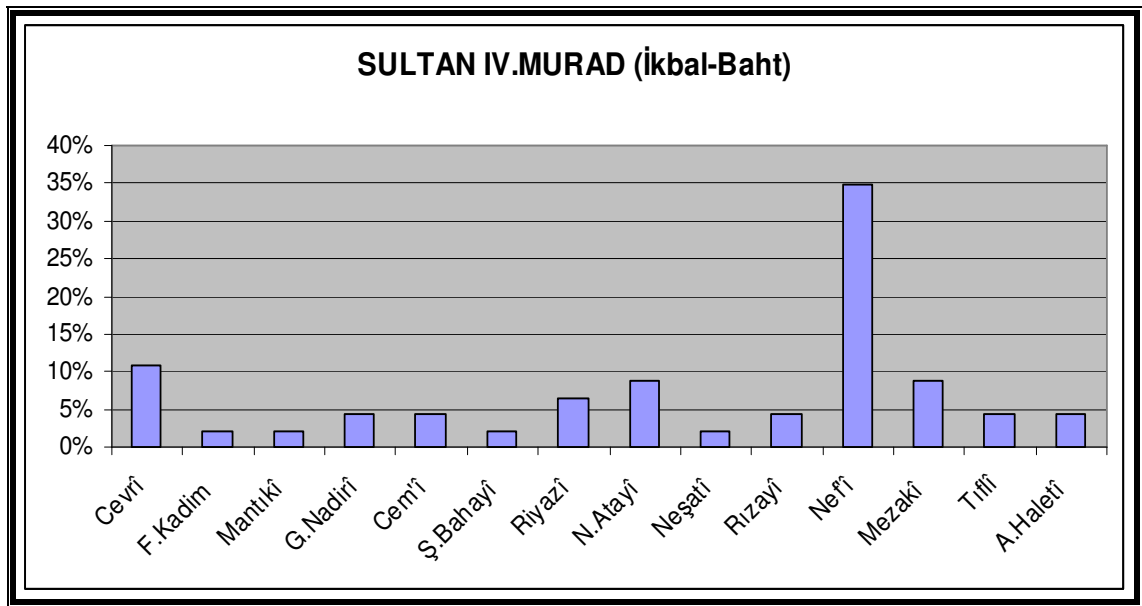
şeh-i gayret-keş-i Rüstem-eser (K.5/14), Rüstem-i sâhib-hüner (K.5/35), Haydar-ı kerrâr (K.5/37), Kahraman-kevkebe (K.6/12), saf-şiken kahir-i düşmen-küş-i meydan-ı vegâ (K.6/13), tig-zen neyrem-i namus-keş-i gaşret ü nam (K.6/13), nam-ver gazi-i hasm-efken-i Hayder-şemşir (K.6/14), vasf-ı şemşir-i cihân-tab (K.6/34), sâhib-i feth u zafer (K.6/49), gazi-i eshab-ı cihad (K.6/49) şemşiri miftah-ı zafer (K.4/21), Farisü'l-hayl-i cihân (K.6/49), berk-sinan (K.6/49), bâd-likâm (K.6/49), ‘adu-küş-i kahir (K.7/8), zaferle hem-reh (K.7/10), nusretle hem-‘ınan (K.7/10), derun-ı hasma-ı gam-ı merg-i nagehan (K.7/12), ‘aduya sahil-i hayretde bim-i can (K.7/13)(**Cevrî**), Kahraman-ı Cemlivâ (K.5/30), İskender-i Rüstem-vegâ (K.5/30)(**F.Kadim**), gerdûn-semend, şems-rikab, hilal-zin (K.3/17)(**G.Nadirî**), şeh-i esed-meniş, şîr-savlet (K.8/21)(**Nailî**), şeh-i Rüstem-şeca’at (K.6/25), sâhib-kırân-ı Sam-savlet (K.6/26), Sam-peygar (K.6/33), Tehemtenzur (K.6/33), masaff-endaz-ı meydan-ı şeca’at (K.6/34)(**Cem’î**), na’l-i esbi oldı tavk-ı

gerden-i Cemşid (K.6/54)(**Riyazî**), sa'ika-bar-ı satvet (K.19/35), ab u ateş-i behem hikmet-i lutf-u tehdid (K.19/35), hilal-haçer, hurşid-tig, şu'le-nicad, (K.21/27), siper-şikaf-ı Peşen (K.21/28), Kahraman-ı pençe-şiken (K.21/28), kemin-rüba-yı Tehemten-keşende-i Kişvad (K.21/28), Tehemten-i sâhib-kırân-ı ma'reke (K.21/71)(**N.Atayî**), Kahraman-kevkebe (K.8/14)(**Neşatî**), Rüstem-i zur-efgen-i her hasm-ı 'anid (K.15/14)(**Rızayî**), ablak-süvar-ı rûzgâr aşub-ı Rum u Zeng-bar (K.16/19), leşker-şikar-ı kâm-kâr (K.16/19), Behrâm-ı Afridun-âlem (K.16/19), Kahraman (K.16/22), Behrâm-ı bî-pervâ (K.16/24), sâhib-kırân Rüstem gibi (K.16/25), şir-i ücem (K.16/27), şir-i yele (K.16/28), Kahraman-ı maşrik u mağrib (K.19/20), Kahraman-ı mülk-i bahr ü ber (K.21/10), bela-yı na-gehanî (K.19/27), hizebr-ı ma'reke (K.22/12), cihân-sitan-ı bahadır (K.22/13), Tehemten-i çapük-süvar (K.22/24), sipeh şiken-i girudar-ı Behrâmî (K.22/29), çapük-şeh-süvâr-ı arsa-i devran (K.23/15), saf-der-i arsa-i devran (K.25/29), zafer-yaver-i gazi (K.27/13), Kahraman-savlet (K.27/14), merd-i meydan-ı vegâ (K.27/21), sipeh-endaz, saf-ârâ, dilîr (K.27/23)(**Nef'î**), leşkerkeş-i düşmen-tebah (K.4/20), yegâne Rüstem-i pür-dil (K.5/34), şeh-i zafer-a'lam (K.5/34)(**Tıflî**), saf-der-i Kahraman (K.5/17), saf-der-i müselle (K.7/18)(**Mezakî**), şâh-ı şir-hamle (K.16/9)(**A.Haletî**).

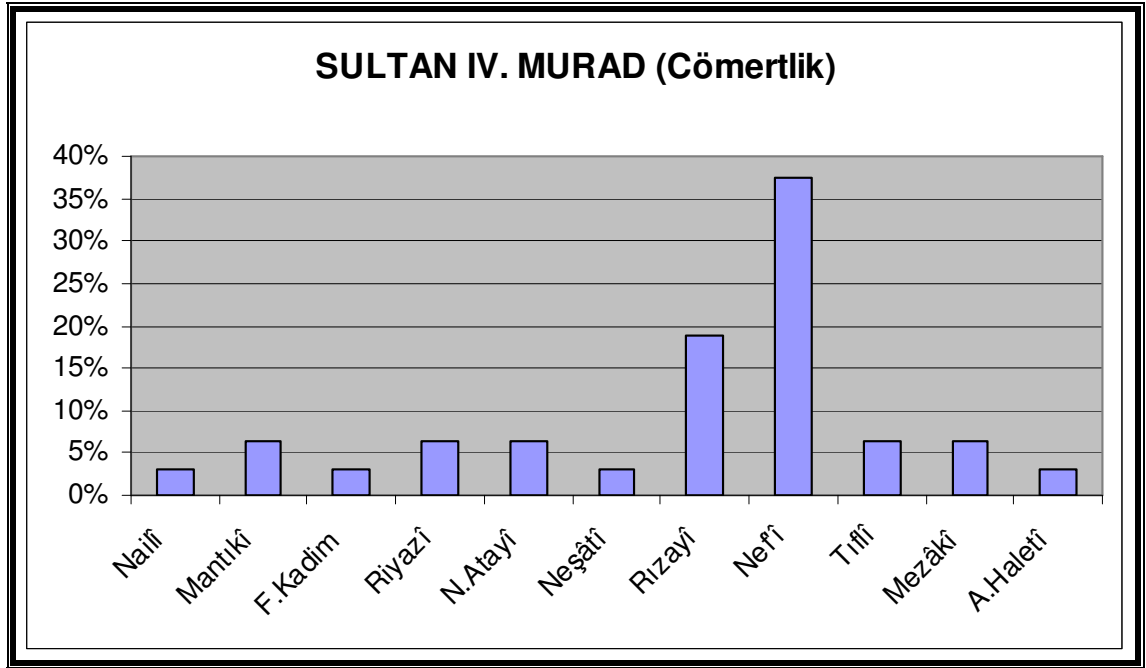
6) İkbal, Baht, Talih:

şehinşâh-ı kavi-tali' u sa'd-ahter (K.5/16), şeref-mend-i sa'adet-eser ü sa'd-ahter (K.6/19), lutf-ı hudâvend-i enam (K.6/45), kâm-rân (K.7/2), cemal-i şâhid-i ikbale hüsn ü an (K.7/32)(**Cevrî**), kâm-bin ü kâm-yâb (K.5/31)(**F.Kadim**), sitâre-şeref (K.2/21)(**Mantikî**), sitâre-menzilet (K.3/31), mâh-tal 'at (K.3/31)(**G. Nadirî**), meh-i ferhunde-tali' (K.6/27), eben 'an-ced şeh-i işküfte devlet (K.6/27)(**Cem'î**), su'ud-ı ahter-i baht-ı şehenşeh-i Mansur (K.1/20)(**Ş.Bahayî**), şeh-i zî-kadr-i cüvan-baht (K.4/22), nigah-ı kevkeb-i ikbal-i baht-ı dide-bidar (K.5/9), çapük-süvar-ı 'arsa-i ikbal ü devlet (K.6/28)(**Riyazî**), hariku'l-'ade nüvaziş-geri-i tali'-i sa'd (K.19/36), dil-firibane kerem-güsteri-i baht-ı sa'id (K.19/36), şâh-ı kâm-rân (K.20/27), kâm-rân (K.20/38)(**N. Atayî**), şehenşâh-ı kader-kevkebe-i heft iklim (K.9/27)(**Neşatî**), şehen-şâh-ı sa'id (K.15/3), kuvvet-i bazu-yı baht şeref (K.15/15)(**Rızayî**), ikbal-i Perviz-i Acem (K.16/21), kâm-rân (K.16/22), şâhenşeh-i ferhunde-baht (K.16/23), bahtı kavi (K.16/23), ikbali saht (K.16/23), kâm-kâr-ı heft-kişver (K.17/16), kâm-kâr (K.17/28), şeh-i meh-kevkebe (K.18/57), mülk-ârâ-yı meh-kevkeb (K.20/23), hümâyun-kevkebe (K.21/8), güşade-baht (K.22/29), Kahraman-kevkeb (K.23/13), mâhdum-ı felek (K.24/11), kader-kevkebe (K.25/39), şehenşâh-ı bülend-ikbal (K.26/18), şâh-ı Cem-kevkebe (K.27/18)(**Nef'î**), şeh-i zişân-ı felek-mertebe (K.2/19), bedr-i ziya-kevkebe-i âsumân (K.4/16), mâh-ı kevakib (K.4/16), mâh-ı mih-efser-i sitâre-haşem (K.5/12)(**Mezakî**), cihân kevkebe (K.5/35), kâm-kâr-ı şir-dilâ (K.5/36)(**Tıflî**), hurşid-i Müşteri-şeref (K.16/8), mâh-ı mihr-kef (K.16/8)(**A. Halefî**).

7) Cömertlik:

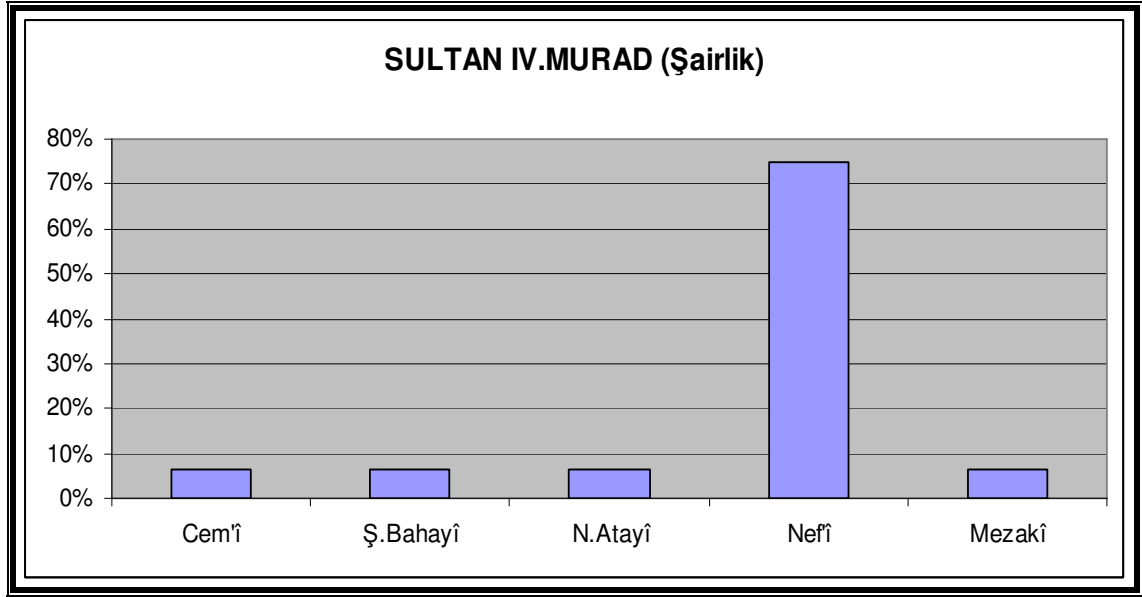
Cihân-ı mekrümetin bahr-ı gevher-endazı (K.8/31)(**Nailî**), letafet-i hulk-ı kerim (K.2/23), hurşid-kef (K.2/21)(**Mantikî**), şâh-ı kerimü't-tab'-ı 'âli-şân (K.5/39)(**F.Kadim**), sehab-dest (K.2/21), gerdûn-ı rif'at 'âlem-i himmet (K.5/8)(**Riyazî**), ebr-i nisan-ı kerem (K.19/35), genc-i şay-gan (K.20/43)(**N.Atayî**), lutf-ı Hudâvend-i kerim (K.9/9)(**Neşatî**), feyz-bahş (K.15/5), mushaf-ı lutf u kerem zat-ı şeh-i 'âlem (K.15/6), kerem-i mâhz-ı Hudâ (K.15/17), ebr-i nisan (K.15/18), pey-â-pey kerem-i şâhane (K.15/18), çarh-ı ihsan (K.15/18)(**Rızayî**), Hatem-mekremet (K.16/18), âftâb-ı pür-kerem (K.16/24), kân-ı kerem (K.18/55), şehenşâh-ı direm-paş-ı kerem-güster (K.18/61), kerim-i kâm-rân (K.20/17), kerem-güster (K.23/11), sultân-ı kerem-pişe (K.24/2), sermaye-i ihsan u kerem (K.24/12), cihân-bân-ı kerem-güster (K.25/27), kâm-kâr-ı pür-kerem (K.26/17), ma'ni-i ayet-i ihsân-ı Hudâ-yı müte'al (K.25/24)(K.27/15)(**Nef'î**), Keyhüsrev-i mülk-i kerem (K.4/21), kerim-i mihr-i vefâ (K.5/36)(**Tiffî**), gül-bün-i bustan-ı cud u kerem (K.5/13), şeh-i mehlikâ-yı kişver-i cûd (K.5/28)(**Mezâkî**), Husrev-i Hâtem-kerem (K.15/14)(**A. Halefî**).

8) Şairlik:

Nazım-pîrây-ı divan-ı belagat (K.6/35)(**Cem'î**), sultân-ı mülk-i ma'nâ (K.1/47)(**Ş. Bahayî**), sultân-ı suhanver (K.20/20)(**N.Atayî**), nüktever şâh-ı suhan-

perver-i nazük-dil (K.9/16), hoş-nüvis (K.20/19), suhan-ver (K.20/19), suhandan u suhan-perver (K.21/4), şehenşâh-ı suhandan (K.25/26), suhan-perver (K.25/26), nüktedan (K.26/14), hudâvend-i suhan-ver (K.26/20), nükte-perdaz, suhan-dan, fehim (K.27/23), sultân-ı suhan-pîrâ (K.19/24), hâkân-ı suhandan (K.24/14), zeban-aver-i alem (K.24/14)(**Nef'î**), nükte-güzarende-i ehl-i sühan (K.4/14)(**Mezaki**).

SULTAN I. İBRAHİM

A) Methiye Bölümlerinin Genel Bir Değerlendirmesi

Sultan İbrahim için tek kaside sunan Nailî, onun Dârâ maiyetli, İskender gibi bir padişah olduğunu söyler. Onu savaş alanında Kahraman'a, Tehemten'e ve arslana benzeter. Kılıcıyla düşmanları yıkan adaletli bir kişi olduğunu belirterek çeşitli sıfatlarla Sultan İbrahim'i över.

Cevrî, dört kaside sunduğu Sultan İbrahim için; onun devrini gören kişinin, o devri ya ilkbahar ya da bayram sandığını söyler. O, Allahın feyzinin eseri, dünya mülküne Süleyman, âlemi süsleyen padişah, yeryüzüne ve denizlere sultandır. Şerefli, Allahın gölgesi ve dünyanın güneşidir. O, ilahi güzellik hazinesinin yegâne mücevheridir. Ülkeleri süsleyen, cömert ve adil bir padişaktır. Cevrî, sunduğu kasidelerden birisinde Sultan İbrahim'in şehzadelerine de yer vermiş ve onların özelliklerinden de bahsetmiştir.

Âyâ şâhinşeh-i Cem-mesned ü sultan-ı melik-ârâ

Ki sensin husrev-i gerdûn-serîr ü âfitâb-efser (K.11/35)

Sultan İbrahim'e kaside sunan kişiler arasında Zuhurî'de yer almaktadır. Sunduğu tek kaside de sultanın cömertliğinden, baht ve şan sahibi olduğundan, padişahlığından bahsetmektedir.

Neşatî Sultan İbrahim'e iki kaside sunmuştur. O, Cem'in tahtının eşsiz hükümdarı, âlemi süsleyen güneştir. Gelişiyle dünya güzelleştiren, şerefli eşsiz bir padişaktır. Adaleti dünyayı gül bahçesine çevirmiştir. Kahraman yüzlü ve heybetli eşsiz bir savaşçıdır, bir hamlesi düşman saflarını yarmaya yetmektedir. Dünyaya onun gibi bir padişah gelmemiştir. Onu Behmen'e, Dârâ'ya, Hz. Süleyman'a, Tehemten'e benzetererek onun sayesinde Osmanlı devletinin tazelendiğini söyler.

Sen ol yegâne şehenşâh-ı 'âlem-ârâsın

Ki tazelendi vücudunla milk-i 'Osmânî (K.11/30)

B) Kalıplar ve Grafikler

1) Padişahlık:

NAİLÎ:

Şâhbâz-ı saltanat (K.10/21), şâhenşeh-i kalem-rev-i Osmâniyân (K.10/21), Dârâ-haşem (K.10/22), Sikender-i âlem (K.10/22), şâh-ı Hind (K.10/22).

CEVRÎ:

Şehin şâh-ı cihân (K.8/10), neyyir-i evc-i şeref (K.8/11), şehinşâh (K.8/12), zi-şân (K.9/1), şâhinşeh-i sâhib-kırân (K.9/1), dâver-i devr-i zaman (K.9/6), sâhib-kemâl (K.9/7), Süleman-ı zaman (K.9/11), padişâh-ı ins ü can (K.9/11), şâhinşeh-i cihân-bân (K.10/7), Husrev-i dehr (K.10/8), cihân mülkine Süleyman (K.10/8), şehinşâh-ı ‘âlem-ârâ (K.10/9), sipihr-i celâlet ü şân (K.10/9), ‘âlemün Süleymanı (K.10/11), berr ü bahra sultân (K.10/11), zi-şân (K.10/42), Hazret-i padişâh (K.10/42), zıll-ı Hak (K.10/42), âfitâb-ı devran (K.10/42), şehinşâh-ı cihân-dâver (K.11/1), yektâ gevher-i gencine-i lutf-ı ilahî (K.11/6), şehinşâh-ı cihân (K.11/7), mü’eyyed husrev-i sâhib-kırân-ı maşrik ü magrib (K.11/8), muzaffer-ceyş (K.11/9), cihân-dâr-ı kavi-nusret (K.11/9), melek-hayl ü Hudâ-yaver (K.11/9), aman-ı memleket (K.11/10), hamî-i devlet (K.11/10), penah-ı saltanat (K.11/10), sultân-ı gazi (K.11/10), fatih-i kişver (K.11/10), zi-şân (K.11/11), şâhin şâh-ı Cem-haşmet (K.11/12), şâhinşeh-i Cem-mesned (K.11/35), sultân-ı mülk-ârâ (K.11/35), husrev-i gerdûn-serir (K.11/35), âfitâb-efser (K.11/35).

ZUHURÎ:⁵⁴

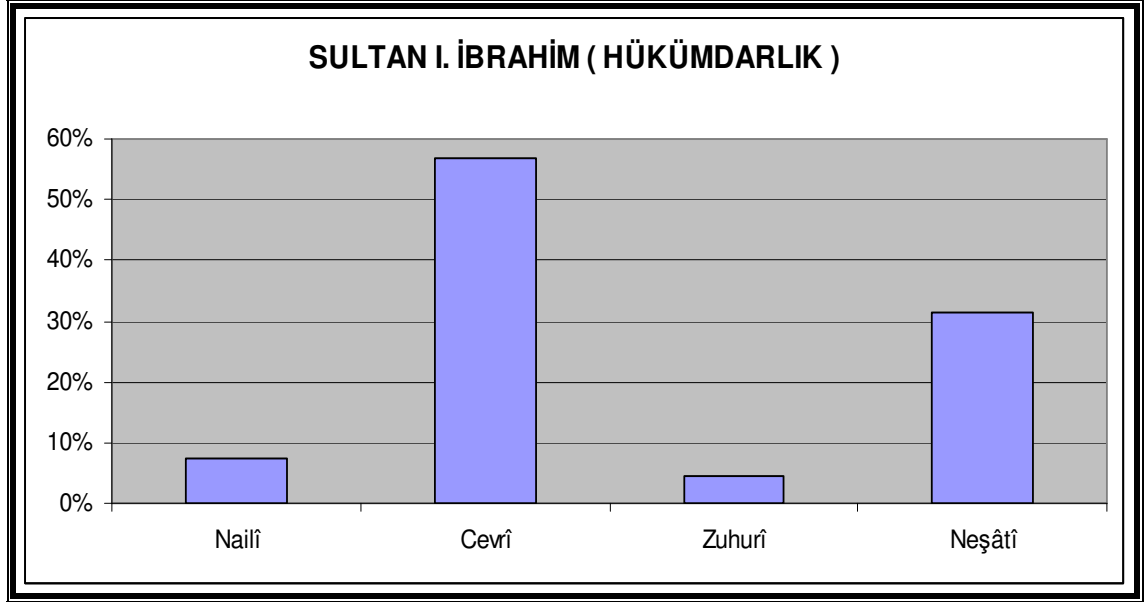
padişeh-i kâm-rân (K.2/1), hıdiv-i zaman (K.2/2), mihr (K.2/4).

NEŞATÎ:

Cem-taht-ı yektâ (K.10/1), hurşid-i ‘âlem-tab (K.10/2), zerrin-küle (K.10/3), ser-firaz (K.10/3), âftâb-ı ‘âlem-ârâ (K.10/4), şâh-ı kişver-ârâ (K.10/14), şâhenşeh-i yektâ-yı zi-şân (K.10/15), hâkân-ı Cem-şevket (K.10/16), cihângir-i Humayun-mertebe (K.10/16), şâh-ı Humâ-saye (K.10/16), şehinşâh-ı yegâne (K.10/17), ser-amed padişâh-ı

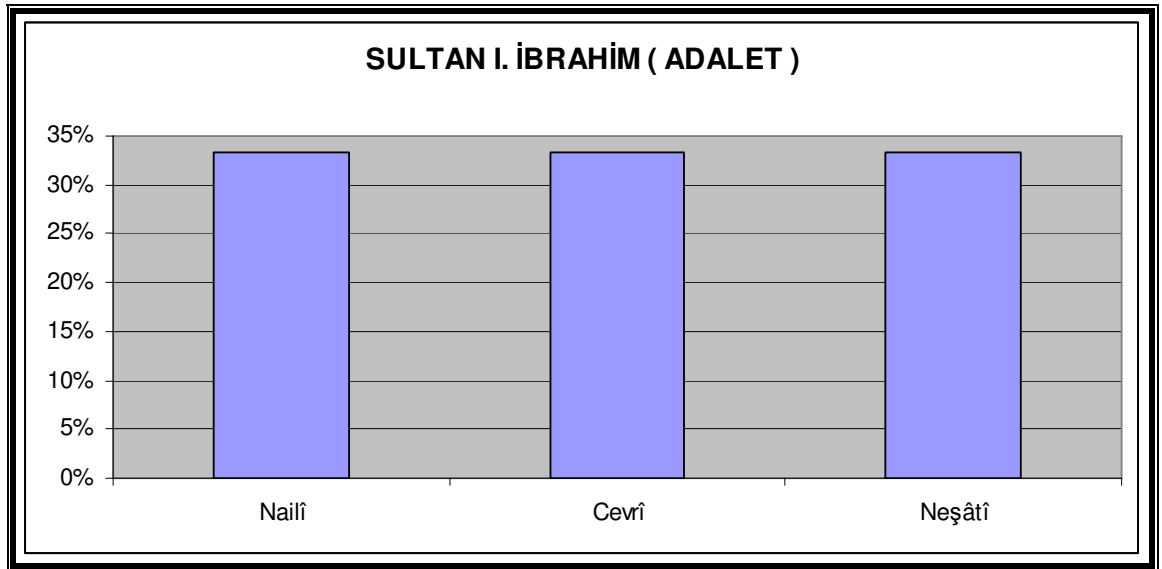
⁵⁴ Asiye KAHRAMAN; *İshakzade Zuhuri Divanı*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. (Yüksek Lisans Tezi), Konya 2002.

asman-pâye (K.10/21), şehenşehir-i gazi (K.11/12), şehenşehir-i Dârâ-haşem (K.11/13), yegâne padişeh-i Cem-cenâb-ı zi-şân (K.11/14), devlet-i cihân-bâni (K.11/15), yekketaz-ı cihân (K.11/17), şemîm-i hulkı mu'attar-kun-ı dimâg-ı cihân (K.11/18), padişâh-ı Cem-kadr (K.11/29), vücûh ile şayeste-i cihân-bânî (K.11/29), yegâne şehenşâh-ı 'âlem-ârâ (K.11/ 30).

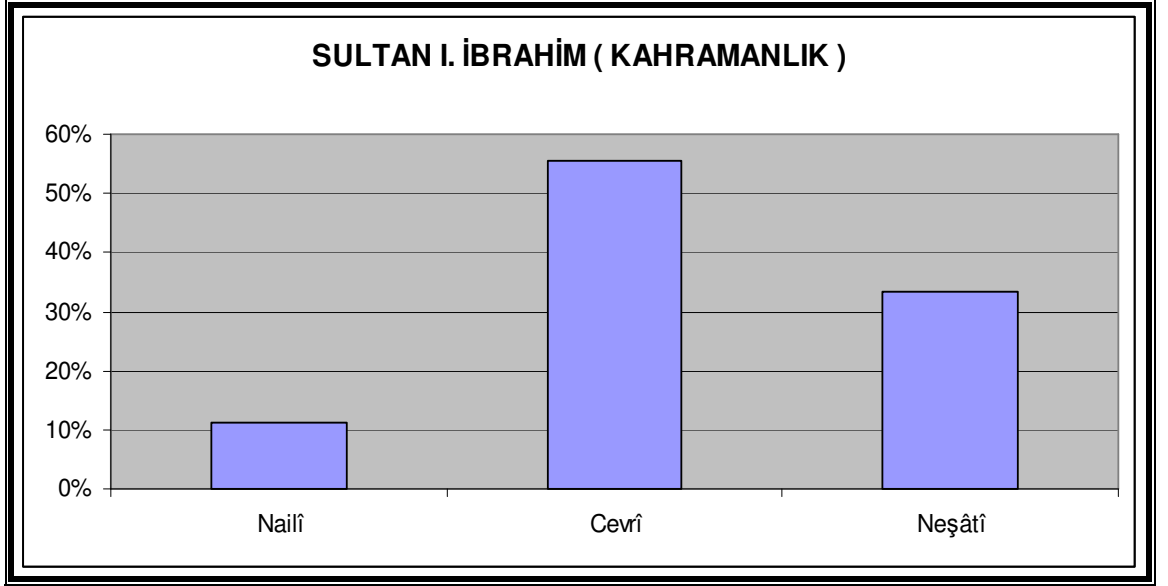
2) Adalet:

Husrev-nijâd-ı adl (K.10/23)(**Nailî**), hâkân-ı 'adil (K.11/10)(**Cevrî**), sipihri ma'deletün âftâb-ı rahşânı (K.11/19)(**Neşâtî**).

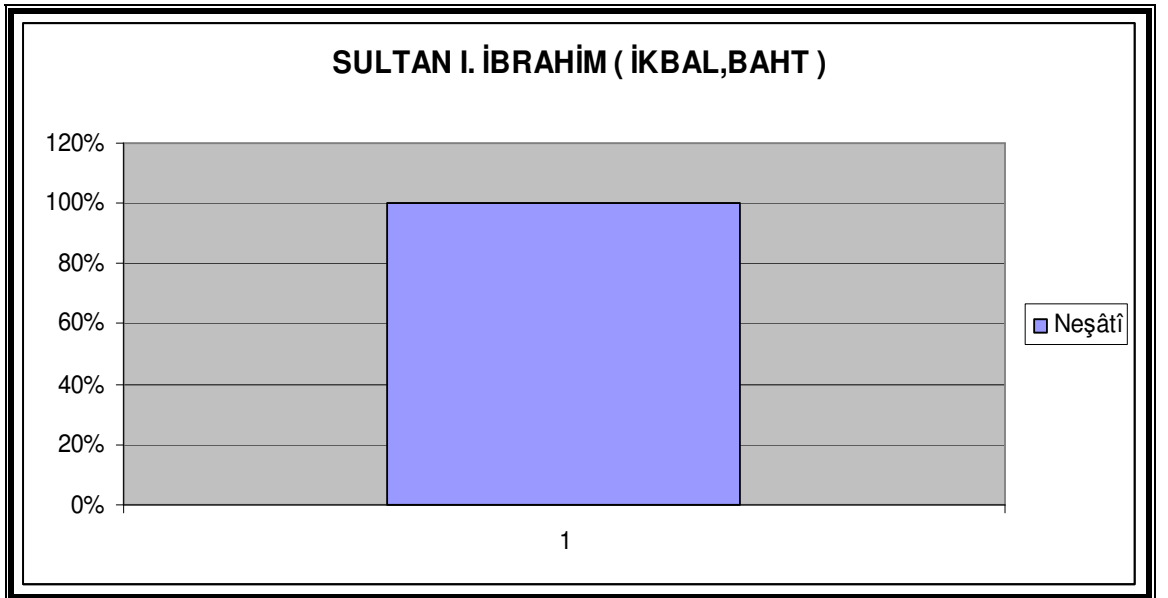
3) Kahramanlık / Savaşçılık:

Şîr-ı vegâ (K.10/24)(Nailî), Kahraman-i 'âlem (K.9/1), şehinşâh-ı kavi-bazu (K.9/2), feth-ayet (K.11/9), cihân-gir-i zafer-rayet (K.11/9), muvaffak dâver-i kişver-küşa-yı ahteran-leşker (K.11/8)(Cevrî), yektâ şeh-süvâr-ı Kahraman-sima vü heybet (K.10/18), şehenşeh-i Rüstem-sipeh (K.11/11), saff-şikaf-ı Tehemten-şükuh-ı yektâ (K.11/16)(Neşâtî).

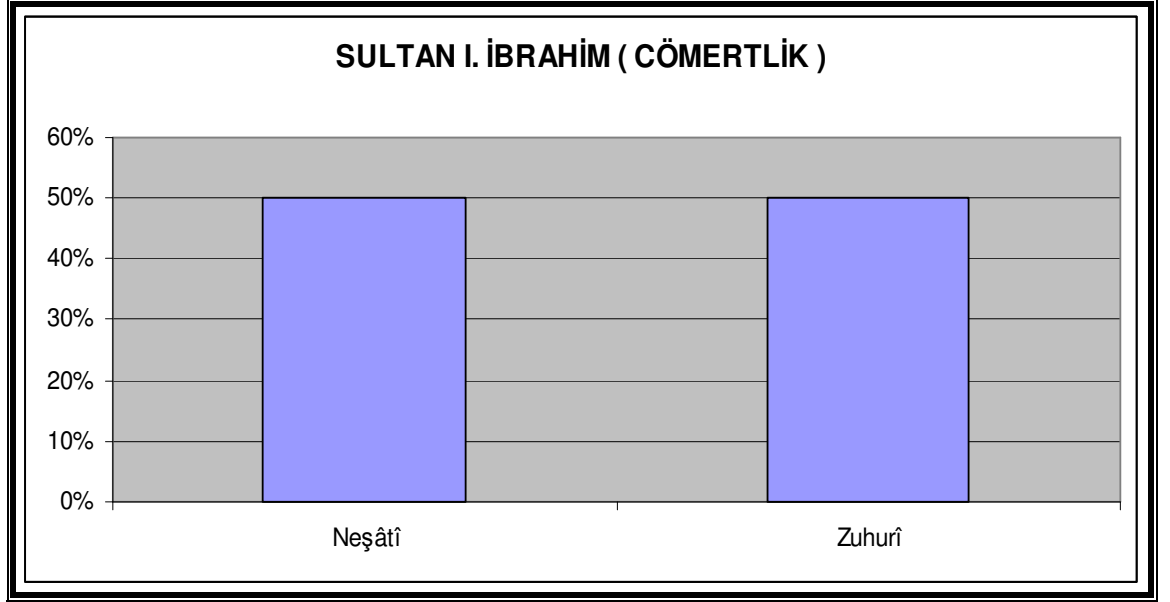
4) İkbal, Baht, Talih:

Süleyman-kevkebe (K.11/11), Hudâvend-i Feridun-kevkebe (K.10/16), Hudâygan-ı felek-rütbe (K.11/15), güşade-baht (K.11/29)(Neşâtî).

5) Cömertlik:

Cihân-ı mekremetün Hatem-i kerem-bahşı (K.11/19)(**Neşatî**), kerim-i nükte-şinas-ı cihân (K.2/3)(**Zuhurî**).

SULTAN II. OSMAN

A) Methiye Bölümlerinin Genel Bir Değerlendirmesi

Tıflî, II. Osman'a tek kaside sunan şairlerdendir. O, kasidesinde Sultan II. Osman'ı, adalet ve doğruluk mülkünün padişahı, lutf eliyle halkın gönül bahtının kapısını açan, dünyanın Keyhüsrev'i ve kahır gözünün fırtınasıyla gökyüzünü birbirine katan yiğit olarak övmektedir.

Ganizade Nadirî II. Osman'a üç kaside sunmuştur. O, dünyanın padişahı, altın tacıyla geceyi sabah vakti gibi aydınlatan, dünyanın düzenini sağlamış, bilgili bir padişah olup adalet dergâhı sultanların secde yeridir. Divanı Hz. Süleyman'ın divanı gibidir. Herkesi nimete boğan, Behram gibi kuvvetli, ay yüzlü, peygamberlik nurunun ışığı, Allah'ın gölgesi, Musa'nın ejderi, Rüstem tarzında kılıç kullanan ve celâliyle Behram gibi savaş meydanını süsleyen hükümdardır.

Dâverâ dâd-gerâ Cem- 'azamet nâm-verâ

Ey cihan milketinün han-ı felek - 'unvânı (K.18/29)

Riyazî II. Osman'a bir kaside sunmuş; onun adaletinin her an güven ve huzur verdiğini söyleyerek, O'na hilâfetin Hz. Ahmed'den geldiğini belirtmiştir. Sultan Osman'ı Ruyinten'e benzetir ve başarılarından bahsederek, onu zamanın Süleyman'ı olarak över.

Eben 'an cedd şeh-i 'âli-sened Sultan 'Osman kim

Dem-â-dem 'adl ü dâdı pür-emn ü emân eyler (K.20/8)

Nev'i-zade Atayî II. Osman'a bir kaside sunan şairlerden olup, Cem'e ve İskender'e benzettiği padişahı Kısra'ya adaletli, Haydar menkıbeli, Efrasiyab taçlı olarak över. O, yeryüzünün ve denizlerin padişahı, Kahraman gibi kılıç kullanan, bahtlı muzaffer bir hükümdardır. Düşmanları birbirine çarparak kanını akıtır. Cömerttir, adaletlidir, onun devrinde şiirin ve şairin kadri daha da üstün tutulmuştur.

Mah-ı 'âli-menzilet hâkân-ı Haydar-menkabet

Şâh-ı Kısra'-ma' delet Dârâ-yı Kârûn-ihtisâb (K.2/21)

Şeyhülislam Yahya II. Osman için, zamanın Cem haşmetli hükümdarı tabirini kullanır. Adaletli günleri gül mevsimi gibi hoşgörülüdür. Onun zamanında sadece bülbülün feryadları vardır, zamanında kimse kimseden feryat etmemiştir. Döneminde gül gibi açılmayan gönül kalmamıştır.

Nef'î Sultan Osman'a sunduğu dört kasidesinde, dünyanın onunla taze bir parlaklık bulduğunu, zamanın bahtının gaflet uykusundan uyandığını, feleğin firuzeden bir yüce taht kurduğunu ve ona beyaz bir perde çektiğini söyler. Onun için taht, adaletin gökyüzü ve taç ise devletin güneşidir; o, doğunun ve batının zaferler kazanan padişahıdır. İkbali, İskender gibi yedi iklimin fethine talip; hüküm ve fermanı Hz. Süleyman gibi her yerde geçerlidir. İkbali ülkeyi teshir etmeye başladığında fethetmedik yer bırakmaz, ışığı devletin göğünün hem ayı hem de güneşidir; cömertlik eli himmet dünyasının hem denizi hem de madenidir; adaletli devri bayram ve nevrurdur. Dünyaya böyle adaletli bir padişah gelmemiş olup varlığı din ve devletin mumudur.

Kâm-kârâ saf-derâ sâhib-kıran şâhenşehâ

Ey serîr-i adl ü dâdın Dâver-i dîn-perveri (K.15/38)

Azmizade Haletî, II. Osman için sunduğu tek kasidesinde, ona Allahın gölgesi denilmesinin yerinde olduğu çünkü yeryüzüne başka bir parlaklık verdiğini söyler. Gönlü İlahi bereketlerin aynasıdır. Güneş onun parlaklığından utanır, gökyüzü kapısının toprağından gücenir. Lutfunun bulutu yeryüzünü gülbahçesine çevirir, kılıcının şimşegi zamanı aydınlatır.

Elâ ey padşâh-ı heft-kişver

Zamirün reşk-i mir'ât-ı Sikender (K.8/1)

B) Kalıplar ve Grafikler

1) Padişahlık:

TIFLÎ:

Keyhüsrev-i dehr (K.3/13), şâh (K.3/13).

GANİZADE NADİRİ:

cihânun hanı (K.18/1), ‘akl-ı evvel (K.18/6), şeh-i dâna (K.18/6), mazhar-ı mihr-i Hudâ (K.18/8), mürüvvet-kânı (K.18/8), server-i pak-güher (K.18/9), dâver-i ferhunde-siyer (K.18/9), dürr-i çarh-ı zafer (K.18/9), dürr-i yemm-i sultâni (K.18/9), tırazende-i şer’-i nebevi (K.18/10), ‘arif-i nadire-senc-i hikem-i Yunanî (K.18/10), revnak-efrûz-ı kuhen-hankah-ı imkan (K.18/11), kıdve-i mülk ü milel (K.18/12), menba’-ı feyz-i ezel (K.18/12), mazhar-ı ‘âli-şân (K.18/12), Dâver-i devr-i zeman (K.18/13), ziver-i zersilsile-i ‘Osmani (K.18/13), şeh-i Cem-‘azamet (K.18/14), ni’met-i Keykavusî (K.18/28), Dâver (K.18/29), Cem-‘azamet (K.18/29), nam-ver (K.18/29), han-ı felek - ‘unvan (K.18/29) husrev-i Cem-câh (K.19/1), şehen-şeh (K.19/7), cihân-dâr (K.19/9), Dâver-i devr-i zeman (K.19/12), vasita-i emn ü eman (K.19/12), server-i kevn ü mekân (K.19/12), husrev-i pakize-hısal (K.19/12), melce-i mülk ü milel (K.19/13), cami’-i ‘ilm ü ‘amel (K.19/13), hasım-ı ‘irk-ı fiten (K.19/14), kasım-ı erzak-ı rical (K.19/14), zıll-i Hudâ-yı müte’al (K.19/15), cihân-dâr-ı zafer-yar-ı Hudâ-yaver (K.19/16), hurşid-i sipihr-i devlet (K.19/17), tab’-ı dâniş-veri mişkât-ı mesabih-i kemâl (K.19/17), Hudâygan-ı selatîn-i maşrik u magrib (K.20/23), şehen-şeh-i ‘alem-efrâz-ı ‘âlem-i imkan (K.20/23), Hıdiv-i Rum u Hoten (K.20/24), şâh-ı Fürs ü Zengistan (K.20/24), şeh-i sütude-şiyem (K.20/25), han-ı âfitâb-‘âlem (K.20/25), kişver-sitan-ı efser-bahş (K.20/26), bülend-mertebe (K.20/26), çarh-âsitân-ı Cem-‘unvan (K.20/26), cihân-küşa-yı ‘adu-küş (K.20/27), cenâb-ı ‘Osman han (K.20/27), âfitâb-ı cihân-tab-ı evc-i ‘izzet (K.20/28), zıll-i kâmil-i Yezdan (K.20/28).

RİYAZÎ:

sultân-ı ‘alem (K.20/7), eben ‘an cedd şeh-i ‘âli-sened (K.20/8), Süleyman-ı zaman (K.20/26), şehen-şâh (K.20/27), hıdiv (K.20/27).

NEV'İ-ZÂDE ATAYÎ:

dâver-i Cem-kadr (K.2/20), İskender-cenâb (K.2/20), mâh-ı 'ali-menzilet (K.2/21), Dârâ-yı Karun-ihtisab (K.2/21), padişâh-ı bahr u ber (K.2/22), Hüsrev-i 'âli-nazar (K.2/22), ferman-reva-yı şeyh ü şab (K.2/22), sâhib-kırân-ı kâm-yâb (K.2/23), şehen-şâh-ı felek-hargah-ı 'âli-câh (K.2/25), şehen-şeh (K.2/26,27,28), şâh-ı Keyhüsrev-güher (K.2/54), han-ı mürüvvet-iktisab (K.2/54), şâh-ı kâm-yâb (K.2/56).

ŞEYHÜLİSLAM YAHYÂ:

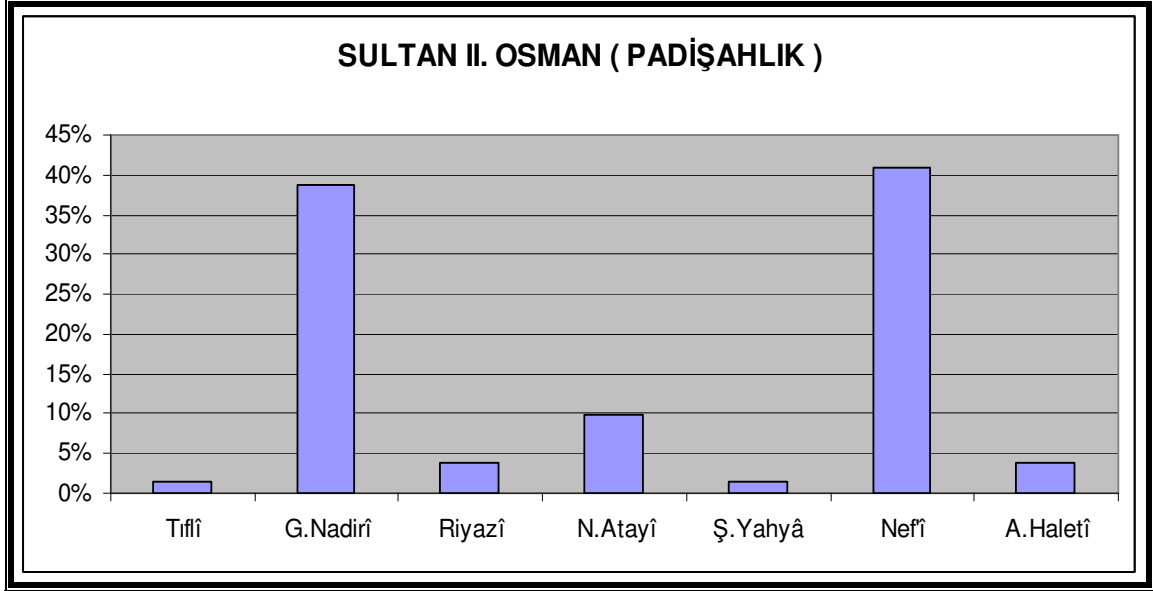
Cem-'azamet (K./12), dâver-i zaman (K./12).

NEF'Î:

cihân-ârâ (K.12/3), şehenşâh (K.12/3), sultân-ı âli-şân-ı mülk-ârâ (K.12/11), cihân-bân-ı mu'alla-pâye (K.12/12), cihân-ı şevket ü şânın serir-ârâ şehenşâhı (K.12/13), Hudâvend-i mu'azzam (K.12/14), padişâh-ı maşrık u mağrib (K.12/14), yegâne varis-i mülk-i cihân (K.12/14), İskender-i sani (K.12/14), şeref-bahş-ı serir-i saltanat (K.12/15), sermaye-i devlet (K.12/15), şâhenşeh (K.12/16), serir-ârâ-yı divan-hane-i alem (K.12/16), şâhenşeh (K.12/16), bisat-endaz-ı evreng-i Süleymanî (K.12/16), şehenşâh (K.12/17), cihân-bân (K.12/17), cihân-ârâ (K.12/34), şehenşâh (K.12/34), cihân-dâver (K.12/34), hudâvend (K.12/34), şayeste-i mülk-i Cem ü mühr-i Süleymanî (K.12/34), hâkân-ı âli-şân-ı devran (K.12/35), hâkân-ı âli-rütbe (K.13/22), şâh-ı hatır-nişan (K.13/22), şâhenşeh-i sâhib-kırân-ı maşrık u mağrib (K.14/25), şeh-süvâr-ı eblak-ı devran (K.14/26), cihân-bân-ı yegâne (K.14/27), Hudâvend-i zamane (K.14/27), âftâb-ı âsmân-saye (K.14/27), mesned-ârâ-yı niku-karî (K.14/27), bisat-ı heft-iklimin çerağ-ı 'alem-efrûzu (K.14/28), serir-i nüh-revakın padişâh-ı mâh-dıdarı (K.14/28), Hıdiv-i nam-ver-i ârâyış-ı taht-ı Süleymanî (K.14/29), şâhenşâh-ı mülk-ârâ-yı bi-pervâ-yı zalim-küş (K.14/32), Hudâvend (K.14/42), hüner-perver (K.14/42), şehenşâh (K.14/42), pîrâye-i sun-ı kemâl-i kudret-i Bari (K.14/42), âftâb-ı bahr u ber (K.15/20), sâhib-kırân-ı şark u garb (K.15/20), şeh-süvâr-ı nam-ver (K.15/20), âsmân-ı devletin hurşid-i kudsî-pertevi (K.15/21), bezm-gah-ı şevketin Cemşid-i hurşid-efseri (K.15/21), nakd-ı vakt-i saltanat (K.15/22), sermaye-i emn ü eman (K.15/22), dest-gir-i din ü devlet (K.15/22), kâm-bahş-ı serverî (K.15/22), şâh-ı vâlâ-rütbe (K.15/23), şeh-süvâr-ı 'âlem-ârâ (K.15/24), şehriyâr-ı âsmân-mesned (K.15/27), kâm-kâr (K.15/38), saff-der (K.15/38), sâhib-kırân şâhenşeh (K.15/38).

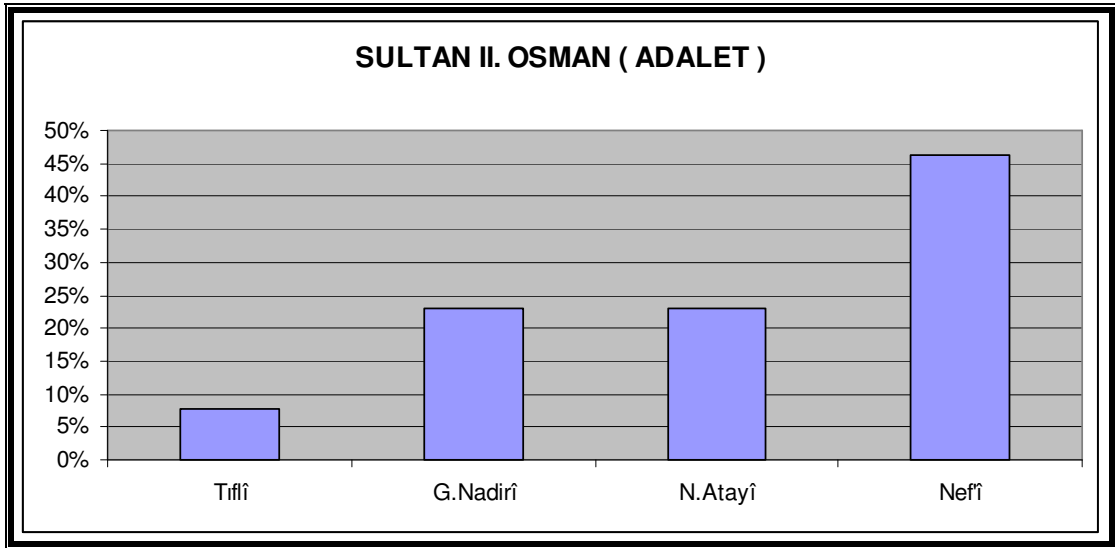
AZMÎ-ZÂDE HALETÎ:

Padşâh-ı heft-kişver (K.8/1), reşk-i mir'at-i Sikender (K.8/1), saye-i Hak (K.8/2), şâh-ı bî-bâk (K.8/20), reşk-i Cemşid (K.8/23).

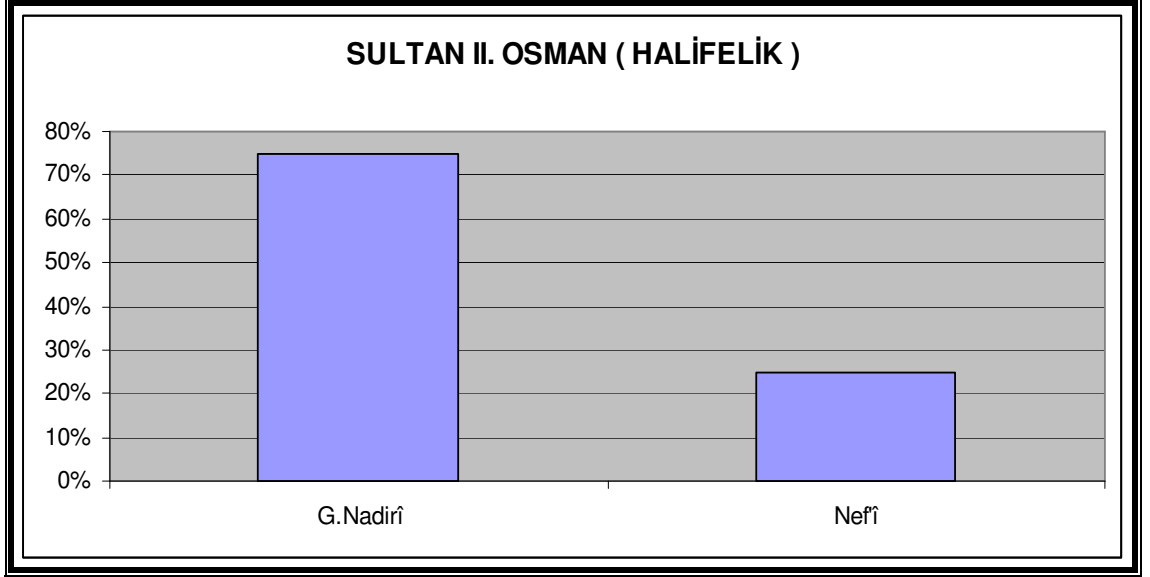
2) Adalet:

Husrev-i mülk-i 'adl ü dâd (K.3/10)(**Tiffî**), dâd-ger (K.18/29), mazhar-ı 'adl-i 'Ömer (K.19/15), 'Ömer-'adalet (K.20/27)(**G.Nadirî**), kişver-güşa-yı dâd-ger (K.2/22), şâh-ı Kistrâ-ma'delet (K.2/21), hidiv-i dâd-ger (K.2/54)(**N.Atayî**), serir-i adl ü dâdın dâver-i Cem-câh-ı devranı (K.12/13), mühim-saz-ı adalet (K.12/15), dâd-ger (K.13/22), şâhenşâh-ı adil (K.13/24), padişâh-ı adil ü ali-neseb (K.15/26), serir-i adl ü dâdın dâver-i din-perveri (K.15/38)(**Nefî**).

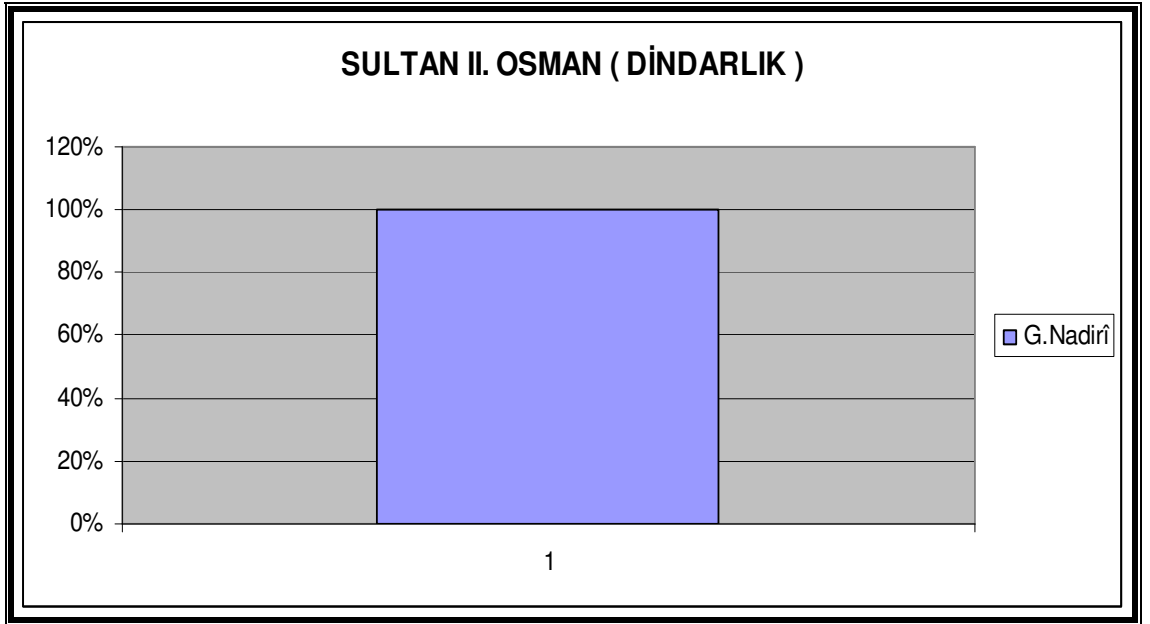
3) Halifelik:

Kâmil-i nükte-tirazende-i şer'-i nebevî (K.18/10), Mehdi-yi Deccal-efken (K.19/14), pertev-i nur-ı Nebî (K.19/15)(G.Nadirî), revnâk-efza-yı Müselmanî (K.12/15)(Nef'î).

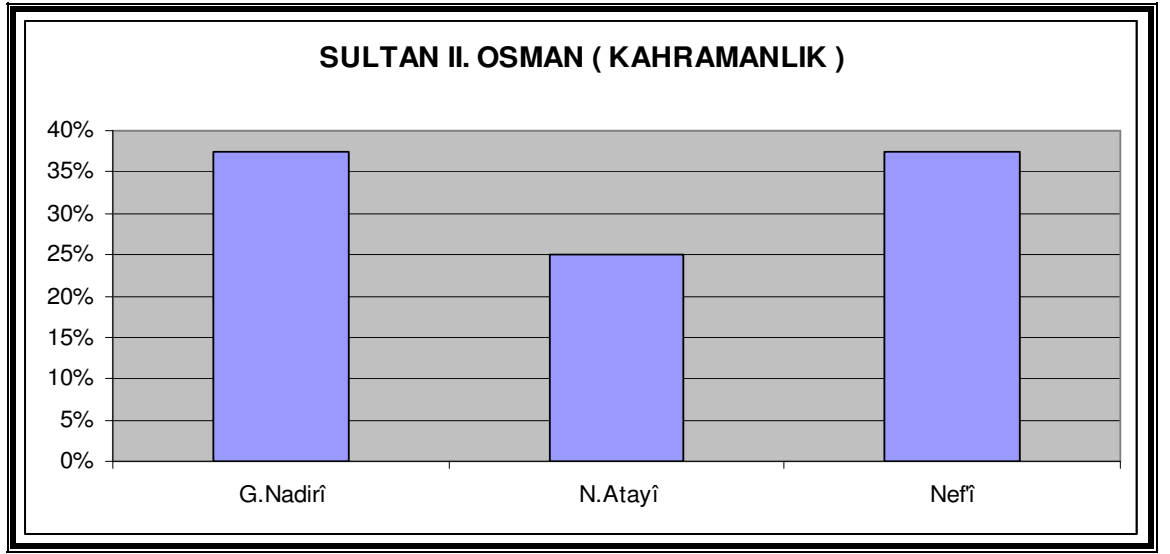
4) Dindarlık:

Kıble-geh-i din ü düvel (K.18/12), müstenid-i din ü düvel (K.19/13), Sıddık-sıdk (K.20/27)(G. Nadirî).

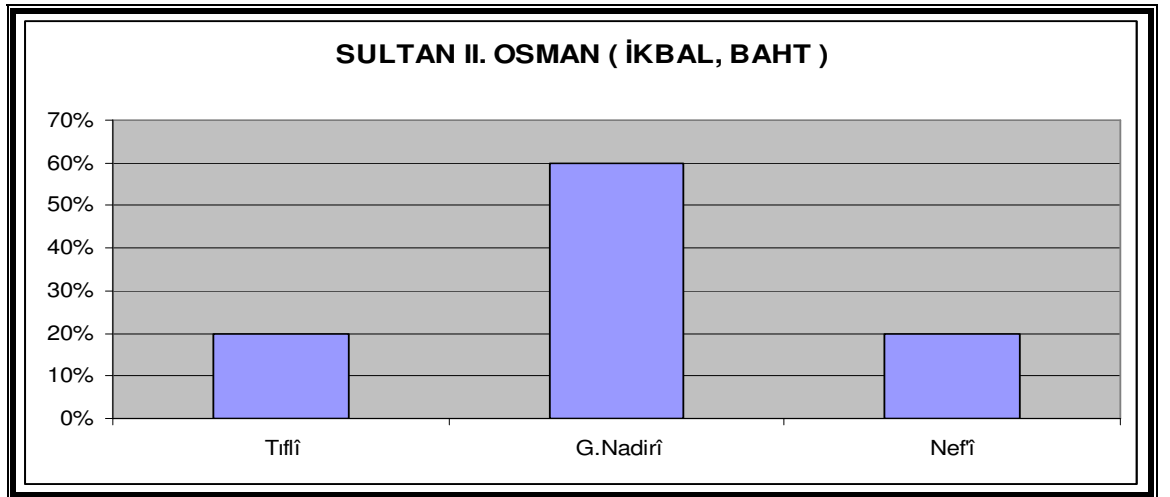
5) Kahramanlık / Savaşçılık:

'Alem-efrâz-ı zafer-bedreka-yı ruz-ı gaza (K.18/11), kuvvet-i Behramî (K.18/27), Rüstem-i div-şiken (K.19/14), dilîr-i div-şiken (K.20/24), Kahraman-ı pil-efken (K.20/24) Haydar-tig (K.20/27)(G. Nadirî), hâkân-ı haydar-menkabet (K.2/21), kahir-i Giv ü Peşen (K.2/23), a'da-küş-i düşmen-şiken (K.2/23), Kahraman-ı tig-zen (K.2/23)(N. Atayî), cihân-gir-i muzaffer (K.14/29), saff-şikar-ı rezm-i kerrarı (K.14/29), Ali-rezm (K.14/30), rayet-güşa-yı safderî (K.15/20), şâhenşeh-i cengaver (K.15/23), saff-der-i kişver-güşa (K.15/25)(Nefî).

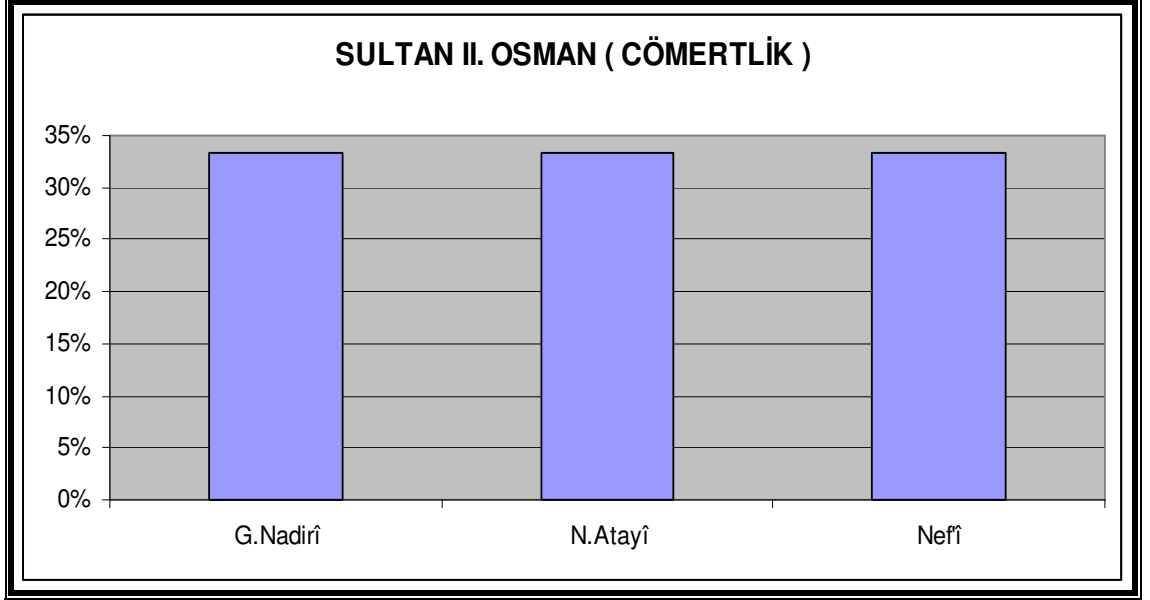
6) İkbâl, Baht, Talih:

Pîrâye-i baht-ı kâmyâb (K.3/13)(Tiffî), Süleyman-ikbal (K.19/1), padişeh-i ferruh-fal (K.19/13), sitâre kevkebe (K.20/26)(G.Nadirî), Süleyman-kevkebe (K.14/30)(Nefî).

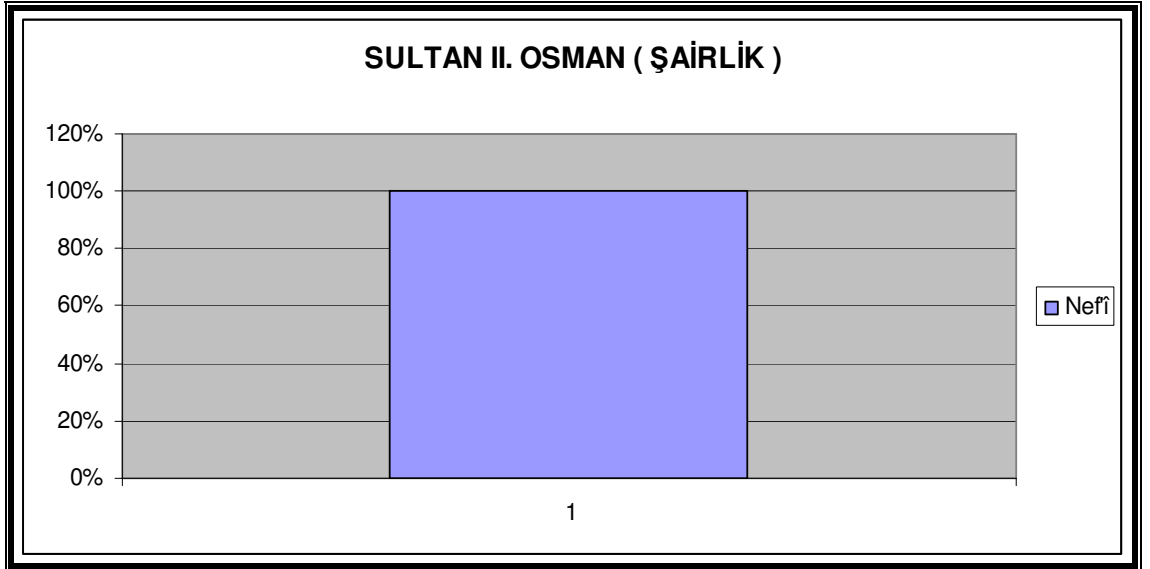
7) Cömertlik:

Meh-i sipihr-i kerem-kân-ı gevher-i ihsan (K.20/25)(G.Nadirî), şehen-şâh-ı kerem-güster (K.2/54)(N.Atayî), kerem-güster (K.14/42)(Nefî).

8) Şairlik:

sultân-ı suhan-perver (K.14/31)(Nefî).

SULTAN I. AHMED

A) Methiye Bölümlerinin Genel Bir Değerlendirmesi

Ganizade Nadirî, onbir kaside sunduğu Sultan Ahmed için, Süleyman iktidarlı, Kısra adaletli, cömertlik ve fazilet çeşmesi, savaş meydanının Behram intikamlı kişisi, İskender zaferli, zamanın Dârâ'sı gibi benzetmeler kullanmıştır. O, doğu ve batıyı kılıcının darbesiyle ele geçirmiş, cömertliğinin âlemi bahar ve hazanı gösteren, din ve devletin övündüğü sultandır. Adaletinin baharı hoş kokular salar, hilâfet gökyüzünün şanlı padişahıdır. Zamanında kimse kimseyi inletmemiş, derya gönüllü, yüzünün nuru düzen güzelliğinin güneşi olan hükümdardır. Onun ululuğunu gören düşman askeri Sam gibi kahraman bile olsa savaş meydanında korkuyla titrer. Onun meclisinin her yanı anber ve öd ile dolu olup adalet cevherinin madeni ve lutfun çıkış yeri, kaynağıdır. Yedi iklimin sultanlar sultanı, cömertliği gönül ateşinin dermanıdır. Güneşinin şaşası tüm dünyaya ışık saçar. Cömert parmaklarından dünyaya saf gümüş akar, kış zamanında çıkıp sultanlığı bahar, adaletinin kokusu gelecek zamanın eteğini güzel kokulu eyler. Güneş onun ihsan ırmağında bir nilüferdir, onun ışıklı eli rahmet bulutu gibi mücevher yağdırır, gökyüzü onun baht defteri, yıldızlar da rakamlarıdır. Düşmandan intikam almak için ortaya çıkmıştır, ölüleri İsa'nın nefesi gibi ihya eder, donanmayı çıkarıp kâfirlerin canını alır. Onun yanında nice padişahlar yoksuldu, bütün dünya onun hükmüne itaat eder. Kaleminin bulutu meclisin gül bahçesine bahar bulutu gibi olup lutfunun esintisi ümid baharına bereket meltemidir. Onun devletinin kapısına padişahlar yüz sürer.

Ol şehen-şâh-ı felek-dergâh vâlâ-rütbe kim

Mevc-i âb-ı tıgı virdi tâk-ı çarha ıztırâb (K.12/25)

Şehen-şâh-ı mu'allâ-pâye sultan Ahmed-i gâzi

O server kim esâs-ı dîn ü mülki pâ-y-dâr itdi (K.11/13)

Kamî, Sultan Ahmed'e iki kaside sunmuştur. O yedi iklimin padişahı, adalet sahibi ve eşsiz bir kişidir. İlimler burcunun parlak güneşi, dünyanın sultanıdır. Allah ona sağlık vermiştir, âlem onunla yeniden can bulmuş ve dünyanın gönlü açılmıştır. Sonbaharı ilkbahara çevirmiş, dünya gül bahçesine dönmüştür. Kutlu adalet kapısı padişahların yüz sürdüğü yer olmuştur.

Cenâb-ı padişah-ı heft-kişver-i ma'delet-güster

Şehen-şâh-ı mu'azzam ya'ni Sultan Ahmed-i Sâhî (K.7/7)

Riyazî, Sultan Ahmed için ağırlıklı olarak değişik övgü kalıpları kullandığı bir kaside sunmuştur. Bu kalıpları verdiğimiz için burada tekrar açıklama gereği duymuyoruz.

Kafzade Faizî tek kaside yazdığı Sultan Ahmed'e, üzerine gümüş ve altın döküldü bolluk denizini himmet edip doldurdu; ikinci bir İskender gibi kuvvetlidir diyerek Nuh tufanına değinmiş ve oradaki mucizelerle Sultan Ahmed'in yaptıklarını birbiriyle ilişkilendirmiştir. Onun kapısında İskender gibi haşmetli bin tane beylerbeyi vardır, Ruyinten hünerlidir, Hz. Süleyman gibi kudretli, Nuşirevan gibi adildir. Döneminde kimse kimseyi incitmemiştir, cömertliği nisan bulutuna benzer.

Şeh-i şevket-güzîn Hân Ahmed ol sultân-ı a'zam kim

Kapusında Sikender gibi var bin mîr-i mîrânı (K.8/23)

Nef'î Sultan Ahmed'e sekiz kaside sunmuştur. O, adaletli, cömertliğiyle övünülen, din memleketinin bekçisi, Allah'ın lutfunun gölgesidir. İskender ve Feridun onun kapıcısı olamazlar, Osmanlı soyu onun gelişiyle şeref bulmuştur. Lutfu gökyüzünü mücevhere boğmuş, devrinde fitne zindana atılmıştır. Okyanuslar onun cömertlik elini görse titrer, o kılıcını çekince Kahraman'ın gazabının dehşetini verir; bahtının ışığı ile Anadolu tahtı yeryüzüne gökyüzü mertebesi verir, gezintiye çıksa gökyüzü kılıcını güneşe, yayı ise aya verir. Vezirleri Acem şahından haraç alır, Çin hakanı dergâhına elçi ve armağanlar gönderir. Himmetiyle denizler coşar, İskender gibidir yedi iklime sel suyu gibi hükm eder. Süleyman gibidir fermanı herkese uygulanır, onu altın taçla görenler sabah çıkıp âlemi süsleyen güneş sanırlar. Ona ikinci bir İskender demek yanlış değildir, adaleti dünyayı süsler. Zamanında yeryüzü adalet tohumunun tarlası gökyüzü ise güvenliğin dairesi olmuştur. Kasidelerde Sultan Osman'ın adalet yönü daha fazla vurgulanmıştır.

Kahraman-ı felek-evreng-i adâlet ki olur

Bîm-i kahırıyla vücûd-ı sitem ü fitne 'adîm (K.8/27)

Hümâyûn-pâye Sultan Ahmed-i âdil ki düşmüştür

Zılâl-ı sâyebân-ı devleti kevn ü mekân üzre (K.6/19)

Nâbî tek kaside yazdığı Sultan Ahmed'i dünya padişahı olarak görür. O padişahın şerefini herkesin görmesini ister. Eşsiz, Allahın gölgesi, gökyüzü ihtişamlı bir kişi olduğunu anlatır. Güneş onun baht yağmuruna altından düşmedir, yuvarlak ay makamının mutfağında gümüşten kevgirdir. O, ilk cevherden yaratılmış birisidir,

aklının eserleri dünyayı aydınlatmış, aklı için “Felatun akıllı”dır dense yeridir. Saadeti, kerameti ve şerefi sayesinde övülmeye layıktır.

Zıll-ı memlûd-ı Hudâ Hazret-i Hân Ahmed kim

Sâye-i ser-‘alem-i devletidür mihr-i münîr (K.8/20)

Azmizade Hâletî Sultan Ahmed’e altı kasidesiyle yazmıştır. Onun yıldızıyla heran iftihar edilir, gökyüzü kutusundaki eşsiz inci ona benzer. Eğer, himmet meclisinin rakkasıyla karşılaştırsalardı gökyüzünde Zehra ve Zühre neşeden kalkıp oynarlardı. Eğer bir ırmağa baksaydı o an lacivert deniz ayağına gelirdi. Parlak kılıcında altından güneş resmini görenler onu su burcunun içindeki dünyayı süsleyen güneş sanırlardı. İslam düşmanını kırsa yeridir, ona büyük hükümdarlık kılıcının sapı sunulmuştur. Adaletinin mimarı olan himmetiyle devletin dört duvarı baştanbaşa sağlam olmuştur. O, mübarek gelişli Hızır ve İsa nefesli kişidir. Onun devrinde kimse kimsenin başına kast etmemiştir. Eline parlak güneşin ışığından altın asa alsa, Keyvan’ın ona kapıcı olmasını kimse layık görmez. O, düşmana oklarını yağmur gibi yağdırsa yeridir, yayı Rüstem’in yayı kendisi Rüstemdir.

Cem-i Cemşid-meniş Hazret-i Hân Ahmed kim

Tâb-ı kahıryla anun teb-zededür şîr-i jiyân (K.14/22)

Cenâb-ı Hazret-i Hân Ahmed ol Pâkize-gevher kim

Değişmez kimse ednâ seng-i râhın cevher-i câna (K.13/6)

B) Kalıplar ve Grafikler

1) Padişahlık:

GANİZADE NADİRÎ:

Hazret-i sâhib-kırân-ı kâm-kâr (K.6/1), hayr-makdem (K.6/1), şehen-şâh-ı Süleyman iktidar (K.6/1), şâh-ı kudsi-menkabet (K.6/9), sultân-ı ‘ulvi-menzilet (K.6/9), kişver-sitan-ı Cem-vakar (K.6/9), server-i vâlâ-himem (K.6/10), Dâver-i ‘âli-‘âlem (K.6/10), Cemşid-i hurşid-iştihar (K.6/10), mâh-ı gerdûn-ihtişam (K.6/11), evc-i kadr u i’tibar (K.6/11), Husrev-i ‘âli-nazar (K.6/12), hâkân-ı İskender-zafer (K.6/12), Dârâ-yı devr-i rûzgâr (K.6/12), şehen-şâh-ı felek-dergâh-ı vâlâ-rütbe (K.6/13), Hudâvend-i zeman (K.7/22), şehenşâh-ı yegâne (K.7/22), Medar-ı din ü devlet (K.7/24), tâc-dar-ı âsümân rıf’at (K.7/24), meh-i taban-ı şevket (K.7/24), mihr-i rahşân-ı cihân-dârî (K.7/24), şeh-i vâlâ-güher (K.7/25), hıdiv-i derya-dil (K.8/19), şeh-i sitâre-gulam (K.8/19), hayat-bahş-ı efazıl (K.8/19), kaza-tuvan, kader-kadr, âsümân-dergâh (K.8/20), kamer-cemal, mela’ik-hısal, ‘arş-makam (K.8/20), yegâne dâver-i devr-i zeman (K.8/21), padişâh-ı mela’ik-sipâh-gazi (K.8/22), server-i Cem-‘azamet (K.9/14), dâver-i Dârâ-şevket (K.9/14), dürr-i burc-ı şeref (K.9/14), dürr-i yemm-i sultâni (K.9/14), saye-i hazret-i Hak (K.9/15), padişeh-i ‘Osmanî (K.9/15), âsümân-mertebe (K.9/16), Cem-kevkebe (K.9/16), sultân-ı ‘azimü’ş-şan (K.9/16), Süleyman-ı cihân-bân-ı hüner-ver (K.9/28), şâhen-şeh-i zeman (K.10/13), padişâh-ı muzaffer (K.10/15), hâkân-ı Cem-vekâr (K.10/15), şâhen-şeh-i yegâne (K.10/16), hudâvend-i kainat (K.10/16), İskender-i zeman (K.10/16), cihân-gir-i rûzgâr (K.10/16), sâhib-kırân-ı mülk ü milel (K.10/17), han-ı kâmyâb (K.10/17), kişver-sitan-ı din ü düvel (K.10/17), şâh-ı namdar (K.10/17), ferman-reva-yı ratibe-bahşa-yı ins ü can (K.10/18), sultân-ı ‘âlem (K.11/1), şâh-ı Feridun-fer (K.11/11), hudâvend-i Sikender-der (K.11/11), sultân-ı Cem-şevket (K.11/12), cihânban-ı ‘Ali-savlet (K.11/12), şehen-şâh-ı mu’alla-pâye (K.11/13), server (K.11/13), Yusuf-ı Mısır (K.12/20), husrev-i ‘âli-cenâb (K.12/20), şehen-şeh (K.12/21), Husrev-i ‘âli-nazar (K.12/22), sâhib-kırân-ı tâc-ver (K.12/22), server-i niku-siyer (K.12/22), kişver-sitan-ı kâmyâb (K.12/22), kâr-fermâ-yı zeman (K.12/23), dâver-i sâhib-kemâl (K.12/23), tâc-bahşa-yı yegâne (K.12/23), saff-der-i malik-rikab (K.12/23), padişâh-ı bahr u ber (K.12/24), hâkân-ı Rum (K.12/24), şehen-şâh-ı felek-dergâh-ı vâlâ-rütbe (K.12/25), şâh-ı benam (K.13/10), Husrev-i sâhib-kırân

(K.13/11), efser-ruba-yı husrevan (K.13/11), kâm-bahş-ı ins ü can (K.13/11), asude-saz-ı has u ‘am (K.13/11), server-i ferhunde-fer (K.13/12), Dârâ-yı İskender-zafer (K.13/12), padişâh-ı bahr u ber (K.13/12), şâhen-şeh-i gerdûn-gulam (K.13/12), şâh-ı vâlâ-menzilet (K.13/13), sultân-ı ‘âli-menkıbet (K.13/13), hurşid-i evc-i ihtişam (K.13/13), padişâh-ı mülk ü millet (K.13/14), saye-i Rabbü’l-enam (K.13/14), hudâvend-i sa’adet-mend (K.13/15), ‘âli-rütbe (K.13/15), sultân-ı devran (K.13/16), Hıdıv-i Cem-azamet (K.14/13), server-i Feridun-fer (K.14/13), husrev-i sâhib-kırân-ı hasm-efken (K.14/14), sütude dâver-i kişver-sitan-ı mülk-ârâ (K.14/14), şeh-i zeman u zemin (K.14/15), Hudâygan-ı selatîn (K.14/15), şehen-şeh-i vâlâ (K.14/15), tâc-dar-ı mülk ü milel (K.14/16), medar-ı din ü düvel (K.14/16), semiyi-yi Ahmed-i mürsel (K.14/16), cenâb-ı zıll-i Hudâ (K.14/16), padişâh-ı sa’adet-penah gazi (K.14/17), padişâh-ı mesned-i ni’met (K.14/18), Hazret-i zıll-ı Hudâ (K.15/20), mazhar-ı envar-ı Hüdâ (K.15/20), dürr-i derya-yı ‘ata (K.15/20), dürri-i evc-i iclal (K.15/20), Husrev-i Cem-‘azamet (K.15/21), server-i Yusuf-tal’at (K.15/21), şeh-i Mirrih-sıfat (K.15/21), Dâver-i mülk-i cihân (K.15/22), padişeh-i kevn ü mekân (K.15/22), hakim-i padişehan (K.15/22), han-ı pesendide-hısal (K.15/22), saye-i Rabb-ı ehad (K.15/24), şehen-şâh, kaza-yar, kader-yaver (K.15/25).

KAMÎ:

Cenâb-ı padişâh-ı heft-kişver (K.7/7), şehen-şâh-ı mu’azzam (K.7/7), sultân-ı devran (K.8/1).

RIYAZÎ:

Hüsrev-i ‘âli-mikdar (K.7/9), muhkem-i tanzil-i vekâr (K.7/11).

KAFZADE FAİZÎ:

şâh-ı cihân-bân (K.8/1), reşkin-saz-ı Cemşid ü Sikender (K.8/1), husrev-i ‘âlem (K.8/3), şehen-şâh-ı cihânun himmet-i tevfik-ünvanı (K.8/8), Hıdıvv-i kibr-i heybet (K.8/18), efser-ârâ-yı cihân-bânî (K.8/18), meh-i hurşid-eser (K.8/19), şâh-ı muzaffer (K.8/19), dâver-i ekber (K.8/19), Hudâvend-i serir-efrûz-ı darü’l-mülk-i imkan (K.8/19), can-ı halk (K.8/20), cemel-i mülk ü an u hüsn ü devlet fazl-ı Rabbanî (K.8/20), Süleyman-tasarruf (K.8/21), kadir-endaz (K.8/21), kader-kudret (K.8/21), ‘akl-ı evvel (K.8/21), Kiramî-tıynet, ‘ulvi nihad, dude-i şâhi (K.8/22), ‘Isam-ı hilkat, a’la-nijâd-ı al-i

‘Osmanî (K.8/22), şeh-i şevket-güzin (K.8/23), sultân-ı a’zam (K.8/23), Keyhusrev-eser (K.8/24), Ra’iyyet-perver Efridun (K.8/26), siyaset-güster-i Eflatun (K.8/27), İskender-tabî’at (K.8/27), Sikender-meşreb (K.8/44), Dârâb-kerder (K.8/44), dihim-gah-ı ‘âlemün sultân-ı Cem-şanı (K.8/44), Keyhusrev-i te’dip (K.8/45).

NEF’Î:

şeh-i âlem (K.4/1), encümen-efrûz-ı harim-i devlet (K.4/2), hâsıl-ı devr-i felek-i sultânî (K.4/2), hudâvend-i serir-i haşmet (K.4/3), merkez-i da’ire-i câh u celâl u azamet (K.4/4), kutb-ı gerdûn-ı cihân-bânî vü ferman-ranî (K.4/4), haris-i memleket (K.4/5), saye-i lutf-ı Hudâ (K.4/6), şehenşâh-ı kaza-re’y ü kader-kudret (K.4/8) Husrev (K.4/28), padişeh (K.4/28), mihr-i kevakib-sipeh (K.4/28), medar-ı şeref-i kevkebe-i hâkânî (K.4/28), ma-sadak-ı lutf-ı İlahî (K.4/29), şehenşeh-i devran (K.5/27), Cemşid-i kâmrân (K.5/28), dâver-i zeman (K.5/51), şâhenşeh (K.6/16,17,18), Hümâyun-pâye (K.6/19), cihân-bân-ı kader-kudret (K.6/20), Hudâvend-i hüma-himmet (K.6/21), Sikender (K.6/27), Süleyman (K.6/27), husrev (K.6/28), şeh-i vâlâ-mekân (K.6/29), âftâb-ı devlet-i şâh-ı cihân-ârâ (K.7/13), mâh-ı mülk-ârâ-yı devlet (K.7/16), İskender-i sani (K.7/17), hüdâvend-i mu’azzam (K.8/22), dest-gir-i azamet (K.8/23), dâver-i din ü devlet (K.8/23), revnak-ı saltanat, ârâyiş-i tâc u dihim (K.8/23), şems-i hurşid-eser (K.8/25), encümen-i çar-erkân (K.8/25), şâh-ı Cem-câh (K.8/26), şâh-ı encüm-sipeh (K.8/45), mâh-ı zemin cilve-geh (K.8/45), şehenşâh-ı Süreyya-âlem-i heft-iklim (K.8/45), şâhenşâh-ı ins ü can (K.9/16), şâh-ı vâlâ-rütbe (K.9/17), Dâver-i devran (K.9/19), şeh-i sâhib-hüner (K.9/30), dâver-i Cem şevket ü şân (K.10/19), şâh-ı mükerrem (K.10/20), şâh-ı kevâkîb-haşem-i ruy-ı zemin (K.10/21), hâkân-ı muzaffer (K.10/22), şâhenşeh-i Cem-kevkebe-i devr-i zaman (K.10/23), mustagni-i âlem (K.10/28), mihr-i cihân-perver-i evc-i azamet (K.10/29), Husrev-i Cem-kevkebe-i memleket-ârâ (K.11/39).

NABÎ:⁵⁵

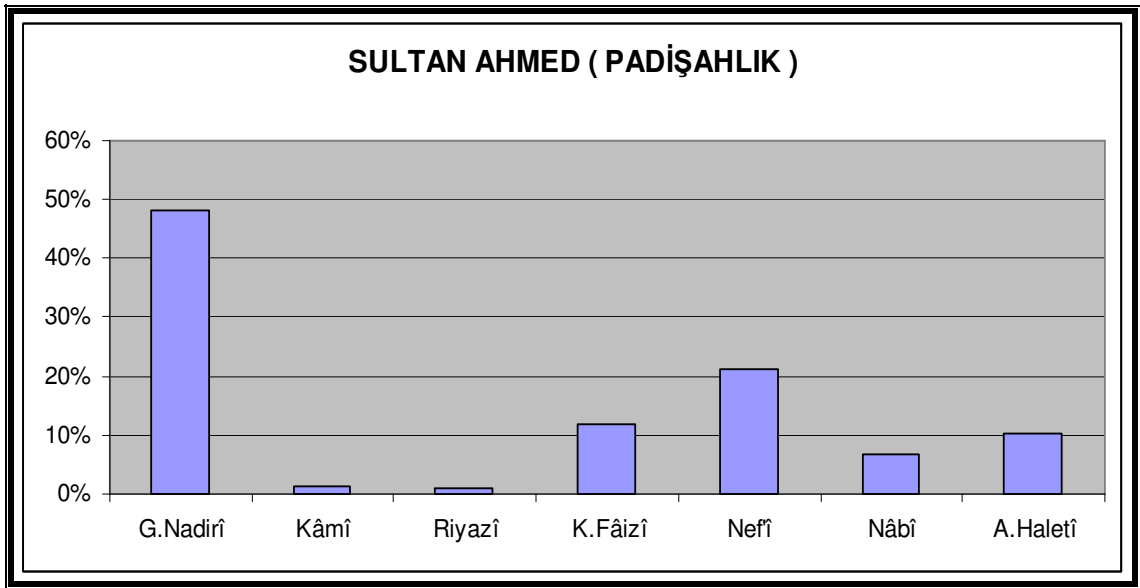
padişeh-i devran (K.8/14), padişeh-i ‘âlem-gir (K.8/18), zat-ı vâlâter-i ârâyiş-i bala-yı serir (K.8/19), zıll-ı memlud-ı Hudâ (K.8/20), padişeh-i ruy-ı zemin (K.8/21), şehryar-ı ‘âlem-efrahte-i ‘ilm ü haya (K.8/22), şehenşâh-ı celi-kadr (K.8/23), hidiv-i

⁵⁵ Ali Fuat BİLKAN; *Nâbî Divanı* (I), MEB, İstanbul 1997.

hasenü'l-hulk 'azimü'ş-şân (K.8/24), cihânban-ı mu'azzam (K.8/25), vakıf-ı meşgale-i lübb-i nizam-ı 'âlem (K.8/26), şehenşâh-ı habir (K.8/26), dâver-i pakize-zamir (K.8/44), padişeh-i 'âlem-gir (K.8/45), bedr-i Münir (K.8/49), şehenşâh-ı diyar-ı Haremeyn (K.8/52), dâver-i pakize-zamir (K.8/52).

AZMÎ-ZÂDE HALETİ:

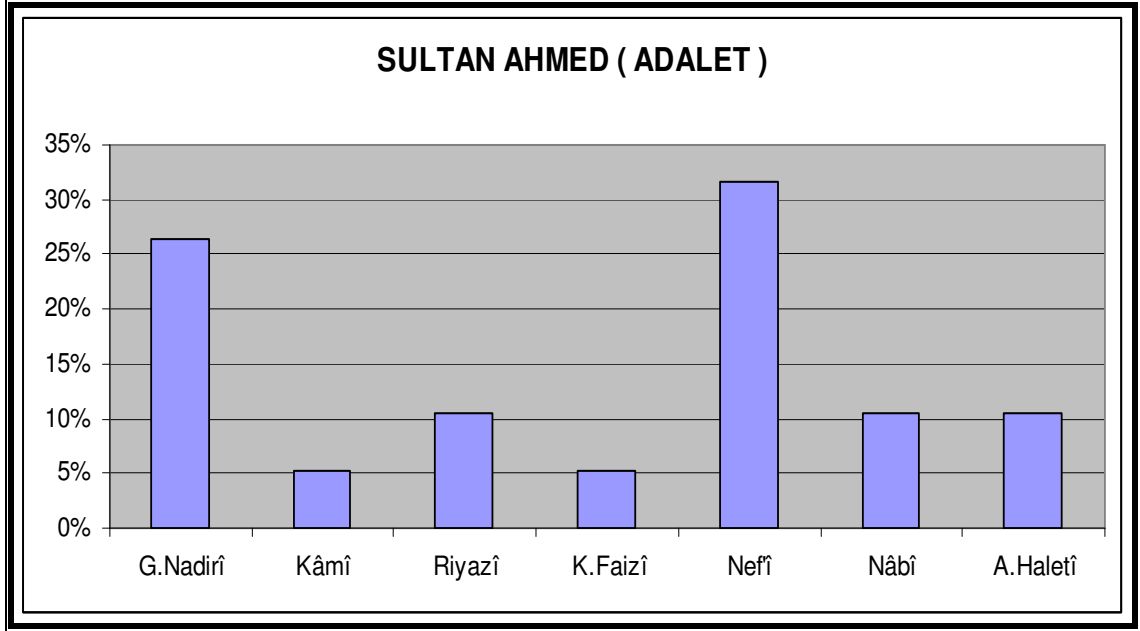
Şeh-i Cem-bezm (K.8/20), şâh-ı ser-efrâz-ı serir-efrûz-ı 'âlem (K.8/21), hüma-yı evc-i 'izzet (K.8/37), şâh-baz-ı evc-i istinga (K.8/37), şâh-ı mü'eyyed (K.9/8), şâh-ı cihân-bân (K.9/11), sultân-ı zaman (K.9/19), sultân-ı âlem-gir (K.11/5), şâh-ı cihân (K.12/1), Süleyman-ı zaman (K.12/1), Hızr-ı mübarek-makdem (K.12/3), İsa-nefes (K.12/3), âftâb-ı 'alem-efrûz-ı sipihr-i câh (K.12/4), sâhib-kırân (K.12/5), şâh-ı İskender-haşem (K.12/7), han-ı Süleyman-ihtişam (K.12/7), ser-firaz-ı heft-kişver (K.12/7), şehir-yar-ı ins ü can (K.12/7), sultân-ı 'âli-rütbe (K.12/8), şeh-i kişver-sitan (K.12/14), sultân-ı cihân-bân (K.13/1), pakize-gevher (K.13/6), hâkân (K.13/7), cem-i Cemşid-meniş (K.14/22).

2) Adalet:

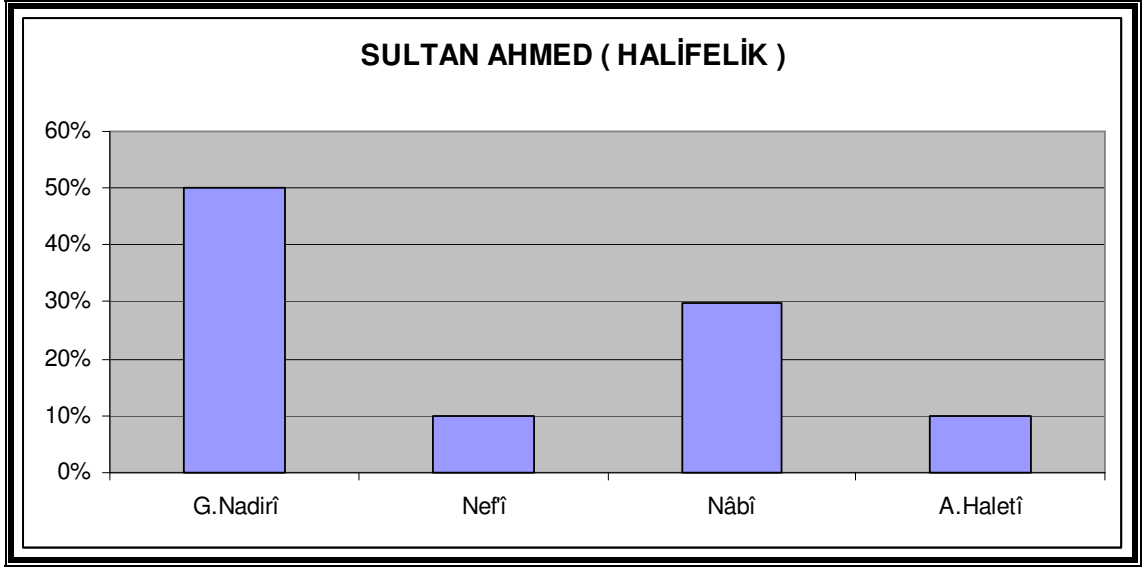
Han-ı Kistrâ-ma'delet (K.6/9), hâkân-ı 'adil (K.7/25), şehen-şeh-i 'adil (K.8/19), mazhar-ı 'adl-i 'Ömer (K.9/15), mâh-ı burc-ı ma'delet (K.13/13)(**G.Nadirî**), ma'delet-güster (K.7/7)(**Kamî**), nükte-i 'adl ü kerem (K.7/11), dag-ı dil ü can-ı sitem (K.7/11)(**Riyazî**), Nuşirvan-ı 'adalet (K.8/26)(**K.Faizî**), ma'delet-pişe (K.4/3) hudâvend-i Ömer-adl (K.4/7), sultân Ahmed-i adil (K.6/19), sultân Ahmed-i adil

(K.7/14), Kahraman-ı felek-evreng-i adalet (K.8/27), Han Ahmed-i adil (K.11/22)(**Nef'î**), dâd-ger-i 'adl-semir (K.8/21), dâver-i Faruk-nazir (K.8/22)(**Nabî**), mi'mar-ı 'adl (K.9/19), nesim-i nev-bahar-ı adl (K.10/9)(**A. Haletî**).

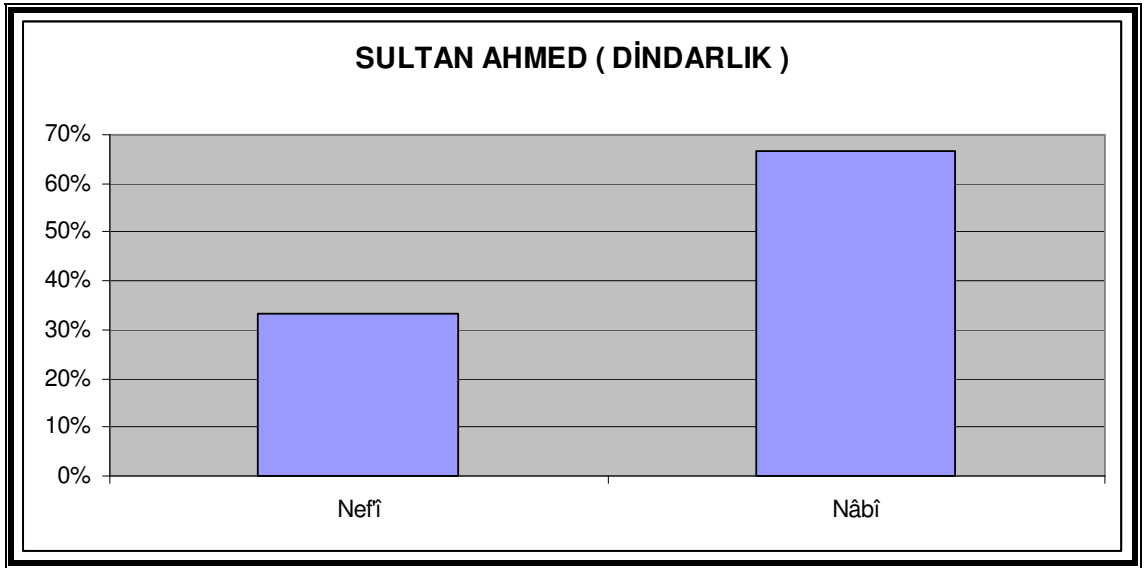
3) Halifelik:

Mücessem pertev-i zulmet-zeda-yı nur-ı peygamber (K.7/23), mükerrem saye-i ferruh-likâ-yı hazret-i Barî (K.7/23), sultân-ı 'azimü's-şân-ı evreng-i hilâfet (K.7/26), pertev-i nur-ı Nebevî (K.9/15), nur-ber-nur-ı çerag-ı şeref-i Mustafevî (K.9/12)(**G. Nadirî**), medar-ı İslam (K.4/5)(**Nef'î**), Dâver-i kişver-i din (K.8/21), 'ârif-i mes'ele-i şer' (K.22/26), dâver-i mülk-i İslam (K.8/51)(**Nâbî**), emirü'l-müminîn (K.11/5)(**A.Haletî**).

4) Dindarlık:

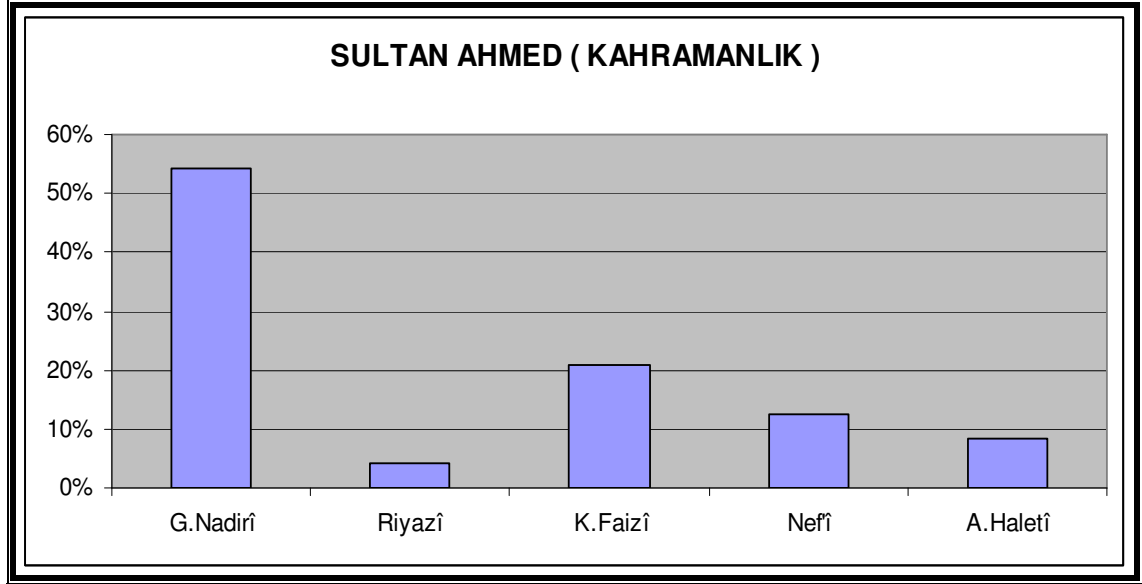
şâh-ı din-perver (K.7/15)(Nefî), Hami-i din-i mübin (K.8/21), şâh-ı sıddîk-nazar (K.8/22)(Nâbî).

5) Kahramanlık / Savaşçılık:

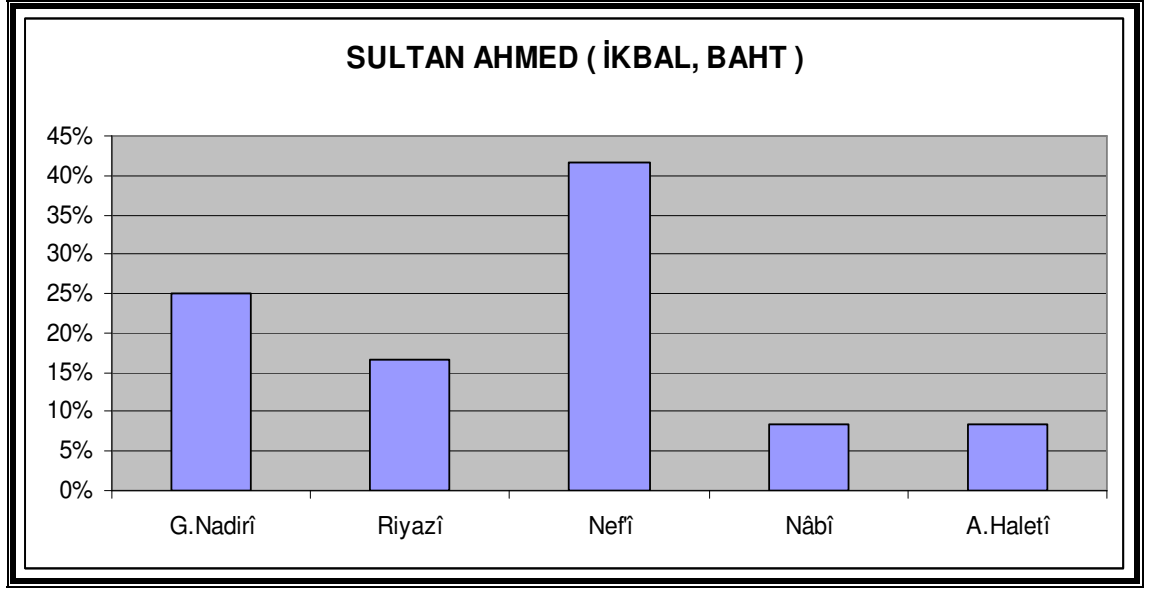
şâh-ı Behram-intikam-ı 'arsa-i peykar u ceng (K.6/11), Kahraman-ı 'arsa-i merdî (K.7/22), Haydar-ı meydan-ı kerrarî (K.7/22), zur-azma-yı ma'reke-ârâ-yı girûdâr (K.10/17), Behram-ı 'arş-mertebe (K.10/19), Kahraman-ı dehr (K.13/14), düşmen-şiken (K.13/14), dilîr-i şir-sıfat (K.14/13), Haydar-ı zafer-peyma (K.14/13), Kahraman-ı 'arsa-i kin (K.14/15), saf-şiken-i ehl-i dalâl (K.15/21), tîg-ı bürende-i zalim-fiken-i dest-i

kaza (K.15/23), şîr-i gurrende-i düşmen-şiken-i dest-i celâl (K.15/23)(**G. Nadirî**), hass-ı ilzam-ı ‘adu (K.7/11)(**Riyazî**), Ruyin-ten hüner (K.8/25), Hayder-asa (K.8/5), şehriyâr-ı Kahraman-satvet (K.8/18), dilîr-i şîr-savlet (K.8/18), tîr-endaz (K.8/48)(**K.Faizî**), hudâvend-i Ali-sîret (K.4/7), yektâ-süvar-ı arsa-i devran (K.5/30), cihân-gerd-i sebük-rev (K.7/30)(**Nef’î**), Rüstem-rezm (K.8/20), Rüstem (K.14/23)(**A. Halefî**).

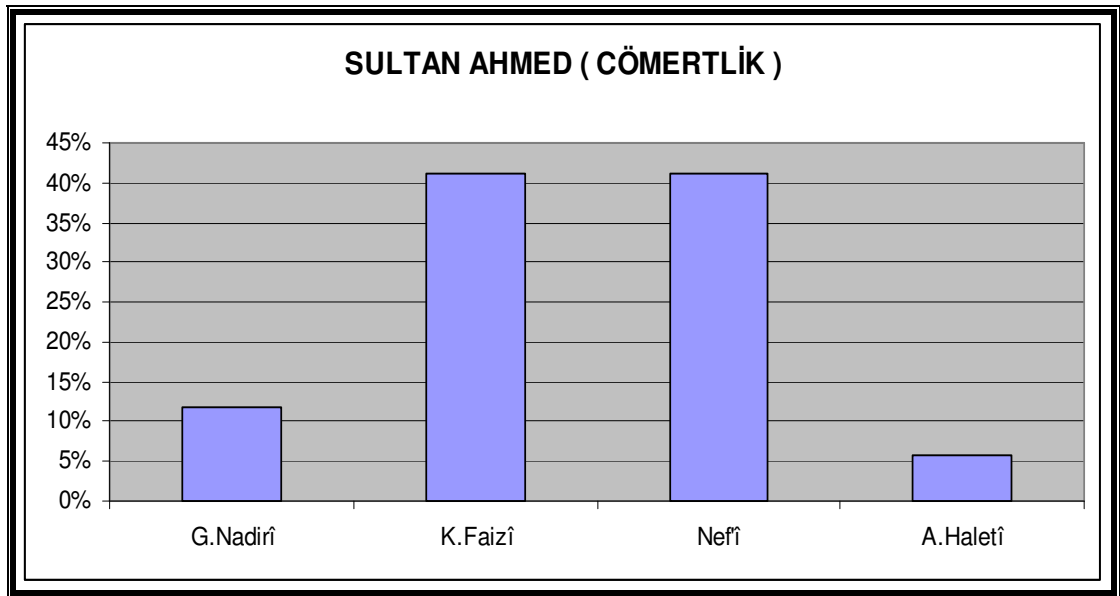
6) İkbal, Baht, Talih:

Han-ı sitâre-kevkebe (K.10/15), merdüm-i çeşm-i şeref (K.15/27), hal-i ‘izar-ı ikbal (K.15/27)(**G.Nadirî**), şâhid-i ikbal-i cemal-i devlet (K.7/10), cam-ı ikbal be-kef şâhid-i devlet be-kenar (K.7/12)(**Riyazî**), felek-mertebe (K.8/26), bahtı yaver (K.9/18), padişâh-ı asman-mesned (K.9/18), hurşid-i kevâkîb-haşem-i ruy-ı zemin (K.11/24), Mâh-ı felek-ârâ-yı sa’adet (K.11/25)(**Nef’î**), felek-kevkebe (K.8/23)(**Nâbî**), devlet-mend ‘âlim (K.13/8)(**A.Halefî**).

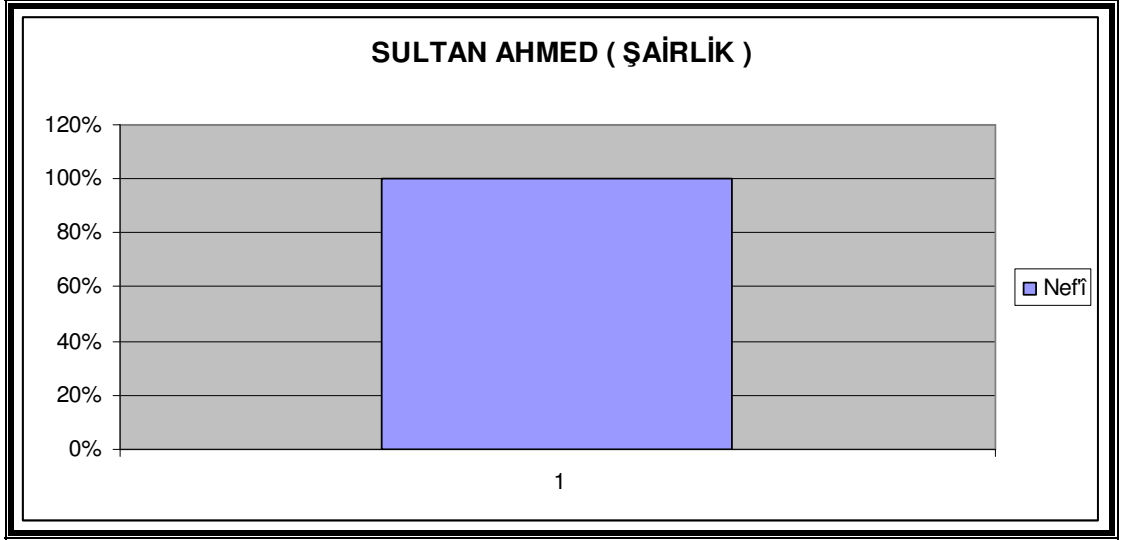
7) Cömertlik:

ser-çeşme-i fazl u kerem (K.6/10), feyz-ber-feyz sehab-ı kerem-i Subhanî (K.9/12)(**G.Nadirî**), ‘ata-yı mâhz (K.8/20), lutf-ı sırf (K.8/20), şâhs-ı cud (K.8/20), kerîm-i bi-tekellüf (K.8/21), Hatem-i sani (K.8/21), mühim-perdaz-ı ‘acz-pişe-gandur lutf u ihsanı (K.8/26), kerem-dar (K.8/44)(**K.Faizî**), iftihar-ı kerem ü himmet-i âli-şânî (K.4/3), mazhar-ı mekremet ü mevhîbet-i sübhanî (K.4/5), hurşid-i zer-feşan (K.5/29), şehenşâh-ı kerim (K.8/20), ma’ni-i rahmet ü lutf u kerem-i Rabb-i rahim (K.8/24), şâh-ı kerem-pişe (K.10/46), Cemşid-i kerem-pişe (K.11/23)(**Nefî**), İsâ-yı zaman (K.9/23)(**A.Haletî**).

8) Şairlik:

Çehre-perdaz-ı arusan-ı suhan (K.8/20)(Nef'î).

SULTAN IV. MEHMED

A) Methiye Bölümlerinin Genel Bir Değerlendirmesi

Cevrî, Sultan Mehmed için yazmış olduğu iki kasidesinde padişahı İskender'e, Dârâ'ya, Keyhüsrev'e, Nerîmân'a, Rüstem'e benzetir. Onu makam süsleyen, adaletli, savaş meydanlarının eşsiz savaşçısı, saltanat gül bahçesinin yeni biten gülü, iktidar sahibi birisi olarak anlatır. Onun devrinde halk mutludur, adaletli zamanında asayiş yerindedir, onun şanı dünya sultanlarının tümünden büyüktür, kılıç kuşandığında Nerîmân'a, eline kılıç ve yayı aldığıında Rüstem'e benzer.

Cenâb-ı Hazret-i sultan Muhammed Hân-ı Cem-mesned

Ki taht-ı 'Âl-i 'Osmanun şeh-i 'âlem-tebâridur (K.12/16)

İsmetî, Sultan Mehmed'e iki kaside sunmuştur. Padişahın saadetli dergâhını öpülecek yer olarak görür. O, gökyüzü makamlı, fetih sahibidir. Şimdiye kadar onun gibi bir padişah görülmemiş olup halk onun zamanında rahattır. Allah onu hatadan arındırmış ve saltanatın başı yapmıştır.

Ebü'l-feth Sultan Mehmed k'odur

Sipîhr-âsitân şâh-ı gerdûn-vekâr (K.3/1)

Ganizade Nadirî, Sultan Mehmed için yazmış olduğu iki kasidesinde onu tacıyla İskender'e, ordusuyla Dârâ'ya, makamıyla Kisrâ'ya, savaşçılığıyla Haydar'a, Rüstem'e, Peşeng'e, adaletiyle Hz. Ömer'e benzetir. O, lutfu biraz olsa zehire dokununca zehri şeker yapandır. Şerefının nuru her yere ışık yayar, onun eli cömertlik rüzgarının bulutu, şimşegi altın, yağmuru mücevherdir.

Şeh-i âsümân-pâye sultan Muhammed

Hizebr-i vegâ şehriyâr-ı muzaffer (K.5/10)

Feyzî, Sultan Mehmed'i dünyayı süsleyen padişah olarak görür. Alemde kim varsa onun kölesidir. Devletini Süleyman ve İskender kıskanır. Onun ululuğu İskenderin şanından çoktur, dergâhının köleleri Cemşid'den daha üstündür, ululuğunun bayrağı doğudan batıya gitse yeridir.

Cenâb-ı hazret-i Sultan Muhammed Hân-ı Gâzî kim

Türâb-ı âsitâni melce-i Dârâ vü Dâverdür (K.6/24)

Neşatî, sunduğu tek kaside ile Sultan Mehmed'in, eli bağış bulutu olan dünya padişahı olduğunu söyler. Onun adaleti sayesinde dünya zevk ve safadadır. Gökyüzünün güneşi onun dergâhına yüz sürer. Gökyüzünün güneşi onun kadrinin

parlaklığı yanında Süha yıldızıdır. Cömertlik kapısında Hatem düşkün bir dilencidir. Onun cömertliği ve lutfu dünya gaminin sıkıntısının devasıdır.

Şâhenşeh-i Cem-kevkebe Sultan Mehemed

Kim mihr-i felek pertev-i kadrinde Sühâdur (K.12/11)

Sırrî, Sultan Mehmed için; çadırı adalet ve doğrulukla dolu gökyüzü, makamı arslan burcu, şerefli kişiliği güneş gibidir der. Eşiği dünyanın en yüksek öpülecek makamıdır. Onun nakışlı eşgalinin yansımasıyla yeryüzü gül bahçesidir, altından takıyla gökyüzü ışık doludur. Düşmanlar ulu çadırını fark edince elemin yakıcı ateşiyle gönülleri kebab olur. O, bahtlı ve şanslı bir padişahdır. Adalet madeninin mücevheri, saltanat denizinin incisidir. Adaletinin mumuyla dünya bahtının akşamı aydınlanır. Düşman ülkelerini bir kulu ile harab eder. Dünyayı süsleyen yüce mertebeli bir hükümdardır.

‘Âlem-ârâ âfitâba bende-perver Dâverâ

Ey felek-haşmet melek-haslet dilîr-i meh-rikâb (K.2/35)

Azmizade Haletî, IV. Mehmed için altı kaside yazmıştır. Allahın lutfunun esintisiyle Süleyman'ın mülkü ve padişahın vücudu şeref bulmuştur. O, Allahın gölgesidir; lutfunun bereketiyle dünya sarayının zulmetini ışıklandırmıştır. Onun gelmesiyle kış bahara dönmüştür. Zamanında gökyüzü kimseyi ağlatmamıştır, yağmur bulutu dünyayı güldürmek içindir. Yeryüzünü yeni ay, gökyüzünü yıldızlarla doldurur. Cömertlik baharının esintisi dünya bahçesine ulaşırsa nar ağacının çiçekleri kırmızı olur. Haşmetinin mükemmelliğiyle Süleyman gibidir. Onun merhamet bulutu araya girmezse kılıcının alevi ayı yakar. Elinin tersi şarap şişesinin gökyüzüne dokunsaydı yere düşerek cam gibi parçalanırdı. Himmet Hüma'sı fakirlerin üzerine gölge salsaydı, onları baştan ayağa dünyanın şahı yapardı. Cem onun içki meclisini görseydi kadehini kırardı, Sam savaş meydanını izleseydi sersem olurdu. Allah onun elini savaşta can alan, cömertlikte canı koruyan yapmıştır. Çimenlikte gezinirken eline sümbül alsaydı, düşmanın gözüne yedi başlı ejderha gibi görünür. Onun zamanında kimse ah edecek bir iş yapmaz. Toprağa bir bakışıyla orada gül çıkar.

Cenâb-ı Hazret-i Sultan Mehemed İbni Murad

Ki olamaz şeh-i hâver anunla hem-sâye (K.2/9)

Mezakî, Sultan Mehmed'e beş kaside sunmuştur. O, Allahın gölgesi olan, Ömer adaletli, Ali heybetli, Rüstem kuvvetli bir padişaktır. Dârâ bir daha dünyaya gelse Feridun ululuğundaki bu padişahın kapıcısı bile olamaz. Âlemin mumu ve gözünün şaşalı padişahıdır ki gökyüzünün parlak güneşi ve yuvarlak ayıdır. Kamanıçe kalesini feth edince Firengistan'ı korkudan titretmiştir. O, devlet sadefinin incisidir, ululuğuyla yedi iklimin padişahıdır. Rüstem gibi savaş meydanında düşman saflarını yarar. Onun zamanında feleğin lutfu, yeryüzünün güzelliği açığa çıkmıştır. O, zaman madeninin mücevheridir. Onun zamanında sitemin eli ve zamanın yırtık yakası bir arada olmamıştır.

Hazret-i âsaf-ı Cem-pâye Mehemmed Paşa

Ki kudûmıyla dem-i 'ıyş-i dem-â-dem geldi (K.11/7)

B) Kalıplar ve Grafikler

1) Padişahlık:

CEVRÎ

Padişâh-ı cihân (K.12), zıll-ı Yezdan (K.12), şâhenşâh-ı İskender-serir ü mesned-ârâ (K.12/14), Dârâ-gulam (K.12/14), şâhenşâh-ı Keyhusrev-nazir (K.12/15), şehensâh-ı ‘âlem bende-i ferman-güzârı (K.12/15), Cem-mesned (K.12/16), taht-ı ‘Âl-i ‘Osmanun şeh-i ‘âlem-tebarı (K.12/16), nev-nihal-i gül-sitan-ı saltanat (K.12/17), selâtin-i cihânun nur-ı çeşm-i iftiharı (K.12/19), sipihr-i kadr ü şanın âfitâb-ı tab-darı (K.12/20), şevketle cihânun şâh-ı sâhib-iktidarı (K.12/27), şâhenşeh-i ruşen-dil ü pakize-gevher (K.12/31), hâkân-ı ‘âli-menzilet (K.12/35), cihânun secde-gâh-ı husrevan-ı tâc-darı (K.12/35), der-gâh-ı gerdûn-âsitân-ı ‘arş-rif’at (K.12/36), şehensâh (K.13/1,2), şehensâh-ı cihân-bân (K.13/4), cihân-dâr-ı mu’azzam (K.13/4), zi-şân (K.13/5), vücud-ı bi-nazir bi-‘adili ruh-ı ‘âlem (K.13/5), hâkân-ı mu’azzam (K.13/6), nur-ı çeşm-i ‘Âl-i ‘Osman (K.13/6), ‘ali-kadr ü ‘ali-zat (K.13/7), sultân-ı mükerrerem (K.13/7), yegâne şeh-süvâr-ı saltanat (K.13/8), muzaffer padişâh-ı nam-ver (K.13/10).

İSMETÎ:⁵⁶

padişâh-ı din penah (K.2/1), şâhenşâh (K.2/3), şehinşâh-ı cihân-perver (K.2/4), sipihr-âsitân (K.3/1), şâh-ı gerdûn-vekar (K.3/1), sultân-ı gazi (K.3/2), Feridun-meniş (K.3/3), şehriyâr (K.3/3).

GANİZADE NADİRÎ:

sultân-ı Rum (K.4/10), husrev-i Zeng (K.4/10), Sikender-efser (K.4/11), Dârâ-sipâh (K.4/11), Kistrâ-câh (K.4/11), meh-i sitâre-haşem (K.4/12), şâh-ı âfitâb-‘âlem (K.4/12), Hıdiv-i hub-şiyem (K.4/12), husrev-i sipihr-evreng (K.4/12), bülend-mertebe (K.4/13), hurşid-i tabende efser (K.5/9), şeh-i âsümân-pâye (K.5/10), dâver (K.5/11), ham-ı bend-i fitraki mergul-i havrâ (K.5/12), tırazende-i taht u efser (K.5/26).

⁵⁶ Haluk İPEKTEN; *İsmeti* Divanı, Atatürk Üni. Yay. No: 129, Ede. Fak. Yay. No:31, Araştırma serisi no: 23, Cumhuriyetin 50. Yılı Armağanı, Beylan Matb., Ankara 1974.

SİMKEŞ-ZADE FEYZÎ:

sultân-ı serir-ârâ-yı evrengün şehinşâhı (K.6/15), türab-ı âsitâni melce-i Dârâ vü Dâver (K.6/24), harim-i bar-gâhı lane-i nasr-ı Hümâ-fer (K.6/25), cihân-ârâ-yı yek-tâ (K.6/52), sani-i bü'l-feth-i dâna-dil (K.6/52), sultân-ı 'ali-baht-ı zi-şân (K.6/56).

NEŞATÎ:

şâh-ı cihân (K.12/6), Ferhunde-likâ (K.12/7), padişeh-i kâm-reva (K.12/7), Cemşid-i felek-meretebe (K.12/8), Keyhüsrev-i vâlâ-güher-i devr-i zaman (K.12/9), padişeh-i memleket-ârâ (K.12/12), Hüsrev-i Cem-rütbe (K.12/22).

ÜSKÜDARLI SIRRÎ:⁵⁷

şâhenşeh-i 'âli-cenâb (K.2/13), dürr-i bahr-i saltanat (K.2/16), revnâk-ı taht-ı sa'adet (K.2/16), dâver-i 'izzet-me'ab (K.2/16), Husrev-i 'âlem-penah (K.2/17), şâh-ı vâlâ-bargâh (K.2/17), Dâver-i Dârâ-sipâh (K.2/17), padişâh-ı Cem-cenâb (K.2/17), şehinşâh-ı kader-kudret (K.2/25), 'âlem-ârâ (K.2/35), âfitâb (K.2/35), bende-perver dâver (K.2/35), felek-haşmet (K.2/35), melek-haslet (K.2/35).

AZMÎ-ZÂDE HALETÎ:

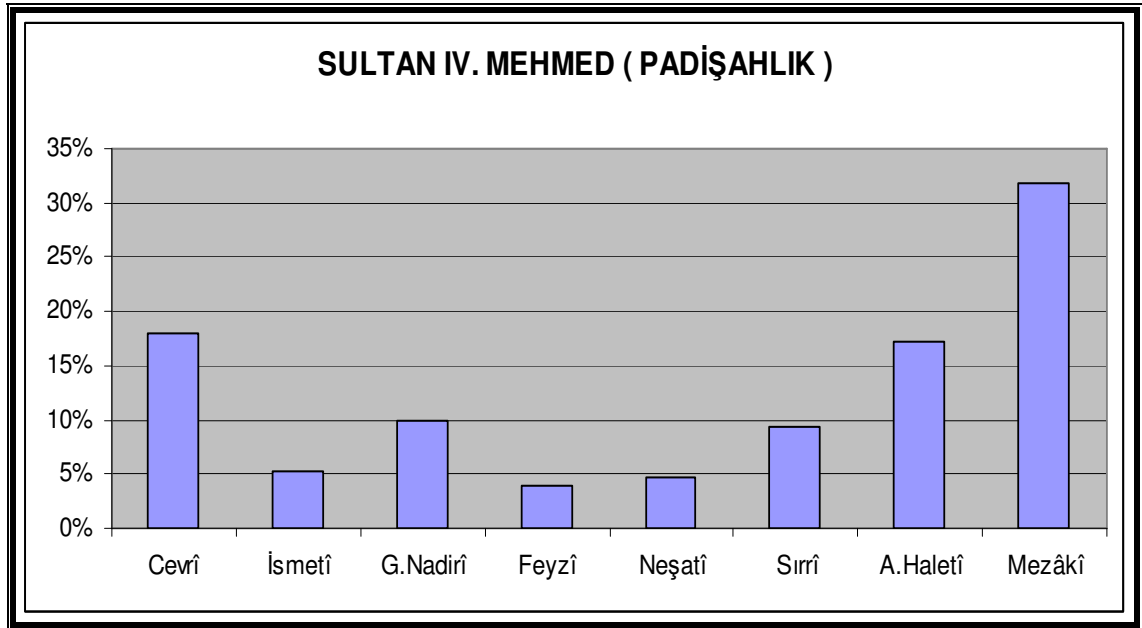
zıll-i Hudâ (K.1/4), Hümâ-saye (K.1/9), hümâyun-pâye (K.1/9), sultân-ı felek-rif'at (K.1/9), resm-i cihân-bân (K.1/16), şeh-i cihân (K.7/1), husrev-i tâc-ı bahş (K.7/3), taht-ı nişan (K.7/3), gevher-i kân-ı âlem-i imkân (K.7/3), âftâb-ı sipihr-i 'izzet ü câh (K.7/4), kutb-ı 'âlem (K.7/4), şâh-ı Cem-kadr (K.7/5), Keykubâd-nijâd (K.7/5), zıll-i Hak (K.7/20), mâh-ı burc-ı sa'adet (K.2/10), husrev-i haver (K.2/10), şeh-i sitâre-sipâh (K.2/28), meh-i sipihr-i himem (K.4/8), zıll-i Hâlık-ı 'âlem (K.4/8), padşeh-i şîr-gir (K.4/14), şâh-ı mülk-i zafer (K.4/16), şâh-ı kadr-iktidar (K.6/14), hurşid-i mâh-menzilet (K.6/15), gül-i gül-zâr-ı saltanat (K.6/16), dâver-i zamane (K.6/16), Dârâ-yı Cem-vakâr (K.6/16).

MEZAKÎ:

Civan-merd-i hizebr-efken (K.8/15), ebu'l-fethi cihân (K.8/16), şehin-şâh-ı cihân (K.8/17), zıll-i zâlil-i Hazret-i Hak (K.8/17), sultânü's-selâtin (K.8/20), cihân-ı

⁵⁷ Halime ÖZYILMAZ; *Üsküdarlı Sırrı* Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni, Selçuk Üni. Sosyal Bilimler Ens. (Yüksek Lisans Tezi), Konya 1995.

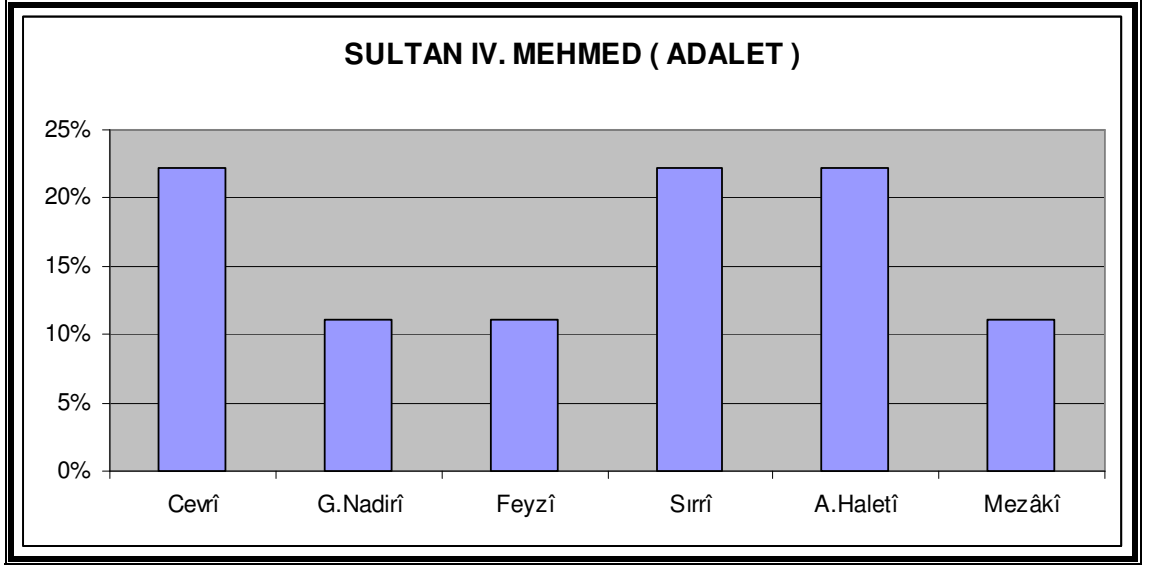
şân u şevket (K.8/20), hidiv-i tâc-dâr (K.8/33), şeh-i ‘âlem (K.8/72), Hudâvend (K.8/92), şeh-i ikbal-peyvend (K.8/92), şâh-ı cihân (K.8/93), sâhib-kırân (K.8/94), Husrev-i Rum (K.9/1), şeh-i Cem-mertebe (K.9/9), şeh-per-i saltanat (K.9/10), şehen-şâh-ı Feridun-‘azamet (K.9/16), Husrev-i zi-şân-ı Felatun iz’an (K.9/18), vakıf-ı sırrü’l-hikem-i Yunanî (K.9/18), şa’şa’-ı çeşm ü çerağ-ı ‘âlem (K.9/19), şeh-i gazi-i guzat-ı İslam (K.9/20), zıll-i Hakk (K.9/20), şehen-şâh-ı selatîn-huddam (K.9/52), şîr-i Hudâ (K.9/60), şeh-i ‘âli-neseb (K.9/64), husrev-i hâkân-haseb (K.9/64), hudâvend-i seza-yı kerem-i Rabbanî (K.9/64), hâkân-ı cihân (K.9/66), şeh-i zi-şân-ı sûtude-etvar (K.10/29), saye-i Hazret-i Hak (K.10/36), şeh-i sâhib-ı sar (K.10/36), husrev-i din ü düvel (K.10/37), padişeh-i mülk ü milel (K.10/37), mâh-ı hurşid-mâhal (K.10/37), şeh-i gazi-i cihad-ârâ (K.10/38), meh-i hurşid-envar (K.10/39), kâr-agâh-ı cihân-mertebe-bahşa-yı mihan (K.10/41), mâh-ı hâkân-neseb (K.10/54), husrev-i Ferruh-haseb (K.10/54), hudâvend-i melek-huy u firîşteh-didâr (K.10/54), gazi-i selatîn-i cihân (K.12/17), hâkân-ı cihângir (K.12/17), cihânban-ı zamane (K.12/17), Cemşid-i zaman (K.12/19), husrev-i Cem-câh-ı yegâne (K.12/19), hurşid-i zemin (K.12/19), mâh-ı dırahşan-ı zamane (K.12/19), sultân-ı selatîn (K.12/21).

2) Adalet:

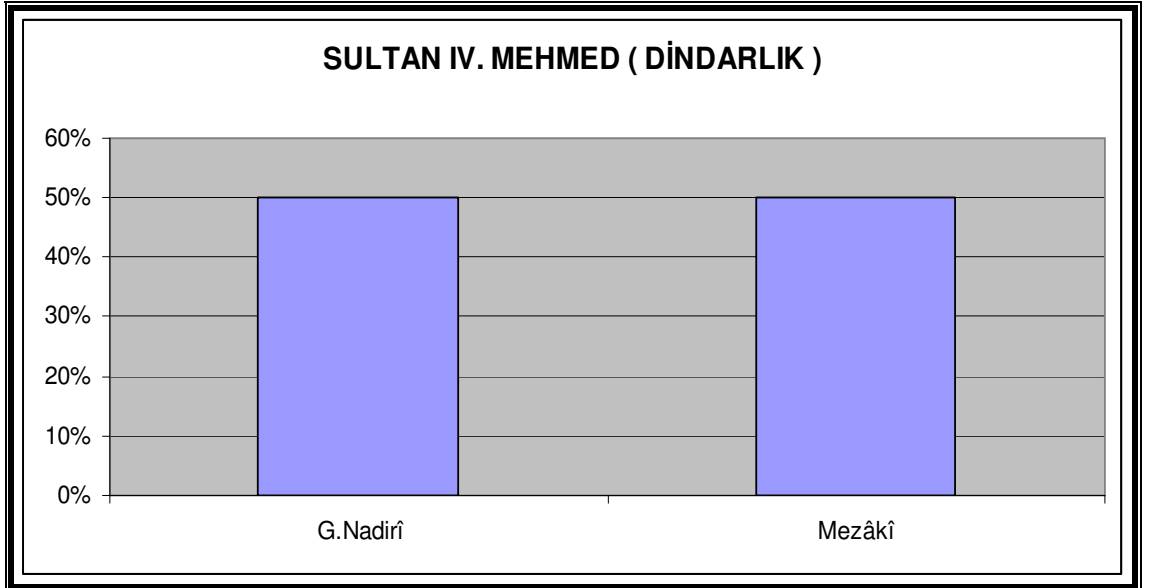
dâd-ferma (K.12/15), Husrev-i Cem-câh-ı mülk-i ma’delet (K.12/18)(**Cevrî**), ‘Ömer-‘adalet (K.4/11)(**G.Nadirî**), Hıdiv-i ma’delet-güster (K.6/55)(**Feyzî**), âsumân-ı ‘âlem-i pür-‘adl ü dâd (K.2/1), gevher-i kân-ı ‘adalet (K.2/16)(**Sırrî**), şâh-ı ma’delet-

güster (K.4/8), gül-i gül-zar-ı ‘adl (K.5/12)(A.Haletî), cihângir-i ‘Ömer-‘adl (K.8/18)(Mezakî).

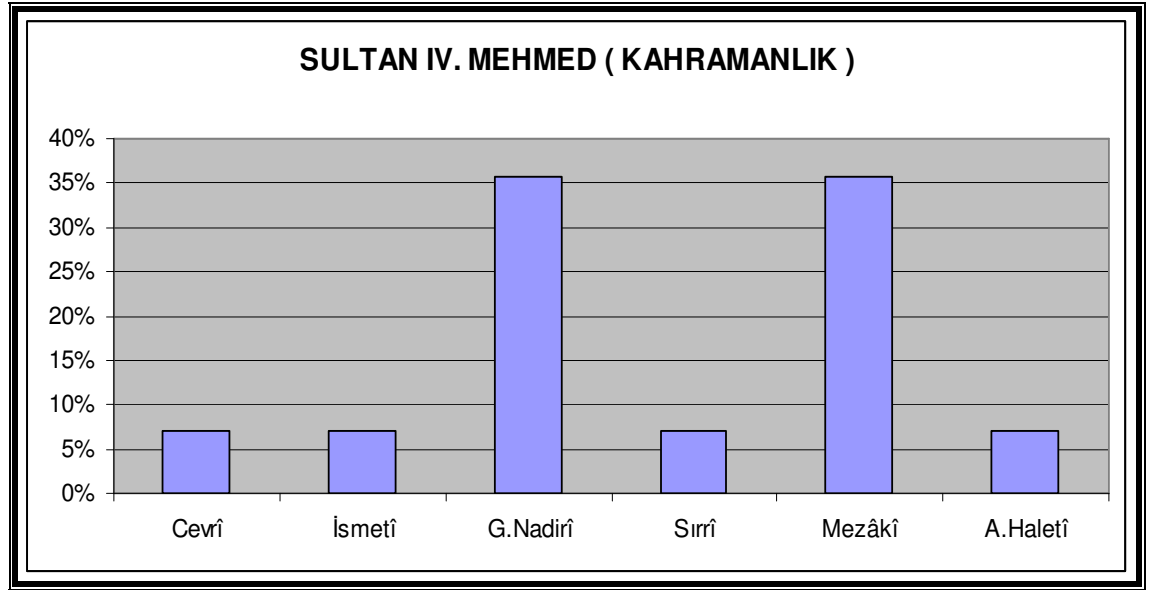
3) Dindarlık:

Sıddik-sıdk (K.4/11)(G.Nadirî), mazhar-ı feyz-i mutlak (K.10/36)(Mezakî).

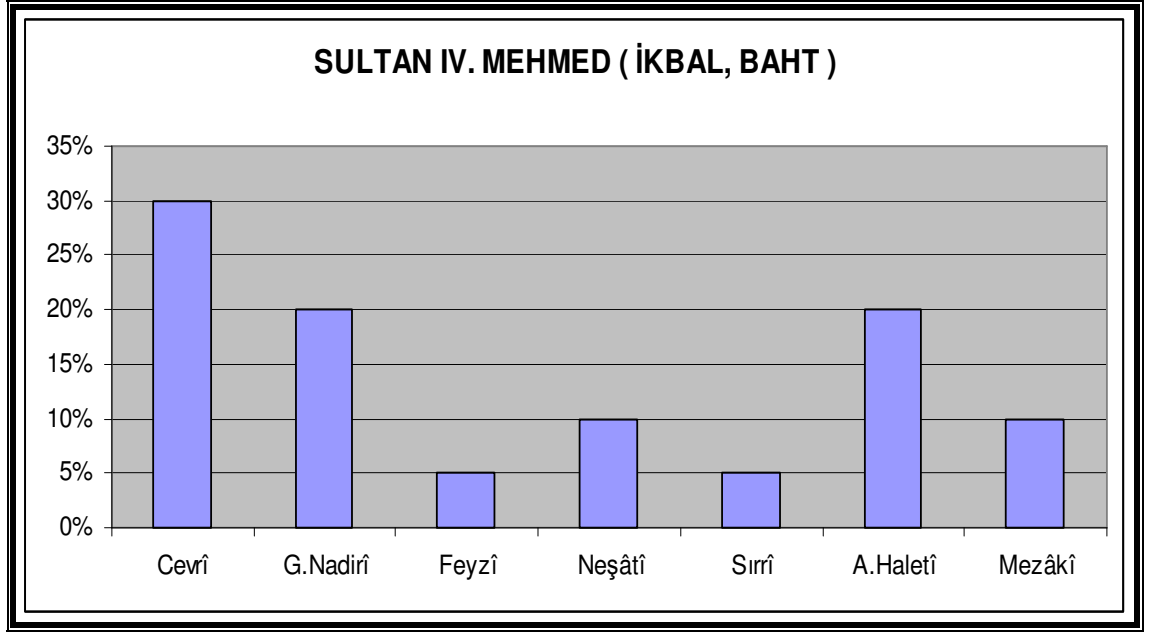
4) Kahramanlık / Savaşçılık:

meydan-ı iclalün yegâne şeh-süvârı (K.12/25)(**Cevrî**), ebü'l-feth (K.2/2, K.3/1)(**İsmetî**), Haydar-ceng (K.4/11), şehriyâr-ı mehabet-şi'ar-ı vâlâ (K.4/14), saff-der (K.5/8), hizebr-i vegâ (K.5/10), şehriyâr-ı muzaffer (K.5/10)(**G.Nadirî**), dilîr-i mehrîkâb (K.2/35)(**Ü.Sırrî**), 'Ali-heybet (K.8/18), hâkân-ı ceng-aver (K.8/30), Rüstem-vâr (K.10/38), Behram-ı zafer-yaver-i meydan-ı şecâ'at (K.12/20), ceng-aver-i saff-Sam, Nerîmân-ı zamane (K.12/20)(**Mezakî**), şeh-süvâr-ı mülk ü millet (K.1/26)(**A.Haletî**).

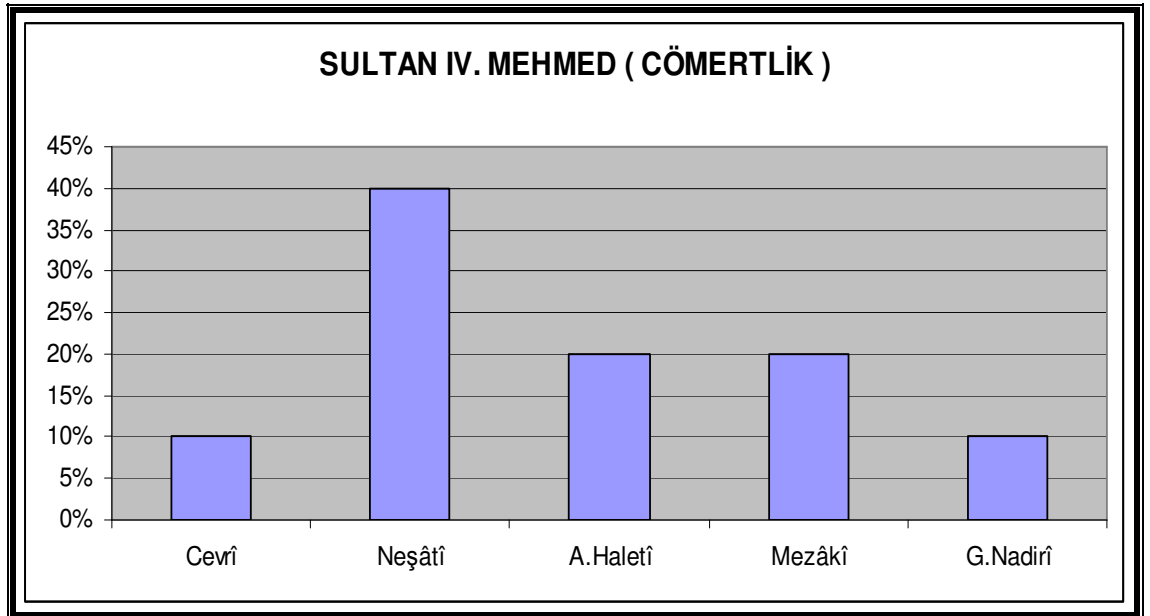
5) İktbal, Baht, Talih:

yektâ gevher-i tabendegan-ı sa'adet (K.12/19), ruşen-ahter ü ferhunde-i burc-ı celâlet (K.12/20), felek-taht (K.13/7), bülend-ikbal (K.13/7), kavi-baht (K.13/7), hümâyûn-fâl (K.13/7)(**Cevrî**), Hudâygân-ı selâtîn-i Müşteri-ferheng (K.4/13), Cemşid-i ferhunde-tali' (K.5/9), felek-rütbe (K.5/26), kevâkib-sipâh (K.5/26)(**G.Nadirî**), şâhenşeh-i fîrûz-baht-ı sa'd-ahter (K.6/51)(**Feyzî**), şâhenşeh-i Cem-kevkebe (K.12/11), gerd-i harem-i devleti iksir-i sa'adet (K.12/14)(**Neşatî**), kâm-bahş, kâm-rân, kâm-bin, kâm-yâb (K.2/14)(**Sırrî**), meh-i sitâre-sipâh (K.7/4), müşteri-cenâb (K.6/15), mâh-ı sitâre-haşmet (K.6/15), şâh-ı felek-medâr (K.6/15)(**A.Haletî**), sultân-ı seher-hiz-i mihir-kevkeb (K.9/65), hudâvend-i felek-kadr-i sa'adet-pertev (K.10/39)(**Mezakî**).

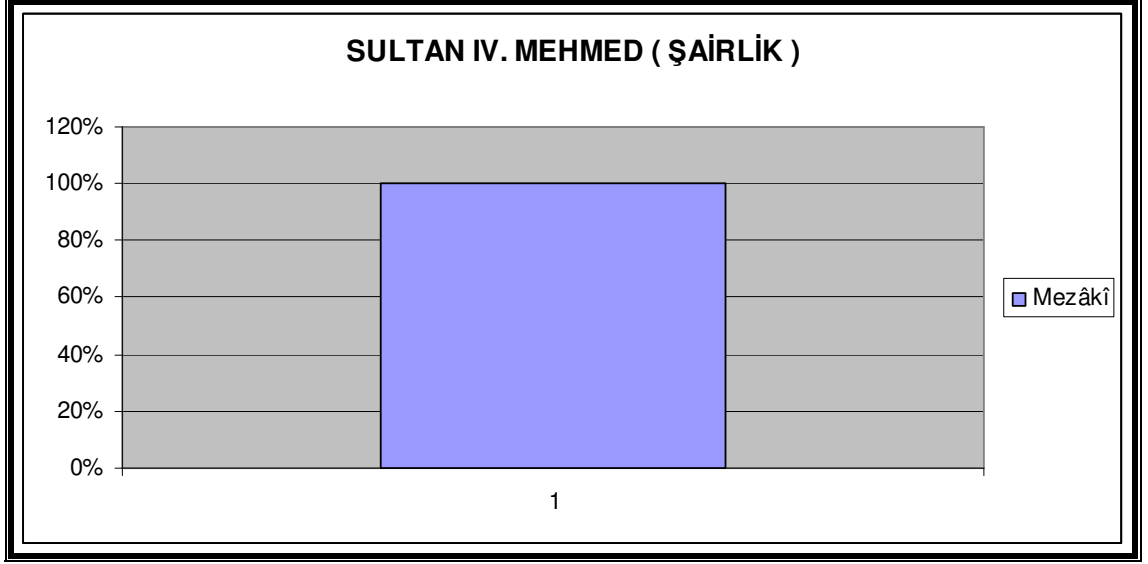
6) Cömertlik:

mıhr-i zer-efşan-ı âsumân-ı cud u himmet (K.12/21)(**Cevrî**), Dârâ-yı kerem-pişe (K.12/10), sad lutf ile pür-ziver-i envar-ı Hüdâ (K.12/12), hüsrev-i yektâ-yı sahi zat (K.12/13), ceyb-i keremi bahr-ı ‘ata kân-ı sehâ (K.12/14)(**Neşâtî**), sipıhr-i mıhr-i kerem (K.4/8), evsaf-ı nükhet-i kerem (K.5/13)(**A.Haletî**), hidiv-i pür-sehavet (K.8/21), saye-i lutf u kerem-i sübhanî (K.9/20)(**Mezakî**), saki-i ruh-perver (K.5/1)(**G.Nadirî**).

7) Şairlik:

İsi-i mu'ciz-güftar (K.10/37)(Mezâkî).

SULTAN II. MUSTAFA

A) Methiye Bölümlerinin Genel Bir Değerlendirmesi

Ganizade Nadirî, Sultan Mustafa için bir kaside yazmıştır. Bu kasidede zamanın muzaffer padişahı ve yeryüzüyle denizin kahramanı için saadet tahtı en uygun yerdir diyerek Yusuf gibi tahta çıkıp yüceliğe erdiğini söyler. Tacının nurundan din ve devletin dünyası ışık dolar. Onun sarayı devletin gökyüzü, tahtı ise şeref burcudur. Nadirî O'nu Dârâ'ya, İskender'e, Yusuf'a, Süleyman'a, Behram'a, Cemşid'e, Rüstem'e, Efrasiyab'a, Kistrâ'ya benzetmektedir.

Hân-ı kudsî-menkıbet hâkân-ı Kistrâ-ma'delet

Şâh-ı vâlâ-rütbe sultan Mustafa-yı kâmkâr (K.17/12)

Kamî, bir kaside sunduğu Sultan Mustafa'yı âlemin yegane padişahı olarak görür. O, adalet ve doğruluk sahibidir. Dünyanın gözüdür, Allah'ın onu hatalardan saklaması için temmenide bulunur. O, güzel huylarıyla alemleri süsleyen yedi iklimin padişahıdır.

Mustafa Hân-ı ma'delet-güster

Ki şehen-şâh-ı dâd-fermâdur (K.9/26)

Nâbî II. Mustafa Han'a bir kaside yazmıştır. Kasidesinde onun adaletinden, cömertliğinden, padişahlığından, yedi iklimin şahlar şahı olduğundan bahsetmektedir. O, meliklerin içinde âlemin muzaffer hükümdarıdır. Onun saltanat tahtına gelmesiyle kullarının kalplerini Allah ona bağlamıştır. Koruması, ülke gül bahçesinin aydınlığı ve suyudur. Dünya güveninin medar-ı iftiharıdır. Dünyanın düzeni onun sayesinde, onun hizmetinin emrine halkın güç sarfetmesi yükümlülüktür. Düşmanın onun karşısında durmaya cesareti yoktur.

Cenâb-ı hazret-i Sultan Mustafa Han kim

Gubâr-ı dergehidür zahm-i rûzgâra zerûr (K.7/38)

B) Kalıplar ve Grafikler

1) Padişahlık:

GANİZADE NADİRÎ:

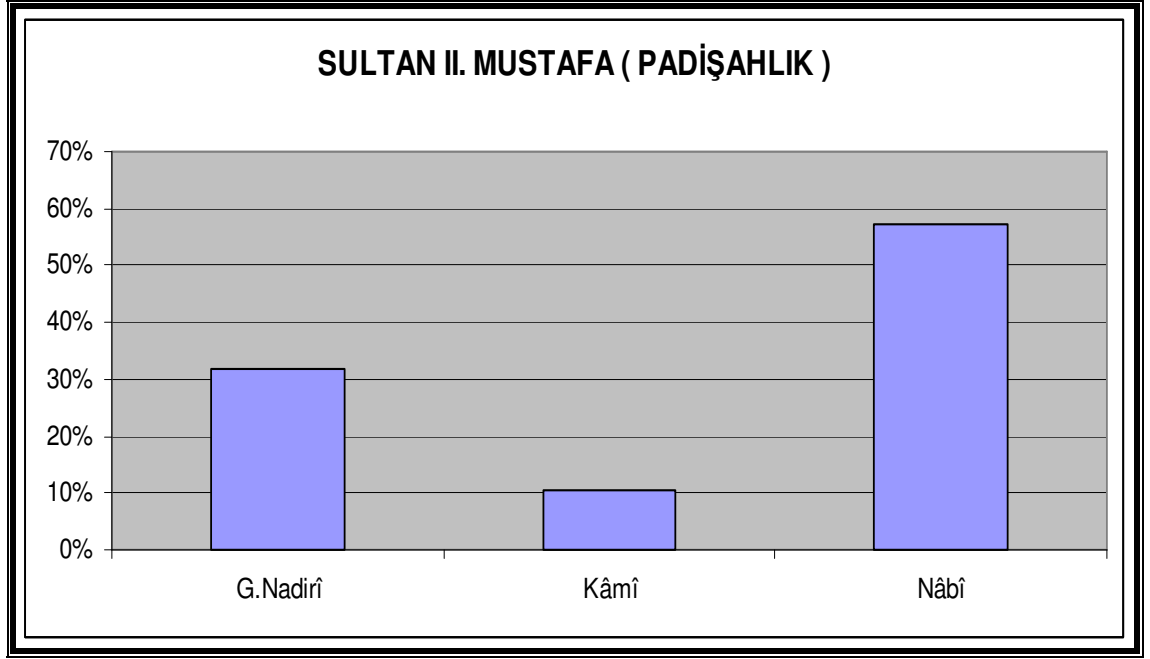
sâhib-kırân-ı rûzgâr (K.17/1), Yusuf-ı mâhbus-veş (K.17/3), gencine-i pinhan (K.17/3), husrev-i 'izzet-medar (K.17/3), mihr-i münevver şehriyâr (K.17/4), cemal-i tâc-dar (K.17/6), Husrev-i Dârâ-'âlem (K.17/9), sultân-ı İskender-haşem (K.17/9), Dâver-i Yusuf-şiyem (K.17/9), han-ı Süleyman-i'tibar (K.17/9), ferman-reva-yı namdar (K.17/10), şâh-ı Cemşid-ihtişam-ı taht-gah-ı iktidar (K.17/11), şâh-ı vâlâ-rütbe (K.17/12), şehen-şâh-ı felek (K.17/13), dergah-ı 'ali-câh (K.17/13).

KAMÎ:

Padişâh-ı yegâne-i 'âlem (K.9/25), Dâveran-ı cihân-ı ba-ta'zim (K.9/27), saltanat-zib (K.9/29), dürr-i yekta (K.9/29), padişâh-ı heft iklim (K.9/31).

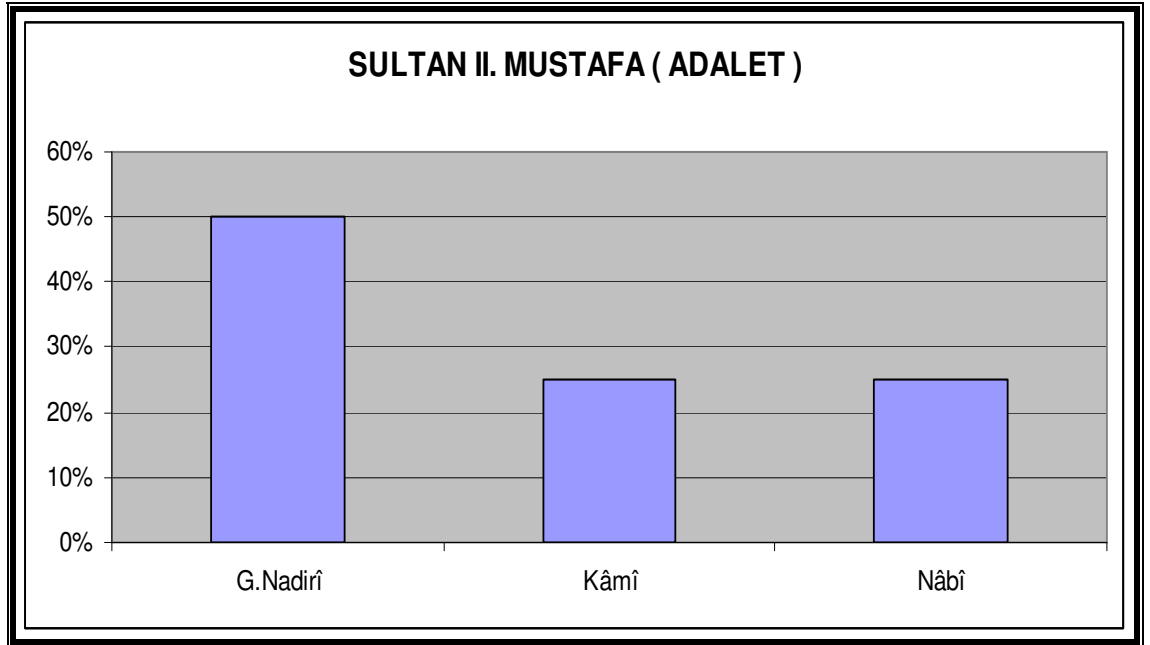
NÂBÎ:

gune neyyir-i a'zam (K.7/33), hulasa-i 'âlem (K.7/34), nizam-bahş-ı ümem (K.7/34), saye-i Hudây-ı Gayur (K.7/34), Hudâygan-ı mu'azzam (K.7/35), şehenşeh-i 'âlem (K.7/35), asman-ı 'akl u şu'ur (K.7/35), nihâl-i gülşen-i devlet (K.7/36), gül-i bahar-ı ümmid (K.7/36), nekave-i gil-i âdem (K.7/36), hulasa-i makdur (K.7/36), melaz ü melce-i şâhenşâhan-ı heft-iklim (K.7/37), nigahban-ı memalik (K.7/37), nigahdar-ı sügur (K.7/37), fûruğ-ı dide-i sultân Muhammed-i magfur (K.7/39), şehriyâr (K.7/40), taht-ı bülend-kadr (K.7/40), saff-dil (K.7/42), veliyy-i ni'met-i 'âlem (K.7/44), mekaşid-ı 'ulema (K.7/52), iktida-yı hükmi-İlah (K.7/52), metalib-i vükela (K.7/52), iltizam-ı cebr ü küsur (K.7/52), sâhib-kırân-ı 'âlem (K.7/66), vera-yı tavk-ı beşer (K.7/66), şehenşeh (K.7/82), sâhib-zuhur (K.7/82).

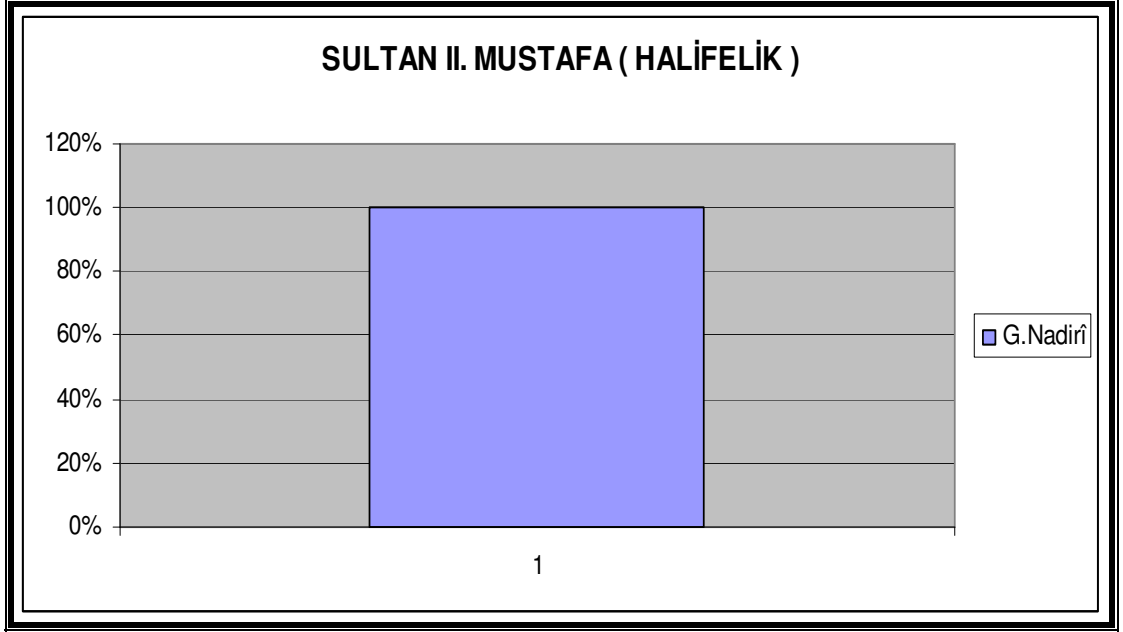
2) Adalet:

hâkân-ı Kısra'-ma'delet (K.17/12), ma'delet-güster (K.17/26)(**G.Nadirî**), şehen-şâh-ı dâd-fermâ (K.9/26)(**Kâmî**), çerağ-ı dude-i ecdad-ı ma'delet-bünyad (K.7/39)(**Nâbî**).

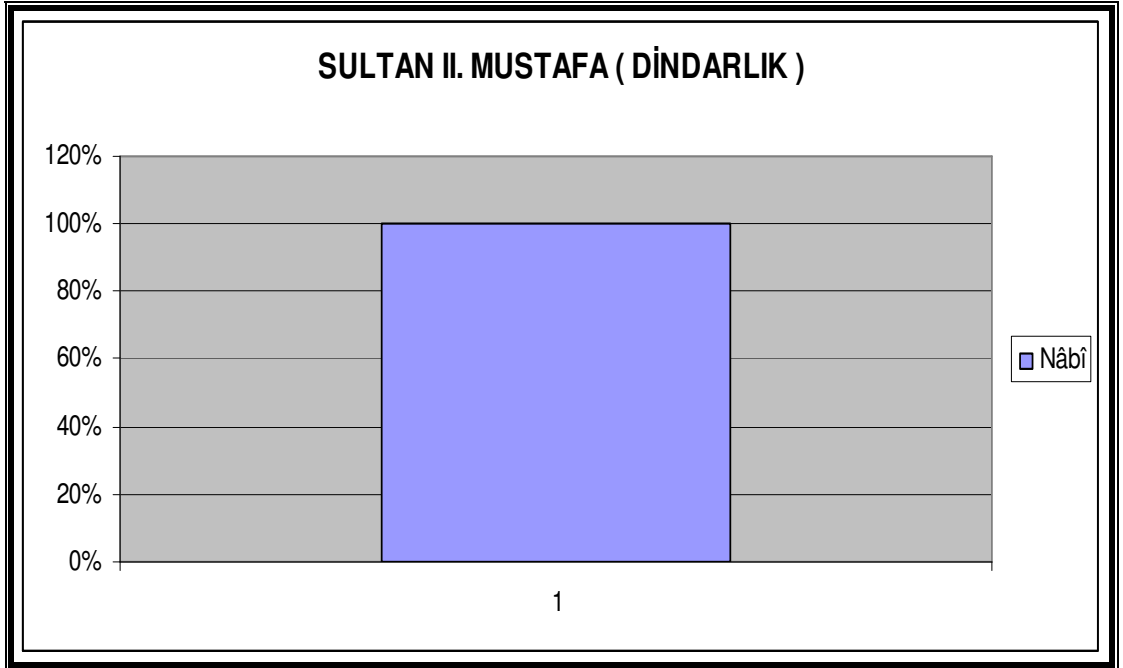
3) Halifelik:

Mehdi-i ahır zeman (K.17/2), han-ı kudsi-menkıbet (K.17/12)(G.Nadirî).

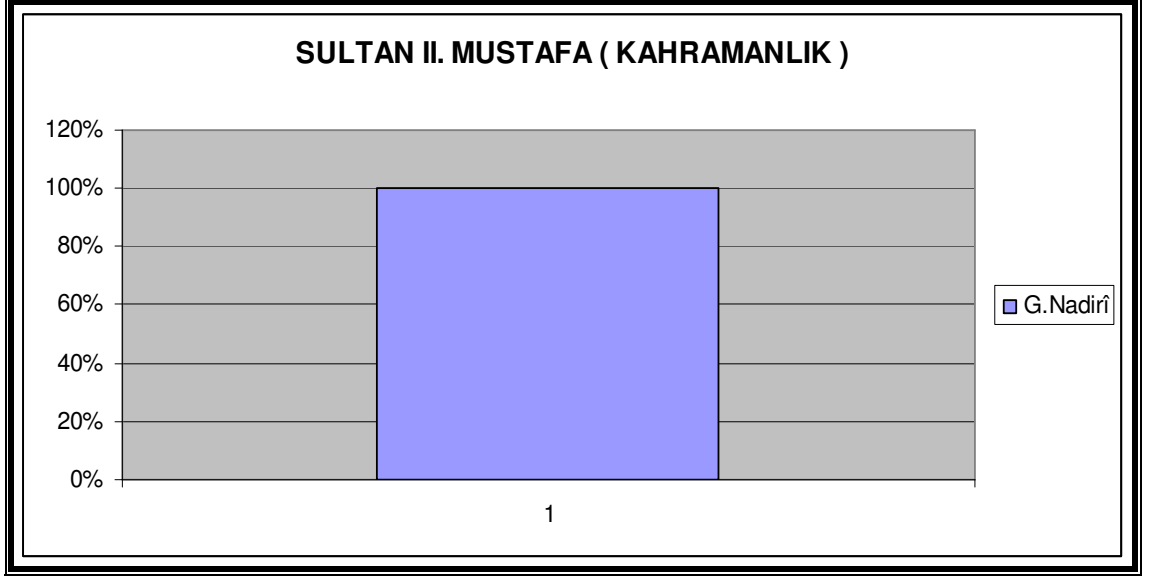
4) Dindarlık:

Şükuh-ı kevkeb-i din şâh u şevket-i İslam (K.7/100)(Nâbî).

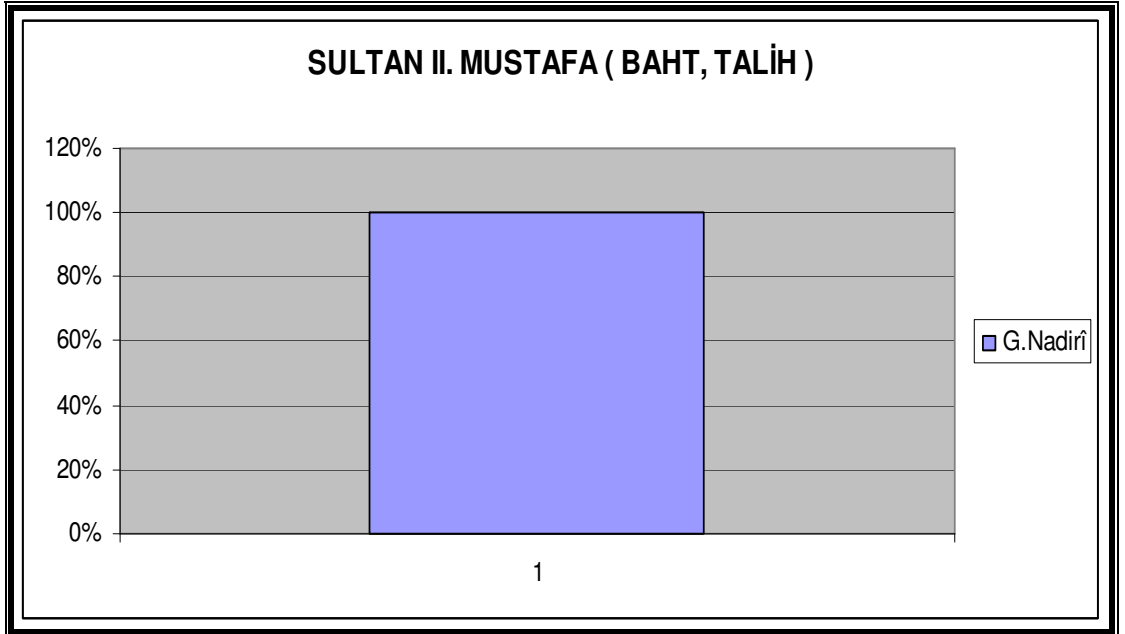
5) Kahramanlık / Savaşçılık:

Kahraman-ı bahr u ber (K.17/1), server-i düşmen-şiken (K.17/10), kişver-güşa-yı tıg-zen (K.17/10), Haydar-ı a' da-fiken (K.17/10)(G.Nadirî).

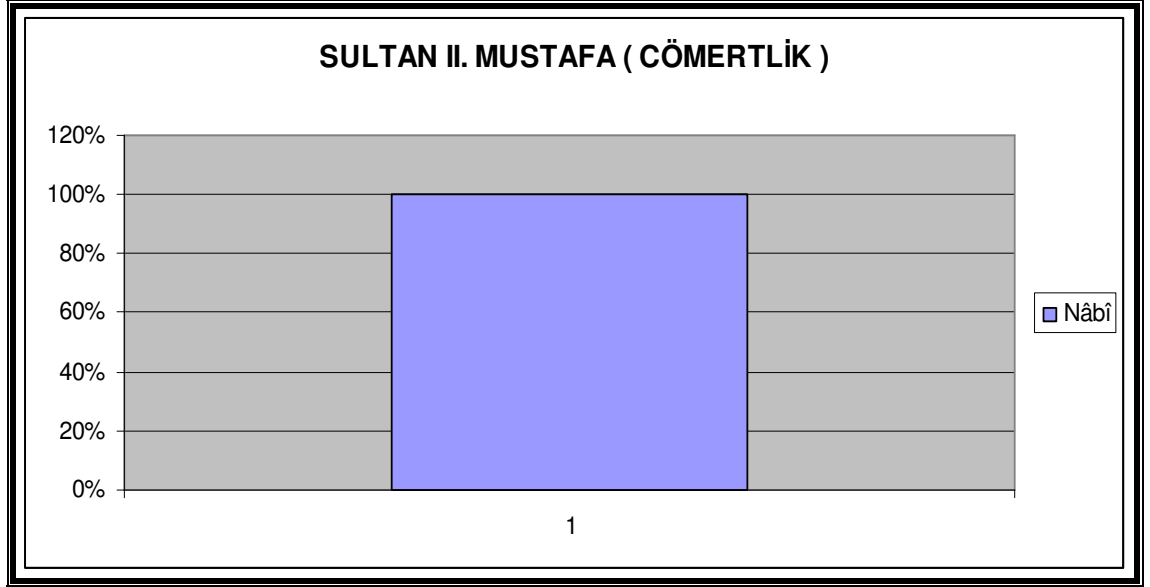
6) İkbal, Baht, Talih:

Mâh-ı Behram-intikam-ı âsümân-ı saltanat (K.17/11), kâm-kâr (K.17/12) (G.Nadirî).

7) Cömertlik:

Muhit-i cud u kerem (K.7/35)(Nâbî).

III. BÖLÜM

SADRAZAM (vezir-i âzam)

Osmanlılarda padişahın yönetiminde bulunan memura verilen unvandır. Sadr-ı azam şeklinde yazılır, sadrazam telaffuz olunurdu. İlk zamanlarda bunun yerine “vezir”, vezirler çoğalınca da “vezir-i âzam” kullanılmıştır.

Sadrazam, en büyük vezir demektir. Sadrazamlar divanda sedirin başında oturdukları için meclisin başı manasına da gelir. Sadrazam vezirlerle ümeranın başı ve bütün işlerde padişahın mutlak vekilidir.⁵⁸

17. Yüzyılda Kaside Sunulan Sadrazamlar:

Hasan Paşa (Yemişçi):

Arnavud devşirmesidir. Sarayda zülüflü balta ocağında yetişmiştir. Çarşnıgır, kapıcılar kethudası, iki defa yeniçeri ağası, vezirlikle Şirvan valisi, kubbe veziri, sadrazam İbrahim Paşa'nın serdarlıkla Avusturya'ya gitmesiyle sadaret kaymakamı olmuş ve onun vefatı üzerine de Valide Sultanların isteği üzerine 1601'de sadrazam olarak tayin edilmiştir. Sadarete iki sene kadar kaldıktan sonra katledilmiştir.

Hırslı, kinci ve liyakatsiz olarak anılmaktadır.⁵⁹

Malkoç Ali Paşa:

Bosnalıdır. Molkoçeviç ailesine mensuptur bu nedenle Malkoç Ali Paşa denilmiştir. Enderuna çırak olmuş ve orada yetişmiştir. 1601'de silahdarlıktan Mısır valiliğine tayin edilmiş ve saraydan çıkmıştır. Yemişçi Hasan Paşa katledilince sadrazam olmuştur.

Şehid ve kan dökücü olduğu söylenilir. Mısırdan dönerken yanında altı cellad getirmiştir. Sadareti yedi ay sürmüştür ve pek bir şey yapamamıştır.⁶⁰

Lala Mehmed Paşa:

Onyedinci yüzyılın önemli sadrazamlarından birisidir. Sokullu'nun akrabası olduğu söylenilir, Enderun'da yetişmiştir ve şehzadelere lalalık yaptığı için “Lâlâ”

⁵⁸ Osmanlı Tarih ve Deyimleri Sözlüğü, C. III, s.81.

⁵⁹ İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, Osmanlı Tarihi, III. Cilt, II. Kısım, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1988, s. 359-360.

⁶⁰ UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 360-361.

lakabıyla anılmıştır. Peşkir ağasıyken büyük mirahurlukla birün hizmetine çıkmış ve 1591’de yeniçeri ağası olmuştur. Anadolu ve Eğri seferlerindeki başarısıyla Rumeli beylerbeyi görevini almış, Avusturya seferine uzun seneler devam etmiştir. Yemişçi Hasan Paşa İstanbul’a dönünce Macaristan serdarlığına atanmış ve 1604’te Hasan Paşa vefat edince sadrazam ve serdar-ı Ekrem tayin edilmiştir. Avusturyalıların elinde olan ünlü Estergon kalesini fetheden kişidir. Bu fetih sonrasında padişah kendisini İran’a göndermek istemiş ancak kabul etmemiştir. Padişahın ölümle tehditi üzerine kahrından felç geçirmiş ve vefat etmiştir.

Lâlâ Mehmed Paşa tedbirli, tecrübeli ve vakar sahibi olan orduda kendisini sevdirmiştir. Değerli bir vezir ve devlet adamıdır.⁶¹

Kuyucu Murad Paşa:

Hırvat devşirmelerindendir. Saray hizmetinde bulunarak hükümet işlerinde görev almış, 1154 M.’de Mısır valisi Mahmud Paşa’ya kethüda, 1567 M.’de Mısır’da sancakbeyi ve 1569’da Yemen beylerbeyi görevlerinde bulunmuştur. Daha sonra İstanbul’a gelerek Şebin Karahisar sancakbeyliğinde ve üç defa Diyarbakır beylerbeyliğinde bulunmuştur. Bunların haricinde Karaman ve Kıbrıs beylerbeyliğinde de görev almıştır. Sadrazam Lâlâ Mehmed Paşa İran’a serdar olunca Murad Paşa’da Avusturya Cephesi serdarlığına tayin edilmiştir. Derviş Paşa katledilince Şeyhülislam Sunullah Efendi’nin önerisi üzerine kendisine sadaret mührü (1606 Aralık) gönderilmiştir. 1611’de Diyarbakır’da vefat etmiştir.

Kuyucu Murad’ın kişilik özellikleriyle ilgili olarak kaynaklarda azim sahibi, tecrübeli, işlerinde şiddetli ve amansız, Osmanlı Hanedanına sadık, soğukkanlı birisi olduğu söylenilmektedir. “Kuyucu” lakabını öldürdüğü Celâlileri kazdırdığı derin çukurlara attırdığı için almıştır. Anadolu’nun Celâlilerden temizlenmesinde büyük başarıları vardır. Aynî Ali Efendi’ye devlet hazinesinin gelir ve giderlerini öğrenmek için “Kavanin-i Âl-i Osman der Mezamin-i Defter-i Divan” adlı eseri yazdırtmıştır.⁶²

Nasuh Paşa:

Zülüflü Baltacılar ocağından yetişmiş, Drama köylerinden devşirmedir. Divan-ı Hümâyün çavuşluğu yahut müfarrikalık ile köyünden ayrılmış, Zile voyvodalığında,

⁶¹DANIŞMEND, a.g.e., s.234; UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 361-362.

⁶²UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 363-365; İNAL, a.g.e., s. 296-299.

kapıcılar kethüdalığında ve küçük imrahurlukta bulunduktan sonra Halep beylerbeyi (1603) olmuştur. İran serdarı Sinan Paşa Halep eyaletini Nasuh Paşa'dan alıp Canbuladoğlu'na vermiştir ve Nasuh Paşa bu duruma itiraz etmiştir. Sahte bir fermanla Bağdad'ı işgal etmiş ancak başarılı olamayarak Diyarbakır'a geri çekilmiştir. 1611'de Mısır valisi olmuştur fakat Murad Paşa'nın hastalığı sebebiyle sadaret kaymakamı olarak tayin edilmiştir. Kuyucu Murad Paşa vefat edince Nasuh Paşa 1611'de sadrazam olmuştur. İnanla barış yaparak İstanbul'a gelmiş ve padişahın üç yaşındaki kızı ile nişanlanmıştır. Sultan Ahmed'e kafa tutması sebebi ve bazı olayları gizleyerek yalan söylemesi sebebiyle Ohrili Hüseyin Ağa tarafından 1614'te katledilmiştir.⁶³

Nasuh Paşa kaynaklarda müşekkel, ilim ve erdem sahibi, iyi görüşlü, zeki, düzgün konuşan, cesur, cömert, hiddetli, kalp kırıcı ve kindar olarak anılmaktadır.⁶⁴

Mehmed Paşa (Öküz):

Babası İstanbul Karagümrük'te Ali isimli bir öküz nalbantı olduğundan dolayı Öküz Mehmed olarak anılmıştır. Aslı Türk olup Enderun'da yetişerek silahdarlığa kadar çıkmıştır ve 1607'de vezirlikle Mısır valisi olarak İskenderiye'ye gitmiştir. Mısır'da emniyeti ve asayişini sağladığından dolayı kendisine kulkıran lakabı verilmiştir. Dört sene Mısır'da kaldıktan sonra İstanbul'a dönmüş ve I. Ahmed'in kızı ile evlenmiş ve kaptan-ı derya olmuştur. Ancak Mısır'dan gelen gemilerin karakol önlemi alınmadan Sakız'a doğru gönderilip İspanya gemilerinin saldırısına uğramalarından dolayı görevinden alınmıştır. 1613'te ikinci vezirliğe tayin edilmiş, Nasuh Paşa'nın idamı üzerine de 1614'te sadrazam olmuştur. Aynı zamanda İran seferine serdar olarak yollanmıştır. Revan kalesini iki ay kuşatıp alamadığı için azlolunmuş (1617) yerine de Halil Paşa tayin edilmiştir. 1618'de sadaret kaymakamı olmuş ancak İran seferinde başarılı olamayan Halil Paşa'nın yerine ikinci defa sadrazamlığa getirilmiştir.⁶⁵ Vefat etmeden önce ise Haleb valiliğine atanmış ve Haleb'de vefat etmiştir.

Öküz Mehmed Paşa devlet hizmetindeki doğruluğu, haktanırlığı, cesareti ve cömertliği, ağırbaşlılığı ve ciddiyeti ile tanınmaktadır. Aynı zamanda Mısır'daki icraatları ve reformları ile ünlü olmuştur. Valilik yaptığı dönemlerde Mekke, Hicaz ve

⁶³ DANİŞMEND, a.g.e., s. 257-260.

⁶⁴ UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 365-367.

⁶⁵ DANİŞMEND, a.g.e., s. 276.

Şam'da su temin ederek kale tamir ettirmiştir. Ayrıca Karagümrük'te çeşme, camii, okul; Ulukışla'da camii, okul, medrese, çeşme, köprü; Sakız'da camii yaptırmıştır.⁶⁶

Halil Paşa:

Maraş ilinin Zeytin kasabasından ve Ermeni devşirmelerindendir ve III. Murad'ın musahibi Mehmed Paşa'nın küçük kardeşidir. Enderunda yetişmiştir, 1607'de Hüseyin Paşa yerine yeniçeri ağası olarak saraydan çıkmış, Kuyucu Murad'ın arzusuyla 1609'da Hafız Ahmed Paşa yerine kaptan-ı derya olmuştur. Bu görevi sırasında gösterdiği üstün başarılar sonucunda vezirliğe yükselmiştir. 1617 yılında Öküz Mehmed Paşa yerine sadrazam ve İran üzerine de serdar olmuştur.⁶⁷ Fakat başarılı olmadığından dolayı azledilmiş ve İstanbul'a çekilmiştir. 1620'de tekrar kaptanlığa getirilmiştir. 1620 yılının sonunda kaptanlık azledilmiş ancak 6 ay sonra tekrar kaptan olarak tayin edilmiştir. 1626'da ise Halil Paşa Hafız Ahmed Paşa'nın yerine ikinci defa sadrazam olmuş, İran seferine gideceği sırada Abaza Mehmed isyanı olduğu için Erzurum'a gitmiş ancak başarılı olamayınca tekrardan 1628 yılında azledilmiştir. 1629 yılında İstanbul'da vefat etmiştir.

Halil Paşa orta dereceli bir devlet adamıydı. Sadaretle çok başarılı olamamışsa da kaptan-ı deryalıkta büyük başarılar sağlamıştır.⁶⁸

Güzelce Ali Paşa (Çelebi-İstanköylü):

Türk'tür. Anne tarafından Peygamber sülalesindedir. Ali Paşa, Dimyat sancakbeyliği, Tunus beylerbeyliği ve vezirliği ile üç kerede kaptan-ı deryalıkta bulunmuştur. 1619'da altı düşman gemisini yakalayıp İstanbul'a getirerek elde ettiği hazineyi II. Osman'a sunmuş ve hazineye daha çok şey getireceği vaadiyle Öküz Mehmed Paşa'nın yerine 1619'da sadrazam olmuştur.⁶⁹ 14 ay sadrazamlıkta kalıp vefat etmiştir.⁷⁰

Hüseyin Paşa (Ohrili):

Babası tımarlı sipahidir. Bostancı ocağında yetişerek Bostancıbaşı olmuş, 1617 Revan seferinde yeniçeri ağası ve daha sonra da Rumeli beylerbeyi olmuş, vezir olarak

⁶⁶ UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 367-370.

⁶⁷ DANİŞMEND, a.g.e., s. 264-265.

⁶⁸ UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 370-373.

⁶⁹ DANİŞMEND, a.g.e., s. 276-277.

⁷⁰ UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 373-374.

divan-ı hümâyunda bulunduğu sırada Çelebi Ali Paşa'nın yerine 1621'de sadrazam olmuştur. Lehistan seferinde Karakaş Mehmed Paşa'ya yardım etmeyerek ölümüne sebep olduğu için azledilmiştir. 1622'deki ihtilalde Dilaver Paşa'nın yerine ikinci kez sadrazam olmuş ancak tayininin ertesi günü ocaklı tarafından öldürülmüştür.⁷¹

Dilaver Paşa:

Aslen Hırvat'tır. Enderun'da yetişmiş, çaşnigir başı olarak sarayın dışına çıkmıştır. Vezir olarak eyaletlerde valilikte bulunmuş, ikinci defa Diyarbakır valiliği yaparken 1621 Leh harbinde Hüseyin Paşa'nın yerine sadrazam olmuştur. Sultan Osman olayında ocaklı tarafından öldürülmüştür. Sadrazamlığı onaltı ay kadar sürmüştür.⁷²

Ali Paşa (Kemankeş-Kara):

Ispartalıdır. Enderunda yetişmiş ve vezir olarak saraydan çıkmıştır. Bağdad ve Diyarbakır valiliklerinde bulunarak İstanbul'a gelmiş ve divanda dördüncü vezir iken 1623'te Mere Hüseyin Paşa'nın yerine sadrazam olmuştur.⁷³

Hafız Ahmed Paşa:

Bazı kaynaklarda Filibe'de bazı kaynaklarda ise İstanbul'da doğduğu söylenilmektedir. Türk'tür, Filibeli bir müezzinin oğludur. Hafız, sesi güzel bir hanende ve şair olduğu söylenilir. Enderunda yetişmiştir. I. Ahmed zamanında musâhib olmuştur, Doğançibaşı bulunduğu sırada Cafer Paşa'nın yerine kaptan-ı derya olarak atanmıştır. Ancak Ahmed Paşa 1609'da Kuyucu Murad'ın inhasıyla azlolunarak yerine yeniçeri ağası Halil Paşa getirilmiştir. Daha sonra Şam, Van, Erzurum, Bağdad ve Anadolu valiliklerinde bulunmuş, Diyarbakır valisi iken Çerkes Mehmed Paşa'nın yerine sadrazam ve İran'a serdar olmuştur.⁷⁴ Aldığı emir ile Bağdad isyanı için Bağdad'a gitti ancak isyanı bastıramayınca sadrazamlıktan azlolunarak İstanbul'a ikinci vezir olarak döndü. Ahmed Paşa Tokat'taki Boşnak Hüsrev Paşa azl olunca ikinci defa (1631) sadrazam oldu. Ancak sadrazamlığın kendisine verileceğini ümit eden Topal Receb Paşa kapıkulu ocaklarını isyan ettirerek Hafız Ahmed Paşa'yı bıçaklattırdı.

⁷¹ UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 374.

⁷² UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 375.

⁷³ UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 379, DANİŞMEND, a.g.e., s.322-323.

⁷⁴ DANİŞMEND, a.g.e., s. 332.

Hafız Ahmed Paşa zarif, nükteperdaz, kalem sahibi, malumatlı, şair bir vezirdir. Bazı tarihlerde manzumelerine rastlamak mümkündür.⁷⁵

Hüsrev Paşa (Boşnak):

Enderunda yetişmiştir. Silahdarken yeniçeri ağası olup saraydan çıkmış ve Hafız Ahmed sadrazam olduğunda vezirlik ünvanı almıştır. 1628'de ise Şeyhülislam Yahya'nın tavsiyesiyle sadrazam olmuştur.⁷⁶ Sadrazam olunca ik olarak Abaza Mehmed Paşa'yı Erzurum'dan İstanbul'a getirmiştir. Bu sayede şöhreti artmıştır. 1629'da Bağdad'ı geri almakla görevlendirilmiştir, ancak bu görevi başaramayınca 1631'de azlolanmış ve yerine ikinci defa Hafız Ahmed Paşa getirilmiştir. Azlinden sonra Tokat'a gitmiş ve 1632'de katledilmiştir.

Hüsrev Paşa azimli ve iradeli, asabi, çabuk öfkelenen, orduyu zabt etmekte başarılı bir vezir olarak tanınmıştır. Ancak oldukça gazaplı, kendisini beğenmiş ve kan dökücüdür. Atayı onu mağrur, gözü pek, vurucu, kan dökücü olarak tanımlamaktadır.⁷⁷

Bayram Paşa:

Aslen İstanbulludur. Yeniçeri ocağına katılıp ocak ağalığı yapıp daha sonra kul kethüdası ve 1623'de yeniçeri ağası olmuştur. 1625'te Mısır valisi olduktan sonra İstanbul'da kubbe veziri olduğu sırada (1636) Tabanı Yassı Mehmed Paşa azledilince yerine sadrazam olarak tayin edilmiştir.

Bir buçuk yıl sadarete kalan Bayram Paşa tedbirli ve iradesi iyi bir devlet adamı olarak anılır.

Mustafa Paşa (Kemankeş-Kara):

Arnavud'dur. İlbasanlı yahut Avlonyalı olduğu söylenilir. Küçükken İstanbul'a gelerek yeniçeri ocağı ağalarından Kara Hasan Ağa'ya intisap ederek yeniçeri ocağına girmiş ve sırasıyla çorbacı, kul kethüdası ve sekbanbaşı olmuştur. Sultan Murad, Mustafa Paşa'yı yeniçeri ağası tayin etmiş ve ocakta istediği şekilde temizlik yaptırmıştır. Daha sonra Deli Hüseyin Paşa'nın yerine kaptan-ı derya olmuştur ve Sultan Murad'la beraber Bağdad seferine gitmiştir. 1638 yılında ise Tayyar Paşa'nın vefatı üzerine sadrazam olmuştur. Kara Mustafa Paşa sadareti süresince Silahdar Paşa,

⁷⁵ UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 380-382.

⁷⁶ DANİŞMEND, a.g.e., s. 339.

⁷⁷ UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 382-384.

Yusuf Paşa ve Cinci Hoca Hüseyin ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. İki defa görevinden istifa ettiysede kabul edilmemiştir. İki padişah (IV. Murad ve Sultan İbrahim) döneminde beş sene dört ay sadarete kalarak 1644'te vefat etmiştir.

Mustafa Paşa'nın Galata'da kurşunlu mahzen kurbinde kliseden bozma bir camisi ve Salmatomruk'ta bir mescidi vardır. Sivas ve Tokat arasında kalan Mehmed Paşa hanını tamir ettirmiş, Macaristan'daki Eğri kalesinde okul, baruthane, Anadolu ve Rumeli'de yol, köprü, Üsküdar ve Pendik'te çeşmeler yaptırmıştır. Kıztaşı kurbindeki İskender Paşa camisinin karşısındaki çeşme de Mustafa Paşa'ya aittir. Ayrıca Mekke'ye Arafat'tan gelen suyu akıtmış ve Ka'be yolundaki Ayn-ı Zerka kalesini yaptırmıştır. Kaynaklar Mustafa Paşa'nın yüksek himmetli, hamiyetli, doğru sözlü, asabi, hırçın, işlerinde titiz birisi olarak yer almaktadır.⁷⁸

Mehmed Paşa (Sultanzade):

Rüstem Paşa ile Çağalazade torunlarından, babası Abdurrahman Bey tarafından Osmanlı hanedanına mensup olduğundan Sultanzade ve genç yaşta kapıcıbaşı olduğu için de Civan kapıcıbaşı diye ünlenmiştir. Mehmed Paşa 1630'da kubbe veziri olmuş, 1633'de sefer hazırlığını ihmal ettiği için Rodos'a sürgün edilmiş ve afedilince 1637'de Mısır valisi olmuştur. 1641'de Özi valisi olarak Azak kalesini geri almıştır. Daha sonra da 1643'te Şam valiliğine gönderilmiştir. Aynı yıl Kara Mustafa Paşa katl edilince mühr-i hümayun kendisine gönderilmiş ve sadrazam olmuştur.⁷⁹ 1644'te İstanbul'a gelerek işe başlamıştır. 1645'te mühr-i hümayun kendisinden alınır ve defterdar Salih Paşa sadrazam olur. Azlinden sonra Girit serdarlığına yollanır ancak 1646'da vefat eder.

Sultanzade Mehmed Paşa'nın zevk ve safa sahibi, karakteri iyi olmayan bir vezir olduğu belirtilir.⁸⁰

Salih Paşa:

Hersek sancağına bağlı Nevesin'lidir. Gençlik döneminde Niğde'li defterdar Mustafa Paşa'ya daha sonra rużnameci İbrahim Efendi'ye intisap etmiş ve maliye hizmetlerinde yetişmiştir. Sultan İbrahim döneminde imrahur, yeniçeri ağası, kubbe veziri ve defterdar olmuştur. Sultanzade Mehmed Paşa'nın yerine sadrazam olmuş ve

⁷⁸ UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 387-391.

⁷⁹ DANİŞMEND, a.g.e., s. 391-392.

⁸⁰ UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 391-393.

selefini Girit serdarlığına yollayarak İstanbul'dan uzaklaştırmıştır. Salih Paşa daha kırk yaşına gelmeden Sultan İbrahim tarafından gereksiz bir sebep dolayısıyla 1647'de boğdurulmuştur. İşinin ehli, zeki ve zamanın gerektirdiği şekilde mizacgir olarak anılmaktadır.⁸¹

Kara Musa Paşa:

I. İbrahim döneminde beş gün sadrazamlık görevi yapmış bir devlet adamıdır. Salih Paşa'nın idamı üzerine sadrazam olmuş ve mührü o sırada seferde olduğu Girit'e yollanmıştır. Ancak Musa Paşa Kandiye kalesi kuşatmasında şehit düşmüştür ve mührü eline ulaşmadan İstanbul'a geri gönderilmiştir. Yerine Ahmet Paşa atanmıştır. Görevi beş gün sürdüğü için bazı belgelerde yer almamaktadır.⁸²

Ahmed Paşa (Hezarpâre):

Babası Kapıkulu süvarisi olan Ahmed Paşa İstanbul Tavşantaşı'nda doğmuştur. Eğitiminden sonra kâtip olarak maliye hizmetine girmiştir. Daha sonra sırasıyla Sadrazam Kara Mustafa Paşa'ya tezkireci, mevkufatçı defteremini, sipahi bölüğü ağalığı, vezirlikle defterdar olmuştur. 1647'de sadrazam Salih Paşa'nın katliyle mühr-ü hümâyun aslında kaptan-ı derya Musa Paşa'ya gönderilmişken o sırada sadaret kaymakamı olan Ahmed Paşa padişaha hulul ederek sadrazam olmuş ve padişahın iki yaşındaki kızıyla da evlendirilmiştir. 1648'de yeniçeri ocağının ayaklanması sonucu katledilmiştir. Cesedi parça parça olduğu için tarih kayıtlarına Hezarpâre adıyla geçmiştir.

Ahmed Paşa ehliyetli bir vezirdir. Ancak bunun yanında şiddetli, hırslı ve mütehevvir birisi olarakta anılmaktadır. İhtirası dolayısıyla öldürüldüğü söylenilmektedir.⁸³

Mehmed Paşa (Sofu-Mevlevi):

Kapıkulu süvarisi iken defterdar Baki paşa'ya intisap edip onun keyHudâsı olmuştur. Yeniçeri ağası Halil Paşa 1628'de Erzurum valisi olunca Sofu Mehmed Ağa'da yeniçeri ağası olmuştur ancak aynı yıl azledilmiştir. Sofu Mehmed Paşa 1636'da Aydın mahassılı bulunduğu sırada katledilen İbrahim Paşa'nın yerine

⁸¹ UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 393-394.

⁸² http://tr.wikipedia.org/wiki/Kara_Musa_Paşa

⁸³ UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 394-395.

başdefterdar olmuş ancak 1639'da azledilmiş ve 1641'de Kemankeş Kara Mustafa Paşa'nın sadaretinde tekrardan başdefterdar olmuştur. Kemankeş'in ölümü üzerine Kara Hüseyin Paşa'nın yerine tekrar başdefterdar olmuş ancak 1645'te tekrardan azlolunmuştur. Bu son azlin üzerine Mehmed Paşa Yenikapı Mevlevihanesine devam etmeye başladığı sırada Sultan İbrahim'in tahttan indirilmesine neden olan ayaklanmada ocaklıların isteğiyle sadrazam olmuştur. Yaptığı işler nedeniyle yeniçeri ağası Murad Ağa ve Valide Kösem Sultan düşmanlığı sebebiyle 1649'da azlolunmuştur. Malkara'ya sürgün edilmiş ve yerine geçen Murad Paşa etkisiyle öldürülmüştür.⁸⁴

Kara Murad Paşa:

Arnavud'dur. Yeniçeri ocağının Samsuncu bölüğünden yetişmiş, odabaşı, yayabaşı ve Samsuncubaşı olup Bağdad'ın geri alınmasında Zağarcıbaşılıkla orada kalmıştır. İstanbul'a döndükten sonra kul kethüdası olarak Yusuf Paşa ile birlikte yeniçerilere kumandan olan Murad Paşa Girit'e giderek Hanya'nın zaptedilmesinden sonra da Sekbanbaşı olmuştur. 1648'de İstanbul'a gelmiş ve IV. Mehmed zamanında yeniçeri ağalığına tayin edilmiştir. Sofu Mehmed Paşa azlolunca da 1649'da onun yerine sadrazam olmuştur. Bu olaydan sonra Kara Çavuş Mustafa Murad Paşa'yı öldürtmek istediğinden Murad Paşa akıllı davranarak istifa etmiştir ve Budin valiliğini istemiştir. Onun yerine Melek Ahmed Paşa sadrazam olmuştur. (1650). Kara Murad daha sonra kaptan-ı deryalık görevine gelmiştir. 1655'de denize çıkmak için hazırlandığı sırada aleyhine davranan sadrazam İbşir Mustafa Paşa'ya karşı oluşturduğu ocaklı isyanı sonucunda İbşir Mustafa katil edilince tekrardan sadrazam olmuştur.⁸⁵ Üç ay sonra istifa etmiş ve Şam valiliğine tayin edilmiş, 1655'de vefat etmiştir.

Cesur, iyi görüşlü, ikna kabiliyeti yüksek birisiydi. Etrafında tehlike gördüğünde işin içinden çıkmasını iyi biliyordu.⁸⁶

Gürcü Mehmed Paşa:

Vezir-i azam Koca Sinan Paşa'nın kölesiyken Enderuna verilmiştir. Oradan cebecibaşılıkla çıkmış, çavuşbaşı olmuş, sancakbeyliklerinde bulunmuş 1625'te vezir olarak Diyarbakır ve Halep'te valilik yapmış, 1634'de Anadolu valiliğiyle Revan seferine katılmış, 1637'de Erzurum valiliğine atanmış ve 1638'de Bağdad'ın geri

⁸⁴ UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 395-397.

⁸⁵ DANİŞMEND, a.g.e., s. 420.

⁸⁶ UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 397-398.

alınmasında bulunmuştur. Aynı sene Erzurum'dan Maraş beylerbeyliğine atanmış, ikinci defa Anadolu valisi, 1643'te kubbe veziri, Şam valisi ve tekrar kubbe veziri olduktan sonra 1651'de Siyavuş Paşa'nın yerine sadrazam olmuştur. Gürcü Mehmed sadrazam olduğunda yaşı sekseni geçmiş bulunuyordu ve idare bakımından oldukça acizdi. Saray hadımları kendi istediklerini yapmak için Gürcü Mehmed'i desteklemişler, Gürcü Mehmed'de yerini kaybetmemek için hadımların her istediğini yapmıştır. Gürcü Mehmed Paşa yerini korumak için Tarhoncu Ahmed Paşa'yı, Boynu Eğri Mehmed Paşa'yı, Köprülü Mehmed Paşa'yı görevlerinden alarak başka yerlere yollamıştır. Bu durumdan rahatsız olan Valide Sultan ve kızlar ağası Süleyman Ağa Tarhoncu Ahmed Paşa'yı gizlice sadrazamlığa davet etmiş ve gelince de mühür- i hümâyun 1652'de kendisine verilmiştir. 1660'da vefat etmiştir.⁸⁷

Deli Hüseyin Paşa:

IV. Murad ve I. İbrahim döneminde Kaptan-ı Deryalık ve 28 Şubat 1656- 5 Mart 1656 tarihleri arasında da altın gün sadrazamlık yapmıştır. Yiğit ve kuvvetli olan Hüseyin Paşa'nın yükselişi İran şahı tarafından gönderilen ve bozulup kurulması çok zor olan bir yayı kırması ile başlamıştır. Girit'te ordulara kısıtlı imkânlarda komutanlık yapmış birisidir. Kendisinden sonra sadrazam olan Köprülü Mehmed Paşa kendisine rakip olacağı endişesiyle Hüseyin Paşa'yı zindana hapsedirmiş ve daha sonrada boğdurarak öldürmüştür.⁸⁸

Köprülü Mehmed Paşa:

Aslen Arnavud'dur. Ruznik kasabasından olduğu söylenilir. Dedesinin adı Ali, babasının adı ise Hüseyin'dir. Karısı Ayşe Hanım'ın Amasya'nın Köprü kasabasında doğması ve Köprülü Mehmed Paşa'nın da mazuliyet zamanlarını orada geçirmesinden dolayı "Köprülü" olarak anılmıştır. Gençliğinde sarayda hizmet ederken, Boşnak Hüsrev Ağa'nın IV. Murad zamanındaki silahdarlığında Enderunda büyük odaya alınmış, hazine odasına terfi etmiştir. Hüsrev Paşa'nın öldürülmesinden sonra bazı voyvodalıklarda, ihtisap ağalığında, tophane nazırlığında, sipah ile silahdar bölükleri ağalıklarında ve cebecibaşılıktaki bulunup, kapıcılar kethüdası olarak Sultanzade Mehmed Paşa sadaretinde Beylerbeğilik ile Trabzon valiliği yapmıştır. Bunların dışında Şam

⁸⁷ UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 402-404.

⁸⁸ http://tr.wikipedia.org/wiki/Deli_Hüseyin_Paşa

eyaletinde mütesellimlik, Karaman beylerbeyliği, Trablus-Şam beylerbeyliği, kubbe vezirliği görevlerinde bulunmuştur. İbşir Paşa sadrazam olunca Mehmed Paşa'yı Trablus-Şam valiliğine görevlendirmiştir ancak İbşir Paşa katledilince görev alınmıştır. İstanbul'a dönen Mehmed Paşa 1656'da Boynueğri Mehmed Paşa'nın yerine sadrazam olmuştur.⁸⁹ 1661'de vefat etmiştir.

Köprülü için cahil fakat kurnaz, olaylardan ders almış, duruma göre hareket eden, hislerini saklayan, hep dikine gitmeyen, yapacaklarını zamana bırakan birisi denilmektedir. Âl-i Osman'a sadıktır.⁹⁰

Fazıl Ahmed Paşa:

Köprülü Mehmed Paşa'nın büyük oğludur, Vezirköprü kasabasında doğmuştur, yedi yaşında İstanbul'a gelmiş ve medrese eğitimi almıştır. Yirmi iki yaşında sahn müderrisliğine geçmiştir. Ancak babası oğlunu ilmiye sınıfından alıp 1659'da Erzurum valiliğine göndermiştir. Erzurum'dan sonra Şam ve Halep valiliğinde bulunmuştur. Köprülü Mehmed Paşa kendisinden sonra oğlunun kendi yerine geçmesini istediği için oğlunu İstanbul kaymakamı yapmıştır. IV. Mehmed ile Edirne'ye giden Köprülü hastalanınca Fazıl Ahmed Paşa babasına vekâlet etmek üzere Edirne'ye gider ve sadaret kaymakamı olur. Babası vefat edince de 1661 yılında 26 yaşında sadrazam tayin edilir. Fazıl Ahmed Paşa üç sene Avusturya ile Macaristan'da, ikibuçuk sene Venediklilerle Girit'te, üç sene de Lehistan ile savaşmıştır. On beş sene süren sadaretinin dokuz yılını cepheelerde savaşarak geçirmiştir. 1676 yılında padişah ile Edirne'ye giderken hastalanarak vefat etmiştir.

Fazıl Ahmed Paşa hakkında çeşitli kaynaklarda bilgin, halim, selim, fazıl, olgun, adaletli, uğuru açık, akli firasette, cömert, şefkatli, iyi huylara sahip, fikir ve mütalaya önem veren, söz dinleyen, vücutça uzun boylu, balıketli, beyaz renkli, mütevazı, çabuk kavrayışlı, işleri kısa yoldan halletmesini bilen ve anlayışlı, yazısı güzel olarak tanımlanmaktadır. Uyvar, Kamanıçe ve Kandiye'de kendi adına birer camisi ve İzmir'de sonradan tamamlanmış olan bir Kargîr hanı vardır.⁹¹

⁸⁹ DANIŞMEND, a.g.e., s.422.

⁹⁰ UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 414-418.

⁹¹ UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 418-420.

Kara Mustafa Paşa (Mezifonlu):

Türk'tür. Tımarlı sipahi olan Merzifonlu Oruç Bey'in oğludur. Babası Bağdad kuşatması sırasında şehid olunca Kara Mustafa Paşa babasının arkadaşı olan Köprülü Mehmed himayesinde ve kendisiyle yaşıt Fazıl Ahmed ile beraber büyümüş, Köprülü'nün kızı ile evlenmiştir. Köprülü Mehmed sadrazam olunca Kara Mustafa Paşa'yı telhisci yapmıştır. 1658'de ikinci imrahorluğa terfi eder, 1661'da beylerbeyi rütbesiyle Silistre beylerbeyliğine ve 1661'de de vezirlikle Diyarbakır valiliğine atanır. Fazıl Ahmed Paşa sadrazam olunca eniştesini kaptan paşalığa tayin ettirir. Fazıl Ahmed Avusturya seferinde serdar-ı ekrem olunca Kara Mustafa Paşa'da 1663'de sadaret kaymakamlığına tayin edilir. 1665'te Fazıl Ahmed geri döndüğünde asıl görevine kaptan paşalığa döner. Fazıl Ahmed Paşa'nın vefatıyla mühr-ü hümâyün 1676'da Kara Mustafa Paşa'ya verildi. Uzun süre hükümet işlerinde bulunduğu için herhangi bir aksaklık yaşamadı. Bu güvenle Avusturya seferine gitti ancak Viyana bozgunu sonrasında Belgrad'a dönünce 1683'te idam edildi.

Kara Mustafa Paşa zeki, iyi idareli, azimli, işten anlar, değerli bir devlet adamı, otorite sahibi, sevk ve irade kabiliyetli olarak anılmasının yanında para için hırslı, asabi, kendisini beğenmiş, kinci vasıflarıyla düşman sahibi olmuştur. Yaptırmış olduğu birçok eseri vardır.⁹²

Kara İbrahim Paşa (Bayburtlu):

Türk'tür. Gençliğinde Celâli Hasan maiyetinde levendlik etmiş daha sonra İran'a kaçmıştır. Memleketine döndüğünde Mısır valisi Mustafa Paşa'nın hizmetinde çuhadar ve kethüda olmuştur. Daha sonra Kara Mustafa Paşa'ya intisab ederek Mustafa Paşa Silistre valisi iken onun kethüdası olmuş ve paşası yükseldikçe İbrahim'de yükselmiş büyük imrahur iken 1676'da üçüncü vezirlikle sadaret kaymakamlığına, 1677'de kaptan paşalığa gelmiştir. Efendisi Avusturya seferine serdar olunca sadaret kaymakamı olarak efendisi hakkında hakaret edip katline sebep olmuş ve yerine 1683'te sadrazam olarak geçmiştir. İşleri merkezden idare etmek isteyen Kara İbrahim Paşa yaptığı bazı yanlışlar sonucu 1685'te azlolmuştur.

⁹² UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 420-423.

İbrahim Paşa tarihlerde ayyaş, tamahkâr, kendini beğenmiş, zalim, kibirli, zengin, hayırsız biri olarak yer alır.⁹³

Amuca-zâde Hüseyin Paşa (Hacı):

Babası, Köprülü Mehmed Paşa'nın kardeşi olan Hasan Ağa'dır. Amcası Köprülü ve amcazadesi Fazıl Ahmed Paşa zamanında bolluk ve rahatlık içinde yaşamıştır. Hüseyin Bey'e Fazıl Ahmed Paşa sadaretinde Amcazâde denildiği için bu lakabla anılmaktadır. Viyana kuşatmasında vezir-i azamın maiyetinde bulunan Hüseyin Bey, Kara Mustafa Paşa'nın katli sonrasında Köprülü ailesine yakın olduğu için Şehr-ı zur beylerbeyliği verilerek devlet merkezinden uzaklaştırılmıştır. Bu olaydan sonra Kastamonu sancağında ve Çardak muhafızlığında bulunan Hüseyin Paşa 1689'da Boğazhisar muhafızı bulunan Suyolcu Ali Paşa vefat edince onun yerine atanmıştır. 1694'te Sakız adasının Venediklilerden alınması için Yusuf Paşa'nın yerine kaptan-ı derya olmuştur. Sakız'ı geri alınca oraya muhafız tayin edilmiştir. 1695'te ise Avusturya seferine memur olmuştur. Bundan sonra ikinci defa İstanbul Kaymakamı, 1696'da Belgrad muhafızı 1687'de ise sadrazam olmuştur.⁹⁴ Döneminde oldukça başarılı işler yapmıştır. 1702'de vefat etmiştir.

Hüseyin Paşa oldukça başarılı, devlet işlerinde tedbirli, uzun görüşlü bir devlet adamı idi. Adam yetiştirir, becerikli ve yetenekli kişileri himaye ederdi. Yaptırması olduğu birçok tarihi eser vardır.⁹⁵

⁹³ UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 423-425.

⁹⁴ DANIŞMEND, a.g.e., s. 482.

⁹⁵ UZUNÇARŞILI, a.g.e., s. 444-448.

SADRAZAMLARA SUNULMUŞ OLAN METHİYE KALIPLARI VE METHİYE BÖLÜMLERİNİN GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ:

SADRAZAM MURAD PAŞA

A) Methiye Bölümlerinin Genel Bir Değerlendirmesi

Ganizade Nadirî, Sadrazam Murad Paşa için iki kaside kaleme almıştır. Dünya kahramanı sadrazam yapılıncaya aynı anda O'da İslam askerinin komutanı oldu. O, Cem heybetli ve Feridun haşmetli bir vezirdir. Onun kılıcının parıltısı karanlığı dağıtmıştır. Azminin debdebesi göklere çıkınca Behram onun büyüklüğünü gördü ve titredi. Onun askerlerinin heybetinden dünyaya titreme gelince kendini beğenmiş düşmanlar sarsılıp yere düştüler. O, Haydar gibi dönerek savaşan, Behram intikamlı, Asaf makamlı bir vezirdir. Onun heybetinden gece ve gündüz birbirine girmiş, devler kendilerini korkuyla denize atmış, sadrazam onları su şişesine haps etmiştir. O, arslan gönüllü Kahraman, İskender zaferli sadrazamdır. O, savaş kılıcından doğu ve batının sarsıldığı, din ve devletin istediği kişidir.

Âfitâb-ı din ü devlet sadr-ı vâlâ-menzilet

Âsümân-ı milk ü millet Asaf-ı 'âli-makâm (K.25/14)

Nevizade Atayî, Murad Paşa'ya bir kaside sunmuş ve bu kasideyi sadrazam Murad Paşa Halep'ten geldiğinde yazmıştır. Atayî, ruh bağışlayan Mesih'in, Hızır'ın geldiğini müjdelir. Altın kıyafetli Behmen, Cem makamlı Asaf, Behram intikamlı, Nerîmân azimli, Kahraman kahırlı, talihli vezir olarak onu anlatır. Daha çok savaştaki başarılarından söz eder.

Kaht-rân-rezm ü Nerîmân-ı'azm Behram-intikam

Kahraman-kahr Sikender-kadr ü Dârâ-âsitân (K.3/11)

Nef'î sunduğu iki kasidesiyle Sadrazam Murad Paşa'yı över. Dünya padişahına böyle bir paşa nasip olmuştur ki o dünya meydanının muzaffer Rüstem'i gibidir. Onun darbesiyle meydan düşmana dar gelir. Bir tek kılıçla dünyayı baştanbaşa fethetmiştir. Savaş meydanında Tehemten ve Kahraman gibidir. Onun ihsanı sonsuz, eşiği herkesin kıblesidir. Âleme biraz olsun ışık verse, güneş zerre gibi o ışıktan gizlenir. Divana çıksa Cemşid ihtişamlı Asaf, meydana girse zafer kazanan Rüstem olur. O kadar hızlıdır ki rakibinin gölgesi yere düşünce ona mekân mekânsızlık olur. Düşman saflarına saldıracağı zaman o dehşetle yer ve gök figanla dolar.

B) Kalıplar ve Grafikler

1) Sadrazamlık:

GANİZADE NADİRÎ:

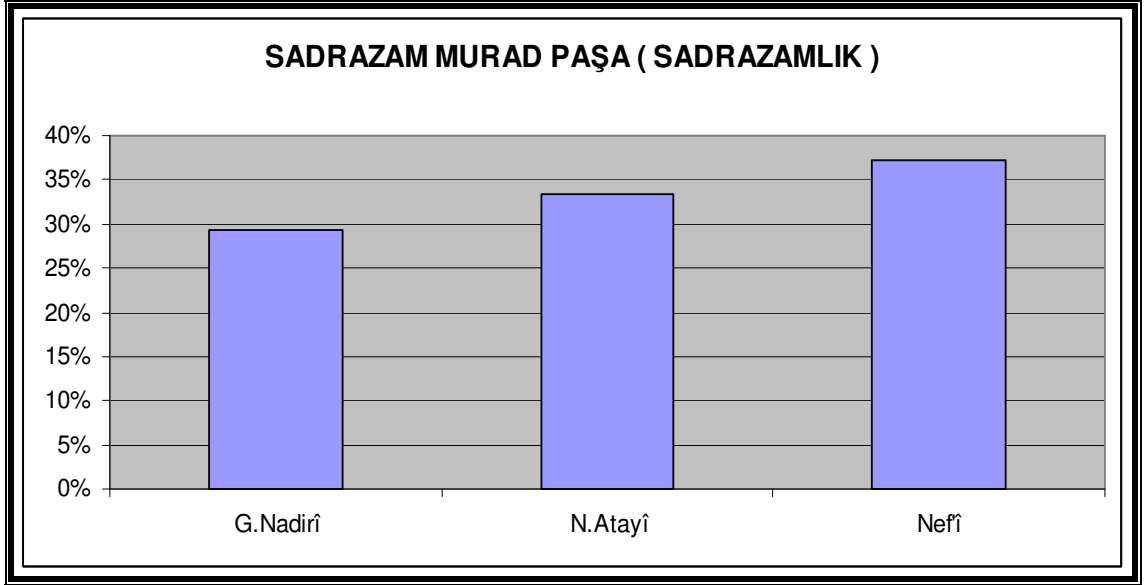
Müşîr-i Cem-‘azamet (K.24/14), Asaf-ı Feridun-fer (K.24/14), server-i sütude ‘amel (K.12/15), dâver-i bülend-makam (K.12/15), cihân-küşa-yı ‘adu-küş (K.12/15), sadr-ı ‘azam u sâhib-kırân-ı ‘alem (K.12/17), hayr-makdem (K.25/1), vezir-i saffder-i Asaf-makam (K.25/1), sâhib-kırân-ı rûzgâr (K.25/13), âfitâb-ı din ü devlet (K.25/14), sadr-ı vâlâ-menzilet (K.25/14), Asaf-ı ‘âli-makam (K.25/14), mîr-i Cemşid-ihtişam-ı bezm-i kadr u ihtiram (K.25/15), murad-ı din ü devlet (K.25/16), âfitâb-ı subh-ı şevket (K.25/18).

NEV’İ-ZADE ATAYÎ:

Hadi-i rah-ı sa’adet (K.3/8), kişver-güşa (K.3/9), sâhib-kırân-ı kâr-dan (K.3/9), Asaf-ı Cem-menkıbet (K.3/10), destur-ı ‘âli-menzilet (K.3/10), hamletü’l-mülk-i fütüvvet (K.3/10), dâver-i kişversitan (K.3/10), kaht-rân-rezm ü Nerîmân-ı’azm (K.3/11), Sikender-kadr ü Dârâ-âsitân (K.3/11), sadr-ı a’zam server-i ‘âlem (K.3/12), dâver-i Dârâ (K.3/16), der-i Cem-bargâh (K.3/16), sadr-ı vâlâ-kadr-ı Keyhüsrev-nişan (K.3/16), Asaf-ı meh-tal’at (K.3/42), hurşid-i gerdûn-kudret (K.3/42), Müşîr-i şîr-dil (K.3/42), İskender-i sâhib-kırân (K.3/42).

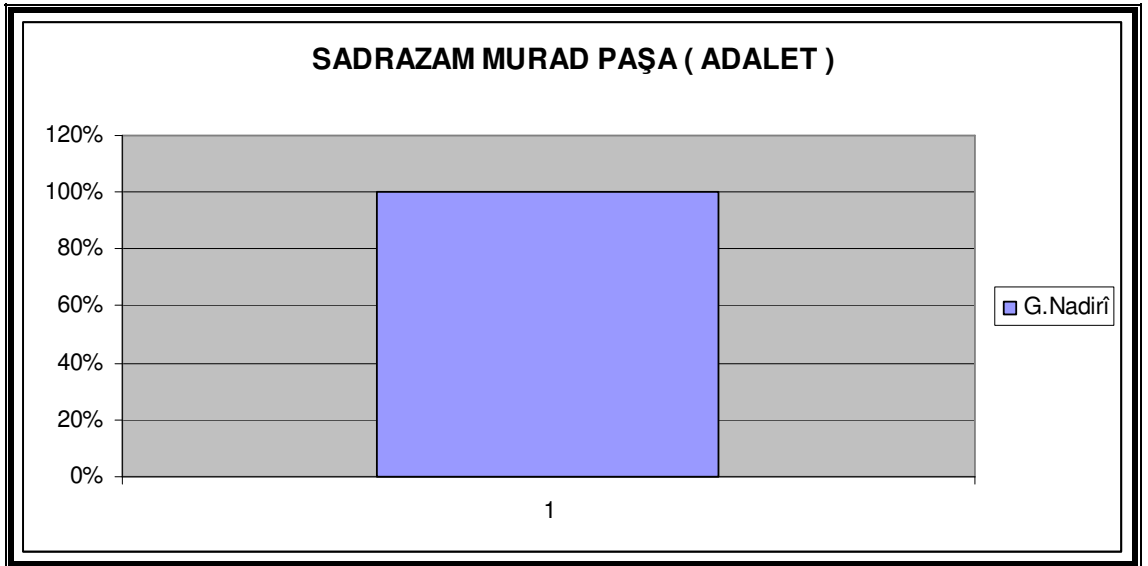
NEF’Î:

‘âlem-ârâ (K.28/3), âfitâb-ı matla’-i nusret (K.28/3), dilîr-i nam-ver (K.28/4), penah-ı saltanat (K.28/5), ehl-i vilayet (K.28/5), haris-i devlet (K.28/5), medar-ı memleket (K.28/5), mesned-fürüz-ı kâr-fermâ (K.28/5), vezir-i a’zam u ekrem Murâd-ı âlem u âdem (K.28/6), Müşîr-i muhterem (K.28/6), revnak-feza-yı sadr-ı dâne (K.28/6), saffder-i yegâne (K.29/18), dâver-i zamane (K.29/19), paşa-yı bi-karine-i âlem (K.29/20), maksud-ı ka’inat u murad-ı cihâniyan (K.29/22), şem’-i cihân-serây-ı vezaret (K.29/23), mâh-ı felek (K.29/24), serir-i sa’adet (K.29/24), asaf-ı zamane (K.29/52).

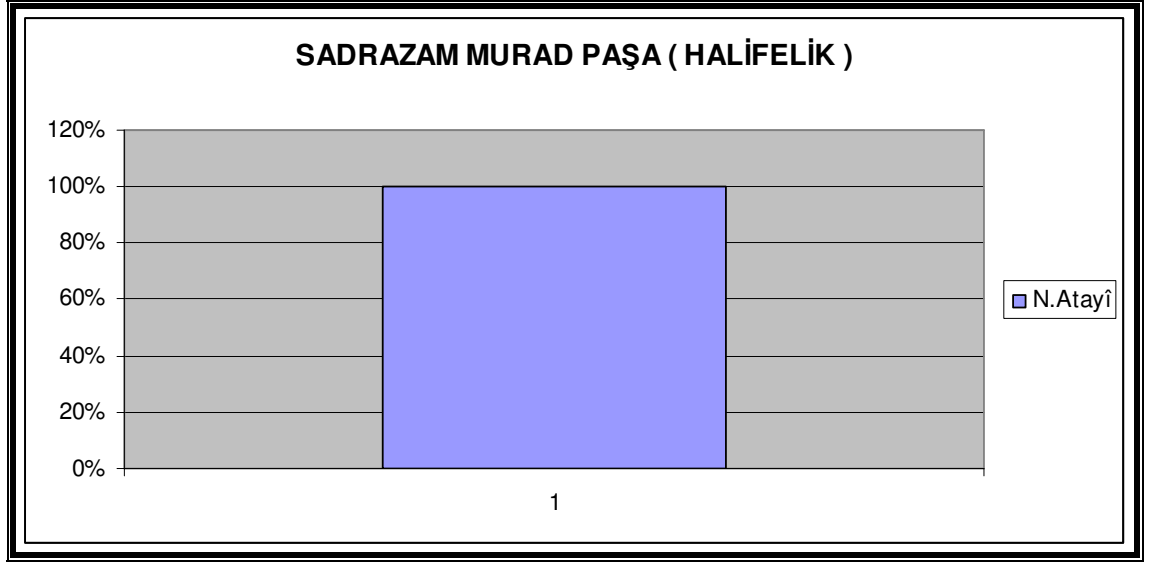
2) Adalet:

Emin-i mülk ü milel (K.12/15)(**Ganizade Nadirî**).

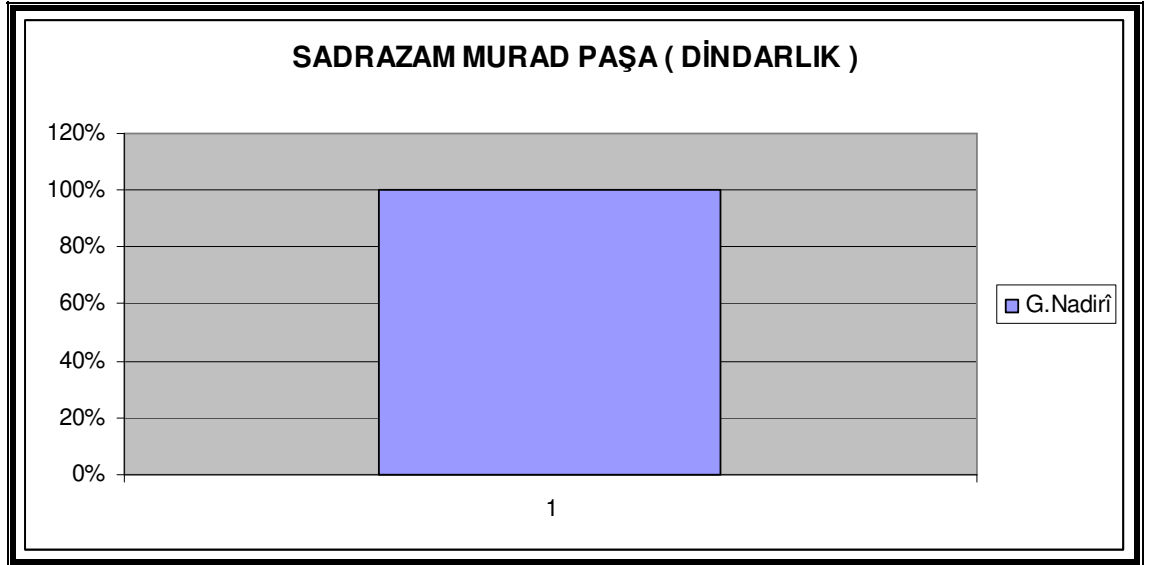
3) Halifelik:

Mesih-i ruh-bahş (K.3/3), Mehdi-i ahir-zaman (K.3/8)(**N.Atayî**).

4) Dindarlık:

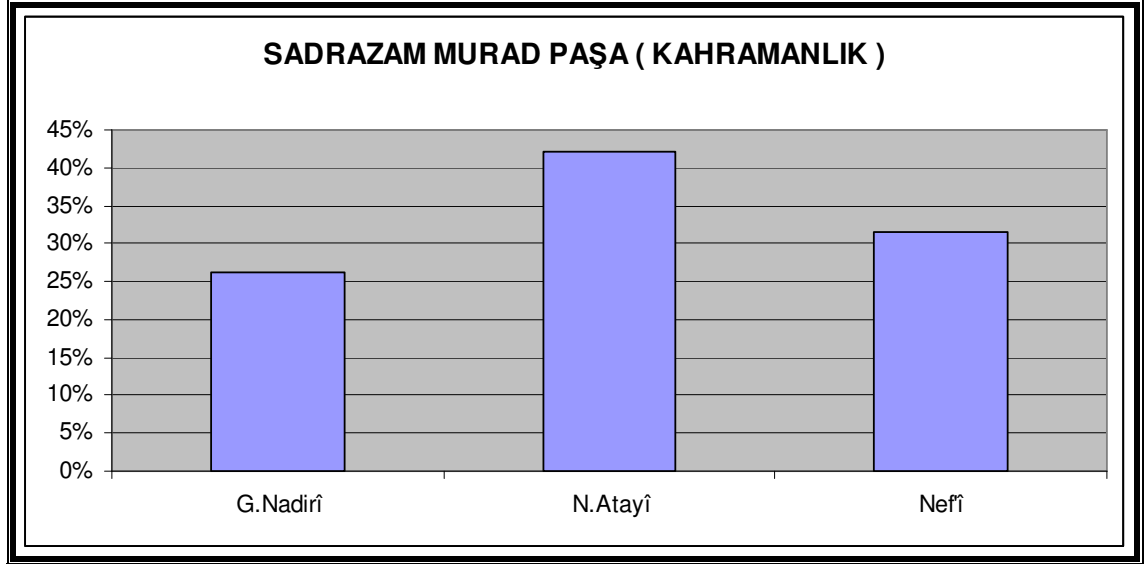
Yemin-i din ü düvel (K.12/15)(**Ganizade Nadirî**).

5) Kahramanlık / Savaşçılık:

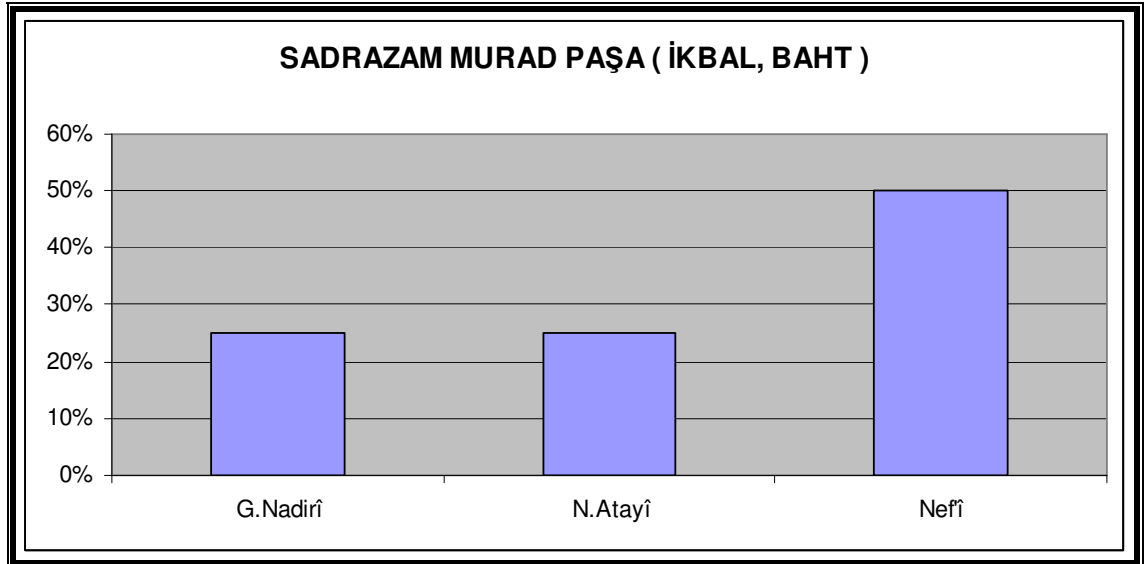
Haydar-ı kerar-ı Behram-intikam (K.25/1), Kahraman-ı şîr-dil (K.25/13), sadr-ı İskender-zafer (K.25/13), serdâr-ı Keyhusrev-gulam (K.25/13), şîr-i Behrâm-intikam-ı 'arsa-i peykar u ceng (K.25/15)(**Ganizade Nadirî**), a'da-küş-i efser-rüba (K.3/9), Behmen-i zerrin-kaba (K.3/9), Behrâm-intikam (K.3/11), Kahraman-kahr (K.3/11), serdâr-ı cihân (K.3/12), salar-ı haydar gir ü dar (K.3/12), süvar-ı 'arsa-i ikbal-i devlet (K.3/13), Kahraman-ı 'âlem (K.3/36)(**N. Atayî**), Rüstem-i sâhib-kırân-ı arsa-i âlem

(K.28/2), cihân-salar-ı cengaver (K.23/4), cihângir-i zafer-yaver (K.23/4), şîr-i neyistan-ı saff-ârâ (K.23/4), serdâr-ı zafer-kiş-i adu-ferse (K.23/7), saff-şiken (K.29/53)(Nefî).

6) İkbâl, Baht, Talih:

Âsümân-ı milk ü millet (K.25/14)(G.Nadirî), vezir-i kâm-rân (K.3/12)(N.Atayî), düstur-ı kâm-kâr (K.29/21), asman-şitab (K.29/38)(Nefî).

MUSA PAŞA

A) Methiye Bölümlerinin Genel Bir Değerlendirmesi

Musa Paşa'ya sadece Cevrî kaside sunmuştur. İlk kaside, Musa Paşa İstanbul muhafazasına kaldığı için sunulmuştur. İkinci kaside ise Musa Paşa için yazılarak Budin'e gönderilmiştir. O, Süleyman'ın tahtının bekçisidir, takva sahibidir, cömertlik ona Allah vergisidir. Hükmü zamanında adaletiyle dünya iyi haldedir. Onun iyilik çağında cömertliğiyle herkes neşelidir. Onun tedbiriyle ülke güvenlik bulur. Adaletiyle fesat ortadan kalkar. Onun zamanında fitne dünyayı bozamaz. O makamı şerefendirince rüzgâr emrine itiat eder. Onun kılıcının ışığı düşmana ateş salar.

Mahrem-i Hızr-ı hüdâ hazret-i Musa Paşa

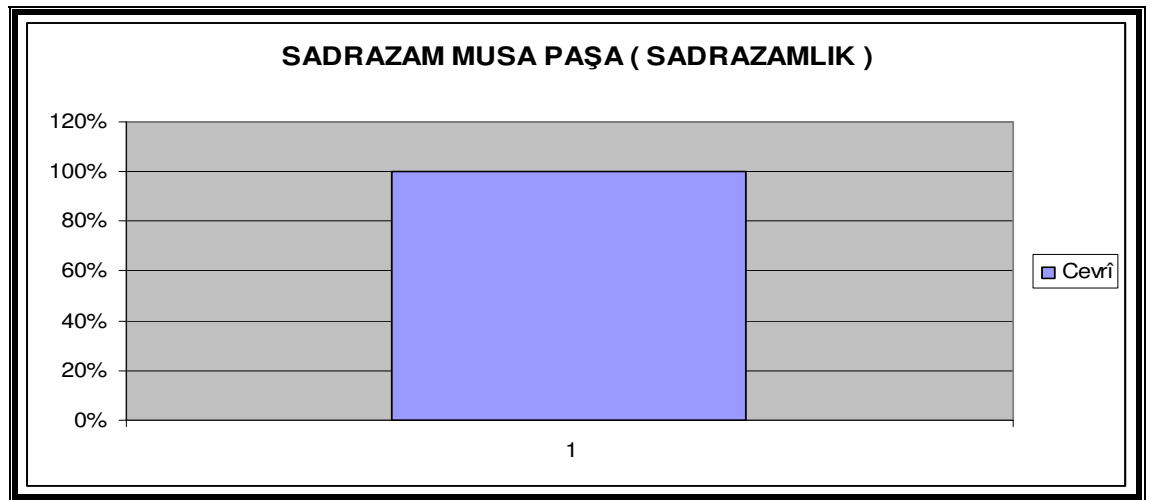
Ki ana dâd-ı Hudâdur yed-i beyzâ-yı kerem (K.16/5)

B) Kalıplar ve Grafikler

1) Sadrazamlık:

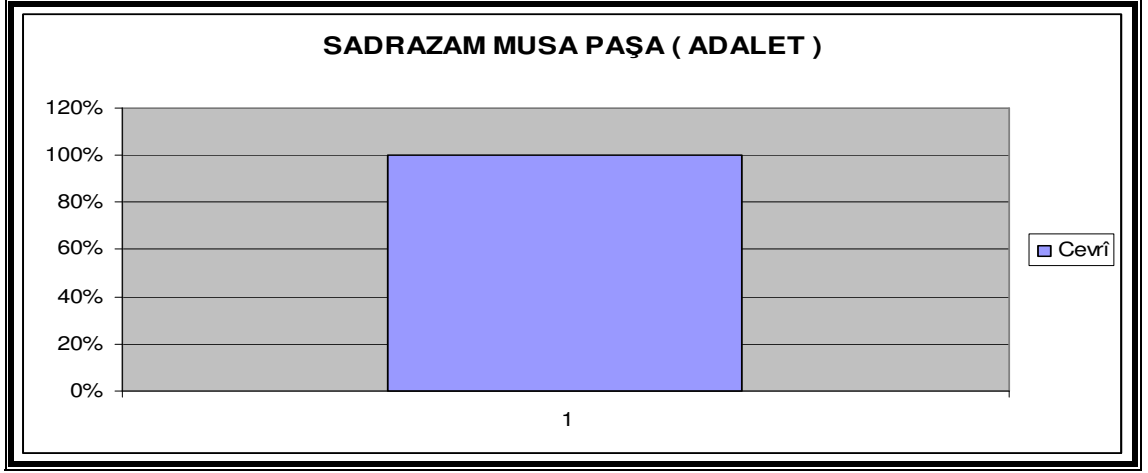
CEVRÎ:

Asaf-ı dâna-dil (K.16/1), ferhunde-şiyem (K.16/1), haris-i taht-ı Süleyman u vekil-i halem (K.16/1), sâhib-i sâhib-takva (K.16/2), salik-i rast-rev-i cadde-i fevz ü necâh (K.16/3), malik-i mertebe-i zühd-i Cüneyd ü Edhem (K.16/3), Mâhrem-i Hızr-ı Hüdâ (K.16/5), düstur-ı memalik-pîrâ (K.16/11), Müşîr-i efham (K.16/11), Müsteşar (K.18/5), mu'tekid pey-rev-i Şibli vü Cüneyd ü Zü'n-nun (K.16/7), Mütteki-mertebe (K.16/7), düstur-ı veli-isti'dad (K.16/7), reh-rev-i Tur-ı Hüdâ (K.16/8).

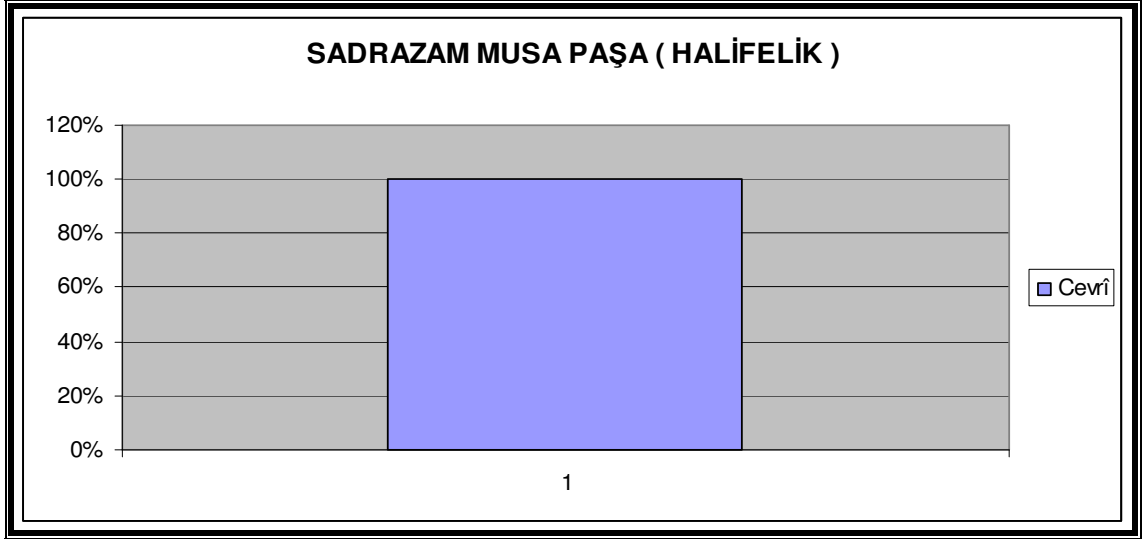
2) Adalet:

sadr-ı salah-aver-i Sıddık-reviş (K.18/5)(Cevrî).

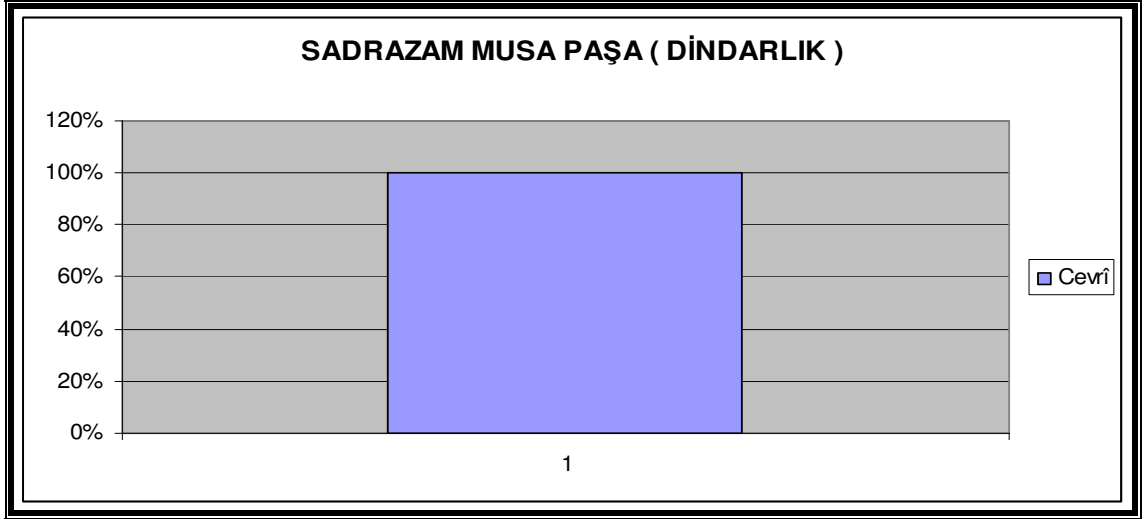
3) Halifelik:

Tabi'-i sünnet-i gara-yı nebiyy-i Ekrem (K.16/4), Tabi'-i sünnet ü ferman-ber-i şer'-i nebevi (K.18/6), hami-i ümmet (K.18/6)(Cevrî).

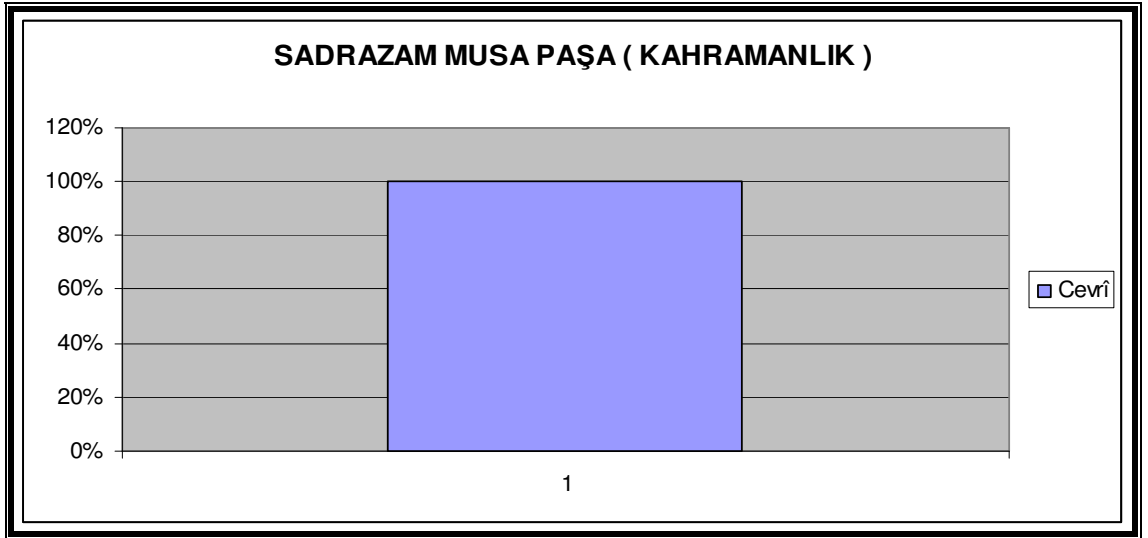
4) Dindarlık:

Sadr u din-dar (K.16/11), asaf-ı din-perveri Faruk-reşad (K.18/5)(Cevrî).

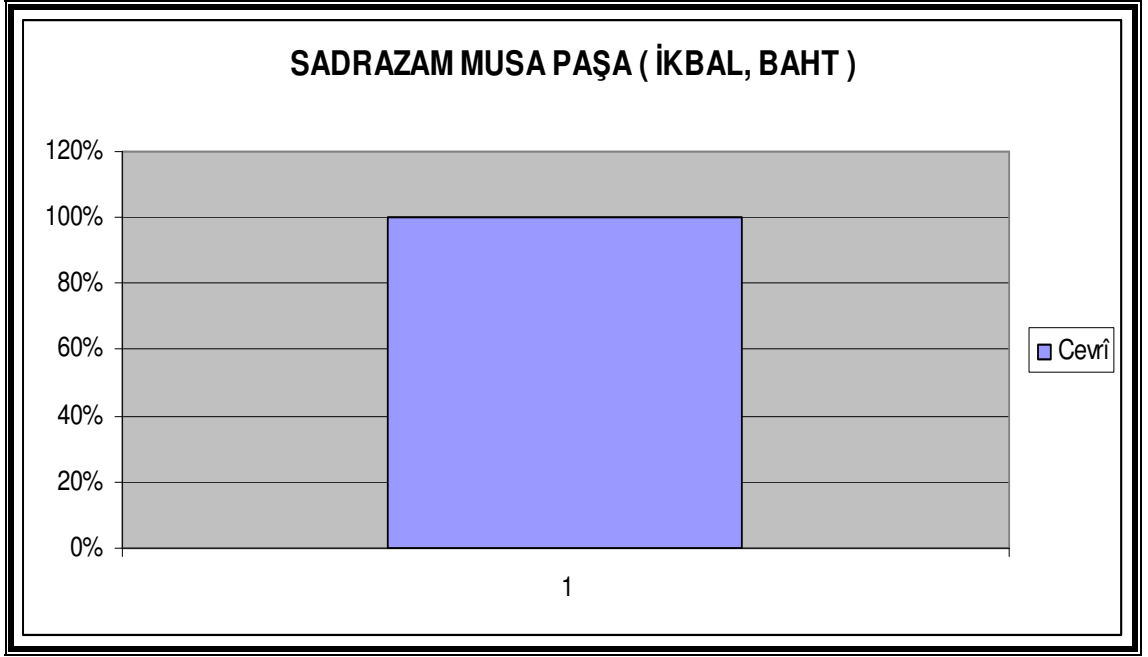
5) Kahramanlık / Savaşçılık:

ser-leşker-i eshab-ı cihad (K.18/6)(Cevrî).

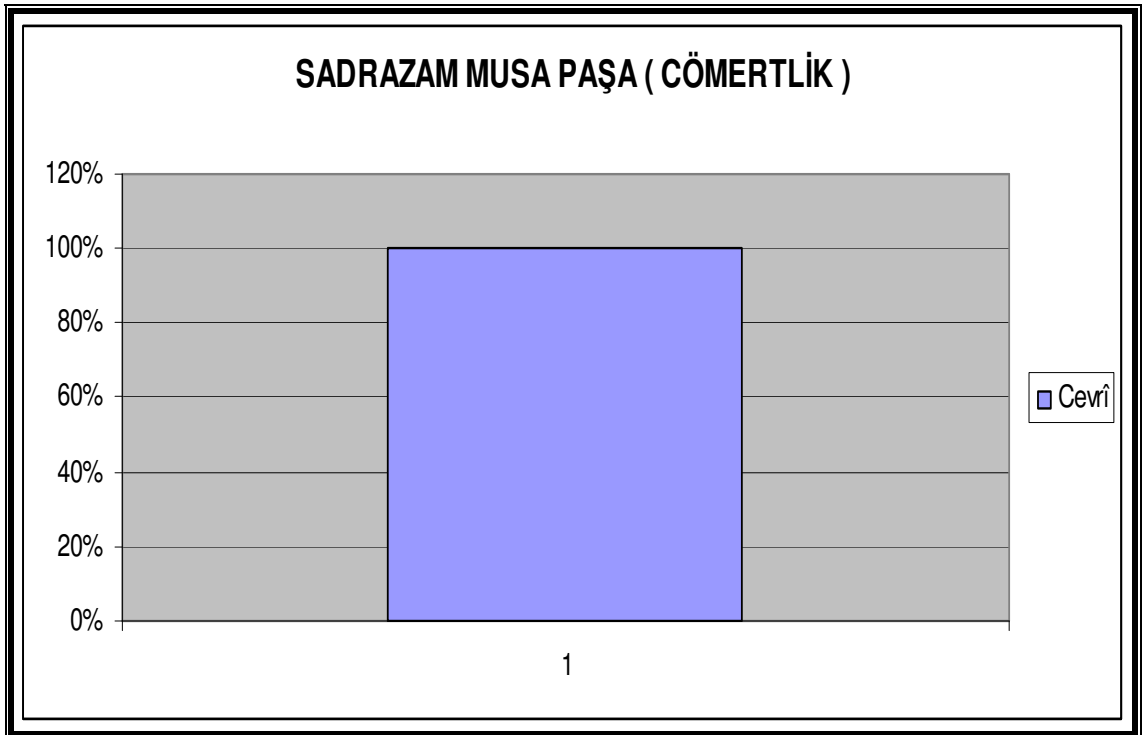
6) İقبال, Baht, Talih:

felek-mertebe (K.16/11)(Cevrî).

7) Cömertlik:

kerem-pişe (K.16/11), kerem-kâr-ı melek-hulk u hasen-siret (K.16/27)(Cevrî).

NASUH PAŞA

A) Methiye Bölümlerinin Genel Bir Değerlendirmesi

Ganizade Nadirî, Nasuh Paşa için iki kaside yazmıştır. O, gökyüzü makamlı sultanın sadrazamı, güneş yüzlü padişahın vekilidir. Memleketi süsleyen güzide vezirdir. Güneş, onun adaletinin bahçesinde altın kanatlı kuştur. Hançerinin ışığı gökyüzünün başına altın taçtır. İslam devletini düzenleyendir. Zamanın muzaffer kişisi ve Kahraman'ıdır. Din ve devletin güneşidir. Düşmana tövbe ettiren o sadrazamın lutfunun madeninin cevherinden güneş utanır; kahır elinin hançerinden Kahraman yardım ister.

Müşîr-i memleket-ârâ Nasuh paşa kim

Süm-i semendine serkeşler eyledi rû-mâl (K.26/21)

Nevizade Atayî iki kaside yazdığı Nasuh Paşa için, gelişyle divan makamını şerefliendirdi, makama geçince gözleri aydınlattı der. Adaletli zamanında iman ehli güvenlik sayesinde neşeliydi. O, Süleyman ışıklı vezir, padişah bakışlı olup savaş meydanındaki ikinci Tehemten'dir. Mızrağının ışını gökyüzünü aydınlatır. Altın işlemeli çadırının tuğu cömertlik gökyüzüdür. Onun devrinde kimse kimseye vurmamış, onun sayesinde kimse kimseyi ağlatmamıştır. Savaş meydanındaki düşman, o parlak güneşi görse kılıcının parlaklığı canlarına geçirdi.

Müşîr-i şîr-dilâ Asaf-ı Hüdâvendâ

Eyâ vezîr-i cihan-gîr-i mülk-i 'Osmânî (K.4/41)

Nef'î, Nasuh Paşa için dört kaside yazmıştır. bu kasidelere göre o, doğruluk ve bilgi mülkünün bayraktarı, cömertlik okyanusu, şan güneşi, yüksek talihli kişi, savaş meydanlarında Kahraman gibi savaştan, memleketi süsleyen bir sadrazamdır. Memleket, onun şevketinin süsüyle doludur. Huyunun esintisi gül bahçesinden geçse çiçeklerin kokuları berbad olur. Zamanında kimsenin kan dökmek için cesareti yoktur. Başındaki taç hidayet hüdhüdüdür, onun şan ve şevketi âlemi tutar. Zamanın padişahı olarak onun bahtının akını İran şahını Anadolu padişahına kul eder. Gökyüzü, ululuğunun ve makamının imareti; Zuhâl, ikbal sarayının bekçisidir. O, saltanat dünyasının güneşidir. Bulut, yağmurun hayat suyunun çisentisi olsaydı onun cömert eline benzerdi. Düşman onun kılıcını hayal etseydi okları mızrağın keskin yanağına dönerdi. Lutfunun esintisi ile hatır gülü açılırdı. Parlaklık, elinden nisan bulutunun feyzini alınca inciyle dolu sadef gibi olurdu. Gökyüzü, himmetinin haremine kapı halkasıdır; melek kanadı,

masumluğunun Ka'be'sine kapı perdesidir. Dünya bahçesi gül gibi tazelense nolur, bu köhne dolap adaletinin suyuyla döner. Dünya padişahının veziridir ki ne emr ederse kaza, rızasıyla fermanına teslim olur. Onun iyilik bulutunun gölgesi denize düşseydi biricik inci dokuz kubbeli dünyaya nazlanırdı.

Vezir-i a'zam u ekrem Nasûh Paşa kim

Pür oldu debdebe-i kûs-ı şevketiyle bilâd (K.30/22)

Azmizade Halefî, Nasuh Paşa için iki kaside yazmıştır. Onun devleti yeryüzüne ve zamana öyle bir ışık verdiki saray nakkaşı öyle bir resmi yapamadı. Parlak dolunayın üzerine baştanbaşa yıldızlar konulsa, altın çerezlik onun içki meclisine layık olmaz. Kader köşkünün çatısına devletin yağmurudur. Cömertlik bağının seher yerinin rüzgarıdır, bütün cepler ve koltuklar onun ihsan gülünün yapraklarıyla dolmuştur. Cömertliğinin çeşitleri, ikbal Kabe'sinin haremünde sitem havasının zulmetini koparmıştır. En iyi çeşmesinden su verseydi hançeri ile dağın kılıcı baş edemezdi.

Ser-i hayl-i vüzerâ yani Nasuh Paşa kim

Olamaz rahş-ı felek mevkib-i kadrinde kütel (K.40/8)

B) Kalıplar ve Grafikler

1) Sadrazamlık:

GANİZADE NADİRÎ:

Vezir-i a'zam-ı sultân-ı âsümân-dergah (K.26/17), vekil-i mutlak-ı hâkân-ı âfitâb-cemal (K.26/17), bülend-mertebe (K.26/18), kişver-güşa-yı hasm-efken (K.26/18), efser-rüba-yı düşmen-mal (K.26/18), güzide-i vüzerâ (K.26/19), Asaf-ı be-istihkak (K.26/19), mürebbi-yi füzelâ (K.26/19), hakim-i be-istiklal (K.26/19), vezir-i şâh-nazar (K.26/20), dilîr-i pak-güher (K.26/20), server-i huçeste-hısal (K.26/20), Müşîr-i memleket-ârâ (K.26/21), sadr-ı 'âli-kadr gerdûn-âsitân (K.27/1), Hayr-makdem (K.27/1), server-i efser-ruba (K.27/14), âfitâb-ı din ü devlet (K.27/15), âsümân-ı mülk ü millet (K.27/15), server-i 'alem (K.27/17), ser-efrâz-ı ümem (K.27/17), kahir-i şâh-ı 'Acem (K.27/17).

NEVİZADE ATAYÎ:

Sehergeh Asaf-ı sâhib-kırân-ı ‘Osmanî (K.4/1), zaman-ı emn ü eman (K.4/8), gül-i nev-amade-i gülsitan-ı devlet (K.4/9), vezir-i şâh-nazar (K.4/15), Asaf-ı Süleyman-fer (K.4/15), Müşîr-i hub-siyer (K.4/15), layık-ı cihâniyan (K.4/15), âfitâb-ı cihân tab-ı nusret (K.4/18), kıbab-ı zer-‘âlem-i çetri cami’-i şevket (K.4/20), Müşîr-i şîr-dilâ (K.4/41), Asaf-ı Hüdâvend (K.4/41), vezir-i cihân-gîr-i mülk-i ‘Osmanî (K.4/41), ser-efrâz yegâne mesned-efrûz-ı ‘ata-bahşı (K.5/22), nesak-saz-ı zeman hanıman-ı suz sitem-kârı (K.5/22), emin-i din ü devlet (K.5/23), sadr-ı ‘âli-kadr (K.5/23), Cem-rütbet (K.5/23), mu’in-i mülk ü millet (K.5/23), mâhz-ı lutf-ı Hazret-i Bari (K.5/23), vekil-i mutlak-ı şâh-ı cihân (K.5/23), kuh-ı pür-salabet (K.5/25), rikab-ı eşheb-i ‘azmi hilal-i ‘âlem-i nusret (K.5/26), tınab-ı hayme-i kadri şıhab-ı çarh-ı saları (K.5/26), cihân-efrûz ‘âlem-sûz (K.5/29).

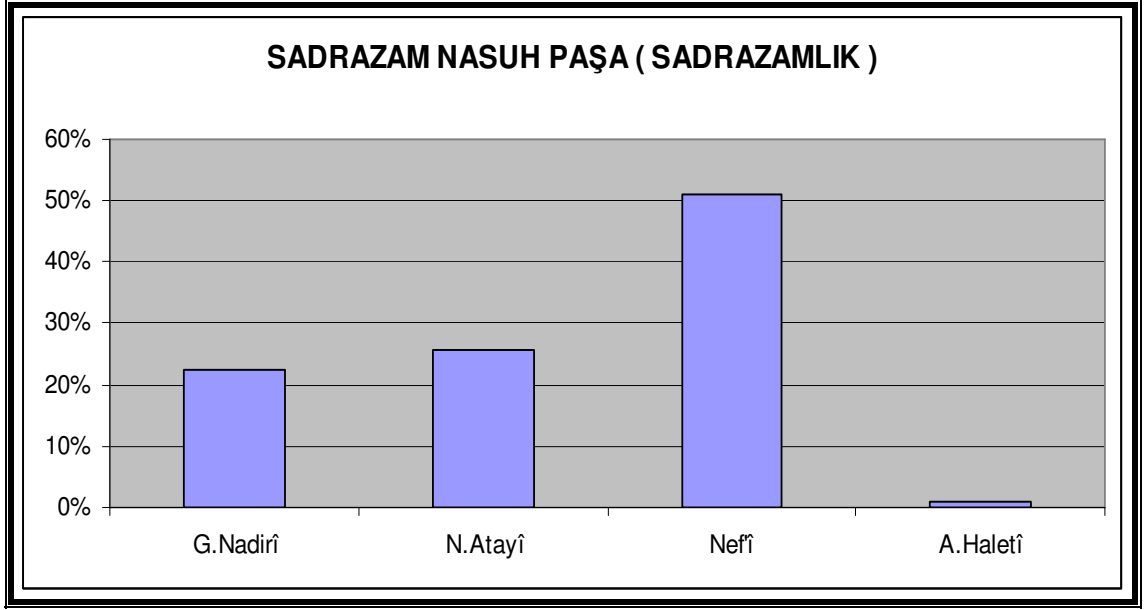
NEF’Î:

âftâb-ı şân u şüküh (K.30/19), sipihr-i hükm ü tasarruf (K.30/19), cihân-ı rüşd ü sedad (K.30/19), huçeste-zat u sûtude-sıfat u pak-nihâd (K.30/20), Müşîr-i memleket-ârâ-yı Asaf-isti’dad (K.30/21), vezir-i a’zam u Ekrem (K.30/22), yegâne saffder-i âlem (K.30/23), şeh-i ali-cenâb-ı Cem-câha (K.30/31), bülend-mertebe (K.30/44), sadr (K.30/44), Müşîr-i Cem-kadr (K.30/44), medar-ı nizam-ı cihân-ı bi-bünyad (K.30/44), be-hakk-ı sani’-i yektâ (K.30/45), be-hakk-ı Ahmed-i Muhtar u Mücteba (K.30/46), Asaf-ı sani (K.31/15), Asaf (K.31/16), efser-i Dârâya malik İskender (K.31/16), medar-ı kevkebe-i ihtişam-ı Cemşid (K.31/17), Hudâyegan-ı Müşîran-ı memleket-perver (K.31/19), Hıdiv-i bar-geh-i mesned-i cihân-bâni (K.31/19), vezir-i kevkebe-güster (K.31/20), kutb-ı çarh-ı sa’adet (K.31/23), kemâl-i dâniş ile akl-ı rasih u evvel (K.31/27), vezir (K.31/42), melek-şiyem (K.31/42), sadr (K.31/42), hulasa-i takdir-i sun’-ı Yezdanî (K.31/42), ukde-güşa-yı ahabab (K.32/21), âsumân-pâye (K.32/22), Hudâvend-i hümâyun-elkab (K.32/22), kible-gâh-ı ulemâ (K.32/23), padişâh-ı vüzerâ (K.32/23), Asaf-ı Cemşid-cenâb (K.32/23), Nasuh-ism ü Ali-kevkebe (K.32/24), şâhan-ı felek-mertebe-i ruy-ı zemin (K.32/25), sadr-ı âli-nazar (K.32/44), Asaf-ı sâhib-hüner (K.32/44), şeref-bahş-ı serir-i Cem ü tâc-ı Dârâb (K.32/44), sadr-ı kevkebe-güster (K.33/14), saffder-i sipeh-ârâ (K.33/15), Müşîr-i şîr-i salabet-hüner bir merdüm-hu (K.33/16), medar-ı maslahat-ı mülk-i maşrık u mağrıp (K.33/17), penah-ı saltanat-ı

şehriyâr-ı heft-iklim (K.33/17), serir-i câha cihân-bân-ı âftâb-efser (K.33/18), cihân-ı şevkete şâhenşeh-i felek-dihim (K.33/18), sütude Asaf-ı devran (K.33/19), vezir-i şâh-ı cihân (K.33/20), muhit-i cihân-ı tekerrüm ü terkim (K.33/35).

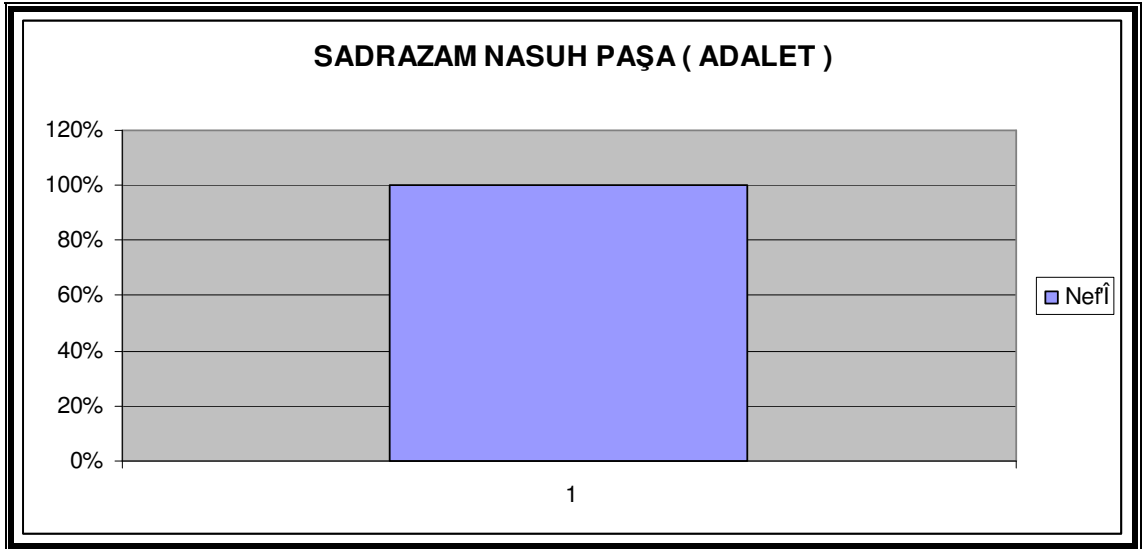
AZMÎ-ZÂDE HALETÎ:

Bezm-i âsaf-ı şâh-ı Süleyman-rütbe (K.39/15).

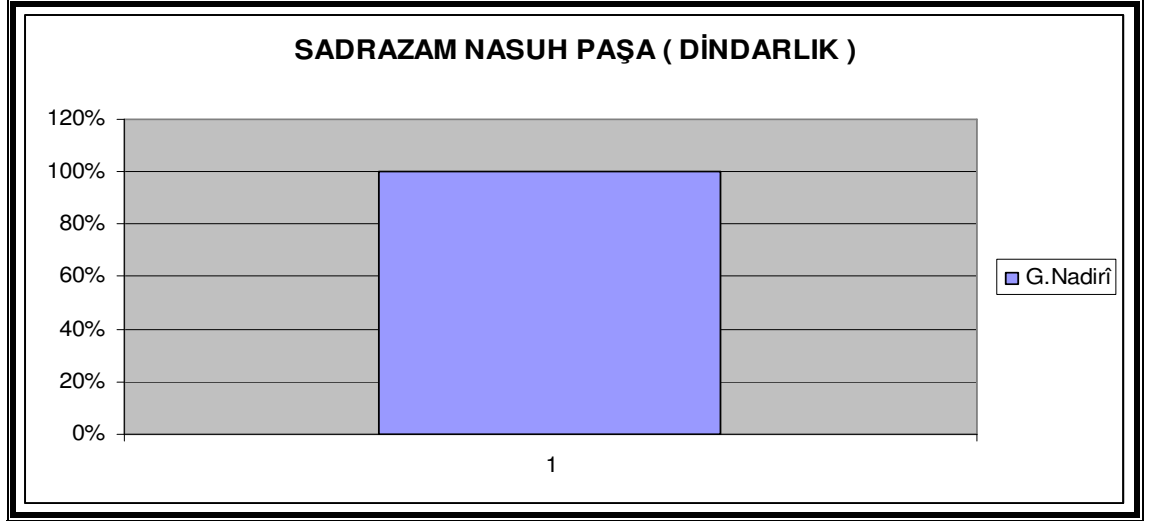
2) Adalet:

dâver-i 'alem-efrâz-ı mülk-i dâniş ü dâd (K.30/18), kâm-kâr-ı felek evreng-i adalet (K.32/19), dâd-penah-ı fukara (K.32/23)(Nef'î).

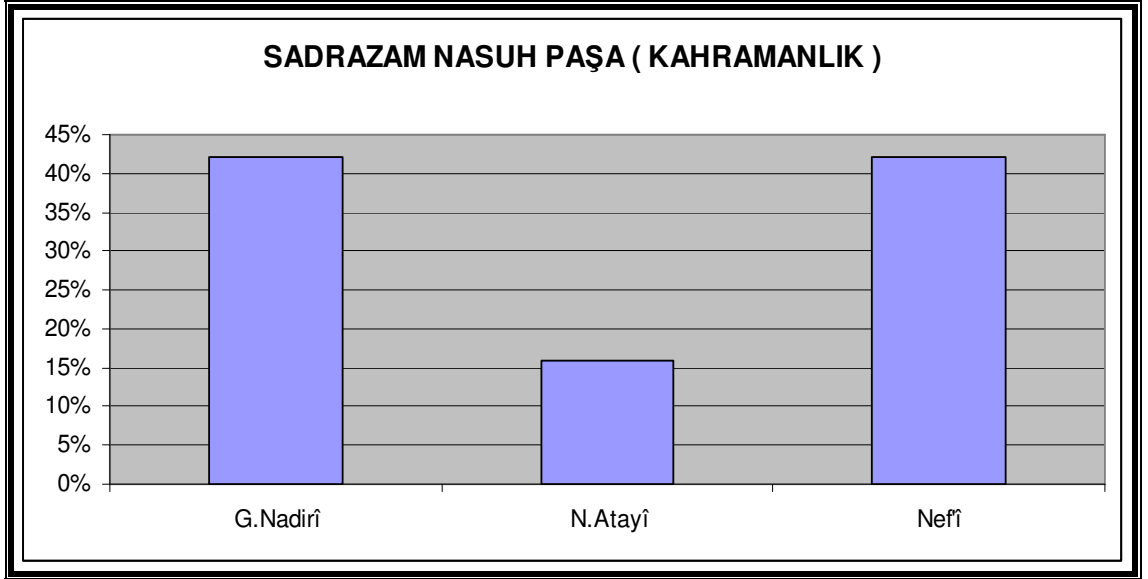
3) Dindarlık:

nizam-ı devlet-i İslamiyan (K.27/13)(G.Nadirî).

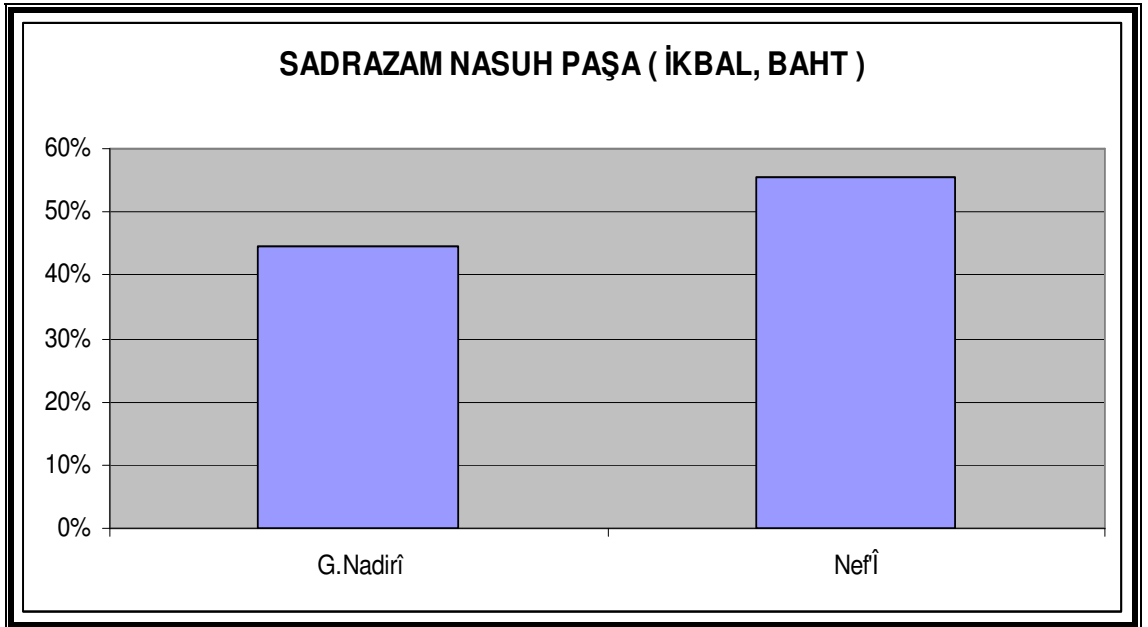
4) Kahramanlık / Savaşçılık:

Nerre-şîr-i 'adu-gir-i pür-salabet (K.26/22), muzaffer asaf-ı sâhib-kırân (K.27/1), sâhib-kırân-ı rûzgâr (K.27/14), Kahraman-ı div-keş (K.27/14), ser-leşker-i kişver-sitân (K.27/14), Haydar-ı düşmen-şiken (K.27/15), Rüstem-i husrev-nişan (K.27/15), şîr-i Behrâm-intikam-ı bişe-zar-ı girûdar (K.27/16)(G.Nadirî), Tehem-ten-i sani (K.4/16), dilîr-i ma'reke-ârâ (K.4/16), Hidiv-i Giv-salabet (K.4/17)(N.Atayî), dilîr-i ma'reke-perdaz-ı Kahraman-savlet (K.30/21), dilîr-i ma'reke-i arsa-i Nerîmânı (K.31/17), Kahraman-ı zaman (K.31/21), şeh-süvâr-ı dilaver (K.31/22), şeh-süvâr-ı saff-ı meydan-ı sa'adet (K.32/19), takvîyet-bahş-ı zafer (K.32/21), silsile-bend-i a'da (K.32/21), Kahraman-ı halim (K.33/16)(Nef'î).

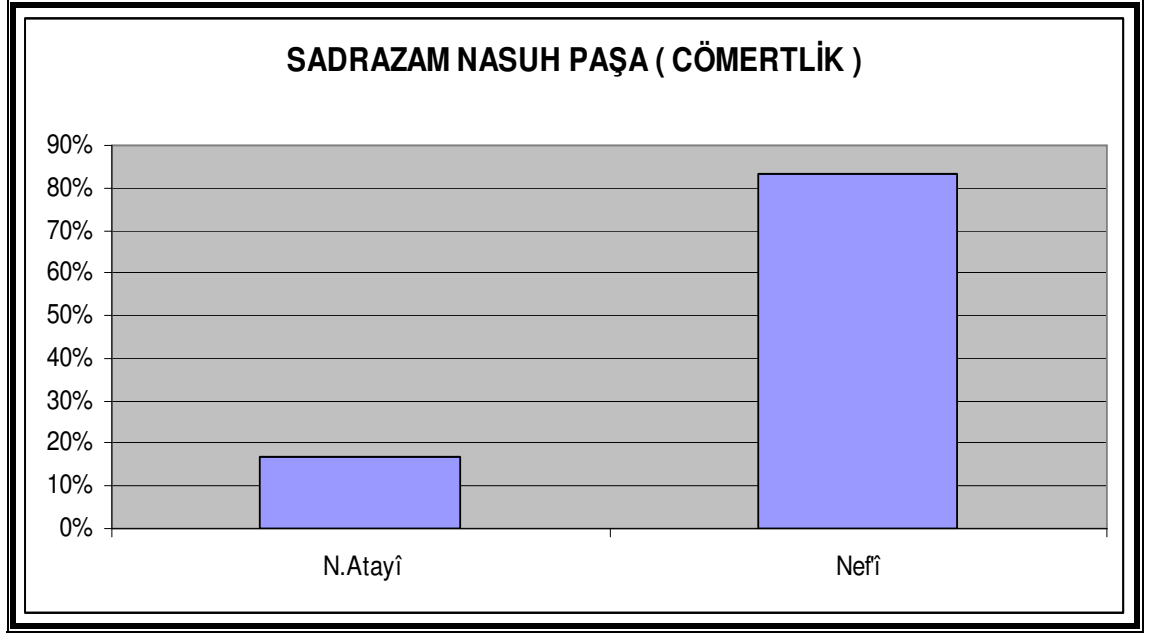
5) İkbâl, Baht, Talih:

Sitâre-kevkebe (K.26/18), dâver-i bülend-ahter (K.26/20), mir-i Bercis-ihtîşâm-ı bezm-gah-ı 'izz ü şan (K.27/16), ferman-revâ-yı kâm-rân (K.27/17)(**G.Nadirî**), Güşade-baht u kavi-tali' ü bülend-ikbal (K.30/20), felek-şükuh (K.31/42), Müşteri-kevkebe (K.32,22), düstur-ı Utarid-menşur (K.32/22), kâm-kâr-ı bahr-dilâ (K.33/35)(**Nefî**).

6) Cömertlik:

cevher-i hak-i der-i sadr-ı kerem-dârı (K.5/21)(**N.Atayî**), muhit-i cud u kerem (K.30/19), himmet-amuz-ı kerem (K.32/22), yed-i mü'eyyed-i baht-ı Hudâyegan-ı kerim (K.33/13), cihânsitan-ı kerem-pişe (K.33/16), kerim-i ebr-kefa (K.33/35)(**Nefî**).

SALİH PAŞA

A) Methiye Bölümlerinin Genel Bir Değerlendirmesi

Nailî, üç kaside yazdığı Salih Paşa'yı gökyüzü makamlı bir sadrazam olarak över. Yeryüzü, Onun cömertliğiyle attarın tezgâhıdır. Deniz dalgası gibi olan cömertlik eli rica eteğinin sahilini mücevherle doldurur. O, temkin sahibi bir vezirdir. Padişahın malına vekildir, bilgisini dünya takdir etmektedir. Kulları, onun makamında semurdan kıyafet giyip oturacağını sanmışlardır ama onun siyah semuru saadet şerefının gecesidir, o gecede görünen parlaklık ise onun temiz yüzüdür. Onun adaletine Nuşirevan, cömertliğine ise Hatem hayrandır. Bahtının yıldızı yücelik göğünün süsüdür. Bilgi, cömertlik, yiğitlik ondadır, her bakımdan olgundur. Osmanlı sülalesi onun cömertliğiyle anılır, halk onun geleceği için hep duacıdır.

Ahter-i burc-ı şeref Hazret-i Salih Paşa

K'olmuş endişesi hem-vâre salâh-ı reh-i din (K.16/8)

Cevrî, Salih Paşa için kaleme aldığı kasidesinde onun için kullanmış olduğu övgü kalıplarıyla birlikte çeşitli benzetmelerde yapmıştır. O, şerefli bir vezirdir. Makama güneş gibi ışık saçar. Müşteri yıldızı onun makamını görse kendi makamını unuttur. Tedbir ilminde onun kadar kimse yetenekli değildir. O, Aristo'nun akıyla ve Asaf'ın olgunluğuyla arkadaşır. Bahara adalet öğretmeye imkanı olsa laleyle reyhanı renk ve koku olarak gül yapar. O, adalet eliyle dünya mülkünü imar ederek dünyaya bayındırlığın parlaklığını gösterir.

Revnağ-ı din ü düvel hazret-i Salih Paşa

Mazhar-ı sırr-ı kemâl-i kerem-i Rabbânî (K.21/10)

Zuhurî, Salih Paşa'yı güneş gönüllü vezir olarak tanıtır. O, adaletinin güneşiyle dünyayı aydınlatan, adaletiyle âlemi tamir eden, adaletiyle zamanı süsleyendir. Böyle sağlam bir vezir daha önce gelmemiştir. Kahraman gibi savaşır, Rüstem gibi kılıç tutar, Nerîmân gibi parlaklık saçar, cömertlik güneşinin doğusudur.

Maşrık-ı mihr-i kerem Hazret-i Salih Paşa

İtdi fersûde zaman pâyine rûy-ı tevhîr (K.9/4)

B) Kalıplar ve Grafikler

1) Sadrazamlık:

NAİLÎ:

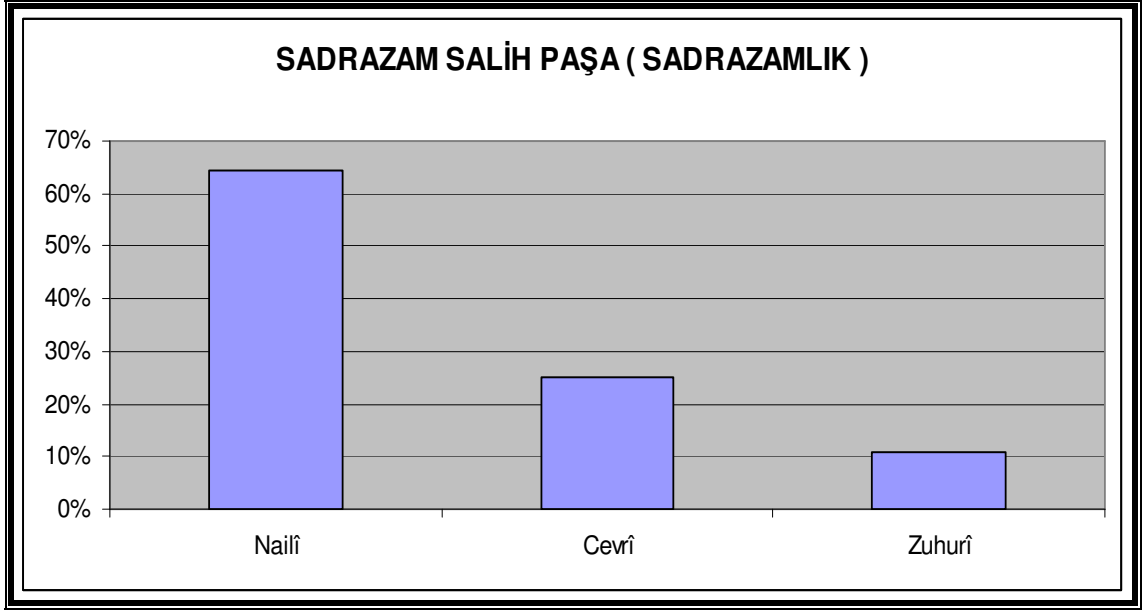
Sadrü'l-vüzera asaf-ı a'azam (K.15/17), hayret-figen-i akl-ı hod-ârâ (K.15/17), paşa-yı kader-kevkebe (K.15/18), nâm-âver-i Salih (K.15/18), makbul-i pesendide-i Mevlâ (K.15/19), minnet-keş-i ikbal-i cihân-gir (K.15/22), sadr-ı felek-meretebe (K.15/23), efruhte-i kandil-i şeb-ârâ (K.15/23), asaf-i sâhib temkin (K.16/1), perveriş-yafte-i nüh-sadef-i çarh-ı berin (K.16/2), dürr-i semin (K.16/3), Asaf (K.16/11), mû'temen (K.16/11), kadr-şinas (K.16/11), sadr (K.16/11), lâmekân-pâye (K.17/10), felek-saye (K.17/10), arş-ı pirâye-cihân (K.17/10), dâver-i Pakize-şu'un (K.17/10), ukde-i hatır-ı gam (K.17/11), dağ-ı dil-i cevri ü sitem (K.17/11), gurre-i id-i meserret (K.17/12), seher-i 'âlem-i feyz (K.17/12), ruz-ı nevrüz-ı sa'adet (K.17/12), şeb-i kadr-i meymun (K.17/12), zib-i eyvan-ı Hamel (K.17/13), mihr-i mâhal sadr-ı ecel (K.17/13), takvim-i cihân-giri-i İskender ü Cem (K.17/14), nakd-ı vakt-ı Haşem ü tantana-i Afridun (K.17/14), mesned-ârâ-yı serir-i azamet (K.17/16), rayiz-i hınk-ı sa'adet (K.17/17), rayet-efrâz-ı zafer (K.17/19), mihr-i Enver-sıfat (K.17/28), mâh-i felek-menzilet (K.17/28), Füzûzan-ı Güher (K.17/28), nüh-sadef-i ayine-gun (K.17/28).

CEVRÎ:

Asaf-ı âli-şân (K.21/1), memleket-ârâ-yı Süleyman-kadr (K.21/2), Hatem-i padişeh-i mülk-i cihân erzani (K.21/2), sadr-ı kader-kevkebe (K.21/3), menşur-ı sadaret şeref-i 'ünvan (K.21/3), matla'-ı mihr-i zıya-küster-i ruz-ı fitrat (K.21/7), maşrık-ı subh cihân-tab-ı dem-i imkanı (K.21/7), sâhib-i mesned-i a'la-yı cihân-pirâ (K.21/8), malik-i mansıb-ı vâlâ-yı kader-ferma (K.21/8), cümletü'l-mülki şehenşâh-ı vezir-i a'zam (K.21/9), zinet-efza-yı nizam u nesak-ı 'Osmanî (K.21/9), revnak-ı din ü düvel (K.21/10), sadr-i zeki (K.21/11), düstur-ı mu'alla (K.21/30).

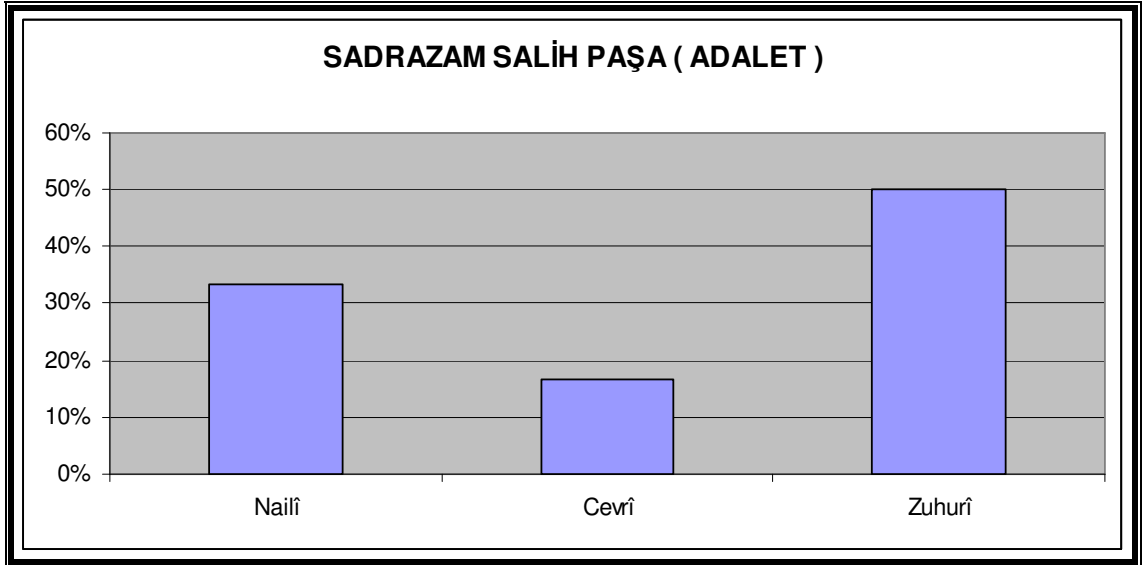
ZUHURÎ:

asaf-ı hurşid-zamir (K.9/1), sadr (K.9/2), Süreyya-mesned (K.9/2), Nerîmân-fer (K.9/3), kâr-fermâ-yı cihân (K.9/5), nizam-aver-i hal-i 'alem (K.9/18).

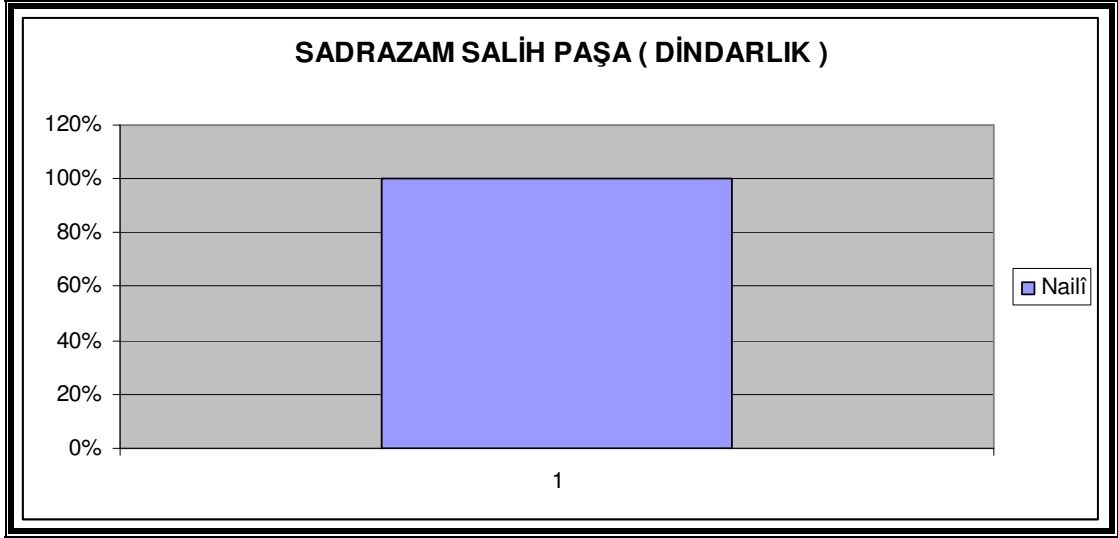
2) Adalet:

rabita-bend-i kanun (K.17/13), ma'delet-kâr (K.17/18)(**Nailî**), şeh-i dâd-gerün Asaf-ı ferman-ranı (K.21/30)(**Cevrî**), ma'dileti 'âlem-gir (K.9/1), ma'delet-ârâ-yı zaman (K.9/5), ma'delet-pişe (K.9/18)(**Zuhurî**).

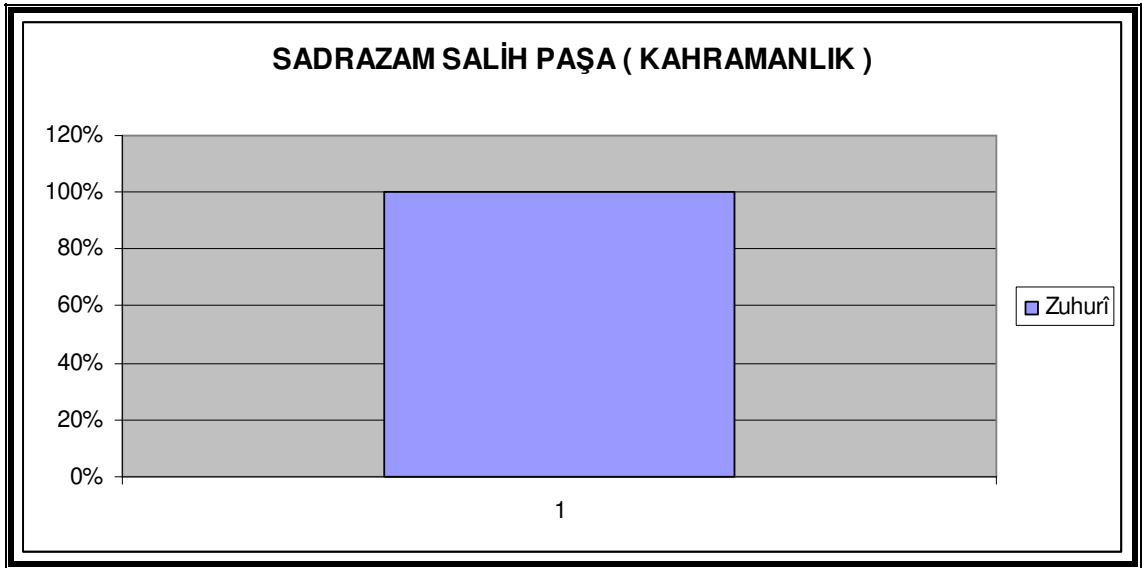
3) Dindarlık:

Nazım-ı din ü düvel (K.17/13)(**Nailî**).

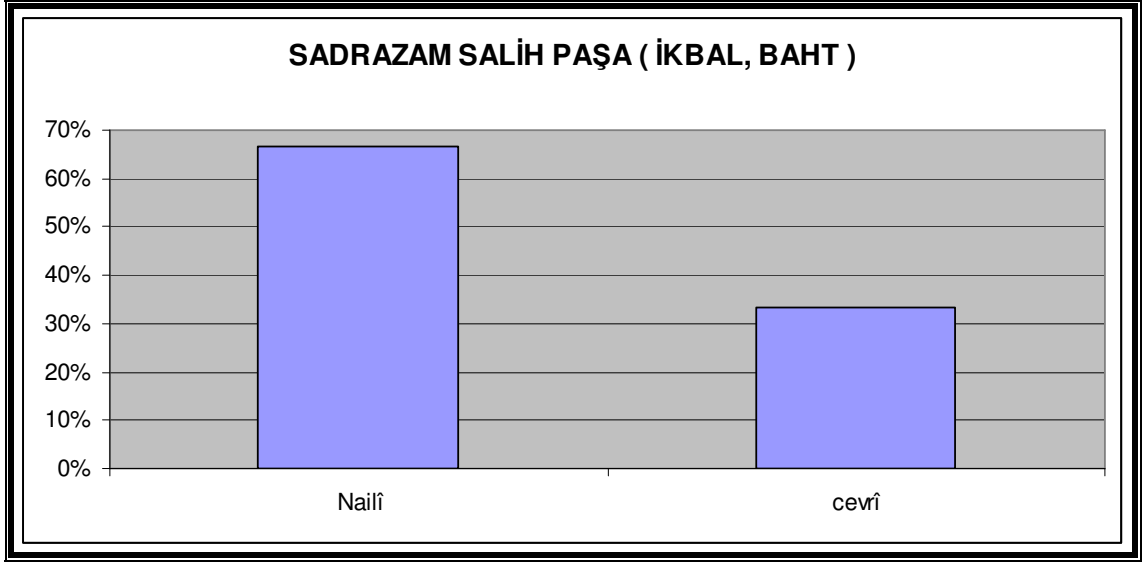
4) Kahramanlık / Savaşçılık:

Kahraman-ceng (K.9/3), Rüstem-şemşir (K.9/3), Behmen-i tefrika-endaz-ı sufuf-ı a' da (K.9/3)(Zuhurî).

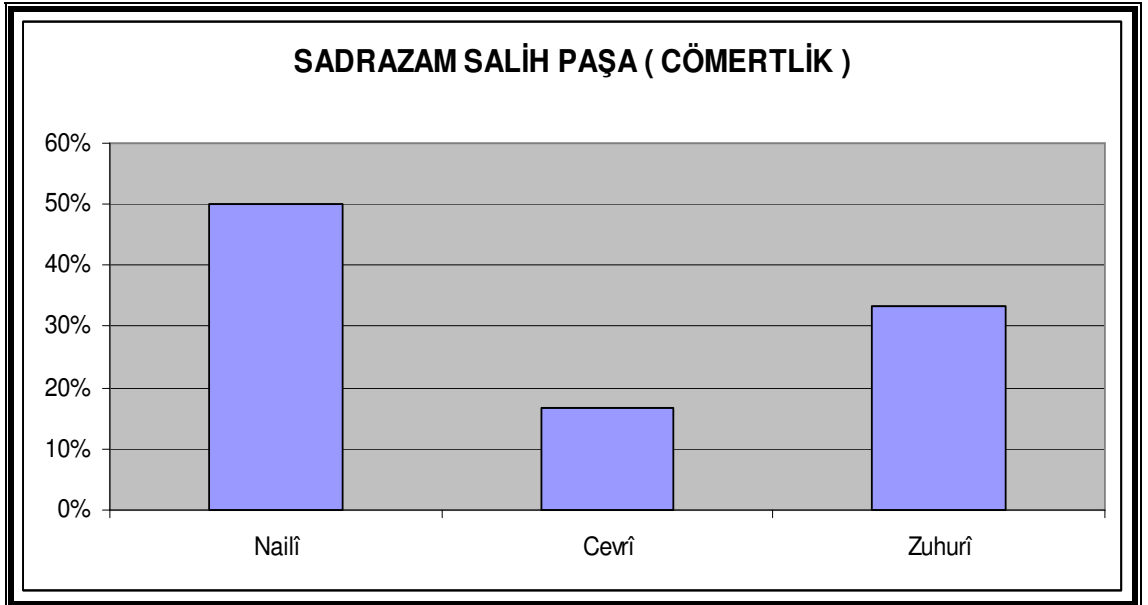
5) İقبال, Baht, Talih:

Ahter-i burc-ı şeref (K.16/8), tab-dih-i baht-ı zebun (K.17/11)(Nailî), felek-mertebe (K.21/30)(Cevrî).

6) Cömertlik:

Hırz-ı bazı-yı kerem (K.17/11), bahşış-amuz-ı kerem (K.17/15), kerem-pişe (K.17/18)(**Nailî**), mazhar-ı sırr-ı kemâl-i kerem-i Rabbanî (K.21/10)(**Cevri**), sada-yı kerem (K.9/1), maşrık-ı mihr-i kerem (K.9/4)(**Zuhurî**).

HALİL PAŞA

A) Methiye Bölümlerinin Genel Bir Değerlendirmesi

Halil Paşa için yazılmış olan tek kaside Nef'î'ye aittir. Onun bahtına Allah tarafından iyilik eli sunulmuştur. Elindeki mühürle Acem, Arab, Hind, Çin ve Bulgar ona itaat eder. Memleketine eklemek istese, İran ülkesinin tamamı belki Turan bile elindedir. Rüstem gibi kahraman olan askerlerinden dolayı ona kimse düşman olamaz. Vezirlerin Tehemten'i, Cem yıldızlı Kahraman, adalet ve cömertlik dünyasıdır. Kılıcını şimşek gibi çektiği an dünyaya ateş saçar. Onun zamanında fitne yaşanmamıştır.

Yegâne şâhsüvâr-ı dilîr ü çâpük kim

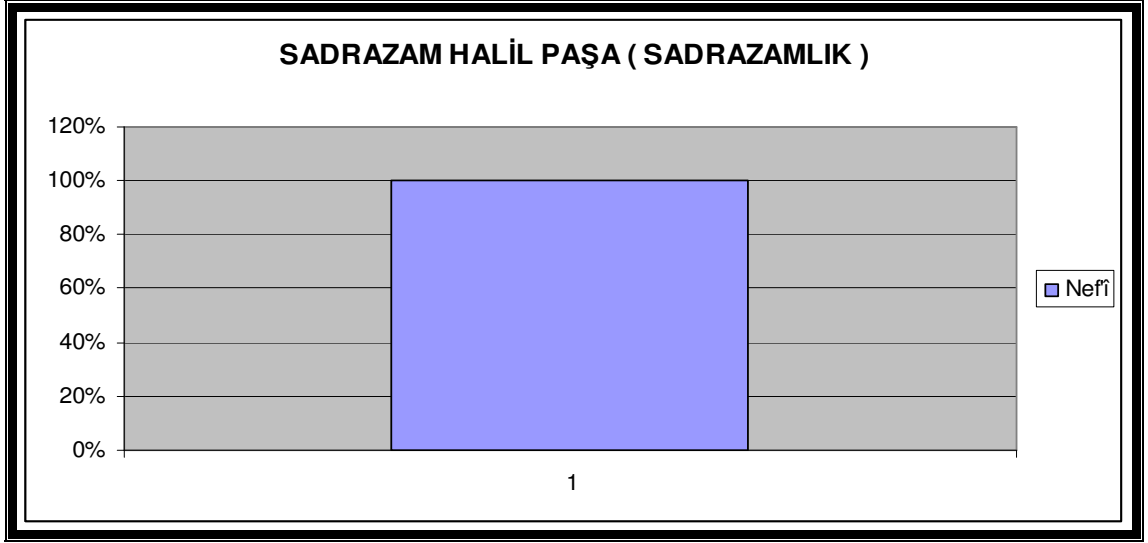
Olur şikârı 'adû basmadan rikâba kadem (K.38/16)

B) Kalıplar ve Grafikler

1) Sadrazamlık:

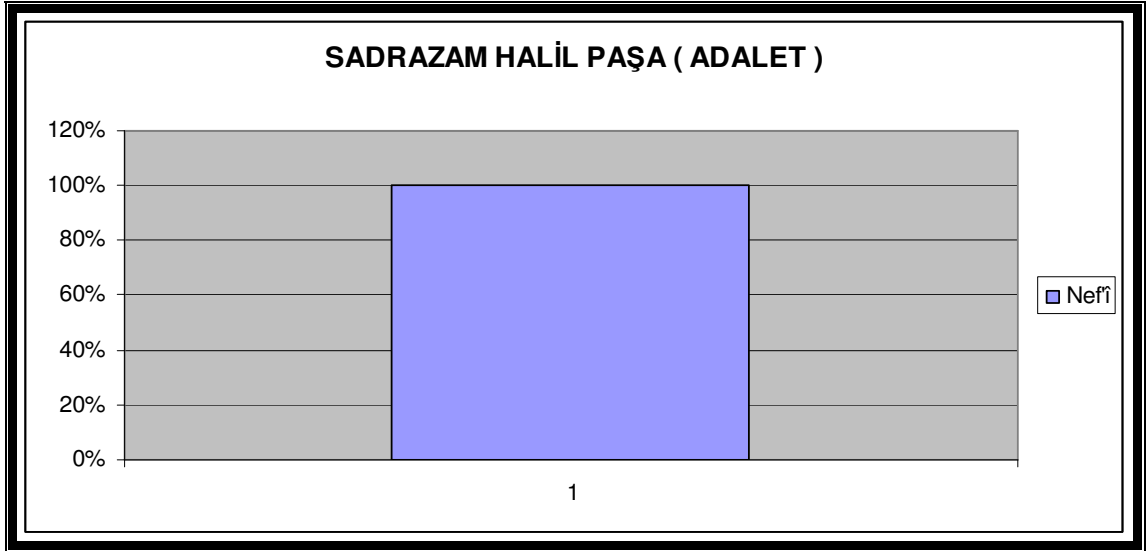
NEF'Î:

Vezir-i Ferruh-dem (K.37/1), şükuh-ı tab-ı şikenc-i külah-ı Behmen ü Cem (K.37/11), penah-ı ehl-i hüner (K.37/12), dâver-i huçeste-nihad (K.37/12), mürebbi-fuzala (K.37/12), asaf-ı sütude-şiyem (K.37/12), âsmân-ı şevket ü şân (K.37/13), âftâb-ı evc-i himem (K.37/13), serir-i câha cihân-dâver-i felek-dergah (K.37/14), cihân-ı haşmete şâhenşeh-i sitâre-haşem (K.37/14), eşi'a-i pertab-ı nur-ı kevkeb (K.37/18), fitil-i şem'-i zer-endud-ı neyyir-i a'zam (K.37/18), cihân-güşa sadr (K.37/28), sütude cihân-bân-ı a'del ü Ekrem (K.37/28), vezir (K.37/28).

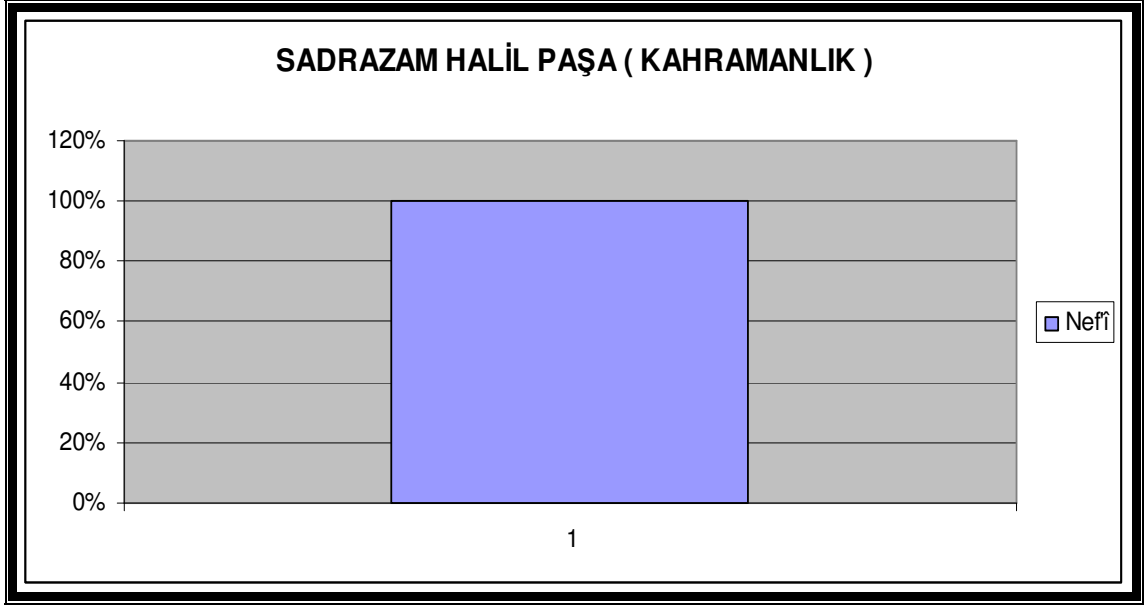
2) Adalet:

Cihân-ı adl ü kerem (K.37/13)(Nef'î).

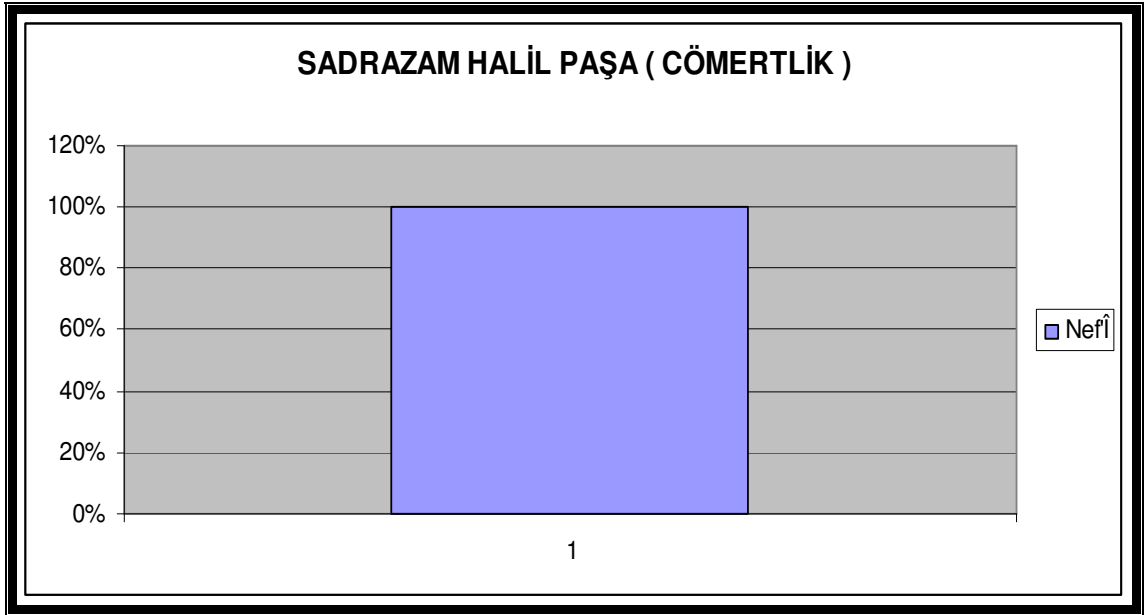
3) Kahramanlık / Savaşçılık:

Berat-ı mansıb-ı sâhib-kırâni-i âlem (K.37/2), bila-mücadele tuğra-yı feth-i mülk-i Acem (K.37/3), Tehemten-i vüzerâ (K.37/11), Kahraman-ı Cem-kevkeb (K.37/11), sipeh-şikaf-ı yegâne (K.37/15), yegâne şâhsüvar-ı dilîr ü çapük (K.37/16), zafer-penah (K.37/28)(Nef'î).

4) Cömertlik:

Muhit-i 'âlem-i cud (K.37/13), medar-ı zindegi-i can-ı lutf u cism-i kerem (K.37/17)(Nef'î).

HÜSEYİN PAŞA

A) Methiye Bölümlerinin Genel Bir Değerlendirmesi

17. yüzyılda sadrazam olarak görev yapmış olan birçok Hüseyin Paşa vardır. Bu kişiler çeşitli lakaplarla anılmaktadırlar. Sadrazamlara sunulan, incelediğimiz kasidelerin başlıklarında bu sadrazamların bir kısmının ismi tam olarak verilmiş, bir kısmının ismi ise sadece Hüseyin Paşa olarak geçmiştir. Bu sebeple biz, isimleri verilen sadrazamların dışında kalan kişileri sadece Hüseyin Paşa olarak aldık.

Azim, Amuca-zade Hüseyin Paşa'ya bir kaside sunmuştur. O, yüksek doruğun güneşidir. Savaş meydanının Ruyinten'i, düşman saflarını yaran Rüstem'dir. Cömert, bilgili, adildir. O, adaletli zamanında arslanın inini ceylanın haremî eylemiştir. Lutfunun ilkbaharında aşüfte bülbülün gönlünün kandamlası goncaya naz eder. O, Anadolu'nun, Arab'ın, Hind'in ve Acem'in padişahının vekilidir. Din düşmanları, onun saldırısının ihtişamını görünce güzellerin kâkülü gibi birbirlerine girerler. O, öyle bir sadrazamdır ki korkusunun dehşetiyle dokuz felek büyüklük nüshasına yemin eder.

Hüseyin nam u Hasan kevkeb-i 'Âlî-fitrat

Ziver efgende-i ârâmgeh-i sadr-ı a'zam (K.3/13)

Üsküdarlı Sırrî, Amuca-zade Hüseyin Paşa için yazmış olduğu kasidesinde melek huylu bir kişinin makamı teşrif ettiğini söylemektedir. İskender'in ülkesinin gökyüzü, onun şevketli mekânına çadırıdır. Devletin makamına Asaf yetenekli bir vezirdir. Düşman askeri çekirge ordusu gibi olsa da düşman saflarını yaran o yegâne yiğit onları hiçe sayar. O, savaş meydanında zamanın Kahraman'ıdır ki Tehemten ona hizmet etse yeridir. Züleyha, onun iyiliğinin şahidi olan ışık bağıslayan güzelliğini görseydi Yusuf ile vuslatı anmazdı. Zamanın cömert kişisinin yanında cevher yığını kül olmuş bir vücut gibidir.

Ferîd-i âsaf-ı zi-şân-ı Hüseyin Paşa kim

Ödur yegâne-i 'ahd ü güzide-i efrâd (K.8/11)

Nâbî, Amuca-zade Hüseyin Paşa için bir kaside yazmıştır. Buna göre Hüseyin Paşa, ay ihtişamlı bir vezirdir. İzzet silsilesinin seçkin halefi, cömertlik madenin cevheridir. Vezirlerin gözünün nuru, ulemanın kalbinin kuvvetidir. Vezirlik makamını süsleyen, sadarete parlaklık verendir. Hüner mumunun ışığı, cömertlik göğünün bulutudur. Yüce adı göklere ulaşmıştır. Devlet dairesinde yer alıp da onun büyük

makamında köle olmayan yoktur. Onun ahlakını yazmaya Cem ve Key uygun değildir, çalışmasını anlatmaya Rüstem ve Sam layık değildir.

Heykel-i bâzû-yı ikbal Hüseyin Paşa kim

Sülem-i kasr-ı celâli olamaz heft-ecrâm (K.13/59)

Mezakî'nin Deli Hüseyin Paşa için yazmış olduğu tek kasidede onu âlemin övülen sahibi olarak nitelendirir. O, cömertlik sofrasının velinimetidir. Osmanlı mülkünün ortada olan biricigidir. Osmanlı tahtının ayağı onunla değer bulur. Savaş meydanında, Rüstem gibi hücumuyla ve Nerîmân gibi saldırısıyla düşmanı yola getirir. Gökyüzünde görünen yeni ay değil onun astığı keskin kılıçtır. Dünya devletinin göğünün takı, kapısıdır ki kapıcısı bu gökyüzüne baş eğmeden geçemez. Onun zamanında perişan haller görünmez olmuştur.

Be-nâm-ı safha-i inşa Hüseyin Paşa kim

Şeref-fezâ-yı beyândur bedî'i 'üvânı (K.23/18)

Sabit, Nemçe barışını sağlayan Hüseyin Paşa'ya sunduğu kasidede onun için İsa nefesli vezirdir der. Vücudunun her bir tarafı ilim, erdem, hüner ehli ve söz ustasıdır. Devletin yüzünün nuru, İslam güzelliğinin aynasıdır. Felek onun şânına layık olan ikramın ne olduğunu bilemez.

Vefk-i dihim-i sadaret Hüseyin Paşa kim

Çarh bilmez nicedür şânına lâyük ikrâm (K.41/33)

Nef'î, Hüseyin Paşa için tek kaside sunan şairler arasında yer alır. Onun zamanında gam, âlemde Anka gibi görünmez olmuş, devletin müjdesi ilahi ve davullarla dolmuştur. Yeryüzü onun adaletinin sevincinin bereketiyle doludur; zaman, düzeninin isteğiyle sevinçlidir. Onun zamanı bir başka zamandır böyle kutlu zaman her daim olmaz. Onun adaletli zamanının sevinciyle matem dünyaya sur olur. O mülkü süsleyen savaşçı paşadır ki ona hem ülkeyi düzenleyen hemde Rüstem denilse yeridir. Işığın endişe âlemine biraz olsa düşseydi, belirsizlik engelinin derin sırrı gönüle görünürdü. Eger ilkbahar bulutuna cömertlik denizinden maya alırsa onun bir çiğ tanesi cehennemi sonsuz cennet eder. O, Kahraman hamlelidir ki meydana girip dolaştığı zaman âlem sarsılır. Ne ejderdir, ne Anka'dır ne de şimşek süratindeki Burak'tır, o menzile Cebrailden önce gidecek yerin sonuna erişendir.

Hüseyin-ism ü Ali-siret hıdv-i âlem-ârâ kim

Neşat-ı ahd-i adliyle cihana sur olur matem (K.39/13)

B) Kalıplar ve Grafikler

1) Sadrazamlık:

AZİM (AMCU-ZADE HÜSEYİN PAŞA):

Âftâb ‘azamet (K.3/10), neyyir-i evc-i rif’at (K.3/10), lüccegâh-ı şefkat-ı mevce-i girdab (K.3/10), güle kub-ı Zühal (K.3/11), meh-i nev (K.3/11), Hüseyin nam u Hasan kevkeb-i ‘Ali-fitrat (K.3/13), ziver efgende-i aramgeh-i sadr-ı a’zam (K.3/13), dest-berbeste-i aramgehi-reşk-Dârâ (K.3/16), gerdan-ı ser-i ‘ayşgehi gayret-i cem (K.3/16), vekil-i şeh-i Rum u ‘Arab u Hind u ‘Acem (K.3/24), Dâver-dârâ (K.3/31), ‘azamet-i bim (K.3/31).

ÜSKÜDARLI SIRRÎ (AMCU-ZADE HÜSEYİN PAŞA):

ferište-nihâd (K.8/10), ferid-i asaf-ı zi-şân (K.8/11), yegâne-i ‘ahd ü güzide-i efrad (K.8/11), vezir-i nik-siyer (K.8/12), dâver-i huçeste-eser (K.8/12), mekân-ı şevkete İskender-i sipihr hayam (K.8/14), makam-ı devlete destûr-ı Asaf-isti’dad (K.8/14), mücavir-i der-i devlet-i sa’id necib (K.8/20), murabıt-ı taraf-ı çetr-i rif’ati evtad (K.8/20), vezir-i pür-himem (K.8/34), dâver-i melek-şiyem (K.8/34).

NÂBÎ (AMCU-ZADE HÜSEYİN PAŞA):

asaf-ı meh-kevkebe (K.13/58), hurşid-gulam (K.13/58), güzide halef-i dûde-i ‘izzet (K.13/60), nur-ı çeşm-i vüzera (K.13/62), kuvvet-i kalb-i ‘ulema (K.13/62), tâc-ı fark-ı vükela (K.13/62), kura-i ‘ayn-ı hükkam (K.13/62), mesned-ârâ-yı vezaret (K.133/63), küleh-efrâz-ı şeref (K.13/63), revnak-efza-yı sadaret (K.13/63), edeb-amuz-ı kiram (K.13/63), pertev-i şem’-i hüner (K.13/64), ahter-i burc-ı edeb (K.13/64), mive-i şâh-ı ikram (K.13/64), nüsha-i hırz-ı eman (K.13/65), heykel-i ta’viz-i zaman (K.13/65), ‘akıl-ı taze-kün-i şime-i eslaf-ı kiram (K.13/66), veliyyü’n-ni’am-ı kubbe-nişinan (K.13/75), asaf-ı dehr-ârâ (K.13/84), fahr-i kiran (K.13/86), Asaf (K.13/87), saf-dil (K.13/87), pak-tebar (K.13/87), sadr (K.13/87), terakki-dih-i ecdad-ı ‘izam (K.13/87), müntehab-ı nüsha-i himmet (K.13/88).

MEZAKÎ (DELİ HÜSEYİN PAŞA):

Nümune-i çemen-i baht-ı Yusuf-ı sani (K.23/15), sütude-malik-i ‘âlem (K.23/16), ‘aziz-i Mısr-ı vücud (K.23/16), medar-ı saltanat-ı taht-ı mâh-ı Ken’ânî

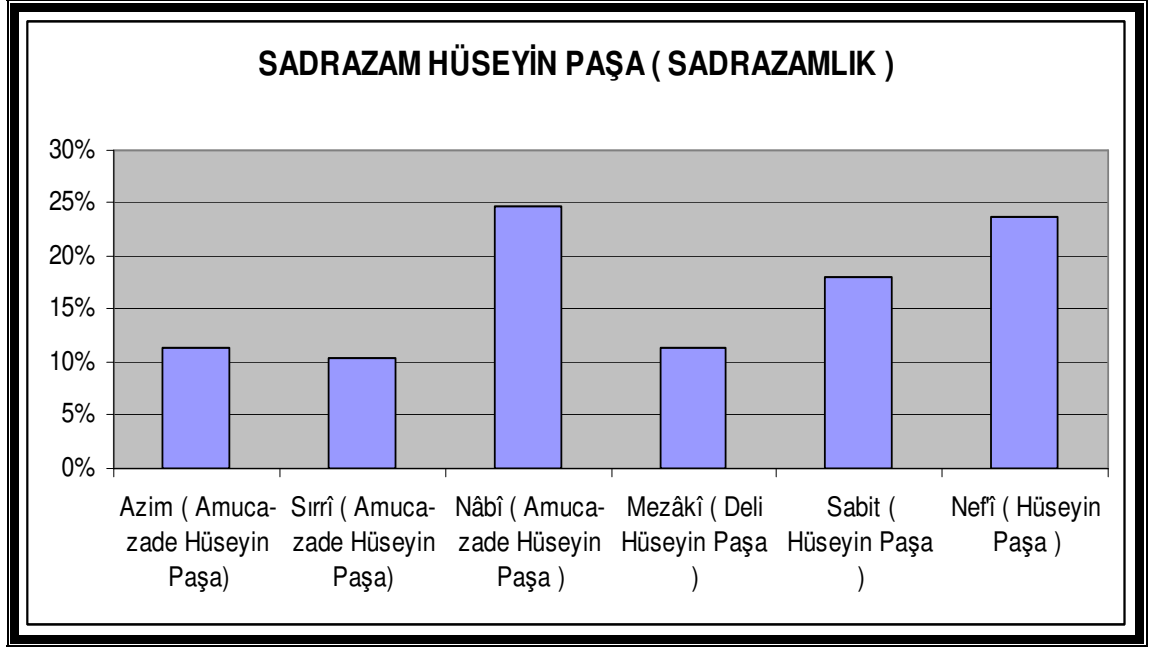
(K.23/16), semiyy-i silsile-i Dârân-ı şîr-i Yezdânî (K.23/17), be-nam-ı safha-i inşa (K.23/17), misal-i taht-ı felek-pâye-i Süleymânî (K.23/20), vezir-i Cem-şeref (K.23/34), âsaf-ı nigîn-be-kef (K.23/34), yegâne-i a'yân-ı mülk-i 'Osmânî (K.23/34), kıvam-ı mebani-i 'ızz ü devlet (K.23/35), be-nâmı meratib- feza-yı rif'at (K.23/36).

BOSNALI SABİT (HÜSEYİN PAŞA beray-ı sulh-ı Nemçe):

Mefhar-ı sadr-ı güzınan-ı sera-perde-i câh (K.41/29), server-i kubbe-nişinan ü ser-efrâz-ı 'izam (K.41/29), hal-i vech-i 'azamet (K.41/30), nur-ı cemal-i devlet (K.41/30), saykal-ı saltanat (K.41/30), ayine-i hüsn-i İslam (K.41/30), zib-i düşize-i şân (K.41/31), maşıta-ı hüsn-i zaman (K.41/31), maslahat-saz-ı cihân (K.41/31), şane-zen zülf-i meham (K.41/31), asaf-ı mühür-be-kef (K.41/32), dürre-i iclal-sadef (K.41/32), Kurretü'l-'ayn-i şeref (K.41/32), gurre-i baht-ı eyyam (K.41/32), vefk-i dihim-i sadaret (K.41/32), sadr-ı 'İsi-nefes (K.41/51), Asaf-ı Hızır-asar (K.41/51), tabib-i maraz-ı 'am ü mizac-ı eyyam (K.41/51), nahl-bend-i çemen-i huld Cenâb-ı Rıdvân (K.41/75).

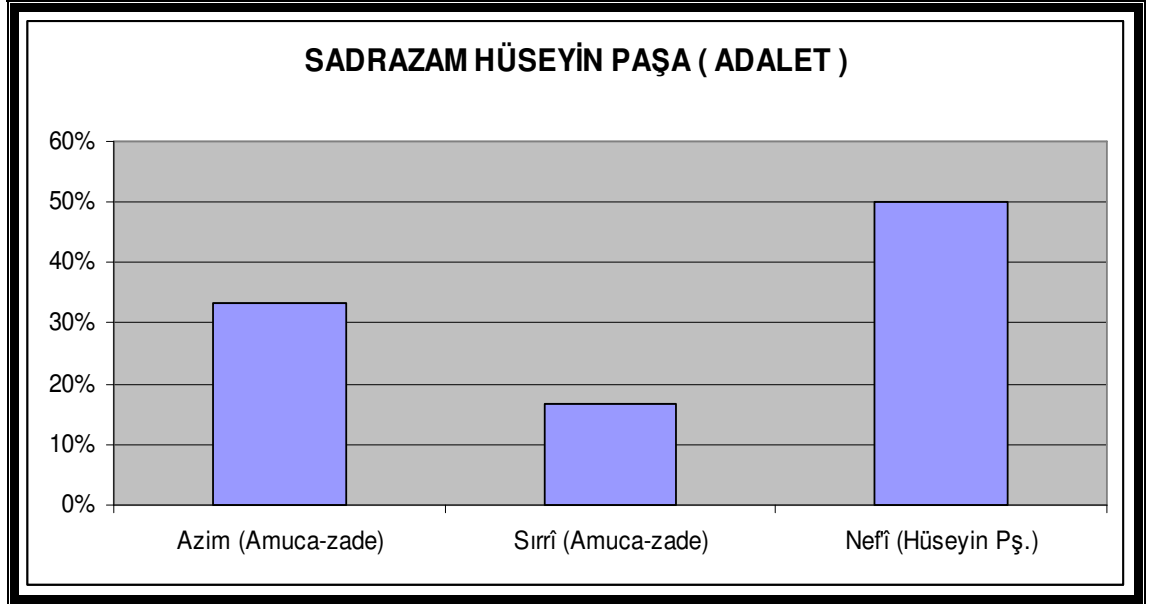
NEF'Î (HÜSEYİN PAŞA):

Felek peyman-e-i sahba (K.39/3), cihân işret-serâ-yı Cem (K.39/3), dem-i evvel bahar u mevsim-i nev-rûz-ı sultânî (K.39/7), zaman-ı devlet (K.39/7), asaf-ı zi-şân (K.39/8), Süleyman u sipâh u taht u mülk ü efses ü Hatem (K.39/8), mu'alla-pâye (K.39/9), destur-ı şehenşâh-ı zemin (K.39/9), vekil-i re'y-i pür-nuru felekde neyyir-i a'zam (K.39/9), mürebbi-i ahali (K.39/10), nizamü'l-mülk-i ahd-ârâyiş-i ma'mure-i âlem (K.39/10), güzide merdum-i kamil (K.39/11), güşade-ruy, nazik-dil, huçeste-zat, Ferruh-dem (K.39/11), cihân-salar-ı âli-şân (K.39/12), cihân-gir-i kader-ferman (K.39/12), cihân-bân-ı felek-eyvan vezir-i a'zam u Ekrem (K.39/12), Hüseyin-ism ü Ali-siret hıdiv-i 'âlem-ârâ (K.39/13), paşa-yı mülk-ârâ-yı cengaver (K.39/14), Nizamü'l-mülk (K.39/14), düstur-ı mu'azzam (K.39/15), fûruğ-ı âftâb-ı re'y-i âlem-gîr (K.39/18), fûruzan şeb-çerâğ-ı dūd-man-ı 'âlem ü âdem (K.39/18), vezir (K.39/38), Sadr (K.39/38).

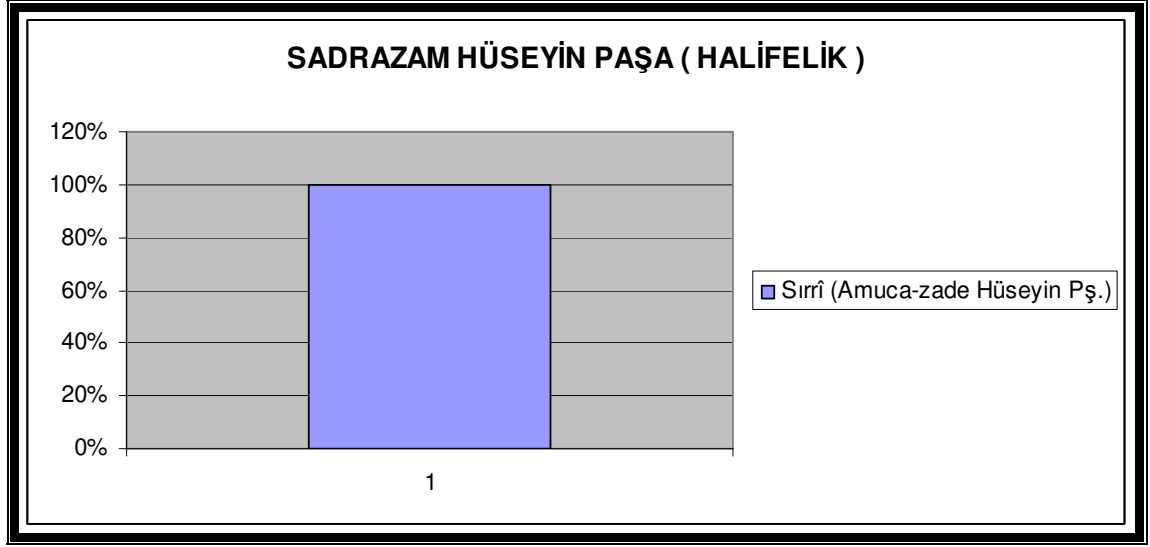
2) Adalet:

Ma'delet-kiş-i Hüdâvend-i mekarim-kâra (K.3/24), silli zenân-ı Behrâm (K.3/11)(**Azim**), dürr-i giran-kadr-ı tâc-ı tarek-i dâd (K.8/13)(**Sırrî**), kâm-bahş-ı ma'delet-güster (K.39/10), yegâne dâver-i adil (K.39/11), adalet-pişe (K.39/15)(**Nefî, Hüseyin Pş.**).

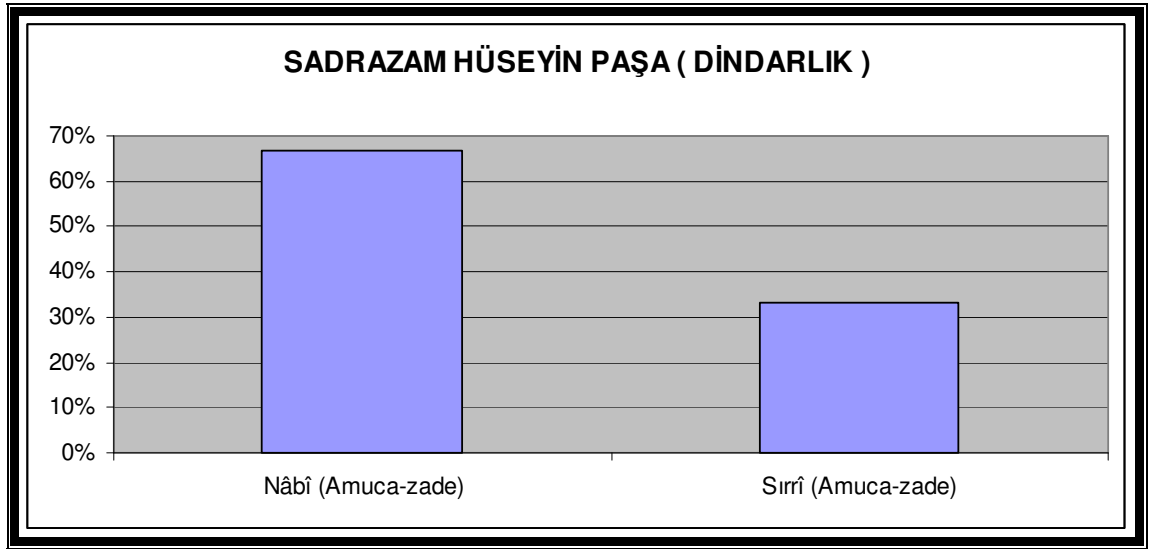
3) Halifelik:

bihin-i halef dâdmân-ı rüşd ü sedad (K.8/34)(**Ü.Sırrî**).

4) Dindarlık:

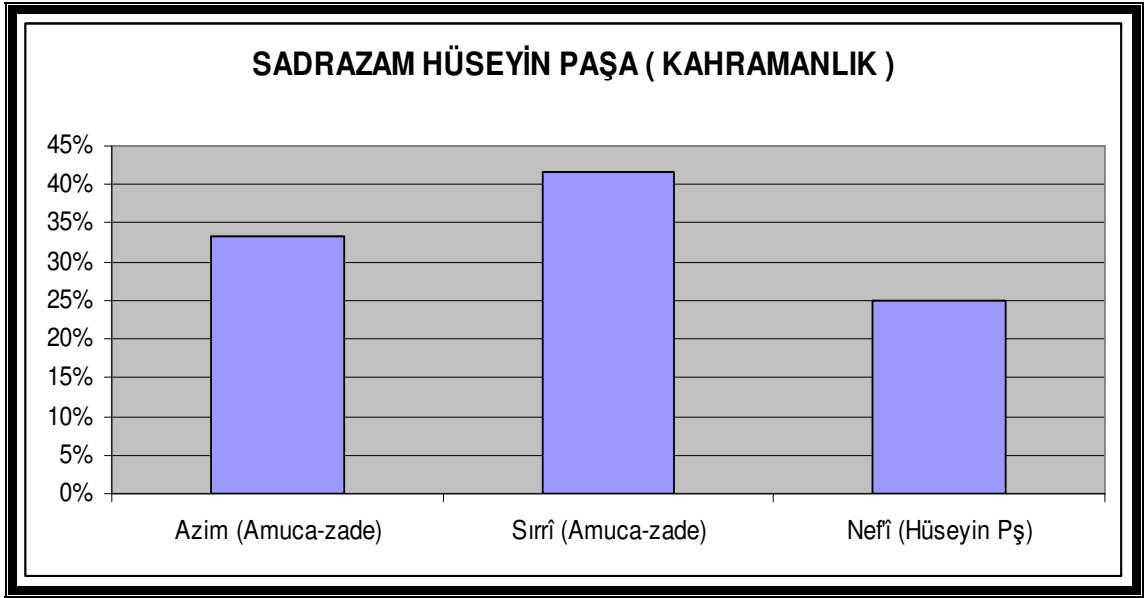
Nokta-i merkez-i din (K.13/65), kutb-ı medar-ı İslam(K.13/65)(**Nâbî**), neheng-i bahr-i şeca'at (K.8/17)(**Ü.Sırrî**).

5) Kahramanlık / Savaşçılık:

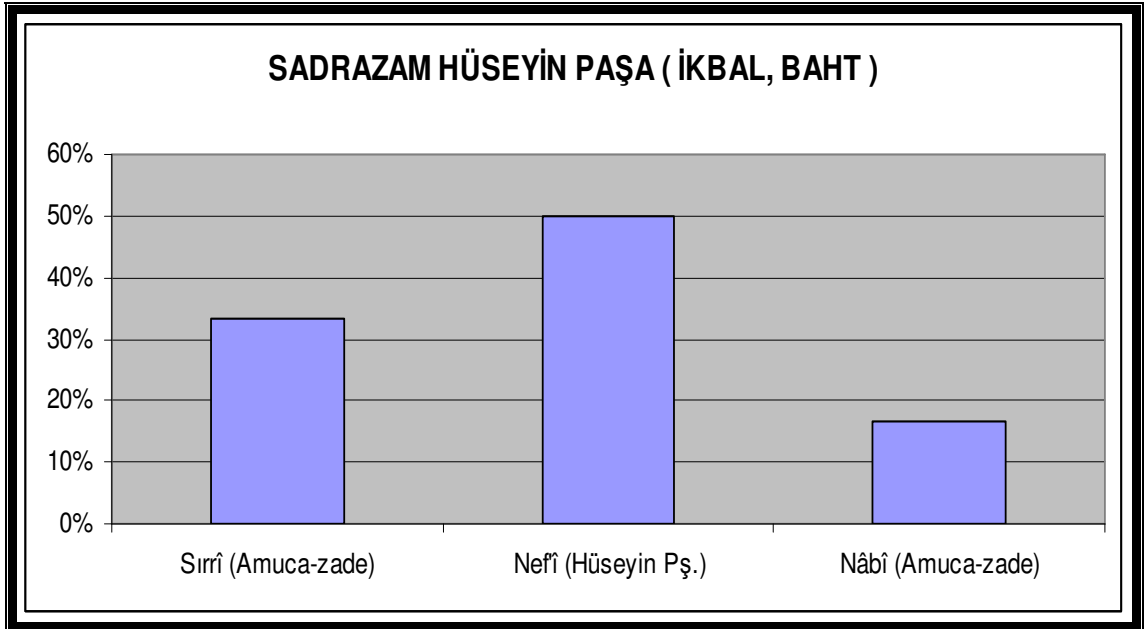
tıg-i cihân-dâver-i seyyare çeşm (K.3/11), Rüstem-i saff-şiken-i ma'reke-i Ruyin-ten (K.3/12), Kahraman savlet-i merdüm-i figen (K.3/12), zib-i dükkânçe-i hallac-ı keman-ı Rüstem (K.3/14)(**Azim**), dilîr-i ma'reke-ârâ-yı rezm-gâh-ı cihad (K.8/12), yegâne saff-der-i ceng-azma (K.8/15), Kahraman-ı zaman (K.8/16), hünür-birişe-i ceng (K.8/17), peleng-i hamle-i saff-ı 'adu-yı saht-ı nihad (K.8/17)(**Ü.Sırrî**),

Rüstem (K.39/14), leşker-küş ü kişver-güşa-yı a'del ü Ekrem (K.39/38), saff-der (K.39/38), sâhib-kırân (K.39/38)(Nefî, Hüseyin Pş).

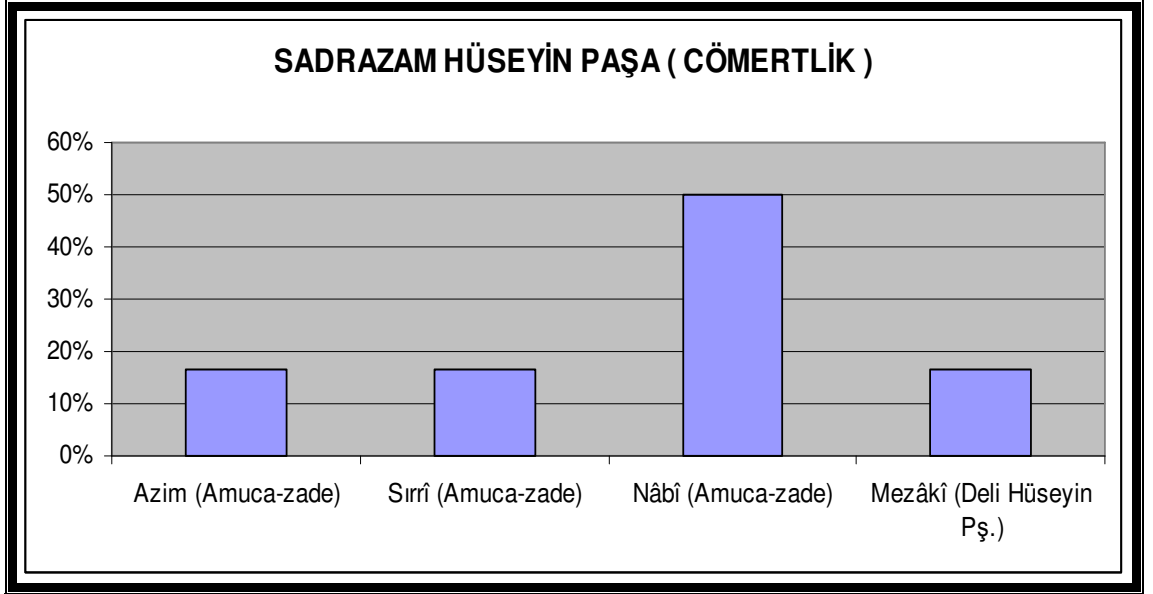
6) İkbal, Baht, Talih:

Gül-i hadika-i ikbal (K.8/13), mâh-ı evc-i kemâl (K.8/13)(Ü.Sırrî), ikbal-i baht-ı kâm-rân u tali'-i hurrem (K.39/1), ikbal-i sadr-ı kâm-rân (K.39/7), kâm-kâr (K.39/38)(Nefî, Hüseyin Pş), heykel-i bazu-yı ikbal (K.13/59)(Nâbî).

7) Cömertlik:

sahn-ı kerem (K.3/12)(Azim), kerem-ver-i 'ahd ü zamane (K.8/35)(Ü.Sırrî), sadr-ı a'zam güher-i kân-ı kerem (K.13/61), ebr-i semavat-ı kerem (K.13/64), kamil-i zinde-kün-i şöhr-e-i aba-yı kerim (K.13/66)(Nailî), veliyy-i ni'met-i sofr-a-keşan-ı hitta-i cud (K.23/17)(Mezaki).

HUSREV PAŞA

A) Methiye Bölümlerinin Genel Bir Değerlendirmesi

Ramî, Husrev Paşa'yı dünya tarafından kabul edilen âlemi süsleyen ve zamanın sahibi bir vezir olarak görür. O, lutfuyla sıcak havayı ilkbahar eyler. Anadolu mülkünün vezirlerinin yüzünün suyudur, tedbirlerinin güselliği ile dünyanın ünlüsüdür. Vezaret bu yüksek talihli ile şeref bulur. Makam onun adaletiyle parlaklık buldu, dünyada kimse Kistrâ'nın adını anmaz olmuştur. Onun zamanında Osmanlı ülkesi düşmandan korkmaz. O öyle bir vezirdir ki dünyaya asla onun gibi birisi gelmez. Irak ülkesine sefer yapmış, Osmanlının askerini alarak Bağdad'ı feth etmiştir. Oranın gururlu padişahını yenerek Bağdad kalesini almıştır ki orası Halep, Şam ve Kâbe'nin kilididir. O, Aristo akıllı savaşıdır.

Cihan oldu müsellemler bir vezir-i 'âlem-ârâya

Gelüp mizan-ı 'adle talî'-i horşid-i pür-nûrî (K.13/22)

Cevrî, adalet ülkesinin bekçisi olarak gördüğü Husrev Paşa için bir kaside kaleme almıştır. Onun bahtının şahidinin mücevherle dolu olması yaraşır ki ay ve güneş ona aynadır. Önünde ay ile geceleri şehri gezerken ona gezegenlerin kıvılcımları meşaledir. Cömertlik bulutunun eserinin bereketinden ümid gülbahçesinin çiçekleri tazedir. Onun zamanında düşmanlarının nasipleri kanlı ciğerdir. Adaleti âlemi kapsayınca konuşulan sadece bu kutlu haberdir.

Perverde-i has-ı harem-i Husrev-i 'âlem

Kim tab'u dili mahrem-i esrar-ı kaderdür (K.28/14)

Nef'î, Husrev Paşa için iki kaside yazmıştır. Hayber kalesinin fethinden beri kimse böyle bir güçle bir hisarı etkilememiştir. O, vezirlerin Kahraman'ıdır. Savaş meydanının mert kişisidir. Dünya döndüğünden beri adaletle donatılmış böyle bir vezir görmemiştir. Zafer ve feth gözüne üzengisinin tozu sürmedir, cömertlik kimyasına Allah iksirdir. Kadri o derece yüksektir ki devletinin haremine Hümâ kanadı hasır gibi dösense yeridir.

Sadr-ı Perviz-haşem Hazret-i Husrev Paşa

Ki salabetde bulunmaz ana manend ü nazir (K.40/17)

B) Kalıplar ve Grafikler

1) Sadrazamlık:

RAMÎ:

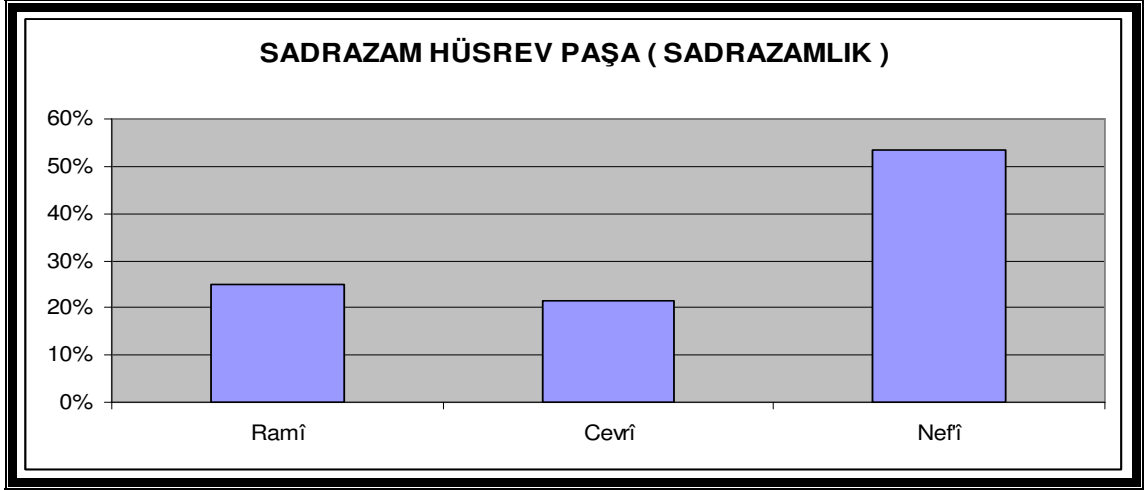
vezir-i ‘âlem-ârâ (K.13/22), sâhib-zeman (K.13/23), zamir-i paki usturlab-ı mihr-i çarh-ı pür-hikmet (K.13/24), dili ayine-i suret-nümâ-yı ‘âlem-i sur (K.13/24), Hüdâvend-i mu’alla-pâye (K.13/26), cihân-bân-ı himem (K.13/26), müşkil-küşa-yı kâr-ı desturi (K.13/26), Cenâb-ı sadr-ı a’zam (K.13/27), server-i ‘âlem (K.13/27), asaf (K.13/40), Hüdâvend (K.13/57), sâhib-serir-i mülk-i dâniş (K.13/57), Nizamü’l-mülk-i ‘âlem (K.13/59), asaf-ı merhum u magfurı (K.13/59).

CEVRÎ:

hakim-i dâniş-dil mâhruse-i devlet (K.28/11), zat-ı melek-haslet-i pür-şefkat ü re’fet (K.28/12), zübde-i mecmu’a-i efrad-ı beşer (K.28/12), revnak-dih-i divan-ı şehenşâh-ı mükerrerem (K.28/13), perverde-i has-ı harem-i Husrev-i ‘âlem (K.28/14), pîrâye-i sadr-ı harem-i ‘izz ü ‘ula (K.28/15), seng-i deri erbab-ı dile efser-i ser (K.28/15), ser-mâye-i gencine-i eltaf-ı Hudâ (K.28/16), saf-dil ü pak-nazar (K.28/28), mazhar-ı asar-ı ilahî (K.28/29), muhterem (K.28/31), hab-siyer (K.28/31).

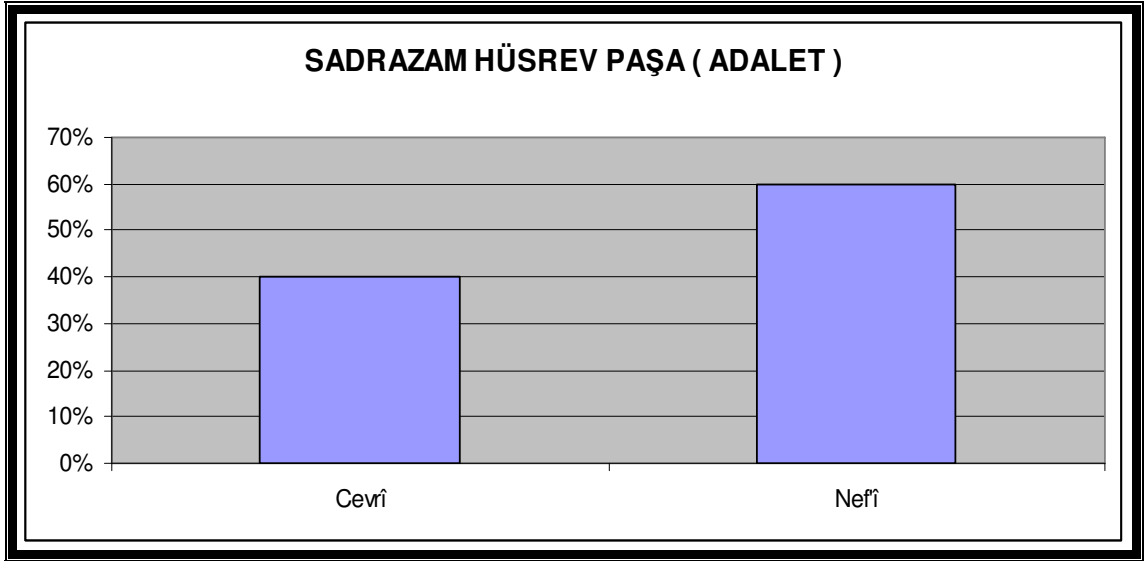
NEF’Î:

devlet-i feth ü nusret (K.40/3), atifet-i hayy-ı kadir (K.40/3), ali-nazar (K.40/16), pak-nihad (K.40/16), saff-der-i pür-dil, vâlâ-güher, saff-zamir (K.40/16), sadr-ı Perviz-haşem (K.40/17), padişeh-kevkebe (K.40/18), düstur-ı mükerrerem (K.40/18), cihân-bân-ı mu’azzam (K.40/20), cihân-gerd-i zemin-peyma (K.40/30), Server (K.40/35), nam-ver, Asaf-ı âli-güher (K.40/35), âli-kevkebe (K.40/35), vezir-i a’zam (K.41/1), düstûr-ı cihân-bân (K.41/10), asaf-ı sâhib-hatem (K.41/11), Hudâvend-i hüner-perver-i cengâver (K.41/12), Dâver-i memleket-ârâ-yı pesendide-şiyem (K.41/14), asman-ı azamet (K.41/15), ebr-i güher-paş-ı himem (K.41/15), kible-i câh-ı fuzala (K.41/16), destgir-i fukara (K.41/16), sadr-ı a’zam (K.41/18), güzide halef-i âdem (K.41/18), vezir-i a’zam (K.41/21), sadr-ı Asaf-meniş (K.41/35), safder-i sâhib-reviş (K.41/35), Hümâ-saye (K.41/35), Hudâvend-i hümâyun-makdem (K.41/35).

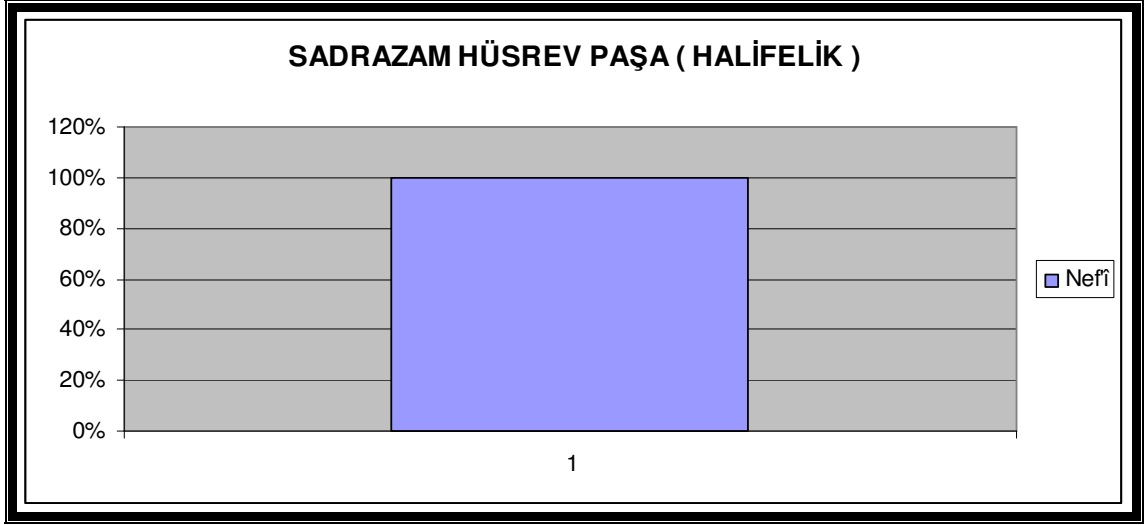
2) Adalet:

haris-i ma'mure-i iklim-i 'adalet (K.28/10) , hakim-i 'adil (K.28/31)(**Cevrî**), mesned-i ma'delete Asaf-ı Cemşid-serir (K.40/15), Dâver-i adil (K.40/16), dâd-penah-ı 'âlem (K.41/16)(**Nefî**).

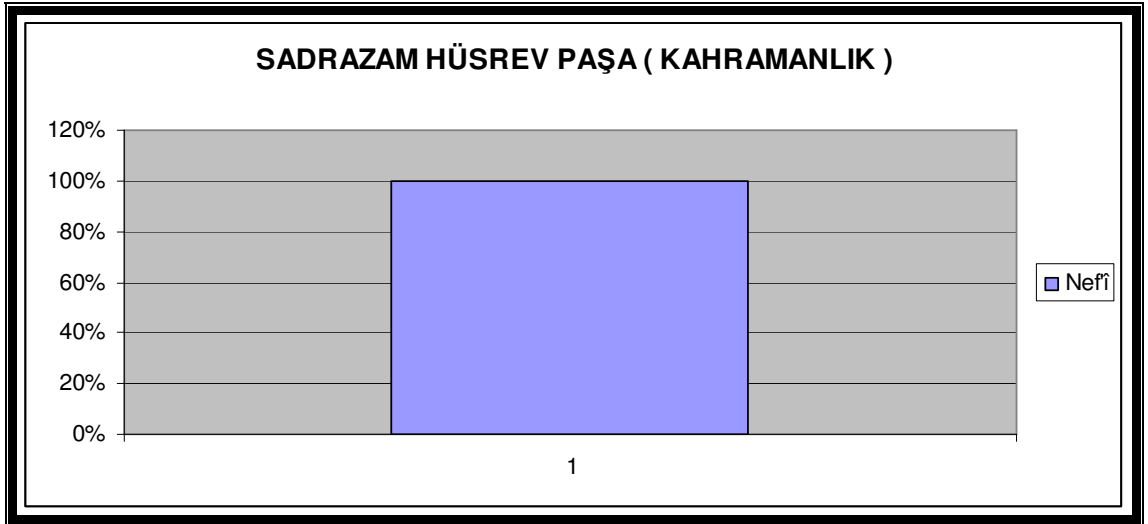
3) Halifelik:

Mehdi-i devr-i zaman (K.41/17)(**Nefî**).

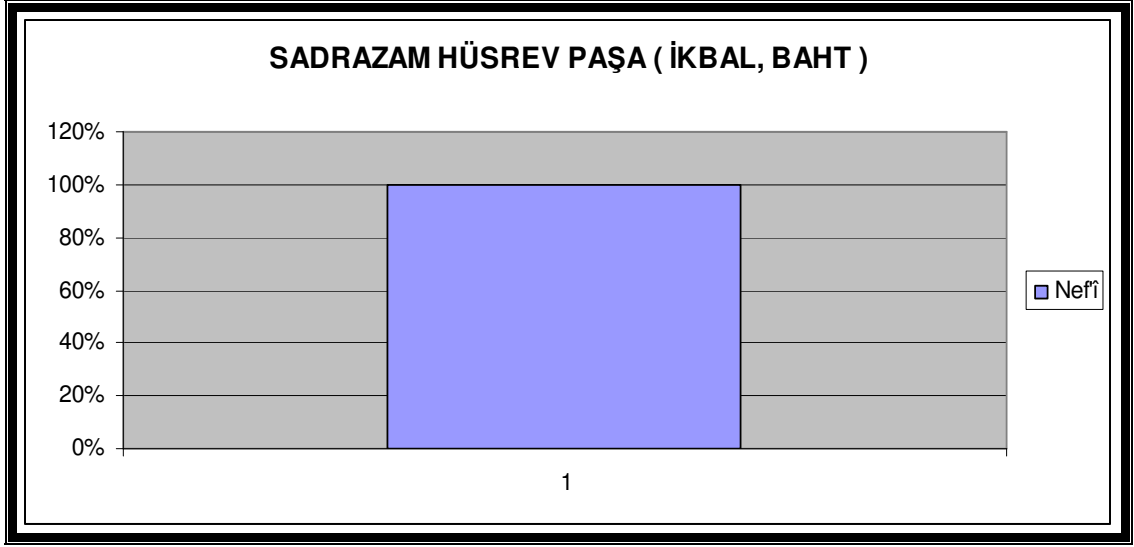
4) Kahramanlık / Savaşçılık:

Ser-dâr-ı felek-rif'at (K.13/26), nat'-ı gazada şeh-süvâr-ı kişver-i merdi (K.13/37), ser-dâr-ı Aristo-'akl (K.13/56), 'alem-efrahte serdâr-ı dilîr (K.40/1), saff-şiken-i kişver-gîr (K.40/1), saff-şiken-i kal'a-güşa (K.40/14), Kahraman-ı vüzera (K.40/14), merd-i meydan-ı vegâ (K.40/14), saff-der-i Hayder-şemşir (K.40/14), yegâne sipeh-endaz-ı zafer-yaver (K.41/13), saff-der-i ma'reke-perdaz-ı Nerîmân-savlet (K.41/14)(Nef'î).

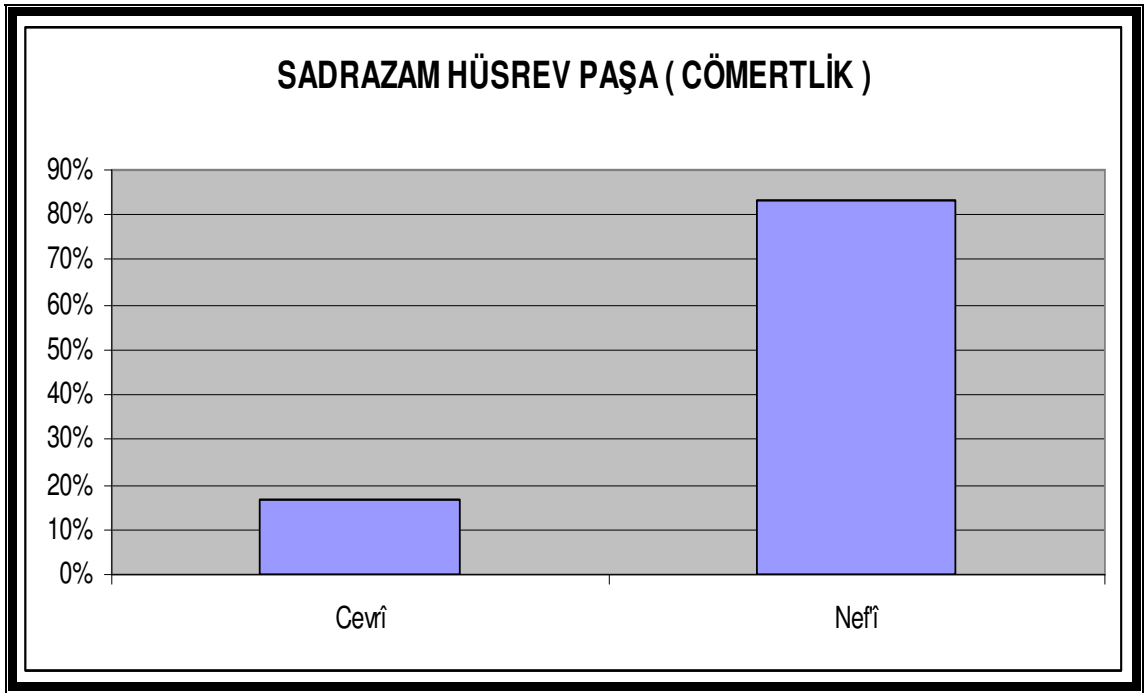
5) İkbal, Baht, Talih:

kâm-kâr-ı azamet-güster ü âli-himmet (K.40/19), kevkebe-i tali-i Al-i Osman (K.41/9), kâm-kâr-ı vüzera (K.41/16)(Nef'î).

6) Cömertlik:

Sâhib-kerem (K.28/31)(**Cevrî**), ‘âlem-i himmete ferman-dih-i hurşid-i kerem (K.40/15), sâhib-kerem-i ‘âlem-gir (K.40/35), bahr-ı mevvac-ı kerem (K.41/15), kişver-ârâ-yı kerem-pişe (K.41/19), ‘âlem-i cud u himmet (K.41/15)(**Nef’î**).

HASAN PAŞA

A) Methiye Bölümlerinin Genel Bir Değerlendirmesi

Sabit, Hasan Paşa için sunduğu kasidesinde onun iyiliğiyle dünyayı ele geçirdiğini, devletin divanının kubbesinin direği olduğunu belirtiyor. O, sadaret mührünün güvendiği, vezaret kutbunun övüldüğü kişidir. Onun merhametinin ve lutfunun panzehiri akla gelince gam yılanının soktuğu kişiyi zehir etkilemez. O, mührü alıp yüce makama geçince Peygamberin ruhuna melekler bunu müjdelemiştir. Onun adaletinin zamanında erkek arslan diş ceylanı korumaya alıp onu kızkardeş yapmıştır.

Vezir-i a'zam-ı 'Anka-şiyem Hasan Paşa

Ki itdi lutf ile dünyayı kendüye teshir (K.6/19)

Es'ad Efendi, vezaretin dünyayı aydınlatan güneşi olarak gördüğü Hasan Paşa için sunduğu kasidesinde onun özelliklerini övgü kalıpları ile ön plana çıkarmıştır. Kahraman onun kılıcının hamlesini görse bilme ateşi elinde erirdi. Yüz bin Hatem gelip âlemi nimetlere boğsa da onun cömertlik vadisini taklid edemezdi. Acem ve Anadolu söz ehlinin hepsi bir araya gelse onun vasfının binde birini söyleyemezlerdi.

Ey gül-i gül-bün nev-haşte-i bag-ı himem

Ziynet-efza-yı feza-yı dil-i halk-ı 'âlem (K.4/1)

Azmi-zade Haletî, Hasan Paşa için bir kaside yazmıştır. Yanaktaki beninin kokusu dünyayı tutar, tozu, ahu gözün kâkülünü tozlu eylemiştir. Onun yüzünün gül bahçesine Süleyman ışıklı vezirin şefkat esintisi dokunmuştur. Kılıcı derin okyanus gibidir, o okyanusun üstüne mücevher dalga gibi vurur. Onun himmet ve ihsan bayrağı o kadar yücedir ki bayrak direği gökyüzündeki aya ulaşır.

Vezir-i Cem'azamet Hazret-i Hasan Paşa

Peleng-i şir-i mehâbet Peşeng-i Dârâ-der (K.28/26)

B) Kalıplar ve Grafikler

1) Sadrazamlık:

BOSNALI ALAADDİN SABİT:

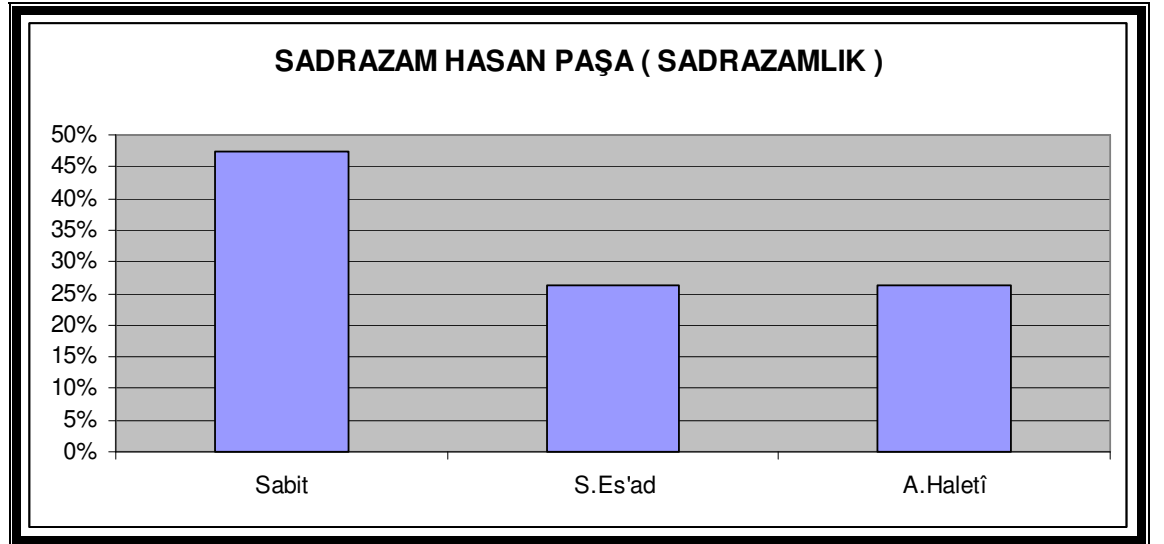
İmad-ı kubbe-i divan-hane-i devlet (K.6/16), vezir-i mihr-zamir (K.6/16), medar-ı kutb-ı vezaret (K.6/17), bahar-ı emniyet (K.6/17), emin-i mühr-i sadaret (K.6/17), cihân-guşa-yı dilîr (K.6/17), temime-i ‘adüd-i şân ü hilye-i unvan (K.6/18), cemal-i kürsi-i divan ü zib-i sadr-ı serir (K.6/18), ‘Anka-şiyem (K.6/19).

SELANIKLİ ES’AD EFENDİ:⁹⁶

gül-i gül-bün nev-haşte-i bag-ı himem (K.4/1), ziynet-efza-yı feza-yı dil-i halk-ı ‘âlem (K.4/1), dırahşende-i meh (K.4/2), burc-i sipihr-i devlet (K.4/2), hurşid-i cihân-tab-ı vezaret (K.4/3).

AZMÎ-ZÂDE HALETÎ:

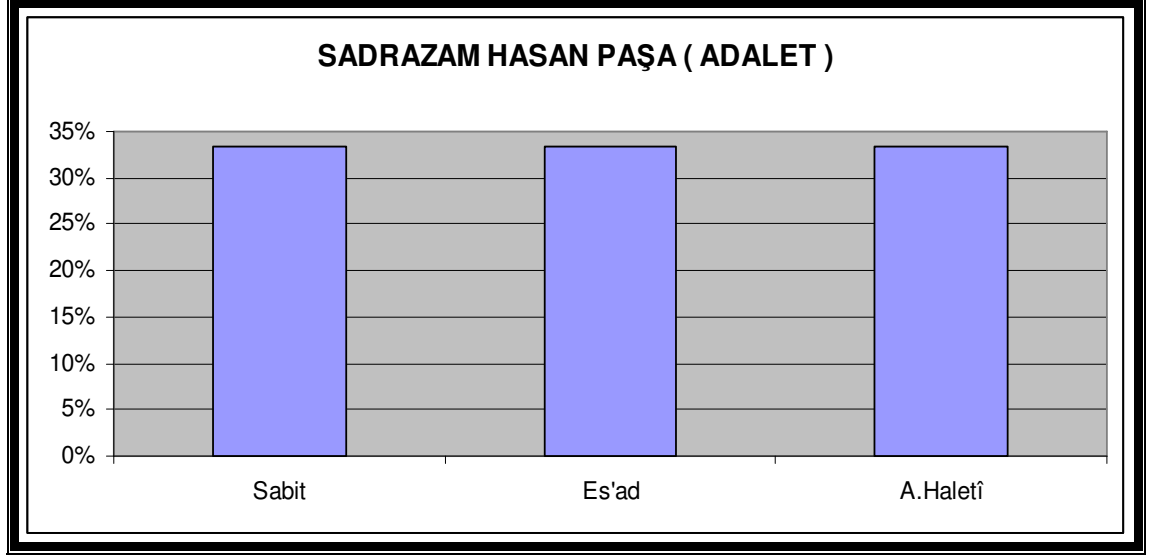
Meh-i Enver (K.28/22), nesim-i ‘âtıfet-i Âsaf-ı Süleyman-fer (K.28/24), ser-i serir-i nişinân-ı devlet ü ikbâl (K.28/25), vezir-i cem-‘azamet (K.28/26), peşeng-i Dârâ-der (K.28/26).

⁹⁶ Ercan KAYAYERLİ; *Selanikli Es'ad Efendi Hayatı, Edebi Şahsiyeti ve Divanı'nın Yeni Harflere Çevirisi*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. (Yüksek Lisans Tezi), Afyon 1997.

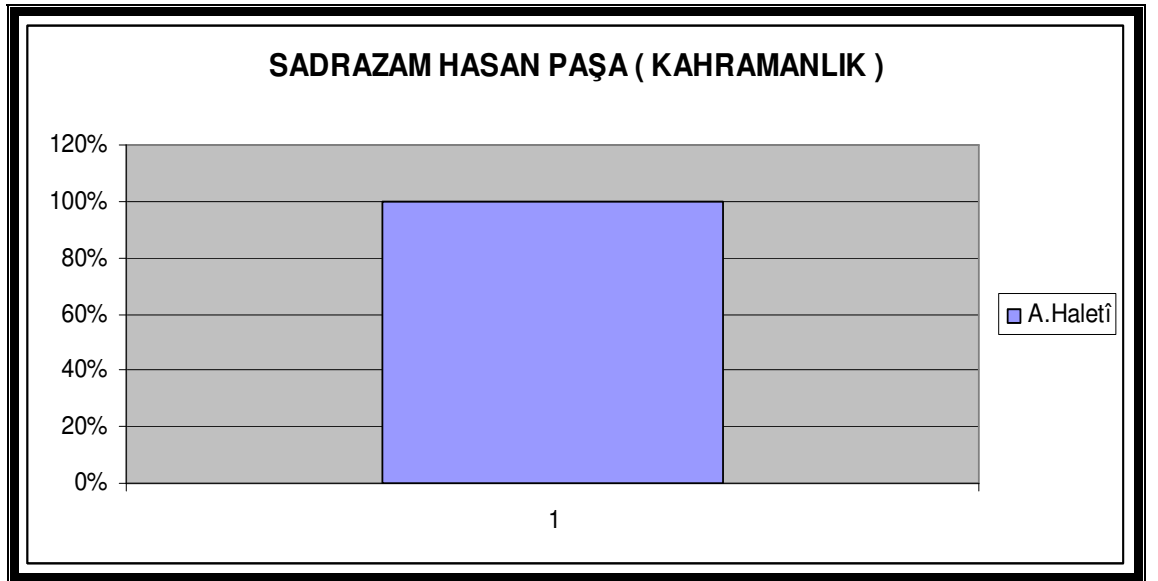
2) Adalet:

Sütun-ı kasr-ı ‘adalet (K.6/16)(Sabit), nik-ahter-i gerdûn-ı ‘adalet (K.4/4) (Esad), hudâyegân-ı hidivân-ı ma’delet-güster (K.28/25)(A.Haletî).

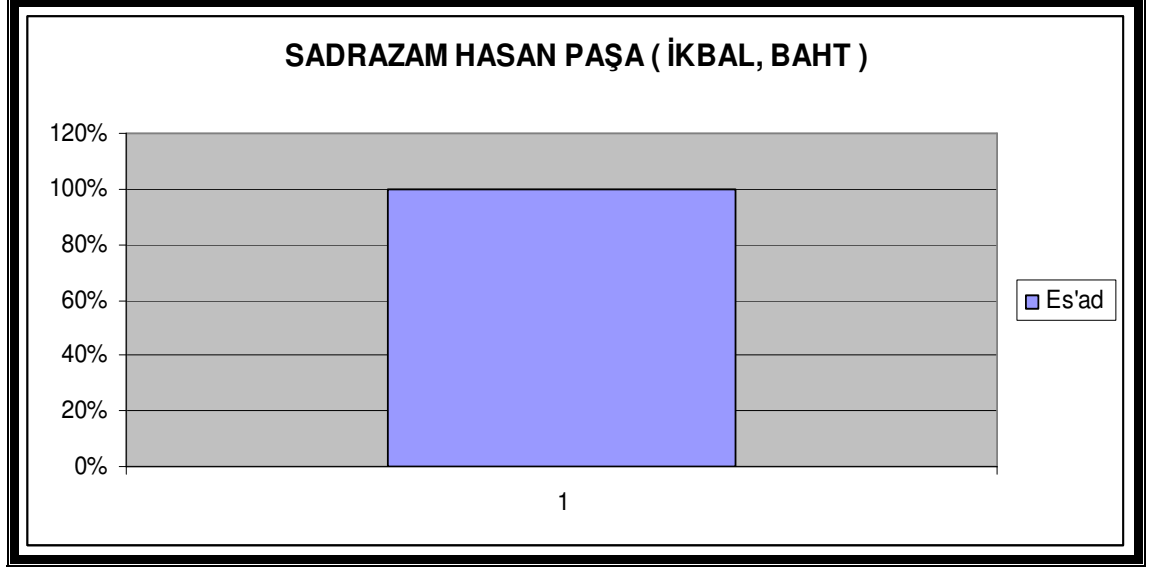
3) Kahramanlık / Savaşçılık:

Peleng-i şîr-i mehâbet (K.28/26)(A.Haletî).

4) İkbal, Baht, Talih:

Kevkeb-i sa'd felek encümene efrûz-ı nedem (K.4/2)(Esad).

ALİ PAŞA

A) Methiye Bölümlerinin Genel Bir Değerlendirmesi

Nev’i-zade Atayî, Ali Paşa için bir kaside kaleme almıştır. Onun lutfunun şifası zehire pan zehir niteliği verir, adaletinin eminliği yılanın panzehirinin mayasıdır. Yüzünü gören de çoktur görmek isteyen de çoktur, kapısında gönül ehlinin kalabalığı olsa yeridir. Adalet tahtına sadrazam kölesi yetiştirendir.

Cihan-güşa-yı müeyyid-i himem ‘Ali Paşa
Ki hasdur ana mülk-i mekârim-i ahlak (K.6/29)

Rızayî, Ali Paşa’nın lutfunun olgunluğu ile gönül ehli ayaklanır o zaman adaletinin hakkını vermiştir. Onun cömertliği övülmeye layıktır.

Sırrî, Ali Paşa için yazdığı kasidesinde onu Aristo’ya benzetir. O, zamanın yegâne, dünyanın seçkin kişisidir. Vefa burcunun ayıdır, kavuşma gününün sabahıdır. O, vezirlerin övünç kaynağıdır. Onun huyları melekleri kıskandırır, yaradılışı saf cennettir, vücudu makamın mücevheri, sözü cana can katandır. Gülünce dünya sevinir, âlemin gözü yüzüyle aydınlanır.

Yegâne merd-i hüner-mend-i ‘âlem-i ikbal
Hizebr-i rûz-ı vegâ hazret-i ‘Ali Paşa (K.7/16)

Faizî, Ali Paşa için iki kaside kaleme almıştır. Onun adaleti zamanında ve devletinin günlerinde, dünya Nuşirevan’ın halini yâd etmemiştir. O, karalama kaleminin gölgesini sayfa üzerine düşürdükçe gökyüzü de güneşle ışığın bahsini yapar. O, kuvvetli Tehemten’dir ki Allahın gücü onu devletin önemi için üstün eylemiştir. Soyuyla Hz. Ali’nin mutlak vekilidir, asillikte Feridun’un makamını hak edendir. Onun himmetlerinin uğuruyla saltanat makamına Leh, Çeh ve Eflak yüz vurdular. Onun sayesinde dert, bela ve nefret kalmamıştır. Gönül ehli onun zamanından önce çok felaketler yaşamıştır.

Vekil-i mutlak-ı şâh-ı cihan ‘Ali Paşa
K’odur sa’adetele hâkim-i ‘ale’l-ıtlak (K.13/32)

Nef’î, Ali Paşa için bir kaside yazmıştır. Onun ululuğunun ihtişamı âleme dar gelir. O, Allahın soyunun yegâne halefidir. Onun kalemini ve kılıcını taç ve taht kıskanır. Kahraman ona silah, Nerîmân ise çavuştur. Adaletinin rengi dünyaya parlaklık verince arslanın nakışlı kanadı ceylana kaplan olur. O menzile fırtınadan daha çabuk

yetiŖecek hızdadır, yine süratte meleklerin en uzun tüyü ok gibi kanat olsa onun hızıyla eŖ olamaz. Adaletlidir, memleketi süsleyendir, cömerttir.

Dâverâ dâd-penah Asaf-ı âli-gühera

Ey cihan-Dâver ü Cem-câh u Felatun-ferheng (K.38/27)

Azmizade Halletî, Malkoç Ali PaŖa için bir kaside yazmıŖtır. Mert bir kiŖi yüce makamı ŖereflelendirmiŖtir. Eli, devletin ve yüceliğinin göğünün usturlabıdır, elinin çizgileri bu davayı gerçekten sabitlemez. Onun varlığı dünya gözünün gözbebeğidir.

Nigahından bulup hassiyet-i ‘ayn-ı ‘Ali Ŗimdi

Cihan hep rağbet eyler almağa ebkâr-ı ma’nâyı (K.41/21)

B) Kalıplar ve Grafikler

1) Sadrazamlık:

NEVİ-ZADE ATAYÎ:

feyz-i hatemiyü'l-kef (K.6/24), Asaf-ı Cem-câh tayyibü'l-i'rak (K.6/24), galat-tıraş-ı sitem (K.6/25), hâkim-i 'ale'l-ıtlak (K.6/25), vezir-i a'zam-ı Dârâ-reviş-be-istiklal (K.6/26), Müşîr-i Ekrem-i vâlâ-meniş-be-istihkak (K.6/26), emir-i meclis-i 'izzet (K.6/27), hilal-i kavs-i şühüb (K.6/28), tîr ü âfitâb-siper (K.6/28), menzil ü mecerre nitak (K.6/28), cihân-güşa-yı müeyyid-i himem (K.6/29), mülk-i mekârim-i ahlak (K.6/29), vezir (K.6/44), meh-i cihân-gir (K.6/44).

RIZAYÎ:

sadr-ı kamilü'l-ahlak (K.17/19), sadr-ı ba'is-i asayiş-i zemin ü zaman (K.17/20), sadr-ı revnak u ârâyîş-i cihân-ı visak (K.17/20), Müşîr-i Cem-'azamet (K.17/21), Erd-şir-i pür-fitnat (K.17/21), 'Ali Şir-mehabet (K.17/21), vezir-i Cem-mısdak (K.17/21), vezir-i a'zam u hem-vare nazım-ı 'âlem (K.17/22), Müşîr-i efham, Dârâ-der, sipihr-visak (K.17/22), cihân-ı fazl u edeb (K.17/23), asaf-ı bi-istihkak (K.17/23), emin-i devlet ü din (K.17/25), netice-i hayr-i mukaddimat-ı cihân (K.17/32), şems-i cihân (K.17/33), Müşîr-i sâhib-i seyf ü kalem (K.17/34), hame lüle-i ser-çeşme-i eman (K.17/35), tıg-ı zulm-tıraş ü o keff-i derya-paş (K.17/36), tıg-ı ayine-girdar u keff-i sim-nisar (K.17/37), hame tuba-yı pür-meyve-i cinan (K.17/38), sipihr-mertebe (K.17/56), sadr (K.17/56), meh-i felek-kadr (K.17/56), vezir-i cihân (K.17/56), dâver-i bi-istihkak (K.17/56), sadr-ı Güzin sadr-nişin (K.24/10), sadrü'l-vüzera (K.24/11), mertebe-pirâ-yı vezaret (K.24/11), kehfü'l-fukara (K.24/11), mazhar-ı lutf-ı Samedani (K.24/11), hem-nam-ı 'Ali-menba'-ı eltaf-ı cibili (K.24/12), peyker ü cedl pişesinün şir-i jıyanı (K.24/12), Cem-kevkebe (K.24/13), Risto-yı Felatun-reviş (K.24/14), mihr-nümayiş (K.24/14), kutb-ı felek-i dâniş ü bi-misl ü müdanı (K.24/14), tertib-kün-i ka'ide-i Husrev ü Cemşid (K.24/15), sadr-ı felek-kadr ki hengam-ı hükümet (K.24/22), asaf-ı Cem-rütbe-i gerdûn-'azamet (K.24/24).

ÜSKÜDARLI SIRRÎ:

vezir-i bi-hemta (K.7/1), mü'eyyed-i Hak (K.7/2), vezir-i Aristo-nazir (K.7/3), yegâne-i 'ahd ü zeman (K.7/4), güzide-i devran (K.7/5), sabah-ı rûz-ı visal ü bahar-ı

bag-ı kemâl (K.7/6), cemal-i şâhid-i ikbal ü mâh-ı burc-ı vefa (K.7/6), gevher-i bihar-ı himem (K.7/7), vezir-i nik-şiyem-i dâver-i huçeste-likâ (K.7/7), zat-ı vacibü't-ta'zim (K.7/8), merd-i mefharü'l-vüzera (K.7/8), yegâne merd-i hüner-mend-i 'âlem-i ikbal (K.7/16).

KAFZADE FAİZÎ:

Sadr (K.12/31), sâhib-i câh-ı vekâlet-i kiberi (K.12/31), câh gayret-i ikbal-i Erdeşir ü Kubâd (K.12/31), şeref-karin-i Güher (K.12/32), Beca-terin-i eser-kâr-ı hane-i icad (K.12/32), nihâl-i bar-ver-i gül-sitan-ı Murtaza (K.12/34), yegâne varis-i genc-i mekarim-i ecdad (K.12/34), Cem'-i 'Acem (K.12/35), şeref-i Rum u Ca'fer-i Bagdad (K.12/35), yemin-i saltanat-ı dûdmân-ı 'Osmanî (K.12/36), emin-i maslahat-ı bende-gan-ı Rabb-i 'ibâd (K.12/36), serir-gir-i zemin (K.12/37), müsteşar-ı devlet ü din (K.12/37), çerag-ı nur-ı yakîn (K.12/37), maşrık-ı sedad u reşad (K.12/37), Müşîr-i nadire tedbir (K.12/38), Hudâygan-ı cihângir (K.12/38), hıred-şüküh-ı Aristu-nazar (K.12/39), Ebu 'Ali-i 'Ali-şir rütbe (K.12/40), vezir-i mü'temen (K.12/69), sadr-ı cümletü'l-mülk (K.12/69), yegâne cihân-dâver-i be-istibdad (K.12/69), zeman-ı devlet-i ümmid (K.12/71), tabib (K.12/76), sûtude Hüdâvend-i bende-perver (K.12/77), taht-geh-i Hüsrev-i mekarim (K.13/25), halayık-ı afaka maksim-i erzak (K.13/25), nesak-traz-ı kavanın-i memleket-dârı (K.13/26), sikatü'l-mülk-i Rum u Şam u 'Irak (K.13/26), telafi-i sademat-ı cihân-ı pür şer u şur (K.13/27), hulasa-i hasenat-ı zeman-e zerrak (K.13/27), âfitâb-ı sa'ika hışım (K.13/28), şihab-ı teng ü Süreyya-sitam ü mihr-rikab (K.13/29), hilal-ı zeyn ü kamer gaşiye sipihr ü şak (K.13/29), miyane gevher-i 'ikd-ı mekarim-i ahlak (K.13/30), hasib-i pak-neseb (K.13/31), cami'-i asalet ü câh (K.13/31), Cenâb-ı hazret-i mâhdum-i tayyibü'l-a'rak (K.13/31), vekil-i mutlak-ı şâh-ı cihân (K.13/32), ser-firaz (K.13/33), Rebi-mekremet (K.13/43), âfitâb-menkıbet (K.13/43).

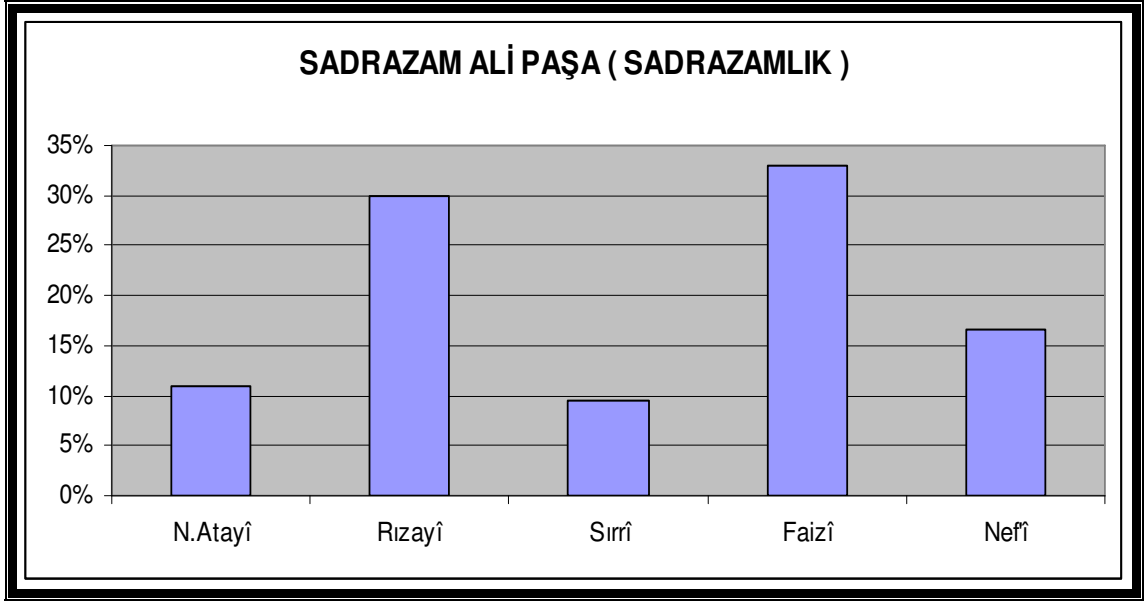
NEF'Î:

Asaf-ı sâhib-ferheng (K.38/1), Asaf (K.38/2,3), cihân-dâver-i din-perver (K.38/3), kiramı güher-i nüh-sadef-i ayine-reng (K.38/5), 'âlem-i cud u cihân-ı azamet (K.38/6), merdüm-i pakize-güher (K.38/9), safder-i sadr-nişin (K.38/10), Asaf-ı âli-meşreb (K.38/10), meclis-efrûz-ı Cem (K.38/10), sadr-ı a'zam (K.38/12), cihân-bân-ı azimü'ş-şan (K.38/12), kilik-i Mısri-kasabı maşıta-i kişver-i Rum (K.38/15), tıg-ı Hindi-

nesebi memleket-aşub-ı freng (K.38/15), safder-i yektâ (K.38/20), hurşid-i cihân-tab u felek (K.38/21), cihân-gerd-i sebük-pay (K.38/22), Dâver (K.38/27), asaf-ı ali-güher (K.38/27), cihân-dâver (K.38/27), Cem-câh (K.38/27), Felatun-ferheng (K.38/27).

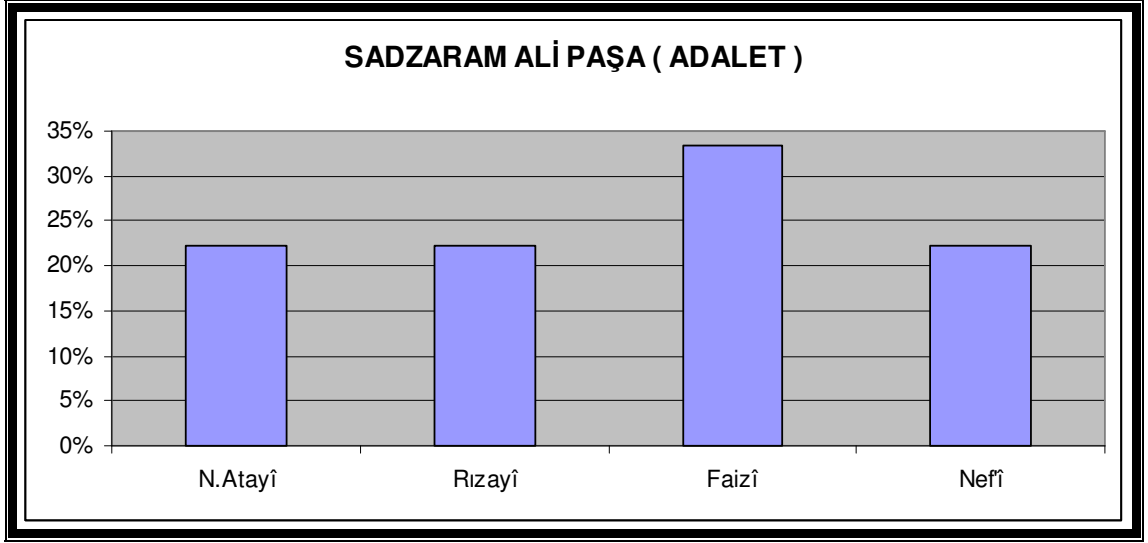
AZMÎ-ZADE HALETÎ:

Merd-i kamil (K.41/1), zât-ı pâk (K.41/10), nâkıd-ı devr-i zaman (K.41/13),

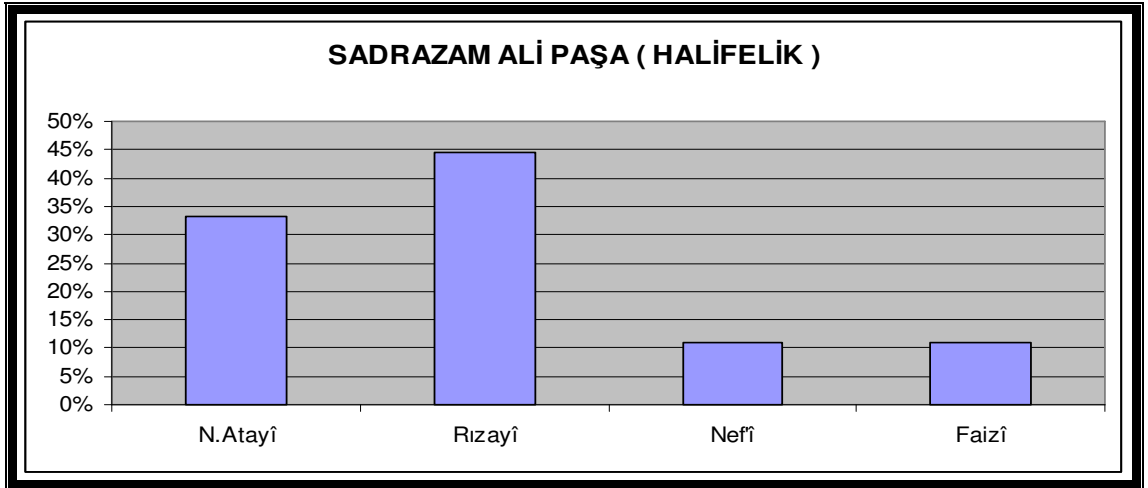
2) Adalet:

medar-ı 'adl ü vifak (K.6/27), müceddid-i devlet-seray-ı 'adl (K.6/30)(**Atayî**), mukaddimetü'l-ceyş-i ehl-i 'adl ü vifak (K.17/32), revnak-şiken-i ma'delet-i Nuşirevan (K.24/15)(**Rızayî**), vezir-i a'zam-ı sâhib-kırân-ı Kısra-dâd (K.12/39), 'adil-i nişter-i fessad deşne-i cellad (K.12/57), 'ıyd-i dâniş ü dâd (K.12/71)(**K.Faizi**), kâr-fermâ-yı adalet (K.38/13), dâd-penah (K.38/27)(**Nefî**).

3) Halifelik:

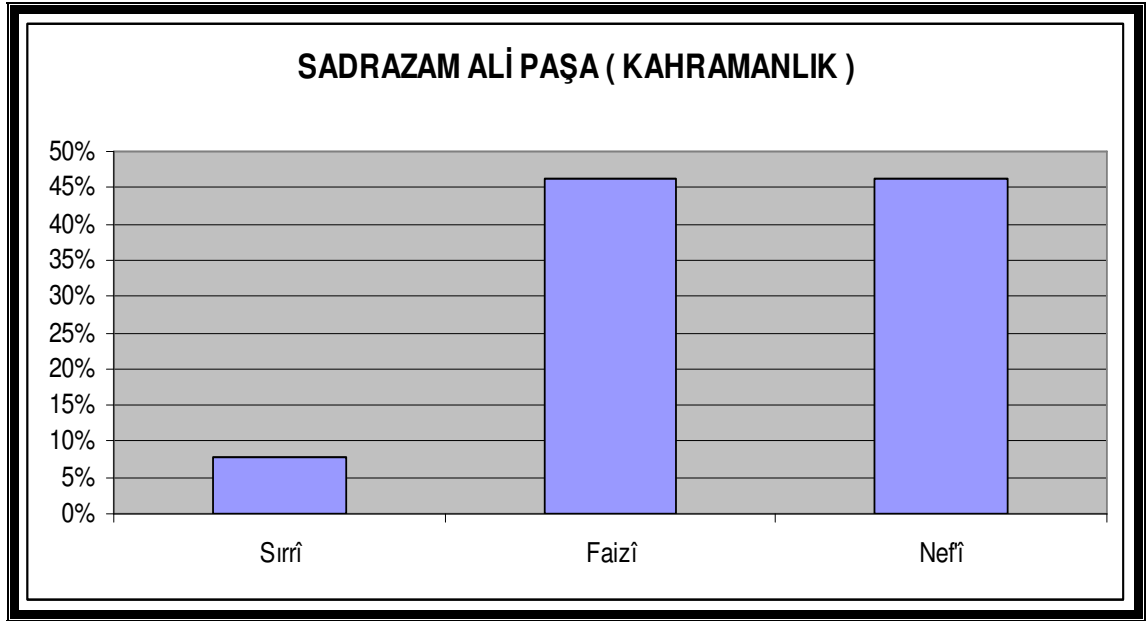
seyf-i mutlak-ı İslam (K.6/25), şerif-i Ka'be-i muhkem (K.6/27), esas-ı din ü düvel (K.6/27)(**Atayî**), Nebi-neseb (K.17/23), 'Aleviyyü'l-haseb müfiz-ireb (K.17/23), 'Aliyy-cud şeref bu 'Ali Hatem-keff (K.17/24), Semiyi-i şâh-ı Necef nur-ı dide-i afak (K.17/24)(**Rızayî**), yegâne halef-i düde-i akl-ı evvel (K.38/5)(**Nefî**), Emin-i din (K.13/26)(**K.Faizî**).

4) Kahramanlık / Savaşçılık:

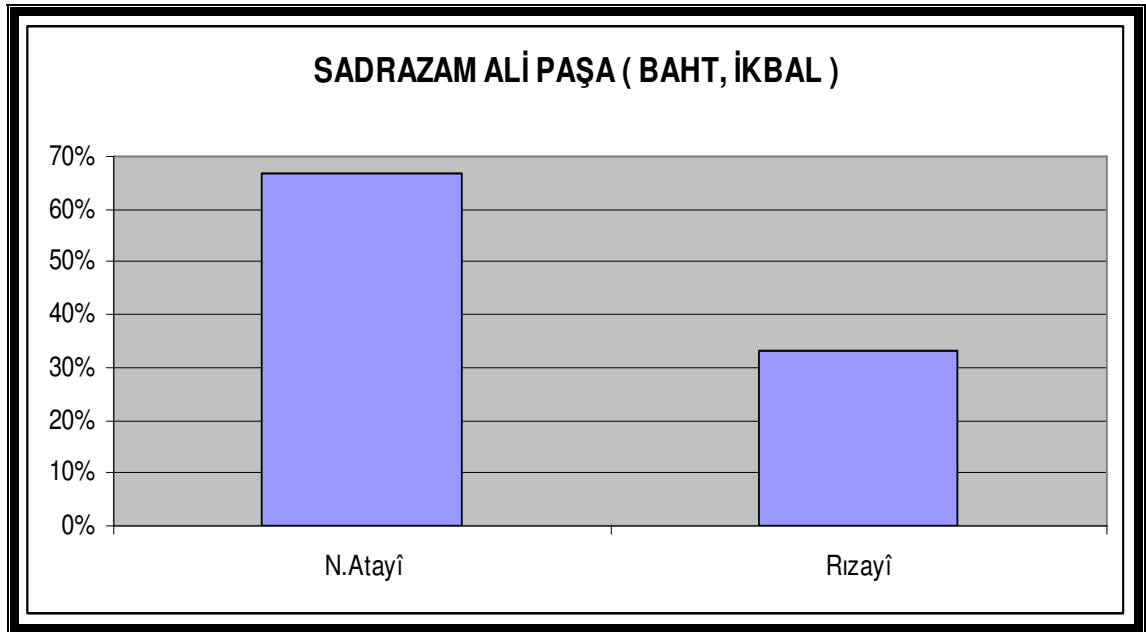
Hizebr-i rûz-ı vegâ (K.7/16)(**Ü.Sırrî**), Rüstem-i teshir (K.12/38), Kahraman-ı cihad (K.12/38), pehlivan-ı zeman (K.12/74), Tehemten-i pür-zur (K.12/75), zafer-savlet (K.13/28), yegâne tîg-i ser-endaz-ı 'arsa-i merdi (K.13/30)(**K.Faizî**), saff-şikaf-ı sipeh-endaz (K.38/7), sipeh-endaz-ı saff-ârâ (K.38/8), merd-i meydan-ı hüner (K.38/9),

müdde'a-bahş-ı zafer (K.38/9), saff-şiken-i arsa-i ceng (K.38/9), ma'reke-perdaz-ı Peşeng (K.38/10)(Nef'i).

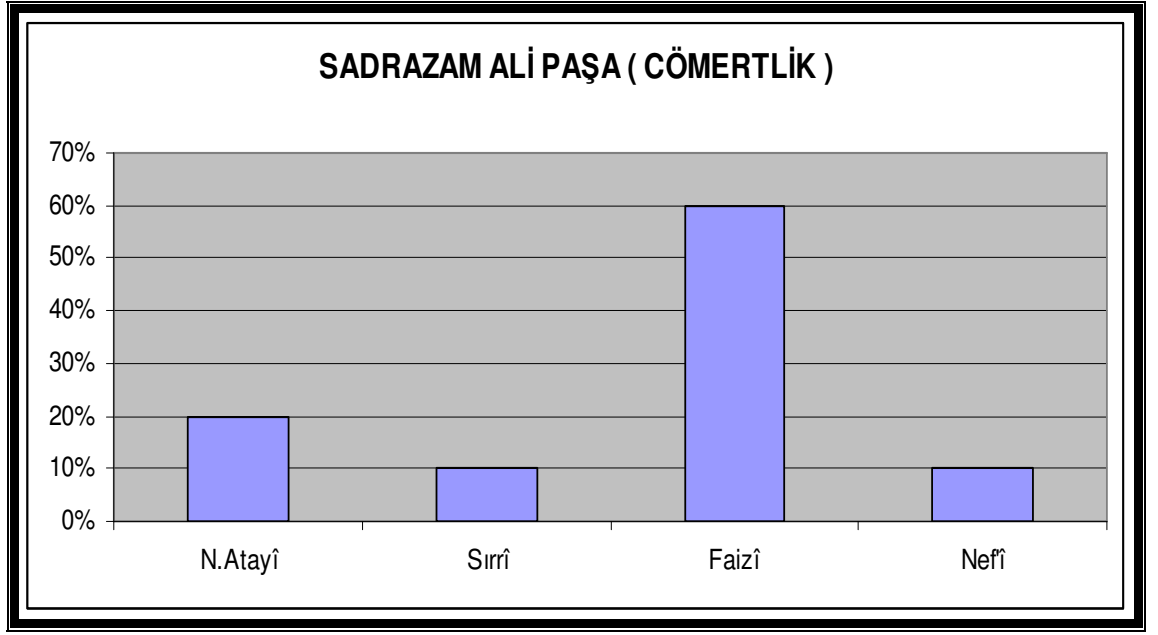
5) İkbal, Baht, Talih:

Sitâre 'azm ü Zühal (K.6/28), felek-şükuh (K.6/44)(Atayî), hurşid-i felek-mertebe (K.24/13)(Rızayî).

6) Cömertlik:

Temime-bend-i kerem (K.6/25), mütemmim-i çarh-ı mekarim ü eşfak (K.6/44)(**Atayî**), sehab-ı evc-i kerem (K.7/7)(**Ü. Sırrî**), lücce-i muhit ü cûd (K.12/32), kerem-ver-i Tay (K.12/35), hidivv-i kerem (K.12/70), sepide-i seher-i feyz ü mevsim-i gül-i cûd (K.12/71), yemm-i sehab-ı kerem (K.13/28), kerim-i teberru' 'ata-yı sehl-ahlak (K.13/43)(**K.Faizi**), kişver-ârâ-yı kerem-pişe (K.38/11)(**Nefî**).

BAYRAM PAŞA

A) Methiye Bölümlerinin Genel Bir Değerlendirmesi

Cevrî, Bayram Paşa'ya sunduğu kasidesinde onun cömertliğinden, talihinden, Aristo akıllı oluşundan bahsetmektedir. Onun gökyüzü adaletle döndüğünden beri âleminde hükümet mutlu olur. Onun görüşü o kadar parlaktır ki güneşin ışığından onun ışıkları daha caziptir. Bahtının yaygınlığına güneş taliptir, şerefli eşyasına felek alıcıdır. Onun zühd eteği o kadar temizdir ki dürüst insanlar orayı secde yeri eylese layıktır. Onun adaleti sayesinde dünyada kimse cefadan ah edip ağlamaz. Onun zamanında sonhabarın rüzgârından perişan olsa da çiçeklerin rengi sabit kalır.

Zıyay-ı 'akl-ı kül Bayram Paşa

Vekil-i re'y-i sultân-ı cihan-dar (K.14/9)

Nef'î de Bayram Paşa için bir kaside kaleme almıştır. O, vezirlerin filozofudur. Yedi iklimin saltanatının ışığıdır. Dünyayı süsleyen, din bayrağını taşıyıp gözetendir. Onun aklının hâkimi istediği gibi dünyayı döndürür, ediplerinin görüşü güneşe Nur suresini okutur. O, dağ tepesini Babil çukuru gibi yere geçirir, denizi tufan bulutu gibi göğe çıkarır. O, devlet işlerinin kanunu düzenlediğinden beri adaletin ünü dünyayı tutar. O, dünyanın hükümdarıdır ki lutfunun sevinci en yukarıyı ve en aşağıyı mutlu kılar.

Sadr-ı ruşen-dil ü meh-kevkebe Bayram Paşa

Ki eder devleti bir demde gani dünyayı (K.45/7)

B) Kalıplar ve Grafikler

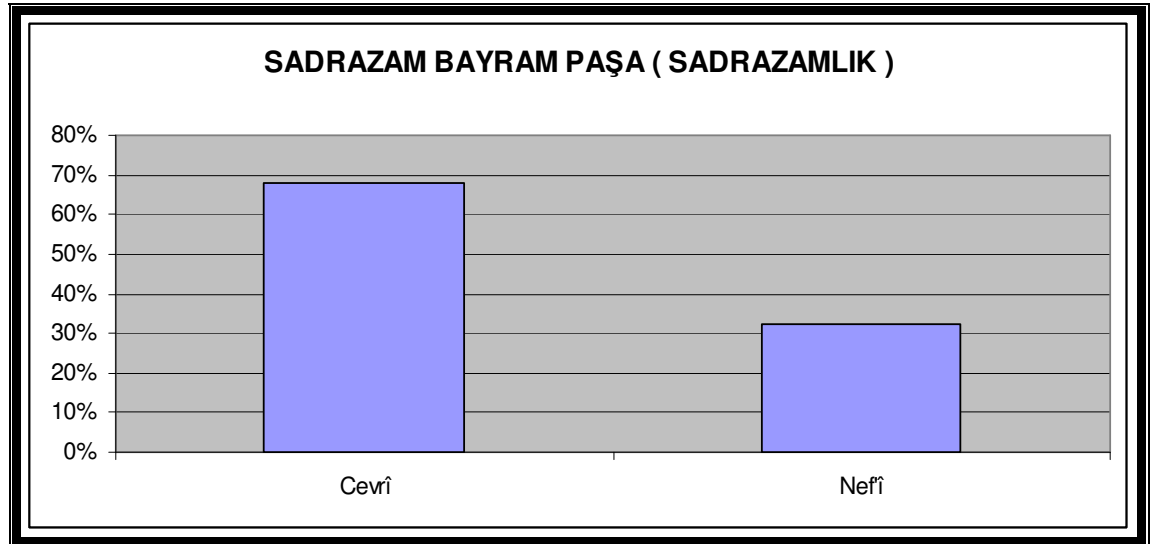
1) Sadrazamlık:

CEVRÎ:

âfitâb-ı himmet-asar (K.14/1), emvac-ı derya-yı güher-bar (K.14/2), fûrug-ı kevkeb-i ikbal-i 'âlem (K.14/3), çerag-ı çeşm-i devlet-bahş-ı bidar (K.14/3), Kader-biniş mücella fehm-i derrak (K.14/4), Kaza-dâniş (K.14/4), musaffa-'akl u hüşyar (K.14/4), hâkim-i zü-funun-ı kâr-danî (K.14/5), büzürk-ümmid (K.14/5), ruşen-hiss ü efkâr (K.14/5), edib-i 'ilm-i tedbir ü hukümet (K.14/6), Aristu-yı hired-adab u etvar (K.14/6), reşid-i tiz-tab'u 'akıbet-bin (K.14/7), Nizamü'l-Mülki rüşd-ayin ü kirdar (K.14/7), Müşîr-i Müşteri-hads ü zeki-dil (K.14/8), vezir-i kâr senc ü rast-mi'yar (K.14/8), zıyay-ı 'akl-ı kül (K.14/9), vekil-i re'y-i sultân-ı cihân-dâr (K.14/9), Asaf-eser (K.14/31).

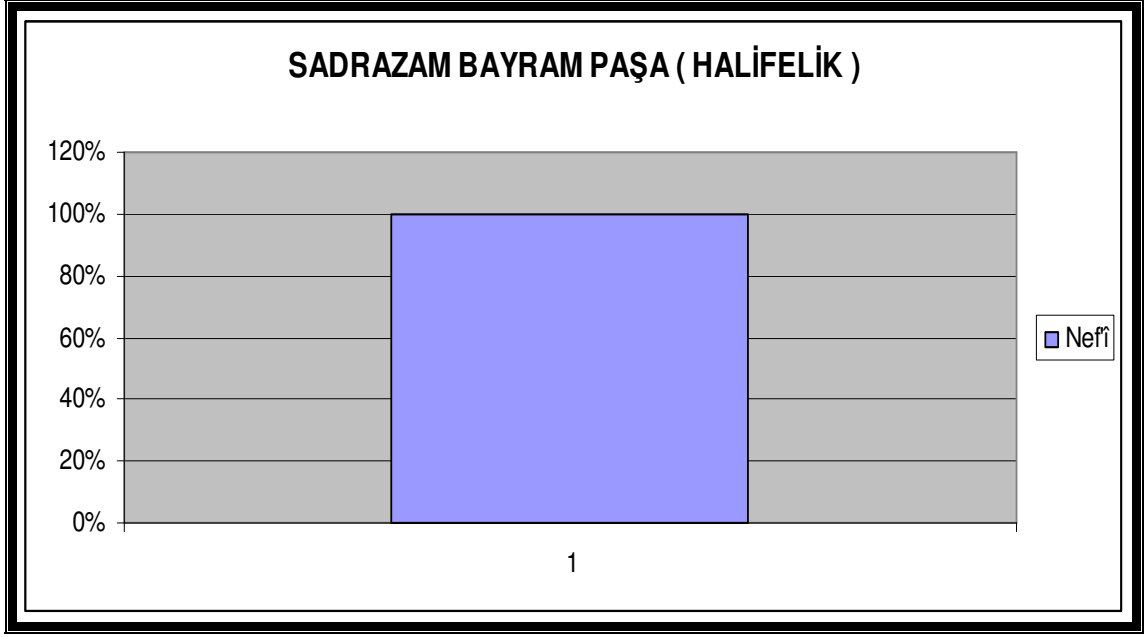
NEF'Î:

Dergeh-i bargeh-i sadr-ı cihân (K.45/3), der-i düstûr-ı cihân-bân-ı Sikender-şân (K.45/4), feylesof-ı vüzera (K.45/5), sani-i akl-i evvel (K.45/5), merdüm-i çeşm-i cihân-bin-i dil-i dâna (K.45/5), revnak-ı saltanat-ı memleket-i heft-iklim (K.45/6), hami-i din-'alem-efrâz-ı cihân-ârâ (K.45/6), sadr-ı ruşen-dil ü meh-kevkebe (K.45/7), yegâne hüner-enduz-ı ahali-perver (K.45/8).

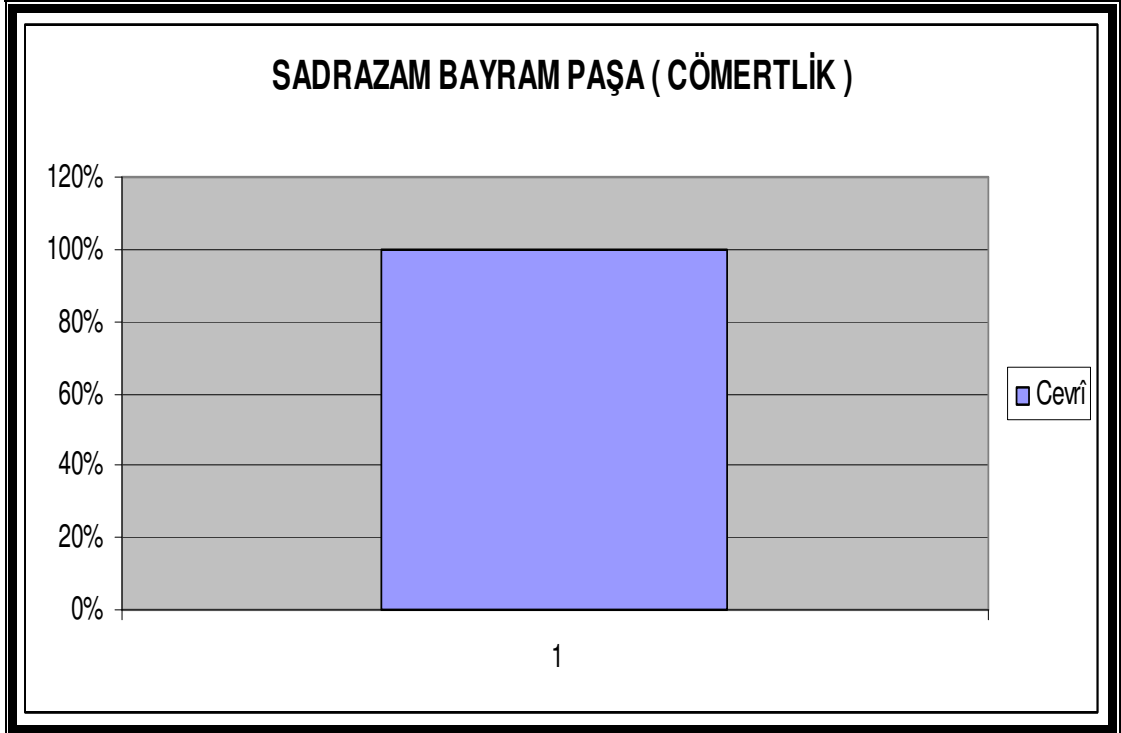
2) Halifelik:

halef-i akl-ı mücerred (K.45/9)(Nef'î).

3) Cömertlik:

sadr-ı kerim-i 'atıfet-kâr (K.14/1), kerem-feyz (K.14/1), düstur-ı sâhib-cûd u in'am (K.14/2)(Cevrî).

DİLAVER PAŞA

A) Methiye Bölümlerinin Genel Bir Değerlendirmesi

17. yüzyıl sadrazamlarından olan Dilaver Paşa için yazılan tek kaside Kafzade Faizî'ye aittir. O, Aristo doğruluğunda olan vezirdir. Zamanın şerefli kişisidir ki zamanında fitne ve kargaşa olmamıştır. Devletinin günleri mülkün bahar zamanıdır, az zamanda dünyaya bu süsü vermiştir. Himmetinin eseri yeni yeni ortaya çıkmaya başlayınca her yana üstünlüğünün haberleri ulaşmıştır. Güneş ve Müşteri daima şerefde olsalar bile onun zamanının eserlerinin binde birini yapamazlar. Büyüklüğünün feleği güneş ve ayın ışığıdır, adaletinin denizi temiz incili mücevherdir. Cömertliğinin eli halkın gönül kuşunu avlar, bulut arasına güvercini koparmış derler. Cömertliğin kıtlık zamanında o olmasaydı, halkın birçoğu diyarı terk ederdi.

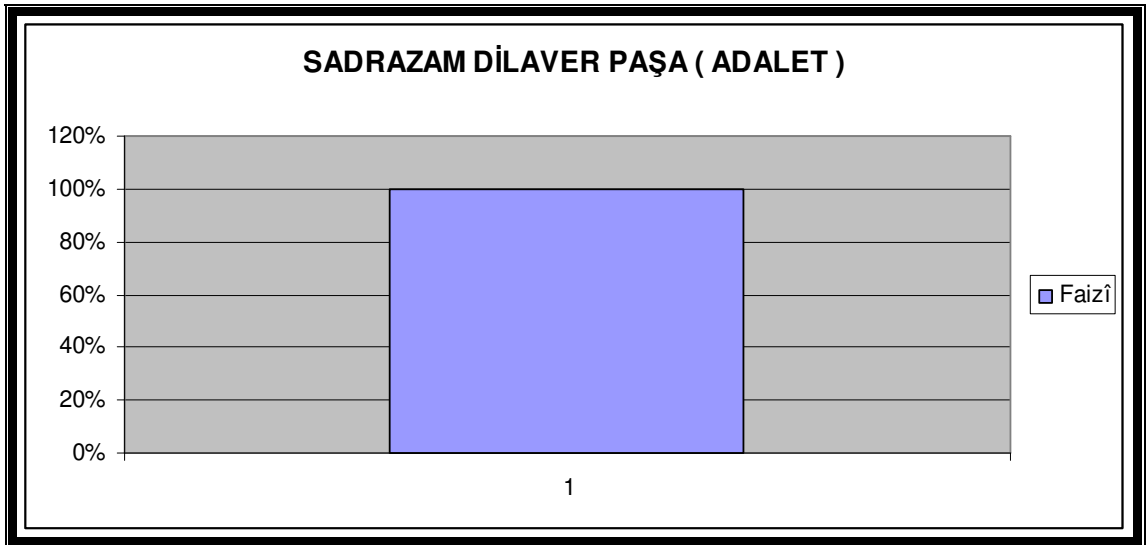
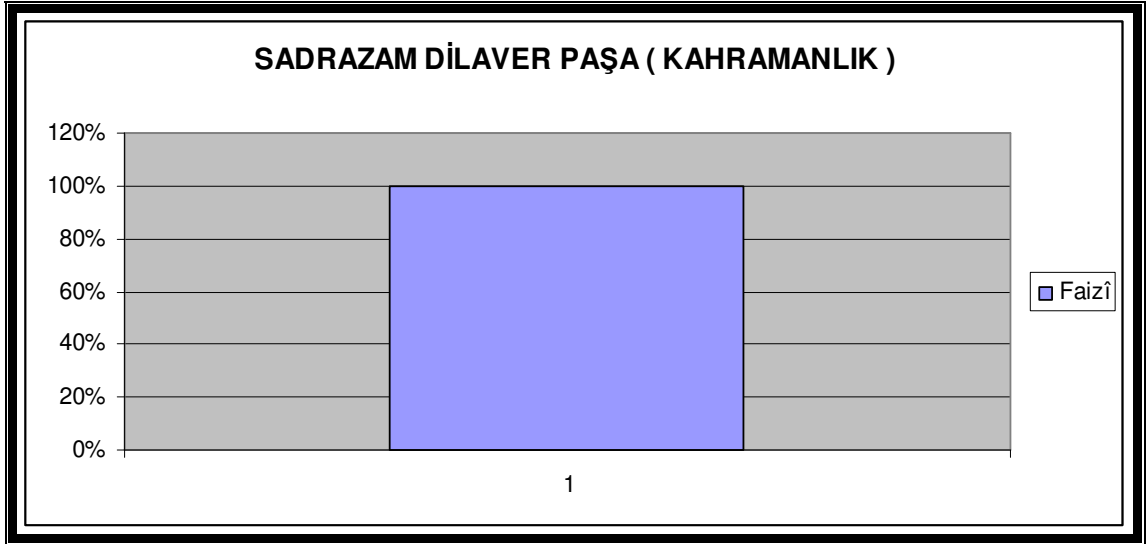
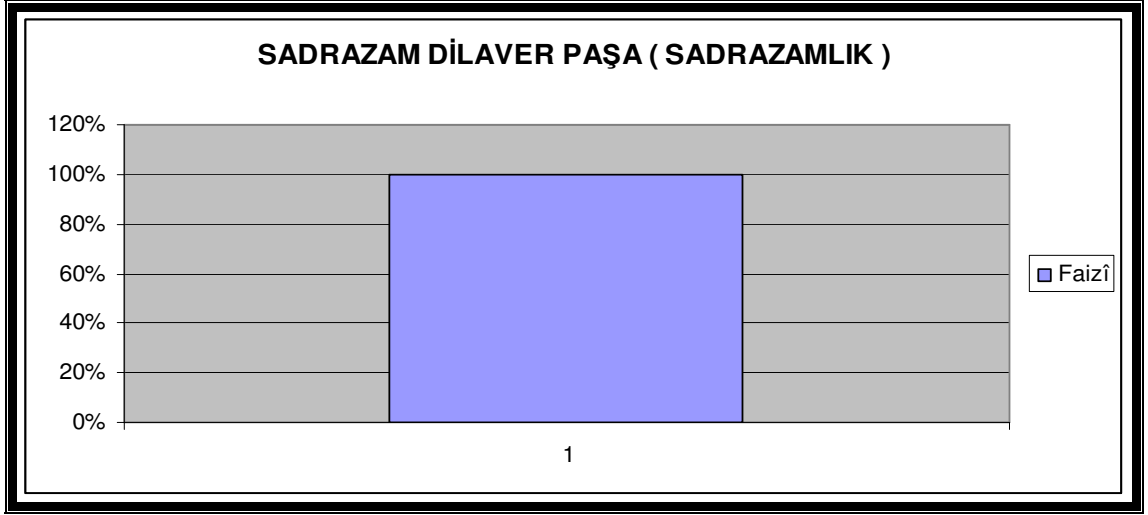
Nam-ı şerifi olsa Dilaver 'aceb degül

Adıyla rûzgârın odur şimdi saff-deri (K.15/27)

B) Kalıplar ve Grafikler

KAFZADE FAİZİ:

serdar-ı saff-der (K.15/18), hasm-şiken (K.15/21), serdâr-ı yek-süvare-i meydan-ı dâver (K.15/21) (**Kahramanlık**), bahr-i adaletün dürr-i pakize cevheri (K.15/24)(**Adalet**), vezir-i Aristu-sedad (K.15/2), şeref-i rûzigar (K.15/3), Asaf-ı müdebbir (K.15/18), şâh-ı Cem-serir (K.15/20), vezir-i Dilaver (K.15/20), Zahhak-bend (K.15/21), mani'-i fiten (K.15/21), Düstur-ı Cem-mâhall (K.15/22), şeh-i evreng-i 'ıkd ü hall (K.15/22), resm-aşınayı zabita-i mülk-perver (K.15/22), danende-i dehayık-ı kanun-ı saltanat (K.15/23), darende-i merasim-i şer'-i Peyamberi (K.15/23), çerh-ı celâletün meh ü hurşid-i pertevi (K.15/24), şâhenşeh-i cihânun emin-i vekaleti (K.15/25), halkun melazz u melce-i kehf-i mukarreri (K.15/25), 'asrun vezir-i a'zamı (K.15/26), dehrün müsellemi (K.15/26), divan-ı i'tibar-ı şehün sadr-ı ekberi (K.15/26), rûzın-kemân-ı 'arsa-geh-i gir ü dâr (K.15/28), Remz-ageh (K.15/37), zamir-resa (K.15/37), nükte-perver (K.15/37), ehl-i tab' (K.15/37), ehl-i dilün 'avn ü yaveri (K.15/37).

İBRAHİM PAŞA

A) Methiye Bölümlerinin Genel Bir Değerlendirmesi

Sabit, İbrahim Paşa'ya bir kaside sunmuştur. Devletin ve dinin düzenini sağlamak için padişaha böyle bir kişi vezir olmuştur. Dünya padişahının mülkünün veziri, divan tahtının meşhur cihan başkanıdır. Dünyanın şerrinin eserleri yüzünü gösterirken makama geçerek güzel tedbirlerle hepsini def edendir. O, öyle himmetlidir ki oturduğu yerden kolaylıkla bu kadar iş görerek sakıncalı emirleri kaldırdı. O, yüce Osmanlı hanedanına öyle bir hizmet etti ki yarlıganmış padişahların ruhları bile bundan hoşnut oldu. Devletinin zamanında kimse kimseyi incitmemiştir.

Vezir-i a'zam İbrahim Paşa-yı mu'azzam kim

Söyündürdi mezalim ateşin zehr-ab-ı saturı (K.21/16)

Feridun, İbrahim Paşa için yazdığı kasidesinde onu savaş meydanında kılıcı ile Rüstem gibi destan yazan kişi olarak görür. O, görüşüyle Felatun ve Aristo gibidir. Kâfirlere soğuk elini gösterince öyle bir savaş olur ki öyle savaşı Behmen, Behrâm ve Sam dahi görmemiştir. Onun hamlesine dinsiz kâfirler karşı çıksada dayanamazlar. O, adaletiyle devrinde Ömer'in doğruluğunda olandır, herkes ona erişmeyi ister.

Gazi İbrahim Paşa seyf-i meslul-ı Hudâ

'Arş-ı temkin âsmân rif'at melaik ihtiram (K.3/27)

Azmi-zade Haletî İbrahim Paşa'ya bir kaside yazmıştır. Şehriyarın yanında o mücevherden bir kılıçtır, şerefli mühür onun altın işlemeli gülü olmuştur. O, iman ehlinin hizmetinde uzun süre bulunan kişidir. Onun derunı devletin sırlarının hazinesidir, dünya padişahı mührünü bağrına bassa yakıştır. Cömertlik bağışlayan eli dünyayı nimete boğmuştur, o el okyanusa zenginlik verendir.

Bulunmaz böyle Âsaf-râ vezir-i 'âlem-ârâ kim

Bulundu şöyle mu'zam hizmetinde ehl-i imânun (K.23/3)

B) Kalıplar ve Grafikler

1) Sadrazamlık:

BOSNALI ALAADDİN SABİT:

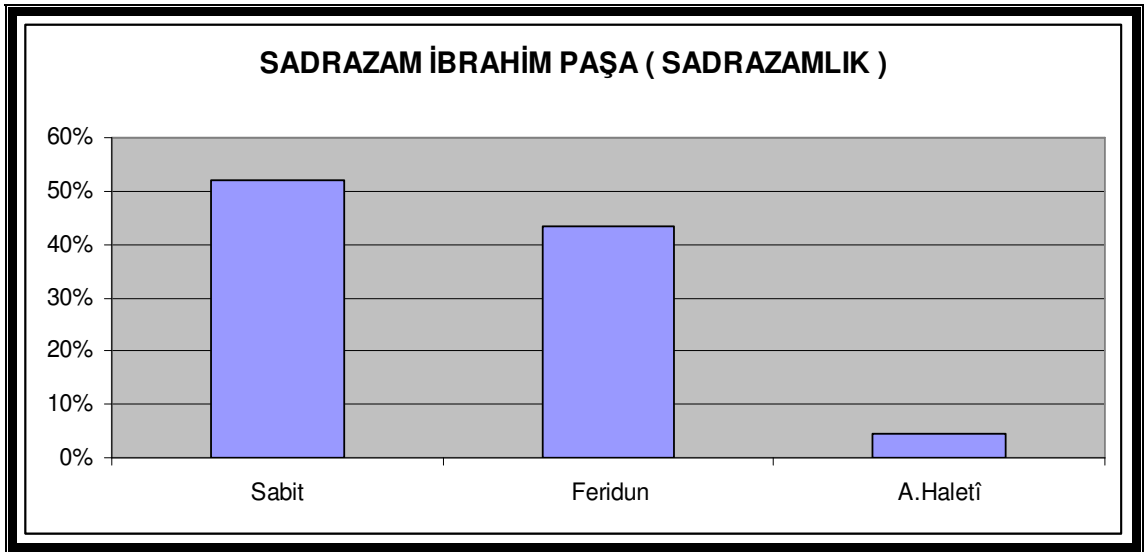
Asaf-ı sâhib-velayet (K.21/12), Müşîr-i muhterem (K.21/13), şehinşâh-ı cihân-bânun vezir-i cületü'l-mülk (K.21/14), serir-i sadr-ı divânun cihân-salar-ı meşhûrî (K.21/14), sadr-ı Tevfik-ayet-i nusret (K.21/15), vezir-i a'zam İbrahim Paşa-yı mu'azzam (K.21/16), sadr-ı bende-perver (K.21/17), te'sir-i yümn-i sadr-ı gazi (K.21/21), cihân-endişe (K.21/34), sadr (K.21/34), müsteşar-ı âsümân-kadr (K.21/34), şâhinşeh-i din-perverün bazu-yı pür-zurî (K.21/34).

FERİDUN:

Asifâ şâh kader ü kudret Feridun ihtişam (K.3/1), vezir-i hazret-i Hâkân-ı İskender (K.3/13), mihr-i çarh-evreng (K.3/16), çeng-aver-i pür-dil vezir-i nam-ver (K.3/24), mâh-veş encüm haşem hurşid-veş zerrin Hüsam (K.3/24), Dâver-i Dârâ-reviş (K.3/25), destur-ı İskender-meniş (K.3/25), Hatem-i Davud-dihîş ya'ni melaz-ı has u 'am (K.3/25), seyf-i meslul-ı Hudâ (K.3/27), 'arş-ı temkin, âsmân rif'at, melaik ihtiram (K.3/27).

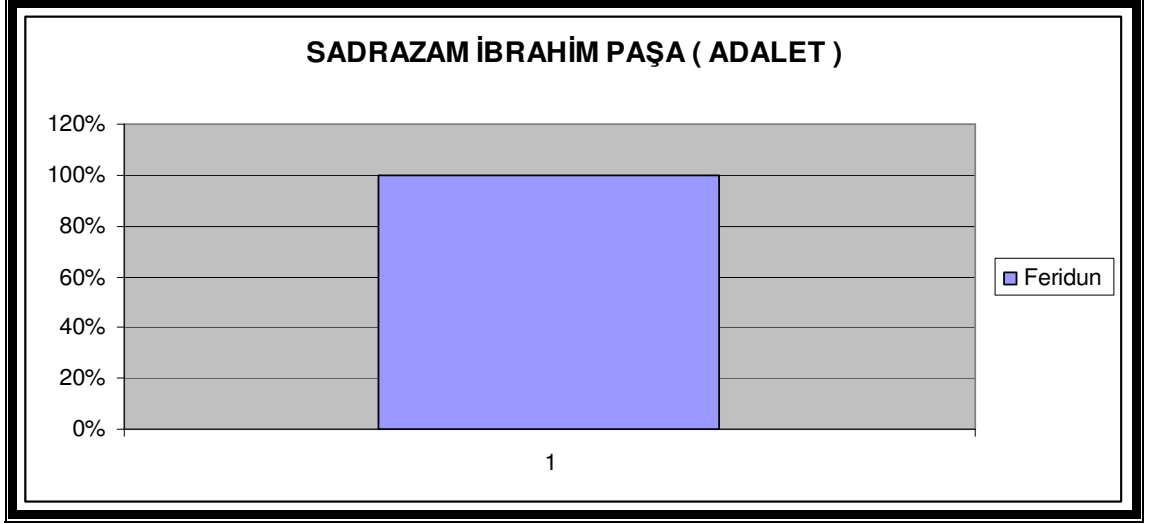
AZMÎ-ZÂDE HALETÎ:

Âsaf-râ vezir-i 'âlem-ârâ (K.23/3).

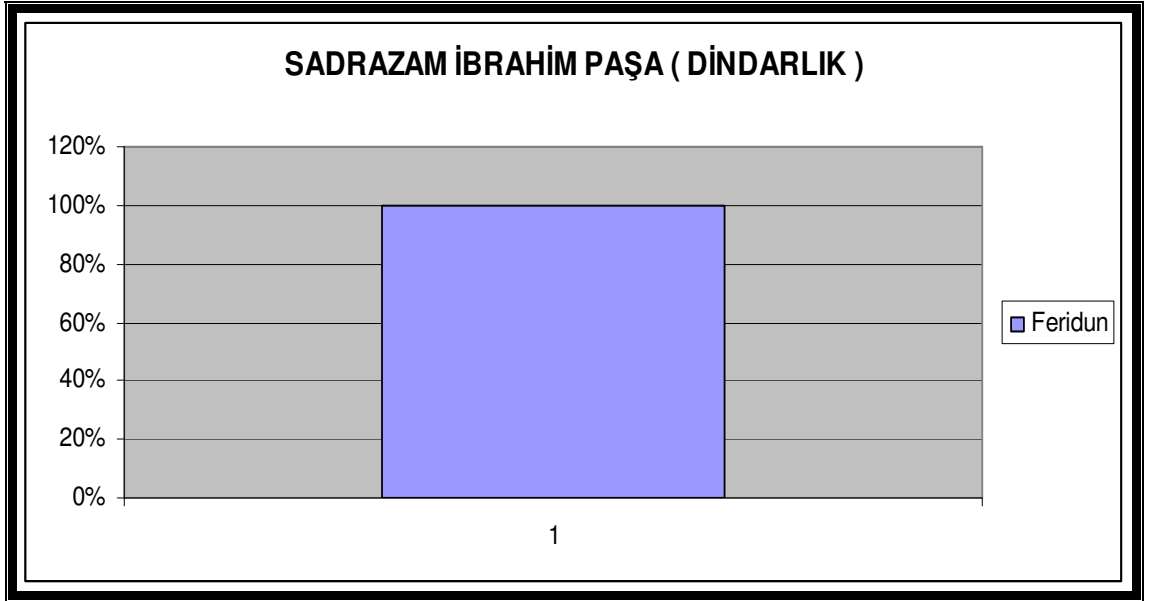
2) Adalet:

destur-ı şâh-ı Cem haşem-dâd-ı a'lam (K.3/3), sadık-ı 'Ömer-i ayin (K.3/21)(Feridun).

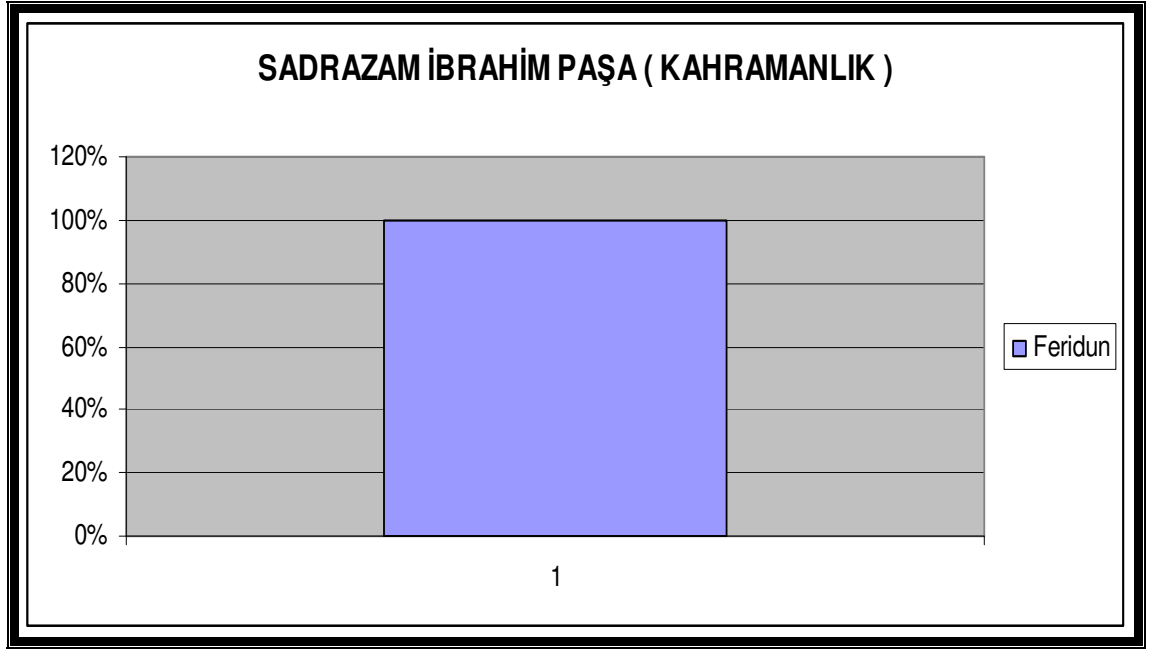
3)Dindarlık:

Hafız-ı hısn-ı Budin-i pîrâye-bahş-ı mülk ü din (K.3/25)(Feridun).

4)Kahramanlık / Savaşçılık:

Saff-der Hayder dil ü leys-i intikam (K.3/1), Rüstem-i sâhib-kırân-ı harb-ı darb (K.3/2), Kahraman-ı kule-i kaf iltizam (K.3/2), tûgile meydan-ı rezmün Rüstem-i destanı (K.3/4), yekte-taz-ı rûz-ı heyca (K.3/16), vezir-i saff-şiken (K.3/17), mazhar-ı feth-i mübin (K.3/26), serdar-ı nusret-igtinam (K.3/26), meydan-ı rezm İsfandiyar mu'areke (K.3/28), 'âlem-ârâ haydur düldül-i Süvar-ı tiz-kâm (K.3/28)(**Feridun**).

MEHMED PAŞA

A) Methiye Bölümlerinin Genel Bir Değerlendirmesi

17. yüzyılda sadrazam olarak görev yapan birçok Mehmed Paşa vardır. Bu kişiler çeşitli lakaplarla anılmaktadırlar. İncelediğimiz kasidelerin başlıklarında bu sadrazamların bir kısmının ismi tam olarak verilmiş, bir kısmının ismi ise sadece Mehmed Paşa olarak geçmiştir. Bu sebeple biz, isimleri verilen sadrazamların dışında kalan kişileri sadece Mehmed Paşa olarak aldık.

Nailî, Sultanzade Mehmed Paşa için tek kaside kaleme almıştır. Yine adaletli bir kişi makama çıkmıştır. O, Kahraman ihtişamlı, Cem mertebeli, Dârâ gibi haşmetli, gökyüzü makamlı, Hümâ gölgelidir. Bilgi ve hikmetle dolu bilgindir, hikmet manzumesinin nüshasıdır. Melek görünümlü, Mahmud huyludur. Şecaatin bayrağını yukarı kaldırandır, savaşın düşman saflarını yarandır.

Râyiz-i eşheb-i ikbal Muhammed Pâşâ

Ki olur çarh rikâbında zemin-bûs-ı ni'âl (K.12/22)

Nailî Sofî Mehmed Paşa için de bir kaside kaleme almıştır. Fakirlerin dostu divana çıkınca âlem şükür ve senanın melodisi ile doldu. Zamanında zayıfların elinden güçlülerin eteği feleğin yakası gibi yırtık olur.

Avd eyledi adl-i Ömerî âleme hâlâ

Düstûr-ı mübarek-pey ü ferhunde-likâdan (K.13/20)

Nailî, Mehmed Paşa başlıklı bir kaside daha kaleme almıştır ancak bu Mehmed Paşa'nın hangisi olduğunu tespit edemedik. Yüksek mertebeli, gökyüzü ihtişamlı bir vezir olan Mehmed Paşa Aristo gibidir ki sözlerinin her bir harfi devletin düzenine kitap olmuştur. O, arslan hamleli bir yiğittir ki temkininin gölgesi düşman kaplanının saldırısına bulut olur.

Hizebr-hamle dilirâ ki zıll-ı temkinin

Peleng-i savletine düşmenin sehab olmuş (K.18/27)

Sabit, Mehmed Paşa ve Baltacı Mehmed Paşa adına dört kaside sunmuştur. Bunun üçü Mehmed Paşa için, bir tanesi ise Baltacı Mehmed içindir. Sabit Mehmed Paşa'yı savaş meydanındaki Rüstem'e, Kahraman'a, Bermeki'ye, Aristo'ya, Gerşasb'a benzetmektedir. O, devletin soyunun seçkin halefidir. Fikri güzel, akl-ı evvel, sözü işlere izin veren, sağlam fikirlidir. Hükümdarın kılıcı ve cömertliğin lutfu ona babasından miras olan iki yetim incidir. Gülümsemesinde sonsuzluğun ferahlık veren

sevinci, konuşmasında sonsuzluğu bilinen hayat vardır. Devletin bahçelerine bahar zamanının bulutunun tedbiri, saltanatın gökyüzüne uğur yıldızının koruma gözüdür. Hayat onun cömertlik bahçesinde boş bir kuyu, irem onun görkemli sarayında köhne binadır. Marifet çimeninin taze hurma ağacıdır, cömertlik gülbahçesinin taze açmış gülüdür. O, savaş ejderinin arslan pençeli düşman kölesine kılıcını vursa örsünü iki parça eder. Savaş meydanına onu Neyrem gibi süreceksen Sam bile olsa düşmanın zenginliği dağılır. O denize çıktığından beri halk huzura ermiştir. Ulu bayram mevsimi onun zamanının gündüzüdür, gününün her gecesini ise Kadir gecesidir. İyiliğinin suyu elemelerin bilginlerine hayat, ikram kapısı şerefli vezirlere yardımcıdır. Onun cömertliğinin elinde Hüsrev'in hazinesi bir avuç mankırdır, kadrinin gözünde Cem'in tacı fincan gibi bir külahdır.

Kıble-i kubbe-nişinân Mehmed Paşa

Leyletü'l-kadr-i kerem 'id-i sabah-ı ihsan (K.45/24)

Şîr-i gurrende-i peykar Mehmed Paşa

Ki Nerîmân olamaz dergehinün der-bânı (K.39/15)

Semmiy-i fahr-i dü-'âlem sehab-ı cûd ü kerem

Vezir-i a'zam-ı şâhinşeh-i ferîd ü vahid (K.33/31)

Cevrî, Sultanzade Mehmed Paşa, Sofî Mehmed Paşa ve Diyarbakırlı Mehmed Paşa için üç kaside kaleme almıştır. Sultanzade Mehmed Paşa için yazdığı kaside de memleketi süsleyen ve zamanında dünyanın adaletle dolduğu vezirdir diyerek söze başlar. O, danışmandır, akıllıdır, emniyetlidir. Onun ikbal yıldızı dünyayı nurla doldurur. O, gökyüzü mertebeli bir vezirdir ki zaman onun emrine boyun eğmeye mecburdur. Gökyüzü, lutfunun zamanında şenlik yüzünün aynasıdır; dünya, adaletli zamanında düğün yüzünün makyajıdır. Sofî Mehmed Paşa için yazdığı kaside de ise onun kişiliğinin cömertlik huyu ile şerefli ve yüce, yüzünün lutfunun eseri ile en güzel olduğunu söyler. Şanı, Allahın evinin şerefi ile saygıdeğerdir. Fikrinin sağlamlığı ile zamanın Eflatun'udur, temkinli düşüncesiyle Aristo gibi akıllıdır. O, ikbalinin doğusunda cihanı aydınlatan güneştir, kalbi anlam yüzlerinin yaldızlı aynasıdır. Huyunda zekâsı görme kuvvetiyle aşikârdır, zihninde saflık bilginin hikmetiyle ispat edilmiştir. Son kasidesi Diyarbakırlı Mehmed için yazdığı kasidedir. O, herkesin gönlünü okşayarak cömertliğiyle mümkün olduğunca lutf ve ihsan edendir. Ondan ne rica edilse kabul olurdu, ne istenilse o an ortaya çıkardı. Devletinin zamanında vefa

göstererek dostluk resmini eksik etmezdi. Luturları o kadar çoktur ki her biri anlatılamaz. Düşünce yıldızı güneşe ışık salsa gecenin hasreti zerre kadar şaşkınlığa engel olmaz. Onun lutuf baharının bereketi gülbahçesine erişse sonbahar rüzgârı gülleri solduramaz. Himmeti zayıfa kuvvet verirse Ad'ın sarsarı bile olsa zayıfı berbad edemez.

Ma' delet-kâr u kerem-pişe Muhammed Paşa

Kabil-i feyz-ı hıred kâmil-i sahib-iz'an (K.24/25)

Ey sadr-ı veli-mertebe dâniş-ver-i ekmele

Vey Asaf-ı safi-dil ü ayine-i kümmel (K.23/1)

Ganizade Nadirî, Mehmed Paşa başlığı ile üç kaside yazmıştır ancak bu kişilerin hangi Mehmed Paşa olduğu belli değildir. Dünya büyüklüğündeki savaş meydanını süsleyen vezirdir. Ulu çadırının eteği gökyüzünün kıyafetidir, ikbal kıyafetinin düğmesi nurlu yıldızdır. Eger üzerinde biraz çiçek olmasaydı çimenliği yeşil kumaşı onun için döşerdi. O, kılıcının suyunu düşmanın tarafına salınca toprağının tenini bir anda gül bahçesi eyler. Nice bahçeye su veren nehirler onun bağına girince terazi ile hareket ederler. Hareminin eşiği dünyanın açık kıblesidir, cömertlik güneşi kutlu kişilerin bahtının yıldızdır. Billur buza ruh güneşinin şaşası düşse, karın penbesini yakarak o anda onu yok ederdi. Düşmanın teninden eliyle ruhu çekip alınca güya ejderha Hak'dan bulut ile çekilir. Düşmanın paslı gönlü papağana döndüğü için onun kılıcının aynasını görünce yalvarır. Saldırısının çarpmasına şevketinin gösterişine şeref sahibi göklerin sakinleri aferin derler. O, makam ve yüceliğin bayrak kaldıran kutlu Yusuf'udur. Zamanın Dârâ'sı ve İskender'idir. Onun şerefli adının Muhammed (Mehmed) olması şaşılacak şey değildir, Muhammed'in huyunu ona Yüce Şerefli (Allah) vermiştir. O zamanın yegâne sadrazamıdır ki kılıcının şehbazı Anka'yı mekânsız etmiştir. Nuşirevan gibi adaletine gökyüzü çardak olur, kehkeşanın zincirine güneş taç olur. O, Mısır'ı dalal ehlinin zulmetinden kurtardı, ona Yusuf gibi aman dilemenin ışığını saldı.

Nâm-ı şerifi olsa Muhammed aceb degül

Hulk-ı Muhammedi ana virmiş 'uluvv-i şân (K.29/19)

Server-i Cem-'azamet Dâver-i Asaf-siret

Âsümân-pâye Hümâ-saye Muhammed Paşa (K.28/23)

Şehrî, Gürcü Mehmed Paşa için iki kaside yazmıştır. O, vezirlerin cömertidir. Akıl, huyunu yâd ederek ahlak aynasına baksa bir şekilde korku ve ümid suretini görür. Denize ulu makamının aksi düşse yetim inci yedinci babanın şerefine güler. Zamanın

Kahraman'ı güzellikle gelince onu medh etmek şairi yetenekli kılmıştır. Allah, Mehmed'in temiz kişiliğini din ve devlete layık görmüştür.

Eshiya-yı vüzerâ Gürci Mehmed Paşa

Ki ider lücce vü kan-cûdına sevgend-i 'azim (K.7/12)

Vecihî, Köprülü Mehmed Paşa için bir kaside yazmıştır. Onu, Rüstem, Güstehem, Kahraman, Neyrem ve Sam ile karşılaştırmıştır. O, her şekilde onlardan üstün birisidir. İyi yaradılışıyla, himmetiyle yedi iklimi etkilemesiyle bugün âlemin hem İskender'i hem de Süleyman'ıdır. O, devletin eğlence meclisinin Cem şerefli Behrâm'ıdır, fetih arsasının savaş meydanının Nerîmân'ıdır. Düşmana yabanî kılıcını çekince âlem baştan başa fetih müjdesinin sesleriyle dolar. O, çıplak kılıcını her tarafa salınca İslam düşmanlarının göz açmaya mecali kalmaz. Az zaman içinde bu kadar fetih ve ele geçirmeyle şan ve şöhret bulmasında keramet olduğuna şüphe yoktur. Halkıyla Bayezid zamanlıdır, ikbaliyle İskender'dir, şecaatiyle Ali gibidir, cömertliğiyle ikinci Hatem'dir.

Ne Asaf bezm-gâh-ı devletün Behrâm-ı Cem kadri

Ne Asaf rezm-gâh-ı 'arsa-i fethün Nerîmânı (K.4/18)

Nef'î, Mehmed Paşa için üç kaside yazmıştır. Onun aşırı büyüklüğünden dergâhına dünya padişahları alınlarını koymuştur. O, ikinci Asaf'tır ki hükmü Süleyman'ınki gibi baştanbaşa dünyayı dolaşsa yeridir. Hareminin doğruluğu büyüklerin ikbalinin kökenidir, cömertlik cebi ümit sahiplerinin torbasıdır. Gülbahçesinin baharı Tusi Firdevsinin endişesi, meclisin yanan tütsüsü Nişabur'un Atar'ının ruhudur. O, adaletiyle Süleyman'ı ve karıncayı birlikte görür. O, Kahraman yıldızlı bir savaşçıdır ki ona felek Behrâm'ı silahdar yapsa layıktır. Makamının ve ululuğunun kiblesi onun devletinin kapısıdır. Zamanında fitne gizlenecek yer bulamaz. Makamının gölgesinde güneş olgunluğa erse gözü yokluk yüzünü rüyasında bile göremezdi. Rakibi yanılıyla kayışını hareket ettirirse, doğudayken gölgesi batıya erişir. O kadar çabuk ve nazik hareket eder ki ne toz perişan olur, ne de eşkâli bozulur.

Asafâ dâd-gerâ memleket-ârâ Sadrâ

Ey Hudâvend-i hümâyun güher-i Ferruh-fal (K.36/41)

Vecdî, Köprülü Mehmed Paşa için yazdığı bu kasideyi Yanova kalesini fethetmesi üzerine kaleme almıştır. Onun himmeti, şevketi ve güçlülüğü o kadar çoktur ki temiz ününü duyan düşman can vermektedir. Dünyaya daha önce böyle akıllı, cevher

dolu bir sadrazam gelmemiştir. Devletin vezirlik makamı daha önce düşman saflarını yaran ve takva sahibi bir vezir görmemiştir. Nefesi öyle etkileyicidir ki doğrulukla dua ederse kılıç gibi keser. Kaside de Yanova kalesini nasıl aldığı, neler yaptığıda anlatılmaktadır. O başarılı bir savaşçı, bir kahramandır. Kâfirler onun hücumunu görünce çılgık atmışlardır. Canlarının korkusuyla kimsenin başına böyle bela gelmesin diye feryat etmişlerdir.

Nice sadr-ı vüzerâ görmedi devlet böyle
Asaf-ı saff-şiken ü sahib-i sahib-takva (K./9)

Azmizade Haletî, Estergon Fatihi olarak anılan Mehmed Paşa için bir kaside yazmıştır. Devletin eşiğine işbilir ve İskender meşrepli bir vezir gelmiştir. Bahtının yıldızı gökyüzünde yıldızlar meclisinin mumudur. Lutfu iyiliğin susuzluğuna hayat suyunun çeşmesidir, iltifatı mahrum ölüye sonsuz ömürdür. Onun kanlı kılıcı erguvan ağacıdır, onun gölgesinde herkes rahat eder. Onun temiz görüşünün nuruna güneş ve ay eşdeğerdir, cömertlik elinin bolluğuna maden ve deniz yeterli olmaz.

Hamdü'li'llah kim olup feth u zaferle hem-'inân
Astân-ı devlete geldi vezir-i kâr-dân (K.37/1)

B) Kalıplar ve Grafikler

1) Sadrazamlık:

NAİLÎ (Sultânzade Muhammed Paşa):

Mesned-ârâ-yı serâ-perde-i eyvan-ı celâl (K.12/2), dâver (K.12/3), cihân-dâr-ı kader-kevkebe (K.12/4), Cem-mertebe (K.12/17), Dârâ-haşmet (K.12/17), Hümâ-sâye (K.12/17), adîmü'l-emsâl (K.12/17), 'alem-efrâz-ı şecâ'at (K.12/18), sadr-ı seyyare-haşem (K.12/19), safder-i Cemşid-şiyem (K.12/19), âsümân-ı azamet (K.12/19), mihr-i sipihr-i iclâl (K.12/19), sadr-ı Felâtun-bîniş (K.12/20), akl-ı evvel-meniş (K.12/20), ârâyîş-i evreng-i kemâl (K.12/20), Bû Alî-dâniş Aristo-yı Sikender-harekât (K.12/21), düstûr-ı pesendîde-fi'al (K.12/21), hakimü'ş-şer'-i mü'eyyed (K.12/24), hidiv (K.12/39), suhen-ârây sadr (K.12/39), Hudâvend-i melek-siret ü Mâhmud hisal (K.12/39), sadr-ı mu'azzam (K.12/40), âlim-i pür-hikmet ü dâniş (K.12/41), nüsha-i manzume-i hikmet (K.12/42), hâsıl-ı devrân-ı felek (K.12/43), sadr (K.12/43), sûdâ-ger-i kâlâ-yı suhen (K.12/45), Felâtun-ı hikem-senc ü Aristo-yı reşid (K.12/46).

NAİLÎ (Sofi Mehmed Paşa)

akıbet-endiş (K.13/26), dâna-yı müdebbir (K.13/26), düstur-ı mübarek-pey (K.13/20), düstur-ı mükerrem (K.13/22), ferhunde-likâ (K.13/20), sadr-ı fukara-dost (K.13/24), sadr-ı gani-dil (K.13/21), sûda-geri-i çarsuy-ı her-dû-serâ (K.13/27).

NAİLÎ (Vezir-i Azam Mehmed Paşa):

Bülend mertebe (K.18/16), düstur-ı haşmet-ârâ (K.18/16), paşa-yı Asaf-is'tidad (K.18/17), hane-zad-ı fütüvvet (K.18/19), vezir-i Aristo-meniş (K.18/20).

BOSNALI SABÎT (Mehmed Paşa):

Şeref-i zümre-i emcad-ı mekarim-mu'tad (K.17/17), Bermeki-menkabe (K.17/17), ma'n-himem (K.17/17), kurtatü's-sem'-i sanadid-i 'izam-ı eyyam (K.17/19), derretü't-tâc-ı mehadim-i kiram-ı 'âlem (K.17/18), hilye-i gerden-i iclal (K.17/19), zibr-i ser-levha-i dibace-i ikbal-i ümem (K.17/19), cihân-dâver-i ikbal ü hüner (K.17/21), Aristo-yı fehiman (K.17/22), Hudâvend-i kebirü'l-kübera-yı efham (K.17/40), keşide saye-i rahet-resan-ı nahl-i murâd (K.33/28), reside meyve-i bi-imtinan-ı bağ-ı ümid (K.33/28), nihâl-i bar-ver-i çar-bağ-ı is'tidad (K.33/29), furuğ-ı basıra-ı rûzgâr-ı dâniş ü

dîd (K.33/29), vezir-i a'zam-ı şâhinşeh-i ferîd ü vahid (K.33/31), sadr-ı meclis-i irfan (K.33/32), nur-ı cevher-i insan (K.33/33), riyaz-ı devlete tedbir-i ebr-i fasl-ı bahar (K.33/38), sipihr-i saltanata çeşm-i hıfzı necm-i sa'id (K.33/38), sirişte nur-ı mücessem (K.33/48), naziri 'adimü'l-vücut zat-ı ferîd (K.33/48), Asaf-ı Cem-unvan (K.39/1), Asaf hired-amuz-ı sad Eflatunî (K.39/2), Asaf hikem-enduz-ı dem-i Lokmanî (K.39/2), Asaf gül-ruhsar-ı gülistan-ı hüner (K.39/3), Asaf dürr-i yektâ-yı yemm-i 'irfanî (K.39/3), Asaf meh-i rahşende-i bürc-i şevket (K.39/4), meh mihr-i cihân-tab-ı sipihr-i şânı (K.39/4), Asaf çemen-i ma'rifetün nahl-ı teri (K.39/5), bahr-ı muhit-i i'ta (K.39/10), Lücce-i bi-bün-i in'am, yemm-i ihsan (K.39/10), Asaf-ı pak-siyer (K.39/12), gerden-efrâz-ı hüner-menkabet-i a'yanı (K.39/12), mazhar-ı lutf-ı samed (K.39/13), Hudâvend-i gaza-pişe (K.39/16), Asaf (K.39/34), Cem-şeref (K.39/34), destûr (K.39/34), sitem-keşlere avn ü meded-i Rabbanî (K.39/34), nahl-i beru-mend-i temenna (K.39/35)(**Mehmed Pş**), kible-i kubbe-nişinân (K.45/24), haridar-ı hüner (K.45/41), sadr-ı ahali-perver (K.45/41), eyyam-ı telafi-i zaman-ı hüsrân (K.45/41)(**Baltâcı Mehmed**).

CEVRÎ:

Zib-i divan-ı şeref-sadr-ı mu'azzam (K.15/5), müsteşar u hired ü mü'temen endişe (K.15/6), sadr-ı agâh-dil (K.15/6), asaf-ı bidar-şu'ur (K.15/6), vefk-ı bazu-yı cihân-hırz-ı giriban- zaman (K.15/7), nüsha-i hıfz u aman (K.15/7), silsile-bend-i şer ü şur (K.15/7), sâhibü'r-rüşdî hired-pişe vezir-i a'zam (K.15/8), kâmilü'l-'akl u mühimdan-ı umur-ı cumhur (K.15/8), şeref-i mesned-i iclal (K.15/9), felek-mertebe düstûr-ı 'azimü'ş-şân (K.15/10), bî-meded-karl-i feyz-ı eser-i ebr-i reca (K.15/18), vezir-i hikem-enduz (K.15/27), Arestu-dâniş (K.15/27), şiriî hüner-efrûz (K.15/27), Sikender-düstur (K.15/27)(**Mehmed Pş.**), sadr-ı veli-mertebe (K.23/1), dâniş-ver-i ekmel (K.23/1), Asaf-ı safi-dil ü ayine-i kümmel (K.23/1), hem-hal-i veliyyü'l-fukara (K.23/2), nam-ver-i ehram u eşfak (K.23/3), Felatun-ı zaman (K.23/10)(**Sofi Mehmed**), 'Ali-cud u Hasen-hulk u Güzin-akran (K.24/8), muhibb-i fukara (K.24/9), merdüm-i derviş-nihad (K.24/9), vefâ-dâr (K.24/9), safa-bahş-ı kulub-ı ihvan (K.24/9), merd-i hoş-tab', suhan-fehm, küşade-meşreb (K.24/10), yar-ı erbab-ı hüner (K.24/10), hem-dem-i ehl-i 'irfan (K.24/10), emirü'l-ümara-i zi-şân (K.24/19), melek-siret ü pakizeşiyem (K.24/22), cevan-merd pesendide-reviş (K.24/23), seza-var-ı hükümet (K.24/24),

kâbil-i feyz-ı hıred (K.24/25), kâmil-i sâhib-iz'an (K.24/25), mülk-i 'âdem cay-ı eman (K.24/26)(**Muhammed Paşa Diyarbakırlı**).

GANİZADE NADİRİ:

Mihter-i nadire-pîrâ-yı fûnun-ı asar (K.22/25), 'alem-efrâz-ı nıgeh-bani-yi temkin ü vekar (K.22/26), mazhar-ı nur-ı ezel (K.22/27), dâver-i hurşid-mâhal (K.22/27), kıdve-i mülk ü milel (K.22/27), kible-geh-i din ü diyar (K.22/27), nur-ı çeşm-i vüzerâ (K.22/28), gül-i bağ-ı vezaret (K.22/29), revnak-efrûz-ı tarab-hane-i ruşen-râ (K.28/20), sadr-ı pakize-nazar (K.28/21), sâhib-i ferhunde-siyer (K.28/21), nasib-i rayat-ı Hudâ (K.28/21), melce-i mülk ü milel (K.28/22), müstenid-i din ü düvel (K.28/22), mazhar-ı feyz ü ezel (K.28/22), masdar-ı eltaf-ı Hudâ (K.28/22), server-i Cem-'azamet (K.28/23), dâver-i Asaf-siret (K.28/23), âsümân-pâye (K.28/23), Hümâ-sâye (K.28/23), cihân-dâr-ı zafer-yar-ı hüner-güster (K.28/24), şevket-i Keykavusî (K.28/39), Dâver (K.28/40), cem-'azamet nam-ver (K.28/40), hudâvend-i Hümâ (K.28/40), zıll-i hümâyun-simâ (K.28/40), sadr-ı şîr-hamle (K.29/16), Ferhunde Yusuf-i 'alem-efrâz-ı 'izz ü câh (K.29/17), ferzane Asaf-ı hikem-enduz-ı ins ü can (K.29/17), sadr-ı bülend-mertebe (K.29/18), Dârâ-yı rûzgâr (K.29/18), mâh-ı sitâre-kevkebe (K.29/18), İskender-i zaman (K.29/18), dâver-i yegâne-i devr-i zeman (K.29/20), sadr (K.29/31), sitâre menzilet, mâh tal'at (K.29/31), nur-bahş-ı çeşm ü çerag-ı fütadegan (K.29/31)(**Muhammed Pş**).

ŞEHRÎ (Gürce Mehmed Paşa):⁹⁷

Eshiya-yı vüzerâ (K.7/12), sadr-ı devlet-nişin (K.9/14), vezir-i güzin (K.9/14), mihr-i kevkeb-i akran (K.9/14), zat-i pâk-i Mehmed (K.9/15), şeci'ü'l-masaf (K.9/17), ihtiyar-ı kaza-yı hikmet (K.9/18).

VECİHÎ (Köprülü Mehmed Pş):

sâhib-i 'akl ü idrak (K.4/10), şâhen-şeh-i 'âlem-i mülk haslet Mesiha-dem (K.4/11), sadr'azam (K.4/17), Asaf-ı sani (K.4/17), Asaf bezm-gâh-ı devletün Behrâm-ı Cem kadrî (K.4/18), Asaf rezm-gâh-ı 'arsa-i fethün Nerîmânı (K.4/18), Hazret-i fahr'i-rüsul-salar-ı Cem-haşmet (K.4/19), vekil-i zıll-i Yezdanî umur-ârâ-yı sultânî (K.4/19),

⁹⁷ Şener DEMİREL; 17. Yüzyıl Şairlerinden Şehri (Malatyalı Ali Çelebi) Hayatı, Sanatı, Divanı'nun Tenkitli Metni ve Tahlili, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. (Doktora Tezi), Elazığ 1999.

çelik-süvar-ı ‘arsa-i penha-yı ‘âlem (K.4/20), ikbal-i nusret yaver-i baht-ı cihân-giri (K.4/21), şeca’at sende himmet sende lutf u merhamet sende (K.4/43).

NEF’Î:

Gubar-ı der-i sadre’l-vüzera (K.34/18), sadr-ı felek-pâye (K.34/19), Asaf-ı sani (K.34/20), hem-nam-ı şehenşâh-ı rüsül hazret-i paşa (K.34/22), Düstur-ı mükerrem (K.34/23), ferman-dih-i ‘âlem (K.34/25), safder-i Cem-kevkebe (K.34/37), hurşid-i cihân-ı devletin didar-ı pür-nurı (K.35/17), düstur-ı Aristo-akl u İskender-salabet (K.35/18), şeref-bahş-ı vezaret (K.35/19), mesned-efrûz-ı cihân-bâni (K.35/19), nizamü’l-mülk-i ahd ârâyiş-i ayin-i düstûrı (K.35/19), vezirân-ı cihânın şan u şevketle ser-efrâzı (K.35/20), Müşîran-ı zamanın hüsn-i tedbir ile meşhurı (K.35/20), şeh-i Cem-câh-ı devranın güzide sadr-ı divanı (K.35/21), şehenşâh-ı cihângirin sipeh-salar-ı mansurı (K.35/21), semiyi-yi Fahr-ı ‘âlem hazret-i Paşa-yı zi-şân (K.35/22), cihân-bân-ı Humâ-zıll ü hümâyün-ikbal (K.36/14), hıdiv-i azamet-güster ü âli-himmet (K.36/15), vezir-i hüner-enduz-ı re’aya-perver (K.36/16), âsmân-sâye (K.36/17), cihân-dâver-i vâlâ-mesned (K.36/17), Padişeh-kevkebe (K.36/17), düstur-ı pesendide hısal (K.36/17), Dâver-i tığ ü kalem (K.36/18), nazım-ı hal-i ‘âlem (K.36/18), sadr-ı sütude-ahval (K.36/18), haris-i saltanat-ı memleket-i heft-iklim (K.36/19), cümletü’l-mülk-i şehenşâh-ı kader-istiklal (K.36/19), arş-temkin ü felek-pâye (K.36/20), ‘alem-efrâz-ı niğeh-bani-i ‘âlem (K.36/21), Asaf-ı Husrev-i zişân (K.36/22), habbeza rahş-ı felek-seyr ü cihân-peyma (K.36/32), Asaf (K.36/41), memleket-ârâ Sadr (K.36/41), Hudâvend-i hümâyün (K.36/41), güher-i Ferruh-fal (K.36/41), dâver-i sâhib-dil ü din-perver (K.36/42).

NÂBÎ (Sadr-ı A’zam Rami Muhammed Paşa):

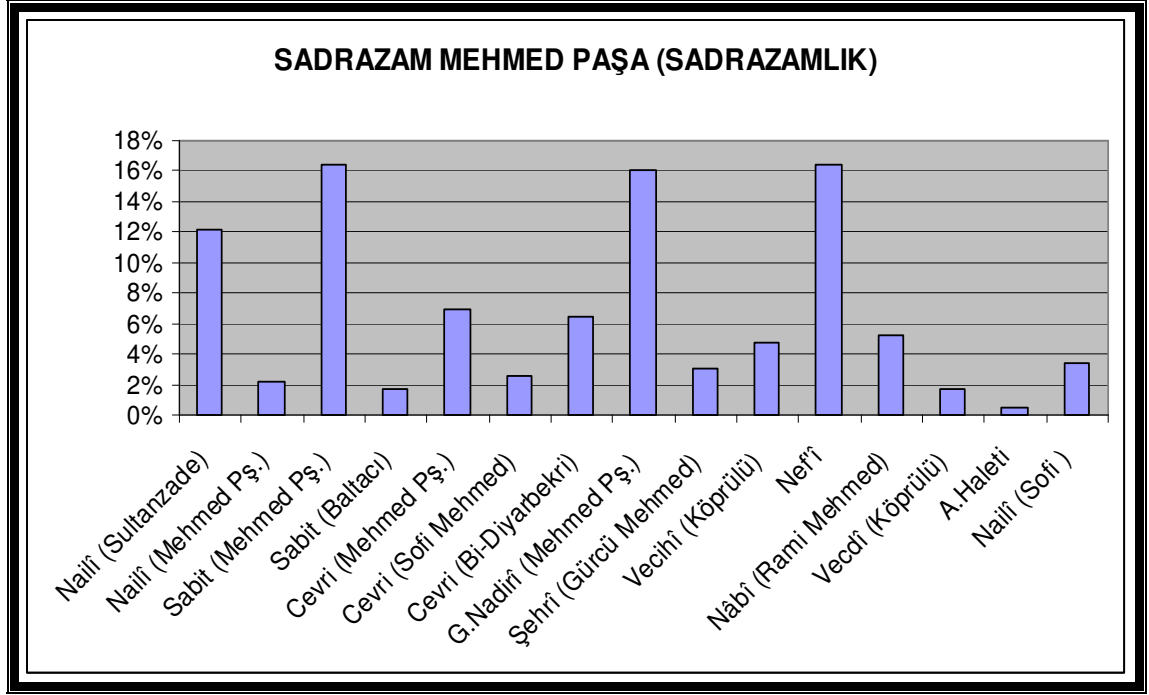
Asaf (K.15/37), sâhib-i sâhib-dil-i pakize-şiyem (K.15/45), ma’ni-i nusha-i ahlak (K.15/46), şems-i Münir-i ufuk-ı devlet (K.15/48), düstûr-ı hıredmend vezir-i a’zam (K.15/49), efdal-i emsal-i Müşîr-i efham (K.15/55), kâr-dân-ı vükela (K.15/56), menba’-ı ‘izz ü ‘ala (K.15/56), masdar-ı asar-ı himem (K.15/56), mecma’-ı hilm ü hayâ (K.15/59), edeb ü ‘ilm ü vekâr (K.15/59), menba’-ı fazl u kemâl (K.15/59).

VECDÎ (Köprülü Mehmed Paşa): ⁹⁸

sadr-ı vüzera (K.8./7,8,9), ‘akıl ü safî-güher ü ruşen-râ (K./8), asaf-ı saff-şiken ü sâhib-i sâhib-takva (K./9), pir-i Bistam-ı ‘ibâdat u Felatun-tedbir (K./10).

AZMÎ-ZÂDE HALETÎ:

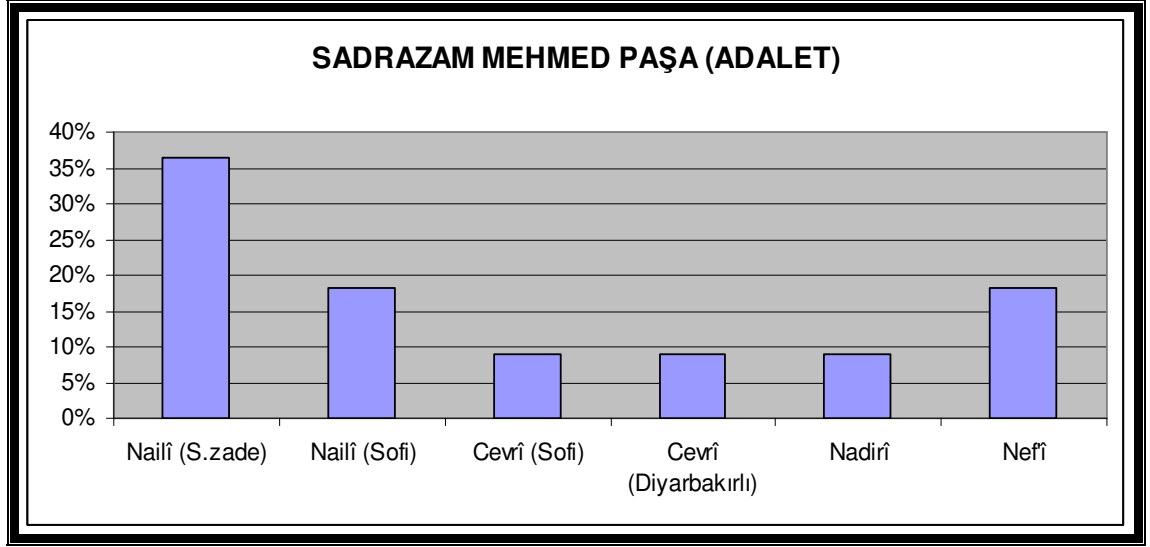
vezir-i kâr-dân (K.37/1)(Estergon Fatihî Lala Mehmed Pş).

2) Adalet:

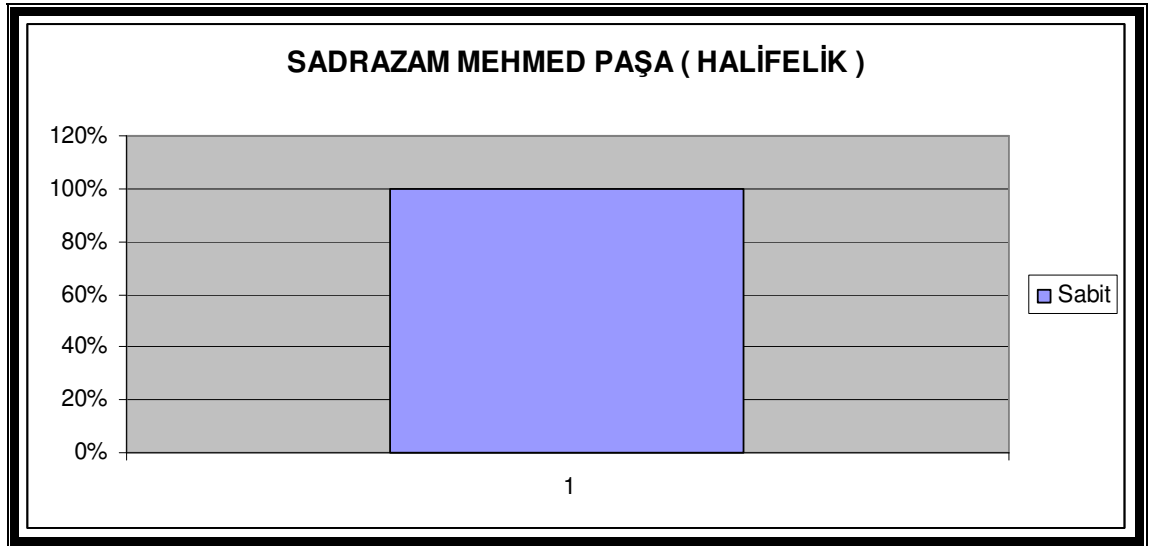
Dâd-ger (K.12/2), Bermeki-dâd u deheş (K.12/20), Dâver-i âdil (K.12/21), dâd-ger-i Ferruh-fâl (K.12/43)(Nailî, S.Zade), dâd-aver-i ehram (K.13/25), dâdger (K.13/29)(Nailî, Sofî Mehmed), dâd-ger-i ahkem ü a'del (K.23/3)(Cevri, Sofî Mehmed), ma'delet-kâr (K.24/25)(Cevrî, Muhammed Paşa Eş-Şehir Bi-Diyarbakri), dâd-ger (K.28/40)(G.Nadirî, Muhammed Pş.), sûtuda Asaf-ı din-perver-i adil (K.35/23), dâd-ger (K.36/41)(Nef'î).

⁹⁸ Ahmet MERMER; 17. yy. *Divan Şairi Vecdi ve Divançesi*, MEB, Ankara 2002.

3) Halifelik:

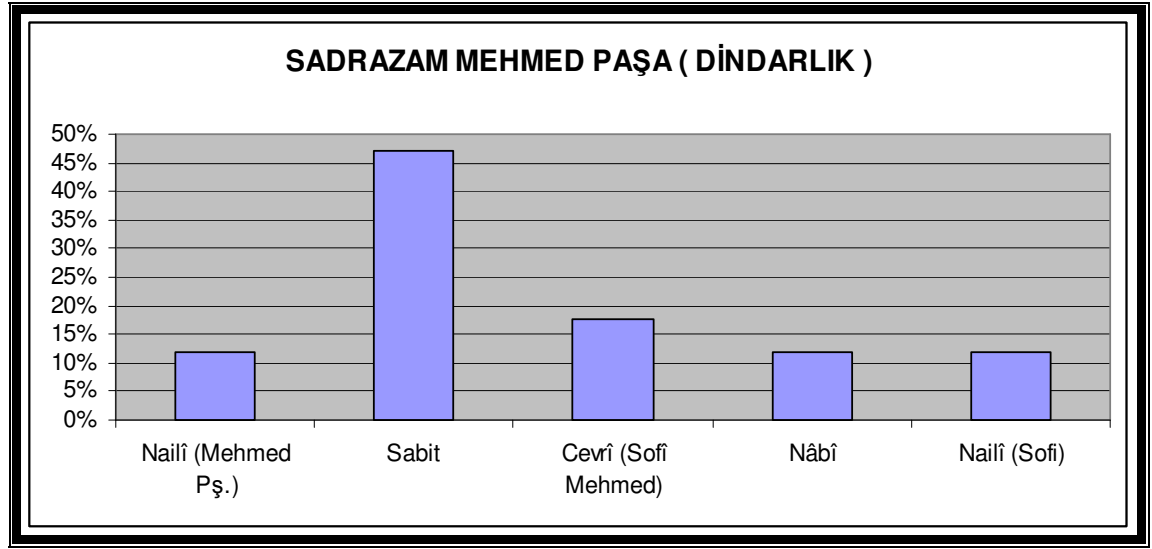
güzide halef-i silsile-i devlet (K.17/20)(**Sabit, Mehmed Paşa**).

4) Dindarlık:

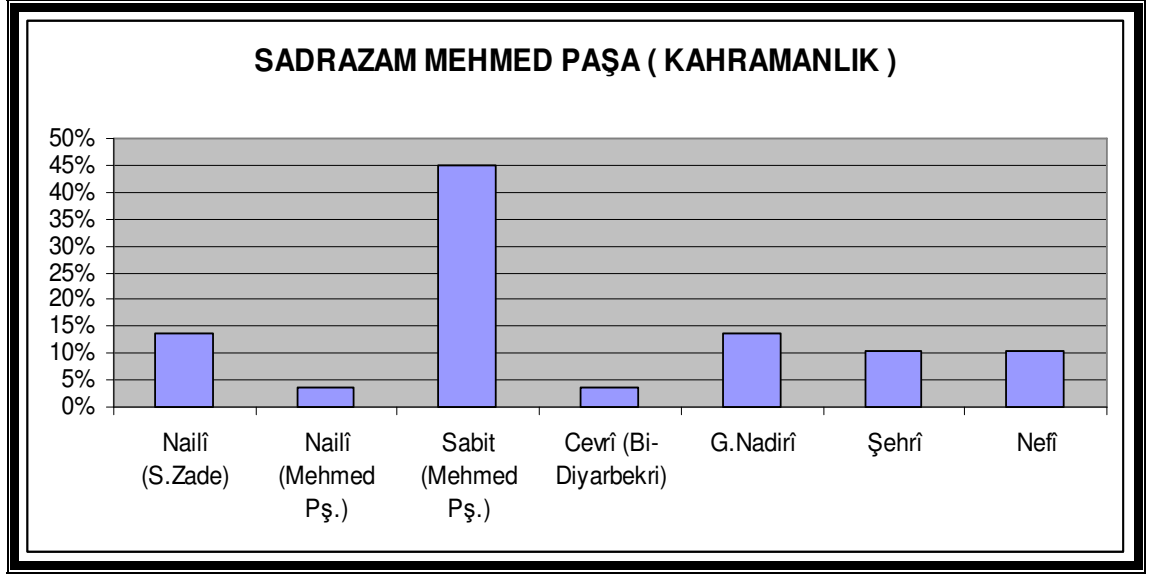
Semmiyy-i fahr-ı rüsül (K.18/18), haris-i şeriat-ı kül (K.18/18)(**Nailî, Mehmed Pş**), hace-i mün'im (K.13/27), Hemnâm-ı Hudâvend-i rüsül (K.13/21)(**Nailî, Sofi Mehmed**), sepide-i seher-i 'id-i ekber-i İslam (K.33/27), beyaz-ı subh-ı sa'adet-demide-i Tevhid (K.33/27), vücuh-han-ı kıra'at-ı Hazret-i Kur'an (K.33/30), girih-güşa-yı rivayat-ı tura-ı tecvid (K.33/30), Semmiy-i fahr-i dü-'âlem (K.33/31), Salik-i rah-ı Hudâ (K.39/11), cami-i zühd ü takva (K.39/11), reh-rev-i cadde-i muhterem-i Nu'manî (K.39/11)(**Sabit, M.Pş**), Mevlevi-i Rum(K.23/2), hem-nam-i şehenşâh-ı rusül (K.23/2),

Ahmed-i mürsel (K.23/2)(**Cevrî, Sofi Mehmed**), nuhbe-i eyyam-ı mu'in-i İslam (K.15/55), cevher-i mu'in-i İslam (K.15/56)(**Nâbî**).

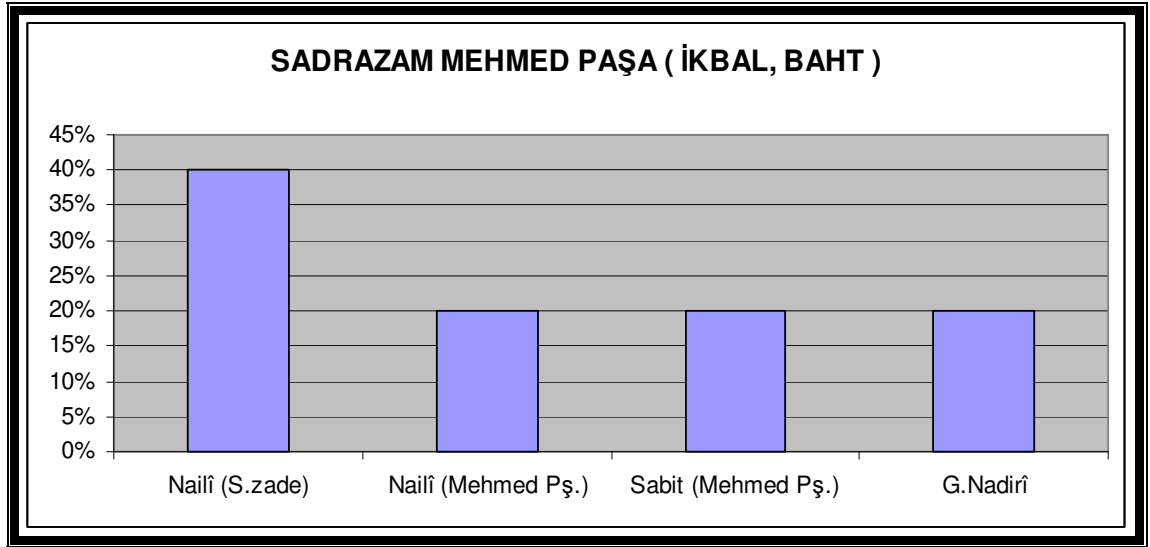
5) Kahramanlık / Savaşçılık:

temşiyet-bahş-ı zafer (K.12/18), siper-endaz-ı adû (K.12/18), saff-şiken-i ceng ü cidâl (K.12/18), Kahraman-kevkebe (K.12/17)(**Nailî, S.Z.**), hizebr-hamle dilîr (K.18/27)(**Nailî, Mehmed Paşa**), saff-şiken-i ced-ber-ced (K.39/13), şir-i gurrende-i peykar (K.39/15), saff-der-i horşid-siper (K.39/12), menkabet-senc-i gaza (K.17/16) Rüstem-i meydan-ı vegâ (K.17/16), Kahraman-ı saff-ı heyca pil-i Gerşasb-şiyem (K.17/16), Kahraman-kevkebe (K.17/40), Kahraman-kevkebe (K.39/14), destûr-ı Tehemten-dil (K.39/14), güstehem-i devran (K.39/14), 'adu-bend-i Esed-pençe-i ejder-peykar (K.39/17), ser-efrâz-ı vegâ (K.39/18), keman-dar-ı hüner-ver (K.39/19)(**Sabit, M. PŞ**), şeh-süvâr-ı ser-i meydan-ı şeca'at (K.24/33)(**Cevrî, Muhammed Paşa Eş-Şehir Bi-Diyarbakri**), server-i ma'reke-ârâ-yı cihân-'azamet (K.22/25), 'alem-efrâz-ı sipehdari-i meydan-ı vegâ (K.28/20), bedr-i gerdûn-zafer (K.28/21), savlet-i Behrâm (K.28/38)(**G.Nadirî, Muhammed Pş.**), Rüstem-eccad-ı vegâ-pişe-i bi-hem-pa (K.7/17), merd-i hünermend (K.7/17), hüsn-i teşrif-i Kahraman-ı zaman (K.9/13)(**Şehrî**), serdâr-ı mu'azzam (K.34/24), saff-şiken-i şir-i salabet (K.34/21), yegâne şeh-süvâr-ı Kahraman-kevkeb (K.35/24)(**Nef'î**).

6) İkbâl, Baht, Talih:

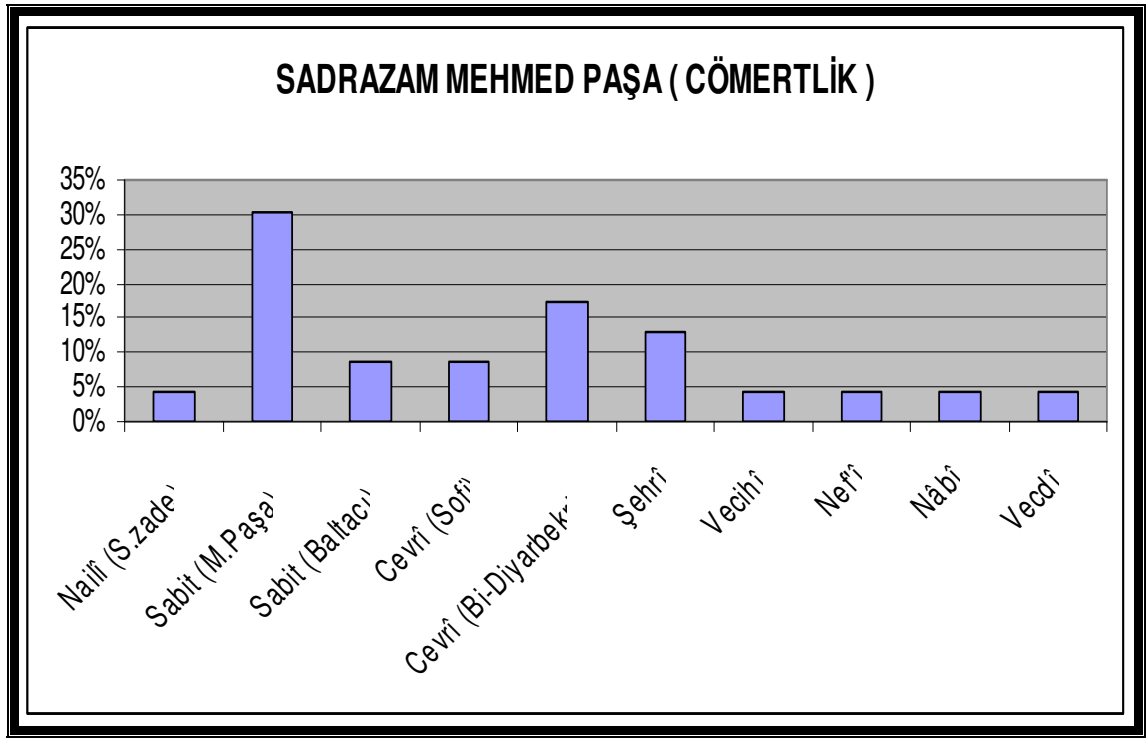
Râyiz-i eşheb-i ikbâl (K.12/22), âsümân-pâye (K.12/17)(**Nailî, S.Z.**), Sipihr-kevkebe (K.18/17)(**Nailî, Mehmed Pş.**), paşa-yı bülend-ikbal (K.17/40)(**Sabit, M. PŞ.**), meclis-efrûz-ı tarab-hane-i ikbal u şeref (K.22/26)(**G.Nadirî, Muhammed Pş.**).

7) Cömertlik:

mekrûmet-pişe (K.12/39)(**Nailî, S.Z.**), lücce-kef (K.39/34), kulzüm-i cûd ü seha (K.39/10), gülşen-i mekremetün taze gül-i handanı (K.39/5), Hudâvend-i mekarim (K.17/23), Tayi-kerem (K.17/17), sehab-ı cûd ü kerem (K.33/31), cenâb-ı destûr-ı Ekrem (K.33/48)(**Sabit, M.Pş.**), leyletü'l-kadr-i kerem (K.45/24), 'id-i sabah-ı ihsan (K.45/24)(**Sabit, Baltâci**), Sıddik-kerem (K.23/3), Faruk-himem (K.23/3)(**Cevrî, Sofi**

Mehmed), ser ü ser-defter-i erbab-ı kerem (K.24/8), kerem-pişe (K.24/25), güzin-i kürema zübde-i erbab-ı himem (K.24/34), sayil-i lutf-ı keremün Bermekiyan (K.24/34)(**Cevrî, Muhammed Paşa Eş-Şehir Bi-Diyarbekri**), lücce vü kân-cûd (K.7/12), insan-ı kef (K.7/13), kerimü't-tabî' (K.9/16)(**Şehrî**), sadr-ı kerim ü kâm-rân (K.4/38)(**Vecihî**), sâhib-i lutf u kerem (K.36/18)(**Nef'î**), hüner u lutf u kerem (K.15/59)(**Nâbî**), Bu-Bekir Sıdk u 'Ömer-gayret ü Haydar-heycâ (K./10)(**Vecdî**).

MUSTAFA PAŞA

A) Methiye Bölümlerinin Genel Bir Değerlendirmesi

17. yüzyılda sadrazam olarak görev yapmış olan Mustafa Paşa'ların her birisi farklı bir lakap taşımaktadırlar. Ancak yazılmış olan kasidelerin başlıklarında hepsinin tam isimleri yer almamıştır. Bu sebeple değerlendirmelerimizde isimleri belli olanların dışında kalan sadrazamları Mustafa Paşa olarak aldık.

Sabir Parsa, Sadrazam Mustafa Paşa için tek kaside yazmıştır. O, âlemin çorak arazisini gül bahçesinin toprağının kıskandığı yer yapar. Onun hilmi Kaf'ın kuyusu; ilmi, çevrenin denizidir. Adaletinin baharı gül yurdunun ziynet bağışlayanıdır. Onun lutfunun suyu gülün hayat suyunun kaynağıdır. Huyunun ve adaletinin kokusu ve rengi dünya bağına öyle ziynet vermiştir ki dört mevsimini de gül zamanı eylemiştir. Onun huyunun kokusu bülbülün burnuna yetişseydi bülbül dünyanın bağında bir daha gülün hayranı olmazdı.

Ey vezir-i pür-kerem ey saff-der-i 'âli-himem

Ab-ı lutfundur senün ser-çeşme-i hayvan-ı gül (K.7/18)

Sabir Mehmed, Mustafa Paşa için iki kaside yazmıştır. Bu kişilerin kim olduğu tespit edilememiştir. Mustafa Paşa Cem rütbelidir, Kahraman gibi savaşıdır. Adaletlidir. Onun devletinin zamanı daima gül bahçesi gibiydi, iyilik fidanı cömertlik meyvesiyle doluydu. Cömertlik eli bahşiş verirken okyanus gibidir. Saadet kapısı vefa kaynağı gibidir.

Sipih-r-i kevkebe Cem rütbe Mustafa Paşa

Ki hak-i dergihini reşk-i tutîyâ gördük (K.3/10)

Nâbî, Musahib Mustafa Paşa için bir kaside yazmıştır. Güneşin dergâh yoluna yüz sürmesiyle cihan sahipleri onun namına doğunun şahı dediler. O, dünyanın gözüdür, dünya sahipleri dünyaya onun gözüyle bakarlar. O, cömertliklerin bahçesinin hoş gölgeli servisidir ki başında ay ve güneş kumru gibi döner. O, insanlığın coşan denizidir ki ihsan dalgası diğer ihsanların sebebi olur. O, cömertlik denizinin temiz incisidir, onun zâtı dünyanın yüzüne süs verendir.

Geldi devran-ı safa-bahş-ı Musahib Paşa

Lazım oldu sana ey gam 'âdem-abada sefer (K.9/36)

Nâbî, Daltaban Mustafa Paşa için bir kaside yazmıştır. O, vezirlerin yegânesidir. Âlemin vezirlerinin vekilidir, şeref sahiplerinin seçkin olanıdır. Vezirlerin en

tedbirlisidir, cömertlik emrinin Hatim'idir. O, âlemi süsleyen güçlü, bahtlı Kahramandır ki Zal ve Kubad'ın destanı onun küçük bir hikâyesidir. Şevketli dönemi dünya bağına bahar zamanıdır, devletinin çağı ikiyüzlülük ehline hasad vaktidir. Şeref ve ikbalinin sancağının gölgesi düşünce Basra ve Bağdad onun gelişyle düzen buldu. O göklerin biricik sadrazamıdır ki zamanın iyi ve kötüsünü ayırt edenler ona benzer kimse görmemişlerdir.

Yegâne-i vüzerâ ya'ni Mustafa Paşa

Ki san'at-ı kereme dest-i cûdudur üstad (K.14/16)

Mezakî, Mustafa Paşa için bir kaside kaleme almıştır. O, ikinci Asaf'dır, mana bahçivanının gülüdür. İkinci ilimde akl-ı evveldir, mana dünyasının yaprağının damarıdır. Kalbi, can âleminin, cismi mananın aynasıdır. Aklı ve fikri düşünme anında mananın yanda koşan iki at uşağıdır. Cömertliği yüksek keramettir, kalemi mananın kendi parmaklarıdır. Padişaha şerefli bir nedimdir. Hem vezirdir hemde arkadaştır.

Asaf-ı sani Mustafa Paşa

Kim gül-i bağ-bân-ı ma'nâdur (K.21/19)

Nailî, Kara Mustafa Paşa için kaside yazmıştır. O, Anadolu padişahının divan çardağının ayağına teşrif edendir. Düşmanın güçlü hamlesinin çiçeğini yırtandır. Düşmanın aklında mahşer gününün korkusudur. Cellâdın elindeki ululuk kılıcının korkusuyla padişahın makamına ayaksız ve başsız gelendir. Padişah yıldızlıdır, adaletlidir, güneş cevherli aydır, Dârâ tahtlıdır. Anadolu mülkünün şehrine gelen bir İskender'dir.

Bir bir a'yân-ı vilayet derdi şâhım aç gözün

Mustafa Paşa-yı gâzî gibi bir erdir gelen (K.11/15)

Sabit, Mustafa Paşa için yazdığı iki kasidesinde onu Tehemten, Kahraman, Asaf, Rüstem, Peşen, Cemşid, İskender gibi tarihi şahsiyetlere benzetmiştir. Onun vücudu dünyaya Allahın lutfunun kendisidir. Devletinin zamanında âlemin kederlisine ya sevinç doğuran güzelliştir ya da gönlü süsleyen servidir. Onun zamanında kimsenin gözünde yaş yoktur. Onun olgun kişiliği her hünerde tekdir. Şecaat, himmet, ilim ve marifet ondadır, temiz kişiliğiyle her birisi diğerinden yücedir. Deniz suyunun süsülü incisidir, cömertlik gülbahçesinin gül biten yerinin gülüdür. Gönlü hidayet ışığıyla parlak mumdur, derini iman ışığıyla cam feneridir. Savaş saflarında Rüstem bir anlamsız oklu sipahidir, cömertliğinin kapısında Hatem başsız ve ayaksız bir dilencidir.

Vezir-i a'zam ü destûr-ı ekrem Mustafa Paşa

Ki İskender-dil ü Cem-meşreb ü Cemşid-simâdur (K.40/9)

Feyzî, Musahib Mustafa Paşa için bir kaside yazmıştır. Yedi iklimin sultanının ikinci veziridir. Devletin esas elinin tedbiriyle sağlam olmuştur. O, savaş gününde kılıç ve satıra el vurmada düşünceşinin parıltısı düşmanın asker saflarını kırar. Cömertliğin madenidir, adaletlidir.

Muhasib Mustafa Paşa-yı derya-dil ki mazhardur

Mürüvvetle vücudı ayete nurın 'âla nura (K.7/37)

Şeyhülislam Bahayî, Silahdar Mustafa Paşa için bir kaside yazmıştır. O, temiz cevherlidir, Süleyman'ın mülkünü düzenleyendir, zamanın Felatun'udur, dünyanın Aristo'sudur. Temiz kişiliği asrın İskender'inin aynasıdır ki Tanrı'nın gölgesinin düşünce güneşinin ışığı onun üzerine salınmıştır. Ululuk köşkünün güneş şeklindeki işlemeli süsü güneşin gözüne dokunsa gözünden yaş yerine ölümsüzlük suyu döker. Dünyanın gözü onun gibi bir vezir görmemiştir. O lutfuyla birçok yıkık kalbi bayındır etmiştir.

Vezir-i pâk-gevher Mustafa Paşa-yı dâniş-ver

Hıdiv-i ehl-perver nazım-ı mülk-i Süleymanî (K.5/5)

Feridun, kasidesinde Mustafa Paşa'yı Kahraman'a, Rüstem'e, Efrasiyab'a, Cem'e, Gusdehem'e, Giv'e, Asaf'a benzetmiştir. Kılıcında zafer ve fethin şahidinin yüzü parlar, kişiliğinde Hatem gibi cömertlik çeşitleri toplanmıştır. Kaside de daha çok Mustafa Paşa'nın savaşçılık özelliğinden bahsedilmiştir.

Rüstem-i destan-ı pür-dil yekte-taz-ı harb u darb

Mustafa Paşa-yı 'adil Dâver-dâr-ı haşem (K.4/9)

Üsküdarlı Sırrî, Kara Mustafa Paşa için bir kaside yazmıştır. Acem'in dostları bu benzersiz savaşı görseler şüphesiz zamanın Murtaza'sı budur derlerdi. Onun gibi bir savaşı ne Rüstem ne de Kahraman yapmıştır. O, denizin kalesini kan denizi etmiştir. Eşiği Cem'in padişahlarının öpme yeridir, dergehi zamanın sığınılacak yeri ve aman mağrasıdır. Zamanın fakirleri ve şereflipleri onun lutfuna bağlıdır. Nice eserler ona iki âlemin sermayesidir, nicesi ise biricik temiz sadrazamın vasıflarıdır.

Bahar-ı ravzâ-i ikbal-i Mustafa Paşa

Nihal-i bar-ver-i cûd-ı gülşen-i cavid (K.4/10)

Nef'î, Mustafa Paşa için bir kaside kaleme almıştır. O, Tehemten gibi usta binicidir ki şerefli görkemiyle Kahraman'ın silahdarı olsa yeridir. Faruk adaletli divanın seçkin veziridir, Hz. Ali gibi savaş meydanının yegâne düşman saflarını yaranıdır. Yaradılışının şarabı Hızır'ın gönlünü neşelendirir, huyunun esintisi Attar'ın ruhunu zinde tutar. O, gözünün ucuyla zamana baksa dünyayı mahmurluk uykusundan uzak tutar. Adaletli zamanında fitnenin pazarı ne kadar sıcak olursa da tuzaktan çıkamaz. Onun cömertliğinin rutubetinin feyzi nisan bulutunu bulsaydı denizin etrafını mücevhere boğardı.

Suhan-şinas-ı kerem-pişe Mustafa Paşa

Ki şimdi gevher-i nazmın odur harıdarı (K.46/27)

B) Kalıplar ve Grafikler

1) Sadrazamlık:

SABİR PARSA:

Sadr-ı A'zam (K.7/13), safder-i 'âli-himem (K.7/18).

SABİR MEHMED (Mustafa Paşa):⁹⁹

Sipih-r-i kevkebe (K.3/10), Cem rütbe (K.3/10), vezir-i mükerrem (K.3/16), hidmetgüzar-ı pişgâh-ı Asafî (K.5/12), mutrîb-ı huş-tab'-ı bülbül, dilber-i nazan-ı gül (K.5/12), sadr-ı a'zam (K.5/13), şure-zar-ı 'âlemi reşk-i serabistan-ı gül (K.5/13), safder-i 'âli himem (K.5/18).

NÂBÎ (Musâhib Mustafa Paşa):

devran-ı safa-bahş (K.9/36), Asaf (K.9/38), Bermeki-mevhibe (K.9/39), destûr-ı mükerrem (K.9/39), pakize-nazar (K.9/43), cami'-i mecmu'-ı hüner (K.9/43), derya-yı huruşan-ı mürüvvet (K.9/52), pâk-tab' (K.9/56), felek-i dânişe mihr-i Enver (K.9/59), dürr-i pâk (K.9/60), Hatim-i vakt (K.9/62).

NÂBÎ (Daltaban Mustafa Paşa):

Yegâne-i vüzera (K.14/16), vezir-i a'zam ü Ekrem (K.14/17), Müşîr-i ferruh-dem (K.14/17), vekil-i dâver-i 'âlem (K.14/17), güzide-i emcad (K.14/17), müdebbir-i vüzera (K.14/18), mükerrem-i vükela (K.14/18), mukteda-yı ehl-i reşad (K.14/18), sadr-ı a'zam-ı efham (K.14/20), nizam-ı 'âlem-gir (K.14/20), kâr-dân-ı zaman (K.14/23), vezir-i saf-zamir (K.14/52), vekil-i padişeh (K.14/52), sütude-i nam-averan-ı pâk-nijâd (K.14/52), yegâne-i afak-ı sadr-ı a'zam (K.14/53), vezir-i cihân-gir (K.14/54), huceste-nihâd (K.14/63).

MEZAKÎ:

sadr-ı zi-şân (K.21/13), Asaf-ı sani (K.21/19), gül-i bağ-ban-ı ma'na (K.21/19), fenn-i sanide 'akl-ı evvel (K.21/20), reg-i berk-i cihân-ı ma'na (K.21/20), padişâha nedim-i zi-şân (K.21/41), şeh-i kâm-rân-ı ma'na (K.21/41), yed ü ma'na-kıran-ı ma'na

⁹⁹ Necip Fazıl DURU; *Sabir Mehmed Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. (Yüksek Lisans Tezi), Konya 1994.

(K.21/42), muhasib enis-i sultânî (K.21/43), meh-i âsumân-ı ma'na (K.21/45), şeh-i mülk-i şurî (K.21/47), server (K.21/58), hod-sitayi-i şu'ara (K.21/58), nemek-i gerd-i han-ı ma'na (K.21/58), sad-temeddühle da'vi-i 'irfan (K.21/59), resm-i nazm-averan-ı ma'na (K.21/59).

NAİLÎ (Kara Mustafa Paşa):

sadr-ı vezâret (K.11/1), dâver (K.11/1), sadr-ı a'zam (K.11/1), gâzi dilâver (K.11/2), safder-i nüh-bârgah-ı heft-çâder (K.11/3), asaf-ı sâhibkırân-ı heft-kişver (K.11/4), revnak-efza-yı serir-i hân u kayser (K.11/5), şecâ'at pişe hasm-endişe safder (K.11/6), ateş-efşân-ı saf-ı a'dâ bir ejder (K.11/7), şehir-i dârü'l-mülk-ı Rûma bir Sikender (K.11/8), vezîr (K.11/9), Âsaf (K.11/9), Dârâ-serîr (K.11/9), mihr-i meh-peyker (K.11/9), meh-i hurşid-gevher (K.11/9), sâzkâr-ı dîn ü devlet (K.11/10), kârsâz-ı memleket (K.11/10), nazm-ı devlet (K.11/11), nakd-ı rif'at (K.11/11), Âsaf-ı Ekrem (K.11/11), Nizâmü'l-mülk-i ekber (K.11/11), fermânber-i şer'-i muttahir (K.11/12), sulh-fermâ-yı şeh-i İrân (K.11/13), nazm-ı ahvâl-i re'âyâ emn-i kişver (K.11/13).

BOSNALI ALAADDİN SABİT:

sadr-ı Güzin-i Asaf-âsâ (K.23/8), Müşîr-i kâr-fermâ (K.23/9), serir-ârâ-yı divân-hane-i sadr-ı mu'alla (K.23/9), liva-efrâz-ı nusret-muhterem (K.23/10), destur-ı Cem-şevket (K.23/10), nizam-amuz-ı devlet (K.23/10), intizam-efrûz-ı dünya (K.23/10), sâhib-kırân-ı 'âlem-ârâ (K.23/11), vezir-i a'zam ü destûr-ı Ekrem (K.23/12), destûr-ı magazi-pişe (K.23/13), Hudâvend-i veliy-yi ni'met-i a'la vü edna (K.23/14), Cihân-endişe sadr (K.23/21), ser-bülend-i âsumân kadr (K.23/21), zaman-ı sell-i samsam-ı ser-endaz-ı mücella (K.23/22), Hudâvend (K.23/35), kudsi Güher destur-ı gazi (K.23/35), Asaf-ı 'ahd-i rezin râ (K.40/1), Asaf (K.40/2,3,4), server-i kişver-güşâ-yı mülk-i Kübra (K.40/2), Asaf-ı sâhib-dil-i dâna (K.40/5), seza-yı câh-ı vâlâ (K.40/5), derhor-ı sadr-ı mu'alla (K.40/5), livâ-efrûz-ı nusret-muhteşem (K.40/6), destûr-ı Cem-haşmet (K.40/6), nizam-ı mülk ü millet (K.40/6), intizam-ı din ü dünya (K.40/6), Müşîr-i Bu-'Ali-tedbir ü destûr-ı memalik-gir (K.40/7), şemşir ü sadr-ı câh-ı vâlâ (K.40/7), hem-averd-i Peşen sâhib-kırân-ı 'âlem-ârâ (K.40/8), vezir-i a'zam ü destûr-ı Ekrem (K.40/9), İskender-dil ü Cem-meşreb ü Cemşid-sima (K.40/9), destur-ı magazi-pişe (K.40/11), Hudâvendâ-serâ (K.40/29), sadr (K.40/29), sâhib-nazar kudsi-güher destur-perver (K.40/32).

SİMKEŞZADE FEYZÎ (Musâhib Mustafa Pş):

himmət-perver (K.7/24), mesned-nişin-i mülk-i yektâ (K.7/24), dakayık-senc-i ma'na nükte-gir-i cevher-i evvel (K.7/29), vezir-i sani-i sultân-ı kişver-gir-i heft-iklim (K.7/36), derya-dil (K.7/37), Hudâvend (K.7/47), dest-gir (K.7/47), 'atıfet-bahş (K.7/47).

ŞEYHÜLİSLAM BAHAYÎ (Silahdar Mustafa Paşa):

tabende-nakş-ı gevher-i mühr-i Süleymanî (K.5/1), asaf burc-ı ikbalün dirahşan kevkeb-i sa'dı (K.5/2), asaf âsmân-ı devletün hurşid-i rahşanı (K.5/2), asaf gevher-i nayab-ı bi-endaz ü bi-hemta (K.5/3), gevher 'ilm ü hilm ü bahş-ı bi-minnetün kânu (K.5/3), gevher dürretü't-tâc-ı ser-i şâhs-ı cihân-dâri (K.5/4), ahter gurre-i mâh-ı şeb-efrûz-ı cihân-bâni (K.5/4), vezir-i pâk-gevher (K.5/5), dâniş-ver (K.5/5), Hıdiv-i ehl-perver (K.5/5), nazım-ı mülk-i Süleymanî (K.5/5), Nizamü'l-milk-i sani (K.5/6), Nizamü'l-milk-i evvel (K.5/6), dergeh-i rabında der-banı (K.5/6), Felatun-ı zaman (K.5/7), Aristo-yı cihân (K.5/8), ayine-i 'âlem-nümâ-yı feyz-bahşa (K.5/10), pezira-yı şu'a-ı kalb-i Hâkânî (K.5/10), mir'at-i safi (K.5/11), muhit-i 'âlem-i nur u ziyânun mihr-i rahşanı (K.5/11), kadr-i 'âli (K.5/13), asaf (K.5/15), eyyam-ı gam-fersa-yı dil-pîrâ-yı düsturi (K.5/16), vezir-i Müşteri-kadr (K.5/17), hıdiv-i âsmân-sadr (K.5/17), sâhib-kırân-ı 'âlemün düstur-ı zi-şânı (K.5/17), nessac-ı dibâ-yı umur-ı mülk ü millet (K.5/18), şehensâh-ı cihânun hayr-hah-ı devlet (K.5/19), huzur-ı hazret-i sâhib kırân-ı heft-kişver (K.5/20).

FERİDUN:

Subh-dem sâhib-kırân-ı Hüsrev-i zerrin-i 'ilm (K.4/1), Dâver-i hurşid-fer (K.4/6), mâh felek-i rahş-ı zafer (K.4/6), Asaf nazir-i muhterem (K.4/6), İsfendiyar-ı kâr-ı zar (K.4/7), neyyir-i ikbal-câh-ı Efrasiyab-ı Cem-sipâh (K.4/8), dâver-dar-ı haşem (K.4/9), server (K.4/18), hurşid-i 'âlem-tab-veş ruşen-dilâ (K.4/18), Hüdâvend-i felek-rif'at mevadd-ı Cem-himem (K.4/18).

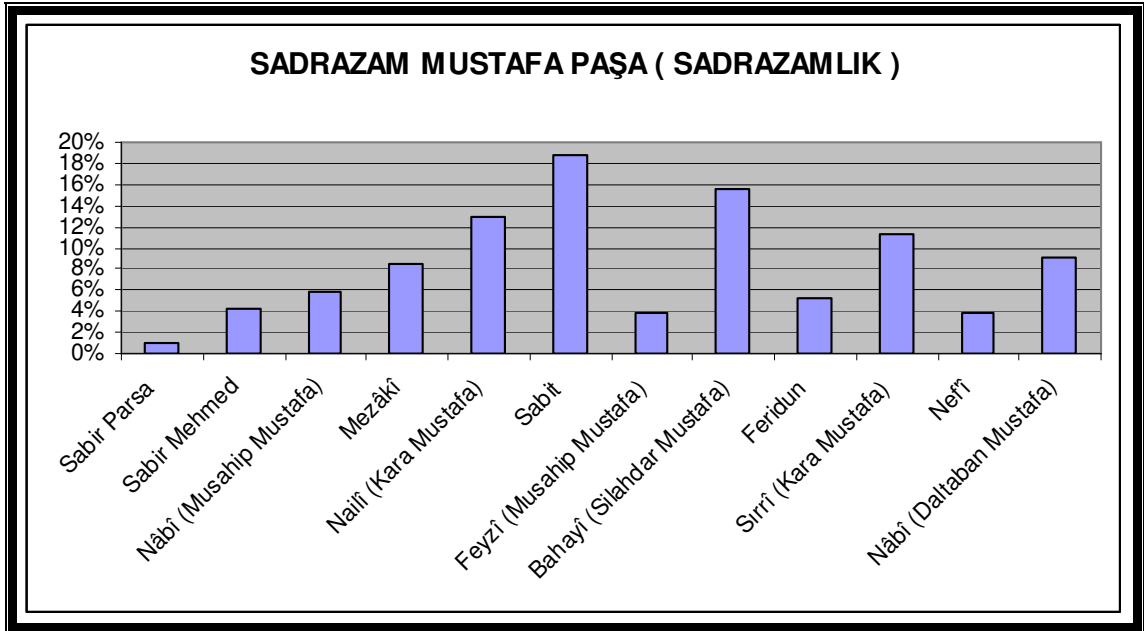
ÜSKÜDARLI SIRRÎ (Kara Mustafa Paşa):

mefhar-i 'ahd-i zeman (K.3/2), hizebr-i pişe-zar-ı kâr-zar (K.3/3), han-ı pür-haşek güruh-ı kudsiyan (K.3/8), sâhib-livâ-yı rûzgâr (K.3/9), zib-i elhan bülbül-i destan-serâ-yı rûzgâr (K.3/10), Dâver-i Dârâ-haşem (K.3/14), paşa-yı üstude-şiyem (K.3/14),

Hatem-sehâ-yı rûzgâr (K.3/14), haris-i dünya vü din-i faris-i hayl-i güzün (K.3/15), mukteda-yı rûzgâr (K.3/15), destur-ı mükerrem (K.3/16), gevher (K.3/26), dürr-i giran-kadr (K.3/26), ahali-perver (K.3/26), bahar-ı ravza-i ikbal (K.4/10), sadr-ı pâk (K.4/11,12), hüner-ver (K.4/27), sadr (K.4/27), bihin-i güher-i bahr-i 'âlem-i tefrid (K.4/27), ferah-dih-i kalb-i cihâniyan (K.4/28), âfitâb-ı zamir-i cihân (K.4/31).

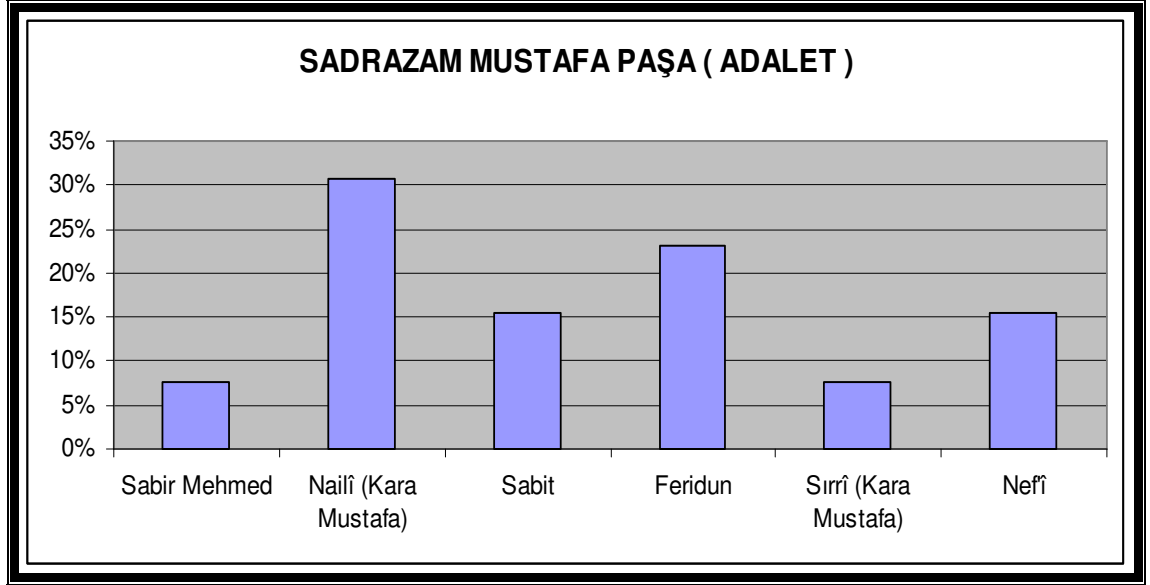
NEF'Î:

şükuh-ı zi-şân (K.46/21), fitne-bend-i memalik-güşa (K.46/23), veliyy-i ni'met-i erbab-ı dâniş ü idrak (K.46/25), revac-bahş-ı meta'-ı dükan-ı huşyari (K.46/25), kıvam-ı tıynet-i terkiib-i 'âlem ü âdem (K.46/26), hulasa-i eser-i sun'-ı kudret-i Bari (K.46/26), hidiv (K.46/38).

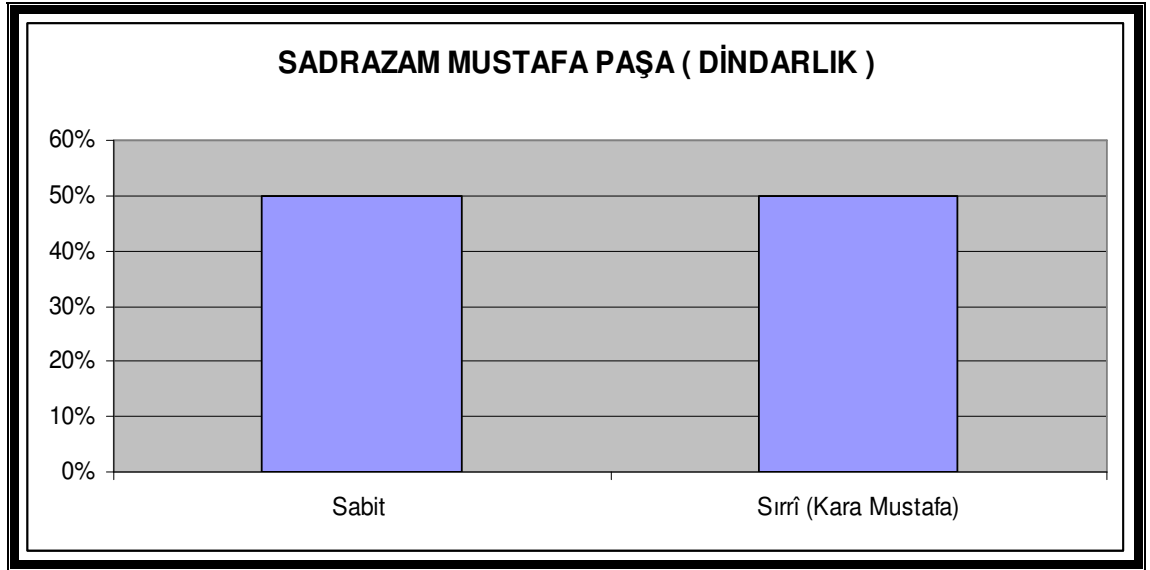
2) Adalet:

Vezir-i has-ı şehin-şâh-ı ma'delet güster (K.3/11)(**S. Mehmed**), ma'delet-perver (K.11/10), hidiv-i dâd-güster (K.11/10), dûdmân-ı ma'delet (K.11/11), dilîr-i Kahraman-kevkeb (K.11/16)(**Nailî**), müsteşar-ı ma'delet-pîrâ (K.23/9), hidiv-i dâd-pîrâ (K.40/5)(**Sabit**), kâm-bahş-ı dâd-hah (K.4/8), adil-i dil ü ferhunde dem (K.4/8), 'adil (K.4/9)(**Feridun**), adalet-pişe-i zulmet-zida-yı rûzgâr (K.3/26)(**Sırrî**), güzide dâver-i divan-ı adl-i Faruki (K.46/24), cihân-penah-ı adalet (K.46/28)(**Nef'î, Mustafa Pş.**).

3) Dindarlık:

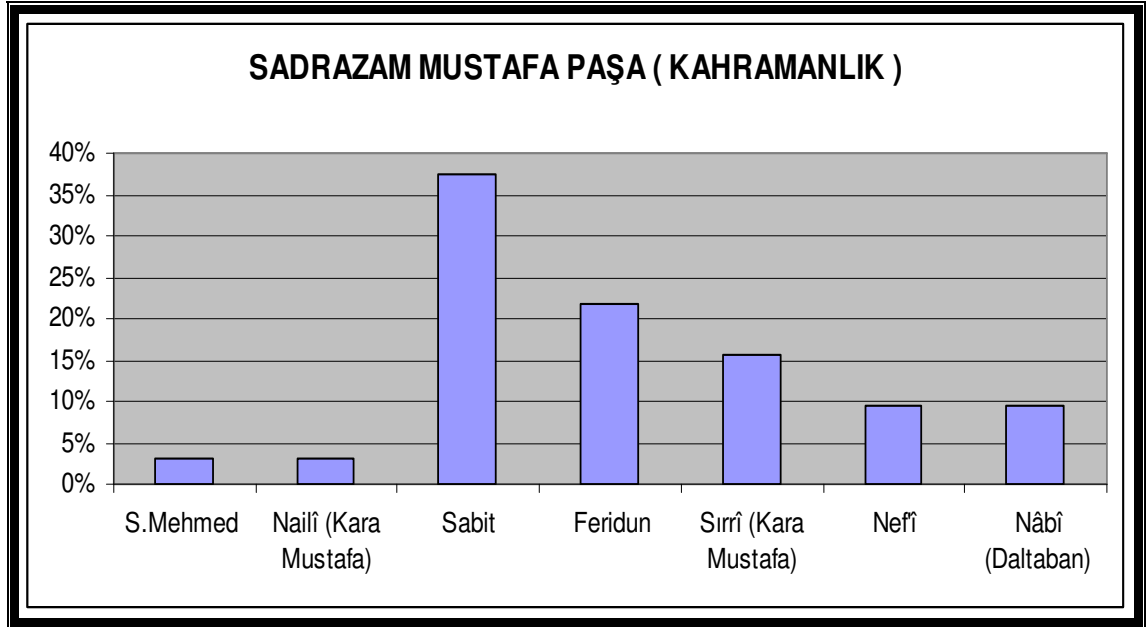
hanüman-suz-ı diyar-ı düşmen-i din (K.40/4)(**Sabit**), kıdve-i din-i mübin (K.3/15)(**Ü.Sırrî**).

4) Kahramanlık / Savaşçılık:

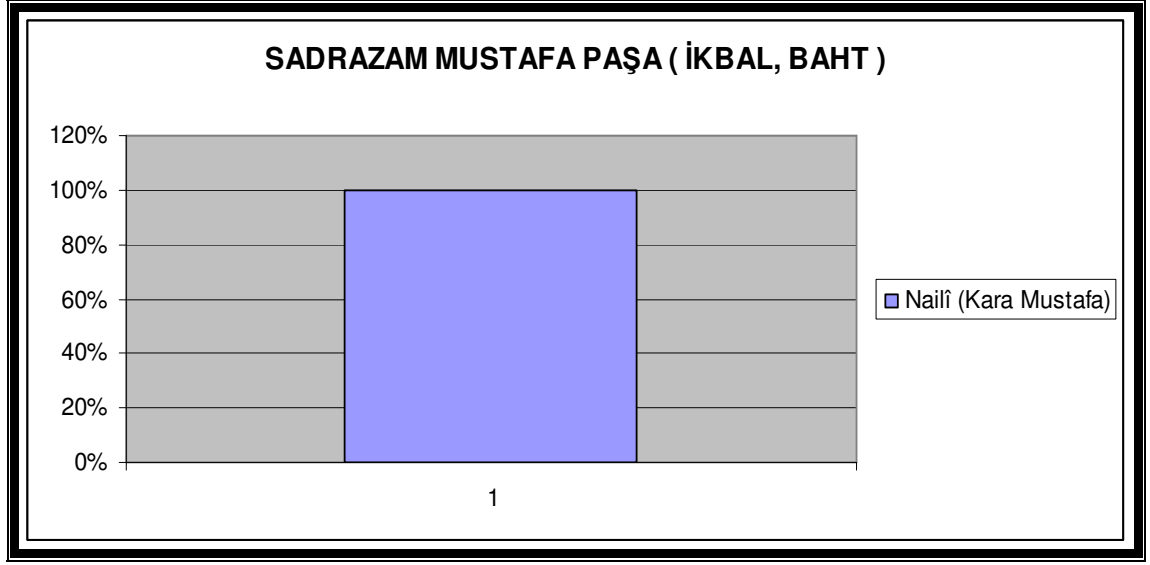
Kahraman-ı sehavet (K.3/12)(**S.Mehmed**), serdâr-ı muzaffer (K.11/1)(**Nailî**), kemer-gir-i Tehemten (K.23/11), çire-dest-i Kahraman-efgen (K.23/11), güzer-bend-i Peşen (K.23/11), saff-der-i zur-azma-yı 'arsa-i heyca (K.40/2), şeh-süvâr-ı tığ-baz-ı 'arsa-i merdi (K.40/3), Kahraman-ı heft-han-ı rezm ü heyca (K.40/3), vezir-i Kahraman (K.40/7), kemer-gir-i Tehemten (K.40/8), pe...-tab-ı Rüstem-i Bijen (K.40/8), sâhib-

kırân-ı saff-der (K.40/29), ferzane eşheb-ıran-ı merdî (K.40/30), yektâ süvar-ı ‘arsagâh-ı rezm ü heyca (K.40/31)(**Sabit**), server-i çabük-süvar (K.4/7), saff-şikaf-ı nam-ver (K.4/6), Kahramana tig-i der keff azm-ı heyca-gah (K.4/2), Rüstem-i destan-ı pür-dil (K.4/9), yekte-taz-ı harb u darb (K.4/9), gazi-i zafer yaver (K.4/19), Giv-i sührab iştihar utmur Neberd ü Güsdehem (K.7/7)(**Feridun**), dilîr-i nam-ver-i kişver-güşâ-yı rûzgâr (K.3/1), saff-der-i ceng-azma-yı rûzgâr (K.3/1), yel-i Rüstem vegâ-yı rûzgâr (K.3/3), Tehemten-i ceng-aver-i zeman (K.4/29), yegâne saff-der-i ‘asr (K.4/27)(**Ü.Sırrî**), şeh-süvâr-ı Tehemten (K.46/21), hamle-güster-i leşger-şiken (K.46/22), yegâne saff-der-i meydan-ı rezm-i Kerrarı (K.46/24)(**Nefî, Mustafa Pş**), Kahraman-ı kavi-baht-ı ‘âlem-ârâ (K.14/19), yegâne Rüstem-i sâhib-kırân-ı devran (K.14/21), Kahraman (K.14/22)(**Nâbî, Daltaban Mustafa Pş**).

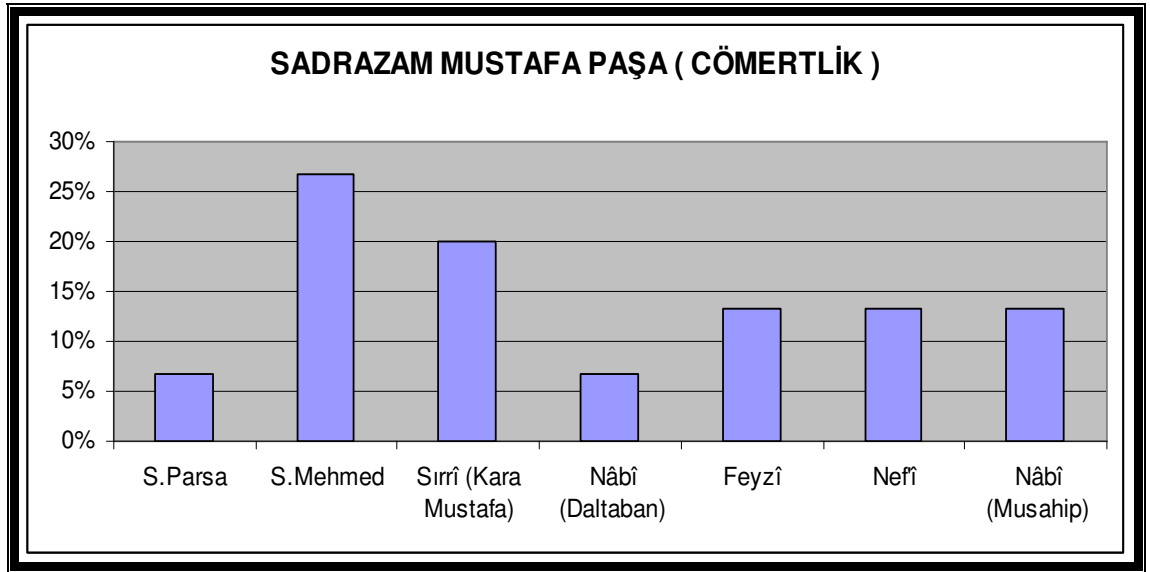
5) İkbâl, Baht, Talih:

padişeh-kevkab (K.11/9)(**Nailî**).

6) Cömertlik:

Menba'-ı rud-ı kerem (K.3/14)(**Ü.Sırrî**), vezir-i pür-kerem (K.7/18)(**Sabir Parsa**), kerim-i şiyem (K.3/16), enamil-i kerem (K.3/12), âsumân-ı kerem (K.3/13), vezir-i pür-kerem (K.5/18)(**S.Mehmed**), serv-i hoş-saye-i bustan-ı mekarim (K.9/47), dürr-i pakize-i bahr-ı kerem (K.9/56)(**Nâbî**), kân-ı kerem (K.7/23), kerim (K.7/47)(**Feyzî**), nihâl-i bar-ver-i cûd-ı gülşen-i cavid (K.4/10), kerem-nümayi-i mihr-i mürüvveti (K.4/11)(**Sırrî, Kara Mustafa Pş**), suhan-şinas-ı kerem-pişe (K.46/27), kerem-şi'ar (K.46/38)(**Nef'î, Mustafa Pş.**), Hatim-i kerem-ferma (K.14/18)(**Nâbî, Daltaban Mustafa Pş**).

AHMED PAŞA

A) Methiye Bölümlerinin Genel Bir Değerlendirmesi

Sadrazam Mehmed Paşa ve Sadrazam Hüseyin Paşa için yapmış olduğumuz uygulamayı, yani tespit edemediğimiz kişileri sadece Ahmed Paşa başlığı altında almayı, bu bölüm için de gerekli gördük.

Mezakî, Köprülü Ahmed Paşa için yedi kaside yazmıştır. O, savaş meydanının düşman yıkan Rüstem'i, Mansur bayraklı zafere yardımcı komutanı ve savaş günü elinde sancakla düşman saflarını yarandır. O, zemini süsleyen askerlerin yiğit atlısıdır, miğferinin şerefli süsü Hümâ'nın kanadındaki en uzun tüydür. Hayırlı halefi, yüce ve kadirliğin soyudur, şerefliğin çocuğu seçkin sadrazamın mücevheridir. O, bilgili bir vezirdir ki gözle bakınca baştan aşağıya akıl ve zekâ dolu olduğu anlaşılır. Ayağının toprağı zamanın gözlerinin sürmesi, cömertliğinin parası ümit ehlinin elinin duruşudur. Parlak kalbinin aynası saf olsa n olur, ona sonsuz bereketin cilası ciladır. O, zamanın vezirinin oğludur dönemde gönül süsleyen bir devir ister. Cömertliğinin bahçesi İrem bağının avlusudur. Vezirlerin soyunun veziridir, değeri muhterem soyundan bilinendir. Elinde kılıcıyla zafer kazanan komutandır, at sürüsünün ve maiyetinin zelzelesinden kâfirler düşer. Hikmette, zamanın Eflatun'u olduğu açıktır. Zamanında adaleti o kadar açıktır ki kurdun pençesi koyunun tüylerini tarar.

Sen bir vezir-zâde vezir-i zamanesin

'Ahdünde böyle devr-i dil-ârâm isterin (K.15/4)

Nailî, Hezarpare Ahmed Paşa için bir kaside yazmıştır. Saadet hazinesine o cevher yaraşır, bu saray hümayunun sûruna yakışandır. O, kaza divanının hazinesinin süsüdür. Kişiliğinin aynası, cilası ve parlaklığı güneş gibidir diyerek tasvir olunur. Ahmed Paşa'ya (kim olduğunu tesbit edemedik) bir kaside sunmuştur. O, cömertliğin bahar günü, sevincin bahar zamanıdır. Saadet sabahının güneşidir, bahtının parlak yıldızı Zuhâl'in şeref bağışlayanıdır. Görüş ve çarede onun gibi mükemmel bir padişah ne Süleyman'a ne de İskender'e layık olmamıştır. Şeref onun kişiliğinin duyusudur. Görünmesiyle dünya tersine dönmüştür. Fazıl Ahmed Paşa için iki kaside yazmıştır. O, gamlı ölü gönülleri İsa'nın nefesi gibi can verip canlandırandır. Yüz yapraklı gül yüzünün kokusuyla meclisi cennetlerin bahçesi gibi yapar. Nuşirevan adaletlidir. O, Husrev'e Perviz'in rüzgârı gelen hazinesini unutturan gizli bir hazinedir.

Hüsn-i tedbir-i zafer hazret-i Ahmed Paşa
Ki Kaza rayına der hande-künân hoş geldin (K.27/7)
Sadr-ı sahib-azamet hazret-i Ahmed Paşa
K'olmuş etvarı pesendide-i şâh-ı a'del (K.19/14)

Sabit, Ahmed Paşa ve Kalaylı Ahmed Paşa için birer kaside yazmıştır. O, cömertliğin bayrak tutanı, savaş meydanının yiğit kişisi, korkusuzca düşman saflarını yarandır. Devlet soyunun seçkin halefidir. Onu sağlam şekilde at üzerinde görenler Anka ve ejderhanın kıvrımını anarlar. Kalaylı Ahmed Paşa âlemin gönlünün sevincidir. O, sadarete can veren cisimlenmiş bir ruhtur. Devletin güvendiği, saltanatın inandığı, vezirlerin şerefi cömert sadrazamdır. Sabah rüzgârının ulağı onu davet etmeye gittiğinde sabah rüzgârından önce gelendir. Büyük hilafet yerine öyle bir gelirki ne Sam, ne de Kahraman o kadar heybetlidir. Vezaret makamında onu gören felek şeref burcunun zirvesine güneş geldi der.

Ab-ı rûy-ı vüzera hazret-i Ahmed Paşa
Geldi amma katı mümtaz ü müselleme geldi (K.30/8)
Rüstem-endaz-ı saff-ı ma'reke Ahmed Paşa
Şeh-süvâr-ı sipeh-engiz-i gaza-peymayı (K.22/15)

Cevrî, Ahmed Paşa için bir kaside kaleme almıştır. Allaha şükür ki dünyanın bahtı uyanıp âleme düzen veren sadrazamı görmüştür. Süleyman'ın zamanından beri böyle tasarruf sahibi bir vezir gelmemiştir. Parlak fikriyle devletin işlerine düzen vermiştir, isabetli fikriyle dünyayı güvenilir kılmıştır. Bahtının yıldızı makam ve şeref göğüne güneş, makamının gölgesi adalet ve güven dünyasına gökyüzüdür.

Akl-ı evvel ol semiy-i Ahmed-i mürsel ki Hak
Tab'ına itmiş rumuz-ı 'ilm-i idraki 'ıyan (K.22/11)

Fasih, Köprülüzade Ahmed Paşa için bir kaside yazmıştır. Yeni ay, onun parlak fikrinin ışığından yararlıysaydı güneşin parlaklığından daha doygun olurdu. Onun adaletli ve doğruluğunun güzel zamanında perişan kimse yoktu. Zamanında sevgililerinin eteklerini öpmek için tutan âşıkların dışında kimse kimsenin eteğini tutmamıştır. Âlemin köhne bahçesi onun adaletiyle sevinçlidir.

Vezir-i âsumân-haşmet müşir-i Müşterî-fitnat
Mühim-saz-ı umur-ı din ü devlet Asaf-ı sani (K.5/21)

Vecihî, Ahmed Paşa için iki kaside yazmıştır. O, padişah yıldızlıdır. Din ve devlet erbabının savaşı ve komutanı olarak köhne aynanın resmine parlaklık verendir. Kahır pençesiyle düşmana kılıcını sallasa görenler güneş ışığının üstünlüğü açığa çıkmış derler. Gökyüzü, altın yaldızlı çimenlik elbisesini onun ulu dergâhına perde yapsa yaraşır. Adaletli döneminde dünya huzurludur. Kahraman heybetli, Ali siretlidir.

‘Âlem-ârâ neyyir-i zulmet-zidâ-yı saltanat

Ba’is-i nazm-ı umur devlet-i Osmaniyan (K.3/3)

Kadrî, Hafız Ahmed Paşa için bir kaside yazmıştır. O, olgun ve adaletli bir vezirdir. Bilginlerin eğiticisi, yegânesi, her feni anlayan, gönlünün ışığı güneş gibi olandır. O, sözlerin gece lambası, gönül âleminin güneşidir. İrfan goncasının ağaçlı yolunun meydanının servisi, yorumlama gülbahçesinin gülünü budayandır.

Vezir-i a’zam-ı zi-şân-ı hazret-i paşa

Bu resme görmedi baht-ı civanı ‘âlem-i pir (K.4/29)

Neşatî, Fazıl Ahmed Paşa’ya iki, Ahmed Paşa’ya bir kaside yazmıştır. Kasidelerde kahramanlığı, adaleti, cömertliği anlatılmıştır. O, dünyayı süsleyen güneş gibi olduğu için gönüllerden gamın karanlığı gitmiştir. Behram ve Dârâ onun ayağına yüz sürer. Saltanatın övündüğü, yüce makamın altını ve ululuğun süsü olan kişidir. Cömertliğinin olgunluğu ile Hatemden daha cömerttir. Kımında durmayan parlak kılıcı bir ırmaktır gibidir ki aktığı yeri gül bahçesi yapar. O saygıdeğer bir vezirdir, Allah onu cömertliklerin çeşidiyle âlemin cömertlik yayan kişisi yapmıştır. Şecaat meydanının Haydarı gibidir, omzunda âlemin parlak ayı siper olsa revadır. Ülkelerin çaresinde Aristo gibi hedefe doğru ulaşandır. İskender parlaklığıyla vilayeti büyüleyendir. Korkusuyla fitne dünyadan kaçmıştır.

Olmazdı cihan böyle letafetle müzeyyen

Ger olmasa feyz-i kadem-i yaver-i ‘âlem (K.20/6)

Sırrî, Fazıl Ahmed Paşa için bir kaside kaleme almıştır. Gökyüzü, niteliklerinin sözünü yazmak için dünya sayfasını ona hediye ederdi. Lutfunun ışığı âcizane hallere yardıma koşsa mehtabın keten gömleğini yüz parça ederdi. Koruma barışı çölü kaplasaydı ahunun yavrusuna arslanın başı beşik olurdu. Nesnenin yaradılışına yasaklama hükmü bulaşıcı olsaydı sevinci sarhoş rinde su gibi şarap vermezdi.

O paşa-yı kerimü’ş-şân-ı Ahmed nam-ı fazıl kim

Zeban-ı ‘akl-ı küll vafında ‘aczin başlar ızhara (K.5/27)

Nef'î, Hafız Ahmed Paşa için üç kaside yazmıştır. Dünyada onun gibi hem memleketi süsleyen hemde düşman saflarını yaran bir kişi yoktur. Makamının yıldızı güneş gibi olsa n olur, o, zamanın gönül süsleyen dünya süsüdür. Temiz yaradılışı Cemşid gibi olsa n olur, o, zamanın sevinç yaratan eğlence meclisinin şarap dağıtıcısıdır. Erdemlilikte hiç kimse onunla beraber olamaz. Zamanın en alt ve en üstündekiler Kâbe gibi olan dergâhına secde etseler yeridir. Kaleminin sızıntısı âlemin huzurunun mayasıdır. Cömertlik evi zamanın yağma sofrasıdır. Endişesi zamanın cilalı aynasıdır. Eli, lutuf denizi, gönlü cömertliğin madeni, kendisi zamanın nimetidir. Zamanın Güstehem'i olsa düşman onun hamlesine güçsüz kalır. Adalet tahtının sahibidir, kahrının korkusuyla devrinde fitne ve fesat olmazdı.

Hafız-ı din hazret-i sadr-ı cihân

Mehdi-i Ahmed âlem-i rûzgâr (K.43/27)

B) Kalıplar ve Grafikler

1) Sadrazamlık:

MEZAKÎ (Köprülü Ahmed):

hudâvend-i ümem (K.13/16,17), fazıl-ı 'ukde-küşa (K.13/18), sadr-ı 'azam (K.13/19), vezir ibn-i vezir-i a'zam (K.13/19), zülf-i dil-aviz-i ruh-ı şâhid-i nusret (K.14/20), hem-nam-ı hudâvend-i rüsul sadr-ı mu'azzam (K.14/25), şukka-firazende-i kadr-i 'ulema (K.14/26), dâver-i dâne (K.14/27), ser ta-be-kadem ma-sadaka 'akl u zeka (K.14/27), merkez-i per-gâr-ı sebük dest-i sehâ (K.14/28), düstûr-ı mükerrem (K.14/30), müstagni-i 'alem (K.14/31), yek-keffe-şümar dü-kef-i fakr u gına (K.14/31), mâh-ı nev-i 'ıyd (K.14/36), ser-berzede mihr (K.14/40), sadr-ı cihân (K.14/41), asaf-ı zamane (K.15/1), asaf-ı yegâne-i asaf-nijâd (K.15/3), vezir-zâde vezir-i zamane (K.15/4), sâhib-zuhur-ı server-i hayl-i sudur (K.15/6), sadr-ı felek-pâye (K.16/1), Hızır-ı Mesiha-dem-i ferhunde- kadem (K.16/11), sadr-ı şehen-şâh-ı cihân (K.16/12), asaf-ı düstûr-nijâd-ı vüzera (K.16/13), Hayrî'l-halefî ma-sadak-ı sıdk-ı selef (K.16/14), ser-zede-i kilik-i vezir-i a'zam (K.17/1), hem-nefes-i nutk-ı Mesih-i Meryem (K.17/2), mekremet-ârâ-yı şiyem (K.17/19), ber-taraf-saz-ı sitem (K.17/19), kehf-i eman-ı 'âlem (K.17/19), layık-ı 'izz ü 'ala (K.17/20), derhor-ı sadr-ı mu'alla vü seza-yı Hatem (K.17/20), Asaf-ı devr-i zaman (K.17/21), ma-sadaka emn ü eman (K.17/21), rahat-ı kevn ü mekân (K.17/21), ser-şiken-i cevr ü sitem (K.17/21), mâh-ı seyyare-haşem (K.17/22), mihr-i füzende 'âlem (K.17/22), güher-senc-i sühan-nadire-dan-ı her fen (K.17/23), mazhar-ı hulk-ı hasen (K.17/23), ser-bülend-i saf-ı ashab-ı yemin (K.17/26), sadr-ı sâhib-dil-i ageh (K.17/27), suret ü ma'ni-i 'âlem (K.17/28), fazıl-ı nadire-küster (K.17/29), sadr-ı şâhib-hired (K.17/56), fazıl-ı 'ali-sened (K.17/56), yegâne şeref-enduz-ı füyuzat-ı kadem (K.17/56), asaf (K.18/48,49), vezir ibn-i fühülü'l-vüzera (K.18/48), cihân dâver-i ferhunde-likâ (K.18/49), seyf-i meslul-i Hudâ (K.18/51), server-i kal'a-küşa (K.18/52), Âsumân-kadr-i vezaret (K.18/57), sadr-ı âsaf-şürefâ (K.18/80), âsaf-ı Hâtem-be-kef (K.18/80), şeref-bahş-ı serâ-perde-i nigu-kârî (K.18/80), vezir-i a'zam-ı sultân Mehmed Han gazi (K.19/14), nur-ı dide-i sadr-ı ş-şudurı 'âlem-ârâ (K.19/15), güher-pîrâ-yı fahr-ı silk-i evlad (K.19/15), der-sehavet-pişe server (K.19/21), vüs'at-ı sarf-ı nükud-ı lutf u ihsan (K.19/23), misal-i 'akl-ı evvel sâhib-icad (K.19/25), sühandan-ı

müsellem (K.19/26), ma'arif-senc-i 'alem (K.19/26), giriftar-ı şikenc-i dam-ı sayyad (K.19/28).

NÂİLÎ:

dürr-i hümâyun-sadef-i kulzüm-i devlet (K.14/31), şâhane-neseb (K.14/41), güher-i kân-ı edeb (K.14/41), duhter-i sa'd-ahter-i ferhunde-güher (K.14/42), şem'-i harem-i rağbet-i sadr-ı'l-vüzera (K.14/42), düstûr-ı mübarek-pey ü ferhunde-likâ (K.14/45), nâm-âver-i sultân-ı risalet (K.14/46), kehfü'l-fukara (K.14/46), melce-i ashab-ı reca (K.14/46), sadr-ı mu'azzam (K.14/47), asaf-ı a'azm (K.14/48), dâver-i bahşende (K.14/49), hace-i mün'im (K.14/50), sadr-ı şefekat-senc (K.14/51), asaf-ı hoş-sohbet ü hoş-zât-ı şerif (K.14/52), asaf-ı dâne-yı kader-pişe (K.14/55), ârâyış-gencine-i divan-ı Kazâ (K.14/55), derya-yı firavan-sadef-i dâniş ü idrak (K.14/56), sanduk-ı lebâleb-güher-i akl ü zeka (K.14/56)(**Hezarpare Ahmed Pş**), gevher-i bî-bedel-i sami'a-i guş-ı kabul (K.19/9), kuvvet-i basıra-i merdümek-i çeşm-i emel (K.19/9), fasl-ı bahar-ı hurrem (K.19/10), zib-i eyvan-ı hamel (K.19/10), mihr-i mâhal sadr-ı ecel (K.19/10), ser-nüvişt-i kalem-i sani'-i kül cüz'-i hikem (K.19/11), müntehab-nüşha-i pakize (K.19/11), kitab-ı mücmel (K.19/11), hoş-nüvis ehl-i kalem (K.19/13), asaf-ı zibende-rakam (K.19/13), münşi-i pâk-eda katib-i bî-misl ü bedel (K.19/13), sadr-ı sâhib-azamet (K.19/14), sikke-perdaz-ı emanet (K.19/16), Asaf (K.19/17), sadr-ı ekmel (K.19/20), dâver-i dâne-dil ü pakize-amel (K.19/23), halefü'-sıdk-ı Müşîran-ı Aristoteditbir (K.19/24), şebçerağ-ı harem-i dûde-i akl-ı evvel (K.19/24)(**Ahmed Pş**), nesim-i seher-i müjde-resan (K.27/1), peyam-aver-i düstûr-ı cihân (K.27/1), bâd-ı vezan (K.27/2), surag-ı dil-i gümgeşte dilan (K.27/3), dil-i pür-helecan (K.27/4), bag-ı cinan (K.27/5), fasl-ı hazan (K.27/6), hüsn-i tedbir-i zafer (K.27/7), berk-i cihân (K.27/8), ayine-i Ruşen-güheran (K.27/9), bar-ı giran (K.27/12), Asaf (K.27/13), mü'temen (K.27/13), bihin-dâver-i sultân-ı cihân (K.27/13), mühim-saz-ı dil-i alemiyan (K.27/14), ruh-ı revan (K.27/15), genc-i nihan (K.27/16), mülk-sitan (K.27/23), reşk-i sadef gayret-i kân (K.27/29), bebr-i beyan (K.27/31), vezir-i a'zam-ı sâhib-nigin (K.28/21), asaf ibn-i asaf (K.28/23), şibli'l-esed vezir-i i'net-şi'ar (K.28/24)(**Fazıl Ahmed Pş**).

BOSNALI ALAADDİN SABİT:

menkabet-amuz-ı himem (K.22/12), mesned-efrûz-ı nişimen-kede-i i'tayi (K.22/12), ruh-tirazende-i huban-ı cihân-ı ma'na (K.22/14), hat-güzarende-i iklim-i

hüner-fermayi (K.22/14), azamet-menkabe Paşa-yı celilü'l-kadr (K.22/24), Hudâvend-i mekarim-şiyem-i vâlâ (K.22/24)(**Ahmed Pş**), neşat-ı dil-i 'âlem (K.30/1), mesned-i kubbe-nişinan-ı sütun-ı devran (K.30/4), meded-i halk-ı cihân (K.30/4), sadr-ı mu'azzam (K.30/4), destûr-ı mükerrem (K.30/5), revnak-ı sadr-ı güzin (K.30/7), layık-câh-ı nigîn (K.30/7), sâhib-i hatem (K.30/7), ab-ı rûy-ı vüzera (K.30/8), mümtaz ü müsellel (K.30/8)(**Kalaylı Ahmed Pş**).

CEVRÎ:

Nizamü'l-mülki dâniş-ver-Müşîr-i kâr-dân (K.22/3), feylesuf-ı 'âlem (K.22/4), dâna-yı ruşen-dil (K.22/4), sadr-ı sâhib-hatem (K.22/5), mesned-nişin-i dâveri (K.22/5), sâhib-tasarruf Asaf-ı devr-i zaman (K.22/6), dide-i bidar-ı hıfzı pas-dar-ı memleket (K.22/7), nur-ı çeşm-i ins ü can (K.22/7), ziver-i eyvan-ı devlet (K.22/10), revnak-ı erkan-ı câh (K.22/10), mesned-ârâ-yı sa'adet (K.22/10), dâver-i vâlâ-mekân (K.22/10), akl-ı evvel ol semiyi-yi Ahmed-i mürsel (K.22/11), sadr- a'zam (K.22/12), bülend-ikbal ü devlet (K.22/12), cihân-dâver (K.22/13), hired-perver (K.22/14), pertev-i envar-ı hurşid-i zekavet dûdmân (K.22/14), vezir-i Asaf-insaf-ı şeh-i Cem-iktidar (K.22/25), vekil-i devlet-i sultân-ı İskender-tüvan (K.22/25).

FASİH (Köprülü-zade Ahmed Pş)¹⁰⁰:

aşyan-gâh-ı hümâyun ta'ir-i devlet (K.5/20), cilve-gâh-ı sadr-ı vâlâ-kadr-i sultânî (K.5/20), vezir-i âsumân-haşmet (K.5/21), müşîr-i Müşteri-fitnat (K.5/21), mühim-saz-ı umur-ı din ü devlet (K.5/21), Asaf-ı sani (K.5/21), Hudâvend (K.5/32), feza'il-perver (K.5/32), dâniş-ver (K.5/32), sadr (K.5/32).

VECİHÎ:

Zamane devlet-i pîrâne-i sadr-ı cihân-dârı (K.2/6), nesim-i himmet-i sâhib-i dilan (K.2/6), Cenâb-ı asaf-ı devr-i zaman (K.2/8), padişeh-i kevkeb (K.2/8), hüner-perver vezir (K.2/23), Hudâvend (K.2/23), sadr-ı yegâne (K.2/23), hatem-menis (K.2/27), lutf-ı ilahi (K.2/28), dâver-i ferhunde-râ-yı kârmân (K.3/1), asaf-ı vâlâ-mekân (K.3/1), 'âlem-ârâ neyyir-i zulmet-zidâ-yı saltanat (K.3/3), ba'is-i nazm-ı umur devlet-i Osmanîyan (K.3/3), server-i 'âlem (K.3/4), ser-efrâz (K.3/4), ümem-i gerdûn hısm (K.3/4), şem'-i bezm-efrûz-ı din ü devlet-i Süleyman (K.3/4), şehvâr-ı 'arsa-i şevket-i

¹⁰⁰ Mustafa ÇIRPAN, Fasih Divanı, MEB, İstanbul 2003.

hıdiv-ı kâmrân (K.3/5), cümleten el-mülki şeh 'âlem-penah-ı rûzgâr (K.3/6), Hazreti paşayı 'ali kadr ü gerdûn âsîtân (K.3/6), nur-ı râyı ruşenayı bahş-ı çeşmi ahteran (K.3/7), dil-aver (K.3/18), meclis-firuz bar-gah-ı lutf-ı vücud (K.3/19), revnak-efza-yı harim'âlem-i emn ü eman (K.3/19), mihr-i âsümân-ı bahr-ı devlet (K.3/21).

KADRÎ (Hafız Paşa (Ahmed): ¹⁰¹

Hümâ-yı şeref sâye-bahş u 'arş-ı mesir (K.4/1), sâye-i ebr-i bahar-ı handanî (K.4/2), sâye-i zıll-i Hüda-yı 'âlem-gir (K.4/2), sâye-i 'Anka-yı âsmân-kudret (K.4/3), sâye-i Cibril-i kah-ı sidre-serir (K.4/3), mübeşşiran-ı nihân han-kah-ı 'âlem-i kuds (K.4/5), velvele-ârâ-yı nevbet-i şâhi (K.4/7), debdebe-i hay u hu-yı 'âlem-gir (K.4/7), Melik cenâb-ı şeh (K.4/10), dâver-i Hüdâvend (K.4/10), melce-i gani vü fakir (K.4/10), şeb-çerâğ-ı sühan (K.4/24), âfitâb-ı 'âlem-i dil (K.4/24), naz-bû-yı çemen-zar u gül-şen-i tedbir (K.4/24), dağ-ı reşk-i dil-i nazm-ı Hafız-ı Şiraz (K.4/25), nükte-senc ü tebessüm-feşan-ı şi'r-i zahir (K.4/25), serv-i sahn-ı hıyaban-ı gonca-i 'irfan (K.4/26), nahlebend-i gül-i bag-ı gül-şen-i ta'bir (K.4/26), güzide-i hem namı Ahmed-i Muhtar (K.4/27), vakıf-ı dil-i her raz-ı müşkilat-ı zamir (K.4/27), piş-gâh-ı şeref-hane-i zemin ü zaman (K.4/28), vezir-i a'zam-ı zi-şân-ı hazret-i paşa (K.4/29), nikat-perver-i nessac-ı kâr-gâh-ı hayal (K.4/31), dakika-dan-ı şinasende-i dil-i ta'sir (K.4/31), Müşîr-i ifham-ı rad ü kerim-i derya-dil (K.4/32), şeh-i kamer-tenvir (K.4/32), mürebbi-i fuzala, fehmdani-i her fen (K.4/33), yegâne-i 'ulema (K.4/33), âfitâb-ı şu'le-zamir (K.4/33).

NEŞATÎ:

zinet-feza-yı milk-i dünya (K.18/1), asaf-ı pirâye-bahş-ı sadr-ı a'la (K.18/1), zerre-perver (K.18/2), âfitâb-ı 'âlem-ârâ (K.18/2), şevk-i halet-efza (K.18/3), Hümâ-fer dâver-i Sîmurg-sima (K.18/4), saltanat-pîrâ (K.18/5), vezir-i kâr-ferma (K.18/5), müsteşar-ı din ü devlet (K.18/7), iftihar-ı saltanat (K.18/7), zib-i şevket (K.18/7), ziver-i sadr-ı mu'alla (K.18/7), milk-i düşmen (K.18/9), zir-pa (K.18/9), nur-ı hidayet pişva (K.18/9), sayd-ı himmet (K.18/9), der-kafa (K.18/9), düstûr-ı vâlâ (K.18/9), kâm-yâb-ı devlet-i 'inna fetahna' (K.18/13), sultân-ı subh (K.18/18), mihr-i 'âlem-ârâ (K.18/18), devr-i dil-şadi zaman-ı şi'r ü inşa (K.18/19) hıfz-ı 'âlem da'im ahval-ı re'aya (K.18/20), gerden-keşan-ı ser-be-bala (K.18/21)(**Fazıl Ahmed Pş**), revnak-rüba-yı kevkebe-i pur-ı

¹⁰¹ Mehmet KÜLAHLIOĞLU; *Kadri Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanı'nın Transkripsiyonlu Metni*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. (Yüksek Lisans Tezi), Konya 1997.

Baykara (K.19/9), güm-nam-saz-ı debdebe-i rezm-i Senceri (K.19/9), hem-nam-ı server-i dü cihân Fatih-i Girid (K.19/11), nazım-ârâ-yı cihân kim Nizam-ı Mülk (K.19/12), asaf ibn-i asaf-ı devr-i zamane (K.19/13), şîr-dil (K.19/26), pâk-gevher (K.19/26), ziver-i şüküh ile pîrâye-bahş-ı milk (K.19/33)(**Ahmed Pş**), feyz-i kadem-i yaver-i ‘âlem (K.20/6), Ferhunde-şiyem (K.20/7), dâver-i zi-şân (K.20/7), şeref-i dâniş ile mefhar-i ‘âlem (K.20/7), düstûr-ı mükerrem (K.20/8), şehensâh-ı rüsûl Fatih-i Efrenc (K.20/9), yektâ ‘alem-efrâz-ı cihân (K.20/9), mihr-i cihân-tab-ı sa’adet (K.20/11), hâkân-ı bülend-ahter-i ‘âlem (K.20/11), genc-i güher ü mâhzen-i sim ü zer-i ‘âlem (K.20/13), itlaf-ı zer ü simle reşk-aver-i Hatem (K.20/15), pîrâye-i ‘irfan ile dânişver-i ‘âlem (K.20/15), Ferhunde-şiyem (K.20/22), ehl-nevaz (K.20/22), sadr-ı cihân bihter-i ‘âlem (K.20/27), ziver-i ahlak ile hoş zat-ı melek-hu (K.20/28), behcet-i endam ile meh-peyker-i ‘âlem (K.20/28)(**Neşati, Fazıl Ahmed Paşa**).

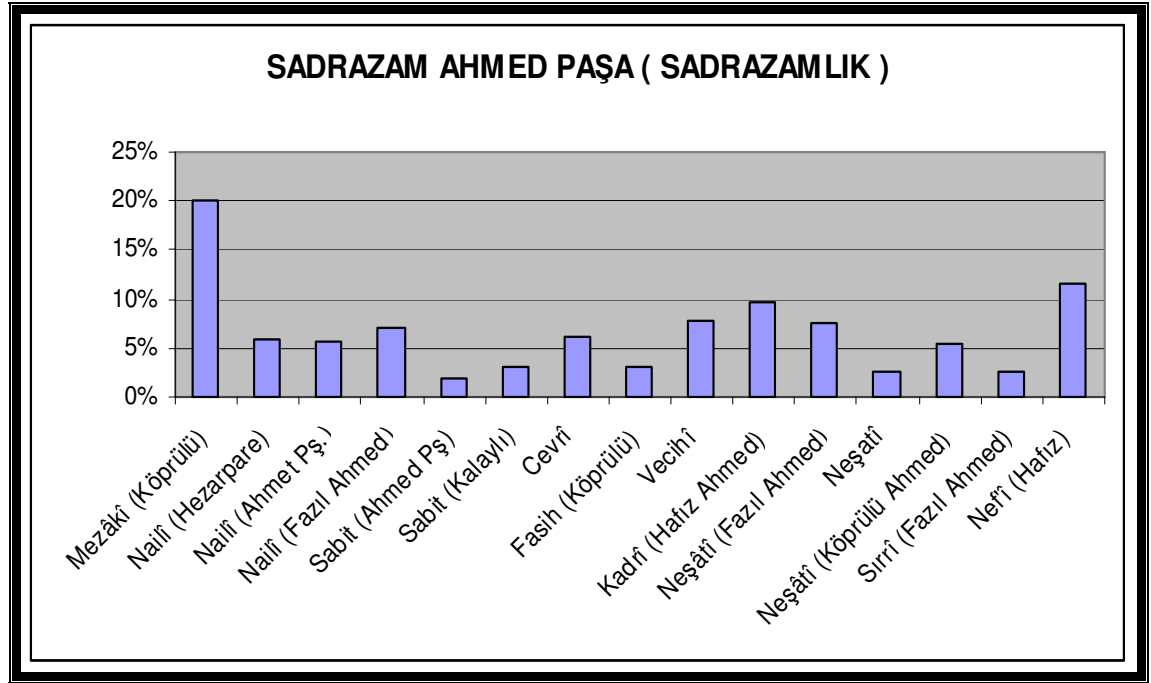
ÜSKÜDARLI SIRRÎ (Fazıl Ahmed Paşa):

Müşteri tedbir-i derya-dil (K.5/30), Müşîr-i kâmil ü fazıl (K.5/30), kemâl-endişe hem-vare (K.5/30), Nizamü’l-mülk-i devlet (K.5/31), sadr-pîrâ-yı vezaret (K.5/31), şeref-bahş (K.5/31), sadr-ı rif’at-asar (K.5/31), lutf-endişe (K.5/32).

NEF’Î:

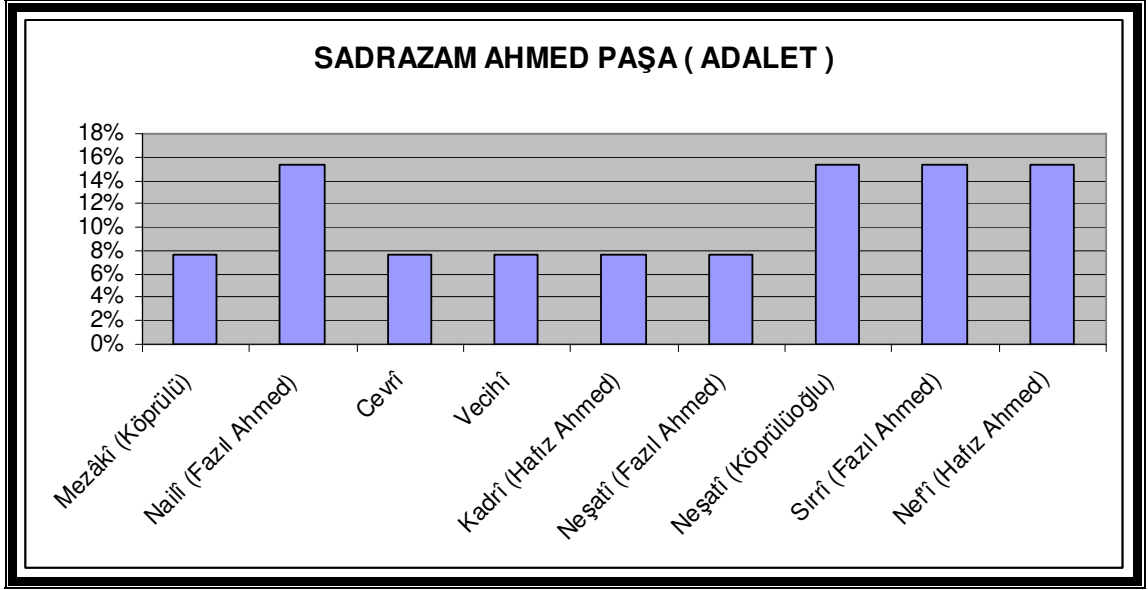
Sadr-ı cihân (K.42/1), muhtâc-ı der-i devletin ebna-yı zamane (K.42/1), memleket-ârâ-yı zamane (K.42/2), memleket-ârâ (K.42/3), ehl-i dil ü dâniş (K.42/3), pîrâye-dih-i suret (K.42/3), ma’na-yı zamane (K.42/3), mâhasal-ı sırr-ı mu’amma-yı zamane (K.42/8), mısdar-ı asar-ı mekarim (K.42/15), hurşid-i zemin (K.42/15), ser halka-i erbab-ı sehâ (K.42/16), Hatem-i devran (K.42/16), zerdüz-ı suhan (K.42/16), nadire-pîrâ-yı zamane (K.42/16), Fahr-ı şu’ara (K.42/17), kible-i erbab-ı ma’arif (K.42/17), kutb-ı vüzera (K.42/17), Asaf-ı dâniş-yı zamane (K.42/17), hem-nâm-ı Hudâvend-i rüsûl (K.42/18), hafız-ı devlet (K.42/18), Asaf-ı Cem-câh-ı mu’azzam (K.42/19), sadr-ı suhan-pişe (K.42/25), Asaf-ı Cem-mesned-i devr-i zaman (K.43/23), Dâver-i pür-şevket ü pür-ihtişam (K.43/25), muhterem ü muhteşem-i rûzgâr (K.43/25), ma’reke-perdaz-ı pesendide-re’y (K.43/26), Hayder-i Yusuf-şiyem-i rûzgâr (K.43/26), hazret-i sadr-ı cihân (K.43/27), âlem-i rûzgâr (K.43/27), sadr-ı mu’azzam (K.43/28), Asaf (K.44/20), paşa-yı mülk-ârâ-yı ruşen-re’y-i âli-şân (K.44/26), sadr-ı suhan-perver (K.44/34), kevkebe-bahşa-yı zamane (K.42/15), sadr-ı a’zam u ferman-reva-yı maşrik u

mağrib (K.44/22), vezir-i nüktedan (K.44/23), düstur-ı ehl-i ilm ü sâhib-dil (K.44/23)(**Hafız Ahmed Pş**).

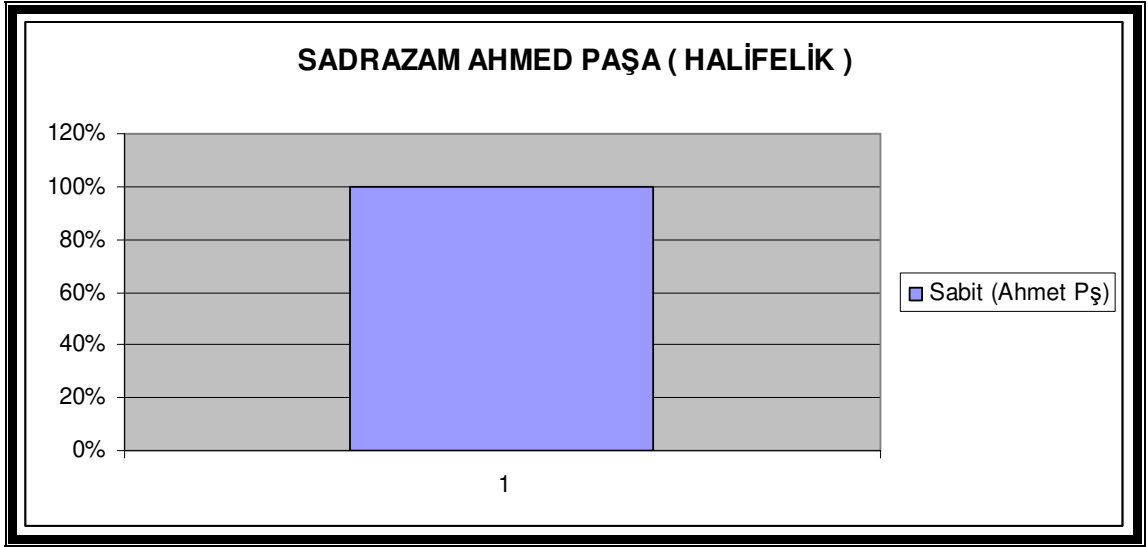
2) Adalet:

‘Adl ü dâd-ı ‘Ömer’i ma’reke-i Kerrarı (K.18/55)(**Mezakî, Köprülü Ahmed Pş**), eyyam-ı adalet-geri-i asaf (K.27/11), ma’delet-i Nuşirevân (K.27/11)(**Nâilî, Fazıl Ahmed Pş**), lem’a-i envar-ı ‘adli (K.22/7)(**Cevrî**), ma’delet güster (K.2/23)(**Vecihî**), vezir-i ‘adil ü kâmil (K.4/32)(**Kadrî**), vezir-i ma’delet-güster (K.18/20)(**Neşatî, Fazıl Ahmed Pş**), dâd-ger (K.20/22), ‘adl ile behrem-zen-i şur u şer-i ‘âlem (K.20/22), (**Neşatî, Fazıl Ahmed Paşa**), vezir-i has ‘adil (K.5/30), ‘adalet-pişe (K.5/32)(**Ü.Sırrî, Fazıl Ahmed Pş**), kâm-baş-ı ma’delet-güster (K.44/24), sâhib-serir-i ma’delet (K.44/27)(**Nef’î, Hafız Ahmed Pş**).

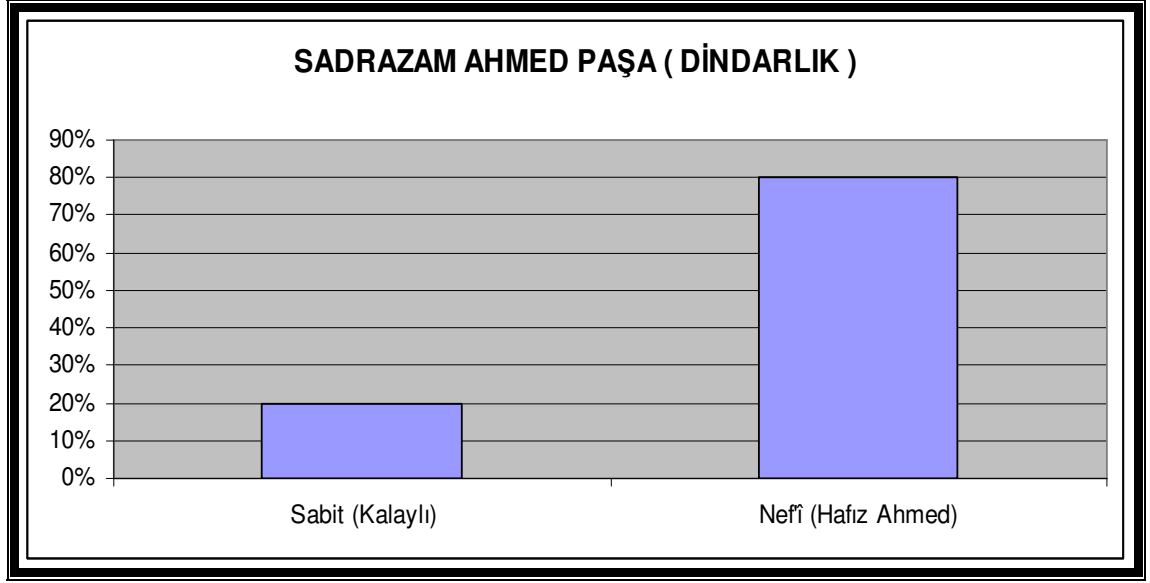
3) Halifelik:

güzide halef-i silsile-i devlet (K.22/16)(**Sabit**).

4) Dindarlık:

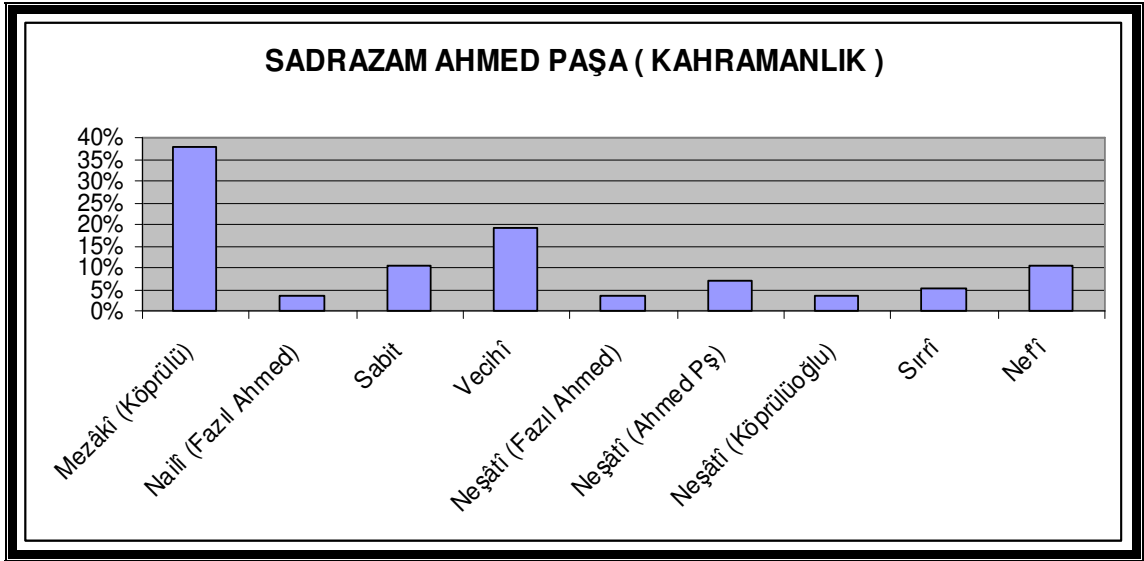
amir-i ma'mure-i din (K.30/7)(**Sabit, Kalaylı Ahmed Pş**), hafız-ı din (K.43/27), Mehdi-i Ahmed (K.43/27), din-perver (K.44/21), Cenâb-ı Hafız-ı din (K.44/25)(**Nef'î, Hafız Ahmed Pş**).

5) Kahramanlık / Savaşçılık:

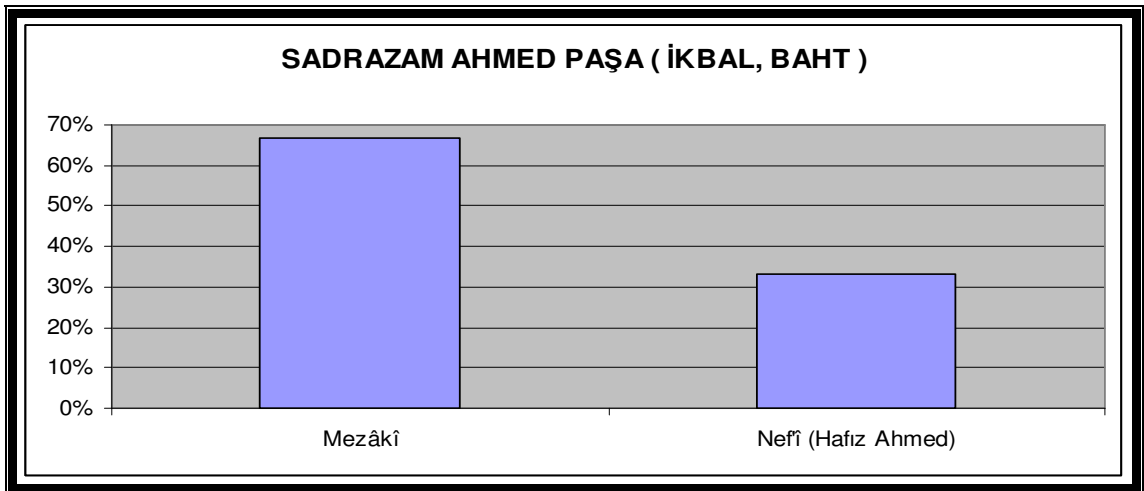
saff-der-i rayet-be-kef-i ruz-ı vegâ (K.14/21), Rüstem-i hasm-efken-i meydan-ı gaza (K.14/22), serdâr-ı zafer yaver-i Mansur-livâ (K.14/22), yekke-süvar-ı sipeh-ârâ-yı zemin (K.14/23), serdâr-ı mu'azzam (K.14/29), gazi-i kafir-küş (K.14/29), Behrem-zen-i hengame-i sad çün ü çera (K.14/35), şeh-süvâr-ı 'arsa-i nur u cihad (K.15/5), serdâr-ı zafer-yaver-i şemşir-be-kef (K.16/15), Hayder-i Kerrar-ı gaza (K.16/17), saff-der-i kal'a-küşa (K.17/22), sipeh-ârâ vü siyeh-salar (K.18/46), rayet-efrâz-ı sefer (K.18/50), tığ-keş-i zinet ü fer (K.18/50), mazhar-ı feth ü zafer (K.18/50), şîr-i dem-i hun-harı (K.18/50), tığ-ı kef-i ehl-i Hudâ (K.18/51), sadr-ı şemşir-eda (K.18/51), kayidü'l-ecnad-ı cihad (K.18/53), mazhar-ı ilham-ı sedad (K.18/54), civan-merd-i hüner (K.19/21), nakd-i civan-merdi-inakkad (K.19/22)(**Mezakî, Köprülü Ahmed**), yekke-taz-ı saff-ı a'da (K.27/8), şîr-i jeyân (K.27/30)(**Nailî, Fazıl Ahmed Pş.**), merd-i meydan-ı gaza (K.22/13), saff-şiken-i bi-perva (K.22/13), bebr-i kuhsar-ı vegâ (K.22/13), şîr-i dem-i heycayı (K.22/13), Rüstem-endaz-ı saff-ı ma'reke (K.22/15), şeh-süvâr-ı sipeh-engiz-i gaza-peymayı (K.22/15)(**Sabit**), saff-der-i sâhib tasarruf (K.3/1), Hüsrev-i encüm-i sipâh (K.3/2), server-i yek-tâ-süvar (K.3/2), sahn-ı meydan-ı cihân (K.3/2), Kahraman heybet (K.3/5), 'Ali-siret (K.3/5), Müşîr-i-şîr-i cenk (K.3/5), nar-ı kahrı hanüman-suz' adu-yı memleket (K.3/7), Rüstem-i sâhib-kırân-ı rûzgâr (K.3/18), muzaffer (K.3/18), dâver-i ser-leşker giti-sifan (K.3/18)(**Vecihî**), berk-i hürmen-suz-ı baht-ı can-ı a'da (K.18/10), Rüstem-i meydan-ı heyca (K.18/22)(**Neşatî, Fazıl Ahmed Pş.**), dilîr-i ma'reke-pervaz-ı saff-deri (K.19/11), Haydar-ı neberd (K.19/26), nerre şîr-i vegâ

(K.19/27), zur-ı Rüstemâne (K.19/28)(**Neşatî, Ahmed Pş**), Haydar-ı meydan-ı şeca'at (K.20/10), saff-der-i 'âlem (K.20/9)(**Neşatî, Hazret-i Ahmed Paşa İbni Köprülü Mehmed Paşa**), Tehemten kuvvet (K.5/32), Rüstem-salabet (K.5/32), Kahraman-savlet (K.5/32)(**Ü.Sırrî, Fazıl Ahmed Pş**), saff-der-i yektâ-yı zamane (K.42/1), saff-der (K.42/2), saff-der-i ali-himem-i rûzgâr (K.43/23), saff-şiken-i memleket-i şark u garb (K.43/24), cengaver-i yektâ (K.42/21), Rüstem-i Dârâ-haşem-i rûzgâr (K.43/24)(**Nef'î, Hafız Ahmed Pş**).

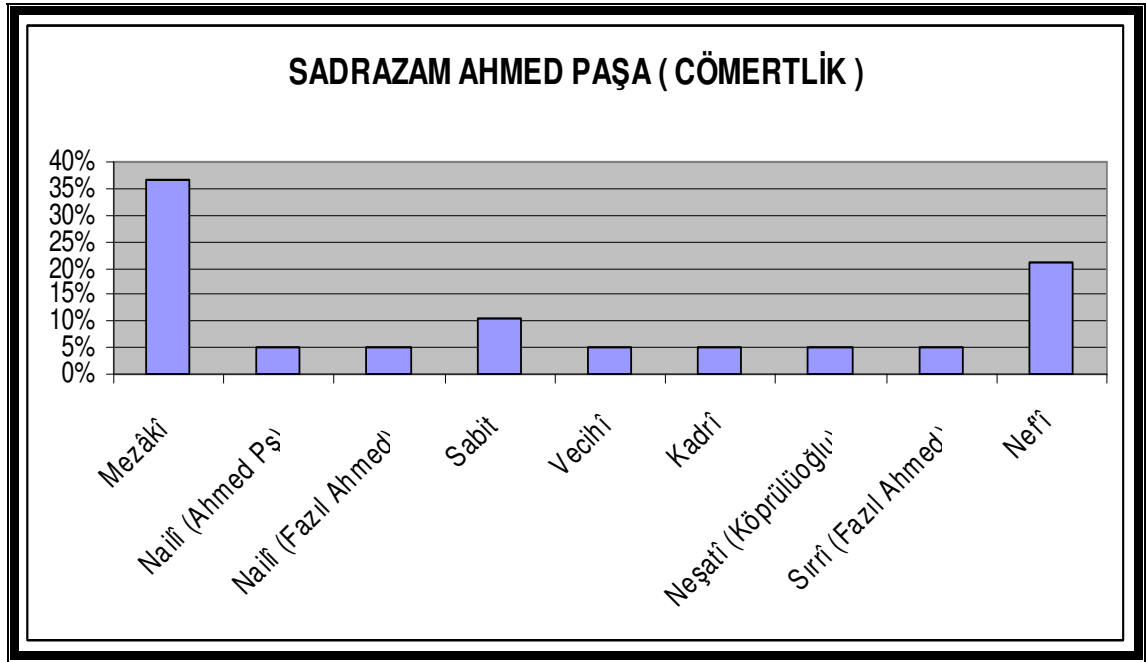
6) İkbâl, Baht, Talih:

Tuğ-ı şeref-i tali'-i sadrü'l-vüzera (K.14/20), meh-i ikbal-i sipihr (K.14/41)(**Mezakî, Köprülü Ahmed**), Müşîr-i kâmrân (K.44/24)(**Nef'î, Hafız Ahmed Pş**).

7) Cömertlik:

güher-senc-i kerem (K.13/29), asaf-ı fazıl (K.14/26), Yusuf-cemal-i Mısır-ı kerem (K.15/8), bahr-ı sehâ (K.16/8), güher-efrûz-ı kerem (K.17/19), ma-hasal-ı cûd u dilâ (K.17/20), masdar-ı sad-lutf u kerem (K.17/23)(**Mezakî, Köprülü Ahmed**), rûz-ı nevrûz-ı kerem (K.19/10)(**Ahmed pş**) sâhib-kerem (K.27/6)(**Fazıl Ahmed**)(**Nâilî**), 'âlem-efrâz-ı kerem (K.22/12), kerem-şime (K.22/17)(**Sabit**), mesned-ârâ-yı kerem-kârı (K.2/23)(**Vecihî**), muhit-i kerem (K.4/10)(**Kadrî**), enva'-ı mekârimle kerem-güster-i 'âlem (K.20/8)(**Neşatî, Hazret-i Ahmed Paşa İbni Köprülü Mehmed Paşa**), paşa-yı kerimü'ş-şân-ı Ahmed nam-ı fazıl (K.5/27)(**Ü.Sırrî, Fazıl Ahmed Pş**), feyyaz-ı kerem (K.42/15), düstûr-ı kerem-pişe (K.42/20), himmet-i sâhib-kerem-i rûzgâr (K.43/18), Hudâvend-i kerim ü kişver-ârâ (K.44/21)(**Nef'î, Hafız Ahmed Pş**).

LÂLÂ PAŞA

A) Methiye Bölümlerinin Genel Bir Değerlendirmesi

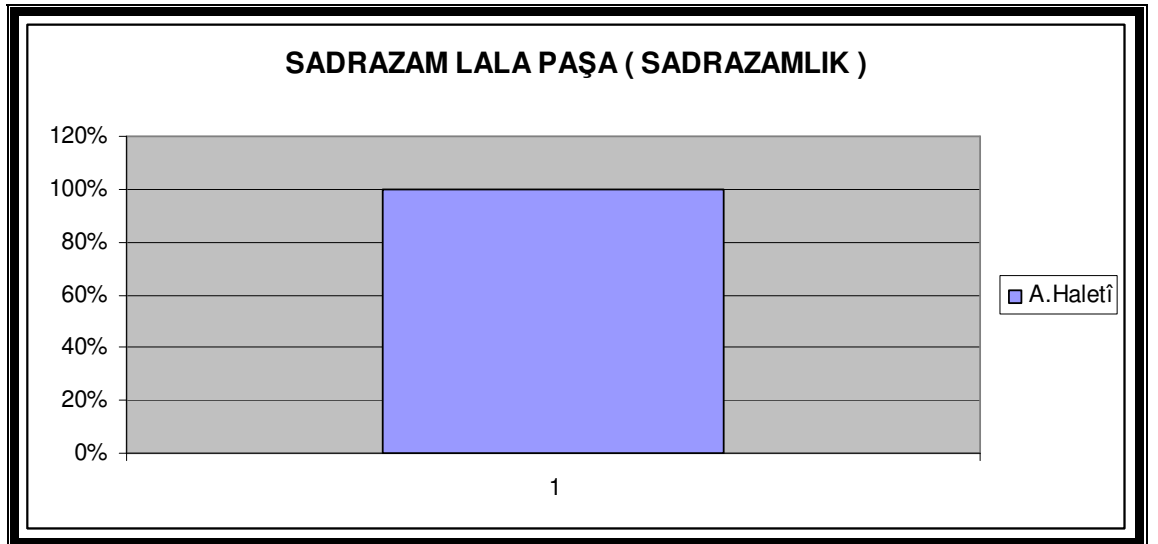
Azmi-zade Haletî Lala Paşa için iki kaside yazmıştır. O, her tarafı gündüz gibi ışık ve nurla kaplamıştır. Dünyaya Allah'ın iyiliklerinin ışığı düşmüştür. Güneşin komşusu ihsan ışığını geçemez, Hata'nın müşkü ayağının tozuna arkadaş olamaz. Allah onu kalem ve kılıç sahibi yapmıştır, kapısı rica ve lutuf kaynağı olsa yeridir. Onun bir elinin gölgesi dünya devletine yeterlidir. Bahtının yıldızı ile bir kere yakınlaşsaydı dünya süsleyen güneşe nur bağışlayan olurdu. Sarhoş rindlerin ağlaması şarap kadehindendir, onun zamanında kimse kimseyi ağlatmamıştır. Eğer şefkatinin esintisi akla gelse sinесinin genişliği hemen gülbahçesine döner. Çınar onun ihsan eteğine yapışsaydı eline soğuktan zarar gelmezdi.

B) Kalıplar ve Grafikler

1) Sadrazamlık:

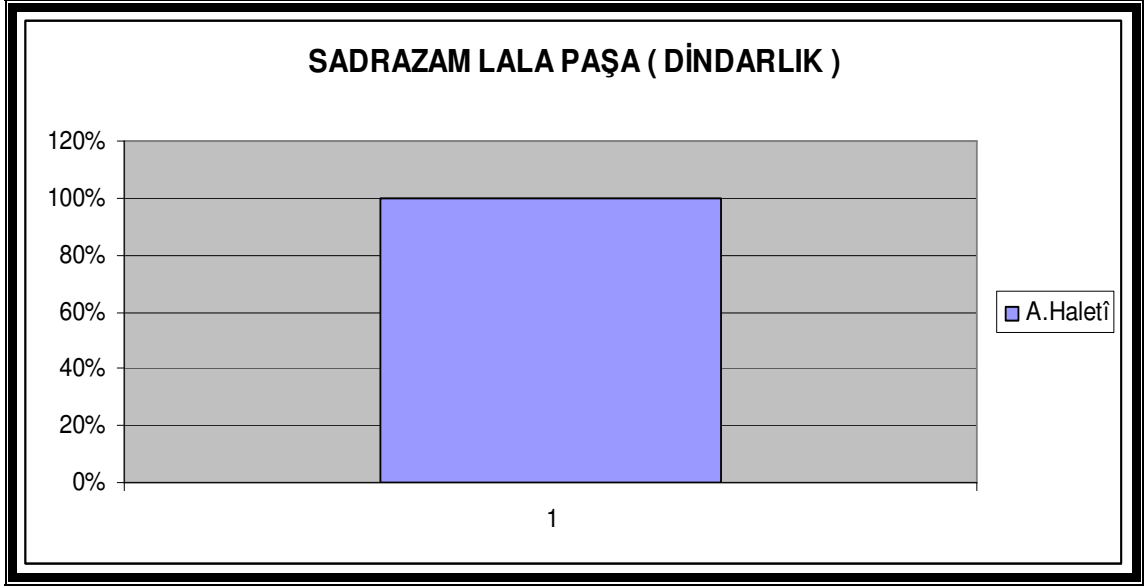
AZMÎ-ZÂDE HALETÎ:

Âsaf-ı Cem-'azamet (K.24/7), dâver-i Cemşid-likâ (K.24/7), gevher-i kân-ı himem (K.24/8), bâ'is-i nazm-ı 'âlem (K.24/8), nâzım-ı ma'îşet-i gül (K.25/15), vezir-i hûb-siyer (K.25/15), Âsaf-ı Süleyman-fer (K.25/15), dâver-i hüner-perver (K.25/28).

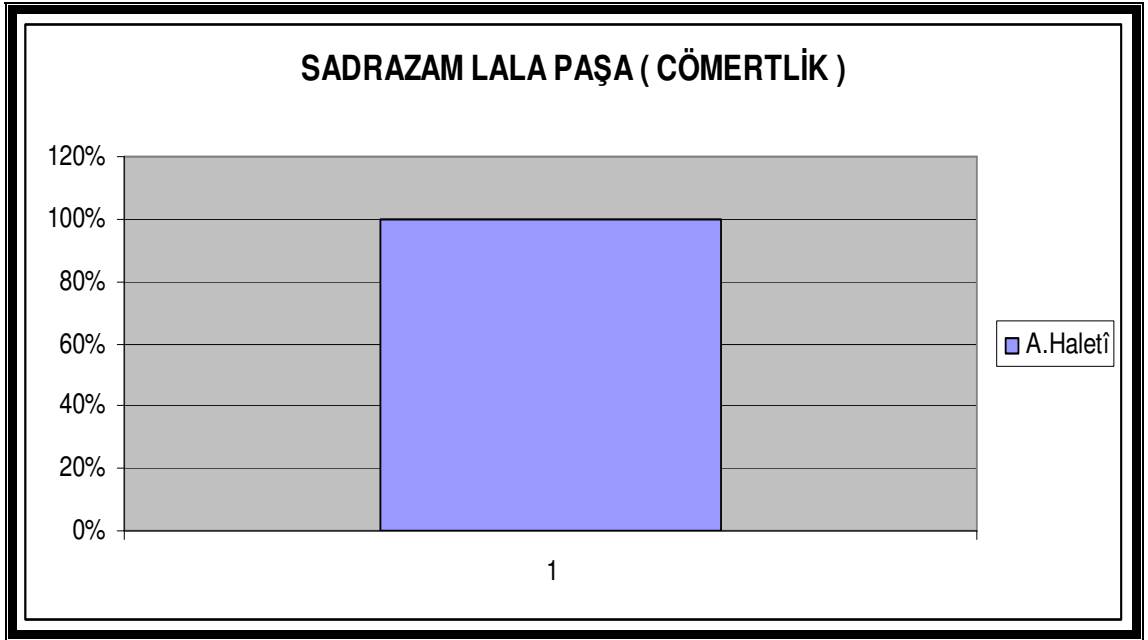
2) Dindarlık:

Semiyy-i fahr-i Resûl (K.25/15).

3) Cömertlik:

dürr-i deryâ-yı kerem (K.24/8).

IV. BÖLÜM

KASİDELERDE BAZI YÖNLERDEN MEMDUHUN BENZETİLDİĞİ TARİHİ, EFSANEVİ ŞAHSİYETLER

17. yüzyıl kasidelerinde padişahlar ve sadrazamlar, tarihî şahsiyetlerle mukayese edilmişlerdir. Bu, kaside geleneğinin bir gereğidir. Mukayese ve benzetmelerde kaside sunulan devlet adamlarının buldukları mevkiiler göz önünde bulundurulur. Devlet adamları, kendilerine benzetilen şahsiyetlerden üstün tutulmuş ya da eşit derecede övülmüşlerdir.¹⁰²

Bu bölümde kasidelerde müşebbehünbih olarak yer alan tarihi şahsiyetler hakkında kısa bilgi vereceğiz. Bu kişilerin özelliklerinin bilinmesi yapılan övgü ve benzetmeleri daha iyi değerlendirmemizi sağlayacaktır.

I. Şehname Kahramanları

Behmen:

İran hükümdarlarından İsfendiyâr'ın oğlu Erdşir'in lakabıdır. Şehnâme'de Zerdüst'e inen meleğin adı da Behmen olarak geçer. Behmen sıfat olarak "zeki, anlayışlı" anlamına gelir. İran hâkimleri akl-i evvele de Behmen derler. Behmen kelimesinin hafifletilmiş şekli olan Behmen, güneş takviminin on birinci ayı olarak da bilinir.¹⁰³ İncelediğimiz kasidelerde Behmen aşağıdaki şekillerde yer almıştır:

Fehim-i Kadim¹⁰⁴, Sultan Murad için yazdığı bir kasidesinde IV. Murad'ı padişahlığı bakımından Behmen'den üstün tutar:

Öyle şeh kim havf-i tig-i heybetinden rûz-i haşr

Baş göstermez yerinden Behmen ü Efrasiyab (K.5/29)

Öyle bir padişaktır ki Behmen ve Efrasiyab, mahşer gününde onun heybet kılıcının korkusundan yerlerinden baş gösteremeyeceklerdir.

Nef'i¹⁰⁵ padişahın askerlerini överken onları zeki ve anlayışlı olmaları yönüyle Behmen'e benzetmiştir.

¹⁰² GÜNDÜZ, a.g.e. s.111.

¹⁰³ İskender PALA, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Akçağ yay., Ankara 2000, s. 76

¹⁰⁴ Tahir UZGÖR, *Fehim-i Kadim Divanı*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür mrk. Yayını, , Ankara 1981.

¹⁰⁵ Metin AKKUŞ; *Nef'i Divanı*, Akçağ Yay, Ankara 1993.

Husrev-i zi-şân ki hayl-i askerinin her biri
Erdşir ü Behmen ü Efrasyab-ı rûzgâr (K.17/19)

Behrâm:

Güneş yılında her ayın 20. günü, bu günün işlerini düzenlemekle görevli melek, Sasaniler soyundan gelen İranlı bir hükümdar olup, savaş tanrısı anlamlarına da gelir.

Behram 420 yılında tahta çıkmış ve yirmi yıl saltanat sürmüştür. Gur yani yaban eşeği avına meraklı olduğu için Behrâm-ı Gur denilmiştir. İran mitolojisinde Merih savaş tanrısıdır. Bu bakımdan şairler Behrâm'ın adını hem kahraman hem de savaş tanrısı olarak anarlar. Divan şiirinde Behrâm “Merih, Mars Gezegeni” anlamında kullanılmıştır. Yıldızların burçlar üzerine etkisinden dolayı Merih aşırı derecede ateşli ve kurudur. Neşe, yiğitlik, kızgınlık, sefahat, kuvvet, savaş, hiyanet, gazab gibi özellikler onunla ilgili görülür. Elinde bir kılıç ya da hançer ile tasvir edilir. Yunan mitolojisinin savaş tanrısı olarak bilinir.¹⁰⁶

Nef'î'nin kasidelerinde memduhun Behrâm'a çeşitli özellikleriyle benzetildiğini görürüz. Aşağıdaki beyitlerde Sultan IV. Murad'ı yiğitliği ve pervasızlığı bakımından Behrâm'a benzettiği görülür:

Şâh-ı cihân-ârâ mıdır mâh-ı zemin-pîrâ mıdır
Behrâm-ı bî-pervâ mıdır ya âftâb-ı pür-kerem (K.16/24)
Sununca lutf ile ahababa câm-ı Cemşidi
Çekince hışmîle a'daya tıg-ı Behramı (K.22/16)

gibi benzetmelerde bulunmuştur.

Bijen:

Rüstem'in torunu, Giv'in oğlu, Firdevsi'nin Şehnâme'de savaşlarını anlatıp yiğitliğini övdüğü efsanevi kahraman. Turanlılarla yapılan savaşlarda büyük kahramanlık göstermiştir. Kahramanlığın simgesidir. Efrasiyab tarafından atıldığı kuyu ile birlikte Çah-ı Bijen olarak anılır.¹⁰⁷

Riyazî¹⁰⁸, Maksud Paşa için yazdığı kasidesinde;

¹⁰⁶ PALA, a.g.e., s. 76

¹⁰⁷ Gencay ZAVOTÇU, *Divan Edebiyatı Kişiler-Kişilikler Sözlüğü*, Aydın Kitabevi, Ankara 2006, s.67-68

¹⁰⁸ Namık AÇIKGÖZ; *Riyazi Hayatı, Eserleri ve Edebi Kişiliği* (*Divan, Sakiname ve Düsturül-'Amel'in Tenkitli Metni*), Cilt 2, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üni., Elazığ 1986.

Bedr-i hurşid- ‘âlem saff-der-i Bijen-peyker

Sadr-ı Cemşid-haşem ser-ver-i Behmen-peygâr (K.8/ 20)

“Güneş sancaklı dolunay, Bijen yüzlü saf yarıcı, Cemşid maiyetli sadrazam, Behmen gibi savaşılan önder” demektedir.

Cem:

Pişdâdiyân sülalesinin dördüncü hükümdarı olup İran mitolojisine göre yedi yüz yahut bin yıl yaşamıştır. Güneş yılını o kabul etmiş ve efsaneye göre nevruzu da yılbaşı olarak başlatmıştır. Şarabın mucidi olarak gösterilir ve zevk eğlence meclislerinin sembolü olarak adı efsaneleşmiştir. Yüzük ve rüzgâr ile anıldığında Hz. Süleyman, ayna ile anıldığında İskender kişiliğine bürünür. Şairler onu saltanatının ihtişamı ve içki meclisleri ile anmışlardır.¹⁰⁹

Mezakî¹¹⁰ aşağıdaki beyitlerde Cem’i içkinin mucidi olarak anmış, memduh Cem gibi bir hükümdarın veziri olmakla övülmüştür:

Gayret-i sâgar-ı mihr olsa n’ola cam-ı ümîd

Meclis-ârâ-yı meserret-gede-i Cem geldi (K.11/4)

Âsafâ müsteşar-ı Cem- şerefâ

Ey bihin sadr-ı rütbe-i sâmi (K.22/ 30)

Nailî-i Kadim¹¹¹ ise aşağıdaki iki beyitte memduhunu Cem’e, İskender’e ve Dârâ’ya benzetmektedir:

Cem-i Behrâm-siyer şâh-ı Sikender-teshir

Ki acem mülkünü bir sadmesi virân etmiş (K.9/ 13)

Kahraman-kevkebe Cem-mertebe Dârâ-haşmet

Âsümân-pâye hümâ-sâye adîmü’l-emsâl (K.12/17)

gibi benzetmelerde bulunmuşlardır.

Dârâ (Keykubâd):

İran’ın Keyaniyân sülalesinden dokuzuncu hükümdarı olan Keykûbâd. Ayrıca “hükümdar” anlamına da gelen Dârâ Avrupa’da Pers Kralı “Darius” olarak da bilinir.

¹⁰⁹ PALA, a.g.e., s. 99-100

¹¹⁰ Ahmet MERMER; *Mezakî Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Mrk. Yayını Sayı 87, Divanlar Dizisi, s: 3, Ankara 1991.

¹¹¹ Haluk İPEKTEN; *Naili Divanı*, Akçağ yay. Genel Yayın, no: 51, Türk Klasikleri, Divanlar 9, Ankara 1990.

Dârâ, Büyük İskender ile yaptığı savaşta ölmüştür. İhtişam ve ululuk sembolü olarak anılan Dârâ, Şehnâme'nin başlıca kahramanlarından. "Dâver-i dâverân-ı Dârâ-derbân (Dârâ'nın kapıcı olduğu sultanlar sultanı) deyimi padişahlar için kalıplaşmış bir övgü ifadesidir.¹¹²

Ramî¹¹³;

Dâver-i dârâ-haşem ser-dar-ı sâhib-intikam

Asaf-ı Pakize-ra İskender-i sami-mekân (K.10/9)

diyerek memduhunu maiyeti bakımından Dârâ'ya benzetir.

Cevrî¹¹⁴, Sultan Murad'ı kapısında Dârâ'nın kapıcılık yaptığı bir hükümdar olarak över:

Hâkân bilüp noksanını Dârâ kosun 'unvanını

Zira buçuk der-banını Dârâ vü Hâkân eyledi (K.4/ 25)

Ganizade Nâdiri¹¹⁵, Sultan Mehmed'i ordusunun büyüklüğü bakımından Dârâ'ya benzetmiştir:

Sikender-efser ü Dârâ-sipâh u Kistrâ-câh

'Ömer-'adâlet u Sıddik-sıdk u Haydar-ceng (K.4/11)

Efrasiyab:

Alp Er Tunga'nın Şehname'deki adıdır. Maverâünnehir'de hüküm sürmüş olup Turân'ın en büyük hakanlarından. İran topraklarının bütününü alması ve İran ile yaptığı savaşlar Şehnâme'de geniş bir biçimde işlenmiştir. Efsânevi bir kişiliğe sahip olan Efrasiyab, büyük İskender'den önce yaşamış ve Keyhüsrev tarafından öldürülmüştür. Edebiyatta kahramanlık sembolü olarak anılır.¹¹⁶

Ganizade Nâdirî, Sultan Ahmed'e yazdığı bir kasidesinde;

Bende-i dergâh-ı kadri Behrem ü Efrasiyab

Beste-i fitrak-i kahrı Rüstem ü İsfendiyâr (K.6/ 15)

diyerek Efrasiyab'ı kapısında kapıcı olarak gösterir.

¹¹² PALA, a.g.e.,s. 120-121

¹¹³ Erdal HAMAMÎ, *Ramî Divanı*, Kültür Bakanlığı Yay. 2754, Ankara 2001.

¹¹⁴ Hüseyin AYAN, *Cevri Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkitli Metni*, Atatürk Üni. B.evi, Erzurum 1981.

¹¹⁵ Numan KÜLEKÇİ; *Gani-zade Nadiri Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri, Divanı ve Şeh-namesinin Tenkitli Metni*, Atatürk Üniversitesi (Doktora Tezi) , Erzurum 1985.

¹¹⁶ PALA, a.g.e., s. 150-151

Feyzî¹¹⁷, Sultan Mehmed'i Efrasiyab'ın en güçlü kalelerini alabilecek kudrette gösterir:

'Adunun kal'ası ger dahme-i Efrasiyab olsa
Ana elbette fethi lutf-ı Hakk ile müyesserdür (K.6/47)

Ferîdun:

Pişdâdiyân sülâlesinden hükümdar olan İranlı meşhur padişah. Dahhâk'ın öldürülmesinden sonra tahta çıkan Feridun yaşlanınca ülkeyi üç oğlu arasında pay etmiş; Turan'ı Tur'a, Arap ülkesini Selm'e, İran'ı da İrec'e vermiştir. Efsaneye göre Tur ile Selm, İrec'i kıskanıp öldürmüşler; Feridun da İrec'in oğlu Minuçehr'i veliaht tayin etmiştir. Feridun kelimesi bir Hintli mabut ya da melek olarak bilinen Teriton'dan bozmadır. Bu melek yeryüzüne musallat olan Dahhâk adlı ejderhayı öldürmüştür. Edebiyatta Feridun bir adalet timsali olarak anılır.¹¹⁸

Nef'î, aşağıdaki beyitlerde Sultan IV. Murad'ı Feridun'un tacına ve haşmetine sahip olmakla över:

Pîrâye-i mülk ü milel sermâye-i dîn ü düvel
K'olmuş nasîbi tâ ezel tâc-ı Feridun taht-ı Cem (K.16/ 20)
Ferhunde-şiyem pâdişehâ dâd-penâha
Ey Husrev-i Cem-câh-ı Feridun-fer-i âlem (K.24/21)

kullanımlarında bulunmuştur.

Giv:

Şehname'nin karakterlerinden olup Rüstem'in üvey oğlu ve Bijen'in babasıdır. Edebiyatta yiğitlik simgesi olarak yer alır. Şairler kasidelerinde övgü yapılarak memduhlarını yiğitliği bakımından Giv ile karşılaştırarak memduhunu onlardan üstün gösterirler.¹¹⁹

Nevzade Atayî¹²⁰, Sultan Osman Han'ın Giv ve Peşeng'i kahramanlığıyla kahrettiğini söyler:

¹¹⁷ Ali Osman COŞKUN; *Simkeş-zade Feyzi Divanı (İnceleme- Metin- İndeks) ,* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. (Doktora Tezi), Ankara 1990.

¹¹⁸ PALA, a.g.e.,s. 169

¹¹⁹ ZAVOTÇU, a.g.e., s. 171

¹²⁰ Saadet KARAKÖSE; *Nev'i-zade Atayi Divanı Kısmi Tahlil-Metin (II. Cilt) ,* İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. (Doktora Tezi), Malatya 1994.

Kâhir-i Giv ü Peşeng a'da-küş-i düşmen-şiken
Kahraman-ı tig-zen sâhib-kırân-ı kâm-yâb (K.2/ 23)

Güstem:

İran pehlivanlarından ikisinin oğullarının adıdır. Bunlardan birinin padişah olduğu kaydedilir.¹²¹

Vecihi¹²², Vezir-i azam Köprülü Mehmed Paşa'nın kapısında Güstem'in kapıcı olmasını uygun görür:

Ne şeh şâhen-şeh-i 'âlem-i mülk haslet Mesiha-dem

Revadur Güstem Rüstem derinde olsa der-banı (K.4/11)

Nef'î ise Sultan Murad'a yazdığı kaside de kahramanlığı ve savaşçılığı yönüyle Güstem'e benzetir:

Ol dem ki kasd-i ceng eder sahrâları gül-reng eder

Dünyâyı hasma teng eder olursa Sam u Güstem (K.16/29)

Huşeng:

Şehnâme'de adı geçen Kiyumers'in torunu, Siyamek'in oğludur. Yiğit ve zeki olduğu söylenilir. Ateşi bulan kişidir.¹²³

Nef'î'nin kasidelerinde memduhun çeşitli yönlerden Huşeng'e benzetildiği görülür. Vezir-i azam Ali Paşa'nın kırıntısının Huşeng'in tacının mücevheri olduğunu söyler:

Sadr-ı a'zam o cihân-bân-ı Azîmü'ş-şân kim

Rîzesinin dürüdür gevher-i tâc-ı Huşeng (K.38/ 12)

Husrev Perviz:

Nuşirevan'ın torunu olan Husrev, Sasaniyan sülâlesindedir. Perviz lakabıyla bilinir. 589 yılında tahta çıkan Husrev Perviz, Ermeni prensesi Şirin'e aşkıyla efsaneleşmiş ve bu konu üzerine "Husrev ü Şirin" mesnevileri yazılmıştır. Husrev

¹²¹ PALA, a.g.e., s. 195

¹²² Gazanfer ASLANTAŞ; *Vecihi Hayatı, Eserleri ve Divanı'nın Tenkitli Metni*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. (Yüksek Lisans Tezi), Konya 1994.

¹²³ ZAVOTÇU, a.g.e., s. 230.

Perviz'in "Genc-i Şâyegânî, Bâdâver" gibi adlarla anılan yedi hazinesi olduğu söylenilir. Divan şiirinde efsanevî yönüyle konu edilir.¹²⁴

Nâbî, Sultan Mustafa için kaleme aldığı kasidesinde Husrev Perviz'i Şeb-diz ve Gül-gûn'dan dolayı anarak Şeb-diz dizgin, Gül-gûn da üzengisi olsa yeridir der.

Mâhal 'inânına Şeb-diz-i Husrev ü Perviz

Sezâ rikâbına Gül-gûn-ı Rüstem-i pür-zûr (K.7/ 71)

İskender:

Eski kültürümüz iki İskender tanır. Bunlardan birincisi İskender-i Zülkarneyn, diğeri de İskender-i Yunânî (yani Makedonyalı Filip'in oğlu İskender)'dir. Kur'an-ı Kerim'de hayatı hakkında bilgiler verilen Zülkarneyn ile Yunan kaynaklarına dayalı batılı eserlerden hayatı hakkında bilgiler edindiğimiz Büyük İskender her bakımdan birbirinden farklıdır. Zülkarneyn, bir peygamber olup, Hızır ile ab-ı hayatı aramış, ancak Hızır ab-ı hayata ulaşmış, Zülkarneyn ulaşamamıştır.

Divan şairleri İskender-i Zülkarneyn'i Ye'cüc ve Me'cüc kavmi üzerine yaptığı set ve ab-ı hayat ile birlikte anarlar. Oysa İskender-i Yunânî Mısır'a tanrı olarak giren, adam öldürmekten zevk alan, içki içen, adalet tanımayan ve ırk ayrımı güden bir efsanevi kahraman olarak kaydedilmektedir.¹²⁵

Râmî, Sultan IV. Murad için yazdığı kasidesin de IV. Murad'ı yüce makamlı İskender'e benzetir.

Dâver-i Dârâ-haşem ser-dâr-ı sâhib-intikâm

Asaf-ı Pâkize-râ İskender-i sami-mekân (K.10/ 9)

Fehim-i Kadim, Sultan Murad'a yazdığı kasidesinde;

Kahraman-ı Cem-livâ İskender-i Rüstem-vegâ

Pâdişâh-ı rub'-ı meskûn zîb-i çarh-ı nüh-kıbâb (K.5/ 30)

Onu Rüstem gibi savaşan İskender'e benzetir.

Kahraman:

Şehname'de adı geçen Kahraman İran'ın mitolojik şahsiyetlerinden biridir. Pişdâdiyân sülalesinden Tahmurs'un oğlu imiş. Devler tarafından çocukken kaçırılıp onlar arasında büyümüş, ergenlik çağına gelince suda aksini görüp devlere

¹²⁴ PALA, a.g.e., s. 242.

¹²⁵ PALA, a.g.e., s. 260.

benzemediğini anlamış ve bir gergedana binerek insanların bulunduğu yere gelmiş. Orda birçok kişiyi öldürmüş, Rüstem'e yenilmiş. Kahraman, "katil" lakabıyla anılır.¹²⁶

Edebiyatımızda yiğitlik ve yüreklilik temsilcisidir.¹²⁷

Bosnalı Alaaddin Sabit¹²⁸, Mustafa Paşa için;

Müşîr-i Bu- 'Ali-tedbir ü destur-ı memâlik-gîr

Vezir-i Kahraman şemşir ü sadr-ı câh-ı vâlâdur (K.40/ 7)

diyerek onu Kahraman gibi kılıç kullanan biri olarak övmüştür.

Azîm¹²⁹, Amuca-zâde Hüseyin Paşa için;

Rüstem-i saf-şiken-i ma'reke-i Ruyin-ten

Kahraman-savlet-i merdüm fiken-i sahn-ı kerem (12)

ifadelerini kullanır.

Nef'î, Sultan IV. Murad'ı Kahraman'a benzetir;

Sultan Murad-ı kâm-rân-efser-dih ü kişver-sitân

Hem padişeh hem Kahraman sâhib-kırân-ı Cem-haşem (22)

Şairler genellikle memduhlarını cesareti, gücü, savaş aletlerini kullanımı konusunda Kahraman'a benzetmişlerdir.

Keyhüsrev:

İran'ın Keyâniyân sülalesinden olup Keykavus'un torunu ve Siyavuş'un oğludur. Mecazen ulu padişahlar hakkında sıfat olarak kullanılır.¹³⁰

Ele aldığımız kasidelerde memduhlar Keyhüsrev'e çokca benzetilmiştir. Bunlardan birkaç örnek vereceğiz.

Cevrî, Sultan İbrahim için yazdığı kaside de onun yüceliğini şöyle över:

Bu bahta olmadı mâlik Cem ü Keyhüsrev ü Dârâ

Bu lutfâ düşmedi mazhar Feridun ile İskender (K.11/ 2)

Nev'i-zade Atayî, Sultan Osman için yazdığı kasidede onun Keyhüsrevle aynı cevherden olduğunu söyler:

Ey şehen-şâh-ı kerem-güster hidiv-i dâd-ger

Şâh-ı Keyhüsrev-güher-han-ı mürüvvet-iktisab (K.2/ 54)

¹²⁶ PALA, a.g.e., s.277.

¹²⁷ ZAVOTÇU, a.g.e., s. 269-270.

¹²⁸ Turgut KARACAN, *Bosnalı Alaaddin Sabit Divanı*, Cumhuriyet Üni., Sivas 1991.

¹²⁹ Abuzer DÖNMEZ; *Azım Divanı (İnceleme-Metin)*, İnönü Üni. Sosyal Bilimler Ens. (Yüksek Lisans Tezi), Malatya 1999.

¹³⁰ PALA, a.g.e., s. 292.

Neşâtî¹³¹ ise Sultan Mehmed için yazdığı kaside de onu zamanın yüce cevherli Keyhüsrevi olarak selamlar:

Keyhüsrev-i vâlâ-güher-i devr-i zamân kim
Hurşid-i semâ dergehine nâsiyesâdur (K.12/ 9)

Keykâvus:

Keykubâd'ın oğlu, Siyavuş'un babası ve Keyhüsrev'in dedesi olan Keykavus, Keyaniyan sülalesinin ikinci padişahıdır. Saltanat sarhoşluğuyla kendisine söylenenlere kulak asmayarak devler ülkesi Mazenderân'a gider, orada yenilgiye uğrar. Tutsak olur. Rüstem onu oradan kurtarır. Daha sonra Efrasiyab'ı yener ve ülkesini adaletle yönetir. Oğlu, Efrasiyab tarafından öldürülünce tahtını torunu Keyhüsrev'e bırakarak geri kalan yıllarını yalnız geçirir.¹³²

Nerîmân:

Şehname'de adı geçen mitolojik kahramanlardan olup Rüstem'in dedesi, Sam'ın babasıdır. İran mitolojisinde adı, oğlu Sam ile birlikte anılır.¹³³

Kafzade Faizî¹³⁴, Sultân Ahmed için yazdığı bir kasidesinde onu Nerîmân'a benzetir:

Sen ol şehsin ki ednâ feyz-i isti'dâd şânundur
Tarab-dârî-i Cem peygar-kari-i Nerîmânı (K. 8/ 47)
Nef'î ise;
O şehsüvâr-ı Nerîmân-şükuh-ı zî-şân kim
Cihâna şa'sa'-bâr oldu berk-ı Samsamı (K.22/ 10)

şeklinde kullanarak onu cesareti, gücü ve savaşçılığıyla Nerîmân'a benzetir.

Nuşirevan:

İran'ın Sâsâniyân sülalesinin adaletiyle ün yapmış hükümdardır. M.S. 531–579 yılları arasında hükümdarlık yapmıştır. Lakabı “Adil” olup adı şairlerce sık kullanılır. Dirayetli, akıllı, tedbirli, hayırsever, kültür ve sanata değer veren bir hükümdardır.¹³⁵

¹³¹ Mâhmut KAPLAN; *Neşati Divanı*, Akademi Kitabevi, İzmir 1996.

¹³² ZAVOTÇU, a.g.e., s. 285.

¹³³ PALA, a.g.e.,s. 388.

¹³⁴ Halil İbrahim OKATAN; *Kafzade Fa'izi Hayatı Eserleri Sanatı- Tenkitli Divan Metni*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. (Doktora Tezi), İzmir 1995.

¹³⁵ PALA, a.g.e., s. 393-394.

İncelediğimiz kasidelerde padişahların adaletli yönlerinden bahsedilirken Nuşirevan'a telmihte bulunulmuştur. Aşağıda bu kullanımlara örnekler vereceğiz:

Nevi-zâde Atayî, Sultan Murad'a yazdığı bir kasidesinde;

Kemîne-iltifât-ı pâdişâh-ı dâd-güsterle

Memalik ferr ü 'adl-i devlet-i Nuşirevan buldı (K.20/ 18)

diyerek onu adaleti bakımından Nuşirevan'a benzetir.

Nef'î, Sultan Ahmed'i övdüğü kasidesinde onu adaletiyle Nuşirevân'a benzetir:

Her saltanat ki hükmü nesak-sâz ola ana

Kanunu dâd-ı devlet-i Nûşirevân (K.5/ 41)

Nailî, Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa'nın adalette Nuşirevân gibi olduğunu söyler:

Şimdi eyyam-ı adalet-geri-î asâfdır

Yürü ey ma'delet-i Nuşirevan hoş geldin (K.27/11)

Perviz:

Husrev-i Şirin hikâyesinin kahramanı olan, Hürmüz'ün oğlu, Nuşirevan'ın torunudur.¹³⁶

Nef'î, Sultan Murad için;

Hâkân-ı Osmani-neseb kim münderic zatında hep

İslam-ı Faruk-ı Arap ikbal-i Perviz-i Acem (K.16/ 21)

Peşeng:

Ünlü Turan hükümdarı Efrasiyâb'ın (Alp Er Tunga) babasıdır. Şehname'de adı ve hikâyesi Efrasiyab dolayısıyla anılır.¹³⁷

Nef'î, Vezir-i Azam Ali Paşa için şöyle der:

Safder-i sadr-nişin Asaf-ı ali-meşreb

Meclis-efrûz-ı Cem ü ma'reke-perdâz-ı Peşeng (K.38/ 10)

“Saf yaran, yüce meşrepli; Cem meclislerini parlatan Peşeng'in savaşlarını düzenleyen sadrazam”

Nâbî, Amcuzade Hüseyin Paşa'nın Feridun, Peşeng, Kubâd ve Behrâmla kıyaslanamayacağını söyler:

¹³⁶ ZAVOTÇU, a.g.e. , s.399.

¹³⁷ PALA, a.g.e., s. 403.

Katı hâyîdedür âsâr-ı Ferîdûn u Peşeng
Katı pejmürdedür ahvâl-i Kubâd ü Behrâm (K.13/ 80)

Rüstem:

Adı Şehname’de övgüyle anılan Rüstem, İran mitolojisinin en ünlü kahramanlarından. “Rüstem-i Dâstân, Rüstem-i Zâl; Pûr-ı Zâl-ı Zer, Tehemten, Pûr-ı Dâstân, Heft-Han-ı Acem” onun için kullanılan sıfatlardır. Kasidelerde kahramanlık, yenilmezlik ve acı kuvvet sembolü olarak geçer. Efsaneye göre saçları, kaşları ve kirpikleri bembeyaz olarak doğduğu için “Zal” denilmiş ve bu hal uğursuzluk sayılarak babası tarafından Elburz Dağına atılmıştır. Simurg denilen kuş tarafından beslenen Rüstem, daha delikanlılığında birçok devleri öldürmüş ve olağanüstü başarılar göstermiştir.¹³⁸

Kasidelerde sıkça geçen bir kahraman olan Rüstem’e 17.yy. kasidelerinde de çok yer verilmiştir.

Nâbî, Sadrazam Daltaban Mustafa Paşa’yı devrin Rüstem’i olarak över.

Yegâne Rüstem-i sâhib-kırân-ı devran kim

Süm-i semendi ider kuha itdüğün Ferhad (K.14/ 21)

Mezakî, Sultan Mehmed’i savaşıllığı bakımından Rüstem’e benzetir:

Han Mehmed şeh-i gazi-i cihad-ara kim

Saf-ı küffarı yarar ruz-ı vegâ Rüstem-var (K.10/ 38)

Cevrî, Sultan İbrahim Han’ın at sürüşünü Rüstem’in at sürüşüne benzetir:

Bu cirid ile korınmak isteyüp kaçdukda ol

At sürüp Rüstem gibi ana irişdi nagehan (K.9/ 13)

Rûyînten:

Tunç bedenli, tunç gibi güçlü ve dayanıklı anlamında bir sözcük olup İran’ın ünlü tarihi-efsanevi kahramanı Rüstem’in sıfatıdır.¹³⁹

Azîm, Sadrazam Amucazade Hüseyin Paşa’yı Ruyin-ten’e benzetir:

Rüstem-i saff-şiken-i ma’reke-i Ruyin-ten

Kahraman savlet-i merdüm-i figen sahn-ı kerem (K.3/ 12)

¹³⁸ PALA, a.g.e., s. 415.

¹³⁹ ZAVOTÇU, a.g.e., s.416.

Sam:

Şehname’de adı geçen bu kahraman, Feridun zamanında yaşamıştır. Nerîmân’ın oğlu, Rüstem’in babası olan Sam’ın çok kuvvetli bir kahraman olduğu rivayet edilir.¹⁴⁰

Ganizade Nadirî, Sultan Ahmed’i savaşta Sam’a teşbih eder, hatta Sam onun korkusundan sersem olur:

Anun şükuhını ser-‘asker-i ‘adu görse

Vegâda Sam ise de bim ile olur ser-sam (K.8/ 29)

Cem’î, Sultan IV. Murad’ın savaşta düşmana Sam gibi saldırdığını söyler:

Ne şeh şâhenşeh-i Îrân u Turan

Ne şeh sâhib-kırân-ı Sâm-savlet (K.6/ 26)

Vecihî, Vezir-i azam Köprülü Mehmed Paşa’nın Kahraman, Neyrem ve Sam’ı geride bıraktığını söyler:

Budur zannum ki böyle dest-bürde olmadı kadir

Ne dehrün Kahraman ü Neyrem’i ne Sam ü destanı (K.4/ 26)

Sührab:

Şehname kahramanlarındandır. Yaşamı, gücü ve yiğitliğinden çok söz edilir. Rüstem’in Semengan sultanının kızından olan oğludur. Şehname’de Rüstem’in yenildiği tek kahraman Sührab’dır. Edebiyatımızda gücün ve yiğitliğin simgesidir.¹⁴¹

Feridun¹⁴², Mustafa Paşa için yazdığı kasidesinde onun savaşta Sührab gibi meşhur olduğunu söyler:

Server-i çabük-süvar İsfendiyar-ı kar-ı zar

Giv-i Sührab iştihar utmur neberd ü Güsdehem (K.4/ 7)

¹⁴⁰ PALA, a.g.e., s. 425.

¹⁴¹ ZAVOTÇU, a.g.e., s. 480.

¹⁴² Kadriye ŞİMŞEK; *Feridun Divanı (Transkripsiyonlu Metin)*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. (Yüksek Lisans Tezi), Kütahya 2002.

II. Din Büyükleri

a) Peygamberler

Hz. Yusuf:

Yakub peygamberin oğludur. Divan şiirinde en çok anılan peygamberlerden birisidir. Harikulade güzelliği ile sevgili çoğu zaman ona benzetilir. Ay ile güneşin ona secde etmeleri, kuyuya atılması, terazi ile tartılıp ağırlığınca altın karşılığında satılması, Züleyha ile olan maceraları, rüya tabir etmesi birçok beyite konu olmuştur. Mâh-ı Ken'an diye nitelenen odur ve lakabı Sinan'dır.¹⁴³

Birçok şair memduhunu Yusuf'a benzemiştir. Mezakî, Vezir-i Azam Ahmed Paşa'yı güzellik bakımından Yusuf'a benzetir:

Yusuf-cemal-i Mısr-ı keremsin seni heman
Me'mun-ı çeşm-i zahm-ı der ü bam isterin (K.15/ 8)

Neşatî, Sultan İbrahim'e yazdığı kaside de, onun haberiyle Yakub'un Külbe-i Ahzan'ı Yusuf'un sarayına dönerdi der:

İreydi ger bu müjde külbe-i ahzân-ı Ya'kûba
Dönerdi kasr-ı Yusuf-zar-ı ra'na-yı Züleyhaya (K. 10/10)

Hz. Musa:

Kendisine Tevrat verilen peygamberdir. Onun birçok mucize ve kıssaları edebiyatımıza girmiş ve yaygın biçimde kullanılmıştır. En çok sözü edilen mucizelerinden birisi, Allah ile söyleşmesidir. "Allah'ın dağa tecelli etmesi sonucunda dağın parçalanması ve Hz. Musa'nın bayılması" olaylarının geçtiği mülakattan sonra Hz. Musa'ya Kelimullah denildi. Hz. Musa elini koynuna sokup çıkardığında eli bembeyaz olurdu. Buna Yed-i Beyzâ (beyaz el) denir. Mucizelerinden birisi de asasıdır. Asası, ejderha şekline bürünerek sihirbazların yılanlarını yutmuş ve yine asasıyla Kızıldeniz'i ikiye bölmüştür. Mucizeleri arasında suları kan şeklinde akıtmak, kurbağa yağdırmak, insan vücudunda yara ve ur çıkarmak vb. sayılabilir.¹⁴⁴

¹⁴³ PALA, a.g.e., s. 525-526

¹⁴⁴ PALA, a.g.e., s. 263-265.

Ganizade Nadirî, Sultan Ahmed'e yazdığı kasidede onun elini cevher yağdırmak bakımından yed-i beyzâya benzetir:

Ebr-i rahmetdür yed-i beyzâsı cevher yağdırur

Gerçi kim baranı yağdurmaz sefid olsa sehab (K. 12/ 31)

Nadirî, Mehmed Paşa'nın himmetinin Musa'nın beyaz eli gibi birçok Firavunu boğduğunu söyler:

Deryâ-yı himmeti nice Firavanı gark idüp

Musa-veş eyledi yed-i beyzâsını 'ayan (K.29/ 30)

Kârûn:

Kur'an'da adı Firavun ve Hâmân'la beraber anılan, Musa Peygamber zamanında yaşamış olan zenginliği, cimriliği, Allah'a olan isyanıyla tanınıp sonunda malı ve mülkü ile birlikte yere geçip yok olmuş birisidir.¹⁴⁵

Nevzade Atayî, Sultan Osman'ı Karun gibi vergi memurlarına sahip Dârâ'ya benzetir:

Mâh-ı 'ali-menzilet hâkân-ı haydar-menkabet

Şâh-ı Kısra-ma' delet Dârâ-yı Karun-ihtisab (K.2/ 21)

Hızır:

Ab-ı hayatı içip ölmezliğe kavuşmuş olan kişi. Peygamber veya veli olduğu hususunda rivayetler vardır. Halk inanışında büyük bir yer edinmiş olup, Kur'an-ı Kerim'de Musa peygamberle olan macerası anlatılır. Hızır'ın İlyas peygambere verilmiş bir lakab olduğunu söyleyenlerde vardır. Kelime olarak yeşillik, yeşerme, tazelik gibi anlamları olan Hızır, onun gezdiği yerlerin yeşerdiği inancını doğurmuştur. Onun Nuh, Musa veya İskender zamanında yaşadığı hususunda rivayetler varsa da ölmezliğe kavuşmasının İskender zamanında olduğu görüşü yaygındır.

Efsaneye göre, Hızır arkadaşı İlyas ile birlikte İskender-i Zülkarneyn mahiyetinde bulunmuş ve ona kılavuzluk ederek zulumat ülkesinde ab-ı hayatı aramaya çıkmışlar. Uzun maceralardan sonra Hızır ile İlyas bir pınar kenarında oturmuşlar ve yanlarında bulunan pişmiş balıkları yerken Hızır'ın elinden bir damla su balığa damlamış. Balık o sırada canlanıp suya atlamış. Onlarda suyun ab-ı hayat olduğunu anlayıp kana kana içmişler. Sonra İskender'e haber vermişlerse de tekrar bu suyu

¹⁴⁵ ZAVOTÇU, a.g.e., s.275.

bulamamışlar. İskender ab-ı hayattan mahrum kalmış. Böylece ölümsüzleşen Hızır ile İlyas dünyada sıkıntıya düşenlerin yardımına koşarlarmış.¹⁴⁶

Mezakî, Mehmed Han için;

Ne yana itse ‘azimet ana layıkdur eger

Olsa ger Hızr ile İlyas iki peyk-i reh-var (K.10/ 42)

diyerek Hızır ve İlyas’ın önünde giden iki haberci gibi gösterir.

Nailî, ise Sultan IV. Murad’a Hızır’ın yardımcı olduğunu söyler:

Evvelin cümle-i pür zûrunu Hızır-ı tevfik

Ahırîn ma’reke-i Rüstem-i destan etmiş (K.8/5)

Hz. Davud:

Yehuda ve İsrailoğullarına peygamber olarak gönderilmiş olan, peygamberliğin ve padişahlığın bir arada verildiği ilk peygamberdir. O’nun yeşil gözlü, kırmızı yüzlü, ince bacaklı, kısa boylu, az tüylü, beyaz tenli, uzun sakallı, saf ve temiz kalpli biri olduğu rivayet edilir. Yetenekli bir sanatkâr ve iyi bir savaşçıdır. Edebiyatımızda Zebur’u okurkenki sesinin güzelliği ve etkileyiciliği, ilmi, sanatkârlığı, ibadete düşkünlüğü, günah işlemekten kaçınması, el emeği ile kazanmanın yararını anlatması Hz. Davud’un özellikleri olarak işlenir.¹⁴⁷

Feridun, aşağıdaki beyitte İbrahim Paşa’yı cömertlikte Hz. Davut’a benzetir:

Dâver-i Dârâ-reviş destur-ı İskender-meniş

Hatem-i Davud-dihîş ya’ni melaz-ı has u ‘am (K.3/ 25)

Hz. Süleyman:

Davud peygamberin oğludur. Hem peygamber hem de padişaktır. Allah tarafından kendisine birçok mucize verilmiştir. Kuşlarla, hayvanlarla konuştuğu, onların dilini anladığı rivayet edilir. Rüzgâra ve cinlere emretme yetkisine sahip olduğu, taşı kibrit-i ahmerden olan, üzerinde İsm-i A’zam yazan mühürlü bir yüzüğünün bulunduğu ve bütün vahşi hayvanlarla kuşların bu yüzük sayesinde ona boyun eğdikleri söylenilir. Ayrıca Hz. Süleyman’ın Hüdhüd adındaki kuşunun çok uzaklardaki şeyleri görebildiği, uçsuz bucaksız çöllerde suyun yerini havadan tesbit edebildiği anlatılmaktadır.

¹⁴⁶PALA, a.g.e., s. 225-226.

¹⁴⁷ZAVOTÇU, a.g.e., s. 104-107.

Edebiyatta Hz. Süleyman özellikle yüzük, karınca, Hüdhdüd ve Belkıs ile birlikte anılır. Karınca aczin, Süleyman ise iktidar ve gücün timsali olarak tezat içinde verilir.¹⁴⁸

Mezakî, Ahmed Paşa'yı değeri ve kudreti bakımından Hz. Süleyman'a benzetir:

Han Mehemmed şeh-i gazi-i Süleyman-kadrün

Sadr-ı 'âli-himemi asaf-ı Cem-mikdarı (K. 18/ 47)

Cevrî, Sultan Murad'ın zamanın Süleymanı olduğunu söyler:

Ol Süleyman-ı zamansın ki bu rif'atla sana

Yaraşur her ne kadar eylese gerdûn ikram (K. 6/ 39)

Hz. İsa:

İsrailoğullarının son peygamberi. İsa, Cebrail'in Meryem'e üflediği ruhtur. Bu nedenle neye dokunursa ona can verir, ölüleri diriltirdi. Körlerin gözünü açmak, çamurdan kuşlar yaparak can verip uçurmak, bebekken konuşmak, su üstünde yürümek gibi mucizeler göstermiştir.

Otuz yaşında kendisine peygamberlik verilmiştir. Üç yıl süre ile halkı Allah yoluna çağırdıysa da ancak on iki kişi kendisine inanmıştır. Bu on iki kişiye Havari denir. Yahudiler onu öldürmeye kalkışınca havarilerden biri onlara yardım eder. İsa peygamber bir evde gizlenmişti. Bulup bir tepeye çıkarırlar ve çarmıha germek isterler ancak İsrailoğullarının gözüne onu şikâyet eden kişi İsa suretinde görünür. Onu çarmıha gererek öldürürler. Hz. İsa'da melekler tarafından dördüncü kat göğe çekilir. Kendisine kıyamete kadar ömür verilir. Ahir zaman da Şam'a inecek ve halkı İslam dinine davet edecektir. Kıyamet alametlerinden biri de budur.

Edebiyatta birçok yönleriyle ele alınır. Meryem'in İsa'ya gebe kalışı, doğumu esnasında ve bebekken gerçekleşen olağanüstü haller, peygamberlik mucizeleri, özellikle elle dokunması (mesh) ve nefesi ile körleri gördürüp hastaları iyi etmesi, ölüleri diriltmesi, dünya malına değer vermemesi, kendi söküğünü kendi dikmesi, bir merkep sırtında gezmesi, ölmeyip göğe çekilmesi, dördüncü kat gökte bulunması, maddeden arınmış olması, hiç evlenmemesi vs. birçok yönlerden eski şiirimizde çeşitli hayal ve sembollere konu olmuştur. Şiirlerde çok defa bir hayat emaresi ile birlikte "dem" kelimesi ile yan yana anılır.¹⁴⁹

¹⁴⁸ PALA, a.g.e., s. 447-449.

¹⁴⁹ PALA, a.g.e., s. 258-259.

Şeyhülislam Bahayî¹⁵⁰, Silahdar Mustafa Paşa'nın konuşmasını İsa'nın nefesine benzettir:

O nutk-ı ruh-bahşaya dem-i 'İsa desem layık
Hayat abı denilse ol kelam-ı pake erzani (K.5/ 21)

Nef'î, aşağıdaki beyitte Sultan Murad'ı İsa nefesli Mehdiye benzettir:
Ne şeh İskender-i Yusufşiyem Mehdi-i İsa-dem
Ki adliyle zaman nâzende âlem nâz-perverdir (K.20/ 20)

Vezir-i azam İlyas Paşa'yı Hz. İsa'nın özelliklerine sahip olmakla över:
Şerâr-ı âteş-i Mûsa-yı İmrân
Havass-ı mu'ciz-i İsa-yı Meryem (K.49/ 29)

b) Dört Halife

Hz. Ebubekir:

Ebubekr, Bekr-i Sıddik, Sıddik. İslam'a ilk iman edenlerden ve aşere-i mübeşşerenin ilki olduğundan İslam peygamberini ilk onaylayan doğrulayan anlamında Sıddîk sıfatıyla anılır. İlk halifedir ve cennetle müjdelenen on kişinin arasında yer alır. Araplar tarafından güzel ahlakı ile anılırdı.¹⁵¹

Nef'î, Sultan Murad'ı inanç bakımından Hz. Ebubekr'e benzettir:

Dâd-güster dâvera Şâhenşeha din-pervera
Ey hudâvend-i Ömer-adl ü Ebubekr-i'tikad (K.26/ 29)

Cevrî, Musa Paşa'yı tarz olarak Hz. Ebubekir'e benzettir. Ona göre Musa Paşa Ebubekir gibi doğru sözlü, doğru inançlıdır:

Mü'temen-sadr-ı salah-aver-i Sıddık-reviş
Müsteşar Asaf-ı din-perveri Faruk-reşad (K.18/ 5)

Sofî Mehmed Paşa'yı ise cömertlik bakımından Hz. Ebubekir'e benzettir:

Sıddik-kerem nam-ver-i ehram u eşfak
Faruk-himem dâd-ger-i ahkem ü a'del (K.23/ 3)

¹⁵⁰Erdoğan ULUDAĞ; *Şeyhülislam Bahayî Divanı (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. (Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 1992.

¹⁵¹ ZAVOTÇU, a.g.e., s. 127- 128.

Ganizade Nadirî, Sultan Mehmed’i doğruluk ve sözünü tutma bakımından Hz. Ebubekir’e benzetmiştir:

Sikender-efser ü Dârâ-sipâh u Kısra-câh
‘Ömer-‘adalet u Sıddik-sıdk u Haydar-ceng (K.4/11)

Hz. Ömer:

İkinci halifedir. Cennetle müjdelenenler arasında yer alır. Halifeliği döneminde çok sade bir hayat yaşadı. Mekkeli Hattab’ın oğludur. Doğruluk ve adaletiyle herkesi kendine hayran bıraktı. On seneyi aşkın yürüttüğü halifeliği döneminde asla adaletten ayrılmadı. Bu yüzden kendisine “Faruk (haklıyı haksızdan ayırt eden)” lakabı verildi.¹⁵² Adalet konularında ve dini konularda çok hassas davranmıştır. Edebiyatımızda adaleti, yardımseverliği, yiğitliği ve yöneticilikteki başarısı ile konu edilir.¹⁵³

Ganizade Nadirî, Sultan Mehmed için şöyle der:

Sikender-efser ü Dârâ-sipâh u Kısra-câh
‘Ömer-‘adalet u Sıddik-sıdk u Haydar-ceng (K.4/ 11)

“İskender taçlı, Dârâ ordulu, Kısra makamlı, Ömer adaletli, Ebubekir gibi doğru, Hz. Ali gibi savaşıyan....”

Ganizade Nadirî, Sultan Ahmed’i Hz. Ömer’in adaletine mazhar olmakla över:

Saye-i hazret-i Hak pertev-i nur-ı nebevi
Mazhar-ı ‘adl-i ‘Ömer padişeh-i ‘Osmanî (K.9/ 15)

Nef’î, Sultan Ahmed’i adaleti bakımından Hz. Ömer’e benzetir:

O hudâvend-i Ömer-adl ü Ali-sîret kim
Buldu zatıyla şeref silsile-i Osmanî (K.4/ 7)

Fârûk:

Adaletin temsilcisi olarak görülen Hz. Ömer’e halk tarafından verilen lakap.¹⁵⁴

Nef’î Sultan Murad’ı övdüğü kasidesinde, O’nu İslam’ın adaletiyle ünlü halifesi Ömer’e benzetir:

Hâkân-ı Osmani-neseb kim münderic zatında hep
İslam-ı Faruk-ı Arap ikbal-i Perviz-i Acem (K. 16/21)

¹⁵² PALA, a.g.e., s. 399.

¹⁵³ ZAVOTÇU, a.g.e., s. 392-393.

¹⁵⁴ ZAVOTÇU, a.g.e., s. 146.

H.z. Ali:

Dört büyük halifenin sonuncusu olan Hz. Ali, Hz. Muhammedin amcazadesi ve damadıdır. Künyesi Ebü'l-Hasan, Ebu Turâb (toprağın babası) ve Murtaza (seçilmiş gözde) olarakta bilinir. Lakabı Esedullah (Allah'ın aslanı), El-Galib (üstün gelen) ve Haydar (aslan)'dır. Atı Düldül ve çatal uçlu kılıcı Zülfikar'dır. Hz. Ali ilmi, cesareti, kahramanlığı, atı, kılıcı, ölümü ile anılır.¹⁵⁵

Nef'î, Sultan Ahmed'in kılıcını Zülfikar'a benzetir:

Devri zaman-ı Ahmed-i Muhtarı andırır

Şemşiri Zülfikar-ı Ali'den nişan verir (K.5/ 35)

Mezakî, Sultan Mehmed'in atını Düldül'e benzetir:

Düldül gibi altında ne hoş cilveler eyler

Ol eşheb-i dil-dâde-i cevlân-ı zamane (K.12/ 31)

Allahın aslanı anlamına gelen Haydar, Hz. Ali'nin lakabı olarak sıkça kullanılmaktadır.¹⁵⁶

Düldül:

Hz. Ali'nin atının adıdır.¹⁵⁷

Feridun, İbrahim Paşa'yı düldül'ün binicisi Hz. Ali'ye benzetir:

Safder-i meydan-ı rezm İsfandiyar-ı mu'areke

III. Yunan Filozofları

Memduh, ünlü Yunan filozoflarına da akıl, mantık, siyaset ve bilgi bakımından teşbih edilir.

Aristo:

Yunan filozofu Aristo klasik felsefenin kurucularındandır. Edebiyatta ilim, akıl, isabetli görüşe sahip olma, mantık ve hizmet sembolü olarak karşımıza çıkar.¹⁵⁸

Ramî, Sadrazam Husrev Paşa'yı akıl bakımından Aristo'ya benzetir:

Ne ser-dar-ı Aristo-'akl olur kim devr-i ahırda

Umur-ı nazm-ı dünyaya dinilmez bezl-i makdurı (K.13/56)

¹⁵⁵ PALA, a.g.e., s. 31-32

¹⁵⁶ ZAVOTÇU, a.g.e., s. 218.

¹⁵⁷ ZAVOTÇU, a.g.e., s. 122.

¹⁵⁸ PALA, a.g.e., s. 38-39.

Kamî¹⁵⁹ de Vezir-i azam İbrahim Paşa'yı Aristo akıllı olarak över:

Nevazişle keremle ol Aristo- 'akl u dâñânun

Umur-ı saltanatda bezl-i makdurı temaşadur (K.12/24)

Eflatun:

Aristo'nun hocası, Yunanlı filozofdur. Edebiyatta akıl, hikmet ve isabetli görüş sembolü olarak anılır.

Eflatun kasidelerde çok sık geçen Yunan filozoflarından. Şairler memduhlarını akıl ve hikmet bakımından Eflatun'a benzeter ya da Eflatun'la karşılaştırarak akıl bakımından daha üstün olduklarını söylerler.¹⁶⁰ Şeyhülislam Bahayî Vezir-i azam Silahdar Mustafa Paşa'yı;

Felâtûn-ı zaman kim her kelam-ı hayret-efzası

Olur mihr-i leb-i işrakıyan-ı mülk-i Yunani (K.5/ 7)

beyitiyle zamanın Eflatun'u olarak anar.

Nef'î, Vezir-i Azam Ali Paşa için;

Dâverâ dâd-penâh Âsaf-ı âli-güherâ

Ey cihân-dâver ü Cem-câh u Felâtûn-ferheng (K.38/ 27)

diyerek Eflatun kadar bilgili olduğunu söyler.

Nâbî, sultân Ahmed'i Eflatun kadar akıllı olduğu için över:

Re'yine re'y-i Sikender dimek endek ta'rif

'Aklına 'akl-ı Felatun dimek edna ta'bir (K.8/ 40)

IV. Diğer Şahsiyetler

Asaf:

Doğu edebiyatlarında vezirin eş anlamlısı olarak kullanılan bu unvan, Süleyman Peygamberin meşhur veziri Asaf b. Berhıya'dan kalmadır. Bu kişinin ilm-i simya ve bu tür garip ilimlere sahip olduğu söylenilir. Yine bir rivayette ism-i azam kuvvetiyle Belkıs'ı tahtıyla birlikte getiren bu vezirmiş. Şairler vezirleri överlerken, onların "sâhib-rey" ve "sâhib-i tedbir" olduklarını bildirmek için bu isimden yararlanırlar. Şaire göre

¹⁵⁹ Kezban ÖZYILMAZ; *Kamî Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. (Yüksek Lisans Tezi), Konya 1994.

¹⁶⁰ PALA, a.g.e., s. 150.

Asaf bir fazilet, ileri görüşlülük, idarecilik ve tedbir timsalidir. Bu kelime o derece yaygınlaşmıştır ki artık Asaf denince vezir akla geliverir.¹⁶¹

Mezakî, vezir-i azam Ahmed Paşa için asaf oğlu asaf-ı yegâne sıfatını kullanır:

Bir asaf-ı yegâne-i asaf-nijâdsın

Hükmün hemîşe ribka-i hükkâm isterin (K.15/ 3)

Nailî, vezir-i azam Salih Paşa'yı asaf-ı a'zam olarak selamlar:

Sadrü'l-vüzera asaf-ı a'zam ki şükuhu

Hayret-figen-i akl-ı hod-ara mı değildir (K.15/ 17)

Vecihî¹⁶², vezir-i azam Ahmed Paşa'yı zamanın asafı olarak yüceltir:

Cenâb-ı âsaf-ı devr-i zaman pâdişeh-i kevkeb

Sezadur tıg-ı hurşid ile çerh olsa silah-darı (K.2/ 8)

Cüneyd (Cüneyd-İ Bağdadi):

Nihavendli bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Küçük yaşta fıkıh, hadis, tasavvuf eğitimi aldı. Döneminin önde gelen mutasavvıflarından birisidir.¹⁶³

Nailî, Salih Paşa'nın Cüneyt ve Zü'n-nun'un ibâdetlerinin sırrına mâhzar olduğunu söyler:

Zahir ü batının etmiş eser-i haşyet-i Hak

Mazhar-ı sırr-ı ibâdat-ı Cüneyd ü Zü'n-nun (K.17/ 32)

Cevrî ise Musa Paşa'yı övdüğü kasidesinde onun Cüneyt ve Ethem'in zühd mertebesinde olduğunu ifade eder.

Salik-i rast-rev-i cadde-i fevz ü necâh

Malik-i mertebe-i zühd-i Cüneyd ü Edhem (K.16/ 3)

Leyla ve Mecnun:

Mesnevilere aşklarıyla konu olan kahramanlardır. Kasidelerde aşkları dolayısıyla telmihler yer alır.¹⁶⁴

Ganizade Nadrî, Sultan Ahmed için;

Meger Leyla-yı buy-ı hulkınun Mecnunı olmuşdur

Girüp bir posta gelmiş Hotenden misk-i tatarı (K.7/31)

¹⁶¹ PALA, a.g.e., s. 45-46.

¹⁶² Gazanfer ASLANTAŞ; a.g.e.

¹⁶³ ZAVOTÇU, a.g.e., s. 95.

¹⁶⁴ PALA, a.g.e., s. 314-316.

diyerek Hoten miskinin onun ahlakının kokusuyla Mecnun olduğunu söyler.

Hatem-i Tayyî:

Arap kabilelerinden cömertliğiyle tanınmış olan İbn Abdullah b. Sa'd'ın lakabıdır. Tay kabilesinden olduğu için “Tayy, Tayyî” nisbet olunan Hatem peygamberimiz zamanında yaşamışsa da peygamberliğine erişememiştir. Çok zengin olduğu, kabilesinin reisi ve şair olduğu hakkında rivayetler vardır. Ancak onun meşhur oluşunun nedeni cömertliğidir ve bu durum darb-ı mesel haline gelmiştir. Bir savaşta Müslümanların eline düşen kızı, babasının cömertliğinden dolayı azad edilmiş ve Müslüman olmuştur. Edebiyatta cömertlik ile daima birlikte anılan Hatem, özellikle kasidelerde yer edinmiştir.¹⁶⁵

Neşatî, Sultan İbrahim'e sunduğu kaside de padişahı cömertlikte Hatem'e benzetir:

Cihân-ı mekremetün Hatem-i kerem-bahşı
Sipîhr-i ma'deletün âftâb-ı rahşanı (K.11/19)
Feridun, İbrahim Paşa için yazdığı kaside de;
Dâver-i Dârâ-reviş destûr-ı İskender-meniş
Hatem-i Davud-dihîş ya'ni melaz-ı has u 'am (25)
Rızayî¹⁶⁶, Sultan Murad için yazdığı kasidesinde;
Tâc-Keyhüsrev-i ser-sandeli-i تنها-rev
'Âlem-i nasr-ı 'uluvv hatem-i câh-ı cemşid (K.15/ 22)

Deccal:

Kur'an'da geçmez. İlahi dinlerde kıyamet alameti olarak görülen ve olağanüstü güce sahip olduğu söylenen kişi yahut varlığa verilen isim. Kıyamete yakın bir zamanda ortaya çıkarak olağanüstü olayları göstereceğine inanılır. Genç, orta boylu, kıvrıkcık saçlı, bir gözü kör, kızıl, esmer veya parlak beyaz tenli olduğuna dair rivayetler vardır. O, ahir zamanda Horasan veya İsfahan'da, Şam ya da Şam ile Irak arasında bir yerde ortaya çıkacaktır. Edebiyatımızda sık yer almasa bile genelde hicivlerde ürkütücü ve korkunç istenmeyen birisi olarak yer alır.¹⁶⁷

¹⁶⁵ PALA, a.g.e., s. 219

¹⁶⁶ Mustafa DEMİREL, *Mehmed Ali Çelebi (Rızayî) Divan Giriş- İnceleme- Metin- Sözlük- Tıpkıbasım*, Çağrı yay., İstanbul 2005.

¹⁶⁷ ZAVOTÇU, a.g.e., s. 107- 111.

Ganizade Nadiri, Sultan Osman'ı Deccal'ı yıkan Mehdi'ye benzetir:

Rüstem-i div-şiken Mehdi-yi Deccal-efken

Hasım-ı ırk-ı fiten kasım-ı erzak-ı rical (K.19/ 14)

Mehdi:

Allah tarafından kendisine rehberlik edilen, kıyamet yaklaştığında, zulüm ve adaletsizliğin her tarafı kapladığında gelip yeryüzünü adaletle dolduracağı ve İslam'ı hâkim kılacağı belirtilen kişidir ve sık olarak kullanılır.¹⁶⁸ Mehdi konusundaki hadisler ve rivayetler tartışma konusudur.

Ramî, Sadrazam Murad Paşa'yı aşağıdaki beyitte zamanın Mehdi'si olarak övmüştür:

Habbeza ser-dar-ı ekrem âsaf-ı sâhib-kırân

Sadr-ı a'zam kahraman-ı Rûm mehdi-i zemân (K.10/1)

Karun:

Kur'an-ı Kerim'de Firavun ve Haman ile birlikte anılır. Çok zengin ve zalim bir kimse olan Karun, Allah'ın kendisine vermiş olduğu zenginliğe rağmen çok cimri bir kişiliğe sahipmiş. Sonunda Hz. Musa'nın duasıyla helak olmuş. Edebiyatta zenginlik ve cimrilik sembolü olarak zikredilir.¹⁶⁹

Nailî, Vezir-i Azam Salih Paşa'nın Karun'dan çok daha zengin olduğunu aşağıdaki beyitte dile getirmiştir:

Nice taklid olunur cuduna kim acizdir

Sarf-ı yek-ruze dest-i kereminden Karun (29)

Nevzade Atayî, Sultan Genç Osman'nın zenginlikte Karun'u muhasebeci tutacak kadar ileride olduğunu söyler:

Mâh-ı 'ali-menzilet hâkân-ı haydar-menkabet

Şâh-ı Kısra'-ma'delet Dârâ-yı Karun-ihtisab (21)

Anka:

Edebiyatımızda Anka, Zümrüdüanka, Hümâ ve Simurg adlarıyla anılan ve Kaf Dağının tepesinde abanoz, sandal ve öd ağacından yapılmış köşk benzeri yuvada

¹⁶⁸ ZAVOTÇU, a.g.e., s. 315.

¹⁶⁹ PALA, a.g.e., s. 282-283

yaşadığına inanılan efsanevi bir kuş.¹⁷⁰ Uzun boyu ve boynundaki halka nedeniyle anka adı verilmiştir.¹⁷¹

Neşatî, Köprülü Fazıl Ahmed Paşa'ya sunduğu kasidesinde;

Sürdükçe semendin görünür dide-i hasma

Zin-puş ile bir ejder-i anka-per-i 'âlem (K.20/ 20)

savaş meydanında onu Anka kanatlı bir ejdere benzetir.

Hüma:

Kaf dağında yaşadığına inanılan efsanevi bir kuştur. Talih, saltanat, iyilik ve cennet sembolü olarak bilinir. Osmanlı zamanında kullanılan şeref, izzet, yücelik, kudret anlamı da taşıyan hümâyun, hümadan türemiş bir kelimedir.¹⁷² Şairler mutluluğu, şansı, ulaşılması zor hedefleri, idealleri ifade etmek için Hüma ile ilgili benzetmelerden yararlanırlar. Şair, övgülerinde ele aldığı kişileri padişah ya da veziri Hüma'ya benzetmektedir. Örneğin padişahı överken onun Hüma gölgesi gibi insanlara şans, mutluluk ve uğur getirdiğini anlatır.¹⁷³

Ganizade Nadiri, Mehmed Paşa'yı överken onu hüma gölgeli olarak niteler:

Server-i Cem- 'azamet dâver-i Asaf-siret

Âsümân-pâye Hümâ-sâye Muhammed Paşa (K.28/23)

Bercis:

Bircis, Jüpiter, Hürmüz, Erendiz, Sakıt: Eski inanca göre gökyüzünün altıncı tabakasında yer alır. Gökyüzünün sultanı sayılan güneşin kadısıdır, hüküm verme ve güzel konuşma özelliği vardır. Bundan dolayı kâdi-i felek ve hâtib-i felek sıfatıyla anılır. Sa'd-ı Ekber diye anılan Bercis mavi renge hâkimdir. Etkisinde doğanların yumuşak huylu, zarif, bahtı açık, mutlu olacağına ve güzel konuşacağına inanılır. Özellikle methiyelerde övülen kişiler düşünce ve işlerini doğru yapmalarından dolayı bu yıldızla benzetilirler.¹⁷⁴ “Kartal, meşe ağacı, ulu dağların tepeleri Jüpiter'e nispet olunur. Kartal, asa, yıldırım, tagayyür, bereket Jüpiter'in alametleri sayılır.”¹⁷⁵

¹⁷⁰ ZAVOTÇU, a.g.e. , s. 27.

¹⁷¹ *İslam Ansiklopedisi*, MEB, İstanbul 1993, C.1, s.437

¹⁷² Ömür CEYLAN, *Kuşlar Divanı Osmanlı Şiir Kuşları*, Kapı yay. , İstanbul, Mart 2007, s. 116–125

¹⁷³ H. Dilek BATİSLAM, *Divan Şiirinin Mitolojik Kuşları Hüma, Anka ve Simurg*, Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi I, İstanbul 2002, s. 193.

¹⁷⁴ ZAVOTÇU, a.g.e., s. 64.

¹⁷⁵ Ömer Ferit KAM, Haz. Ali YILDIRIM, *Âsâr-ı Edebiye Tedkîkâtı Dersleri*, Elazığ 1998, s. 131.

Ganizade Nadirî, Nasuh Paşa için;

Şir-i Behram-intikam-ı bişe-zar-ı girudar

Mir-i Bercis-ihtişam-ı bezm-gah-ı ‘izz ü şan (K.27/16)

“Savaş meşeliğinin Behram intikamlı aslanı; şan ve değer meclisinin Bercis ihtişamlı beyi” demiştir.

Keyvan:

Satürn gezegenidir. Gökbilim inancına göre yedinci kat gökte yer alır. Güneş sultanının hazinecisidir. Kara renge hâkim olan Keyvan en uğursuz gezegen sayılır. Etkisinde doğanların bilgisiz, yalancı, ahmak, korkak ve cimri olduklarına inanılır.

Ganizade Nadirî, Sultan Murad’ı makamının yüksekliği bakımından Keyvan’a benzetir:

Gerdûn-semend u şems-rikab u hilal-zin

Keyvan-makam u Tir-hat u Müşteri-kemâl (K.3/ 17)

Merih (Mirrih) :

Behram ve Sâkıt diye de bilinen Mars gezegenidir. Eski inanca göre göğün beşinci katında yer alır. Gökyüzünün kâtibi ve güneşin başkomutanıdır. Kırmızı renk sembolüdür. Etkisinde olanlar sert, öfkeli, acımasız, kavgacı olurlar. ¹⁷⁶ Kurt, kalkan, mızrak, esliha takımı Mars’ın alametlerinden sayılır.¹⁷⁷

Bosnalı Alaaddin Sabit, Mustafa Paşa için;

Sa’adete sipeh-salar-ı Mirrih-iştihar oldun

Zaman-ı sell-i samsam-ı ser-endaz-ı mücelladur (K.23/ 22)

Diyerek, o’nu “Mirrih gibi şöhretli bir komutan” olarak över.

Riyazî, Sultan Murad’ı Mirrih’in kalbini kılıcının ağzıyla yaralamakla över:

Zeban-ı tığı zahm-saz-ı sine-i Mirrih

Kutas-ı tuğı ser-i mihre ‘anberin perçem (K.18/ 7)

Ganizade Nadirî, Sultan Ahmed’i Mirrih’ benzetir:

Husrev-i Cem-‘azamet server-i Yusuf-tal’at

Şeh-i Mirrih-sıfat saf-şiken-i ehl-i dalal (K.15/ 21)

¹⁷⁶ ZAVOTÇU, a.g.e., s. 334.

¹⁷⁷ Ömer Ferit KAM, Haz. Ali YILDIRIM, a.g.e., s. 129.

Mihr:

Güneş. Şems, âfitâb, hurşid. Gök cisimlerinin en büyüğüdür. Divan şiirinde mihr ülkenin sultanına benzetilir.¹⁷⁸ Güç, şiddet, kahır, gazap, rağbet, utanma duygusu ve acıma duygusu mihrin özellikleridir.¹⁷⁹

Ganizade Nadirî, Sinan Paşa'nın güneş gibi merhametinin her tarafa yayıldığını söyler:

Meh-ruy u Zühre-bezm u Zuhâl-cay u Tir-hat

Merrih-ceng ü Mihr-eser ü Müşteri-beyan (K.21/14)

Zuhuri, Salih Paşa'nın cömertlik güneşi olduğunu aşağıdaki beyitte ifade eder:

Maşrık-ı mihr-i kerem Hazret-i Salih Paşa

İtdi fersude zaman payine ruy-ı tevhir (K.9/ 4)

Zuhâl:

Satürn gezegenidir. Yedinci gökte bulunduğu ve kara renge hâkim olduğuna inanılan gezegendir. Etkisinde doğanların cimri, bilgisiz, pinti, yalancı ve kıskanç oldukları söylenilir. Dostları Zühre ve 'Utarid, düşmanları ise güneş ve aydır.¹⁸⁰

Ganizade Nadiri, Sinan Paşa'yı makamının yüceliğini Zuhâl'e benzetir:

Meh-ruy u Zühre-bezm u Zuhâl-cay u Tir-hat

Merrih-ceng ü Mihr-eser ü Müşteri-beyan (K.21/ 14)

Kisrâ:

Sasani padişahları için Araplar tarafından kullanılan unvandır. Nuşirevan'ın lakabıdır ve ondan sonra gelen padişahlar için de bu lakap kullanılır. Edebiyatımızda gücünün büyüklüğü, zenginliği ve görkemli hayatı ile kaysere eş tutularak çoğu yerde Kisrânın tacı, tahtı, hazinesi, kılıcı lüks ve gösteriş unsuru olarak tasvir edilir.¹⁸¹

Ganizade Nadirî, Sultan Mehmed'i makamının yüceliği bakımından Kisrâ makamı olarak över:

Sikender-efser ü Dârâ-sipâh u Kisrâ-câh

'Ömer-'adalet u Sıddik-sıdk u Haydar-ceng (K.4/ 11)

¹⁷⁸ ZAVOTÇU, a.g.e., s. 330.

¹⁷⁹ Ömer Ferit KAM, Haz. Ali YILDIRIM, a.g.e., s.126.

¹⁸⁰ ZAVOTÇU, a.g.e., s. 586.

¹⁸¹ ZAVOTÇU, a.g.e., s. 287-288.

Sultan Mustafa'yı da adaleti bakımından Kısra ile kaplı Nuşirevan'a benzetir:
Han-ı kudsi-menkıbet hâkân-ı Kısra-ma'delet
Şâh-ı vâlâ-rütbe sultân Mustafa-yı kâm-kâr (K.17/ 12)

Lokman:

Hikmet ve hekimliğin simgesi olarak bilinen tarihi şahsiyettir.¹⁸² Peygamber veya veli olduğu konusu ihtilaflıdır.

Nailî, Mehmed Paşa'yı hikmet yönünden Lokman'a benzetmiştir:

Nice Asaf hired-amuz-ı sad Eflatunî

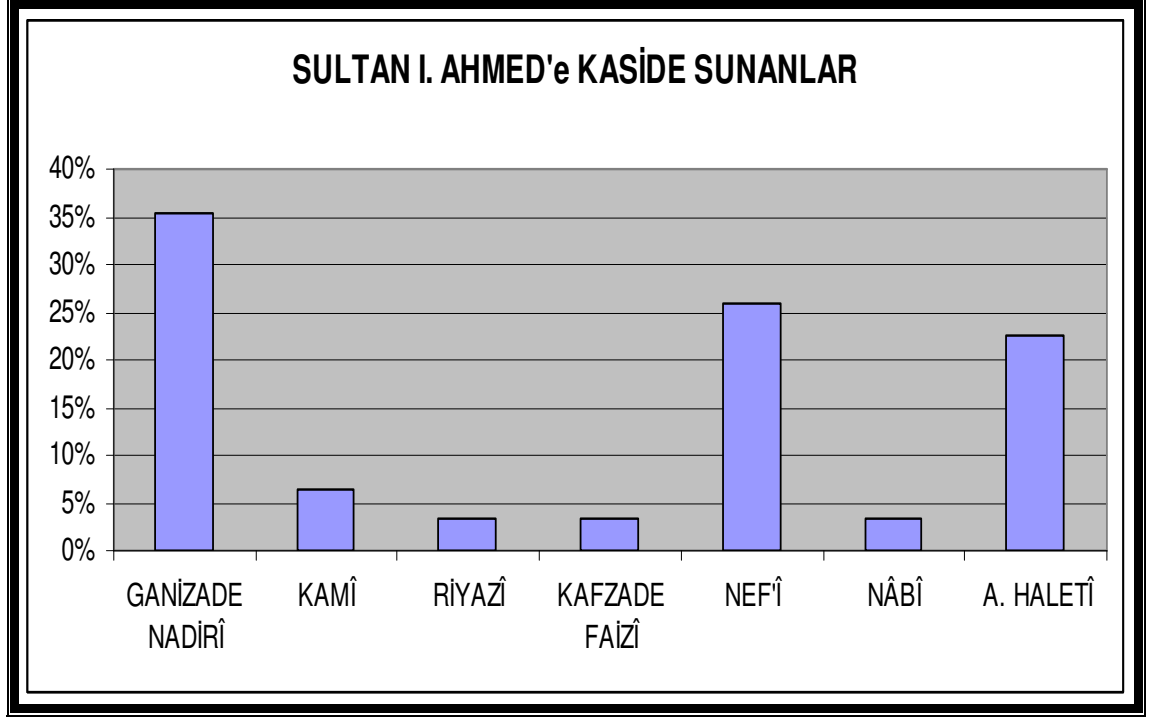
Nice Asaf hikem-enduz-ı dem-i Lokmanî (K.39/ 2)

¹⁸² ZAVOTÇU, a.g.e., s. 301.

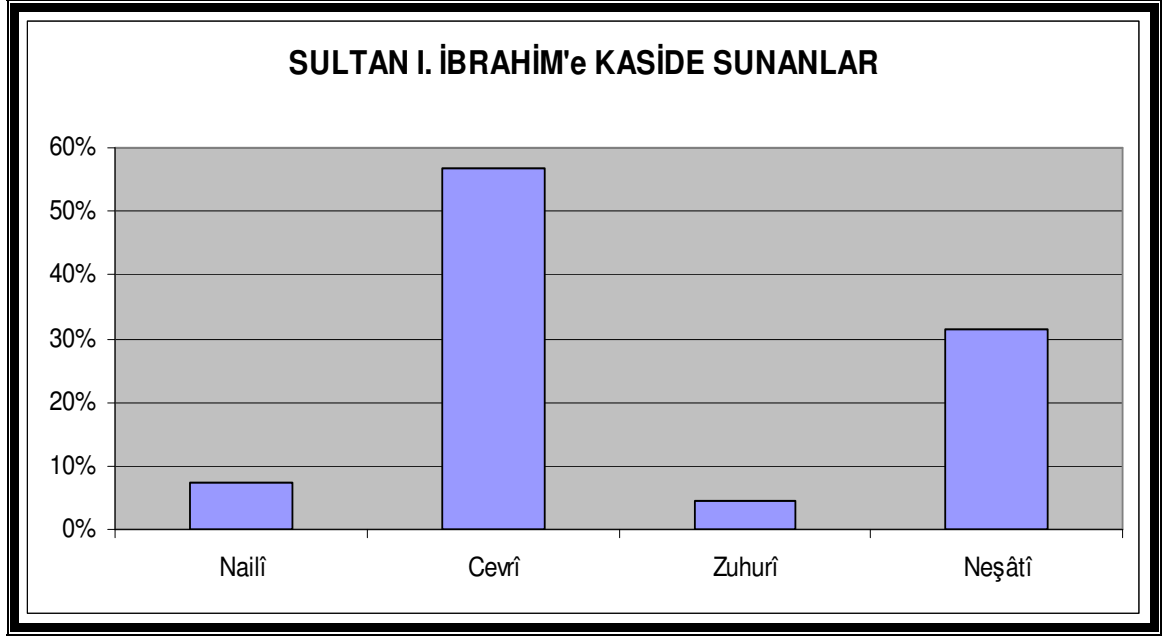
8. GRAFİKLER

8.1. PADİŞAHLARA KASİDE SUNANLAR

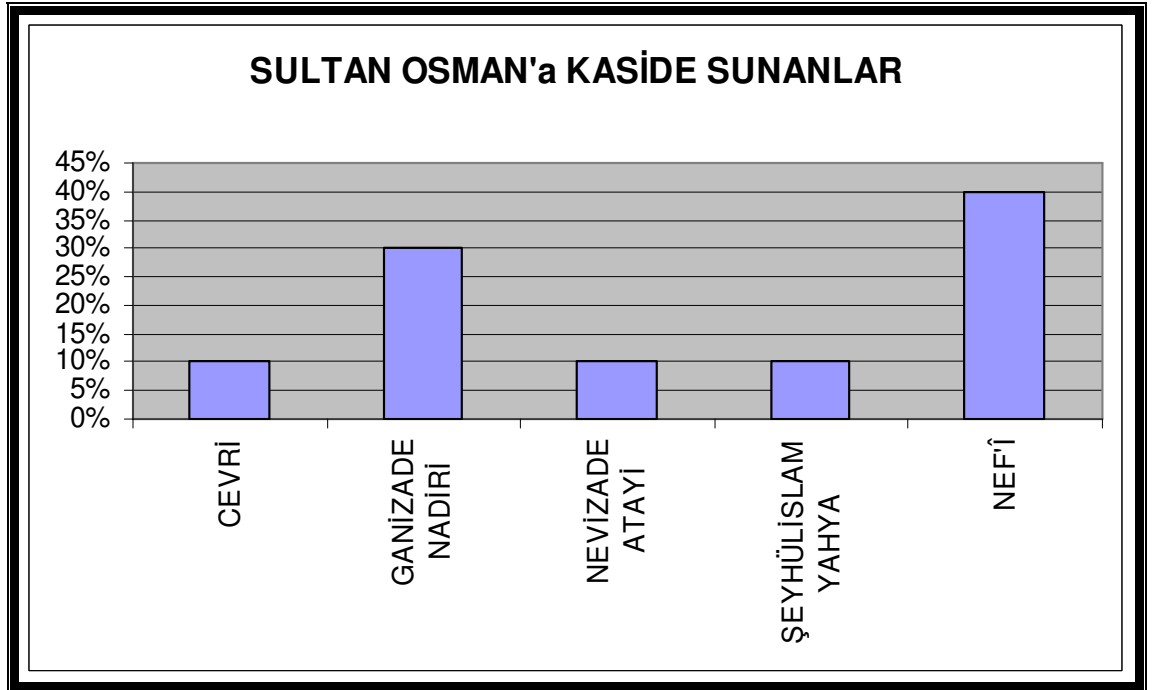
8.1.1. SULTAN I. AHMED

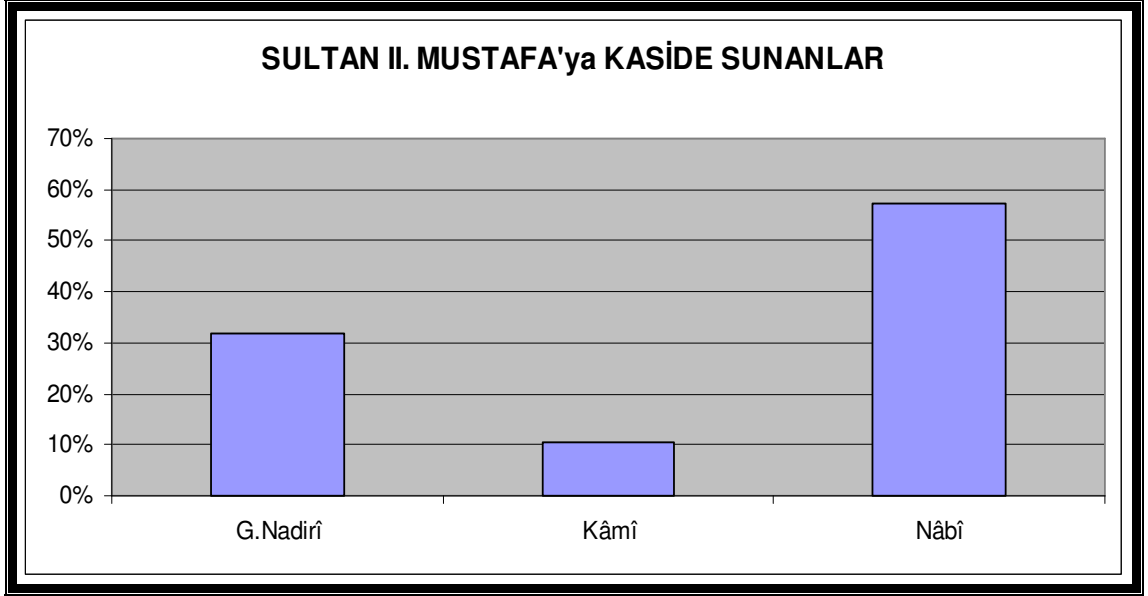
8.1.2. SULTAN I. İBRAHİM

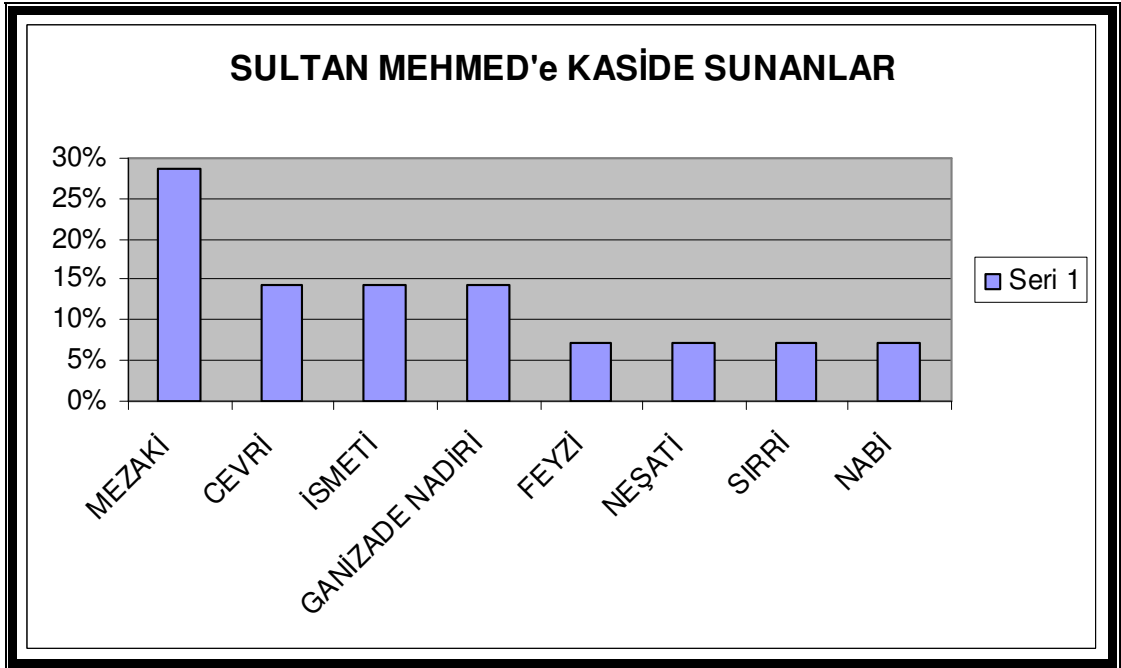
8.1.3. SULTAN II. OSMAN

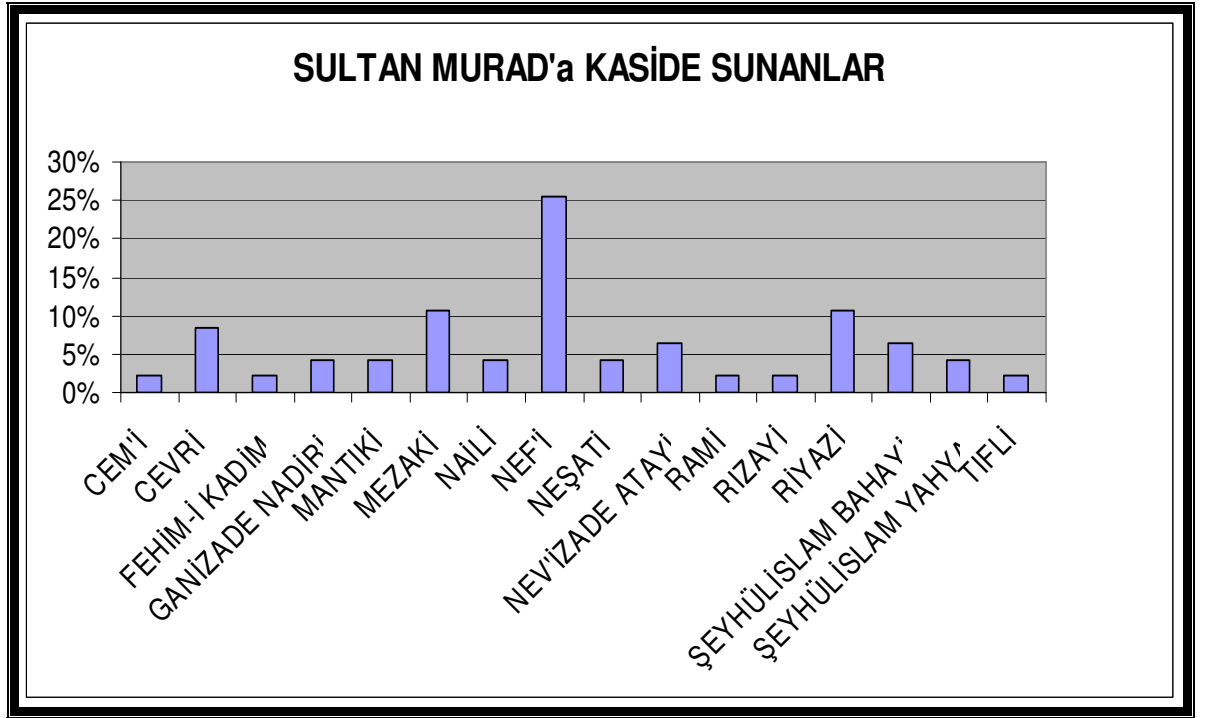
8.1.4. SULTAN II. MUSTAFA

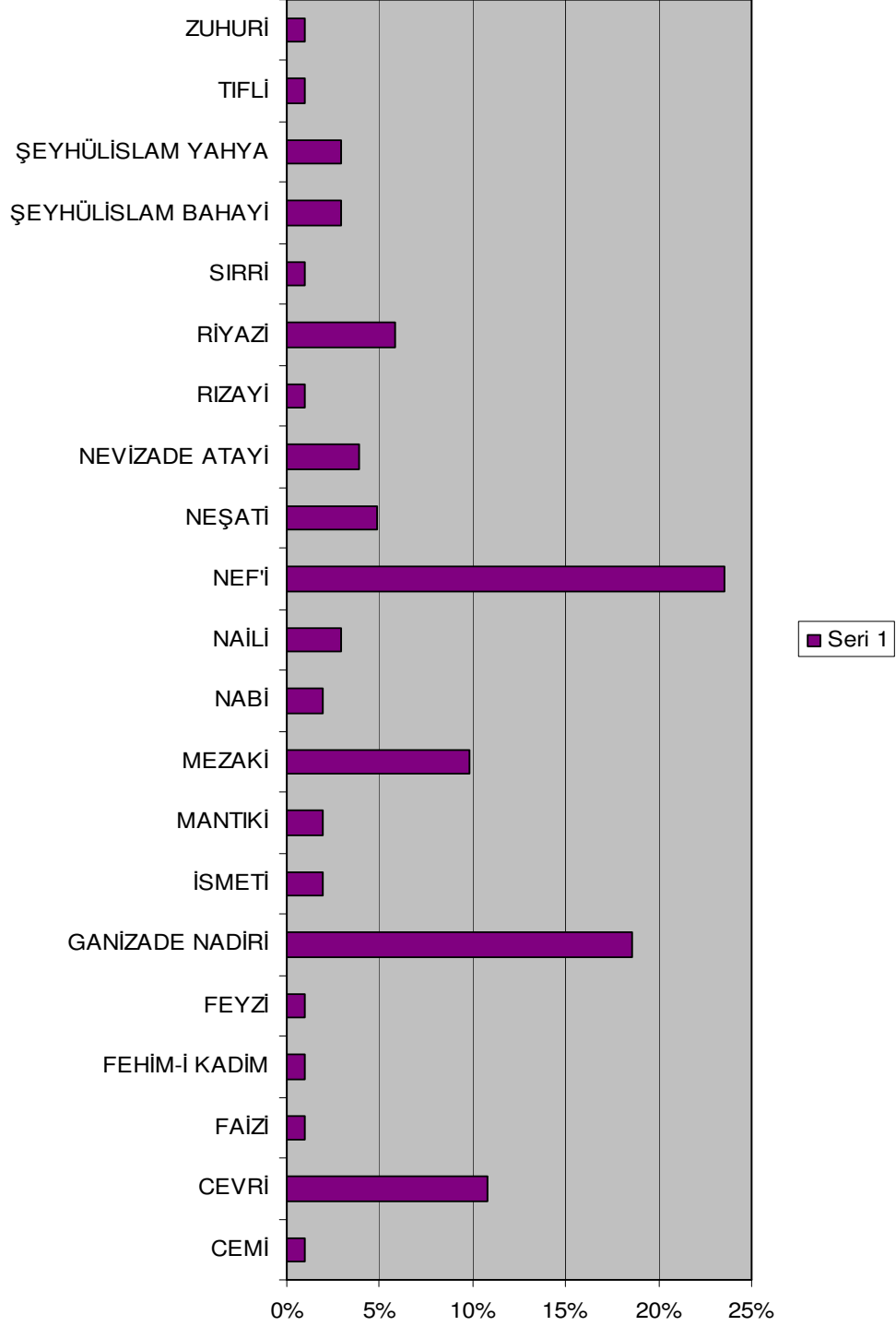
8.1.5. SULTAN IV. MEHMED

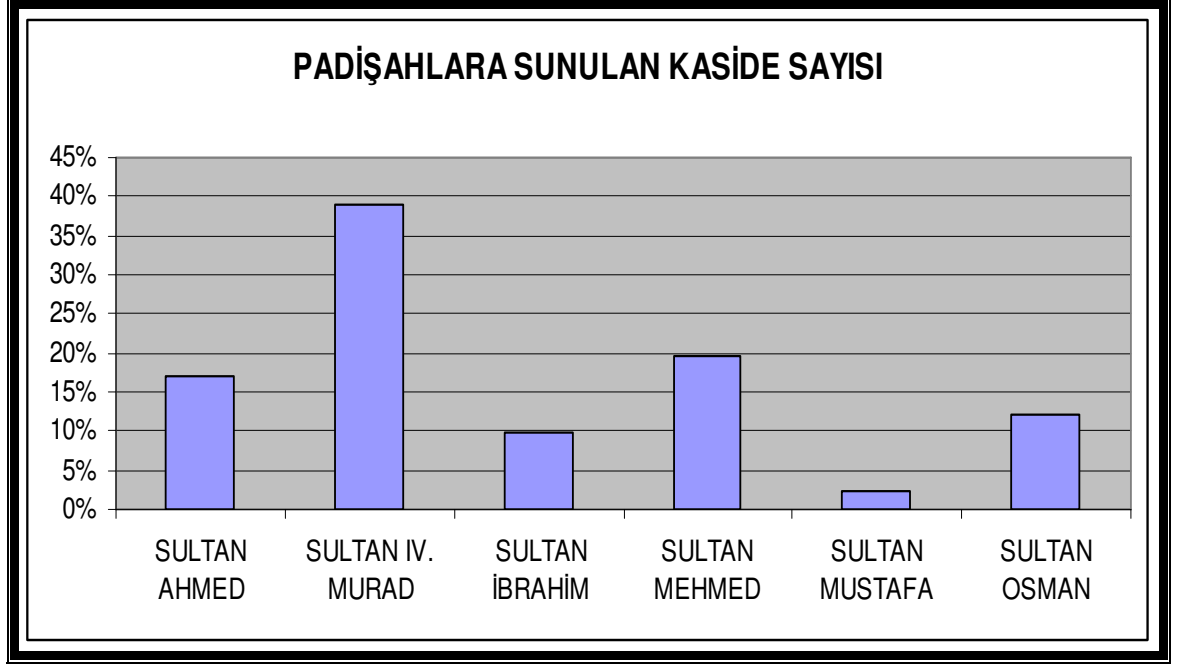
8.1.6. SULTAN IV. MURAD

PADİŞAHLARA SUNULAN KASİDELERİN ŞAİRLERE GÖRE DAĞILIMI

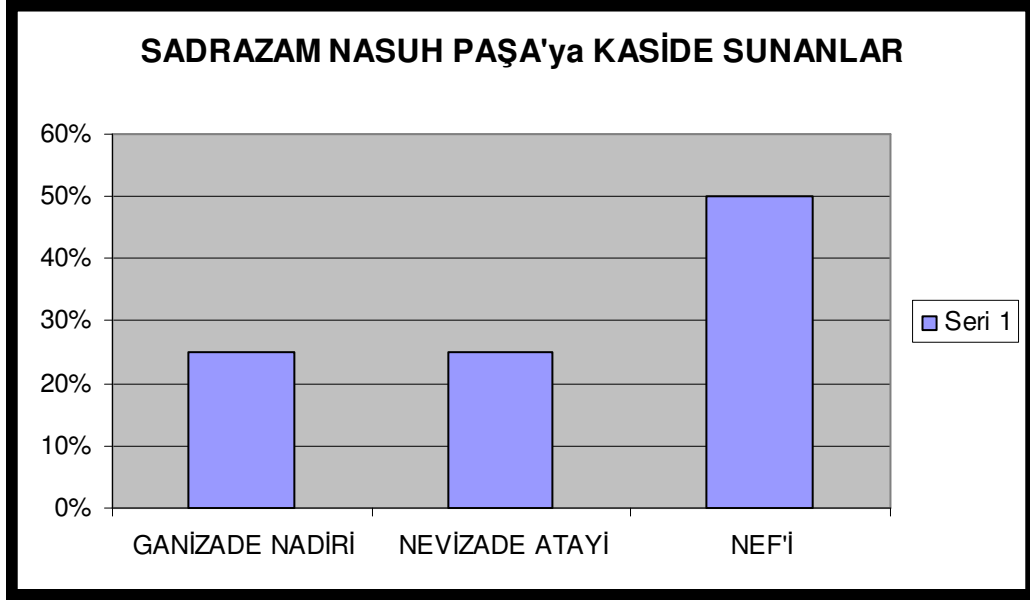

8.1.7. PADİŞAHLARA SUNULAN KASİDE SAYISI

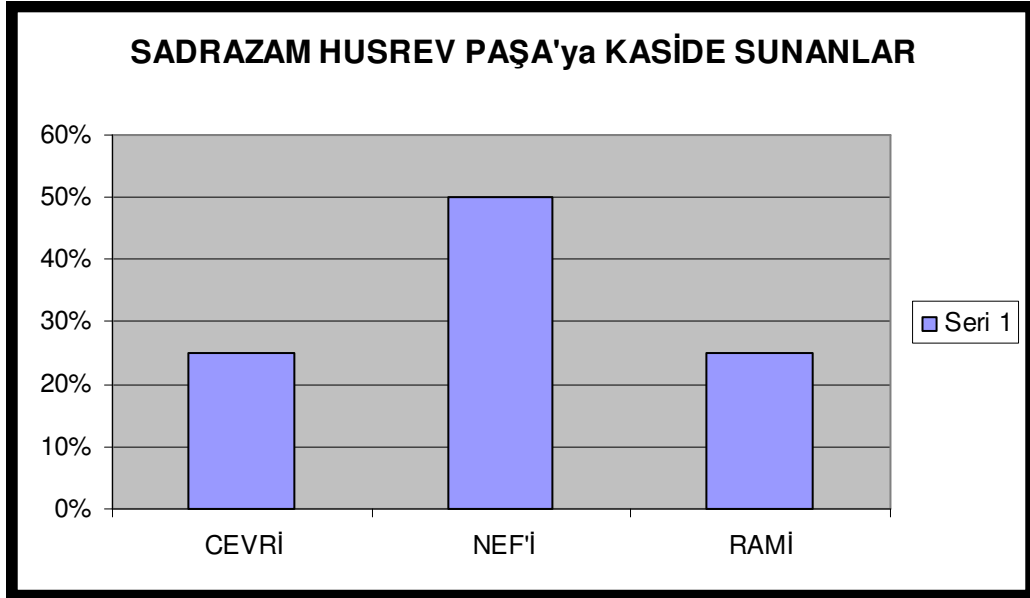

8.2. SADRAZAMLARA KASİDE SUNANLAR

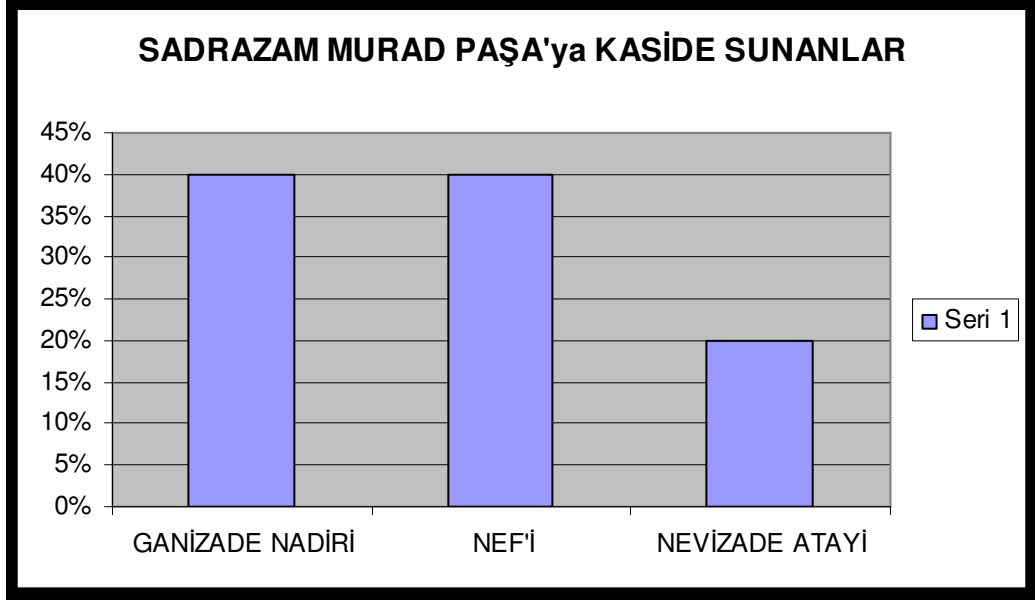
8.2.1. SADRAZAM NASUH PAŞA

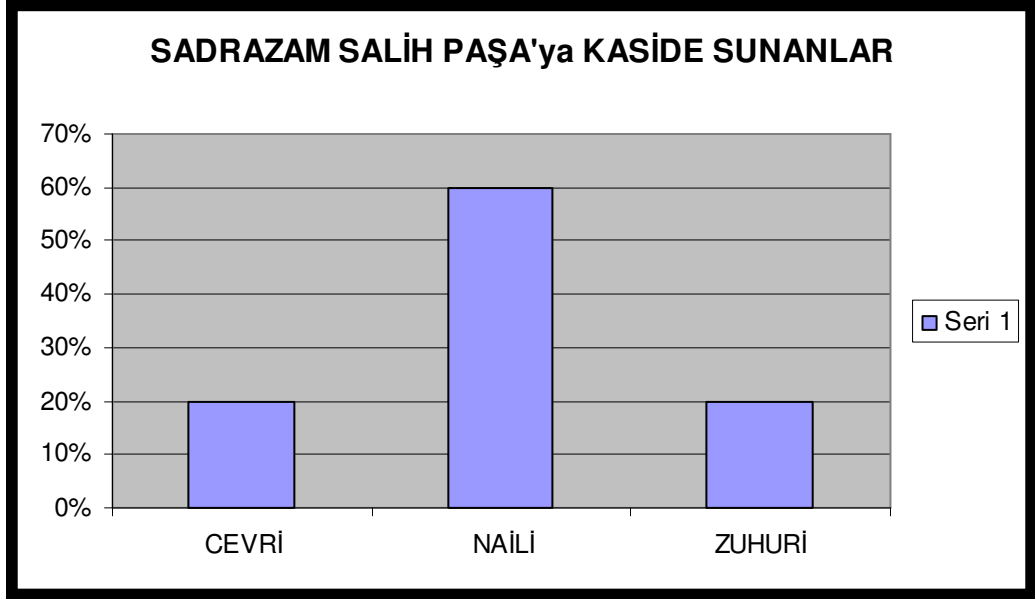
8.2.2. SADRAZAM HUSREV PAŞA

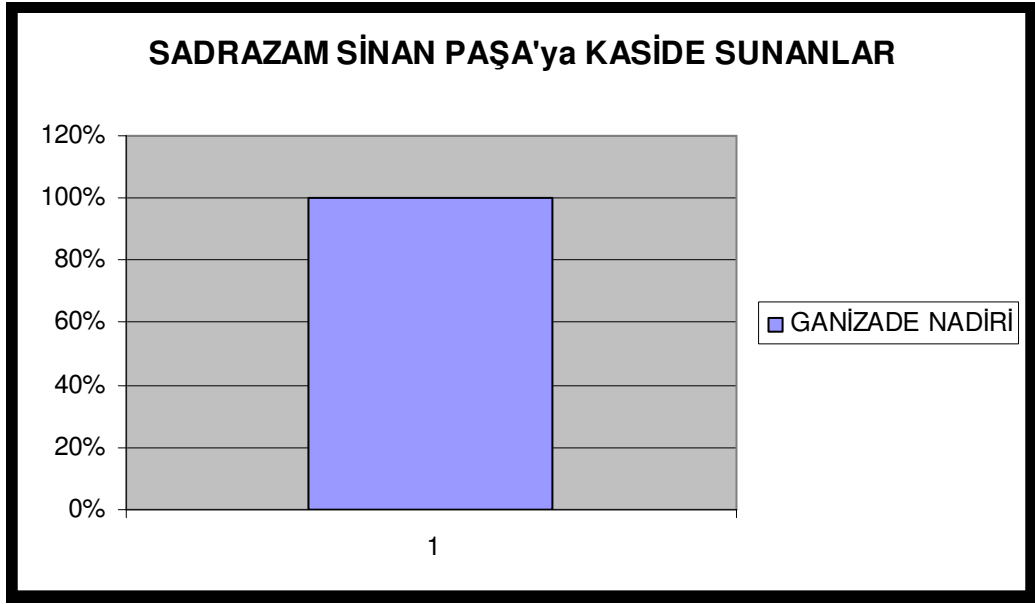
8.2.3. SADRAZAM MURAD PAŞA

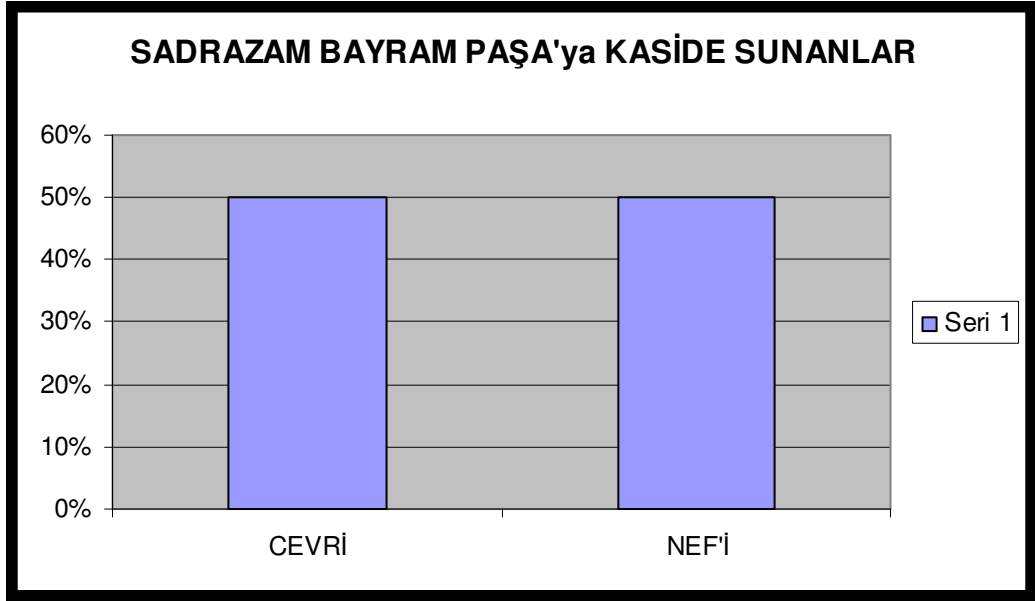
8.2.4. SADRAZAM SALİH PAŞA

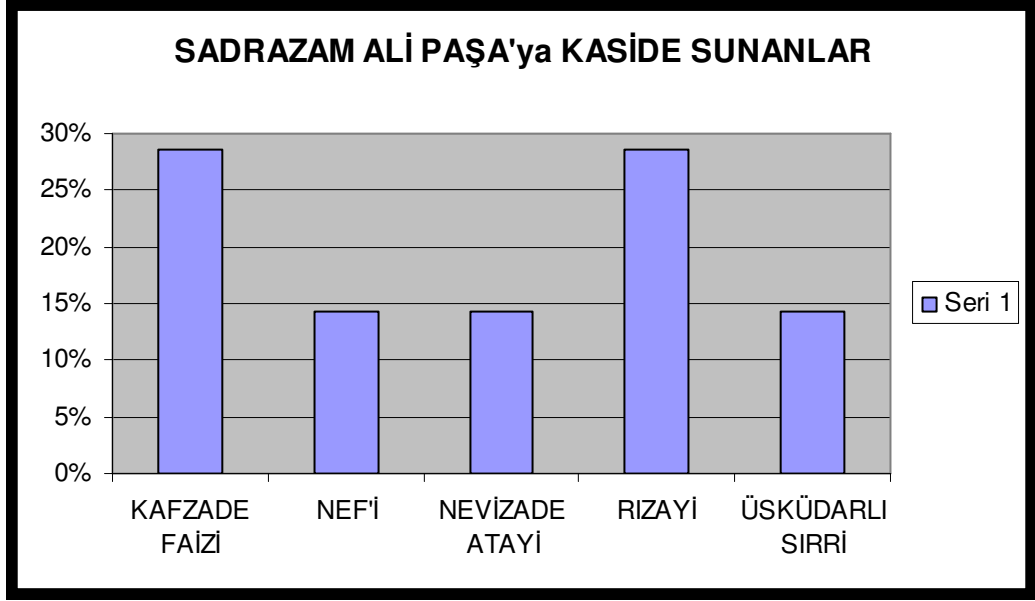
8.2.5. SADRAZAM SİNAN PAŞA

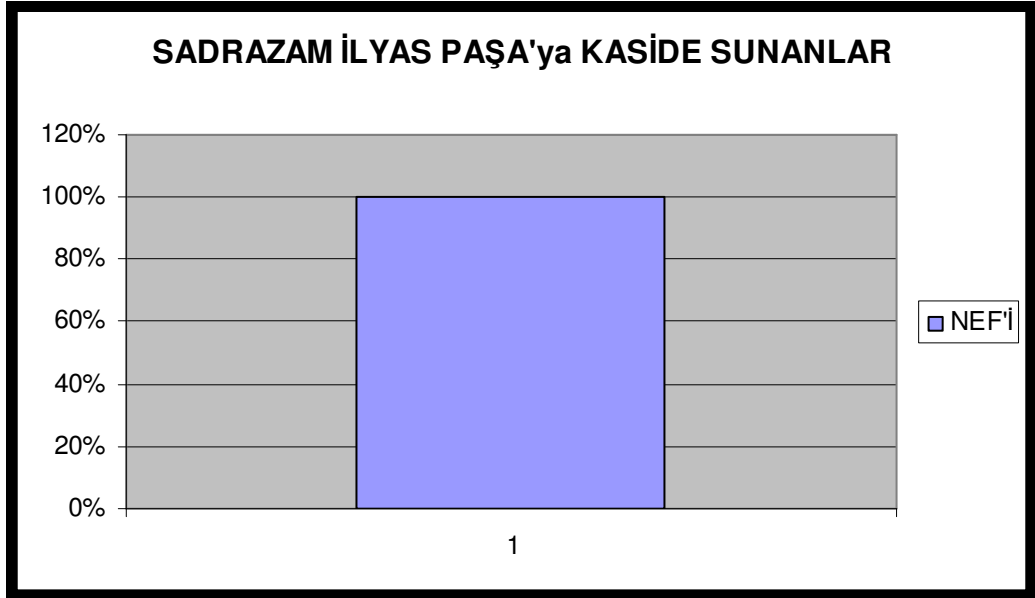
8.2.6. SADRAZAM BAYRAM PAŞA

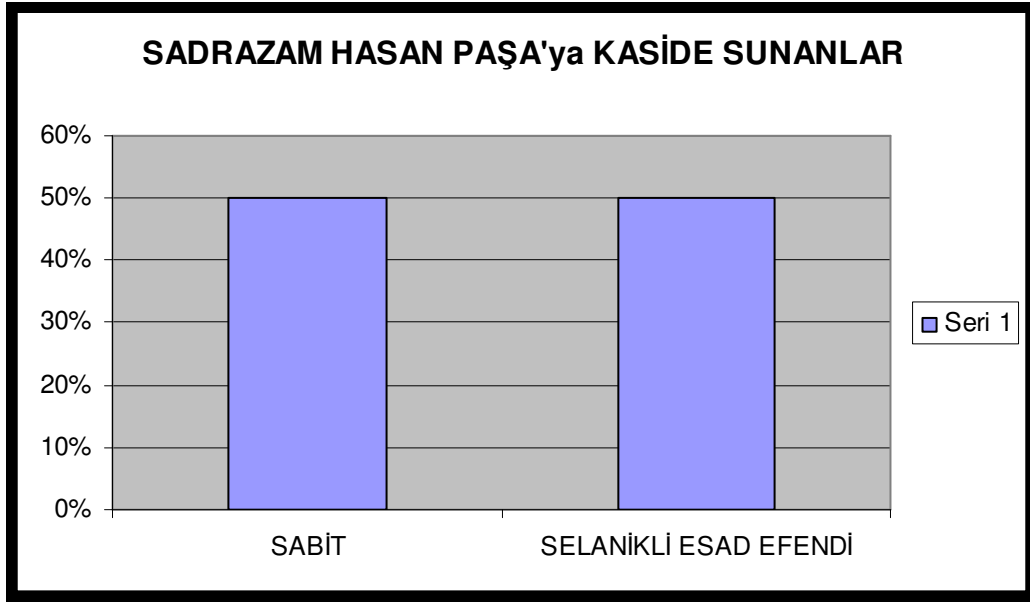
8.2.7. SADRAZAM ALİ PAŞA

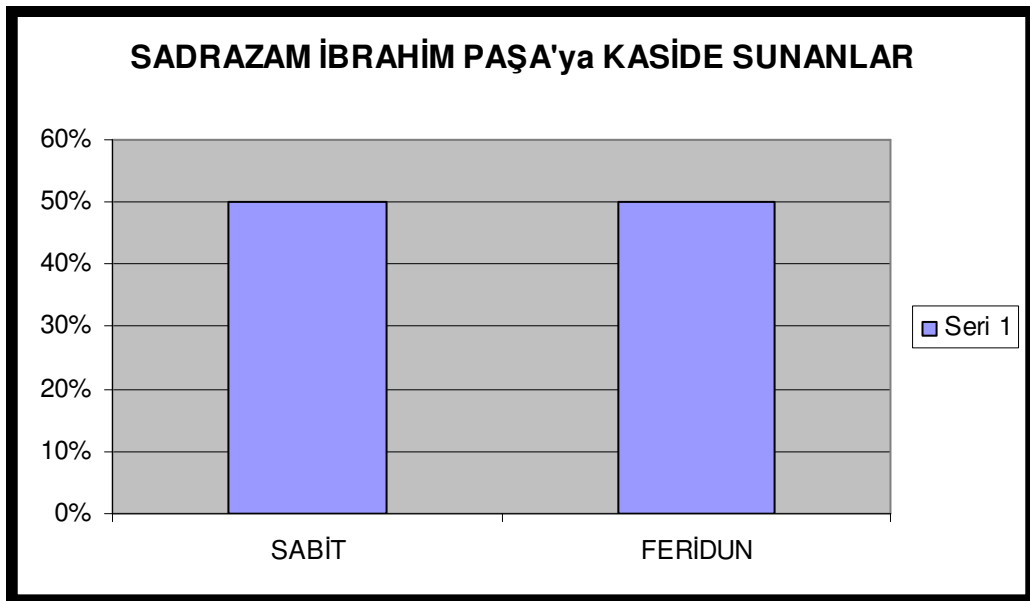
8.2.8. SADRAZAM İLYAS PAŞA

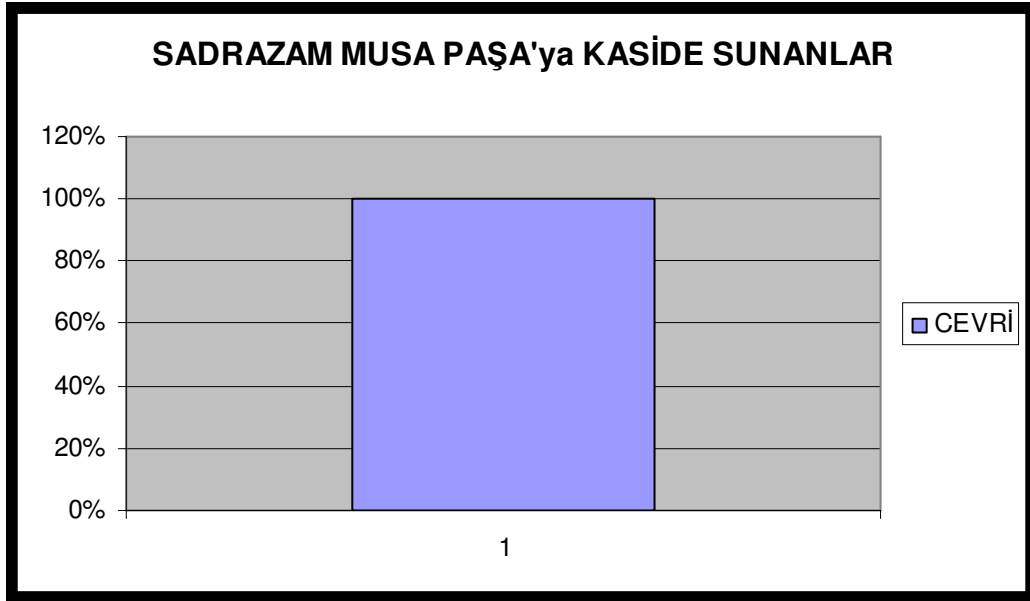
8.2.9. SADRAZAM HASAN PAŞA

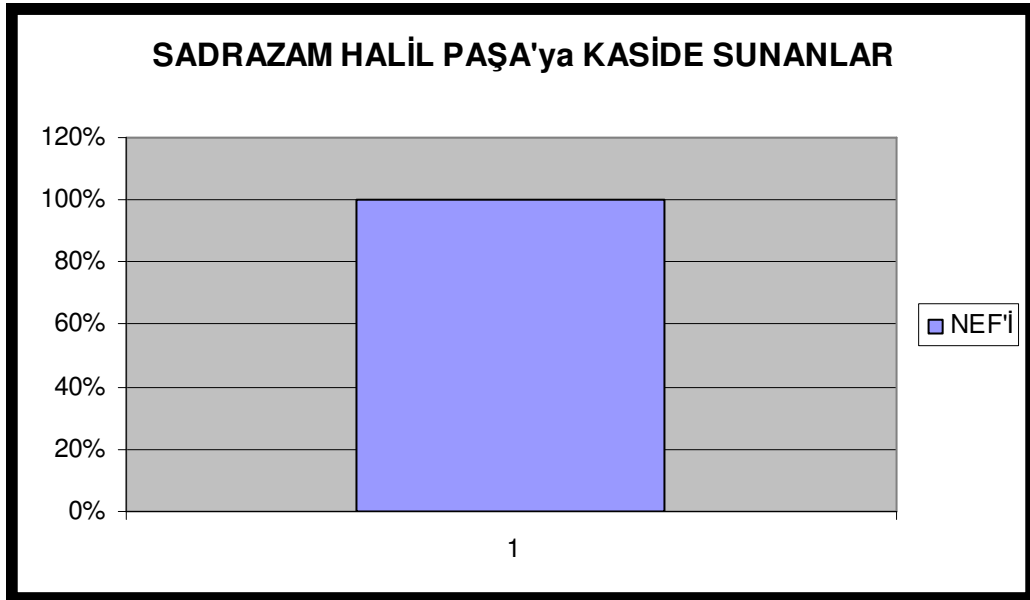
8.2.10 SADRAZAM İBRAHİM PAŞA

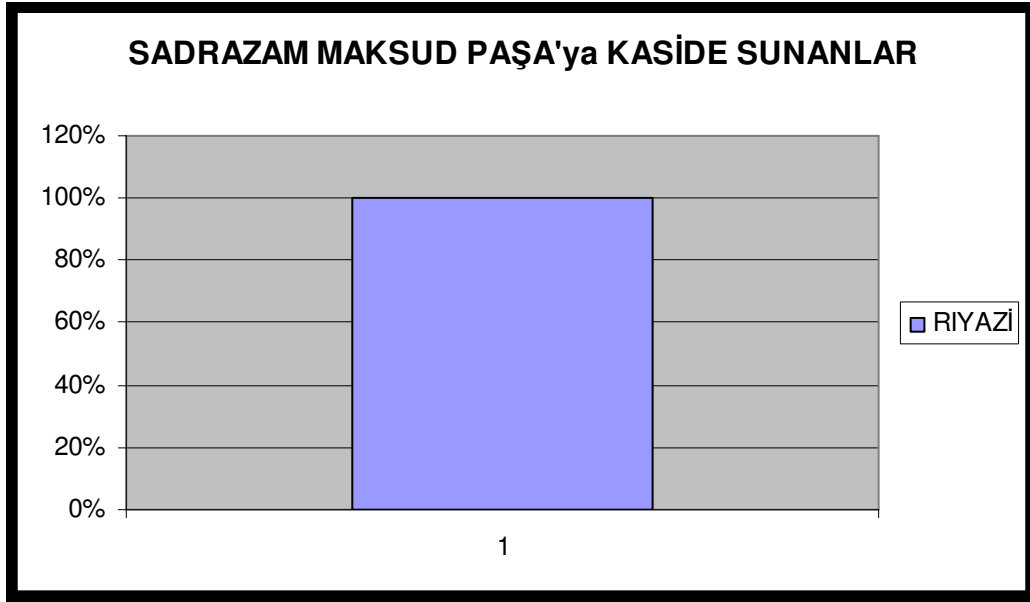
8.2.11. SADRAZAM MUSA PAŞA

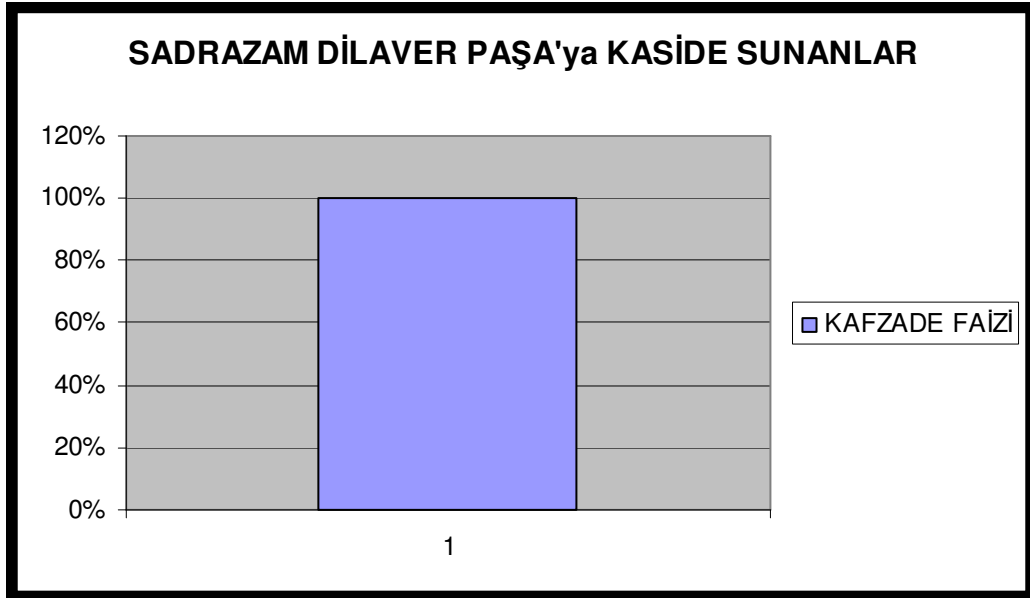
8.2.12 SADRAZAM HALİL PAŞA

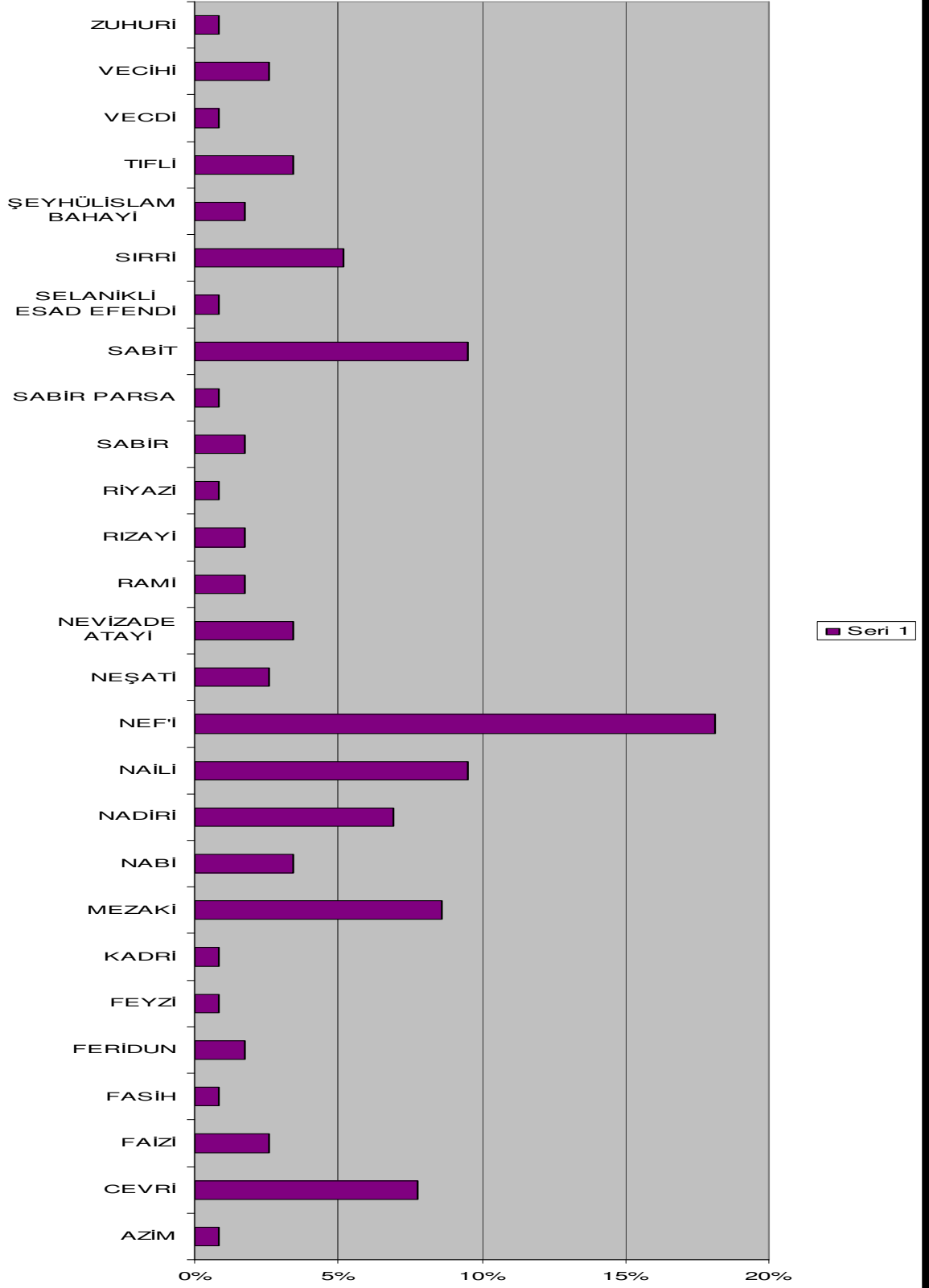
8.2.13. SADRAZAM MAKSUD PAŞA

8.2.14. SADRAZAM DİLAVER PAŞA

SADRAZAMLARA SUNULAN KASİDELERİN ŞAİRLERE GÖRE DAĞILIMI

SONUÇ

Tezimizi hazırlarken, 17. yüzyıla ait olan toplam elli üç divanı inceledik. İncelediğimiz divanlardaki kasidelerin methiye bölümlerini değerlendirdik. Bu değerlendirme sonucunda, mutasavvıf şairlerin padişah ve sadrazamlara kaside sunmadıklarını, bazı şairlerin ise padişah ve sadrazamlar dışındaki devlet ve din büyüklerine kaside sunduklarını gördük.

17. yüzyılda dokuz padişah görev yapmıştır. İncelediğimiz divanlarda sadece altı padişah için (IV. Murad, II. Osman, IV. Mehmed, I. İbrahim, II. Mustafa, I.Ahmed) kaside yazıldığı/sunulduğunu tespit ettik. Bu padişahların saltanat dönemlerinde görev yapmış olan sadrazamlardan Murad Paşa, Musa Paşa, Nasuh Paşa, Salih Paşa, Halil Paşa, Hüseyin Paşa (Amucazade Hüseyin ve Deli Hüseyin), Husrev Paşa, Hasan Paşa, Ali Paşa (Malkoç Ali), Bayram Paşa, Dilaver Paşa, İbrahim Paşa, Mehmed Paşa (Sultanzade, Baltacı, Sofi, Diyarbakırlı, Gürcü, Köprülü), Mustafa Paşa (Kara, Musahib, Silahdar, Daltaban), Ahmed Paşa (Köprülü, Hezarpare, Kalaylı, Hafız, Fazıl), Lala Paşa'ya kaside sunulduğunu/ yazıldığını belirledik ve bu kasideleri de değerlendirmeye aldık.

Padişahlara yazılmış olan kasideleri incelediğimizde, grafiklerde de görüleceği gibi en çok Sultan IV. Murad'a kaside sunulduğunu belirledik. Onu sırasıyla Sultan IV. Mehmed, II. Osman, I. Ahmed, I. İbrahim ve II. Mustafa takip etmektedir. Genel olarak baktığımızda ise dönemin bütün şairlerinin en çok IV. Murad'a kaside yazdıklarını tespit ettik. IV. Murad'a en fazla kaside sunan şair Nef'i'dir, Nef'i ile birlikte toplam onaltı şair IV. Murad için kaside yazmış ya da sunmuştur. Yazılmış olan kasidelerde IV. Murad'ın hükümdarlık, adalet, dindarlık, halifelik, kahramanlık, cömertlik, şairlik yönü ve talihli oluşu vurgulanmış, övülmüştür. Halifelik hariç tüm bu yönlerini en fazla Nef'i'nin övdüğünü incelemede ve grafiklerde tespit ederek, Cevrî ve Nevizâde Atayî'nin IV. Murad'ın halifelik yönünü Nef'i ile aynı oranda vurgulamış olduklarını belirledik.

IV. Murad, tarihi kaynaklarda çok güçlü, ok ve yay kullanmada maharetli, gösterişli kıyafetler giymeyi seven, sert mizaçlı, heybetli, sinirli ve otoriter olarak anlatılır; iyi bir devlet adamı ve komutan olarak takdir edilir. Devlet işlerinde düzenli ve disiplinli, ihmal ve lakaytlığı şiddetle cezalandırdığı söylenilir. Şairler, yazdıkları methiyelerde IV. Murad'ın bu özelliklerini vurgulamış, onu övmüşlerdir. Şairlerin

övgülerinin büyük ölçüde tarihi kaynaklarda belirtilen bilgilerle örtüştüğü görülür. Şairler IV. Murad'ın en çok hükümdarlık (devlet yöneticiliği), adalet, kahramanlık ve cömertliğini ön plana çıkararak övmüşlerdir.

IV. Murad'dan sonra en çok kaside sunulan padişah IV. Mehmed'dir.

Tarihi kaynaklarda av merakı yüzünden avcı lakabıyla anılan bu hükümdarın iyi bir eğitim almadığı, sarayda ihtimamla büyütüldüğü, devlet işlerinden ocak ağaları ve annesi tarafından uzak tutulduğu anlatılır. Dönemindeki başarılar sadrazamlığa getirdiği Köprülülere bağlanır. Dönemindeki başarılarından birisi de Kandiye Fethini gerçekleştirmek için bizzat fethine katılmasıdır. Kişisel olarak cömert, merhametli, duygusal bir karaktere sahiptir. Kan dökmeyi sevmeyen bir hükümdardır.

IV. Mehmed için sekiz şair kaside yazmıştır. Bu şairler arasında, kasidelerinde IV. Mehmed'i en fazla öven şair Mezakî'dir. Sultan Mehmed'e yazılan kasidelerde onun hükümdarlık, adalet, dindarlık, kahramanlık, cömertlik ve talih yönü ele alınmıştır. Şairlerin padişahın avcılık yönüyle ilgili övgüde bulunmadıkları görülür. Padişahlık yönüne sekiz şair kasidelerinde dikkat çekmiş, bu konuya en çok değinen yine Mezakî olmuştur. Adalet yönünü altı şair öne çıkarmış, bu yönünü en fazla Cevrî, Üsküdarlı Sırrî ve Azmi-zade Halebî vurgulamıştır. Dindarlığına iki şair, şairliğine ise sadece Mezakî değinmiştir. Sultan Mehmed'in kahramanlık yönünü altı, bahtlı oluşunu yedi, cömertliğini ise beş şair kasidelerinde konu edinmiştir. Bu padişaha sunulan methiyelerdeki övgülerin büyük ölçüde gerçeği yansıttığı söylenilebilir.

Padişahlar arasında sunulan kaside sayısına göre I. Ahmed üçüncü sırada yer almaktadır. I. Ahmed, kaynaklarda zeki, aydın, hamiyetli, adil ve dindar bir padişah olarak tarif edilir. Çok sade giyindiği, dervişçe bir yaşam sürdüğü kaydedilir. Halkla kaynaşması ve insanlara ihsanlarda bulunması anlatılır.

Yedi şairin kaside yazdığı Sultan Ahmed için en fazla kasideyi Ganizade Naderî kaleme almıştır. Kasidelerde Sultan Ahmed'in padişahlık, adalet, dindarlık, halifelik, cömertlik, kahramanlık, şairlik yönü övülmüş, bahtı yaver olan bir padişah olduğu belirtilmiştir. Yazılmış olan kasidelerin tümüne bakıldığında en çok padişahlık yönünün övüldüğü görülmektedir. Padişahlığını, adaletli oluşu izler. Adaletli yönüne, I. Ahmed'e kaside sunan tüm şairler yer vermiş, en çok Nef'î bu konuya değinmiştir. Kahramanlığı ve bahtlı oluşunu beş, cömertliği ve halifelliğini dört, dindarlığını iki, şairliğini ise bir

şair ele almıştır. Yazılan methiyelere baktığımızda övgülerin padişah hakkındaki bilgilerle örtüştüğü söylenilebilir. Grafiklerden bu durum açıkça anlaşılmaktadır.

Dördüncü sırada II. Osman yer almaktadır. Beş kişinin kaside yazdığı II. Osman'a en çok kasideyi Nef'î sunmuştur. II. Osman'ın padişahlık, adalet, dindarlık, halifelik, cömertlik, kahramanlık, şairlik ve bahtlı oluşu kasidelerde övülmüştür. Tüm bunların arasında en fazla ön plana çıkan yönü padişahlığıdır. Padişahlık yönüne yedi kişi değinmiş, bu yönünü öne çıkaran şair ise Nef'î olmuştur. Adaletli oluşunu dört kişi, halifeliğini iki kişi, kahramanlığını, bahtlı oluşunu ve cömertliğini üç kişi, şairliğiyle dindarlığını ise bir kişi öne çıkarmıştır. Hakkındaki bilgilere bakıldığında şairlerin övgülerinin aşırı olmadığı, özelliklerini yansıttığı söylenilebilir.

Beşinci sırada yer alan I. İbrahim'e dört şair kaside yazmıştır. Kaynaklarda sürdüğü hücre yaşamından dolayı sınırlarının bozulması, dört ağabeyinin idamının onda yürek sıkışması meydana getirdiği, bu yüzden haksız olarak deli denildiği yazılırsa o ilk döneminde makul bir insan portresi çizmiş, halkın içinde tebdil-i kıyafetle gezerek yanlışlıkları düzeltmiş, fiyatlarla ilgilenmiş, Girit seferi hazırlıklarını bizzat takip etmiş, devlet teşkilatında adli, mali, idari ve askeri düzenlemeler yapılmasını emretmiştir.

Ona methiye sunanlar arasında I. İbrahim'i en fazla öven şair Cevrî'dir. Sunulan kasidelerde Sultan İbrahim'in padişahlığına, adaletine, kahramanlığına, cömertliğine ve bahtlı oluşuna yer verilmiştir. Kasidelerde, padişahlığını dört şair, adaletli oluşunu ve kahramanlığını üç şair, cömertliğini iki şair, bahtlı oluşunu bir şair ele almış, en çok padişahlık yönü ön plana çıkarılmıştır. Tüm yönlerini ele almada Cevrî ön plana çıkarken, bahtlı oluşuna sadece Neşatî değinmiştir. Kaynaklarda verilen bilgilerle kıyasladığımızda yapılan övgülerin fazla abartılı olmadığı söylenilebilir.

Padişahlar arasında kaside sunulması hususunda II. Mustafa son sırada yer alır. Üç şairin sunmuş olduğu kasidelerde Sultan Mustafa'nın padişahlık, adalet, halifelik, dindarlık, kahramanlık, cömertlik ve bahtlı oluşu işlenmiştir. II. Mustafa, ona kaside sunan üç şair arasında Nâbî'nin kasidesinde daha fazla yer almış ve en çok padişahlık yönü ön plana çıkarılmıştır.

Padişahlar için yazılan kasideler'e bakılınca en fazla kasidenin IV. Murad'a sunulduğunu, padişahların daha çok hükümdarlık (padişahlık) yönlerinin vurgulandığını, bu yüzyılda en fazla kasideyi Nef'î'nin yazdığını söyleyebiliriz. Padişahlara sunulan methiyelere genel olarak baktığımızda şairlerin, büyük ölçüde

tarikhlerde verilen bilgilere uygun olarak övgülerde buldukları görülür. Padişahların özellikleriyle onlara sunulan kaside sayıları karşılaştırıldığında şairlerin yaptığı övgülerin iddia edildiği gibi salt caize koparmak veya onlara yaranmak amacıyla yapılmadığı açıkça görülmektedir.

17. yüzyılda altmışa yakın sadrazam görev almıştır. Bu sadrazamlardan bir kısmı uzun süre makamında durmuş, bir kısmı birkaç kez sadrazamlık yapmış, bir kısmı ise birkaç ay, hatta bir gün için bile mühr-ü hümayunu elinde bulundurmuştur. 17. yüzyılda görev yapan sadrazamlardan, bu bölümün başında isimleri zikredilen otuz dördü için kaside yazılmıştır. Buna göre; Murad Paşa için üç şair toplam beş kaside, Musa Paşa için bir şair toplam iki kaside, Nasuh Paşa için dört şair toplam oniki kaside, Salih Paşa için üç şair toplam beş kaside, Halil Paşa için bir şair bir kaside, Deli Hüseyin ve Amuca-zade Hüseyin için bir, Hüseyin Paşa için dört şair toplam altı kaside, Husrav Paşa için üç şair toplam dört kaside, Hasan Paşa için üç şair üç kaside, Ali Paşa için beş, Malkoç Ali Paşa için bir şair toplam sekiz kaside, Bayram Paşa için iki şair iki kaside, Dilaver Paşa için bir şair bir kaside, İbrahim Paşa için üç şair üç kaside, Lala Paşa için şair toplam iki kaside, Sofi Mehmed Paşa için iki, Sultanzade Mehmed Paşa için bir, Baltacı Mehmed Paşa için bir, Diyarbakırlı Mehmed Paşa için bir, Köprülü Mehmed için bir, Mehmed Paşa için sekiz şair toplam yirmibir kaside, Kara Mustafa Paşa için iki, Daltaban Mustafa için bir, Mustafa Paşa için dokuz şair toplam onbeş kaside, Fazıl Ahmed Paşa için dört, Hezarpare Ahmed Paşa için bir, Hafız Ahmed Paşa için iki, Ahmed Paşa için altı şair toplam 25 kaside yazmıştır.

Sunulan kasideleri incelediğimizde sadrazamların adalet, talih, kahramanlık, cömertlik, dindarlık, halifelik ve sadrazamlık yönlerinin ele alındığını gördük. Kasidelerde, sadrazamlarla ilgili en fazla ön plana çıkan hususun “sadrızamlık” olduğunu saptayarak bunu “kahramanlık ve cömertlik” yönünün takip ettiğini belirledik.

Yine incelememize göre, sadrazamlara yazılmış olan kasideler içinde en fazla kasidenin Nef’î tarafından sunulduğunu tespit ettik. Hem padişahlara hem de sadrazamlara yazılmış olan kasidelerde Nef’î’nin başı çektiği görülmektedir. 17. yüzyıl edebiyatına damgasını vurmuş olan Nef’î’nin yazmış olduğu tüm kaside sayıları göz önüne alınırsa bu başarıyı gerçekten hak ettiği söylenilebilir.

Kasidelerin methiye kalıplarına baktığımızda ise padişahlar ve sadrazamlar için çoğu zaman ayrı, zaman zaman da aynı benzetmelerin, övgülerin yapıldığını gördük.

Örneğin “şehenşâh, şâhinşeh, şâh, şeh-r-yâr, Dârâ, hâkân, sahibkırân”ın sadece padişahlar için; “Asaf, vezir-i azam, destûr”un ise sadece sadrazamlar için kullanıldığını belirledik. Padişahların ve sadrazamların; savaş meydanında savaşmaları “Haydar’a, Rüstem’e, Tehemten’e, Kahraman’a, Güstehem’e, Giv’e”; makamları “Cem’e; adaletli oluşları “Nuşirevan’a, Kisra”ya; akıllı ve zeki oluşları “Eflatun’a, Aristo”ya; cömertlikleri “Hatem”e; mucizeler göstermeleri bakımından “Hz. Musa’ya ve Hz. İsa”ya benzetilmiş ve bu benzetmeler incelemiş olduğumuz tüm kasidelerde hemen hemen ortak kullanılmıştır.

İncelemiş olduğumuz bütün kasidelerde padişahların hükümdarlık, adalet, dindarlık, halifelik, cömertlik, kahramanlık (savaşçılık), şairlik ve talihli oluşları; sadrazamların da sadrazamlık, adalet, dindarlık, halifelik, cömertlik, kahramanlık (savaşçılık) ve talihlerinin yaver gitiği gibi hususların ele alındığını tespit ettik. Tüm bu yönler genel olarak mübalağalı bir şekilde yansıtılmış, kimi zaman da gerçek bir anlatımla sergilenmiştir. Mübalağa yapmayı methiye’nin bir özelliği olarak düşünecek olursak bu durumun normal olduğu söylenilebilir. Yapılan övgülerin padişahların ve sadrazamların kişisel özellikleri ile uyuşup uyuşmadığını kontrol ederek söylenenlerin ironi olup olmadığını da tespit etme imkânı yakaladık. Döneminde başarılı olan, savaşlara katılan, antlaşmalarla ülkesinin rahatlığını sağlayan kişiler için yazılmış olan kasidelerde yapılan methiyelerde ironi olmadığını, o kişinin başarısına istinaden yazıldığını gördük.

Tüm bunların sonucunda, “17. Yüzyıl Kasidelerinde Methiye” adlı çalışmamızda divanlardaki kasideleri inceleyerek dönemin padişah ve sadrazamlarından hangilerine methiye sunulduğunu tespit edip, bunların kaside sunulan kişilerin özellikleri ile ne kadar benzerlik gösterip göstermediğini saptayarak, elde ettiğimiz bilgileri grafiklerle sunmaya çalıştık. Şairler, çoğu zaman padişah ve sadrazamlardan beklenen davranışlar doğrultusunda övgülerini kaleme almış, ideal yönetici portreleri çizerek aslında nasıl olmaları gerektiği yönündeki kendilerinin ve toplumun beklentilerini ifade etmişlerdir. Övgüleri salt yaranma olarak değerlendirmek doğru olmasa gerektir. Şair, ideal olanı vererek yöneticileri bir çeşit uyarma, teşvik etme görevini de yapmıştır. Ancak bu şairler arasında methiyeyi bir caize koparma aracı olarak kullananlar olduğu da gözden uzak tutulmamalıdır.

TABLÖLAR:

PADIŞAH	Kaside Sunan Şair	Sunulan Kaside Sayısı	Toplam Beyit Sayısı
IV. MURAD	Nâilî	2	65
	Cevrî	4	165
	Fehim-i Kadim	1	25
	Mantıkî	2	20
	Ganizade Nadirî	1	17
	Cem'î	1	28
	Şeyhülislam Bahayî	3	57
	Riyazî	3	103
	Nevizade Atayî	3	208
	Neşatî	2	39
	Rızayî	1	28
	Şeyhülislam Yahya	2	29
	Nef'î	12	245
	Tıflî	2	14
	Mezakî	6	35
	Azmizade Haletî	4	97
I. İBRAHİM	Nailî	1	34
	Cevrî	4	53
	Zuhurî	1	7
	Neşatî	2	52
II. OSMAN	Tıflî	1	17
	Ganizâde Nadirî	3	80
	Riyazî	1	26
	Nev'i-zâde Atayî	1	40
	Şeyhülislam Yahyâ	1	9
	Nef'î	4	84
SULTAN AHMED	Azmizade Haletî	1	27
	Ganizade Nadirî	11	223
	Kamî	2	18
	Riyazî	1	12
	Kafzade Faizî	1	36
	Nef'î	8	198
	Nâbî	1	40
Azmizade Haletî	7	124	
IV. MEHMED	Cevrî	2	39
	İsmetî	2	14
	Ganizade Nadirî	2	49
	Feyzî	1	40

	Neşatî	1	20
	Ü.Sırrî	1	37
	Azmizade Haletî	6	95
	Mezakî	5	100
II. MUSTAFA	Ganizade Nadirî	1	17
	Kamî	1	8
	Nâbî	1	70
SADRAZAM	Kaside Sunan Şair	Sunulan Kaside Sayısı	Toplam Beyit Sayısı
Murad Paşa	Ganizade Nadirî	2	49
	Nevizade Atayî	1	38
	Nef'î	2	43
Musa Paşa	Cevrî	2	35
Nasuh Paşa	Ganizade Nadirî	2	75
	Nevizade Atayî	2	59
	Nef'î	4	119
	Azmizade Haletî	2	42
Salih Paşa	Nailî	3	75
	Cevrî	1	39
	Zuhurî	1	32
Halil Paşa	Nef'î	1	28
Hüseyin Paşa	Azim (Amuca-zade)	1	23
	Üsküdarlı Sırrî	1	28
	Nâbî	1	49
	Mezakî(Deli Hüseyin)	1	27
	Sabit	1	44
	Nef'î	1	38
Husrev Paşa	Ramî	1	18
	Cevrî	1	23
	Nef'î	2	70
Hasan Paşa	Sabit	1	22
	Es'ad Efendi	1	22
	Azmizade Haletî	1	34
Ali Paşa	Nev'izade Atayi	1	29
	Rızayî	2	75
	Üsküdarlı Sırrî	1	22
	Kafzade Faizî	2	99
	Nef'î	1	27
	Azmizade Haletî (Malkoç)	1	21
Bayram Paşa	Cevrî	1	36
	Nef'î	1	24
Dilaver Paşa	Kafzade Faizî	1	47
	Sabit	1	27

İbrahim Paşa	Feridun	1	34
	Azmizade Haletî	1	24
Mehmed Paşa	Nailî (S.Zade)	1	48
	Nailî (Sofi Mehmed)	1	20
	Nailî	1	19
	Sabit	3	78
	Sabit (Baltacı)	1	27
	Cevrî	1	29
	Cevrî (Sofi Mehmed)	1	24
	Cevrî (BiDiyarbakri)	1	27
	G.Nadirî	3	59
	Şehrî	2	20
	Vecihî (Köprülü)	1	36
	Nef'î	3	70
	Vecdî	1	26
	Azmizade Haletî	1	19
Mustafa Paşa	Sabir Parsa	1	24
	Sabir Mehmed	2	26
	Nâbî	1	28
	Mezakî	1	47
	Nailî(Kara Mustafa)	1	28
	Sabit	2	71
	Feyzî	1	25
	Ş. Bahayî	1	21
	Feridun	1	22
	Ü.Sırrî(Kara Mustafa)	2	51
	Nef'î	1	23
	Nâbî (Daltaban)	1	50
	Ahmed Paşa	Mezakî (Köprülü)	7
Nailî (Hezarpare)		1	19
Nailî (Fazıl Ahmed)		2	38
Nailî		1	22
Sabit		2	37
Cevrî		1	27
Fasih		1	14
Vecihî		2	47
Kadrî (Hafız Ahmed)		1	32
Neşatî (Fazıl Ahmed)		2	51
Neşatî		1	29
Sırrî (Fazıl Ahmed)		1	17
Nef'î (Hafız Ahmed)	3	62	
Lala Paşa	Azmizade Haletî	2	50

SÖZLÜK

‘adâlet-pîşe: Âdil.

‘âdil: Adâletli.

‘adli maye-bahş-ı i’tidal-i çar-erkan: Adâleti dört unsura itidal veren.

‘adu-bend-i esed-pençe-i ejder-peygâr: Arslan pençeli Ejder gibi savaşıarak düşmanı durduran.

‘adu-küş-i kâhir: Kahredici düşman öldüren.

‘aduya sahil-i hayretde bim-i can: Düşmana hayret sahilinde can korkusu.

‘aduya zahm-ı ziyad: Düşmana çok yara veren.

âfitâb: Güneş

‘âkıl-ı taze-kün-i şime-i eslaf-ı kirâm: Geçmiş değerli insanların huyunu tazeleyen akıl sâhibi.

‘akil ü safi-güher ü rûşen-ra: Akıllı, saf cevherli, aydın düşünceli.

‘akl-ı evvel: Yaradılıştan akıllı.

‘âlem-ârâ: Alemleri süsleyen

‘alem-efrâz-ı din: Din bayrağını yükselten.

‘alem-efrâz-ı nigh-bânî-yi temkin ü vakar: Ağırbaşlılık ve vakar gözcülüğünün sancak yükselten.

‘alem-efrâz-ı sipehdarî-i meydan-ı vegâ: Savaş meydanının en büyük askerinin bayrak yükselten.

‘alem-efrâz-ı zafer-bedreka-yı rûz-ı gazâ: Gaza gününün zafer yolunu gösteren bayrak yükselten.

‘âlem-i himmet: himmet alemleri.

‘âlem-i ma’nide şehen- şâh-ı ferid: Mana aleminde eşsiz padişah.

‘âlemün Süleymânî: Alemlerin Hz. Süleymân’ı.

‘Aleviyyü’l-haseb: Hz. Ali neslinden.

‘Ali Şir-mehabet: Ali Şir Nevâî gibi heybetli.

‘Ali-cûd u Hasen-hulk u güzin-akran: Ali gibi cömert, güzel huylu, akranların seçilmiş.

‘Ali-heybet: Hz. Ali heybetli.

‘âli-kadr ü ‘âli-zat: Yüce değerli ve ulu kişi.

‘âli-sîret: Yüksek ahlaklı.

‘Ali-cûd: Hz. Ali gibi cömert.

‘anka-şiyem: Anka huylu.

‘ârif-i mes’ele-i şer’: Şeriat meselesinin bilicisi.

‘ârif-i nadire-senc-i hikem-i Yunani: Yunan felsefesinin güzel nüktelerini, hikmetlerini söyleyen arif.

‘arş-ı temkin: Ağırbaşlılık göğü.

âsmân rif’at : Gökyüzü gibi yüce.

‘asrun vezir-i a’zamı: Asrın vezir-i azamı.

‘ata-yı mâhz: Katkısız bağış.

‘atufet-bahş: İyilik, sevgi bağışlayan.

‘aziz-i Mısır-ı vücûd: Varlık şehrinin azizi.(Hz. Yusuf gibi olan)

a’lâ-nijâd-ı âl-i ‘Osmanî: Yüce Osmanlı’nın yüksek soylusu.

a’dâ-küş-i düşmen-şiken: Düşman kırıcı düşmanları öldüren.

a’dâ-küş-i efser-rüba: Taç kapan düşman öldüren

ab-ı ruy-ı vüzerâ: Vezirlerin yüzünün suyu.

ablak-süvar-ı rûzgâr: Zamanın alaca atlı süvarisi.

‘adâlet-pîşe: Adil.

‘adâlet-pîşe-i zulmet-zida-yı rûzgâr: Zamanın karanlığı aydınlatan adil (hükümdar).

âdil-dil: Adil gönüllü.

adîmü’l-emsâl: Eşsiz.

adl-i mücessem: Cisimleşmiş adalet.

âfitâb- menkıbet: Güneş vasıflı (cömert).

âfitâb-efser: Güneş taçlı.

âfitâb-ı ‘alem-ara: Alemleri süsleyen güneş.

âfitâb-ı ‘âlem-i dil: Gönül aleminin güneşi.

âfitâb-ı cihân-tab-ı nusret: Başarı dünyasını aydınlatan güneş.

âfitâb-ı cihân-tab-ı evc-i ‘izzet: Yücelik göğünün dünyasına ışık saçan güneş.

âfitâb-ı devrân: Zamanın güneşi.

âfitâb-ı din ü devlet: Dinin ve devletin güneşi.

âfitâb-ı himmet-asar: Himmet eserli güneş (yardımı güneş gibi herkese dokunan).

âfitâb-ı sa’ika-hışım: Yıldırım hışımlı güneş.

âfitâb-ı subh-ı şevket: Büyüklük sabahının güneşi.

âfitâb-ı şu'le-zamir: Gönülleri aydınlatan güneş.
âfitâb-ı zamir-i cihân: Dünya ruhunu aydınlatan güneş.
âftâb-ı 'azamet: Ululuk güneşi.
âftâb-ı 'âlem-ârâ: Alemleri süsleyen güneş.
âftâb-ı 'âlem-efrûz-ı sipîhr-i câh: Makam gökyüzünün ışık saçan güneşi.
âftâb-ı âsmân-ı izz ü câh: Makam ve yücelik göğünün güneşi.
âftâb-ı âsmân-sâye: Gökyüzü gölgeli güneş.
âftâb-ı bahr u berr: Denizin ve karanın güneşi.
âftâb-ı devlet-i şâh-ı cihân-ara: Dünyayı süsleyen padişahın bahtının güneşi.
âftâb-ı dü-cihân: İki cihânın güneşi.
âftâb-ı evc-i himem: Gayret göğünün güneşi.
âftâb-ı matla'-i nusret: Zafer ufkundan doğan güneş.
âftâb-ı pür-kerem: Cömertlik güneşi.
âftâb-ı rûzgâr: Zamanın güneşi.
âftâb-ı saltanat: Saltanat güneşi.
âftâb-ı sipîhr-i 'izzet ü câh: Makam ve yücelik göğünün güneşi.
âftâb-ı şân u şükûh: Ululuk ve şân güneşi.
ahali-perver: Halkı koruyan.
ahter-i burc-ı edeb: Edeb burcunun yıldızı.
ahter-i burc-ı şeref: Şeref burcunun yıldızı.
akl-ı evvel-meniş: akl-ı evvel yaratılışı.
akl-ı musavver: Görünen akıl.
'âlem-ârâ: Dünyayı süsleyen.
'âlem-efrahte ser-dâr-ı dilîr: Bayrak yücelten kahraman önder.
'âlem-efrâz-ı kerem: Cömertlik bayrağını yükselten.
'âlem-efrâz-ı nîgeh-bani-i 'âlem: Alemin gözcülük bayrağını yükselten.
'âlem-efrâz-ı şecâ'at : Yiğitlik bayrağını yükselten.
'âlem-efrûz: Dünyayı aydınlatan.
'âlem-i cûd: Cömertlik dünyası. (Dünyanın bütün cömertliğini barındıran)
'âlem-i cûd u himmet: Himmet ve cömertlik dünyası.
'âlem-i himmete fermân-dih-i hurşîd-i kerem: Himmet dünyasında cömertlik güneşine hükmü geçen.

‘âlem-penâh-ı rûzgâr: Zamanın insanların sığınağı.
‘âli-himem: Yüksek gayretli
‘âli-kevkebe: Yüce ihtişamlı.
âlim-i pür-hikmet ü dâniş: Akıllı ve hikmet dolu bilgin.
‘âli-nazar: Yüksek görüşlü.
‘Ali-rezm: Hz. Ali gibi savaştan.
âli-şân: Yüksek şânlı.
amân-ı memleket: Memleketin güveni.
âmir-i ma’ mûre-i dîn: Din ülkesinin amiri.
aram-ı can-ı leşker ü kişver: Ülkenin ve ordunun huzur kaynağı.
ârâyiş-i devlet: Devletin süsü.
ârâyiş-i dihim ü taht: Taç ve tahtın süsü.
ârâyiş-i din ü dünya: Din ve dünyanın süsü.
ârâyiş-i evreng: Tahtın süsü.
ârâyiş-i evreng-i kemâl: Olgunluk tahtının süsü.
ârâyiş-i eyvan-ı dîvân-hâne-i devlet: Devlet binasının süsü.
ârâyiş-i gencine-i dîvân-ı kazâ: Kaza dîvânının hazinesinin süsü.
ârâyiş-i tâc u dihim: Taç ve tahtın süsü.
Arestu-dâniş: Aristo akıllı.
Aristo-yı cihân: Dünyanın Aristo’su.
Aristo-yı fehîmân: Anlayışlıların Aristo’su.
Aristu-yı hîred-adab u etvar: Tarzı ve aklının adabı Aristo gibi olan.
Aristo-yı Sikender-harekât: İskender tavırlı Aristo.
arş-pîrâye-i cihân: Dünya tahtının süsü.
arş-temkin ü felek-pâye: Gök gibi vakur ve yüce makamlı.
Âsaf: Hz. Süleymân’ın veziri. Bütün sadrazamlar için kullanılan bir sıfattır.
âsmân-ı devletün hurşîd-i rahşânı: Devletin gökyüzünün parlak güneşi
âsaf ibn-i âsaf: Vezir oğlu vezir.
âsaf ibn-i âsaf-ı devr-i zamâne: Zamanın vezir oğlu veziri.
âsaf-nazir-i muhterem: Âsaf gibi saygın vezir.
Âsaf-eser: Eserleri Hz. Süleymânın veziri Âsaf gibi olan.
âsaf-ı ‘ahd-i rezîn râ: Zamanın sağlam düşünceli veziri.

âsaf-ı ‘âli-makâm: Yüksek makamlı vezir.
âsaf-ı âli-şân: Yüksek şanlı vezir.
âsaf-ı a’zam: En büyük vezir.
âsaf-ı âli-güher: Yüce cevherli vezir.
âsaf-ı âli-meşreb: Yüce huylu, yaratılışlı vezir.
âsaf-ı bi-istihkak: Hak ederek vezir olan.
âsaf-ı bidâr-şu’ûr: Bilinci uyanık vezir.
âsaf-ı Cem-‘azamet: Cem gibi ulu vezir.
âsaf-ı Cem-câh: Cem makamlı vezir.
âsaf-ı Cem-câh-ı mu’azzam: Cem makamlı ulu vezir.
âsaf-ı Cem-menkıbet: Cem menkıbeli vezir.
âsaf-ı Cem-mesned-i devr-i zaman: Zamanın Cem tahtlı veziri.
âsaf-ı Cem-rütbe-i gerdûn-‘azamet: Cem rütbeli, gök makamlı vezir.
âsaf-ı Cemşid-âsâr: Cemşid gibi eserleri olan vezir.
âsaf-ı Cemşid-cenâb: Cemşid onurlu vezir.
âsaf-ı Cem-unvan: Cem ünvanlı vezir.
âsaf-ı dânâ-dil: Gönlü çok aydınlık olan vezir.
âsaf-ı dânâ-yı kader-pîşe: Kaderin hükmünü yerine getiren bilge sadrazam.
âsaf-ı dânâ-yı zamâne: Zamanın bilgili veziri.
âsaf-ı dehr-ârâ: Dünyayı (zamanı) süsleyen vezir.
âsaf-ı devr-i zaman: Zamanın veziri.
âsaf-ı din-perver-i Faruk-reşad: Hz. Ömer yolunda olup dine hizmet eden vezir.
âsaf-ı düstûr-nijâd-ı vüzerâ: Vezirlerin soyundan gelen vezir.
âsaf-ı ekrem: En şerefli vezir.
âsaf-ı fâzıl: Erdemli vezir.
âsaf-ı Ferîdûn-fer: Ferîdûn gibi parlak vezir.
âsaf-ı Hâtem-be-kef: Hatem gibi eli açık olan vezir.
âsaf-ı Hızır-asar: Eserleri Hızır gibi olan vezir.
âsaf-ı hoş-sohbet ü hoş-zât-ı şerif: İyi kişilikli ve hoş sohbetli vezir.
âsaf-ı hurşîd-zamir: Gönlü güneş gibi aydınlık vezir.
âsaf-ı Husrev-i zişân: Şerefli padişahın veziri.
âsaf-ı hüdâvend: Padişahın veziri.

âsaf-ı meh-kevkebe: Ay gösterişli vezir.
âsaf-ı meh-tal'at: Ay yüzlü vezir.
âsaf-ı müdebbir: Tedbîrli ve düşünceli vezir.
âsaf-ı mühr-be-kef: Mühür sahibi vezir.
âsaf-ı nigin-be-kef: Yüzük sahibi vezir.
âsaf-ı pâk-siyer: Temiz vasıflı vezir.
âsaf-ı pîrâye-bahş-ı sadr-ı a'lâ: Yüce sadrazamlık makamını süsleyen vezir.
âsaf-ı saff-şiken ü sâhib-takva: Düşman safını yaran ve takva sahibi vezir.
âsaf-ı safi-dil ü âyîne-i kümmel: Kâmillerin aynası ve temiz gönüllü vezir.
âsaf-ı sâhib-dil-i dânâ: Bilgili gönle sahip vezir.
âsaf-ı sâhib-ferheng: Kültürlü vezir.
âsaf-ı sâhib-hatem: Mühür sâhibi vezir.
âsaf-ı sâhib-hüner: Hünerli vezir.
âsaf-ı sâhib-kırân-ı 'Osmanî: Osmanlının muzaffer sadrazamı..
âsaf-ı sâhib-kırân-ı heft-kişver: Yedi ülke padişahının veziri.
âsaf-ı sâhib-velâyet: Velayet sâhibi vezir.
âsaf-ı serîr-i Süleymân-ı vakt: Zamanın Süleyman'ın tahtının veziri.
âsaf-ı Süleymân-fer: Hz. Süleyman'ın veziri gibi aydınlık.
âsaf-ı sûtûde-şiyem: İyi ahlaklı vezir.
âsaf-ı şâh-ı Süleymân-rütbe: Süleymân rütbeli şahın veziri.
âsaf-ı vâlâ-mekân: Yüksek makamlı vezir.
âsaf-ı yegâne-i âsaf-nijâd: Vezir soyunun biricik veziri.
âsaf-ı zamâne: Zamanın veziri.
âsaf-ı zibende-rakam: Güzel yazı yazan vezir.
âsaf-ı zi-şân: Şerefli vezir.
âsaf-i sâhib-temkîn: Ağır başlı vezir.
âsaf-râ vezir-i 'âlem-ârâ: Alemleri süsleyen Âsaf fikirli vezir.
âsmân-ı 'akl u şu'ûr: Akıl ve bilincin gökyüzü.
âsmân-ı azamet: Büyüklük göğü.
âsmân-ı devletin hurşîd-i kudsi-pertevi: Devlet göğünün kutsal ışıklı güneşi.
âsmân-ı şevket ü şân: Şevket ve şân gökyüzü.
âsmân-sâye: Gök gölgeli.

âsmân-şitab: Gökyüzü gibi hızlı hareket eden.

âsmân-vakar: Gökyüzü gibi ağırbaşlı.

âsûde-sâz-ı hâs u ‘âm: Herkese huzur veren.

âsumân-ı ‘âlem-i pür-‘adl ü dâd: Adalet ve doğruluk göğü.

âsumân-kadr-i vezâret: Vezirliğe gökyüzü kadar yüce değer katan.

âsumân-kevkebe: Gökyüzü gibi ihtişamlı.

âsumân-mertebe İskender-i nusret- a’lâm: Zafer bayraklı gök mertebeli İskender gibi

âsumân-pâye: Gökyüzü rütbeli.

âsumân-ı azamet: Büyüklük gökyüzü.

âsumân-ı milk ü millet: Milletin ve devletin göğü.

âsumân-mertebe: Gökyüzü mertebeli.

âsumân-pâye: Gökyüzü rütbeli.

âşûb-ı Rum u Zeng-bâr: Anadolu ve Zeng-bar’a kargaşa düşüren.

âteş-nişân-ı nâ’ire-i zulm ü ihtilâl: Zulüm ve kargaşa ateşini ortadan kaldıran.

âteş-efşân-ı saf-ı a’dâ bir ejder: Düşmanların safına ateş saçan ejder.

âtîfet-i hayy-ı kadir: Kadir ve hayy olan Allahın insanlara iyiliği.

avn-i Mevlâ: Allah’ın yardımı.

âyîne-i ‘âlem-nümâ-yı feyz-bahş: Feyz bağışlayan dünyayı gösteren ayna.

âyîne-i hüsn-i İslâm: İslâm güzelliğinin aynası.

âyîne-i Rûşen-güherân: Aydınlık cevherlilerin aynası.

azamet-menkabe paşa-yı celilü’l-kadr: Büyük değerli yüce menkıbeli paşa.

azîmü’ş-şân : Şanı büyük olan.

bâ’is-i nazm-ı ‘âlem : Alemin düzenini sağlayan.

bâ’is-i nazm-ı umur-ı devlet-i Osmânîyan: Osmanlı devletinin işlerini düzenleyen.

bâd-ı vezân : Esici rüzgar.

bâd-ligam : Rüzgar gibi hızlı olan.

bahar-ı emniyet : Güven ve emniyet baharı.

bahar-ı ravza-i ikbâl: Baht bahçesinin baharı.

bahr-ı bi-geran: Sınırsız deniz.

bahr-ı mevvac-ı kerem: Cömertliğin dalgalı denizi.

bahr-ı muhit-i i’tâ: Cömertlik okyanusu.

bahr-ı sehâ: Cömertlik denizi.

bahr-i ‘adâletün dürr-i pâkîze cevheri: Adalet denizinin saf incisi.

bahşîş-âmûz-ı kerem: Cömertliğe bağışlamayı öğreten, çok cömert.

bahtı kavî: Bahtı güçlü.

bahtı yâver: Bahtı yardımcı.

bala-nişin-i mesned-i eyvan-ı ma’delet: Adalet köşkünün en yükseğinde oturan kişi.

bebr-i beyan: Konuşması arslan gibi heybetli olan.

bebr-i kûhsâr-ı vegâ: Savaş dağının arslanı.

bedr-i gerdûn-zafer: Zafer göğünün dolunayı.

bedr-i hurşîd-‘alem: Güneş özellikli dolunay.

bedr-i münir: Işık veren dolunay.

bedr-i ziya-kevkebe-i âsumân: Gökyüzünün ihtişâmlı parlak dolunayı.

behcet-i endam ile meh-peyker-i ‘alem: Güzel boyuyla alemin ay yüzlüsü.

Behmen-i tefrika-endâz-ı sufuf-ı a’dâ: Düşman saflarına ayrılık düşüren Behmen.

Behmen-i zerrin-kaba: Altın kıyafetli Behmen.

Behrâm-ı ‘arş-mertebe: Makamı arş kadar yüce Behrâm.

Behrâm-ı Afridun-‘alem: Ferîdûn bayraklı Behrâm.

Behrâm-ı bi-perva: Korkusuz Behrâm.

Behrâm-ı zafer-yâver-i meydan-ı şecâ’at: şecaat meydanının zafer kazanan Behrâm’ı.

Behrâm-intikam: Behrâm gibi intikam alan.

behrem-zen-i hengame-i sad çün ü çera: Yüzlerce niçin, nasıl kargaşasını altüst eden.(Savaş meydanını altüst eden)

belâ-yı na-gehâni: Ansızın gelen bela.

bende-perver: Halkını koruyan.

bende-perver dâver: Halkını koruyan hükümdar.

berat-ı mansıb-ı sâhib-kırânî-i ‘âlem: Alemin hükümdarlık makamının beratı.

berk-i cehân: Çakan şimşek.

berk-i hürmen-suz-ı baht-ı can-ı a’dâ: Düşmanların canının bahtının harmanını yakan şimşek.

berk-sinan: Şimşek süngülü.

Bermekî-dâd u deheş: Bermekiler gibi âdil ve cömert olan.

Bermekî-menkabe: Bermekiler gibi menkabeleri yayılan.

Bermekî-mevhibe: Bermekiler gibi bağışlayıcı olan.

berr ü bahra sultân: Denize ve karaya sultan.

ber-taraf-sâz-ı sitem: Zulmü bertaraf eden.

beyaz-ı subh-ı sa'âdet: Mutluluk sabahının aydınlığı.

bezm-efrûz-ı Cem-meşreb: Meclisi aydınlatan Cem meşrepli.

bezm-gâh-ı devletün Behrâm-ı Cem-kadri: Devlet meclisinin Cem kudretli Behrâm gibi padişahı.

bezm-gâh-ı şevketin Cemşid-i hurşid-efseri: Haşmet meclisinin güneş taçlı Cemşid'i.

bihin-dâver-i sultân-ı cihân: Dünya sultanının seçkin veziri.

bihin-i güher-i bahr-i 'âlem-i tefrid: Teklik aleminin denizinin en iyi incisi.

bihin-i halef-i dūd-mân-ı rüşd ü sedâd: Doğruluk soyunun kendinden sonrakiler içinde en iyisi.

bisât-endâz-ı dîvân-hâne-i taht-ı Süleymânî: Süleymânlık tahtının salonunun döşeyicisi.

bisât-endâz-ı evreng-i Süleymânî: Süleymanlık tahtının döşeyicisi.

bisât-ı heft-iklimin çerağ-ı 'âlem-efrûzu: Yedi iklimin dünyayı aydınlatan mumu.

Bû Alî-dâniş: İbni Sina gibi bilgili.

Bu-Bekir Sıdk u 'Ömer-gayret ü Haydar-heyca: Ebubekir gibi doğru, Ömer gibi gayretli, Ali gibi kahraman.

burc-ı ikbâlün dirahşân kevkeb-i sa'dı: İkbâl burcunun parlak kutlu yıldızı.

burc-i sipihr-i devlet: Baht göğünün burcu.

bülend-ikbâl: Yüksek talihli.

bülend-mertebe: Yüksek mertebeli.

büzürg-ümmid: Umutları büyük olan.

câm-ı ikbâl be-kef şâhid-i devlet be-kenar: Talih kadehi avucunda, devletin güzeli kucağında.

câmi'-i 'ilm ü 'amel: İlim ve ameli şahsında birleştiren.

câmi'-i asalet ü câh: Makam ve asalet sahibi.

câmi'-i mecmu'-ı hüner: Bütün hünere sahip.

câmi-i zühd ü takva: Takva ve zühd sahibi.

can-ı cihân-ı devlet: Devlet dünyasının canı.

can-ı felek: Feleğin canı.

can-ı halk: Halkın canı.

Cem-rütbe: Cem rütbeli.

Cem-‘azamet: Cem gibi ulu.

Cem-‘azamet nâm-ver: Cem gibi ulu olmakla ünlü olan.

cemâl-i şâhid-i ikbâl ü mâh-ı burc-ı vefa: Vefa burcunun ayı ve baht güzelinin yüzü.

cemâl-i şâhid-i ikbâle hüsn ü an: Baht güzelinin yüzünün güzelliği.

cemâl-i kürsi-i dîvân ü zib-i sadr-ı serîr: Divan kürsüsünün güzelliği ve sadrazamlık makamının süsü.

cemâl-i mülk ü an u hüsn ü devlet fazl-ı Rabbanî: Memleketin ve bahtın güzelliği kendisine Tanrı'nın fazılı olan.

cemâl-i tâc-dâr: Taç sahibinin güzel yüzü.

Cem-bezm: Cem meclisli.

Cem-câh: Cem makamlı.

Cem-efser: Cem taçlı.

Cem-haşem: Cem maiyetli.

Cem-i Behrâm-siyer: Behrâm'ın özelliklerine sahip Cem.

Cem-i Cemşid-meniş: Cemşid huylu Cem.

Cem-i huceste-siyer: Uğurlu özelliklere sahip Cem.

Cem-i vâlâ-nijâd-ı devrân: Dünyanın yüksek soylu Cem'i.

Cem-i vâlâ-nijâd-ı encümen-pîrâ-yı devrân: Dünya meclisini süsleyen yüksek soylu Cem.

Cem-iktidar: Cem iktidarlı.

Cem-kevkebe: Cem ihtişamlı.

Cem-mertebe: Cem makamlı.

Cem-mesned: Cem makamlı.

Cem-meşreb: Cem yaradılışlı.

Cem-rütbet: Cem rütbeli.

Cem-şeref: Cem şerefli.

Cem-‘unvan: Cem unvanlı.

Cemşid-i felek-mertebe: Gökyüzü makamlı Cemşid.

Cemşid-i ferhunde-tâli’: Talihi kutlu Cemşid.

Cemşid-i hurşid-iştihâr: Güneş şöhretli Cemşid.

Cemşid-i kâmrân: İsteğine kavuşmuş Cemşid.

Cemşid-i kerem-pîşe: Cömert karakterli Cemşid.
Cemşid-i zeman: Zamanın Cemşid'i.
Cem-taht-ı yektâ: Eşsiz Cem tahtlı.
Cenâb-ı âsaf-ı devr-i zaman: Zamanın şerefli sadrazamı.
Cenâb-ı Destûr-ı Ekrem: Şerefli, cömert sadrazam.
Cenâb-ı hâfız-ı din: Dinin şerefli koruyucusu.
Cenâb-ı pâdişâh-ı heft-kişver: Yedi ülkenin şerefli padişahı.
Cenâb-ı sadr-ı a'zam: Şerefli sadrazam.
Cenâb-ı zıll-i Hudâ: Allahın şerefli gölgesi.
ceng-âver-i pür-dil vezir-i nâm-ver: Cesur ve şanlı vezir.
ceng-âver-i meydan-ı hun-ğuşte-i nusret: Kan bulaşmış zafer meydanının savaşçısı.
ceng-âver-i saf-Sam: Sam saflı yiğit.
ceng-âver-i yektâ: Eşsiz savaşçı.
cevan-merd pesendide-reviş: Cömert ve tarzı beğenilmiş olan.
cevher-i mu'in-i İslâm: İslâmın yardımcısı olan cevher.
ceyb-i keremi bahr-ı 'ata kân-ı sehâ: Cömertlik cebi, bağışlamanın denizi, cömertliğin madeni olan.
cihân dâver-i ferhunde-likâ: Kutlu yüzlü dünya hükümdarı.
cihân-kevkebe: Dünyanın ihtişamı.
cihân mülkine Süleymân: Dünya mülküne Süleymân olan.
cihân-ârâ: Dünyayı süsleyen.
cihân-ârâ-yı yek-tâ: Dünyayı süsleyen eşsiz kişi.
cihân-ı 'azamet: Dünyanın bütün büyüklüklerini taşıyan.
cihân-bân: Dünyanın bekçisi. (Hükümdar)
cihân-bân-ı 'Ali-savlet: Hz. Ali saldırıslı hükümdar.
cihân-bân-ı azimü'ş-şân: Şanı büyük hükümdar.
cihân-bân-ı felek-eyvan vezir-i a'zam u Ekrem: Gökyüzü sofasının bekçisi, büyük ve cömert sadrazamı.
cihân-bân-ı felek-mesned: Gökyüzü rütbeli hükümdar.
cihân-bân-ı himem: Yüksek iradeli hükümdar.
cihân-bân-ı humâ-zıll ü hümâyûn-ikbâl: Uğurlu bahtlı ve saadet gölgeli hükümdar.
cihân-bân-ı hümâ-sâye: Hüma gölgeli hükümdar.

cihân-bân-ı kader-kudret: Kader kudretli hükümdar.

cihân-bân-ı kavî-devlet: Bahtı güçlü hükümdarı.

cihân-bân-ı kerem-güster: Cömert hükümdar.

cihân-bân-ı mu'allâ-pâye: Yüksek rütbeli hükümdar.

cihân-bân-ı mu'azzam: Ulu hükümdar.

cihân-bân-ı yegâne: Tek, eşsiz hükümdar.

cihân-bân-ı zamâne: Zamanın hükümdarı.

cihân-cu hüsrev-i 'âdil: Dünyaya hakim, adil hükümdar.

cihân-dâr: Dünyayı tutan hükümdar.

cihân-dâr-ı kader-kevkebe: Kader ihtişâmlı dünyayı tutan hükümdar.

cihân-dâr-ı kavî-nusret: Güçlü üstünlüğüyle dünyayı tutan hükümdar.

cihân-dâr-ı mu'azzam: Dünyayı tutan ulu hükümdar.

cihân-dâr-ı zafer-yâr-ı Hudâ-yâver: Kendisine Allahın yardımcı olduğu muzaffer hükümdar.

cihân-dâr-ı zafer-yâr-ı hüner-güster: Hünerli, muzaffer, dünyayı tutan hükümdar.

cihân-dâver: Dünya hükümdarı.

cihân-dâver-i âdil: Dünyanın adaletli hükümdarı.

cihân-dâver-i 'âlem: Alemin hükümdarı.

cihân-dâver-i Cem-hayl ü Ferîdûn-mevkib: Ferîdûn alaylı ve Cem maiyetli hükümdar.

cihân-dâver-i din-perver: Dini koruyan dünya hükümdarı.

cihân-dâver-i ikbâl ü hüner: İkbâl ve hüner hükümdarı.

cihân-dâver-i vâlâ-mesned: Dünyanın yüksek rütbeli hükümdarı.

cihân-efrûz: Dünyayı aydınlatan.

cihân-endişe: Düşüncesi dünya kadar geniş.

cihân-endişe sadr: Düşüncesi dünya kadar geniş sadrazam.

cihân-gerd-i sebük-pay: Dünyayı dolaşan, ayağı çabuk.

cihân-gerd-i sebük-rev: Dünyayı hızlı dolaşan.

cihân-gerd-i zemîn-peymâ: Yeryüzünü ölçen dünyayı dolaşan.

cihân-gir: Büyük imparator.

cihângir-i 'Ömer-'adl: Hz. Ömer 'adâletli büyük imparator.

cihângir-i Hümâyûn-mertebe: Hümâyûn mertebeli büyük imparator.

cihângir-i hümâyûn-fer: Hümâyûn ışıklı büyük imparator.

cihân-gir-i kader-fermân: Kader buyruklu büyük imparator.

cihân-gir-i muzaffer: Zafer kazanmış büyük imparator.

cihângir-i mü'eyyed: Büyüklüğü doğrulanmış imparator.

cihân-gir-i rûzgâr: Zamanın büyük imparatoru.

cihân-gir-i zafer-râyet: Zafer sancaklı büyük imparatoru.

cihângir-i zafer-yâver: Zaferle arkadaş büyük imparator.

cihân-güşâ-yı dilîr: Dünyayı feth eden yiğit.

cihân-güşâ sadr: Dünyayı feth eden sadrazam.

cihân-güşâ-yı mu'azzam: Dünyayı feth eden ulu (Padişah, sadrazam).

cihân-güşâ-yı müeyyed-i himem: Yüksek iradesi doğrulanmış olan dünya fatihi.

cihân-ı adl ü kerem: Cömertlik ve adalet dünyası (Cömertliği ve adaleti şahsında birleştiren).

cihân-ı cûd u himmet: Çaba ve cömertlik dünyası.

cihân-ı fazl u edeb: Edeb ve erdem dünyası.

cihân-ı haşmete şâhenşeh-i sitâre-haşem: Görkem dünyasına yıldız maiyetli padişah.

cihân-ı mekremetün Hatem-i kerem-bahşı: Cömertlik dünyasının cömertlik bağışlayan Hatem'i.

cihân-ı mekrümet: Cömertlik dünyası.

cihân-ı mekrümetin bahr-ı gevher-endâzi: Cömertlik dünyasının cevher saçıcı denizi.

cihân-ı rüşd ü sedâd: Doğruluk ve yetkinlik dünyası.

cihân-ı şân u şevket: Şevket ve şân dünyası.

cihân-ı şevket ü şânın serîr-ârâ sheh-şâhî: Şevket ve şân dünyasının tahtını süsleyen şahlar şahı.

cihân-ı şevkete şâhenşeh-i felek-dihim: Şevket dünyasına gökyüzü taçlı padişah.

cihân-güşâ-yı 'adu-küş: Düşman öldüren dünya fatihi.

cihân-penâh-ı 'adâlet: Dünyanın adaletine sığındığı (Padişah).

cihân-pîrâ: Cihân süsleyici.

cihân-sâlâr-ı ali-fitrat kudsi-cibillet: Kutsi yaratılışlı, yüce karakterli padişah.

cihân-sâlâr-ı 'âli-şân: Şanı yüce padişah.

cihân-sâlâr-ı ceng-âver: Savaşçı dünya baş komutanı.

cihân-sitân bahâdır: Yiğit (cihânı zapteden) padişah.

cihân-sitân-ı kerem-pîşe: Cömertliği huy edinmiş dünyayı zapteden padişah.

cihânun hânı: Dünyanın padişahı.

cihânun secde-gâh-ı husrevân-ı tâc-dârı: Cihânın taç giyen padişahlarının secde yeri.

cihânver-i iklim-i hall ü akd-i enâm: İnsanların problemlerini çözmeye ikliminin hükümdarı.

cilve-gâhı ‘arş-ı Rahman: Allahın arşının tecelli yeri.

cilve-gâh-ı sadr-ı vâlâ-kadr-i sultânî: Yüksek değerli sultan sadrazamlığının tecelli yeri.

civân-merd-i cihân: Dünyanın cömerti.

civân-merd-i hizebr-efken: Arslan yıkan cömert.

civân-merd-i hüner: Hüner cömerti.

çapük-süvar-ı ‘arsa-i ikbâl ü devlet: Talih ve baht meydanının iyi at sürücüsü.

çapük-şehsüvâr-ı arsa-i devrân: Dünya meydanının iyi at süreni.

çarh-asitân: Eşiği gökler kadar yüce.

çarh-ı ihsân: İyilik feleği.

çehre-perdaz-ı arusan-ı suhân: Söz gelinlerinin çehresini süsleyen.

çelik-süvar-ı ‘arsa-i pehnâ-yı ‘âlem: Geniş dünya meydanının çelik süvarisi.

çemen-i ma’rifetün nahl-ı teri: İrfan bahçesinin taze fidanı.

çerâğ-ı çeşm-i devlet-bahş-ı bîdâr: Baht ve talih bağışlayan uyanık gözün mumu.

çerâğ-ı nur-ı yakîn: Bilgi aydınlığının mumu.

çerağ-ı dûde-i âdem: İnsanlık ocağının mumu.

çerağ-ı dûde-i ecdâd-ı ma’delet-bünyâd: Adalet binasını yapan ataların ocağının mumu.

çerh-ı celaletün meh ü hurşîd-i pertevi: Büyüklük dünyasının ay ve güneşinin ışığı.

çevgân-baz-ı devlet: Baht çevgânını oynayan.

çîre-dest-i Kahraman-efgen: Becerikliliğiyle Kahraman’ı deviren.

dâd-ferma: Adaletli iş yapan.

dâd-ger: İnsaflı.

dâd-ger-i ‘adl-semir: Adaletten ayrılmayan hükümdar.

dâd-ger-i ahkem ü a’del: Adaletiyle ve hükmüyle insaflı olan.

dâd-ger-i ferd ü yegâne: Benzeri olmayan insaflı adil kişi.

dâd-ger-i ferruh-fâl: Talihli, insaflı kişi.

dâd-güster: Adaleti yayan.

dâd-kâr: Adaletli.

dâd-penâh: Adaletin sığınağı.

dâd-penâh-ı ‘âlem: Alemin ‘adâletinin sığınağı.

dâd-penâh-ı fukara: Fakirlerin sığınağı.

dâd-perver: Adaleti koruyan.

dâğ-ı dil-i cevr ü sitem: Eziyet ve zulüm kalbinin yarası.

dânâ-yı rûşen-dil: Gönlü aydınlık bilgin.

dânende-i dekâyık-ı kânûn-ı saltanat: Saltanat kanunlarının inceliklerini bilen.

dânişver: Alim, bilgin.

dânişver-i ‘âlem: Alemin bilgini.

dânişver-i ekmel: Mükemmel bilgin.

Dârâb-kerder: Şerefli.

Dârâ-der, sipihr-visak: Dârâ kapılı, sözünde gökyüzü kadar sağlam duran.

Dârâ-dirâyet: Dârâ gibi dirayetli olan.

Dârâ-gulam: Dârâ köleli.

Dârâ-haşem: Dârâ maiyetli.

Dârâ-haşmet: Dârâ görkemli.

Dârâ-nihâd: Dârâ yarâdıılışlı.

Dârâ-serîr: Dârâ taçlı.

Dârâ-sipâh: Ordusu Dârâ’nın ordusu gibi olan.

dârâ-yı Cem-vakâr: Cem vakarlı hükümdar.

Dârâ-yı devr-i rûzgâr: Zamanın Dârâ’sı.

dârâ-yı İskender-himem: İskender iradeli hükümdar.

dârâ-yı İskender-zafer: İskender zaferli hükümdar.

dârâ-yı Karun-ihţisab: Karun’a hesap soran hükümdar.

dârâ-yı kerem-pîşe: Cömertliği huy edinmiş hükümdar.

Dârâ-yı rûzgâr: zamanın Dârâ’sı.

Darende-i merasim-i şer’-i Peyamberi: Peygamberin getirdiği dinin kurallarını koruyan.

dâver: Hükümdar.

dâver-dârâ: İnsafli hükümdar.

dâver-dâr-ı haşem: Maiyet sâhibi hükümdar.
dâver-i ‘ali-‘alem: Yüce sancaklı hükümdar.
dâver-i ‘ali-mikdar: Yüce değerli hükümdar.
dâver-i ‘izzet-me’ab: Yüceliğin sığındığı hükümdar.
dâver-i âdil: Adaletli hükümdar.
dâver-i ‘alem-efrâz-ı mülk-i dâniş ü dâd: Adalet ve bilgi mülkünün sancağını yükselten hükümdar.
dâver-i Âsaf-sîret: Asaf karakterli vezir.
dâver-i bahşende: Bağışlayıcı hükümdar.
dâver-i bi-istihkâk: Hak ederek hükümdar olan.
dâver-i bülend-ahter: Yüksek yıldızlı (talihli) hükümdar.
dâver-i bülend-makam: Yüksek makamlı hükümdar.
dâver-i Cem-iktidar: Cem iktidarlı hükümdar.
dâver-i Cem şevket ü şân: Cem şevketli ve şânlı hükümdar.
dâver-i Cem-kadr: Cem değerli hükümdar.
dâver-i Cemşid-likâ: Cemşid yüzlü hükümdar.
dâver-i dânâ: Bilgin hükümdar.
dâver-i dânâ-dil ü pâkîze-amel: Gönlü ve işi temiz bilgin hükümdar.
dâver-i Dârâ: Hükümdar.
dâver-i Dârâ-haşem: Dârâ maiyetli padişah.
dâver-i Dârâ-haşmet: Dârâ haşmetli padişah.
dâver-i Dârâ-reviş: Dârâ gidişli padişah.
dâver-i Dârâ-sipâh: Dârâ ordulu hükümdar.
dâver-i Dârâ-şevket: Dârâ şevketli hükümdar.
dâver-i devlet-me’ab-ı rûzgâr: Zamanın bahtının kendisine sığındığı hükümdar.
dâver-i devrân: Zamanın hükümdarı.
dâver-i devr-i zeman: Zamanın hükümdarı.
dâver-i din ü devlet: Din ve devletin hükümdarı.
dâver-i ekber: En büyük hükümdar.
dâver-i encüm-hadem: Yıldız hizmetkarlı hükümdar.
dâver-i Faruk-nazir: Hz. Ömer gibi adil hükümdar.
dâver-i ferhunde-ra-yı kâmrân: Kutlu fikirli muradına ermiş hükümdar.

dâver-i ferhunde-siyer: Uğurlu vasıflara sahip hükümdar.
dâver-i huceste-eser: Uğurlu eserler sahibi hükümdar.
dâver-i huceste-nihâd: Yaradılışı uğurlu hükümdar.
dâver-i hurşîd-fer: Güneş gibi aydınlık veren hükümdar.
dâver-i hurşîd-mâhal: Güneş makamlı hükümdar.
dâver-i hüdâvend: Padişah.
dâver-i hüner-perver: Hünerli padişah.
dâver-i kâmil: Olgun padişah.
dâver-i kişver-i din: Din ülkesinin padişahı.
dâver-i kişversitân: Ülkeler alan padişah.
dâver-i melek-şiyem: Melek huylu padişah.
dâver-i memleket-ara-yı pesendide-şiyem: Huyları beğenilmiş, memleketi süsleyen hükümdar.
dâver-i mülk-i cihân: Dünya mülkünün padişahı.
dâver-i mülk-i İslâm: İslâm mülkünün padişahı.
dâver-i pâk i'tikad: Temiz inançlı hükümdar.
dâver-i pâkîze-şu'un: Temiz işli hükümdar.
dâver-i pâkîze-zamir: Temiz gönüllü padişah.
dâver-i pâk-şiyem: Temiz huylu padişah.
dâver-i pür-şevket ü pür-ihtişâm: İhtişâmlı ve şevketli padişah.
dâver-i sâhib-dil ü din-perver: Dini koruyan ve gönül sâhibi padişah.
dâver-i sâhib-kemâl: Kemâl sahibi padişah.
dâver-i ser-leşker-i giti-sitan: Cihanı zapteden ordunun başkomutanı.
dâver-i tığ ü kalem: Kalem ve kılıç hükümdarı.
dâver-i vâlâ-güher: Yüce cevherli hükümdar.
dâver-i vâlâ-mekân: Yüce mekânlı hükümdar.
dâver-i yegâne-i devr-i zeman: Zamanın eşsiz hükümdarı.
dâver-i Yusuf-şiyem: Yusuf huylu hükümdar.
dâver-i zaman: Zamanın hükümdarı.
dâver-i zamâne: Zamanın hükümdarı.
dâver-i zi-şân: Şanlı hükümdar.
dehrün müsellemi: Dünyanın herkes tarafından kabul edilmiş.

dekayık-senc-i ma'na: Anlamaların ince manalarını ölçen, nükteli sözden anlayan.

dem-i evvel bahar u mevsim-i nev-ruz-ı sultâni: (Dönemi) İlbahar ve nevruz mevsimi olan.

derhor-ı sadr-ı mu'allâ: Yüce sadrazamlık makamına layık olan.

derhor-ı sadr-ı mu'allâ vü sezâ-yı hatem: Mühre ve yüce sadrazamlığa layık olan.

dürretü't-tâc-ı mehadim-i kirâm-ı 'âlem: Dünyanın saygın kişilerinin çocuklarının tacının incisi.

derun-ı hasma gam-ı merg-i nâgehân: Düşmanın kalbine ansız ölüm korkusu (olan).

deryâ-dil: Gönlü büyük.

deryâ-şükûh: Deniz gibi görkemli.

deryâ-yı firâvân-sadef-i dâniş ü idrâk: Anlama ve bilgi sedeflerinin denizi.

deryâ-yı huruşân-ı mürüvvet: İyiliğin coşan denizi.

dest-gîr: Yardım eden.

dest-gîr-i 'azamet: Büyüklükle yardım eden.

dest-gîr-i din ü devlet: Devletin ve dinin yardımcısı.

dest-gîr-i fakara: Fakirlerin yardımcısı.

dest-gîr-i gam-zedegân-ı şeb-i melâl: Hüzün gecesi gamlılarına yardım eden.

destûr: Sadrazam.

destûr-ı şâh-ı Cem haşem-dâd-ı a'lâm: Adalet bayraklı, Cem maiyetli hükümdarın veziri.

destûr-ı 'âli-menzilet: Yüksek makamlı vezir.

destûr-ı Cem-haşmet: Cem görkemli vezir.

destûr-ı Cem-şevket: Cem haşmetli vezir.

destûr-ı İskender-meniş: İskender tabiatlı vezir.

destûr-ı magâzî-pîşe: Gazaları adet edinmiş olan vezir.

destûr-ı mükerrerem: Saygıdeğer vezir.

destûr-ı şehen şâh-ı zemîn: Yeryüzünün padişahının veziri.

destûr-ı Tehemten-dil: Tehemten gönüllü vezir.(Cesur sadrazam)

devlet-i cihân-bâni: Hükümdarlığın bahtı.

devlet-i feth ü nusret: Zafer ve fetih talihi.

devlet-mend 'âlim: Bahtlı bilgin.

dıraşende-i meh: Ayın parlaklığı.

dide-i bîdâr-ı hıfzı pâs-dâr-ı memleket: Memleket muhâfızının uyanık gözü.

dihim-gâh-ı ‘âlemün sultân-ı Cem-şânı: Dünya hükümdarlığının Cem şanlı sultanı.

dihim-pîrây-ı ‘adâlet: Adalet tacını süsleyen.

dil-âver: Yiğit, yürekli.

dil-âver-i ‘âlem: Dünyanın yüreklisi, yiğidi.

dil-i rûşen: Aydınlık gönül.

dilîr: Yiğit

dilîr-i div-şiken: Dev kıran yiğit.

dilîr-i Kahraman-kevkeb: Kahraman yıldızlı yiğit.

dilîr-i ma’reke-ârâ: Savaş meydanını süsleyen yiğit.

dilîr-i ma’reke-ârâ-yı rezm-gâh-ı cihad: Cihad meydanını süsleyen yiğit.

dilîr-i ma’reke-i arsa-i Nerîmânî: Nerîmânlık meydan savaşının yiğidi.

dilîr-i ma’reke-perdaz-ı Kahraman-savlet: Kahraman saldırıslı savaş meydanını coşturan yiğit.

dilîr-i ma’reke-perdaz-ı saff-derî: Düşman saflarını dağıtan yiğit.

dilîr-i meh-rikâb: Ay üzengili yiğit.

dilîr-i nâm-ver: Namlı yiğit.

dilîr-i nâm-ver-i kişver-güşâ-yı rûzgâr: Zamanın cihângir namlı yiğidi.

dilîr-i pâk-güher: Temiz cevherli yiğit.

dilîr-i saff-şiken: Saf kıran yiğit.

dilîr-i şir-savlet: Arslan hamleli yiğit.

dilîr-i şir-sıfat: Arslan sıfatlı yiğit.

din-penâh: Dini koruyan.

din-perver: Dindar.

direfş-efrâz-ı mülk-i kâmkârî: Mutluluk ülkesinin sancak yükselten.

dîvân-ı i’tibar-ı şehün sadr-ı ekberi: Padişahın itibarlı divanının büyük sadrazamı.

dûdmân-ı ma’delet: Adalet ocağı.

dür-i yektâ-yı yem-i ‘irfan: İrfan denizinin eşsiz incisi

dürre-i iclâl-sadef: Saygın sadefli büyük inci tanesi.

dürre-i yektâ-yı kulzüm-i ‘azamet: Büyüklük denizinin eşsiz incisi.

dürr-i ‘aziz-vücûd-ı sadefçe-i icad: Yaratılış sadefinin aziz vücûdunun incisi.

dürr-i pâk: Temiz inci.

dürr-i bahr-i saltanat: Saltanat denizinin incisi.
dürr-i burc-ı şeref: Şeref burcunun incisi.
dürr-i çarh-ı zafer: Zafer dünyasının incisi.
dürr-i deryâ-yı ‘ata: Bağışlama denizinin incisi.
dürr-i deryâ-yı kerem: Cömertlik denizinin incisi.
dürri-i evc-i iclâl: Büyüklük zirvesinin incisi.
dürr-i girân-kadr: Güç ve itibar sâhibinin incisi.
dürr-i girân-kadr-ı tâc-ı târek-i dâd: Adalet tacının tepesinin değerli incisi.
dürr-i hümâyûn-sadef-i kulzüm-i devlet: Baht denizinin kutlu sadefinin incisi.
dürr-i semin: Kıymetli inci.
dürr-i yektâ: Benzersiz inci.
dürr-i yemm-i sultânî: Sultanlık denizinin incisi.
düstûr-ı Aristo-akl u İskender-salabet: İskender kuvvetli ve Aristo akıllı vezir.
düstûr-ı ‘azimü’ş-şân: Yüce şanlı vezir.
düstûr-ı Cem-mâhall: Cem makamlı vezir.
düstûr-ı cihân-bân: Dünyanın koruyucusu olan vezir.
düstûr-ı ehl-i ilm ü sâhib-dil: Cesur ve bilgin vezir.
düstûr-ı haşmet-ârâ: Görkemi süsleyen vezir.
düstûr-ı hredmend: Akıllı vezir-i azam.
düstûr-ı kâmkâr: Mutlu vezir.
düstûr-ı kerem-pîşe: Cömert huylu vezir.
düstûr-ı memâlik-pîrâ: Ülkeleri süsleyen vezir.
düstûr-ı mu’allâ: Yüce vezir.
düstûr-ı mu’azzam: Büyük vezir.
düstûr-ı mübarek-pey ü ferhunde-likâ: Yüzü uğurlu ve mübarek vezir.
düstûr-ı mükerrerem: Saygıdeğer vezir.
düstûr-ı pesendide-hısal: Huyları beğenilen vezir.
düstûr-ı pesendide-fi’al: İşleri beğenilmiş olan vezir.
düstûr-ı sâhib-cûd u in’âm: İyilik ve cömertlik sahibi vezir.
düstûr-ı utarid-menşur: Utarid fermanlı vezir
düstûr-ı vâlâ: Yüce vezir.
düstûr-ı veli-isti’dâd: Veli yetenekli vezir.

düstûr-ı zi-şân-ı mufahham: Saygıdeğer şanlı vezir.

düşmen-şiken: Düşman kıran.

Eben ‘an cedd şeh-i ‘âlî-sened: Soyu soppu asil olan padişah.

Eben ‘an-ced şeh-i işküfte devlet: Atalarından dedelerinden bahtı açık padişah.

ebr-i güher-paş-ı himem: İrade cevheri saçan bulut.

ebr-i nîsân: Nisan bulutu.

ebr-i nîsân-ı kerem: Cömertlik nisanının bulutu.

ebr-i semavat-ı kerem: Cömertlik göklerinin bulutu.

Ebu ‘Ali-i ‘Ali-şir rütbe: Ali Şir Nevai makamlı Ebu Ali Sina.

ebu’l-feth-i cihân: Cihân fatihlerinin babası.

Ebubekr-i’tikad: Ebubekir inanıslı.

Ebü’l-feth: Fatihlerin babası.

edeb-âmûz-ı kirâm: Şerefliilerin edeb öğreteni.

edib-i ‘ilm-i tedbîr ü hukûmet: Hükümet ve yönetim ilminin düzenleyicisi.

efdal-i emsal-i müşîr-i efham: Şeref sahibi benzer müşîrlerin en erdemlisi.

Eflâtûn-reşad: Eflâtûn gibi akıllı.

Efresiyab-ı na’re-zen: Nara atan Efresiyab.

Efridun-şevket: Feridun heybetli.

efruhte-i kandil-i şeb-ârâ: Geceyi süsleyen kandilin ışığı.

efser-ârâ-yı cihân-bânî: Hükümdarlık tacını süsleyen.

efser-dih ü kişver-sitân: Taç veren ve memleket alan.

efser-i Dârâya malik İskender: Dârâ’nın tacına sahip İskender.

efser-rübâ-yı husrevân: Hükümdarların tacını kapan.

ehl-i dil: Gönül adamı.

ehl-i dil ü dâniş: İlim ve irfan sahibi.

ehl-i dil ü ferhunde-dem: Zamanı kutlu gönül adamı.

ehl-i dilün ‘avn ü yâveri: Gönül adamlarının yardımcısı.

ehl-i tab’: İyi huy sâhibi.

ehl-nevaz : İnsanların gönlünü okşayan.

emin-i devlet ü din: Devletin ve dinin güvendiği.

emin-i maslahat-ı bende-gan-ı Rabb-i ‘ibad: Tanrının kullarının işlerinin kendisine emanet edildiği kişi.

emin-i mühr-i sadaret: Saderet mührünün emanetçisi.
emin-i mülk ü milel: Memleketin ve milletin güvenilir kişisi.
emir-i meclis-i 'izzet: Yücelik meclisinin yöneticisi.
emirü'l-müminîn: Müminlerin yöneticisi.
emirü'l-ümara-i zi-şân: Yöneticilerin şanlı yöneticisi.
emvâc-ı deryâ-yı güher-bâr: Cevher dağıtan denizin dalgası.
encümen-efrûz-ı harim-i devlet: Devletin meclisini aydınlatan.
enva'-ı mekârimle kerem-güster-i 'âlem: Cömertliklerin çeşitleriyle aleme cömertlik yayan.
Erdşîr-i pür-fitnat: Çok zeki Erdşîr.
Erdşîr-i şîr-efken: Arslan yıkıcı Erdşîr.
esas-ı din ü düvel: Devletlerin ve dinin temeli.
eshiya-yı vüzerâ: Vezirlerin en cömerti.
eşî'a-i pertab-ı nur-ı kevkeb: Yıldızları aydınlatan.
evc-i kadr u 'tibar: İtibar ve kudretin en yüksek noktası.
fahr-ı insân u melek: Meleklerin ve insanların övüncü.
fahr-ı şü'ara: Şairlerin övüncü.
fahr-i kirâm: Soyluların övüncü.
fârisü'l-hayl-i cihân: Dünya atının binicisi.
faris-i hayl-i güzîn: Seçkinler topluluğunun kahramanı.
Faruk-himem: Hz. Ömer iradeli.
fasl-ı bahar-ı hurrem: Sevinç baharının mevsimi.
fatih-i kişver: Ülke fatihi.
fâzıl-ı 'âlî-sened: Soyu yüce erdemli kişi.
fâzıl-ı 'ukde-güşâ: Problemleri çözen erdemli kişi.
fâzıl-ı nadire-güster: Eşi az bulunur güzel işler yapan erdemli kişi.
fehîm: Çok anlayışlı.
fehîm-dânî-i her fen: Her ilimden anlayan.
Felâtûn-ferheng: Felâtûn gibi kültürlü.
Felâtûn-ı hikem-senc ü Aristo-yı reşid: Filozof Eflatun ve yetkin Aristo gibi olan.
Felâtûn-tedbîr: Felatun tedbirli.
Felâtûn-ı zaman: Zamanın Felâtûn'u.

felek-haşmet: Felek görkemli.

felek-i dânişe mihr-i Enver: Bilgi gökyüzüne parlak güneş.

felek-kevkebe: Gökyüzü gibi ihtişamlı.

felek-mertebe: Gökyüzü rütbeli.

felek-mesned: Gökyüzü makamlı.

felek-rütbe: Gökyüzü rütbeli.

felek-sâye: Gökyüzü gölgeli.

felek-şükûh: Gökyüzü gibi görkemli.

felek-taht: Gökyüzü tahtlı.

fenn-i sanide ‘akl-ı evvel: ikinci ilimde akıllı olan.

ferah-dih-i kalb-i cihâniyan: İnsanların kalbine mutluluk veren.

ferhunde Yusuf-i ‘alem-efrâz-ı ‘izz ü câh: Değer ve makamın bayrak yükselten kutlu Yusuf’u.

ferhunde-dem: Zamanı kutlu olan.

ferhunde-likâ: Yüzü uğurlu.

ferhunde-şiyem: Uğurlu huylara sâhib.

ferid-i âsaf-ı zi-şân: Şanlı üstün vezir.

Ferîdûn-ihtişâm: Ferîdûn ihtişamlı.

Ferîdûn-meniş: Ferîdûn huylu.

ferište-nihâd: Melek tabiatlı.

fermânber-i şer’-i mutahhar: Temiz şeriatin emrini yerine getiren.

fermân-dih-i ‘âlem: Dünyaya hükmü geçen.

fermân-dih-i küll: Herkese hükmü geçen.

fermân-dih-i zi-şân-ı felek: Feleğin hükmü geçen şanlı hükümdarı.

fermân-revâ-yı kâm-rân: Muradına ermiş buyruğu kabul edilen padişah.

fermân-revâ-yı nâm-dâr: Buyruğu kabul edilen ünlü padişah.

fermân-revâ-yı râtibe-bahşâ-yı ins ü cân: Herkesin maaşını bağışlayan hükmü geçen padişah.

fermân-revâ-yı şeyh ü şab: Gençlerin ve yaşlıların padişahı.

ferzâne Âsaf-ı hikem-enduz-ı ins ü cân: İnsin ve cinnin hikmetlerine sahip bilgili vezir.

ferzâne eşheb-ran-ı merdî: Yiğitlik atının bilgili sürücüsü.

feylesof-ı vüzerâ: Vezirlerin filozofu.
feylesuf-ı 'âlem: Alemin filozofu.
feyyaz-ı kerem: Bolluğu cömertçe dağıtan.
feyz-bahş: Feyz bağışlayan.
feyz-ber-feyz sehab-ı kerem-i Subhânî: Allahın feyz ve bereket dolu cömertlik bulutu.
feyz-i hatemiyü'l-kef: Hatem ellinin bereketi.
feyz-i kadem-i yâver-i 'âlem: Alemin yardımcısının ayağının bereketi.
feza'il-perver: Faziletli.
firişte-huy: Melek huylu
fitil-i şem'-i zer-endud-ı neyyir-i a'zam: Güneşin altın yaldızlı mumunun fitili.
fitne-bend-i memâlik-güşâ: Fitneleri bağlayıp ülkeleri fetheden.
fürûğ-ı bâsıra-ı rûzgâr-ı dâniş ü dîd: Bilgi ve görgü zamanının gözünün ışığı.
fürûğ-ı kevkeb-i ikbâl-i 'âlem: Alemin bahtının yıldızının ışığı.
fürûğ-ı âftâb-ı re'y-i alem-gir: Düşüncesi alemi kuşatan güneşinin ışığı.
fürûzân şeb-çerâğ-ı dûd-mân-ı 'âlem ü âdem: İnsan ve Adem soyunun gecesini aydınlatan yakut.
fürûzân-ı güher: Cevherin parlaklığı.
galat-tıraş-ı sitem: Zulmün yanlısını gideren.
gâzi dilâver: Yiğit gazi.
gâzi-i eshab-ı cihad: Cihadın sahiplerinin gazisi.
gâzi-i kafir-küş: Kafirleri öldüren gazi.
gâzi-i selâtin-i cihân: Dünya sultanlarının gazisi.
gâzi-i zafer yâver: Muzaffer gazi.
genc-i güher: Mücevher hazinesi.
genc-i nihân: Gizli hazine.
gencîne-i pinhân: Gizli hazine.
gerden-efrâz-ı hüner-menkabet-i a'yan: Ayanın hüner menkıbeleriyle seçkin olanı.
gerden-firaz-ı tâc-veran-ı huçeste-fal: Falı uğurlu padişahların seçkini.
gerden-keşân-ı ser-be-bâlâ: Baş en yüce olan.
gerd-i harem-i devleti iksir-i sa'âdet: Devletinin hareminin tozu mutluluk iksiri olan.
gerdûn-ı rif'at: Yüceliğin göğü.
gerdûn-semend: Felek atlı.

gevher: Mücevher.

gevher-i nâ-yâb-ı bi-endâz ü bî-hemtâ: Eşi benzeri bulunmayan kıymetli mücevher.

gevher-i ‘ilm ü hilm ü bahşış-i bi-minnetün kanı: İlim, yumuşaklık ve minnetsiz bağışlama cevherinin madeni.

gevher dürrütü’t-tâc-ı ser-i şâh-ı cihân-dârî: Cihan hükümdarlığı tacının incisi.

gevher-feşân-ı bezm-geh-i bezl ü itminân: Bol bağışlama ve güvenme meclisinin mücevher saçıcısı.

gevher-i bî-bedel-i sami’a-i gûş-ı kabûl: Kabul kulağının duyduğu paha biçilmez cevher.

gevher-i bihar-ı himem: İrade (gayret) denizlerinin cevheri.

gevher-i deryâ-yı ‘adl: Adalet denizinin cevheri.

gevher-i kân-ı ‘adâlet: Adalet ocağının cevheri.

gevher-i kân-ı alem-i imkan: İmkan aleminin maden ocağının cevheri.

gevher-i kân-ı himem: Gayret, irade maden ocağının cevheri.

gevher-i yektâ-yı ma’den-i ibda’: Yaratma madeninin eşsiz cevheri.

gevher-i zinet-feza-yı tâc u serîr: Taç ve tahtın süsünü arttıran mücevher.

girân-temkin: Ağırbaşlı.

giriş-güşâ-yı rivayat-ı turra-ı tecvid: Tecvidin rivayetlerinin problemlerini çözen.

Giv-i Sührâb iştiâr: Sührab şöhretli Giv.

gurre-i mâh-ı şeb-efrûz-ı cihân-bâni: Hükümdarlık gecesini aydınlatan parlak ay.

gurre-i baht-ı eyyam: Günlerin bahtının parlaklığı.

gurre-i îd-i meserret: Sevinç bayramının parlaklığı.

güher-efrûz-ı kerem: Cömertlik cevherini parlatan.

güher-i Ferruh-fal: Falı uğurlu mücevher.

güher-i kân-ı edeb: Edeb maden ocağının mücevheri.

güher-i kân-ı kün fekân: Oluş ve yıkılış madeninin mücevheri.

güher-pîrâ-yı fahr-ı silk-i evlad: Çocuklar dizisinin övücünün cevherini süsleyen.

güher-senc-i kerem: Cömertliğin mücevherini ölçen.

güher-senc-i sühân: Söz mücevherini tartan.

gül-bün-i bustân-ı cûd u kerem: Cömertlik bahçesinin gül fidanı.

gül-i bâğ-bân-ı ma’nâ: Mana bahçıvanının gülü.

gül-i bâğ-ı vezâret: Vezirlik bahçesinin gülü.

gül-i bahâr-ı ümmid: Umut baharının gülü.

gül-i gül-bün-i nev-haşte-i bâğ-ı himem: gayret bahçesinin yeni bitmiş gülü.

gül-i gül-zâr-ı ‘adl: Adalet gül bahçesinin gülü.

gül-i gül-zâr-ı saltanat: Saltanat gül bahçesinin gülü.

gül-i hadîka-i ikbâl: İkbâl bahçesinin gülü.

gül-i nev-âmâde-i gülsitân-ı devlet: Devlet gül bahçesinin yeni yetme gülü.

gül-i nev-hîz-i gül-şen-i terkim: Yazı gül bahçesinin yeni yetme gülü.

gül-ruhsar-ı gülistan-ı hüner: Hüner gülbahçesinin gül yüzlüsü.

gülşen-i mekremetün taze gül-i hândânı: Cömertlik gülbahçesinin taze açmış gülü.

güm-nâm-sâz-ı debdebe-i rezm-i Sencerî: Sencerin savaşıma debdebesinin şöhretini unutturan.

Güstem-i devrân: Zamanın Güstem’i.

güşâde-baht: Bahtı açık.

güşâde-baht u kavî-tâli’ ü bülend-ikbâl: Bahtı açık, talihi güçlü, ikbali yüce.

güşâde-ruy, nazik-dil, huçeste-zat, ferruh-dem: Güler yüzlü, hassas kalpli, uğurlu kişi, zamanı kutlu.

güzer-bend-i Peşeng: Peşeng’in yolunu kesen.

güzîde dâver-i dîvân-ı adl-i Farûkî: Hz. Ömer’in adalet divanının seçkin padişahı.

güzîde halef-i âdem: İnsanların seçkin halefi.

güzîde halef-i dûde-i ‘izzet: Yücelik soyunun seçkin halefi.

güzîde halef-i dûde-i ‘Osmânî: Osmanlı soyunun seçkin halefi.

güzîde halef-i silsile-i devlet: Devlet zincirinin seçkin halefi.

güzîde merdum-i kâmil: Olgun ve seçkin insan.

güzîde-halef: Seçkin halef.

güzîde-i âdem: İnsanların seçilmişî.

güzîde-i devrân: Zamanın seçkini.

güzîde-i emcâd: Şeref sahibi olanların seçilmişî.

güzîde-i hem-nâm-ı Ahmed-i Muhtar: Hz. Muhammed’in seçkin adaşı.

güzîde-i vüzerâ: Vezirlerin seçkini.

güzin-i küremâ zübde-i erbâb-ı himem: Gayret erbâbının ve cömertlerin seçkini.

hâce-i mün’im: Cömert efendi.

hâdî-i râh-ı sa’âdet: Mutluluk yolunu gösteren.

hâfız-ı devlet: Devletin koruyucusu.

hâfız-ı din: Dinin koruyucusu.

hâfız-ı hısn-ı Budin-i pîrâye-bahş-ı mülk ü din: Budin kalesinin muhafızı, ülke ve dine güzellik bağışlayan.

hâkân-ı ‘âdil: Adil padişah.

hâkân-ı ‘âli-menzilet: Yüksek makamlı padişah.

hâkân-ı ‘arş-mertebe: Arş mertebeli padişah.

hâkân-ı ‘âli-rütbe: Yüksek rütbeli padişah.

hâkân-ı âlişân-ı devrân: Zamanın şânı yüce padişahı.

hâkân-ı bülend-ahter-i ‘âlem: Dünyanın yüksek yıldızlı padişahı.

hâkân-ı bülend-efser: Yüksek tâçlı padişah.

hâkân-ı Cem-şevket: Cem şevketli padişah.

hâkân-ı Cem-vekâr: Cem gibi ağırbaşlı padişah.

hâkân-ı ceng-âver: Savaşçı padişah.

hâkân-ı cihân: Dünya padişahı.

hâkân-ı cihângir: Büyük hükümdar.

hâkân-ı haydar-menkabet: Hz. Ali menkıbeli hükümdar.

hâkân-ı hümâyûn-fer: Mübarek padişah.

hâkân-ı İskender-zafer: İskender gibi zafer kazanan padişah.

hâkân-ı Kısra-ma’delet: Nuşirevan adaletli padişah.

hâkân-ı mu’azzam: Ulu padişah.

hâkân-ı muzaffer: Zafer kazanan padişah.

hâkân-ı Osmânî-neseb: Osmanlı soyundan padişah.

hâkân-ı Rum: Anadolu’nun padişahı.

hâkân-ı suhandan: Şair hükümdar.

hâkim-i ‘âdil: Adil hükümdar.

hâkim-i be-istiklal: Özgür hükümdar.

hâkim-i dâna-dil-i mâhruse-i devlet: Osmanlı devletinin gönlü aydınlık hükümdarı.

hâkim-i pâdişehân: Padişahların padişahı.

hâkim-i zü-funûn-ı kâr-dânî: İşbilici, bilgi sahibi hükümdar.

hâkimü’ş-şer’-i mü’eyyed : Doğrulanmış şeriat hükümdarı.

halef-i akl-ı mücerred: Mücerret aklın halefi.

halef-i dûde-i âdem: İnsanların soyunun halefi.

halef-i eşref-i beni-adem: Adem oğullarının en soylusunun halefi.

halef-i silsile-i taht-nişînân: Hükümdarlar zincirinin halefi.

halefü’-sıdk-ı müşîrân-ı Aristo-tedbîr: Aristo tedbirli, doğru vezirlerin halefi.

hâl-i ‘izar-ı ikbâl: Baht yanağının beni.

hâl-i vech-i ‘azamet: Büyüklük yüzünün beni.

halkun melaz u melce-i kehf-i mukarreri: Halkın sığınağı (zülümde kaçan yedi uyurların sığındığı mağara gibi halkı zulümden koruyan).

hâmî-i devlet: Devletin hamisi, koruyucusu.

hâmî-i din-alem-efrâz-ı cihân-ara: Cihâm süsleyen din bayrağını yükselten koruyucu.

hâmî-i din-i mübin: Ap açık dinin koruyucusu.

hâmî-i ümmet: Ümmeti gözeten, kollayan.

hamle-güster-i leşger-şiken: Düşman askerini kıran hamleleri yapan.

hamletü’l-mülk-i fütüvvet: Cömertlik ülkesinin kahramanı.

hân Ahmed-i âdil: Adaletli Ahmed Hân.

hâne-zad-ı fütüvvet: Yiğitlik hanedanından gelen.

hân-ı âfitâb-‘alem: Güneş bayraklaı hükümdar.

hân-ı felek -‘unvan: Gökyüzü ünvanlı hükümdar.

hân-ı kâmyâb: İsteğine kavuşmuş, mutlu hükümdar.

hân-ı Kisra-ma’delet: Kisra adaletli hükümdar.

hân-ı kudsi-menkıbet: Kutsal vasıflara sahip hükümdar.

hân-ı mürüvvet-iktisâb: İnsalık sever hükümdar.

hân-ı pesendîde-hısâl: Huyları beğenilen hükümdar.

hân-ı pür-haşem güruh-ı kudsiyan: Melekler topluluğunun hükümdarı.

hân-ı sitâre-kevkebe: Talihli hükümdar, uğurlu hükümdar.

hân-ı Süleymân-i’tibâr: Süleymân itibarlı hükümdar.

hân-ı Süleymân-ihtişâm: Süleymân ihtişamlı hükümdar.

hân-sâlâr-ı devrân: Dünyanın baş hükümdarı.

harâc-gîr-i Kubad: Kubad’dan haraç alan.

harîdâr-ı hüner: Hüneri satın alan, hünerin değerini bilen..

hariku’l-‘âde nüvâziş-gerî-i tali’-i sa’d: Mutluluk talihinin olağanüstü okşayıcısı.
Bahtlı.

hâris-i devlet: Devletin bekçisi.

hâris-i dünyâ vü dîn: Dinin ve dünyanın bekçisi.

hâris-i ma'mûre-i iklim-i 'adâlet: Bayındır adalet ikliminin bekçisi.

hâris-i memleket: Memleketin bekçisi.

hâris-i saltanat-ı memleket-i heft-iklim: Yedi iklimli ülke saltanatının bekçisi.

hâris-i şeriat-ı küll: Hükümü herkes için geçerli olan şeriatın bekçisi.

hâris-i taht-ı Süleymân: Hz. Süleyman'ın tahtının bekçisi.

hasebde İbn-i Ziyad: Asalette Ziyadın oğlu gibi olan.

hâsıl-ı devrân-ı felek: Feleğin dönüşünün ürünü.

hâsıl-ı devr-i felek-i sultânî: Padişahlık göğünün dönüşünün ürünü.

hasım-ı 'ırk-ı fiten: Fitne ırkının düşmanı.

hasib-i pâk-neseb: Temiz soyun değerlisi.

hasm-şiken: Düşman kıran.

Hatem-i câh-ı Cemşid: Cemşid makamının Hatemi, cömerdi.

Hatem-i Davud-dihîş ya'ni melaz-ı hass u 'am: Davud gibi bağışlayan cömert kişi yani herkesin sığınacağı yer.

Hatem-i devrân: Zamanın cömert kişisi (Hatem).

Hatem-i emn ü aman, vefk-ı bazu-yı zaman: Huzur ve güven mühürü, zamanın pazusunun muskası.

Hatem-i padişeh-i mülk-i cihân erzani: Dünya mülkünün Hatem'i.

Hatem-i sani: İkinci Hatem, çok cömert.

Hatem-mekremet: Cömertlik Hatem'i.

Hatem-meniş: Hatem huylu.

Hatem-seha-yı rûzgâr: Zamanın cömertlikte Hatem'i.

hat-güzarende-i iklim-i hüner-fermayi: İlim ve hüner ülkesinde buyruğu geçerli olan.

Hatem-i kerem-fermâ: Cömertlik buyuran Hatem.

Hatem-i vakt: Zamanın Hatem'i.

hayat-bahş-ı efâzıl: Seçkin insanlara hayat bağışlayan.

hayat-ı 'alem ü can-i cihâniyan: Dünya halkının canı ve alemin hayatı.

Haydar'ı düldül-i süvar-ı tiz-kam :Düldül'ün süratli binicisi.

Haydar-ceng: Hz. Ali gibi savaşan.

Haydar-ı a'da-fiken: Düşman yıkıcı Haydar.

Haydar-ı düşmen-şiken: Düşmanı kıran Haydar.

Haydar-ı kerrar-ı Behrâm-intikam: Behrâm gibi intikam alıp döne döne saldıran arslan (Haydar).

Haydar-ı kerrâr: Döne döne saldıran Haydar (Hz. Ali)

Haydar-ı meydan-ı kerrarî: Döne döne savaşma meydanının arslanı.

Haydar-ı meydan-ı şeca'at : Şecaat meydanının Haydar'ı.

Haydar-ı neberd: Savaş Haydar'ı.

Haydar-ı zafer-peymâ: Zafer ölçen Haydar; Muzaffer.

Haydar-tig: Haydar kılıçlı.

Hayder-asa: Haydar sopalı.

Hayder-i Kerrar-ı gaza: Savaş meydanının döne döne savaşan Haydar'ı.

Hayder-i Yusuf-şiyem-i rûzgâr: Zamanın Yusuf yüzlü arslanı.

hayr-endişe: İyi düşünceli.

hayret-figen-i akl-ı hod-ârâ: Akli hayrete düşüren.

Hayr-makdem: Gelişi uğurlu olan..

Hayrî'l-halefi ma-sadak-ı sıdk-ı selef : Doğruların hayırlı halefi.

hazret-i şâh-ı cihân: Dünya hükümdarı.

hazret-i şâh-ı felek-mertebe: Gökyüzü mertebeli padişah hazretleri..

hazret-i hâkân-ı cihân: Dünya padişahı.

hazret-i paşa-yı'ali kadr ü gerdûn asitân: Yüce değerli, gök eşikli vezir.

hazret-i Sadr-ı cihân: Dünyanın veziri.

hazret-i sâhib-kırân-ı kâmkâr: Mutlu, talihli.

hem-âverd-i Peşeng: Peşeng gibi savaşçı.

hem-dem-i ehl-i 'irfân: İrfan ehlinin arkadaşı.

hem-hâl-i veliyyü'l-fukara: Fakirlerin koruyucusu, hallerinden anlayan.

hem-nâm-ı 'Ali: Hz. Ali ile adaş.

hem-nâm-ı hudâvend-i rûsul sadr-ı mu'azzam: Peygamberlerin efendisi Hz. Muhammed'in adaşı büyük sadrazam.

hem-nâm-ı server-i dü cihân Fatih-i Girid: Girid fatihi, iki cihânın önderinin adaşı.

hem-nâm-ı şehen şâh-ı rûsül hazret-i paşa: Peygamberlerin şahı Hz. Muhammed'in adaşı vezir.

hem-nefes-i nutk-ı Mesih-i Meryem: Nefesi Meryem'in İsa'nın nefesi gibi olan

heykel-i bazı-yı ikbâl: Bahtın gücünün kolunun heykeli.

hıdiv: Vali, vezir.

hıdiv, husrev, şâh: Vezir, padişah, hükümdar.

hıdiv-i Cem-azamet: Cem gibi ululuğa sahip padişah.

hıdiv-i dâd-güster: Adalet yayan vezir/padişah.

hıdiv-i muhterem: Saygıdeğer vezir/padişah.

hıdiv-i kibr-i heybet: Ululuk heybetinin veziri/padişahı.

hıdiv-i âsmân-sadr: Gökyüzü makamı vezir/padişah.

hıdiv-i azamet-güster ü âli-himmet: Yüksek himmetli ve büyüklük yayan padişah.

hıdiv-i bâr-geh-i mesned-i cihân-bâni: Hükümdarlık makamının divanının hıdivı.

hıdiv-i deryâ-dil: Gönlü geniş olan vezir/padişah.

hıdiv-i ehl-perver: Vatandaşlarını, maiyetini seven vezir/padişah.

hıdiv-i hub-şiyem: Güzel huylu vezir/padişah.

hıdiv-i ma'delet-güster: Adaleti yayan hıdiv.

hıdiv-i nâm-ver-i arayış-i taht-ı Süleymânî: Süleymânlık tahtının süsü olan ünlü hükümdar/vezir.

hıdiv-i pür-hüner: Hüner dolu vezir/padişah.

hıdiv-i Rum u Hoten: Hoten ve Anadolu'nun hâkimi.

hıdiv-i zaman: Zamanın veziri/padişahı.

hidiv-i dâd-ger: İnsaflı, adil vezir/padişah.

hidiv-i Giv-salabet: Giv gibi sağlam hıdiv. Güzel ahlaklı yüce şanlı hıdiv.

hidiv-i hasenü'l-hulk u 'azimü's-şân: Güzel ahlaklı, yüce şanlı vezir/hükümdar.

hidiv-i pür-sehâvet: Cömertlikle dolu hıdiv.

hidiv-i tâc-dâr: Taç sâhibi hıdiv.

hidiv-i kerem: Cömert hıdiv.

hired-âmûz-ı sad Eflâtûnî: Yüz Eflâtûndan daha akıllı.

hired-perver: Akıl seven, akıllıları seven.

hired-şükûh-ı Aristu-nazar: Aristo gibi düşünen ulu akıllı.

hırz-ı bâzû-yı kerem: Cömertlik gücünün sığınağı.

Hırz-ı Mesiha-dem-i ferhunde- kadem: Ayağı uğurlu, Mesih nefesli Hızır.

Hırz-ı mübarek-makdem: Mübarek uğurlu Hızır.

hidmetgüzâr-ı pişgâh-ı Âsafi: Sadrazamlık işlerini gören.

hikem-endûz-ı dem-i Lokmânî: Lokman'ın hikmetlerine sahip olan.

hilal-zin: Hilal eyerli.

hilal-ziyn ü kamer gaşiye sipihr- şak: Hilal eyerli, ay örtülü, gökyüzünü yaran.

hilal-i kavs-i şühüb: Kıvılcımların yayının hilali.

hilye-i gerden-i iclâl: Ululuk boynunun süsü, gerdanlığı.

himmet-âmûz-ı kerem: Cömertlik gayretini öğreten.

himmet-i sâhib-kerem-i rûzgâr: Zamanın cömertlik sâhibinin gayreti.

himmet-perver: Himmet sahibi, gayretli.

hisâr-ı nüh-feleğin şehriyar-ı mansurî: Dokuz gök kalesinin muzaffer hükümdarı.

hizebr-hamle dilîr: Arslan gibi hamle yapan kahraman.

hizebr-ı ma'reke: Savaş meydanının arslanı.

hizebr-i bişe-zar-ı kar-zar: Savaş ormanının arslanı.

hizebr-i rûz-ı vegâ: Savaş gününün arslanı.

hizebr-i vegâ: Savaşın arslanı.

hoş-nüvis: Güzel yazı yazan.

hoş-nüvis ehl-i kalem: Güzel yazı yazan kalem ehli.

hoş-zat: hoş görünüşlü.

hoş-zat-ı server: Hoş kişiliğe sahip önder.

huceste makdem: Gelişi uğurlu olan..

huceste-husrev-i 'âdil: Adaleti uğurlu hükümdar.

huceste-nihâd: Yaratılışı uğurlu olan.

huceste-zât u sûtûde-sıfat u pâk-nihâd: Uğurlu kişi, övülen sıfatlara sahip, temiz yaratılışlı.

huceste-zılâl: Gölgesi uğurlu.

hudâvend: Hükümdar.

hudâvend-i Ali-sîret: Hz. Ali karakterli hükümdar.

hudâvend-i azimü's-şân: Şânı büyük hükümdar.

hudâvend-i felek-kadr-i sa'âdet-pertev: Saadet ışıklı felek makamlı hükümdar.

hudâvend-i Ferîdûn-kevkebe: Ferîdûn haşmetli hükümdar.

hudâvend-i gazâ-pîşe: Gaza peşinde olan hükümdar.

hudâvend-i hured-bîniş ü hikmet-dâniş: Hikmet bilen ve akıllı olan hükümdar.

hudâvend-i hüma-himmet: Himmeti yüce hükümdar.

hudâvend-i hümayûn: Mübarek hükümdar.

hudâvend-i hümayûn-elkab: Mübarek ünvanlı hükümdar.

hudâvend-i hümayûn-makdem: Mübarek gelişli hükümdar.

hudâvend-i hüner-perver-i cengâver: Savaşçı, hünerli hükümdarı..

hudâvend-i hüner-ver: Hünerli hükümdar.

hudâvend-i kâyinât: Dünyanın hükümdarı.

hudâ-vend-i kazâ-miknet: Çok güçlü hükümdar.

hudâvend-i kebirü'l-kübera-yı efham: Herkesten akıllı olan hükümdar.

hudâvend-i kerîm ü kişver-ârâ: Memleketi süsleyen ve cömert hükümdar.

hudâvend-i mekârim: Cömertliklerin hükümdarı.

hudâvend-i mekârim-şiyem-i vâlâ: Yüce cömertlik huylarına sahip hükümdar.

hudâvend-i melek-hûy u firîşteh-didâr: Melek huylu ve melek yüzlü padişah.

hudâvend-i melek-sîret ü mahmûd hisâl: Melek ahlaklı, övülesi huylu hükümdar.

hudâ-vend-i mu'allâ-pâye: Yüksek rütbeli hükümdar.

hudâvend-i mu'azzam: Azametli padişah.

hudâvend-i mükerrem: Saygıdeğer hükümdar.

hudâvend-i Ömer-adl: Ömer 'adâletli hükümdar.

hudâvend-i sa'adet-mend: Saadetli padişah.

hudâvend-i serîr-efrûz-ı dârü'l-mülk-i imkân: İmkan ülkesinin tahtını aydınlatan hükümdar.

hudâvend-i serîr-i haşmet: Heybetli tahtın hükümdarı.

hudâvend-i sezâ-yı kerem-i Rabbânî: Allahın cömertliğine layık hükümdar.

hudâvend-i Sikender-der: İskender kapılı hükümdar. Cömert.

hudâvend-i suhân-ver: Düzgün konuşan, şair hükümdar.

hudâvend-i ümem: Ümmetlerin hükümdarı.

hudâvend-i veliy-yi ni'met-i a'lâ vü edna: Yüksek ve alçak herkesin hükümdarı.

hudâvend-i yegâne: Eşsiz hükümdar.

hudâvend-i zamân: Zamanın hükümdarı.

hudâvend-i zamâne: Zamanın hükümdarı.

hudâyegân-ı hidivân-ı ma'delet-güster: Adâlet yayan hükümdarların en büyüğü.

hudâyegan-ı müşîrân-ı memleket-perver: Memleketi büyüten maraşallerin büyük hükümdarı.

hudâygan-ı cihân: Dünyanın en büyük hükümdarı.
hudâygan-ı cihângir: Büyük imparator.
hudâygan-ı felek-rütbe: Gökyüzü makamlı büyük hükümdar.
hudâygan-ı mu'azzam: Azametli en büyük padişah.
hudâygan-ı selâtîn: Sultanların en büyük hükümdarı.
hudâygan-ı selâtîn-i maşrik u magrib: Doğu ve batı sultanlarının en büyüğü.
hudâygan-ı selâtîn-i Müşteri-ferheng: Müşteri talihli sultanların en büyüğü.
hulasa-i 'alem: Alemin özü.
hulasa-i eser-i sun'-ı kudret-i Bâri: Yaradanın sanat gücünün eserinin özü.
hulasa-i hasenât-ı zemâne-i zerrâk: İkiyüzlü zamanın iyiliklerinin özeti.
hulasâ-i makdur: Takdir edilenlerin özü.
hulasa-i takdîr-i sun'-ı Yezdani: Allahın yaratma takdirinin özü.
hurşîd-gulam: Güneş köleli.
hurşîd-veş: Güneş gibi.
hurşîd-i 'âlem-tab: Dünyayı aydınlatan güneş.
hurşîd-i 'âlem-tâb-veş rûşen-dil: dünyayı aydınlatan güneş gibi gönlü aydınlık.
hurşîd-i cihân-ârâ-yı rif'at: Yücelik dünyasını süsleyen güneş.
hurşîd-i cihân-ı devletin dîdâr-ı pür-nûrî: Devlet dünyası güneşinin nurlu yüzü.
hurşîd-i cihân-tab u felek: Göğü ve dünyayı aydınlatan güneş.
hurşîd-i cihân-tâb-ı vezâret: Vezâret dünyasını aydınlatan güneş.
hurşîd-i dirahşân: Işık saçan güneş.
hurşîd-i evc-i ihtişam: İhtişam doruğunun güneşi.
hurşîd-i felek-mertebe: Gökyüzü makamlı güneşi.
hurşîd-i gerdûn-kudret: Dünya kudretli güneş.
hurşîd-i kevâkib-haşem-i rûy-ı zemîn: Yeryüzünün yıldız maiyetli güneşi.
hurşîd-i mâh-menzilet: Ay rütbeli güneş.
hurşîd-i Müşteri-şeref: Müşteri şerefli güneş.
hurşîd-i sipihr-i devlet: Devletin göğünün güneşi.
hurşîd-i tâbende efser: Parlak taçlı güneş.
hurşîd-i zemîn: Yeryüzü güneşi.
hurşîd-i zer-feşân: Altın saçan güneş.
Husrev: Hükümdar.

husrev-i ‘âlem: Alemin hükümdarı.

husrev-i ‘âlem-penâh: Alemin sığındığı hükümdar.

husrev-i ‘âlî-cenâb: Alicenap hükümdar.

husrev-i ‘âlî-nazar: Yüksek bakışlı hükümdar, ileri görüşlü.

husrev-i ‘izzet-medâr: Değerli hükümdar.

husrev-i ali-güher: Yüksek cevherli hükümdar.

husrev-i âlî-nijâd: Yüksek soylu hükümdar.

husrev-i Cem-‘azamet: Cem’in büyüklüğüne sahip hükümdar.

husrev-i Cem-câh: Cem makamlı hükümdar.

husrev-i Cem-câh-ı Ferîdûn-fer-i âlem: Alemin Ferîdûn gibi şanlı Cem makamlı hükümdarı.

husrev-i Cem-câh-ı mülk-i ma’delet: Adalet mülkünün Cem makamlı hükümdarı.

husrev-i Cem-câh-ı yegâne: Cem makamlı eşsiz hükümdar.

husrev-i Cem-haşem-i devr-i zamân: Zamanın Cem maiyetli hükümdarı.

husrev-i Cem-kevkebe-i memleket-ârâ: Memleketi süsleyen Cem haşmetli hükümdar.

husrev-i Cem-meniş: Cem huylu hükümdar.

husrev-i Cem-şiyem: Cem huylu hükümdar.

husrev-i Dârâ-‘alem: Dârâ sancaklı hükümdar.

husrev-i dehr: Dünya hükümdarı.

husrev-i dîn ü düvel: Dinin ve devletlerin hükümdarı.

husrev-i dîn-i İslâm: İslâm dininin hükümdarı.

husrev-i eflâk-ı huyâm: Çadırlar göğünün hükümdarı.

husrev-i Ferruh-haseb: Ferruh şerefli hükümdar.

husrev-i gâzî: Gazi hükümdar.

husrev-i gerdûn-serîr: Dünya tahtlı hükümdar.

husrev-i hâkân-haseb: Hakan şerefli hükümdar.

husrev-i Hâtem-kerem: Hatem gibi cömert hükümdar.

husrev-i hâver: Doğunun hükümdarı.

husrev-i hurşîd-‘alem: Güneş bayraklı hükümdar.

husrev-i mülk-i ‘adl ü dâd: Adalet ve doğruluk mülkünün hükümdarı.

husrev-i mülk-i cihân: Dünya mülkünün hükümdarı.

husrev-i pâkîze-hısâl: Temiz huylu hükümdar.

husrev-i Rum: Anadolu'nun hükümdarı.

husrev-i sâhib-kırân: Muzaffer, talihli hükümdar.

husrev-i sâhib-kırân-ı hasm-efken: Düşmanı yıkan muzaffer hükümdar.

husrev-i sâhib-tasarruf: Tasarruf sahibi hükümdar.

husrev-i sipihr-evreng: Gökyüzü tahtlı hükümdar.

husrev-i şîr-i adû-sûz: Düşman yakan arslan hükümdar.

husrev-i tâc-bahş: Taç bağışlayan hükümdar.

husrev-i vâlâ-himem-i rûzgâr: Zamanın yüksek iradeli hükümdarı.

husrev-i vâlâ-tebâr: Yüksek soylu hükümdar.

husrev-i Zeng: Zeng ülkesinin hükümdarı.

husrev-i zî-şân: Şerefli hükümdar.

husrev-i zi-şân-ı Felâtûn-iz'an: Felatun akıllı şerefli hükümdar.

husrev-nijâd-ı adl: Adalet soyunun hükümdarı.

hüdâvend-i felek-rif'at mevadd-ı Cem-himem: Cem himmetli gökyüzü yücelikli hükümdarı.

hüdâvend-i mu'azzam: Muazzam, büyük hükümdar.

hüma-fer dâver-i simurg-sîmâ: Simurg yüzlü, hüma gibi parlak hükümdar.

hüma-sâye: Hüma gölgeli.

hüma-yı evc-i 'izzet: Yücelik doruğunun hüma kuşu.

hüma-yı şeref sâye-bahş u 'arş-mesîr: Şeref bağışlayan, arşı gezen hüma.

hümâyûn-fâl: Falı uğurlu.

hümâyûn-fer: Bahtı açık..

hümâyûn-kevkebe: Yıldızı kutlu.

hümâyûn-pâye: Rütbesi kutlu.

hüner-enduz: Hüner kazanan.

hüner-perver: Hüner koruyan, seven.

hüner-perver vezir: Hünerli vezir.

hüner-ver: Hünerli.

Hüseyin nâm u Hasan kevkeb-i 'Ali-fitrat: Hasan yıldızlı, Hüseyin adlı, Ali yaratılışlı.

Hüseyin-ism ü Ali-sîret hıdiv-i alem-ara: Ali yaratılışlı ve Hüseyin isimli alemini süsleyen hıdiv.

hüsrev: Hükümdar.

hüsrev-i ‘ali-mikdar: Yüksek değerli hükümdar.

hüsrev-i ‘âlî-nazar: Yüksek nazarlı hükümdar.

hüsrev-i Cem-rütbe: Cem rütbeli hükümdar.

hüsrev-i Cemşid-‘unvân: Cemşid ünvanlı hükümdar.

hüsrev-i encüm-isipâh: Askeri yıldızlar kadar olan padişah.

hüsrev-i seyyâre-‘abid: Gezegenlerin kendisine köle olduğu padişah.

hüsrev-i yektâ-yı sahî zat: Eşsiz cömert hükümdar.

‘ıyd-i dâniş ü dâd: Adalet ve bilgi bayramı.

‘id-i sabâh-ı ihsân: Bağışlama sabahının bayramı.

‘Isam-ı hilkat: Tabiatın (yaratılışın) göze çekilen sürmesi.

iftihâr-ı kerem ü himmet-i âlişânî: Cömertliğin iftihar ve yüce şanlılığın himmeti.

iftihar-ı saltanat: Saltanatın övündüğü.

iftihâr-ı vüzerâ: Vezirlerin övündüğü.

ihsan-ı kef: İyilik eli.

ikbâl-i Perviz-i Acem: İranlı Perviz’in bahtı.

ikbâl-i sadr-ı kâm-rân: Mutlu sadrazamın bahtı.

ikbâl-i saht: Baht kuvveti.

iklimgir-i ba-sipâh: Ordusuyla ülke feth eden.

imad-ı kubbe-i dîvân-hâne-i devlet: Devlet binasının kubbesinin direği.

intihâb-ı rûzgâr: Zamanın seçimi.

intizâm-efrûz-ı dünyâ: Dünyanın düzenini aydınlatan.

intizâm-ı dîn ü dünyâ: Dünya ve dinin düzeni.

İsa-nefes: İsa nefesli.

İsâ-yı zamân: Zamanın İsa’sı.

İsfendiyâr-ı kâr-zâr: Savaş İsfendiyâr’ı.

İsi-i Meryem: Meryemin İsa’sı.

İsi-i mu’ciz-güftar: mucize sözlü İsa.

İskender-cenâb: İskender gibi şerefli.

İskender-dil ü Cem-meşreb ü Cemşid-sima: Cemşid yüzlü, Cem yaratılışlı, İskender gönüllü.

İskender-i Cem-câh: Cem makamlı İskender.

İskender-i Dârâ-şiyem: Dârâ huylu İskender.
İskender-i iklim-güşâ: Ülkeler açıcı İskender.
İskender-i Kisra-reviş: Kisra yürüyüşlü İskender.
İskender-i Rüstem-vegâ: Rüstem gibi savaşılan İskender.
İskender-i sâhib-kırân: Başarılı hükümdar İskender.
İskender-i sani: İkinci İskender.
İskender-i Yusuf-şiyem: Yusuf yüzlü İskender.
İskender-i zaman: Zamanın İskender'i.
İskender-i zeman: Zamanın İskender'i.
İskender-tabî'at: İskender tabiatlı.
itlaf-ı zer ü simle reşk-âver-i Hatem: Gümüş ve altın telef etmekle Hatem'i kıskandıran.
Ka'be-i dîn ü düvel: Din ve devletin Ka'be'si.
kâbil-i feyz-ı hıred: Akıl ilminin kabul edilene.
kader-biniş mücella fehm-i derrak: Kader görüşlü, parlak kavrayışlı akıl.
kader-kemin: Kader pusulu.
kader-kevkebe: Kader ihtişamlı.
kader-kudret şeh-i mansur-râyet: Zafer bayraklı şehin kudreti.
kadr-endâz: Kudretli.
kader-kudret: Kudretini kaderden alan.
kadr-şinas: Değer bilir.
kâhir: Kahreden.
kâhir-i Giv ü Peşeng: Giv ve Peşeng'i yenen, kahreden.
kâhir-i şâh-ı 'Acem: Acem sultanını yenen.
Kahraman: Kahraman.
Kahraman-heybet: Kahraman heybetli.
Kahraman savlet-i merdüm-i figen: Kahraman saldırışıyla insanları yıkan.
Kahraman-ceng: Kahraman gibi savaşılan.
Kahraman-ı 'âlem: Dünyanın Kahraman'ı.
kahraman-ı 'arsa-i kin: Düşmanlık meydanının Kahraman'ı.
kahraman-ı 'arsa-i merdî: Mertlik meydanının Kahraman'ı.
Kahraman-ı bahr u ber: Denizin ve karanın Kahraman'ı.

Kahraman-ı Cem-haşem: Cem maiyetli Kahraman.
Kahraman-ı Cem-kevkeb: Cem yıldızlı Kahraman.
Kahraman-ı Cem-livâ: Cem bayraklı Kahraman.
Kahraman-ı cihâd: Cihadın kahramanı.
Kahraman-ı dehr: Zamanın Kahraman'ı.
Kahraman-ı dîn ü devlet: Din ve devletin Kahramanı.
Kahraman-ı dîv-küş: Dev öldüren Kahraman.
Kahraman-ı felek-evreng-i 'adâlet: Adaletin gök tahtlı Kahraman'ı.
Kahraman-ı halîm: Yumuşak huylu Kahraman.
Kahraman-ı heft-hân-ı rezm ü heycâ: Yedi sofralı savaş meydanının kahramanı.
Kahraman-ı kavî-baht-ı 'âlem-ârâ: Alemi süsleyen talihi güçlü kahraman.
Kahraman-ı kule-i kaf iltizam: Kaf'ın kulesinin (gerekli görülen) Kahramanı.
Kahraman-ı leşger-endâz: Asker püskürten Kahraman.
Kahraman-ı maşrık u mağrib: Doğunun ve batının Kahraman'ı.
kahraman-ı mülk-i bahr ü ber: Deniz ve kara mülkünün Kahraman'ı.
kahraman-ı pençe-şiken: Pençe kırıcı Kahraman.
Kahraman-ı pil-efken: Fil yıkıcı Kahraman.
Kahraman-ı saf-ı heyca pil-i Gerşasb-şiyem: Savaş safının kahramanı, Gerşasb huylu fil.
Kahraman-ı sehâvet: Cömertlik kahramanı.
Kahraman-ı şir-dil: Arslan yürekli kahraman.
Kahraman-ı tig-zen: İyi kılıç kullanan kahraman.
Kahraman-ı vüzerâ: Vezirlerin kahramanı.
Kahraman-ı zamân: Zamanın kahramanı.
Kahraman-i 'âlem: Dünyanın kahramanı.
Kahraman-kahr: Kahraman gibi kahr eden.
Kahraman-kevkeb: Kahraman yıldızlı.
Kahraman-kevkebe: Kahraman ihtişamlı.
Kahraman-savlet: Kahraman gibi saldıran.
kâm-bahş: Herkesin isteğini yerine getiren.
kâm-rân: İsteğine kavuşmuş.
kâm-bin: Mutlu, bahtlı.

kâm-yâb: Bahtiyar, mutlu.

kâm-bahş-ı azamet: Büyüklükle istekleri yerine getiren.

kâm-bahş-ı dâd-hâh: Adalet isteyenlerin isteğini yerine getiren.

kâm-bahş-ı ins ü cân: Herkesin istediğini yerine getiren.

kâm-bahş-ı ma'delet-güster: Adalet yayarak herkesin isteğini yerine getiren.

kâm-bahş-ı serverî: Ululuğuyla herkesin isteğini yerine getiren.

kamer-cemâl, mela'ik-hisâl, 'arş-makâm: Ay yüzlü, melek huylu, arş makamlı.

kâmil-i nükte-tırâzende-i şer'-i nebevi: Hz. Muhammed'in şeraitinin noktelerini süsleyen olgun kişi.

kâmil-i sâhib-iz'ân: Anlayış sahibi, olgun kişi.

kâmil-i zinde-kün-i şöhre-i aba-yı kerîm: Cömertlik abasının şöhretiyle yaşayan olgun insan.

kâmilü'l-'akl u mühim-dân-ı umur-ı cumhûr: Olgun akıllı ve halkın işlerinin önemini bilen.

kâm-kâr: İsteğine ulaşmış mutlu.

kâm-kâr-ı azamet-güster ü âlî-himmet: Ululuk yayan ve yüksek himmetli mutlu kişi.

kâm-kâr-ı bahr-dil: Gönül denizinden mutluluk alan.

kâm-kâr-ı felek-evreng-i 'adâlet: Adaletin gök tahtlı mutlu kişisi.

kâm-kâr-ı heft-kişver: Yedi ülkenin muradına ermiş kişisi..

kâm-kâr-ı kişver-ârâ: Ülke süsleyen mutlu kişi.

kâm-kâr-ı pür-kerem: Çok cömert, mutlu kişi.

kâm-kâr-ı vüzerâ: Vezirlerin mutlususu.

kâm-rân: İsteğine ulaşmış.

kâm-yâb-ı devlet-i 'inna fetahna': Biz açtık, fethettik devletinin muradına ermiş kişisi. (Ayetten iktibas'dır).

kân-ı gevher-i ihsân: İhsân cevherinin ayı.

kân-ı kerem: Cömertliğin maden ocağı.

kâr-âgâh-ı cihân-mertebe-bahşâ-yı mihân: Ululara dünya mertebesini bağışlayan işbilir kişi.

kâr-dân-ı vükelâ: Vekîllerin iş bileni.

kâr-dân-ı zamân: Zamanın iş bileni.

kâr-fermâ-yı 'adâlet: Adaletle hükmeden.

kâr-fermâ-yı cihân: Dünyanın hakimi.
kâr-fermâ-yı zemâne: Zamanın hakimi.
kâr-sâz-ı memleket: Memleketin beceriklisi.
kâsım-ı erzak-ı rical: Vatandaşların rızıklarını bölüştüren.
kayidü'l-ecnad-ı cihad: Cihat ordularının önderi.
kayim-makam-ı tıg-i ser-endâz-ı Hayderi: Hz. Ali'nin kahramanlık makamında bulunan.
Kayser ü hâkân: Kayser ve padişah.
kazâ-dâniş: Kaza bilgisi.
kazâ-imzâ şehen-şâh-ı cihângir: Kaza imzalı hükümdarlar hükümdarı.
kazâ-mertebe şâhensh-i âdil: Kaza mertebeli adaletli padişah.
kazâ-misdak: Kazanın hükmünü yerine getiren.
kazâ-tüvân, kader-kadr, âsumân-dergâh: Kaza güçlü, kaderi yüce, gökyüzü makamlı.
kazâ-yar, kader-yâver: Kaza ve kaderin kendisiyle beraber olduğu. İşleri rast giden.
kehf-i eman-ı 'âlem: Alemin güvenliğinin sığınağı.
kehfü'l-fukarâ: Fakirlerin sığınağı.
kemâl-endişe hem-vare: daima kemâl endişeli.
kemâl-i dâniş ile akl-ı rasih u evvel: Olgun bilgi ile sağlam akıllı.
kemân-dâr-ı hüner-ver: Hünerli şekilde yay tutan.
kemer-gîr-i Tehemten: Tehemten'in kemerini tutan, onun yolundan giden.
kemin-rübâ-yı Tehemten-keşende-i Kışvad: Tehemten'in tuzağını bozan.
kerem-dâr: Cömert.
kerem-feyz: Çok cömert.
kerem-güster: Cömertlik yayan.
kerem-güster-i baht-ı sa'id: Cömertçe kutlu baht dağıtan.
kerem-kâr-ı melek-hulk u hasen-sîret: Güzel ahlaklı ve melek huylu cömert.
kerem-pîşe: Cömertçe davranan.
kerem-şi'ar: Cömert.
kerem-şîme: Cömert huylu.
kerem-ver-i 'ahd ü zamâne: Zamanın ve devrin cömertlik sahibi kişisi.
kerem-ver-i Tay: Tay'ın cömerdi.

kerîm: Cömert.

kerîm-i bi-tekellûf: Külfetsiz, sıkıntısız, teklifsiz cömert.

kerîm-i ebr-kef: Bulut avuçlu cömert.

kerîm-i kâm-rân: İsteğine kavuşmuş cömert.

kerîm-i mihr-i vefâ: Vefası güneş gibi olan cömert.

kerîm-i nükte-şinâs-ı cihân: Dünyanın nükte anlayanlarının cömerti.

kerîm-şîyem: Cömert huylu.

kerîm-i teberru' 'ata-yı sehl-ahlak: Güzel ahlak bağışlayan cömert.

kerîmü't-tab': Cömert yaratılışlı.

kevâkib-sipâh: Yıldız ordulu, ordusu yıldızlar kadar çok olan.

kevkebe-bahşâ-yı zamâne: Çağdaşlarına ihtişam bağışlayan.

Keyhusrev-eser: Keyhusrev eserli.

Keyhusrev-i te'dip: Terbiye edici Keyhüsrev.

Keyhüsrev-i dehr: Zamanın Keyhusrev'i.

Keyhüsrev-i mülk-i kerem: Cömertlik ülkesinin Keyhüsrev'i.

Keyhüsrev-i vâlâ-güher-i devr-i zamân: Zamanın yüce cevherli Keyhusrev'i.

Keykubâd-nijâd: Keyhusrev'in soyundan.

Keyvân-makâm,Tir-hat, Müşteri-kemâl: Zuhâl (Satürn) makamlı, ok hatlı, Müşteri (Jüpiter, Mars) gibi olgun.

kible-i mülk ü milel: Milletlerin ve mülkün kiblesi.

kible-gâh-ı ulemâ: Bilginlerin kiblesi.

kible-geh-i dîn ü diyâr: Dinin ve memleketin kiblesi.

kible-geh-i dîn ü düvel: Dinin ve devletlerin kiblesi.

kible-i câh-ı fuzalâ: Erdemlilerin makamının kiblesi.

kible-i erbâb-ı ma'ârif: Bilim erbabının kiblesi.

kible-i kubbe-nişinân: Kubbealtı vezirlerinin kiblesi.

kıdve-i dîn-i mübîn: Apaçık dinin önderi.

kıdve-i mülk ü milel: Ülkenin ve milletlerin önderi.

kıvâm-ı mebânî-i 'izz ü devlet: Baht, ikbal ve yücelik binalarının ayakta tutanı.

kıvâm-ı tıynet-i terkiib-i âlem ü âdem: İnsanların ve alemin terkiibinin kıvamı.

kirâmı güher-i nüh-sadef-i âyîne-reng: Dokuz kubbeli gök saadefinin kıymetli incisi.

kirâmî-tıynet, ‘ulvi nihâd, dûde-i şâhi: Saygın karakterli, yüce soylu, padişahlık soyundan gelen.

Kisrâ-câh: Kisra makamlı.

Kisrâ-dâd: Kisra adaletli.

kisrî-i Cem-baht-ı devrân: Dünyanın Cem bahtlı Kisra’sı.

kisrî-i Pâkîze-tebar: Temiz soylu Kisra.

kişver-ârâ-yı kerem-pîşe: Ülkeyi süsleyen cömert huylu.

kişver-gîr: Memleket tutan, padişah.

kişver-güşâ: Memleket açan, fetheden.

kişver-güşâ-yı dâd-ger: İnsaflı, adil memleket fetheden.

kişver-güşâ-yı hasm-efken: Düşman yıkan, memleket fetheden.

kişver-güşâ-yı maşrık u mağrib: Doğunun ve batının fatihi.

kişver-güşâ-yı tîg-zen: İyi kılıç kullanan memleket fethedici.

kişver-sitân: Ülke alıcı.

kişver-sitân-ı Cem-vakâr: Cem ağırbaşlı ülke alıcı.

kişver-sitân-ı dîn ü düvel: Din ve devletin ülke alıcısı.

kişver-sitân-ı efser-bahş: Taç bağışlayan, ülke alıcı.

kişver-sitân-ı kâmyâb: Mutlu ülke alıcı.

Kudsî-güher destûr-ı gâzî: Gâzi, kutsal cevherli vezir.

kûh-ı pür-salâbet: Sağlam dağ.

kûh-salabet: Dağ gibi sağlam.

kulzüm-i cûd ü seha: Cömertlik denizi.

kurra-i ‘ayn-ı hükkâm: Hükümdarların gözünün ışığı.

kurretü’l-‘ayn-i şeref : Şerefin göz nuru.

kurtatü’s-sem’-i sanadid-i ’izam-ı eyyâm: Zamanın büyük başkanlarının kulağının küpesi.

kutb-ı ‘âlem: Alemin kutbu.

kutb-ı çarh-ı ‘azamet: Büyüklük feleğinin kutbu.

kutb-ı çarh-ı sa’âdet: Mutluluk göğünün kutbu.

kutb-ı devrân: Dünyanın kutbu.

kutb-ı felek-i dâniş ü bi-misl ü müdanî: Bilgi feleğinin benzersiz ve eşsiz kutbu.

kutb-ı gerdûn-ı cihân-bânî vü fermân-rânî: Hükümdarlık göğünün ferman buyuran kutbu.

kutb-ı medâr-ı İslâm: İslamın yörüngesinin kutbu.

kutb-ı vüzerâ: Vezirlerin kutbu.

kuvvet-i baht-ı cihân: Dünya bahtının kuvveti.

kuvvet-i basıra-i merdümek-i çeşm-i emel: Emel gözbebeğinin nuru, ışığı.

kuvvet-i bâzû-yı baht-ı şeref: Şeref bahtının kolunun kuvveti.

kuvvet-i Behrâmî: Behramca kuvvet sahibi olan.

kuvvet-i kalb-i ‘ulemâ: Bilginlerin kalbinin kuvveti.

küleh-efrâz-ı şeref: Şeref külahını kaldıran.

lâmekân-pâye: Mekansız rütbeli.

lâyık-câh-ı nigîn: Sadrazamlığa layık olan.

lâyık-ı ‘izz ü ‘alâ: Yücelik ve değere layık.

lâyık-ı cihâniyân: Dünya halkına layık olan.

lâyık-ı saltanat-ı taht-ı Süleymân: Süleyman tahtının saltanatına layık olan.

leşkerkeş-i düşmen-tebâh: Düşmanı mahveden askeri çeken.

leşker-küş ü kişver-güşâ-yı a’del ü Ekrem: Ordu öldüren, ülke fethedenlerinin en şerefli, en adil.

leşker-şikâr-ı kâm-kâr: Mutlu, asker avlayan.

leyletü’l-kadr-i kerem: Cömertliğin Kadir gecesini.

livâ-efrâz-ı nusret-muhterem: Saygıdeğer, Tanrı’nın yardım bayrağını yükselten.

livâ-efrûz-ı nusret-muhteşem: Tanrının yardım bayrağını parlatan muhteşem insan.

lutf-endişe: Güzel düşünceli.

lutf-ı hudâvend-i enâm: Alemlerin Rabbi’nin lutfu.

lutf-ı Hudâvend-i kerîm: Cömert Tanrı’nın lutfu.

lutf-ı Hudâ-yı zü’l-minen: Allah’ın lutfu.

lutf-ı ilâhî: Allah’ın lutfu.

lutf-ı sırf: Lutfun kendisi.

luccegâh-ı şefkat-ı mevce-i girdab: Şefkat denizinin dalgalanma yeri.

lucce-i bi-bün-i in’am: Nimetlerin dipsiz denizi.

lucce-i muhît ü cûd: Cömertlik okyanusu.

lucce vü kân-cûd: Cömertlik kaynağı ve denizi.

mâ- hasal-ı kevn ü mekân: Dünyanın yaratılmasının ürünü.
ma'ârif-senc-i 'âlem: Alemin irfanını değerlendiren.
ma'delet-ârâ-yı zamân: Zamanı adaletle süsleyen.
ma'delet-güster: Adalet yayan.
ma'delet-güster-i a'zam: Adalet yayanların en büyüğü.
ma'delet-kâr: Adaletli.
ma'delet-kâr-ı zafer: Zaferin adaletlisi.
ma'delet-kiş Hüdâvend-i mekârim-kâr: Kerem sahibi adalet huylu padişah.
ma'delet-perver: Adaletli.
ma'delet-pîşe: Adaleti huy edinmiş.
ma'nâ-yı zamâne: Zamane insanının anlamı.
ma'ni-i âyet-i ihsân-ı Hudâ-yı müte'âl: Yüce Tanrının ihsân ayetinin manası.
ma'ni-i nusha-i ahlâk: Ahlak nushasının manası.
ma'ni-i rahmet ü lutf u kerem-i Rabb-i rahîm: Allahın cömertliğinin, lutfunun ve rahmetinin anlamı.
ma'reke-perdâz-ı pesendîde-re'y: Düşüncesi beğenilen savaş meydanını düzenleyen.
ma'reke-perdâz-ı Peşeng: Peşeng'in savaş meydanını düzenleyen.
mâh tal'at: Ay yüzlü.
mâh-ı felek-i rahş-ı zafer: Zaferin gök atlı ayı.
mâ-hasal-ı cûd u dil: Cömertlik ve gönlün özü.
mâ-hasal-ı sırr-ı mu'ammâ-yı zamâne: Şimdiki zamanın sırrının özü.
mâhdum-ı nâzenîn-i selâtîn-i kâm-kâr: Mutlu sultanların narin oğlu.
mâh-ı 'âlî-menzilet: Yüce makamlı ay.
mâh-ı Behrâm-intikâm-ı âsumân-ı saltanat: Saltanat gökyüzünün Behram intikamlı ayı.
mâh-ı burc-ı ma'delet: Adalet burcunun ayı.
mâh-ı burc-ı sa'âdet: Saadet burcunun ayı.
mâh-ı dırahşân-ı zamâne: Zamanın parlak ayı.
mâh-ı evc-i kemâl: Olgunluk doruğunun ayı.
mâh-ı felek: Gökyüzünün ayı.
mâh-ı felek gibi şeh-i encüm-sipâh: Gökyüzünün ayı gibi yıldız kadar askeri olan padişah.

mâh-ı felek-ârâ-yı sa'âdet: Saadetin göğünü süsleyen ay.
mâh-ı gerdûn-ihtişâm: Felek ihtişamlı ay.
mâh-ı hâkân-neseb: Padişah soylu ay.
mâh-ı hurşîd-mâhal: Güneş yerli ay.
mâh-ı kevakib: Yıldızlar arasındaki ay.
mâh-ı memâlik-ârâ: Memleketleri süsleyen ay.
mâh-ı mih-efser-i sitâre-haşem: Yıldız maiyetli çivi taçlı ay.
mâh-ı mihr-kef: Güneş avuçlu ay. Çok cömert.
mâh-ı mülk-ârâ-yı devlet: Devlet memleketlerini süsleyen ay.
mâh-ı nev-i 'ıyd: Bayramın yeni ayı.
mâh-ı seyyâre-haşem: Gezegen maiyetli ay.
mâh-ı sitâre-haşmet: Yıldız haşmetli ay.
mâh-ı sitâre-kevkebe: Yıldız ihtişamlı ay.
mâh-ı zemîn cilve-geh: Yeryüzünde cilvesi görülen ay.
mâh-ı zemîn-pîrâ: Yeryüzünü süsleyen ay.
mâh-ı zemîn-seyr-i cihân-pîrâ: Yeryüzünü gezip cihanı süsleyen ay.
mâh-i felek-menzilet: Gökyüzü ululuğunda ay.
mâhrem-i Hızr-ı hüda: Allahın Hızır'ının mahremi.
mâh-tal'at: Ay yüzlü.
mâh-veş encüm haşem hurşîd-veş zerrin Hüsam: Ay gibi yıldız maiyetli, güneş gibi altın kılıçlı.
mâhzen-i sim u zer-i 'âlem: Alemin gümüş ve altın hazinesi.
mâhzenü'l-feyz: Bereket hazinesi.
mâhz-ı lutf-ı Hazret-i Bâri: Yaradanın lutfunun ta kendisi.
makam-ı devlete destûr-ı Âsaf-isti'dâd: Devlet makamına Asaf yetenekli vezir.
makbûl-i pesendîde-i Mevlâ: Tanrı tarafından beğenilmiş, makbul olan.
maksûd-ı kâ'inât u murâd-ı cihâniyân: Dünyanın istediği, insanların dileği.
mâlik rikâb-ı rûzgâr: Zamanın üzengi sahibi.
mâlik-i bahr ü ber-i âlem: Alemin deniz ve karalarının sahibi.
mâlik-i mansıb-ı vâlâ-yı kader-fermân: Kader buyruklu yüce makamın sahibi.
mâlik-i mertebe-i zühd-i Cüneyd ü Edhem: Cüneyd ve Edhem'in züht mertebesinin sahibi.

mâlik-i rüsd ü sedâd: Rüsd ve doğruluk sahibi.

mâni'-i fiten: Fitnelere engel olan.

mâ-sadak-ı emn ü emân: Güven ve huzurun kaynağı..

mâ-sadak-ı lutf-ı İlâhî: Allah'ın lutfuna mahzar olan.

mâsaff-endâz-ı meydân-ı şeca'at: Şecaat meydanının saflarını atan.

masdar-ı âsâr-ı himem: Himmət eserlerinin kaynağı.

masdar-ı eltâf-ı Hudâ: Allah'ın iyiliklerinin kaynağı.

masdar-ı sad-lutf u kerem: Yüz iyilik ve cömertliğin kaynağı.

maslahat-sâz-ı cihân: Dünyanın iş yaparı.

mâşita-ı hüsn-i zamân: Zamanın güzelliğini süsleyen.

maşrıık-ı mihr-i kerem: Cömertlik güneşinin doğduğu yer.

maşrıık-ı sedâd u reşad: Doğruluk ve erginlik güneşinin doğduğu yer.

maşrıık-ı subh cihân-tâb-ı dem-i imkân: İmkan zamanının dünyaya ışık veren güneşinin doğduğu yer.

matla'-ı mihr-i zıyâ-güster-i rûz-ı fıtrat: Yaratılış gününün ışık yayan güneşinin doğuş yeri.

mazhar-ı 'adl-i 'Ömer: Hz.Ömer'in adaletinin çıkış yeri.

mazhar-ı 'ali-şân: Yüce şana mahzar olan.

mazhar-ı âsâr-ı ilahi: İlahi eserlerin ortaya çıkış yeri.

mazhar-ı envâr-ı hüdâ: Allah'ın nurlarının ortaya çıkış yeri.

mazhar-ı feth ü zafer: Zafer ve fethe mazhar olan.

mazhar-ı feth-i mübin: Apaçık fethe mazhar olan.

mazhar-ı feyz-i ezel: Ezelde feyze mazhar.

mazhar-ı feyz-i mutlak: Mutlak bereketin çıkış yeri.

mazhar-ı hulk-ı hasen: Güzel huya mazhar olan.

mazhar-ı ilhâm-ı sedâd: Doğruluk ilhamına mahzar olan.

mazhar-ı lutf-ı Samed: Allah'ın lutfuna mazhar olan..

mazhar-ı lutf-ı Samedani: Allah'ın ezeli kudretinin lutfunun çıkış yeri.

mazhar-ı mekremet ü mevhibet-i sübhanî: Allah'ın ihsânının ve cömertliğinin çıkış yeri.

mazhar-ı mihr-i Hudâ: Allah sevgisinin mazharı.

mazhar-ı nûr-ı ezel: Ezel nurunun mazharı.

mazhar-ı sırr-ı kemâl-i kerem-i Rabbanî: Allah'ın cömertliğinin kemalinin sırrının mahzarı.

me'cûr-ı Cem-mesned: Cem makamlı sevap sahibi.

meclisde şûh u dil-firib: Meclisde şuh ve gönül aldatan.

meclis-efrûz-ı Cem: Cem meclisini aydınlatan.

meclis-efrûz-ı tarab-hâne-i ikbâl u şeref: Şeref ve baht sevinç evi meclisi aydınlatan.

meclis-firûz bâr-gâh-ı lutf-ı vücûd: Varlık ve iyilik divanının meclisini aydınlatan.

mecma'-ı hilm ü hayâ: Utanma ve yumuşaklığın toplandığı yer.

mecmu'a-i sırr-ı İlâhi: İlahî sırların toplandığı yer.

medâr-ı 'adl ü vifâk: Barış ve adalet sebebi.

medâr-ı dîn ü devlet: Din ve devletin dayanağı.

medâr-ı dîn ü düvel: Dinin ve devletlerin dayanağı.

medâr-ı İslâm: İslamın dayanağı.

medâr-ı kevkebe-i ihtişam-ı Cemşid: Cemşid'in ihtişamının kaynağı.

medâr-ı kutb-ı vezâret: Vezirlik kutbunun dayanağı.

medâr-ı maslahat-ı mülk-i maşrık u mağrîb: Doğu ve batı mülkünün düzenini sağlayan.

medâr-ı memleket: Memleketin dirlik kaynağı.

medâr-ı nizâm-ı cihân-ı bî-bünyâd: Temelsiz dünyanın düzenini sağlayan.

medâr-ı saltanat-ı taht-ı mâh-ı Ken'ânî: Ken'an ayının saltanat tahtının dayanağı.

medâr-ı şeref-i kevkebe-i hâkânî: Padişahlık ihtişamının şerefının dayanağı.

medâr-ı zindegi-i cân-ı lutf u cism-i kerem: Cömertlik cisminin ve lutuf canının kaynağı.

meded-i halk-ı cihân: Dünya halkına yardımcı.

mefhar-ı sadr-ı güzinân-ı serâ-perde-i câh: Makamın otağının seçilmiş övünç kaynağı.

mefhar-i 'ahd-i zemâne: Zamanın övünç nedeni.

meh mihr-i cihân-tab-ı sipihr-i şânı: Ay, şan gökyüzünün ışık veren güneşi.

meh-i rahşende-i bürc-i şevket: Ululuk burcunun parlayan ayı.

Mehdi-i ahır zaman: Ahir zamanın Mehdi'si.

Mehdi-i bi-irtiyâb-ı rûzgâr: Zamanın şüphesiz Mehdi'si.

Mehdi-i devr-i zaman: Zamanın Mehdi'si.

Mehdi-i İsa-dem: İsa nefesli Mehdi.
Mehdi-yi Deccâl-efken: Deccal'ı yıkan Mehdi.
meh-i âsumân-ı ma'nâ: Anlam göğünün ayı.
meh-i cihân-gir: Dünyayı feth eden ay.
meh-i enver: Parlak ay.
meh-i felek-kadr: Gökyüzü itibarlı ay.
meh-i ferhunde-tâli': Bahtlı, talihli ay.
meh-i hurşîd-envâr: Güneş ışıklı ay.
meh-i hurşîd-eser: Güneş etkili ay.
meh-i hurşîd-gevher: Güneş cevherli ay.
meh-i ikbâl-i sipihr: Talih göğünün ayı.
meh-i nev: Yeni ay.
meh-i sipihr-i himem: İrade göğünün ayı.
meh-i sipihr-i kerem: Cömertlik göğünün ayı.
meh-i sitâre-haşem: Yıldız maiyetli ay.
meh-i sitâre-sipâh: Yıldız ordulu ay.
meh-i tâbân-ı şevket: Ululuğun parlak ayı.
meh-rûy: Ay yüzlü.
mekân-ı şevkete İskender-i sipihr hıyam: Ululuk mekanının gök çadırı İskender'i.
mekaşîd-ı 'ulema: Bilginlerin istediği.
mekremet-ârâ-yı şiyem: Huyu cömertliği süsleyen.
mekrûmet-pîşe: Cömert karakterli.
melâik-ihtiram: Meleklerin saygı gösterdiği.
melâz ü melce-i şâhen şâhân-ı heft-iklim: Yedi iklimin padişahının sığınağı.
melce-i ashab-ı reca: Ümit sahiplerinin sığınağı.
melce-i ganî vü fakîr: Zengin ve fakirin sığınağı.
melce-i mülk ü milel: Milletlerin ve mülkün sığınağı.
melek-haslet: Melek huylu.
melek-hayl ü Hudâ-yâver: Melek huylu, Allah'ın yardımına mazhar.
melek-hû: Melek huylu.
melek-sîret ü pâkîze-şiyem: Melek tavırlı ve temiz huylu.
melek-şiyem: melek huylu.

memdûh-ı cihân: Dünyanın övüleni.
memdûh-ı esnâf-ı ümem: Ümmet esnafının övüleni.
memleket-ârâ: Memleket süsleyen.
memleket-ârâ sadr: Memleketi süsleyen sadrazam.
memleket-ârâ-yı Süleymân-kadr: Süleyman dereceli memleket süsleyen.
memleket-ârâ-yı zamâne: Zamanın memleket süsleyeni.
menba'-ı 'izz ü 'ala: Yüceliğin kaynağı.
menba'-ı eltaf-ı cibili: Yaratılıştan olan iyiliklerin yüce kaynağı.
menba'-ı fazl u kemal: Olgunluk ve fazilet kaynağı.
menba'-ı feyz-i ezel: Ezelin bereketinin kaynağı.
menba'-ı rud-ı kerem: Cömertlik ırmağının kaynağı.
menkabet-âmûz-ı himem: Yüksek irade, yardım menkıbelerini öğreten.
menkabet-senc-i gazâ: Gaza menkabelerini ölçen.
merd-i hoş-tab', suhan-fehm, küşade-meşreb: İyi yaratılışlı insan, şiirden anlayan, meşrebi açık.
merd-i hünermend: Marifetli, bilgili kişi.
merd-i mefharü'l-vüzerâ: Vezirlerin övünç kaynağı olan kişi.
merd-i meydân-ı gazâ: Gaza meydanının yiğidi.
merd-i meydân-ı hüner: Hüner meydanının yiğidi.
merd-i meydân-ı vegâ: Savaş meydanının yiğidi.
merdüm-i çeşm-i cihân-bin-i dil-i dâna: Bilginlerin alemi gösteren gönül gözünün gözbebeği.
merdüm-i çeşm-i şeref: Şerefin gözbebeği.
merdüm-i derviş-nihâd: Derviş tabiatlı kişinin gözbebeği
merdüm-i pâkîze-güher: Temiz cevherlilerin gözbebeği.
merkez-i dâ'ire-i câh u celâl u azamet: Ululuk makamının dairesinin merkezi.
merkez-i per-gâr-ı sebük dest-i sehâ: Cömertlik elinin kıvrak pergelinin merkezi.
Merrih-ceng: Mirih gibi savaşıyor.
mihr-eser: Güneş tesirli.
Müşteri-beyan: Müşteri beyanlığı.
mertebe-pîrâ-yı vezâret: Vezirlik mertebesini süsleyen.
Mesîhâ-dem: İsa nefesli.

Mesîh-i rûh-bahş: Ruh bağıslayan Mesih.

mesned-ârâ-yı serâ-perde-i eyvân-ı celâl: Yücelik eyvanının çadırının tahtını süsleyen.

mesned-ârâ: Makam süsleyen.

mesned-ârâ-yı kerem-kar: Cömertlik makamını süsleyen.

mesned-ârâ-yı milket-i Kayser: Rum imparatorunun ülkesinin tahtını süsleyen.

mesned-ârâ-yı mükerrem: Makam süsleyen saygıdeğer.

mesned-ârâ-yı nikû-kârî: İyi işlilik makamını süsleyen.

mesned-ârâ-yı sa'adet: Saadet makamını süsleyen.

mesned-ârâ-yı serîr-i azamet: Ululuk makamının tahtını süsleyen.

mesned-ârâ-yı vezâret: Vezirlik makamını süsleyen.

mesned-efrûz-ı cihân-bâni: Hükümdarlık makamını aydınlatan.

mesned-efrûz-ı nişimen-kede-i i'tâyî: Verilen (oturulacak) makamı aydınlatan.

mesned-fürûz-ı kâr-fermâ: İş yapıcılık makamını aydınlatan.

mesned-i kubbe-nişinân-ı sûtûn-ı devrân: Zamanın Kubbealtı vezirlerinin dayanağı.

mesned-i ma'delete Âsaf-ı Cemşid-serîr: Adalet makamına Cemşid tahtlı vezir.

mesned-nişîn-i dâveri: Hükümdarlık makamında oturan.

mesned-nişîn-i dest-pîrâ-yı cihân-bâni: Hükümdarlığın el süsleyen yüksek makamında oturan.

mesned-nişîn-i mülk-i yektâ: Eşsizlik yurdunun yüksek makamında oturan.

metalib-i vükela: Vekîllerin talep ettiği, istediği.

mevlevî-i Rum: Anadolu'nun Mevlevî'si.

meydân-ı iclâlün yegâne şeh-suvârı: Büyüklük meydanının eşsiz at binicisi.

meydan-ı rezm İsfandiyar mu'areke: Savaş meydanının İsfandiyar gibi savaşanı.

mısdâr-ı âsâr-ı mekârim: Cömertlik eserlerinin mısdarı, çıkış yeri.

mi'mâr-ı 'adl: Adalet mimarı.

mihir: Güneş.

mihir-i 'alem-ârâ: Alemi süsleyen güneş.

mihir-i âsumân-ı bahr-ı devlet: Devlet denizinin göğünün güneşi.

mihir-i cihân-perver-i evc-i azamet: Ululuk zirvesinin dünyayı koruyan güneşi.

mihir-i cihân-tâb-ı sa'adet: Saadetin dünyaya ışık veren güneşi.

mihir-i cihân-tâb-ı sipihir-i devlet: Devletin göğünün ışık veren güneşi.

mihir-i çarh-evreng: Felek tahtlı güneş.

mihir-i encüm-sipâh: Yıldız ordulu güneş.
mihir-i enver-sıfat: Parlak sıfatlı güneş.
mihir-i felek mertebe-i kün-fe-kân: Kün fe kânın gök mertebeli güneşi.
mihir-i fûrûzende ‘alem: Parlak sancaklı güneş.
mihir-i gerdûn-mesned: Gökyüzü makamlı güneş.
mihir-i kevâkib-sipeh: Yıldızlardan ordusu olan güneş.
mihir-i kevkeb-i akrân: Akran yıldızlarının güneşi.
mihir-i meh-peyker: Ay yüzlü güneş.
mihir-i münevver şehir-yâr: Parlak güneş gibi hükümdar.
mihir-i rahşân-ı cihân-darî: Hükümdarlığın parlak güneşi.
mihir-i sa’âdet-i dünya: Dünya saadetinin güneşi.
mihir-i sipih-i iclâl: Büyüklük göğünün güneşi.
mihir-i zer-efşân-ı âsumân-ı cûd u himmet: Himmet ve cömertlik gökyüzünün altın saçan güneşi.
mir’at-i safi: Temiz ayna.
mîr-i Bercis-ihtişâm-ı bezm-gâh-ı ‘izz ü şân: Şan ve değer eğlence meclisinin Bercis ihtişamlı beyi.
mîr-i Cemşid-ihtişâm-ı bezm-i kadr u ihtiram: Saygı ve değer meclisinin Cemşid ihtişamlı kumandanı.
misâl-i ‘akl-ı evvel sâhib-icad: Allahın yarattığı örnek kişi.
misâl-i taht-ı felek-pâye-i Süleymânî: Süleyman’ın felek rütbeli tahtının örneği.
miyâne gevher-i ‘ıkd-ı mekârim-i ahlak: Güzel ahlak gerdanlığının orta incisi.
mu’allâ-mertebe: Yüce mertebeli.
mu’allâ-pâye: Yüce makamlı.
mu’în-i mülk ü millet: Milletin ve ülkenin yardımcısı.
mu’tekid pey-rev-i Şibli vü Cüneyd ü Zü’n-nun: İnançta Cüneyd ve Şibli’nin izinden giden.
mü’temen: Güvenilir.
muhibb-i fakara: Fakirleri seven.
muhît-i ‘âlem-i nûr u ziyânun mihir-i rahşânı: Işık ve nur okyanusunun parlak güneşi.
muhît-i alem-i cûd: Cömertlik aleminin okyanusu.
muhît-i cihân-ı tekerrüm ü terkîm: Cömertlik ve saygı dünyasının okyanusu.

muhît-i cûd u kerem: Cömertlik okyanusu.

muhit-i kerem: Cömertlik okyanusu.

muhît-i ma'deletin şebçerâğ-ı rahşânı: Adalet okyanusunun parlak lambası.

muhtâc-ı der-i devletin ebna-yı zamâne: Zamanın çocukları bahtının kapısının muhtacı olan.

muhterem: Saygıdeğer.

muhterem ü muhteşem-i rûzgâr: Zamanın muhteşemi ve saygı duyulanı.

mukaddimetü'l-ceyş-i ehl-i 'adl ü vifak: Barış ve adalet ehlinin ordusunun ilerisinde bulunan.

muktedâ-yı ehl-i reşâd: Manevi yol ehlinin önde bulunanı, kendisine uyulanı.

muktedâ-yı rûzgâr: Zamanın önde bulunanı.

murâd-ı âlemiyân: İnsanların istediği.

murâd-ı dîn ü devlet: Din ve devletin istediği.

musaffa-'akl u hüşyar: Saf akıllı ve uyanık.

Mushaf-ı lutf u kerem: İyilik ve cömertlik Mushafı.

mustagni-i âlem: Alemin gönlü tok kişisi.

mû-şikâf-ı akd u hall: Meseleleri kılı kırk yarararak çözen.

müşîr-i memleket-ârâ-yı Âsaf-isti'dâd: Asaf yetenekli memleketi süsleyen mareşal.

mutrib-ı hoş-tab'-ı bülbül: Bülbül gibi hoş huylu çalgıcı.

muvaffak dâver-i kişver-küşâ-yı ahterân-leşker: Ordusu yıldızlar kadar çok olan memleket fetheden başarılı hükümdar.

muzaffer pâdişâh-ı nâm-ver: Zafer kazanan ünlü padişah.

muzaffer: Zafer kazanan.

muzaffer âsaf-ı sâhib-kırân: Zafer kazanan başarılı vezir.

muzaffer-ceyş: Askeri muzaffer olan.

mü'eyyed husrev-i sâhib-kırân-ı maşrik ü magrib: Doğu ve batının başarı kazanan doğrulanmış hükümdarı.

mü'eyyed-i Hak: Allah'ın doğruladığı.

mücâvir-i der-i devlet-i sa'id necib: Mutlu devletin soylu kapı komşusu.

müceddid-i devlet-serây-ı 'adl: Adalet sarayını yenileyen.

mücessem pertev-i zulmet-zedâ-yı nûr-ı peygamber: Peygamber nurlarının pasını gideren kişi.

müdde'a-bahş-ı zafer: Zafer bağışlayan.

müdebbir-i vüzerâ: Vezirlerin yöneticisi.

mühim-perdâz-ı 'ac-z-pîşe-gândur lutf u ihsânı: Lutf ve ihsânı ile acizlerin işlerini düzenleyen.

mühim-sâz-ı 'adâlet: Adaletin önemli işler göreni.

mühim-sâz-ı dil-i âlemiyân: İnsanların gönlünün önemli işlerini gören.

mühim-sâz-ı umur-ı dîn ü devlet: Din ve devlet işlerini gören.

mükerrem sâye-i ferruh-likâ-yı hazret-i Bâri: Hazreti Bari'nin muhterem gölgesinin kutlu yüzü.

mükerrem-i vükelâ: Vekîllerin muhteremi.

Mülayim-tab: Yumuşak huylu.

mülk-ârâ: Yurt süsleyen.

mülk-ârâ-yı meh-kevkeb: Ay yıldızlı yurt süsleyen..

mülk-sitân: Ülke alan.

mümtâz ü müselle: Seçkin ve herkes tarafından kabul edilmiş.

münşi-i pak-edâ kâtib-i bî-misl ü bedel: Temiz edalı, eşsiz yazar.

müntehab-ı nüsha-i himmet: Himmet nüshasının seçilmiş.

müntehab-nüsha-i pâkîze: Temiz nüshanın seçilmiş.

mürebbi-i fuzala: Bilginlerin eğiticisi.

mürebbi-i ahâli: Ahalinin eğiticisi.

mürüvvet kâni: İnsanlık kaynağı.

müstagni-i 'alem: Alemin gönlü tok olanı.

müstenid-i dîn ü düvel: Din ve devletin güvendiği.

müsteşâr: Danışman.

müsteşâr u hîred ü mü'temen-endişe: Danışman ve akıllı ve düşüncesine güvenilir.

müsteşâr-ı âsumân-kadr: Değeri gök kadar yüksek danışman.

müsteşâr-ı devlet ü dîn: Devlet ve din danışmanı.

müsteşâr-ı kâr-fermâ: İş buyuran danışman.

müşîrân-ı zamânın hüsn-i tedbîr ile meşhûrî: Zamanın yöneticileri arasında güzel tedbirleri ile meşhur olan

müşîr-i Bu-'Ali-tedbîr ü destûr-ı memâlik-gîr: Memleket tutan vezir ve Bu Ali tedbirli yönetici.

müşîr-i Cem-‘azamet: Cem azametli yönetici.
müşîr-i Cem-kadr: Cem değerli yönetici.
müşîr-i efham: Şerefli yönetici..
müşîr-i ekrem-i vâlâ-meniş-be-istihkak: Yüce huyları hakkederek kazanmış saygın yönetici.
müşîr-i ferruh-dem: Zamanı kutlu yönetici.
müşîr-i hûb-siyer: Güzel vasıflı yönetici.
müşîr-i ifham-ı rad ü kerîm-i deryâ-dil: Gönlü deniz gibi cömert ve cömertliği anlatılan âmir.
müşîr-i kâmil ü fâzıl: Erdemli ve olgun yönetici.
müşîr-i kâmrân: Mutlu, kam almış vezir.
müşîr-i kâr-fermâ: İş buyurucu yönetici.
müşîr-i memleket-ârâ: Memleket süsleyen yönetici.
müşîr-i muhterem: Saygı duyulan yönetici.
müşîr-i mü'temen: Güvenilir yönetici.
müşîr-i müşteri-fitnat: Müşteri zekiliğinde yönetici.
müşîr-i müşteri-hads ü zeki-dil: Zeki gönüllü ve müşteri sezışli yönetici.
müşîr-i nâdire tedbîr: Nadir tedbirli yönetici.
müşîr-i sâhib-i seyf ü kalem: Kılıç ve kalem sahibi mareşal.
müşîr-i saltanat: Saltanat işlerini yöneten.
müşîr-i şîr-dil: Arslan yürekli komutan.
müşîr-i şîr-i salâbet-hüner: Kararlarında arslan gibi sağlam bir duruş sergileyen yönetici.
müşîr-i şîr-cenk: Arslan gibi savaşılan komutan.
müşkil-küşâ-yı kâr-ı destûri: Sadrazamlığın güç işlerini çözen.
Müşteri tedbîr-i deryâ-dil: Müşteri tedbirli, gönlü deniz gibi olan.
Müşteri-cenâb: Kapısı Müşteri kadar yüce.
Müşteri-kevkebe: Müşteri ihtişamlı.
mü'temen: Emniyetli, güvenilir.
mütemmim-i çarh-ı mekârim ü eşfak: Şefkat ve cömertlik feleğinin tamamlayıcısı.
mütteki-mertebe: Takva mertebeli.
nadire-dân-ı her fen: Her ilmin inceliklerini bilen.

nâdire-pîrâ-yı zamâne: Zamanın nadir olanlarla donatanı.

nâdire-senc-i hikem-i rûzgâr: Zamanın hikmetleriyle güzel sözler söyleyeni.

nahl-bend-i çemen-i huld Cenâb-ı Rıdvan: Cennet bahçelerini süsleyen.

nahlebend-i gül-i bâğ-ı gül-şen-i ta'bîr: Yorumlama gül bahçesinin gül budayıcısı, şair.

nahl-i beru-mend-i temennâ: İsteğin taze ağacı.

nakd-i vakt-i akl-ı küll: Her şeyi kavrayan aklın zamanının parası.

na'l-i esbi oldı tavk-ı gerden-i Cemşid: Atının nalı Cemşid'in tasmaı olan.

nâm-âver-i Salih: Dindarlığıyla ün salmış kişı.

nâmı terakki-dih-i ecdâd-ı 'izam: Adı, atalarının ününü yücelten.

nâm-ver: Ünlü.

nâm-ver gâzî-i hasm-efken-i Hayder-şemşîr: Hz. Ali'nin kılıcı ile düşman yıkan ünlü gazi.

nâm-ver-i ehrâm u eşfâk: Şefkatlerin ve piramitlerin ünlüsü.

nâr-ı kahrı hanümân-sûz' adû-yı memleket: Kahır ateşı memleketin düşmanının evini yakan.

nasib-i râyât-ı hüdâ: Allah'ın sancak nasip ettiği kişı.

nasîbi tâc-ı Ferîdûn taht-ı Cem: Cem'in tahtı ve Feridun'un tacı kendisine nasib olan.

nat'-ı gazada şeh-süvâr-ı kişver-i merdî: Gazada mertlik ülkesinin en iyi at binicisi.

nâz-bû-yı çemen-zâr u gül-şen-i tedbîr: Yönetim gül bahçesinin naz kokulu yöneticisi.

nazım-ı din ü düvel: Din ve devleti düzenleyen.

nâzım-ı hâl-i âlem: Dünyanın durumunu düzenleyen.

nâzım-ı ma'îşet-i gül: Gülün yaşamını düzenleyen.

nâzım-ı mülk-i Süleymâni: Süleyman'ın ülkesini düzenleyen.

nâzım-pîrây-ı dîvân-ı belâgat: Belagat divanını süsleyip düzenleyen.

nazîri 'adîmü'l-vücûd zat-ı ferid: Eşı benzeri bulunmayan kişı.

nâzm-ı ahvâl-i re'âyâ: Halkın ahvâlini düzenleyen.

emn-i kişver: Ülkenin güvenliği, huzuru.

nâzm-ı devlet: Devleti düzenleyen.

nebî-neseb: Peygamber soyundan gelen.

neheng-i bahr-i şeca'at: Şecaat denizinin timsahı.

nekâve-i gil-i Âdem: Adem'in çamurunun en iyisi, temizi.

nemek-i gerd-i hân-ı ma'nâ: Mana toprağının yemeğinin tuzu.

Nerîmân-fer: Neriman ışıklı.

Nerîmân-ı zamâne: zamanın Nerîmân'ı.

nerre-şîr-i vegâ: Savaş meydanının erkek arslanı.

nerre-şîr-i 'adû-gîr-i pür-salâbet: Sağlamlılığıyla düşmanı tutan erkek arslan.

nerre-şîr-i dilîr: Erkek arslan yürekli.

nesak-sâz-ı zemâne hânımân- suz-ı sitem-karî: Zamanın düzenleyeni, zulüm evinin yakıcısı.

nesak-tırâz-ı kavanîn-i memleket-dârî: Memleketi yönetme kanunlarını düzenleyip süsleyen.

nesebde nakd-i zebad: Temiz soylu.

nesîm-i nev-bahar-ı adl: Adalet ilkbaharının esintisi.

nesîm-i seher-i müjde-resân: Seher vaktinin müjde veren esintisi.

nessâc-ı dâbâ-yı umûr-ı mülk ü millet: Millet ve ülke işlerinin ipekli kumaşının dokuyucusu.

neşât-ı dil-i 'âlem: Alemin gönlünün sevinci.

netice-i hayr-i mukaddimat-ı cihân: Dünyanın başlangıcının hayırlı sonucu.

nev-nihâl-i gül-sitân-ı saltanat: Saltanat gül bahçesinin yeni fidanı.

neyyir-i zulmet-zidâ-yı saltanat: Saltanatın karanlığını aydınlatan.

neyyir-i a'zam: Güneş.

neyyir-i burc-ı kerem: Cömertlik burcunun ışığı.

neyyir-i evc-i rif'at: Yücelik zirvesinin parlaklığı (Güneşi).

neyyir-i evc-i şeref: Şeref doruğunun parlaklığı.

neyyir-i ikbâl-ı câh-ı Efrasiyâb-ı Cem-sipâh: Cem ordusunun ikbal makamlı parlak Efrasiyab'ı.

neyyir-i taht: Tahtın ışığı.

ni'met-i Keykavusî: Keykavusluk nimeti.

niğâhbân-ı memâlik: Memleketlerin bekçisi.

niğâhdâr-ı sügûr: Sınırların gözcüsü.

niğâh-ı kevkeb-i ikbâl-i baht-ı dîde-bidar: Uyanık bahtın ikbal yıldızının bakışı.

niğîn-i tâc-ı Dârâ vü Sikender: İskender ve Dârâ'nın tacının yüzüğü.

nihâl-i bâr-ver-i cûd-ı gülşen-i câvid: Sonsuzluk gül bahçesinin cömertliğinin verimli fidanı.

nihâl-i bâr-ver-i çâr-bâğ-ı is'tidâd: Yeteneğin dört bağının verimli fidanı.

nihâl-i bar-ver-i gül-sitân-ı Murtazâ: Hz. Ali'nin gül bahçesinin verimli fidanı.

nihâl-i gülşen-i devlet: Devletin gül bahçesinin fidanı.

nîk-ahter-i gerdûn-ı 'adâlet: Adalet feleğinin güzel yıldızı.

nikât-perver-i nessâc-ı kâr-gâh-ı hayâl: Hayal işevinin nüktelerini dokuyan. Şair.

nizâm-âmûz-ı devlet: Devlet düzenini öğreten.

nizâm-ârâ-yı ahvâl-i zamâne: Zamanın ahvâlinin düzenini süsleyen.

nizâm-âver-i hâl-i 'âlem: Alemin haline düzen getiren.

nizâm-bahş-ı ümem: Ümmetlere düzen bağışlayan.

nizâm-ı mülk ü millet: Milletin ve mülkün düzeni.

nizâmü'l-mülk-i 'alem: Alemin mülkünün düzeni.

Nizâmü'l-mülk-i ahd-ârâyış-i âyîn-i düstûrî: Zamanın Sadrazamlık işlerini düzenleyen Nizamü'l-mülkü.

Nizâmü'l-mülk-i ahd-ârâyış-i ma'mure-i alem: Zamanın dünya mamuresinin işlerini düzenleyen Nizamü'l-mülkü.

Nizâmü'l-mülk-i dâniş-ver-müşîr-i kâr-dân: Bilgin Nizamü'l-mülk, işbilir vezir.

nizâmü'l-mülk-i devlet: Devletin mülkünü düzenleyen.

nizâmü'l-mülk-i ekber: Ülkeyi düzenleyen en büyük yönetici.

nizâmü'l-mülk-i rüşd-ayin ü kirdar: Her işinde yetkin ,devlet işlerini düzene koyan nizâmü'l-mülk, mülkü düzenleyen.

nizâmü'l-milk-i evvel: Ülkeyi düzenleyen. İlk yönetici.

nizâmü'l-milk -i sâni: İkinci mülkü düzenleyen Nizamü'l-mülk.

nokta-i merkez-i din: Din merkezinin noktası.

nuhbe-i eyyâm u mu'în-i İslâm: İslamın yardımcısı günlerin seçkini.

nûr-bahş-ı çeşm ü çerâğ-ı fütadegan: Düşkünlerin mumu ve nur bağışlayan gözü.

nûr-ber-nûr-ı çerâğ-ı şeref-i Mustafevî: Hz. Mustafa'nın şerefinin mumunun nuru.

nûr-ı cemâl-i devlet: Devletin güzel yüzünün nuru.

nûr-ı cevher-i insân: İnsanın cevherinin nuru.

nûr-ı çeşm-i Al-i 'Osman: Osmanoğullarının gözünün nuru.

nûr-ı çeşm-i ins ü cân: İns ve cinnin gözünün nuru.

nûr-ı çeşm-i vüzerâ: Vezirlerin gözünün nuru.

nur-ı dide-i afak: Ufukların gözünün nuru.

nûr-ı dîde-i sadrû'ş-şudurî 'alem-ârâ: Dünyayı süsleyen vezirlerin kalb gözünün nuru.

nûr-ı Hüda: Allahın Nuru.

nûr-ı râyı rûşenâyî bahş-ı çeşmi ahteran: Yıldızların gözüne doğru düşünce nurunu bağışlayan.

nusretle hem-'ınân: Tanrı'nın yardımıyla arkadaş.

Nuşirvan-ı 'adâlet: Adaletin Nuşirevan'ı.

nüktedân: Nükteli sözler bilen.

Nükte-perdâz: İnce söz söyleyen, şair.

nükte-pîrâ: Güzel nükteler söyleyen.

nükte-gir-i cevher-i evvel: İlk cevherin nüktesini tutan, bilen.

Nükte-güzârende-i ehl-i sühân: Şairlerin beğendiği şiirler söyleyen.

nükte-i 'adl ü kerem: Cömertlik ve adalet nüktesi.

nükte-perver: İnce söz öğreten.

nükte-senc ü tebessüm-feşân-ı şi'r-i Zahir: Nükte ölçen, Zahir'in şiirlerine tebessüm saçan.

nüktever şâh-ı suhan-perver-i nâzük-dil: Nazik gönüllü söz öğreten nüktedan padişah.

nüşa-i hıfz u amân: Aman ve koruma belgesi.

nüşa-i hırz-ı emân: Güven sığınağının belgesi.

nüşa-i manzûme-i hikmet: Hikmet manzumesinin nüshası.

'Ömer-'adâlet: Ömer gibi âdil.

pâdşâh-ı heft-kişver: Yedi ülkenin padişahı.

pâdîşâh-ı ins ü can: Herkesin padişahı.

pâdîşeh-i hasm-endâz: Düşman yıkıcı padişah.

pâdîşeh-i pür-hüner ü kâmil: Olgun ve hünerli padişah.

pâdîşâha nedim-i zi-şân: Padişaha şanlı sohbet arkadaşı.

pâdîşâh-ı âdil ü âlî-neseb: Yüksek soylu ve adaletli padişah.

pâdîşâh-ı arif ü kâmil: Olgun ve bilgili padişah.

pâdîşâh-ı âsmân-mesned: Gökyüzü makamlı padişah.

pâdîşâh-ı bahr u ber: Denizin ve toprağın padişahı.

pâdişâh-ı Cem-cenâb: Cem makamlı padişah.
pâdişâh-ı Cem-kadr: Cem şerefli padişah.
pâdişâh-ı cihân: Dünyanın padişahı.
pâdişâh-ı dâd-güster: Adalet yayan padişah.
pâdişâh-ı din penâh: Dinin sığınağının padişahı.
pâdişâh-ı felek-rütbe: Gökyüzü rütbeli padişah.
pâdişâh-ı heft iklim: Yedi ülkenin padişahı.
pâdişâh-ı heft kişver: Yedi ülkenin padişahı.
pâdişâh-ı maşrık u mağrib: Doğunun ve batının padişahı.
pâdişâh-ı mela'ik-sipâh-gâzî: Melekler ordusunun savaşmış padişahı.
pâdişâh-ı mesned-i ni'met: Nimet makamının padişahı.
pâdişâh-ı muzaffer: Zafer kazanmış padişah.
pâdişâh-ı mülk ü millet: Milletin ve mülkün padişahı.
pâdişâh-ı rub'-ı meskun: Dünyanın dörtte birinin padişahı, bütün dünyanın padişahı.
pâdişâh-ı sa'adet-penâh gâzî: Saadetin sığındığı gazi padişah.
pâdişâh-ı sûret ü ma'nâ hıdiv-i ehl-i dil: Gönül ehlinin valisi, anlam ve sûret padişahı.
pâdişâh-ı vüzerâ: Vezirlerin padişahı.
pâdişâh-ı yegâne-i 'alem: Alemin yegane padişahı.
pâdişâh-ı zî-şân: Şerefli padişah.
pâdişâhan-ı cihân: Dünyanın padişahları.
pâdişâh-ı âdil-i ali-nijâd: Yüce soylu ve adaletli padişah.
pâdişâh-ı azamet-güster ü âlî-himmet: Yüksek iradeli ve ululuk yayan padişah.
pâdişâh-ı bahr ü berr: Deniz ve karanın padişahı.
pâdişâh-ı Cem-serîr: Cem tahtlı padişah.
pâdişâh-ı meh-cenâb: Ay gibi makamı yüce padişah.
pâdişâh-ı muhterem: Saygıdeğer padişah.
pâdişâh-ı mümtâz: Seçkin padişah.
pâdişeh-i 'âdil-i Fârûk-ahkâm: Hz. Ömer gibi adaletli padişah.
pâdişeh-i 'âlem-gîr: Alemleri zapteden padişah.
pâdişeh-i 'Osmânî: Osmanlı padişahı.
pâdişeh-i âdil ü ali-şân: Yüce şanlı ve adaletli padişah.
pâdişeh-i ali-şân: Şanı yüce padişah.

pâdişeh-i ârif: Bilgili padişah.
pâdişeh-i dâd-ger: Adaletli padişah.
pâdişeh-i devrân: Dünyanın padişahı.
pâdişeh-i ferruh-fal: Falı uğurlu padişah.
pâdişeh-i kâm-rân: Mutlu padişah.
pâdişeh-i kâm-revâ: İsteğine erişen padişah.
pâdişeh-i kevn ü mekân: Varlık ve mekanın padişahı.
pâdişeh-i kulzüm ü ber: Karanın ve denizin padişahı.
pâdişeh-i memleket-ârâ: Memleket süsleyen padişah.
pâdişeh-i mülk ü milel: Milletın ve mülkün padişahı.
pâdişeh-i ruy-ı zemîn: Yeryüzünün padişahı.
pâdişeh-kevkeb: Padişah yıldızlı.
pâdişeh-kevkebe: Padişah ihtişamlı.
pâdişeh-i şîr-gîr: Cesur padişah.
pâk-gevher: Temiz cevherli, temiz karakterli.
pâkîze-gevher: Temiz cevherli.
pâkîze-nazar: Temiz bakışlı.
pâk-nihâd: Temiz soylu.
pak-tab’: Temiz huylu.
pak-tebâr: Temiz huylu.
pâsbân-ı şark u garb: Doğunun ve batının bekçisi.
paşa-yı Âsaf-isti’dâd: Asaf yetenekli paşa.
paşa-yı bi-karîne-i âlem: Tereddütsüz herkesin veziri.
paşa-yı bülend-ikbâl: Yüksek talihli paşa.
paşa-yı kader-kevkebe: Kader yıldızlı paşa.
paşa-yı kerîmü’ş-şân-ı Ahmed nâm-ı fâzıl: Ahmed adlı erdemli paşa.
paşa-yı mülk-ârâ-yı ceng-âver: Mülkü süsleyen savaşı paşa.
paşa-yı mülk-ârâ-yı rûşen-re’y-i âlişân: Yüce şanlı parlak görüşlü mülkü süsleyen paşa.
paşa-yı üstûde-şiyem: İyi ahlaklı paşa.
pehlivan-ı zeman: Zamanın pehlivanı.

peleng-i hamle-i saff-ı ‘adû-yı saht-ı nihâd: Sert tabiatlı düşman saflarına saldıran kaplan.

peleng-i şîr-mehâbet: Arslan heybetli kaplan.

penâh-ı ehl-i hüner: Hüner ehlinin sığınağı.

penâh-ı memleket: Memleketin sığınağı.

penâh-ı saltanat: Saltanatın sığınağı.

penâh-ı saltanat-ı şeh-r-yâr-ı heft-iklim: Yedi iklim hükümdarının saltanatının sığınağı.

pertev-i envâr-ı hurşîd-i zekavet dûd-mân: Zekilik soyunun güneşinin ışığı.

pertev-i nûr-ı nebevî: Peygamberlik nurunun ışığı.

pertev-i nûr-ı nebi: Peygamber nurunun ışığı.

pertev-i şem’-i hüner: Hüner mumunun ışığı.

perverde-i has-ı harem-i Husrev-i ‘âlem: Dünya padişahının hareminin özel yetiştirmesi.

perveriş-yâfte-i nüh-sadef-i çarh-ı berîn: Yüce feleğin dokuz sadefinin yetiştirmesi (incisi).

Peşeng-i Dârâ-der: Dârâ kapılı Peşeng.

peyker ü cedel pîşesinün şîr-i jiyani: Savaş meydanının kükreyen arslanı.

pezîrâ-yı şu’a-ı kalb-i Hâkânî: Hakanlık kalbinin ışığını kabul eden.

pîrâye-dih-i saltanat Devletin saltanat süsünün süs vereni.

pîrâye-bahş-ı taht-ı hilâfet: Hilafet tahtının süs bağışlayanı.

pîrâye-dih-i sûret: Sûrete süs veren.

pîrâye-i ‘irfân ile dânişver-i ‘âlem: İrfan süsü ve alemin bilgini.

pîrâye-i efser: Tacın süsü.

pîrâye-i mülk ü milel: Milletlerin ve mülkün süsü.

pîrâye-i sadr-ı harem-i ‘izz ü ‘ûlâ: Yücelik hareminin süsü.

pîrâye-i sun-ı kemâl-i kudret-i Bâri: Tanrı’nın kudretinin ve kemalinin gücünün süsü.

piş-gâh-ı şeref-hâne-i zemîn ü zaman: Zamanın ve zemînin şerefhânesinin önü..

ra’iyyet-perver Efridun: Halkı seven Feridun.

râbîta-bend-i kânûn: Kanunları uygulayan..

râhat-ı kevn ü mekân: Mekan ve varlığın rahatı.

rast-girdâr-ı kader-kevkebe: Kader ihtişamlı, doğru işli.

râtibe-bahş-ı ümem-i rûzgâr: Zamanın insanlarına maaş bağışlayan.

râyet-efrâz-ı sefer: Sefer sancağını yükseltti.

râyet-efrâz-ı zafer: Zafer sancağını yükseltti.

râyet-güşâ-yı saff-derî: Düşman saflarını yarma bayrağını açan.

râyiz-i eşheb-i ikbâl: Bahtın kır atının seyisi.

râyiz-i hınk-ı sa'âdet: Saadet atının seyisi.

re'îs-i ehl-i cihâd: Cihad ehlinin reisi.

rebi'-mekremet: Bahar gibi cömert.

reg-i berk-i cihân-ı ma'nâ: Mana dünyasının yaprağının damarı.

reh-rev-i cadde-i muhterem-i Nu'mânî: Ebu Hanifenin yolunun yolcusu.

reh-rev-i Tûr-ı hüda: Hidayet dağının yolcusu.

remz-ageh: Remzlerden haberli.

resîde meyve-i bi-ımtinân-ı bağ-ı ümid: Ümid bağının olgun meyvesi.

resm-aşınay-ı zabıta-i mülk-perver: Mülkü koruyan zabitanın bilinen izi.

resm-i cihân-bân: Dünya bekçisinin nişanı.

reşîd-i tiz-tab'u 'âkıbet-bîn: Sonunu önceden gören ve canı tez doğru yol tutucu.

reşk-âver-i Hind ü 'Acem: Hind ve Acem'i kıskandıran.

reşk-i Cemşid: Cemşid'in kıskandığı.

reşk-i mir'ât-i Sikender: İskender'in aynasının kıskandığı.

reşk-i sadev-i gayret-i kân: Gayret madeninin sadevini kıskandıran.

reşkin-sâz-ı Cemşid ü Sikender: İskender'e ve Cemşid'i kıskandıran.

revâc-bahş-ı metâ'-ı dükân-ı huşyârî: Akıllılık dükânının eşyasına kıymet bağışlayan.

revân-ı ma'dilet-hired can-ı nikû-kârî: Adil akıllı ruh, iyi işliliğin canı.

revnak-dih-i dîvân-ı şehenşâh-ı mükerrem: Muhteşem padişahın divanının parlaklık vereni.

revnak-efrûz-ı kuhen-hânkâh-ı imkân: Eski imkan tekkesinin ışığı.

revnak-efrûz-ı tarab-hâne-i rûşen-râyî: Aydın fikirlilik evinin ışığını artıran.

revnak-efzâ-yı harîm'âlem-i emn ü emân: Korkusuzluk ve güven aleminin güzelliğini arttıran.

revnak-efzâ-yı müselmânî: Müslümanlığın güzelliğini arttıran.

revnak-efzâ-yı sadâret : Sadaretin güzelliğini arttıran.

revnak-efzâ-yı serîr-i hân u kayser: Kayser'in ve Hanım tahtının güzelliğini arttıran.

revnak-ı dîn ü düvel: Dinin ve devletlerin ışığı.

revnak-ı erkân-ı câh: Makamın ileri gelenlerinin ışığı.

revnak-ı mülk-i cihân: Dünya mülkünün ışığı.

revnak-ı saltanat: Saltanatın ışığı.

revnak-ı saltanat-ı memleket-i heft-iklim: Yedi iklim memleketinin saltanatının ışığı.

revnak-ı silsile-i Osmânî: Osmanlı soyunun ışığı.

revnak-ı taht-ı sa'âdet: Saadet tahtının parlaklığı.

revnak-rübâ-yı kekkebe-i pûr-ı Baykara: Baykara'nın oğlunun ihtişamının debdebesini kapan.

revnak-şiken-i ma'delet-i Nuşirevân: Nuşirevan'ın adaletinin parlaklığını kırıcı.

rezm-gâh-ı 'arsa-i fethün Nerîmânî: Fetih meydanının Nerîmân gibi kahramanı.

ricâl-i âlem-i gaybın nedîm-i dem-sâzı: Gayb aleminin erlerinin yakın sohbet arkadaşı.

rikâb-ı eşheb-i 'azmi hilal-i 'alem-i nusret: Azim atının üzengisi başarı aleminin hilali olan.

Risto-yı Felâtûn-reviş: Felatun tarzlı Aristo.

riyâz-ı devlete tedbîr-i ebr-i fasl-ı bahâr: Devlet bahçelerine bahar mevsiminin tedbir bulutu.

riyâz-ı devletin zibende-serv-i kâmet-efrâzı: Devlet bahçelerinin boy yükselten süslü servisi.

rûh-ı revân: yürüyen ruh.

rûh-tirazende-i hûbân-ı cihân-ı ma'nâ: Mana dünyasının güzellerinin ruh süsleyicisi.

rûşen-ahter ü ferhunde-i burc-ı celâlet: Büyüklük burcunun bahtlı ve aydınlık yıldızı.

rûşen-hiss ü efkâr: Aydın duygu ve fikirli.

Rûyîn-ten hüner: Ruyinten hünerli.

rûz-ı nevrûz-ı sa'âdet: Saadet nevruzu günü.

rûzın-kemân-ı 'arsa-geh-i girûdâr: Savaş meydanının günlük yayı.

Rüstem: Rüstem.

Rüstem-ecdâd-ı vegâ-pîşe-i bî-hem-pâ: Savaş meydanının eşsiz Rüstem ecdâdlısı.

Rüstem-endâz-ı saf-ı ma'reke: Savaş safının Rüstem'i yeneni.

Rüstem-i Dârâ-haşem-i rûzgâr: Zamanın Dârâ maiyetli Rüstem'i.

Rüstem-i destân-ı pür-dil: Cesur efsanevî Rüstem.

Rüstem-i dîv-şiken: Dev kıran (yıkan) Rüstem.

Rüstem-i hasm-efken-i meydân-ı gazâ: Gaza meydanının düşman yıkan Rüstem'i.

Rüstem-i husrev-nişân: Hüsrev nişanlı Rüstem.

Rüstem-i meydân-ı heycâ: Savaş meydanının Rüstem'i.

Rüstem-i meydân-ı vegâ: Savaş meydanının Rüstem'i.

Rüstem-i saff-şiken-i ma'reke-i Rûyînten: Ruyinten savaşının meydanının saf kıran Rüstem'i.

Rüstem-i sâhib-hüner: Hüner sahibi Rüstem.

Rüstem-i sâhib-kırân-ı arsa-i âlem: Dünya meydanının muzaffer Rüstem'i.

Rüstem-i sâhib-kırân-ı harb-ı darb: Vuruşma ve savaşmanın muzaffer Rüstem'i.

Rüstem-i sâhib-kırân-ı rûzgâr: Zamanın muzaffer Rüstem'i.

Rüstem-i teshîr: Etkileme, itaat ettirme Rüstemi.

Rüstem-i zûr-efgen-i her hasm-ı 'anîd: Her inatçı düşmanı gücüyle yıkan Rüstem.

Rüstem-rezm: Savaş Rüstem'i.

Rüstem-salâbet: Rüstem gibi sağlam dirençli.

Rüstem-şemşîr: Rüstem kılıçlı.

Rüstem-vâr: Rüstem gibi.

sâ'ika-bâr-ı satvet: Güçlülüğü yıldırım yağdıran.

sabah-ı rûz-ı visâl ü bahâr-ı bâg-ı kemâl: Kemal bahçesinin baharı ve kavuşma gününün sabahı.

sad lutf ile pür-zîver-i envâr-ı hüdâ: Yüz iyilikle süslü hidayet ışığı.

sadâ-yı kerem: Cömertliğin sesi.

sâdık-ı 'Ömer-i âyîn: Hz. Ömer gibi âdil.

sadr: Sadrazam

sadr-a'zam: Sadrazam.

sadr u din-dâr: Sadrazam ve dindar.

sadr-ı sâhib-hîred: Akıllı sadrazam.

sadr-ı 'âlî-kadr: Yüce değerli sadrazam.

sadr-ı 'âlî-kadr-i gerdûn-asitân: Yüce değerli, eşiği gökyüzü kadar yüce sadrazam.

sadr-ı 'azam u sâhib-kırân-ı 'âlem: Alemin muzaffer ve mutlu sadrazamı.

sadr-ı 'İsi-nefes: İsa nefesli sadrazam.

sadr-ı a'zam güher-i kan-ı kerem: Cömertlik madeninin cevheri olan sadrazam.

sadr-ı a'zam server-i 'alem: Alemin önderi olan sadrazam.

sadr-ı a'zam u fermân-revâ-yı maşrık u mağrib: Doğu ve batının emri kabul edilen sadrazamı.

sadr-ı a'zam-ı efham: Şeref sahibi sadrazam.

sadr-ı âgâh-dil: Gönlü bilgili sadrazam.

sadr-ı ahâli-perver: Halkı seven sadrazam.

sadr-ı 'âli-nazar: Yüksek bakışlı sadrazam.

sadr-ı Âsaf-meniş: Asaf tabiatlı sadrazam.

sadr-ı Âsaf-şürefâ: Asaf soylu sadrazam.

sadr-ı bâ'is-i âsâyiş-i zemîn ü zamân: Zamanın huzuruna sebep olan sadrazam.

sadr-ı bende-perver: Vatandaşları seven sadrazam.

sadr-ı bülend-kadr-ı vezîrân-ı kâr-dân: İşbilir vezirlerin yüksek değerli sadrazamı.

sadr-ı bülend-mertebe: Yüksek mertebeli sadrazam.

sadr-ı Cemşid-haşem: Cemşid maiyetli sadrazam.

sadr-ı cihân: Dünyanın sadrazamı.

sadr-ı cihân bihter-i 'âlem: Alemin iyisi, dünyanın sadrazamı.

sadr-ı cümletü'l-mülk: Bütün ülkenin sadrazamı.

sadr-ı devlet-nişîn vezîr-i güzîn: Bahtlı, talihli sadrazam, seçilmiş vezir.

sadr-ı dîvân-ı 'adâlet: Adalet divanının sadrazamı.

sadr-ı ekmel: Mükemmel sadrazam.

sadr-ı Felâtun-bîniş: Felatun görüşlü sadrazam.

sadr-ı felek-kadr: Gökyüzü değerli sadrazam.

sadr-ı felek-mertebe: Gökyüzü makamlı sadrazam.

sadr-ı felek-pâye: Gökyüzü rütbeli sadrazam.

sadr-ı gâzî: Gazi vezir.

sadr-ı güzîn sadr-nişîn: Başta oturan seçilmiş sadrazam.

sadr-ı güzîn-i Âsaf-âsâ: Âsâf gibi seçilmiş sadrazam.

sadr-ı İskender-zafer: İskender zaferli sadrazam.

sadr-ı kader-kevkebe: Kader ihtişamlı sadrazam.

sadr-ı kâmilü'l-ahlak: Olgun ahlaklı sadrazam.

sadr-ı kerem-dâr: Cömert sadrazam.

sadr-ı kerîm ü kâm-rân: Mutlu ve cömert sadrazam.

sadr-ı kerîm-i ‘atıfet-kâr: Şefkatli ve cömert sadrazam.

sadr-ı kevkebe-güster: Muhteşem sadrazam.

sadr-ı meclis-i ‘ırfân: İrfan meclisinin sadrazamı.

sadr-ı mu’azzam: Muazzam sadrazam.

sadr-ı mükerrem: Saygıdeğer sadrazam.

sadr-ı pak: Temiz sadrazam.

sadr-ı pâkîze-nazar: Temiz bakışlı sadrazam.

sadr-ı Perviz-haşem: Perviz maiyetli sadrazam.

sadr-ı revnak u arayış-i cihân-ı visak: Kavuşma dünyası süsünün ve parlaklığının sadrazamı.

sadr-ı rif’at-âsâr: Yüce eserlerin sadrazamı.

sadr-ı rûşen-dil ü meh-kevkebe: Ay ihtişamlı ve aydınlık gönüllü sadrazam.

sadr-ı sâhib-azamet: Büyüklük sahibi sadrazam.

sadr-ı sâhib-dil-i âgeh: Uyanık, cesur sadrazam.

sadr-ı sâhib-hatem: Mühür sahibi sadrazam.

sadr-ı salah-âver-i Sıddîk-reviş: Sözüünün eri olan ve Hz. Ebubekir tavırlı sadrazam..

sadr-ı seyyâre-haşem: Gezegen maiyetli sadrazam.

sadr-ı suhan-perver: Şair sadrazam.

sadr-ı suhan-pîşe: Şair sadrazam.

sadr-ı sûtûde-ahvâl: Tavırları beğenilen sadrazam.

sadr-ı şefekat-senc: Şefkatli sadrazam.

sadr-ı şehen- şâh-ı cihân: Dünya şahlar şahının sadrazamı.

sadr-ı şemşîr-eda: Kılıç tavırlı sadrazam.

sadr-ı şîr-hamle: Arslan hamleli sadrazam.

sadr-ı vâlâ-kadr-ı Keyhüsrev-nişân: Keyhüsrev nişanlı, yüksek değerli sadrazam.

sadr-ı vâlâ-menzilet: Yüksek dereceli sadrazam.

sadr-ı veli-mertebe: Veli mertebeli sadrazam.

sadr-ı vüzerâ: Vezirlerin sadrazamı.

sadr-ı yegâne: Eşsiz, tek sadrazam.

sadr-ı zi-şân: Şerefli sadrazam.

sadr-i zeki: Zeki sadrazam.

sadr-pîrâ-yı vezâret: Sadrazamlığı süsleyen.

sadrü'l-vüzerâ: Vezirlerin başı.

safa-yı dem-a-dem: Sürekli sevinç (veren).

safa-bahş-ı kulûb-ı ihvân: Dostların kalplerine gönül rahatlığı veren.

saff-der: Düşman saflarını yaran, savaşçı.

saff-der Hayder-dil ü leys-i intikam: İntikam arslanı ve Hz. Ali gönüllü savaşçı.

saff-der hidiv-i tev'eman: Saf yarıcı hidiv ikizleri.

saff-der-i 'âlem: Alemin saf yarıcısı.

saff-der-i 'âlî himem: Yüksek iradeli savaşçı.

saff-der-i âlî-himem-i rûzgâr: Zamanın yüksek iradeli savaşçısı.

saff-der-i arsa-i devrân: Dünya meydanının savaşçısı.

saff-der-i Bijen-peyker: Bijen yüzlü savaşçı.

saff-der-i Cem-kevkebe: Cem ihtişamlı savaşçı.

saff-der-i Cemşid-şiyem: Cemşid huylu savaşçı.

saff-der-i ceng-azma-yı rûzgâr: Zamanın savaş tecrübesi olan savaşçısı.

saff-der-i Hayder-şemşîr: Haydar kılıçlı savaşçı.

saff-der-i horşid-siper: Güneş siperli savaşçı.

saff-der-i Kahraman: Kahraman savaşçı.

saff-der-i kal'a-güşâ: Kale fetheden savaşçı.

saff-der-i kişver-güşâ: Ülke fetheden savaşçı.

saff-der-i ma'reke-perdâz-ı Nerîmân-savlet: Neriman gibi saldıran savaş alanını düzenleyen savaşçı.

saff-der-i mâlik-rikâb: Malik üzengili savaşçı.

saff-der-i müselleme: Yiğitliği kabul edilen.

saff-der-i nüh-bârgâh-ı heft-çâder: Yedi çadırılı dokuz divanının savaşçısı.

saff-der-i pür-dil: Cesur saf yarıcı.

saff-der-i râyet-be-kef-i rûz-ı vegâ: Savaş gününün elinde sancak olan savaşçısı.

saff-der-i sadr-nişin: Sadarete oturan savaşçı.

saff-der-i sâhib-reviş: Kendine has tarzı olan savaşçı.

saff-der-i sâhib tasarruf: Tasaruf sahibi savaşçı.

saff-der-i sipeh-ârâ: Orduyu süsleyen savaşçı.

saff-der-i yegâne: Tek, eşsiz savaşçı.

saff-der-i yektâ: Tek savaşçı.

saff-der-i yektâ-yı zamâne: Zamanın tek savaşçısı.

saff-der-i zûr-azmâ-yı ‘arsa-i heycâ: Savaş meydanının güçlü savaşçısı.

saff-der-i sâhib tasarruf: Tasarruf sahibi savaşçı.

saf-dil: Yüreği temiz.

saf-dil ü pâk-nazar: Yüreği ve bakışı temiz.

saff-şikaf-ı nâm-ver: Düşman saflarını yaran ünlü yiğit.

saff-şikâf-ı sipeh-endâz: Asker atıcı düşman saflarını yaran ünlü yiğit.

saff-şikâf-ı Tehemten-şükûh-ı yektâ: Tehemten ululuğunda tek yiğit.

saff-şikâf-ı rezm-i kerrârî: Savaşta döne döne saldıran yiğit.

saff-şiken: Düşman saflarını yaran.

saff-şiken kâhir-i düşmen-küş-i meydân-ı vegâ: Savaş meydanında düşman öldürüp kahreden yiğit.

saff-şiken-i arsa-i ceng: Savaş meydanının düşman saflarını yaranı.

saff-şiken-i bî-pervâ: Korkusuzca düşman saflarını yaran.

saff-şiken-i cedd-ber-cedd: Atadan ataya düşman saflarını yaran.

saff-şiken-i ceng ü cidâl: Kavga ve savaşta düşman saflarını yaranı.

saff-şiken-i ehl-i dalâl: Doğru yoldan sapanların düşman saflarını yaran.

saff-şiken fitne-bend kal’a-güşâ: Saf yaran, fitneyi önleyen, kale fetheden.

saff-şiken-i kal’a-güşâ: Kale fetheden düşman saflarını yaran.

saff-şiken-i kişver-gîr: Ülke yöneten, düşman saflarını yaran padişah.

saff-şiken-i memleket-i şark u garb: Doğu ve batı memleketinin düşman saflarını yaranı.

saff-şiken-i şîr-i salâbet: Arslan sağlamlığında düşman saflarını yaran.

sâhib-i ‘akl ü idrâk: Akıl ve anlayış sahibi.

sâhib-i ‘izz ü ‘alâ: Şeref ve yücelik sahibi.

sâhib-i câh-ı vekâlet-i kiberi: Büyüklük vekaletinin makam sahibi.

sâhib-i ferhunde-siyer: Uğurlu, yüksek vasıflı.

sâhib-i feth u zafer: Fetih ve zafer sahibi.

sâhib-i hâtem: Yüzük (mühür) sahibi.

sâhib-i lutf u kerem: Cömertlik ve iyilik sahibi.

sâhib-i mesned-i a’lâ-yı cihân-pîrâ: Dünyayı süsleyen yüksek makam sahibi.

sâhib-i sâhib-dil-i pâkîze-şiyem: Temiz huylu ,temiz kalpli.

sâhib-i sâhib-takva: Takva sahibi.
sâhib-i tâc u dihim: Taç ve taht sahibi.
sâhib-kemal: Olgun.
sâhib-kerem: Cömert.
sâhib-kerem-i alem-gir: Dünyayı fetheden cömert.
sâhib-kırân: Muzaffer hükümdar.
sâhib-kırân Rüstem gibi: Rüstem gibi muzaffer hükümdar.
sâhib-kırân şâhenşeh: Muzaffer şahlar şahı.
sâhib-kırân-ı ‘alem: Dünyanın muzaffer padişahı.
sâhib-kırân-ı ‘alem-ârâ: Dünyayı süsleyen muzaffer hükümdar.
sâhib-kırân-ı ‘alemün düstûr-ı zi-şânı: Alemin muzaffer hükümdarının şerefli veziri.
sâhib-kırân-ı a’zam: Büyük muzaffer hükümdar.
sâhib-kırân-ı ba-haşem: Mahiyetiyle muzaffer hükümdar.
sâhib-kırân-ı Cem-haşem: Cem maiyetli muzaffer hükümdar.
sâhib-kırân-ı dehr: Dünyanın muzaffer hükümdarı.
sâhib-kırân-ı devrân: Dünyanın muzaffer hükümdarı.
sâhib-kırân-ı ehl-i dil: Gönül ehli muzaffer padişah.
sâhib kırân-ı heft-kişver: Yedi ülkenin muzaffer hükümdarı.
sâhib-kırân Hüsrev-i zerrin- ‘alem: Altın sancaklı mutlu padişah.
sâhib-kırân-ı kâm-yâb: Mutlu muzaffer padişah.
sâhib-kırân-ı kâr-dân: İşbilir muzaffer padişah.
sâhib-kırân-ı kişver-ârâ: Ülke süsleyen muzaffer padişah.
sâhib-kırân-ı ma’reke-i ceng ü dâveri: Savaş ve hükümdarlık meydanının muzaffer hükümdarı.
sâhib-kırân-ı muhteşem: Görkemli muzaffer padişah.
sâhib-kırân-ı mülk ü milel: Millet ve mülkün muzaffer padişahı.
sâhib-kırân-ı rûzgâr: Zamanın muzaffer padişahı.
sâhib-kırân-ı saff-der: Düşman saflarını yaran muzaffer padişah.
sâhib-kırân-ı Sam-savlet: Sam gibi saldıran muzaffer padişah.
sâhib-kırân-ı şark u garb: Doğunun ve batının muzaffer padişahı.
sâhib-kırân-ı tâc-ver: Taç sahibi muzaffer padişah.
sâhib-livâ-yı rûzgâr: Zamanın sancak sahibi.

sâhib-nazar kudsi-güher destûr-perver: Tecrübeli, kutsal cevherli, vezirlerini seven.

sâhib-serîr-i ma'delet: Adalet tahtının sahibi.

sâhib-serîr-i mülk-i dâniş: Bilgi mülkünün taht sahibi.

sâhib-tasarruf Âsaf-ı devr-i zemân: Zamanın tasarruf sahibi sadrazamı.

sâhibü'r-rüşd hıred-pîşe vezir-i a'zam: Yetkin, akıllı sadrazam.

sâhib-zeman: Zamanın hükümdarı.

sâhib-zuhur: Hükümdar.

sâhib-zuhur-ı server-i hayl-i sudur: Vezirler topluluğunun başı.

sâkî-i ruh-perver: Ruha kuvvet veren saki.

sâlâr-ı Efridun-'âlem: Feridun sancaklı kumandan.

sâlâr-ı haydar girûdâr: Savaş arslanının başı (kumandanı).

sâlik-i râh-ı Hudâ: Allah yolunun yolcusu.

sâlik-i râst-rev-i cadde-i fevz ü necâh: İsteğine ulaşma ve zafer caddesinin doğru giden yolcusu.

saltanat-pîrâ: Saltanatı süsleyen.

saltanat-pîrâ-yı 'âlem: Alemin saltanatını süsleyen.

saltanat-zib: Saltanatın süsü.

Sâm-peygâr: Sam gibi savaşan.

sandûk-ı lebâleb-güher-i akl ü zekâ: Akıl ve zeka cevherinin ağzına kadar dolu sandığı, çok akıllı.

sânî-i akl-i evvel: Akl-ı evvelin ikincisi.

sânî-i bü'l-feth-i dânâ-dil: Bilge gönüllü ikinci Fatih.

sâye-endâz-ı 'âlem-i imkân: İmkan alemine gölge salan.

sâye-i 'ankâ-yı âsmân-kudret: Gök kudretli Anka'nın gölgesi.

sâye-i Cibril-i kâh-ı sidre-serîr: Sidre tahtlı Cebrail'in gölgesi.

sâye-i ebr-i bahâr-ı handani: Gülen baharın bulutunun gölgesi.

sâye-i Feyyâz-ı mutlak: Allah'ın gölgesi.

sâye-i Hak: Allah'ın gölgesi.

sâye-i Hazret-i Hak: Allah'ın gölgesi.

sâye-i Hudây-ı Gayûr: Gayretli Allahın gölgesi.

sâye-i lutf u kerem-i sübhani: Allahın cömertliğinin ve lutfunun gölgesi.

sâye-i lutf-ı Hudâ: Allahın lutfunun gölgesi.

sâye-i Rabb-ı ehad: Tek olan Tanrı'nın gölgesi.
sâye-i Rabbü'l-enam: Bütün mahlukların Tanrısı'nın gölgesi.
sâye-i zıll-i Hüda-yı 'alem-gir: Dünyayı tutan Allahın gölgesinin gölgesi.
sâyil-i lutf-ı keremün Bermekiyan: Bermekîler lutfunun dilencisi.
saykal-ı saltanat: Saltanatın cilası.
sâzkâr-ı dîn ü devlet: Dinin ve devlet işlerini yapan.
sebük-ruh: Hoşsohbet.
sehâb-dest: Bulut gibi eli olan, cömert.
sehâb-ı cûd ü kerem: Cömertlik bulutu.
sehâb-ı evc-i kerem: Cömertlik zirvesinin bulutu.
sehavet-pîşe server: cömertliği huy edinmiş önder.
selâtin-i cihânun nur-ı çeşm-i iftiharî: Dünya sultanlarının övünme gözünün nuru.
semiyy-i Ahmed-i mürsel: Hz. Muhammed'in adaşı.
semiyy-i şâh-ı Necef: Necef şahının adaşı.(Hz. Ali'nin adaşı).
semiyy-i Fahr-ı Âlem: Hz. Muhammedin adaşı.
semiyy-i fahr-i Resûl: Hz. Muhammed'in adaşı.
semiyy-i silsile-dârân-ı şîr-i yezdânî: Hz. Ali'nin adaşı.
semmiyy-i fahr-i dü-'alem: İki dünyanın övücü Hz. Muhammed'in adaşı.
semmiyy-i fahr-ı rüsûl: Peygamberlerin övücü Hz. Muhammed'in adaşı.
seng-i deri erbâb-ı dile efser-i ser: Kapısının taşı gönül erbabının başına taç.
sepîde-i seher-i 'id-i ekber-i İslâm: İslamın en büyük bayramının sabahının tan vakti.
sepîde-i seher-i feyz ü mevsim-i gül-i cûd: Cömertlik gül mevsimi ve bolluk sabahının tan vakti.
ser halka-i erbâb-ı sehâ: Cömertlik erbabının halkasının başı.
ser tâ-be-kadem mâ-sadak-ı 'akl u zeka: Baştan ayağa akıl ve zekâ olan.
ser ü ser-defter-i erbâb-ı kerem: Cömertlik erbabının defterinin başı.
ser-âmed pâdişâh-ı âsmân-pâye: Gökyüzü rütbeli önde gelen padişah.
serây-ı şeş-cihetin şâh-ı cümletü'l-mülkü: Altı yön sarayının tüm mülkünün şahı.
ser-bülend-i âsumân-kadr: Gökyüzü mertebeli yüksek başlı..
ser-bülend-i saf-ı ashâb-ı yemîn: Mübarek insanlar sırasının başı yüce olanı.
ser-çeşme-i fazl u kerem: Cömertlik ve erdemın çeşme başı.
ser-dâr-ı Aristo-'akl: Aristo akıllı önder.

ser-dâr-ı cihân: Dünyanın önderi, baş kumandanı.
ser-dâr-ı felek-rif’at: Gökyüzü rütbeli önder.
ser-dâr-ı Keyhusrev-gulam: Keyhusrev’in kendisine köle olduğu önder.
ser-dâr-ı mu’azzam: Azametli baş kumandan.
ser-dâr-ı muzaffer: Zafer kazanmış baş kumandan.
ser-dâr-ı nusret-igtinam: Allah’ın yardımını bilen baş kumandan.
ser-dâr-ı saff-der: Düşman saflarını yaran baş kumandan.
ser-dâr-ı yek-süvâre-i meydân-ı dâverî: Hükümdarlık meydanının tek başına ata binen baş kumandanı.
ser-dâr-ı zafer-yâver-i Mansûr-livâ: Mansur sancaklı muzaffer baş kumandan.
ser-dâr-ı zafer-kîş-i adû-fersâ: Düşmanı tüketen muzaffer baş kumandan.
ser-dâr-ı zafer-yâver-i şemşîr-be-kef: Elindeki kılıçla zafere yardımcı baş kumandan.
ser-efrâz: Başını yukarıya kaldıran.
ser-efrâz yegâne mesned-efrûz-ı ‘ata-bahş: İhsânda bulunup makam aydınlatan tek baş yükselten.
ser-efrâz-ı hüner-mend: Hünerli baş yükselten, önde gelen..
ser-efrâz-ı ümem: Ümmetlerin önde geleni.
ser-efrâz-ı vegâ: Savaşın önde görüneni.
ser-firâz: Başı yüce.
ser-firâz-ı heft-kişver: Yedi ülkenin başı yücesi.
ser-i serîr- nişinân-ı devlet ü ikbâl: Baht ve devlet tahtına oturanların başı.
serîr-ârâ: Taht süsleyen.
serîr-ârâ-yı Cem-pâye: Cem’in rütbesinin tahtını süsleyen.
serîr-ârâ-yı dîvân-hâne-i ‘âlem: Dünya divanhânesinin tahtını süsleyen.
serîr-ârâ-yı divân-hâne-i sadr-ı mu’allâ: Yüce sadrazamlık divanhânesinin tahtını süsleyen.
serîr-bahş-ı Sikender: İskender’in tahtını bağışlayan.
serîr-efrûz-ı dânişver: Bilgili taht aydınlatan.
serîr-gîr-i zemîn: Dünyanın taht tutanı.
serîr-i adl ü dâda dâver-i dindâr u dâna: Adalet ve doğruluk tahtına bilgili ve dindar hükümdar.

serîr-i adl ü dâdın dâver-i Cem-câh-ı devrânı: Adalet ve doğruluğun tahtına dünyanın Cem makamlı hükümdarı.

serîr-i adl ü dâdın dâver-i dîn-perveri: Adalet ve doğruluk tahtının dini koruyan hükümdarı.

serîr-i câha cihân-bân-ı âftâb-efser: Makam tahtına dünyanın güneş taçlı bekçisi.

serîr-i câha cihân-dâver-i felek-dergâh: Makam tahtına gökyüzü saraylı dünya hükümdarı

serîr-i nüh-revâkın pâdışâh-ı mâh-dîdârı: Dokuz çardağın tahtının ay yüzlü padişahı.

serîr-i sa'âdet: Saadetin tahtı.

serîr-i sadr-ı dîvânun cihân-sâlâr-ı meşhûrı: Divan tahtının meşhur padişahı.

ser-leşker-i eshâb-ı cihâd: Mücâhitlerin baş komutanı.

ser-leşker-i kişver-sitân: Memleket alan ordunun baş komutanı.

ser-mâye-i devlet: Devletin sermayesi.

ser-mâye-i din ü düvel: Din ve devletin sermayesi.

ser-mâye-i emn ü eman: Güvenilir sermaye.

ser-mâye-i gencine-i eltaf-ı Hudâ: Allahın iyiliklerinin hazinesinin sermayesi.

ser-mâye-i ihsân u kerem: Cömertlik ve ihsânın sermayesi.

ser-mâye-i rüşd ü sedâd: Doğruluğun ve doğru yolun sermayesi.

ser-mâyekâr-ı agehi: Uyanıklık sermayedarı.

ser-şiken-i cevr ü sitem: Sitem ve zulmün baş kırıcısı.

server: Baş, başkan.

server-i 'alem: Alemin başı.

server-i Behmen-peygar: Behmen'in savaşının başı.

server-i Cem-'azamet: Cem büyüklüğünde başkan.

server-i çabük-süvar: İyi at süren başkan.

server-i düşmen-şiken: Düşman kırıcı başkan.

server-i efser-ruba: Taç kapan başkan.

server-i ferhunde-fer: Mübarek aydınlığın başkanı.

server-i ferruh-reviş: Uğurlu yürüyüşlü başkan.

server-i huçeste-hısal: Tabiatı uğurlu başkan.

server-i kal'a-küşa: Kale açan başkan.

server-i kevn ü mekân: Mekan ve varlığın önderi.

server-i kişver-güşâ-yı mülk-i kübra: En büyük mülkün ülke fetheden önderi.

server-i kubbe-nişînân ü ser-efrâz-ı 'izâm: Kubbe vezirlerinin ve baş yücelten büyüklerin önderi.

server-i ma'reke-ârâ-yı cihân-'azamet: Cihan azametli savaşı süsleyen önder.

server-i nîkû-siyer: İyi ahlaklı önder.

server-i pâk-güher: Temiz cevherli önder.

server-i sûtûde-'amel: İşleri övülen önder.

server-i vâlâ-himem: Yüce iradeli önder.

server-i yek-tâ-süvâr: Eşsiz binici önder.

server-i Yusûf-tal'at: Yusuf yüzlü önder.

serv-i hoş-sâye-i bustân-ı mekârim: Cömertlik bahçesinin güzel gölgeli servisi.

serv-i sahn-ı hıyâbân-ı gonca-i 'irfân: İrfan goncası hıyabanının servisi.

seyf-i meslûl-ı Hudâ: Allah'ın kınından çıkarılmış kılıcı.

seyf-i mutlak-ı İslâm: İslamın mutlak kılıcı.

sezâ-vâr-ı hükûmet: Hükümete yaraşır.

sezâ-yı câh-ı vâlâ: Yüksek makama layık.

siddik-sıdk: Hz. Ebubekir gibi doğru. Sözünün eri.

Sıddik-kerem: Hz. Ebubekir gibi cömert.

sikâtü'l-mülk-i Rûm u Şâm u 'Irak: Irak ve Şam ve Anadolu mülkünün inanılır kişisi.

Sikender: İskender.

Sikender-düstûr: İskender kurallı.

Sikender-efser: İskender taçlı.

Sikender-etvâr: İskender tavırlı.

Sikender-i 'alem: Alemin İskender'i.

Sikender-i devr-i zemâne: Zamanın devrinin İskender'i.

Sikender-kadr ü Dârâ-asitân: Dârâ eşiği ve İskender değerli.

Sikender-menkabet: İskender menkıbeli.

Sikender-meşreb: İskender yaradılışlı.

Sikender-veş cihângir: İskender gibi büyük hükümdar.

sikke-perdaz-ı emanet: Huzur ve güveni sağlayan.

sili zenân-ı Behrâm: Behram gibi tokat atan.

silsile-bend-i a'dâ: Düşman silsilesini kesen.

silsile-bend-i şer ü şur: Kavga ve kargaşayı önleyen.

sipeh şiken-i girâdar-ı Behrâmî: Behramca savaşın asker kıranı.

sipeh-ârâ vü sipeh-sâlârı: Asker süsleyen,ordu komutanı.

sipeh-endâz-ı saf-ârâ: Safları süsleyen ordu yöneten.

sipeh-şikâf-ı yegâne: Asker saflarını yaran eşsiz komutan.

siper-endâz-ı adû: Düşman siperlerini dağıtan.

siper-şikâf-ı Peşen: Peşeng siperini yaran.

sipîhr-âsitân: Gökyüzü eşikli.

sipîhr-i celâlet ü şân: Şan ve büyüklük gökyüzü.

sipîhr-i hükm ü tasarruf: Tasarruf ve yönetme gökyüzü.

sipîhr-i izz ü câha âftâb-ı zerre-perver: Makam ve şeref göğüne zerre besleyen güneş.

sipîhr-i kadr ü şânun âfitâb-ı tâb-dârı: Şan ve değer gökyüzünün parlak güneşi.

sipîhr-i kevkebe: İhtişam göğü.

sipîhr-i ma'deletün âftâb-ı rahşânı: Adalet gökyüzünün parlak güneşi.

sipîhr-i mihr-i kerem: Cömertlik güneşinin gökyüzü.

sipîhr-i rif'atin tabende-mâh-ı alem-efrûzu: Yücelik gökyüzünün dünyayı aydınlatan parlayan ayı.

sipîhr-i saltanata çeşm-i hıfzı necm-i sa'id: Saltanatın gökyüzüne koruma gözü uğurlu yıldız.

sipîhr-mertebe: Gökyüzü mertebeli.

sirişte nur-ı mücessem: Yaradılışa cisimlenmiş nur.

sitâre 'azm ü Zühal: Zühal ve niyet yıldızı.

sitâre-kevkebe: Yıldız ihtişamlı.

sitâre-menzilet: Yıldız dereceli.

sitâre-şeref: Yıldız şerefli.

sitem-keşlere avn ü meded-i Rabbânî: Zulüm çekenlere Allahın yardımı.

siyâset-güster-i Eflâtûn: Eflatun gibi hakîm.

sûdâ-ger-i kâlâ-yı suhen: Söz kumaşının tüccarı.

suhan-perver: Şair.

suhan-şinâs-ı kerem-pîşe: Cömertliği huy edinmiş sözden anlayan.

suhan-ver: Şair.

suhen-ârây sadr: Sözü süsleyen sadrazam.

sulh-fermâ-yı şeh-i İrân: İran şahına barış buyuran.
sultân Ahmed-i âdil: Adaletli Sultan Ahmed.
sultân ibn-i sultân: Sultan oğlu sultan.
sultân-ı âlem: Alemin sultanı.
sultân-ı âli-baht-ı zi-şân: Şerefli yüce bahtlı sultan.
sultân-ı âli-menkıbet: Yüce menkıbeli sultan.
sultân-ı âli-rütbe: Yüksek rütbeli sultan.
sultân-ı âzimü's-şân: Şanı büyük sultan.
sultân-ı âzimü's-şân-ı evreng-i hilafet: Hilafet tahtının şanı büyük sultanı.
sultân-ı ulvi-menzilet: Yüce rütbeli sultan.
sultân-ı a'zam: Büyük sultan.
sultân-ı âdil: Adaletli sultan.
sultân-ı âlem-gîr: Cihanı elde tutan sultan.
sultân-ı âlişân-ı mülk-ârâ: Mülkü süsleyen şanı yüce sultan.
sultân-ı azimü'l-kadr: Büyük değerli sultan.
sultân-ı Cem-şevket: Cem ululuğunda sultan.
sultân-ı cihân: Dünyanın sultanı.
sultân-ı cihân-bân: Dünyanın bekçisi olan sultan.
sultân-ı devrân: Dünyanın sultanı.
sultân-ı felek-rif'at: Yüce gökyüzünün sultanı.
sultân-ı gâzî: Gazi sultan.
sultân-ı gerdûn-iktidar: Dünya iktidarının sultanı.
sultân-ı İskender-haşem: İskender maiyetli sultan.
sultân-ı kerem-pîşe: Cömertliği huy edinmiş olan sultan.
sultân-ı magfur: Yarlıgalanmış sultan.
sultân-ı mükerrem: Saygıdeğer sultan.
sultân-ı mülk-ârâ: Mülkü süsleyen sultan.
sultân-ı mülk-i ma'nâ: Mana mülkünün sultanı.
sultân-ı Rûm: Anadolu'nun sultanı.
sultân-ı Rûm u husrev-i Zeng: Zeng'in hükümdarı ve Anadolu'nun sultanı.
sultân-ı seher-hîz-i mihr-kevkeb: Seher vakti doğan güneş yıldızlı hükümdar.
sultân-ı selâtîn: Sultanlar sultanı.

sultân-ı serîr-ârâ-yı evrengün şehinşâhı: Taht süsleyen şahların şahı.
sultân-ı suhan-perver: Sözü ustası sultan.
sultân-ı suhan-pîrâ: Sözü süsleyen sultan.
sultân-ı suhanver: Şair sultan.
sultân-ı vâhid: Tek, biricik sultan.
sultân-ı zamân: Zamanın sultanı.
suhan-dân: Şair.
suhandan u suhan-perver: Şair.
sûret ü ma'ni-i alem: Alemin anlamı ve sûreti.
sûret-i âyîne-i sâf-dil: Temiz gönüllü aynanın sûreti.
sûret-i rahmet-i Rahman u Rahim: Allahın rahmetinin sûreti.
sühandân-ı müselleme: Şairliği kabul edilmiş olan.
Süleman-ı zaman: Zamanın Süleyman'ı.
Süleymân: Hz.Süleyman gibi.
Süleymân-bargâh: Süleyman gibi divanı yüce olan.
Süleymân-ı 'âlem-i dil: Gönül aleminin Süleyman'ı.
Süleymân-ı cihân-bân-ı hüner-ver: Dünyanın bekçisi olan hünerli Süleyman.
Süleymân-ı zaman: Zamanın Hz.Süleyman'ı.
Süleymân-ıkbâl: Süleyman bahtlı.
Süleymân-kevkebe: Süleyman ihtişamlı.
Süleymân-tasarruf: Süleyman tasarruflu.
Süreyyâ-mesned: Süreyya makamlı.
sütûde Âsaf-ı dîn-perver-i âdil: Adaletli dine hizmet eden övülmüş Asaf.
sütûde Âsaf-ı devrân: Zamanın övülmüş Asaf'ı.
sütûde cihân-bân-ı a'del ü Ekrem: Dünyanın cömertlik ve adaletiyle övülmüş bekçisi.
sütûde dâver-i kişver-sitân-ı mülk-ârâ: Mülk süsleyen ülke alıcı övülmüş hükümdar.
sütûde Hüda-vend-i bende-perver: Kul besleyici övülmüş padişah.
sütûde-i nam-âveran-ı pak-nijâd: Ün salmış temiz soyuyla övülen kişi.
sütûde-malik-i 'alem: Alemin övülmüş sahibi.
sütûn-ı kasr-ı 'adâlet: Adalet köşkünün direği.
süvâr-ı 'arsa-i ikbâl-i devlet: Devletin baht arsasının iyi at bineni.
şa'sa'a-ı çeşm ü çerâğ-ı 'âlem: Alemin mumunun ve gözünün şaşası.

şâh: Padişah.

şâh-ı deryâ-dil: Deniz gönüllü padişah.

şâhâne-meşreb Cem gibi: Cem gibi şâhâne yaradılışı.

şâhâne-neseb: Şahâne soylu.

şâhân-ı dehrin şevket ü şân ile mümtâzı: Dünya şahlarının şevket ve şân ile seçkini.

şâhân-ı felek-mertebe-i rûy-ı zemîn: Zemînin yüzünün gökyüzü rütbeli şahları.

şâhân-ı tâc-dâr-ı maşrik u magrib: Doğu ve batının şahlarının taç sahibi.

şâhbâz-ı evc-i istingâ: Tokgözlülük zirvesinin doğanı (yiğidi).

şâhbâz-ı saltanat: Saltanat doğanı.

şâhenşâh ibn-i şâhenşâh: Şahlar şahı oğlu şahlar şahı .

şâhenşâh-ı âdil: Adil şahlar şahı.

şâhenşâh-ı cihân: Dünyanın şahlar şahı.

şâhenşâh-ı hurşîd-efser: Güneş taçlı şahlar şahı.

şâhenşâh-ı ins ü can: Herkesin şahlar şahı.

şâhenşâh-ı İskender-serîr ü mesned-ârâ: Makamı süsleyen İskender tahtlı şahlar şahı.

şâhenşâh-ı İslâm: İslam'ın şahlar şahı.

şâhenşâh-ı Keyhusrev-nazir: Keyhusrev'e benzer şahlar şahı.

şâhenşâh-ı mülk-ârâ-yı bi-perva-yı zalim-küş: Zalim öldüren korkusuz mülk süsleyen şahlar şahı.

şâhenşâh-ı sâhib-dil: Gönül sahibi şahlar şahı.

şâhenşâh-ı zî-şân: Şerefli şahlar şahı.

şâhenşeh: Şahlar şahı.

şâhenşeh-i 'alem-i mülk: Dünyanın şahlar şahı.

şâhenşeh-i 'âlî-cenâb: Yüce şerefli şahlar şahı.

şâhenşeh-i 'âlî-himem: Yüce iradeli şahlar şahı.

şâhenşeh-i Cem-kevkebe: Cem ihtişamlı şahlar şahı.

şâhenşeh-i Cem-kevkebe-i devr-i zamân: Zamanın devrinin Cem ihtişamlı padişahı.

şâhenşeh-i Cem-pâye: Cem rütbeli şahlar şahı.

şâhenşeh-i ceng-âver: Savaşçı şahlar şahı.

şâhenşeh-i cihânun emîn-i vekaleti: Dünyanın padişahının güvenilir vekîli.

şâhenşeh-i devrân: Zamanın şahlar şahı.

şâhenşeh-i dîn-perver-i âdil: Adaletli, dindar şahlar şahı.

şâhenşeh-i ekber: En büyük şahlar şahı.
şâhenşeh-i ferhunde-baht: Uğurlu, talihli şahlar şahı.
şâhenşeh-i firûz-baht-ı sa'd-ahter: Yıldızı uğurlu talihli şahlar şahı.
şâhenşeh-i gâzî: Gazi padişah.
şâhenşeh-i gerdûn-gulam: Dünyanın kendisine köle olduğu şahlar şahı.
şâhenşeh-i hüsrev: Şahlar şahı.
şâhenşeh-i İrân u Turan: İran ve Turan'ın şahlar şahı.
şâh-ı gâzî: Gazi padişah.
şâhenşeh-i kalem-rev-i Osmâniyân: Osmanlı ülkesinin şahlar şahı.
şâhenşeh-i mümtâz: Seçkin şahlar şahı.
şâhenşeh-i nâzik-dil: Nazik gönüllü şahlar şahı.
şâhenşeh-i rûşen-dil ü pâkîze-gevher: Temiz mücevherli ve aydınlık gönüllü padişah.
şâhenşeh-i sâhib-kırân-ı maşrik u magrib: Doğunun ve batının muzaffer şahlar şahı.
şâhenşeh-i yegâne: Tek, eşsiz şahlar şahı.
şâhenşeh-i yektâ-yı zî-şân: Şerefli eşsiz şahlar şahı.
şâhenşeh-i zemâne: Zamanın şahlar şahı.
şâh u şevket-i İslâm: İslamın ululuğu ve padişahı.
şâh-ı âfitâb-'alem: Güneş bayraklı padişah.
şâh-ı Behrâm-intikâm-ı 'arsa-i peykâr u ceng: Kavga ve savaş meydanının Behram intikamlı padişahı.
şâh-ı benam: Ünlü padişah.
şâh-ı bî-bâk: Korkmayan padişah.
şâh-ı cedd-ber-cedd: Atadan ataya padişah.
şâh-ı Cem-ayin: Cem merasimli padişah.
şâh-ı Cem-câh: Cem makamlı padişah.
şâh-ı Cem-câh-ı cihân-bân: Dünyanın bekçisi Cem makamlı padişah.
şâh-ı Cem-kadr: Cem değerli padişah.
şâh-ı Cem-kevkebe: Cem ihtişamlı padişah.
şâh-ı Cem-serîr: Cem tahtlı padişah.
şâh-ı Cemşid-ihtişâm-ı taht-gâh-ı iktidar: İktidar tahtının Cemşid ihtişamlı padişahı.
şâh-ı cihân: Dünyanın padişahı.
şâh-ı cihân-ârâ: Dünyayı süsleyen padişah.

şâh-ı cihân-bân: Dünyanın bekçisi padişah.
şâh-ı cihân-dar: Büyük hükümdar.
şâh-ı cihângir: Büyük hükümdar.
şâh-ı dâver-i ruy-ı zemîn: Yer yüzünün hükümdarı.
şâh-ı devrân: Zamanın padişahı.
şâh-ı din-perver: Dindar padişah.
şâh-ı encüm-sipeh: Yıldızlar ordusunun padişahı.
şâh-ı felek-medâr: Gök mertebeli padişah, kudretli hükümdar.
şâh-ı felek-taht u cihân-dâver: Dünyanın hükümdarı ve gökyüzü tahtlı padişah.
şâh-ı Ferîdûn-‘alem-i rûzgâr: Zamanın Feridun aleminin padişahı.
şâh-ı Ferîdûn-fer: Ferîdun iktidarlı padişah.
şâh-ı Fûrs ü Zengistan: Zengistan ve Fûrs’ün padişahı.
şâh-ı gerdûn-vekâr: Dünyanın ağırbaşlılığına sahip padişah.
şâh-ı hâne-ber-endâz-ı cevr ü bî-dâd: Zulüm ve eziyet evini yıkan padişah.
şâh-ı hâtır-nişân: Hatırda kalan padişah.
şâh-ı hâver: Doğunun padişahı.
şâh-ı heft-iklim: Yedi iklimin padişahı.
şâh-ı Hind: Hind’in padişahı.
şâh-ı humâ-sâye: Hüma gölgeli padişah.
şâh-ı hurşîd-‘alem: Alemin güneşinin padişahı.
şâh-ı hüsrev-i devr-i zaman: Zamanın devrinin padişahı.
şâh-ı İskender-haşem: İskender maiyetli padişah.
şâh-ı İskender-meniş: İskender tabiatlı padişah.
şâh-ı İskender-nazir: İskender’e benzeyen padişah.
şâh-ı kadr-iktidar: Yönetimi güçlü padişah.
şâh-ı kâm-kâr: İsteğine ulaşmış mutlu padişah.
şâh-ı kâm-rân: Mutlu padişah.
şâh-ı kâm-yâb: Mutlu padişah.
şâh-ı kerem-pîşe: Cömertçe davranan padişah.
şâh-ı kerîmü’t-tab’-ı ‘âlî-şân: Yüce şanlı cömert tabiatlı padişah.
şâh-ı kevâkib-haşem-i rûy-ı zemîn: Yeryüzünün yıldız maiyetli padişahı.
şâh-ı Keyhüsrev-güher: Keyhüsrev cevherli padişah.

şâh-ı Kısra-ma'delet: Kısra adaletli padişah.
şâh-ı kişver-ârâ: Memleket süsleyen padişah.
şâh-ı kudsi-menkabet: Kudsi menkıbeli padişah.
şâh-ı ma'delet-güster: Adalet yayan padişah.
şâh-ı meh: Ay gibi padişah.
şâh-ı muzaffer: Zafer kazanmış padişah.
şâh-ı mü'eyyed: Kuvvetlendirilmiş padişah.
şâh-ı mükerrem: Saygıdeğer padişah.
şâh-ı mülk-i zafer: Zafer mülkünün padişahı.
şâh-ı nâmdâr: Ünlü padişah.
şâh-ı pür-dâd: Adalet dolu padişah.
şâh-ı pür-hûş: Akıllı padişah.
şâh-ı sâhib-adl ü dâd: Adalet ve doğruluk sahibi padişah.
şâh-ı ser-efrâz-ı serîr-efrûz-ı 'âlem: Sancak yükselten başı yüce padişah.
şâh-ı seyyâre-haşem: Gezegen maiyetli padişah.
şâh-ı Sıddîk-nazar: Hz. Ebubekir bakışlı, doğru, dürüst padişah.
şâh-ı Sikender-te'bid: Ebedî padişah.
şâh-ı Sikender-teshîr: İskender gibi itaat ettiren padişah.
şâh-ı sûret ü ma'nâ: Mana ve sûret padişahı.
şâh-ı şîr-hamle: Arslan hamleli padişah.
şâh-ı vâlâ-bârgâh: Yüce eyvanlı padişah.
şâh-ı vâlâ-menzilet: Yüksek dereceli padişah.
şâh-ı vâlâ-rütbe: Yüksek rütbeli padişah.
şâhid-i ikbâl-i cemâl-i devlet: Devletin yüzünün bahtlı şahidi.
şâhinşâh-ı Cem-haşmet: Cem görkemli şahlar şahı.
şâhinşeh-i Cem-mesned: Cem makamlı padişah.
şâhinşeh-i cihân: Dünyanın şahlar şahı.
şâhinşeh-i cihân-bân: Dünyanın bekçisi şahlar şahı.
şâhinşeh-i din-perverün bazu-yı pür-zurı: Dini koruyan padişahın güçlü bazusu.
şâhinşeh-i Husrev-şevket: Husrev ululuğunda şahların şahı.
şâhinşeh-i sâhib-kırân: Muzaffer hükümdar.
şâhs-ı cûd: Cömert şahıs.

şâhsüvâr-ı âlem: Alemin usta at binicisi.

şâne-zen zülf-i meham: Önemli işlerin (devlet işlerinin) saçını tarayan, düzene koyan.

şâyeste-i mülk-i Cem ü mühr-i Süleymânî: Süleyman'ın mührünün ve Cem'in mülkünün layığı.

şeb-çerâğ-ı sühan: Sözün şebçerağı.

şeb-çerâğ-ı dūd-mân-ı Al-i Osman: Osman oğulları soyunun gece lambası.

şeb-çerâğ-ı dūd-mân-ı saltanat: Saltanat soyunun gece lambası.

şeb-çerâğ-ı harem-i dūde-i akl-ı evvel: İlk akıl soyunun hareminin mumu.

şeb-i kadr-i meymûn: Uğurlu şerefli kadir gecesi.

şebnem-vâr: Çiğ gibi.

şecâ'at pîşe hasm-endişe saff-der: Kahraman, düşmanı korkutan, saf yaran.

şeci'ü'l-mâsaff: Savaş yiğidi.

şeh: Şeh.

şeh-i 'alem: Alemin padişahı.

şeh ü şehzâde-i alem: Alemin şehzadesi ve şahı.

şehenşâh-ı kerîm: Cömert şahlar şahı.

Şehân-ı taht-nişînin server-i ser-efrâzi: Tahtta oturan şahların başını yukarı kaldıran hükümdarı.

şeh-baz: Yiğit şanlı.

şehbâz-ı hümâ-perdâz-ı 'izzet: Değerli Hümâ gibi şahin.

Şehenşâh: Şahlar şahı.

şehenşâh-ı 'âlem bende-i fermân-güzârî: Buyruğu bütün alemde geçerli şahlar şahı.

şehenşâh-ı bülend-ikbâl: Yüksek bahtlı şahlar şahı.

şehenşâh-ı celi-kadr: Değeri ortada olan şahlar şahı.

şehenşâh-ı cihân: Dünyanın şahlar şahı.

şehenşâh-ı cihân-bân: Dünyanın bekçisi olan şahlar şahı.

şehenşâh-ı cihângirin sipeh-sâlâr-ı mansûrî: Dünyayı zapteden padişahın Tanrı'nın yardımıyla zafer kazanan başkomutanı.

şehenşâh-ı cihânun hayr-hâh-ı devlet: Devletin iyiliğini isteyen dünyanın şahlar şahı.

şehenşâh-ı cihân: Dünyanın şahlar şahı.

şehenşâh-ı dâd-fermâ: Adalet buyuran şahlar şahı.

şehenşâh-ı dil-âver: Yürekli, yiğit şahlar şahı.

şehenşâh-ı direm-paş-ı kerem-güster: Cömert para dağıtan şahlar şahı.
şehenşâh-ı diyar-ı Haremeyn: Haremeyn diyarının şahlar şahı.
şehenşâh-ı felek: Gökyüzünün şahlar şahı.
şehenşâh-ı felek-dergâh-ı vâlâ-rütbe: Gökyüzü makamının yüksek rütbeli şahlar şahı.
şehenşâh-ı felek-hargâh-ı ‘ali-câh: Yüce makamlı gökyüzü çadırının şahlar şahı.
şehenşâh-ı felek-mesned-i hurşîd-livâ: Güneş bayraklı gökyüzü makamlı şahlar şahı.
şehenşâh-ı felek-mesned-i mâh-çaker: Ayın kulunun gökyüzü makamlı şahlar şahı??
şehenşâh-ı ferid: Biricik şahlar şahı.
şehenşâh-ı Ferîdûn-‘azamet: Feridun azametli şahlar şahı.
şehenşâh-ı habîr: Bilgili şahlar şahı.
şehenşâh-ı kader-istiklal: kader özgürlüklü şahlar şahı.
şehenşâh-ı kader-kevkebe-i heft iklîm: Yedi iklimin kader yıldızlı şahlar şahı.
şehenşâh-ı kader-kudret: Kader kudretli şahlar şahı.
şehenşâh-ı kazâ-re’y ü kader-kudret: Kaza düşünceli, kader kudretli şahlar şahı.
şehenşâh-ı kerem-güster: Cömert şahlar şahı.
şehenşâh-ı kerîm: Cömert şahlar şahı.
şehenşâh-ı kişver-ârâ: Ülke süsleyen şahlar şahı.
şehenşâh-ı mu’allâ-pâye: Yüksek rütbeli şahlar şahı.
şehenşâh-ı mu’azzam: Azametli şahlar şahı.
şehenşâh-ı muzaffer: Zafer kazanmış şahlar şahı.
şehenşâh-ı rüsül Fatih-i Efrenc: Efrenc fatihi şahlar şahı.
şehenşâh-ı sa’id: Uğurlu şahlar şahı.
şehenşâh-ı selatin-huddam: Sultanların hizmetçilerinin şahlar şahı.
şehenşâh-ı suhandan: Söz bilen şahlar şahı.
şehenşâh-ı Süleymân iktidar: Süleyman iktidarlı şahlar şahı.
şehenşâh-ı Süleymân-reviş-i devrân: Dünyanın Hz. Süleyman tarzlı şahlar şahı.
şehenşâh-ı Süreyya-alem-i heft-iklim: Yedi ülkenin Süreyya aleminin şahlar şahı.
şehenşâh-ı yegâne: Tek, biricik şahlar şahı.
şehenşâh-ı zamâne: Zamanın şahlar şahı.
şehenşeh: Şahlar şahı.
şehen-şeh-i ‘âdil: Adaletin şahlar şahı.
şehenşeh-i ‘alem: Alemin şahlar şahı.

şehen-şeh-i ‘alem-efrâz-ı ‘âlem-i imkan: İmkan aleminin bayrak yükselten şahlar şahı.
şehenşeh-i Dârâ-haşem: Dârâ maiyetli şahlar şahı.
şehenşeh-i devrân: Zamanın şahlar şahı.
şehenşeh-i gâzî: Gazi şahlar şahı.
şehenşeh-i mansûr: Muzaffer padişah.
şehenşeh-i Rüstem-sipeh: Rüstem ordulu şahlar şahı.
şehenşeh-i sâhib-kırân-ı heft-iklim: Yedi ülkenin muzaffer şahlar şahı.
şehen-şeh-i vâlâ: Yüce şahlar şahı.
şeh-i ‘Âli-neseb: Ali soylu padişah.
şeh-i ‘âlem: Alemin padişahı.
şeh-i ‘âlî-cenâb-ı Cem-câh: Cem makamlı yüce padişah.
şeh-i âsumân-pâye: Gökyüzü rütbeli padişah.
şeh-i Cem-‘azamet: Cemgibi ulu padişah.
şeh-i Cem-bezm: Cem meclisli padişah.
şeh-i Cem-câh-ı devrân: Dünyanın Cem makamlı padişahı.
şeh-i cem-câh-ı zer-efserle toğmuş mihr-i Raḥşân: Cem makamlı padişahın altın taçla doğmuş parlak güneşi.
şeh-i Cem-kevkebe: Cem ihtişamlı padişah.
şeh-i Cem-menzilet: Cem büyüklüğünde padişah.
şeh-i Cem-mertebe: Cem dereceli padişah.
şeh-i cihân: Dünyanın padişahı.
şeh-i dâd-gerün Âsaf-ı fermân-ranı: Adaletli padişahın ferman yürüten veziri.
şeh-i dânâ: Bilgili padişah.
şeh-i devrân: Dünyanın padişahı.
şeh-i devr-i zaman: Zamanın devrinin padişahı.
şeh-i esed-meniş: Arslan huylu padişah.
şeh-i evreng-i ‘akd ü hall: Vatandaşların sorunlarını çözmeye tahtının padişahı.
şeh-i ferhunde-likâ: Kutlu yüzlü padişah.
şeh-i gayret-keş-i Rüstem-eser: Rüstem eserli gayretli padişah.
şeh-i gâzî-i cihad-ârâ: Cihadı süsleyen gazi padişah.
şeh-i gâzî-i guzât-ı İslâm: İslam gazilerinin gazi padişahı.
şeh-i gerdûn-cenâb-ı rûzgâr: Zamanın dünyasının padişahı.

şeh-i Hatem-şiyem-i rûzgâr: Zamanın Hatem huylu padişahı.
şeh-i ikbâl-peyvend: Talihine ulaşmış padişah.
şeh-i İslâm: İslam padişahı.
şeh-i kamer-tenvîr: Ay gibi aydınlatan padişah.
şeh-i kâm-rân-ı ma'nâ: Mananın isteğine kavuşmuş padişahı.
şeh-i kişver-sitân: Ülkenin padişahı.
şeh-i meh-kevkebe: Ay ihtişamlı padişah.
şeh-i mehlikâ-yı kişver-i cûd: Cömert ülkenin ay yüzlü padişahı.
şeh-i Mirrih-sıfat: Mirrih sıfatlı padişah.
şeh-i Rüstem-şecâ'at: Rüstem gibi yiğit padişah.
şeh-i sâhib-dil: Cesur padişah.
şeh-i sâhib-hüner: Hüner sahibi padişah.
şeh-i sâhib-îsâr: İkram sahibi padişah.
şeh-i sitâre-gulam: Yıldız köleli padişah.
şeh-i sitâre-sipâh: Yıldız ordulu (ordusu çok kalabalık) padişah.
şeh-i sûtûde-şiyem: Güzel huylu padişah.
şeh-i şevket-güzîn: Büyük padişah.
şeh-i vâlâ-güher: Yüksek cevherli padişah.
şeh-i vâlâ-mekân: Yüce makamlı padişahı.
şeh-i zafer-a'lâm: Zafer sancaklı padişah, çok başarılar kazanmış padişah.
şeh-i zemân u zemîn: Yeryüzünün ve zamanın padişahı.
şeh-i zi-kadr-i cüvan-baht: Genç bahtlı şeref sahibi padişah.
şeh-i zî-şân: Şerefli padişah.
şeh-i zişân-ı felek-mertebe: Gökyüzü rütbeli şerefli padişah.
şeh-i zî-şân-ı sûtûde-etvâr: Övülmüş tavırlı şerefli padişah.
şehin şâh: Şahlar şahı.
şehin şâh-ı 'alem-ârâ: Alemi süsleyen şahlar şahı.
şehin şâh-ı cihân: Dünyanın şahlar şahı.
şehin şâh-ı cihân-dâver: Dünyanın şahlar şahı
şehin şâh-ı cihân-gir-i Sikender-fer: İskender kudretli büyük hükümdar.
şehin şâh-ı cihân-perver: Dünyayı besleyen şahlar şahı.
şehin şâh-ı felek-mesned ü mihr-efser: Güneş taçlı ve gökyüzü makamlı padişah.

şehin şâh-ı kâmrân: Mutlu şahlar şahı.
şehin şâh-ı kavi-bazu: Güçlü pazulu şahlar şahı.
şehin şâh-ı kavi-dil: Güçlü gönüllü şahlar şahı.
şehin şâh-ı kavi-tali' u sa'd-ahter: Yıldızı Uğurlu ve yüksek bahtlı şahlar şahı.
şehin şâh-ı Sikender-zafer: İskender zaferli şahlar şahı.
şehin- şâh-ı vâhid: Biricik şahlar şahı.
şehinşâh-ı cihân bân: Dünyanın bekçisi şahlar şahı.
şeh-per-i saltanat: Saltanatın kuş kanadındaki en uzun tüyü.
şehr-i dârü'l-mülk-ı Rûma bir Sikender: Anadolu'ya bir İskender.
şehr-yâr: Hükümdar.
şehr-yâr-ı âsmân-mesned: Gökyüzü makamlı hükümdar.
şehr-yâr-ı cümle ümem: Bütün ümmetlerin hükümdarı.
şehr-yâr-ı kahraman-satvet: Kahraman gibi güçlü hükümdar.
şehr-yâr-ı mehabet-şi'ar-ı vâlâ: Yüce heybetin işareti hükümdar.
şehr-yâr-ı muzaffer: Zafer kazanmış hükümdar.
şehr-yâr-ı şehin şâh: Şahlar şahı.
şehr-yâr-ı 'alem-efrâhte-i 'ilm ü hayâ: İlim ve haya bayrağını yükselten hükümdar.
şehr-yâr-ı dâniş-endûz: Bilgili hükümdar.
şehr-yâr-ı ins ü cân: İnsanların ve cinlerin hükümdarı.
şeh-süvâr-ı 'arsa-i devlet: Devlet meydanının binicisi.
şeh-süvâr-ı memleket-i 'izz ü câh: Yücelik ve makam memleketinin binicisi.
şeh-süvâr-ı 'âlem: Alemin binicisi.
şeh-süvâr-ı 'arsa-i nur u cihad: Cihad ve nur arsasının binicisi.
şeh-süvâr-ı alem-ârâ: Alemleri süsleyen binici.
şeh-süvâr-ı dil-âver: Yiğit binici.
şeh-süvâr-ı eblak-ı devrân: Dünyanın alacalı binicisi.
şeh-süvâr-ı memleket: Memleketin binicisi.
şeh-süvâr-ı mülk ü millet: Millet ve mülkün binicisi.
şeh-süvâr-ı nâm-ver: Ünlü binici.
şeh-süvâr-ı Nerîmân-şükûh-ı zi-şân: Şerefli Neriman görkemli binici.
şeh-süvâr-ı saf-ı meydan-ı sa'adet: Saadet meydanının safının binicisi.
şeh-süvâr-ı ser-i meydan-ı şeca'at: Şecaat meydanının baş binicisi.

şeh-süvâr-ı sipeh-engîz-i gazâ-peymâyi: Zafer kazanan orduların en iyi süvarisi.

şeh-süvâr-ı Tehemten: Tehemten gibi at sürücü.

şeh-süvâr-ı tığ-bâz-ı ‘arsa-i merdî: Mertlik meydanının kılıç oynatan binicisi.

şehsüvâr-ı ‘arsa-i şevket-i hıdiv-ı kâmrân: Hükümdarlık meydanının mutlu binicisi.

şem’-i bezm-efrûz-ı dîn ü devlet-i Süleymân: Din ve Süleyman’ın devletini ve meclisini aydınlatan mum.

şem’-i cem’-i bezm-i ‘âlem: Dünya meclisinin mumu.

şem’-i cihân-serây-ı vezâret: Vezirlik sarayının mumu.

şem’-i harem-i rağbet-i sadrû’l-vüzerâ: Vezirlerin başının rağbet haremının mumu.

şem’-i İlâhî: İlahi mum.

şem’-i zıya-güster-i alem: Alemin ışık saçan mumu.

şemîm-i hulkı mu’attar-kun-ı dimâğ-ı cihân: Ahlakının güzel kokusu dünyanın dimağını kokulandıran.

şems-rikab: Güneş üzengili.

şems-i cihân: Dünyanın güneşi.

şems-i hurşîd-eser: Güneş gibi cömert.

şems-i münîr-i ufk-ı devlet: Devlet ufkunun parlak güneşi.

şemsîr ü sadr-ı câh-ı vâlâ: Yüce makamın veziri ve kılıcı.

şemsîr-i miftah-ı zafer: Zafer anahtarının kılıcı.

şerâr-ı âteş-i Musa-yı İmrân: İmran oğlu Musa’nın ateşinin kıvılcımı.

şeref-bahş: Şeref bağışlayan.

şeref-bahş-ı serâ-perde-i nigu-kârî: İyilik etme saray perdesinin şeref bağışlayanı.

şeref-bahş-ı serîr-i bâr-gâh-ı arş-pîrâ: Göğün süslü eyvanının tahtının şeref bağışlayanı.

şeref-bahş-ı serîr-i Cem ü tâc-ı Dârâ: Dârâ’nın tacına ve Cem’in tahtına şeref bağışlayan.

şeref-bahş-ı serîr-i iclâl: Büyüklük tahtının şeref bağışlayanı.

şeref-bahş-ı serîr-i saltanat: Saltanat tahtının şeref bağışlayanı.

şeref-bahş-ı vezâret: Vezirliğin şeref bağışlayanı.

şeref-i dâniş ile mefhar-i ‘alem: Alemin övünç kaynağı ile bilginin şerefi.

şeref-i devlet ü din: Din ve devletin şerefi.

şeref-i mesned-i iclâl: Ululuk makamının şerefi.

şeref-i Rum u Ca'fer-i Bagdâd: Bağdâd'ın Cafer'i ve Anadolu'nun şerefi.
şeref-i ruzigar: Zamanın şerefi.
şeref-i zümre-i emcâd-ı mekârim-mu'tâd: Cömert ve şerefliilerin onuru.
şeref-karîn-i güher: Cevher gibi şerefli.
şeref-mend-i sa'âdet-eser ü sa'd-ahter: Yıldızı uğurlu ve mutluluk eserli şeref sahibi.
şerif-i Ka'be-i muhkem: Kabe'nin sağlam şerefliisi.
şevket-i Keykavusi: Keykavusi'nin ululuğu.
şevketle cihânun şâh-ı sâhib-iktidârı: Ululuğuyla dünyanın güçlü padişahı.
şiblü'l-esed vezir-i i'ânet-şî'ar: Yardımsever arslan gibi vezir.
şihâb-teng ü süreyyâ-sitam ü mihr-rikab: Yıldırım eyerli, altın başlıklı, güneş özengili.
şîr-dil: Arslan yürekli.
şîr-ı vegâ: Savaş meydanının arslanı.
şîr-i Behrâm-intikam-ı 'arsa-i peygar u ceng: Savaş ve kavga arsasının Behram intikamlı arslanı.
şîr-i Behrâm-intikam-ı bişe-zar-ı girudar: Ormanlığın savaşının Behram intikamlı arslanı.
şîr-i dem-i heyca: Savaş anının arslanı.
şîr-i dem-i hun-harı: Kan dökücü anın arslanı.
şîr-i gurrende-i düşmen-şiken-i dest-i celâl: Ululuk elinin düşman kırıcı gürleyen arslanı.
şîr-i gurrende-i peykar: Savaşın gürleyen arslanı.
şîr-i Hudâ: Allahın arslanı.
şîr-i jeyan: Kızgın arslan.
şîr-i neyistan-ı saf-ârâ: Saf süsleyen kamışlığın arslanı.
şîr-i ücem: Sık ağaçlıkların arslanı.
şîr-i yele: Saldırgan arslan.
şîr-i hüner-efrûz: Hünerli arslan.
şîr-savlet: Arslan gibi saldıran.
şu'a'-ı cevher-i 'âlem: Alemin cevherinin ışını.
şüh-meşreb: Neşeli.
şukka-firâzende-i kadr-i 'ulemâ: Alimlerin değerini bilen.

şûre-zâr-ı ‘alemi reşk-i serâbistân-ı gül: Çorak dünyayı gül serabistanı için kıskanlır hale getiren.

şükûh-ı kevkeb-i dîn: Din yıldızının görkemi.

şükûh-ı tab-ı şikenc-i külah-ı Behmen ü Cem: Cem ve Behmen’in şapkasının kıvrımının kuvvetinin görkemi.

tab’-ı dâniş-veri mişkât-ı mesâbih-i kemâl: Bilgin yaratılışlı olgunluk lambalarının ışığı olan.

tâb-dih-i baht-ı zebûn: Zayıf bahtın ışık vereni.

tâbende-nakş-ı gevher-i mühr-i Süleymânî: Süleyman mührünün mücevherinin parlak resmi.

tâbi’-i sünnet ü fermân-ber-i şer’-i nebevi: Hz. Muhammed’in sünnetine ve dinine uyan.

tabi’-i sünnet-i gara-yı nebiyy-i Ekrem: Hz. Muhammed’in parlak sünnetine uyan.

tabib: Hekim.

tabîb-i maraz-ı ‘âm ü mizâc-ı eyyam: Genel hastalık ve zamanın mizacının hekimi.

tâc-bahşâ-yı yegâne: Biricik taç bağışlayan.

tâc-dâr-ı âsumân rıf’at: Yükseklik gökyüzünün taç sahibi.

tâc-dâr-ı mülk ü milel: Devletlerin ve mülkün taç sahibi.

tâc-dâr-ı tahtgâh-ı adl ü dâd: Adalet ve doğruluk tahtının taç sahibi.

tâc-ı fark-ı vükela: Vekîllerin ayrıcalığının tacı.

tâc-ver: Taç sahibi, padişah.

tâc-ver-i maşrık u mağrib: Doğunun ve batının taç sahibi.

taht-pîrâ-yı güzîde: Seçkin taht süsleyici.

taht-geh-i Hüsrev-i mekârim: Cömertliklerin Hüsrev’inin tahtı.

taht-ı ‘adâletde şeh-i devrân: Adalet tahtında oturan dünya padişahı.

taht-ı ‘Al-i ‘Osmanun şeh-i ‘âlem-tebarı: Osmanlı tahtının soyunun padişahı.

taht-ı bülend-kadr: Yüksek şerefli taht.

taht-ı Cemşid-makarr: Cemşid karargahının tahtı.

taht-ı zeri reşk-âver-i câm-ı Cemşid: Altın tahtı Cemşid’in kadehini kıskandıran.

tâ’ir-i devlet: Baht, talih kuşu.

takvîm-i cihân-gîrî-i İskender ü Cem: Cem ve İskender’in cihangirliklerini düzelten.

takviyet-bahş-ı zafer: Zafere kuvvet bağışlayan.

tarab-künan: Sevinç uyandıran.

tay-kerem: Kendi isteğiyle cömertlik yapan.

tayyibü'l-a'râk: Temiz soylu, güzel soylu.

Tehemten kuvvet: Tehemten kuvvetli.

Tehemten-i ceng-âver-i zemân: Zamanın savaşçısının Tehemten'i.

Tehemten-i çâpük-süvâr: Tehemten gibi hızlı at binen.

Tehemten-i pür-zûr: Güçlü Tehemten.

Tehemten-i sâhib-kırân-ı ma'reke: Savaş meydanının Tehemten gibi muzafferi.

Tehemten-i sâni: İkinci Tehemten.

Tehemten-i vüzerâ: Vezirlerin Tehemten'i.

Tehemten-zûr: Tehemten gibi güçlü.

temîme-bend-i kerem: Cömertlik nazarı.

temşiyet-bahş-ı zafer: Zaferin meydana gelmesini bağışlayan.

tertib-kün-i kâ'ide-i Husrev ü Cemşid: Cemşid ve Husrev'in kurallarını düzenleyen.

tıg-ı âyîne-girdâr u keff-i sim-nisâr: Ayna gibi parlak kılıç ve gümüş saçan el.

tıg-ı Hindî-nesebi memleket-âşûb-ı freng: Hint soylu kılıcı Frenk ülkesine kargaşa salan.

tıg-ı zulm-tirâş ü o keff-i deryâ-paş: Zülmü yok eden kılıç ve deniz gibi cömert el.

tıg-i cihân-dâver-i seyyâre çeşm: Gezegenin gözlü dünya hükümdarının kılıcı.

tıg-ı keff-i ehl-i hudâ: Hidayet ehlinin elinin kılıcı.

tıg-keş-i zînet ü fer: Parlaklık ve zinet kılıç çeken.

tınâb-ı hayme-i kadri şihâb-ı çarh-ı sâlârî: Değerinin çadırının ipi önderlik göğünün göktaşı olan.

tırâzende-i şer'-i nebevî: Hz. Muhammed'in şeriatini süsleyen.

tırâzende-i taht u efser: Taç ve tahtı süsleyen.

tıg-ı bürrinde-i zalim-fiken-i dest-i kaza: Kaza elinin zalim yıkıcı keskin kılıcı.

tigile meydan-ı rezmün Rüstem-i destanı: Kılıç ile savaş meydanının destanlaşan Rüstem'i.

tir-hat: Ok sakallı.

tir-endâz: Ok atıcı.

tuğ-ı şeref-i tâli'-i sadrû'l-vüzerâ: Talihi şerefli vezirler başının tuğu.

türâb-ı âsitânı melce-i Dârâ vü Dâver: Dârâ ve Dâver'in sığınmasının toprağının eşiği.

ukde-güşâ-yı ahabab: Dostların düğüm açıcısı.

‘ulüvv-i devleti bed-hâha kesr-i şân: Bahtının yüceliği kötülük isteyenlerin şânını kıran.

vâkıf-ı dil-i her râz-ı müşkilat-ı zamir: Kalplerin içinden geçen her sırrı bilen.

vâkıf-ı meşgale-i lübb-i nizâm-ı ‘âlem: Dünya düzeninin işlerinin özünü bilen.

vâkıf-ı sırrü’l-hikem-i Yunanî : Yunan felsefesinin sırrlarını bilen.

vâlâ-güher, saf-zamir : Yüksek cevherli, temiz kalpli.

vâlâ-nijâd: Yüksek soylu.

vâris-i memleket-i heft-iklim: Yedi ülkenin memleketinin varisi.

vâsita-i emn ü emân: Güven ve huzur aracı.

vefâ-dâr: Vefalı.

vefk-ı bâzû-yı cihân-hırz-ı giribân-ı zaman: Zamanın yakasının dünya sığınağının kol muskası.

vefk-i dihim-i sadâret: Sadaret tacının muskası.

vekîl-i dâver-i ‘âlem: Dünya hükümdarının vekîli.

vekîl-i devlet-i sultân-ı İskender-tüvan: İskender gibi güçlü sultanın devletinin vekîli.

vekîl-i mutlak-ı şâh-ı cihân: Dünya padişahının mutlak vekîli.

vekîl-i mutlak-ı hâkân-ı âfitâb-cemâl: Güneş yüzlü padişahın mutlak vekîli.

vekîl-i pâdişeh: Padişahın vekîli.

vekîl-i re’y-i sultân-ı cihân-dar: Büyük hükümdarın sultanının oyunun vekîli.

vekîl-i re’y-i pür-nûru felekde neyyir-i a’zam: Aydınlık düşüncelerinin gökyüzündeki vekili güneş olan.

vekîl-i şeh-i Rum u ‘Arab u Hind u ‘Acem: İran, Hind, Arap ve Anadolu şehinin vekîli.

vekîl-i zıll-i Yezdânî umûr-ârâ-yı sultânî: Sultanın işlerini süsleyen Tanrı’nın gölgesinin vekîli.

veliyy-i ni’met-i ‘alem: Alemin nimet sahibi.

veliyy-i ni’met-i erbâb-ı dâniş ü idrâk: Kavrama ve bilgi erbabının nimet sahibi.

veliyy-i ni’met-i sofrâ-keşân-ı hıttâ-i cûd: Cömertlik ülkesinin sofrâ çeken nimet sahibi.

veliyyü’n-ni’am-ı kubbe-nişân: Kubbealtı vezirlerinin velinimeti.

velvele-ârâ-yı nevbet-i şâhî: Hükümdarlık nevbetini süsleyen.

verâ-yı tavk-ı beşer: İnsanlığın gerdanlığının halkı.

vezîr ibn-i fuhûlü'l-vüzerâ: Akıllı vezirlerin oğlu vezir.

vezir ibn-i vezir-i a'zam: Sadrazamın oğlu vezir.

vezîrân-ı cihânın şân u şevketle ser-efrâzı: Dünya vezirlerinin şân ve şevketle başta geleni.

vezîr-i şâh-ı cihân: Dünya padişahının veziri.

vezîr-i şâh-nazar: Padişah bakışlı vezir.

vezîr-i 'âdil ü kâmil: Olgun ve adaletli vezir.

vezîr-i 'alem-ârâ: Alemi süsleyen vezir.

vezîr-i a'zam: Sadrazam.

vezir-i a'zam İbrahim Paşa-yı mu'azzam: Azametli sadrazam İbrahim paşa.

vezîr-i a'zam u ekrem: Çok cömert sadrazam.

vezîr-i a'zam u ekrem Murad-ı alem u adem: İnsanların ve alemin cömert sadrazamı.

vezîr-i a'zam u hem-vare nazım-ı 'alem: Alemi her zaman düzeleyen sadrazam.

vezîr-i a'zam ü destûr-ı ekrem: Cömert vezir.

vezîr-i a'zam-ı şâhinşeh-i ferid ü vahid: Tek ve biricik şahlar şahının sadrazamı.

vezîr-i a'zam-ı Dârâ-reviş-be-istiklal: İstiklalde Dârâ gidişli sadrazam.

vezîr-i a'zam-ı sâhib-kırân-ı Kisra-dâd: Kisra adaletli muzaffer şahın sadrazamı.

vezîr-i a'zam-ı sâhib-nigin: Mühür sahibi sadrazam.

vezîr-i a'zam-ı sultân-ı âsumân-dergâh: Gökyüzü makamlı sultanın sadrazamı.

vezîr-i a'zam-ı zi-şân-ı hazret-i paşa: Sayın paşanın şerefli sadrazamı.

vezîr-i Aristo-meniş: Aristo huylu vezir.

vezîr-i Aristo-nazir: Aristo gibi vezir.

vezir-i Aristu-sedâd: Aristo doğruluğundaki vezir.

vezîr-i Âsaf-insaf-ı şeh-i Cem-iktidâr: Cem iktidarlı şahın Asaf gibi insafli veziri.

vezîr-i âsumân-haşmet: Gökyüzü görkemli vezir.

vezîr-i bî-hemtâ: Benzersiz vezir.

vezîr-i Cem-'azamet: Cem ululuğundaki vezir.

vezîr-i Cem-mısdak: Cem kriterli vezir.

vezîr-i Cem-şüref: Vezirlerin Cem şerefli.

vezîr-i cihân: Dünyanın veziri.

vezîr-i cihân-gir: Büyük hükümdarın veziri.

vezîr-i cihân-gir-i mülk-i ‘Osmânî: Osmanlı mülkünün hükümdarının veziri.

vezîr-i dil-âver: Yürekli yiğit.

vezîr-i ferruh-dem: Kutlu anın veziri.

vezîr-i has ‘âdil: Adalete özgü vezir.

vezîr-i has-ı şehin-şâh-ı ma’delet-güster: Adalet yayan şahlar şahının özel veziri.

vezîr-i hazret-i Hâkân-ı İskender: İskender hükümdarın veziri.

vezîr-i hikem-enduz: Hikmetler kazanan vezir.

vezîr-i hûb-siyer: Güzel yüksek vasıflı vezir.

vezîr-i hüner-enduz-ı re’aya-perver: Halkı besleyen hüner kazanan vezir.

vezîr-i Kahraman: Kahraman vezir.

vezîr-i kâm-rân: Mutlu, isteğine kavuşmuş vezir.

vezîr-i kâr senc ü rast-mi’yâr: İşbilen doğru ölçülü vezir.

vezîr-i kâr-dân: Değerbilir vezir.

vezîr-i kâr-fermâ: İş buyuran vezir.

vezîr-i kevkebe-güster: İhtişam yayan vezir.

vezîr-i ma’delet-güster: Adalet yayan vezir.

vezîr-i mihr-zamir: Güneş gönüllü vezir.

vezîr-i mü’temen: Güvenilir vezir.

vezîr-i mükerrem: Saygıdeğer vezir.

vezîr-i Müşteri-kadr: Müşteri değerli vezir.

vezîr-i nik-siyer: İyi vasıflı vezir.

vezîr-i nik-şiyem-i dâver-i huceste-likâ: Yüzü uğurlu dâverin iyi huylu veziri.

vezîr-i nüktedân: Nükteli sözler bilen vezir.

vezîr-i pâk-gevher: Temiz cevherli vezir.

vezîr-i pür-himem: Yüksek iradelerle dolu vezir.

vezîr-i pür-kerem: Cömertlik dolu vezir.

vezîr-i saff-der-i Âsaf-makam: Asaf makamının saf yaran veziri.

vezîr-i saff-şiken: Saf kıran vezir.

vezîr-i saf-zamîr: Temiz gönüllü vezir.

vezîr-zade vezîr-i zamâne: Zamanın vezir oğlu veziri.

vücûd-ı saltanata ‘ömr-ı câvidân: Saltanatın varlığına ölümsüz ömür.

vücûh ile şâyeste-i cihân-bânî: Her bakımdan dünya hükümdarı olabilecek biri.

vücûh-han-ı kıra'at-ı Hazret-i Kur'an: Hz. Kur'an'ı kıraat usüllerinin hepsiyle okuyabilen.

vüs'at-ı sarf-ı nükûd-ı lutf u ihsân: İhsân ve lutf nakitlerini harcama bolluğu.

var-ı erbâb-ı hüner: Hüner erbabının sevgilisi.

yed-i mü'eyyed-i baht-ı hudâyegan-ı kerîm: Cömert hükümdarın bahtının sağlam eli.

yegâne şâhsüvâr-ı dilîr ü çapûk: Çevik ve yiğitli biricik usta binici.

yegâne: Biricik.

yegâne cihân-dâver-i be-istibdâd: Baskısız biricik hükümdar.

yegâne dâver-i âdil: Adaletli biricik hükümdar.

yegâne dâver-i devr-i zeman: Zamanın devrinin biricik hükümdarı.

yegâne halef-i dûde-i akl-ı evvel: Allahın soyunun biricik halefi.

yegâne hüner-endûz-ı ahâlî-perver: Ahaliyi seven biricik hünerli kişi.

yegâne merd-i hüner-mend-i 'âlem-i ikbâl: Talih aleminin hünerli biricik yiğidi.

yegâne pâdişâh-ı müsta'id: Yetenekli biricik padişah.

yegâne pâdişeh-i Cem-cenâb-ı zi-şân: Şerefli Cem onurlu biricik padişah.

yegâne Rüstem-i pür-dil: Yürekli biricik Rüstem.

yegâne Rüstem-i sâhib-kırân-ı devrân: Dünyanın muzaffer hükümdarının biricik Rüstemi.

yegâne saff-der-i 'asr: Yüzyılın biricik düşman saflarını yaranı.

yegâne saff-der-i alem: Alemin biricik düşman saflarını yaranı.

yegâne saff-der-i ceng-azma: Savaş tecrübesi olan biricik saf yaranı.

yegâne saff-der-i meydân-ı alem: Alemin meydanının biricik saf yaranı.

yegâne saff-der-i meydân-ı rezm-i Kerrarı: Hz. Ali kahramanlığının savaş meydanının biricik saf yaranı.

yegâne sipeh-endâz-ı zafer-yâver: Zafere yardımcı asker yöneten biricik kişi.

yegâne şehen şâh-ı 'alem-ârâ: Alemi süsleyen biricik şahlar şahı.

yegâne şeh-suvar-ı saltanat: Saltanatın biricik at binicisi.

yegâne şeh-süvâr-ı Kahraman-kevkeb: Kahraman yıldızlı biricik at binici.

yegâne şeref-endûz-ı füyûzât-ı kadem: Sürekli feyizlerin biricik sahibi.

yegâne tig-i ser-endâz-ı 'arsa-i merdî: Mertlik meydanının korkusuz biricik kılıcı.

yegâne varis-i genc-i mekârim-i ecdâd: Atalarının cömertlik hazinesinin biricik varisi.

yegâne varis-i mülk-i cihân: Dünya mülkünün biricik varisi.

yegâne-i ‘ahd ü güzîde-i efrad: Zamanın biriciği ve fertlerin seçkini.

yegâne-i ‘ahd ü zeman: Zamanın ve devrin biriciği.

yegâne-i ‘ulema: Bilginlerin biriciği.

yegâne-i a’yân-ı mülk-i ‘Osmânî: Osmanlı mülkünün belli olan biriciği.

yegâne-i afak-ı sadr-ı a’zam: Sadrazam ufuklarının biriciği.

yegâne-i vüzerâ: Vezirlerin biriciği.

yekke-süvâr-ı sipeh-ârâ-yı zemîn: Yeryüzünün ordusunu süsleyen tek binici.

yekke-tâz-ı cihân: Dünyanın düşmana tek başına saldıran yiğidi.

yekke-tâz-ı saf-ı a’da: Düşman saflarına tek başına saldıran yiğit.

yekke-tâz-ı harb u darb: Savaş ve vuruşun düşmana tek başına saldıran yiğidi.

yekke-tâz-ı rûz-ı heyca: Savaş gününün düşmana tek başına saldıran yiğidi.

yektâ ‘alem-efrâz-ı cihân: Dünyanın eşsiz bayrak kaldıranı.

yektâ gevher-i gencine-i lutf-ı ilahi: İlahi lutfun hazinesinin eşsiz cevheri.

yektâ gevher-i tâbendegân-ı sa’âdet: Saadet parlaklığının eşsiz cevheri.

yektâ süvâr-ı ‘arsagâh-ı rezm ü heycâ: Savaş ve kavga meydanının eşsiz binicisi.

yektâ şeh-suvâr-ı Kahramân-sîmâ vü heybet: Kahraman yüzlü ve heybetli eşsiz at binicisi.

yektâ-süvâr-ı arsa-i devrân: Dünya arsasının eşsiz binicisi.

yel-i Rüstem vegâ-yı rûzgâr: Zamanın savaş meydanının Rüstem’inin yeli.

yemm-i ihsân: İhsân denizi.

yemm-i sehab-ı kerem: Cömertlik bulutunun denizi.

yemin-i din ü düvel: Devletlerin ve dinin yemini.

yemin-i saltanat-ı dûd-mân-ı ‘Osmânî: Osmanlı soyunun saltanatının yemini.

Yûsuf-cemâl-i mısır-ı kerem: Cömertlik ülkesinin Yusuf yüzlüsü.

Yûsuf-ı mısır: Mısır’ın Yusuf’u.

Yûsuf-ı mısır-ı hüner: Hüner ülkesinin Yusuf’u.

Yûsuf-ı zaman: Zamanın Yusuf’u.

Yûsuf-ı sani: İkinci Yusuf.

Yûsuf-sûret: Yusuf yüzlü.

zaferle hem-reh: Zaferle aynı yolda olan.

zafer-penâh: Zaferin sığınağı.

zafer-savlet: Zaferin hücumlu.

zafer-yâver: Zafere kendisine yardımcı olduğu.
zafer-yâver-i ‘âlem: Alemin zaferine yardımcı.
zafer-yâver-i gâzî: Gazinin zaferine yardımcı.
Zahhak-bend: Dahhâk’ı bağlayan.
zamân-ı devlet: Devletin kefilî.
zamân-ı emn ü emân: Güven ve huzurun zamanı.
zamân-ı sell-i samsâm-ı ser-endâz-ı mücellâ: Parlak Samsam kılıcının geri çekilme zamanı.
zamîr-i pâki usturlâb-ı mihr-i çarh-ı pür-hikmet: Hikmet dolu feleğin güneşinin usturlabının temiz gönlü.
zamîr-resa: Gönül yetiştiren.
zât-ı melek-haslet-i pür-şefkat ü re’fet: Merhamet ve şefkat dolu melek huylu kişi.
zât-ı vâcibü’t-ta’zîm: Sayılması gösterilmesi şart olan kişi.
zebân-âver-i ‘âlem: Alemin dile getirileni.
zemân-ı devlet-i ümmid: Ümit bahtının zamanı.
zerdûz-ı suhan: Sözüün sırma işleyicisi.
zerre-perver: En küçük parçayı büyüten, besleyen.
zerrin-küle: Altından külah.
zill-ı Hak: Allahın gölgesi.
zill-ı Hudâ: Allahın gölgesi.
zill-ı Hudâ-yı müste’ân: Kendisinden yardım beklenen Allahın gölgesi.
zill-ı memlûd-ı Hudâ: Allahın gölgesi.
zill-ı Yezdân: Allahın gölgesi.
zill-i Hâlk-ı ‘âlem: Alemin yaradanının gölgesi.
zill-i Hudâ-yı müte’al: Yüce Tanrı’nın gölgesi.
zill-i hümayûn-sîmâ: Kutlu yüzlü gölge.
zill-i kâmil-i Yezdân: Yaradanın olgunluğunun gölgesi.
zill-i zâil-i Hazret-i Hak: Allahın koyu gölgesi.
zıya-yı ‘akl-ı kül: Cebrail’in ışığı.
zib-i çarh-ı nüh-kıbab: Dokuz kubbenin feleğinin süsü.
zib-i dîvân-ı şeref-sadr-ı mu’azzam: Azametli şerefli sadrazamın divanının süsü.
zib-i dükkânçe-i hallac-ı keman-ı Rüstem: Rüstem’in yayının Halaç dükkanının süsü.

zîb-i dûşîze-i şân: Kimsenin ulaşamadığı şöhretin süsü.

zîb-i elhân-ı bülbül-i destân-sera-yı rûzgâr: Zamanın destan okuyan bülbülünün şarkılarının süsü.

zîb-i eyvan-ı Hamel: Kuzu çardağının süsü.

zîb-i mesned ü zinet-dih-i mekân: Mekanın zinet vericisi ve makamın süsü.

zîb-i şevket: Ululuğun süsü.

zîbr-i ser-levha-i dîbâce-i ikbâl-i ümem: Ümmetlerin bahtının önsözünün başlığının yazısı.

zinet-efzâ-yı nizâm u nesak-ı ‘Osmânî: Osmanlı tarzının ve düzeninin süsünü arttıran.

zinet-efzâ-yı milk-i dünya: Dünya mülkünün süsünü arttıran.

zi-şân: Şerefli.

zîver efgende-i ârâmgeh-i sadr-ı a’zam: Sadrazamın dinlenme yerinin süsü.

zîver-i ahlâk ile hoş zat-ı melek-hû: Ahlak güzelliği ile melek huylu hoş kişi.

zîver-i ‘âlem: Alemin süsü.

zîver-i eyvân-ı devlet: Devlet çardağının süsü.

zîver-i eyvân-ı felek: Gökyüzünün çardağının süsü.

zîver-i sadr-ı mu’allâ: Yüce sadrazamlık makamının süsü.

zîver-i şükûh ile pîrâye-bahş-ı milk: Görkem süsü ile ülkenin süs bağışlayanı.

zîver-i tâc-i serîr ü dihim: Taç ve tahtın tacının süsü.

zîver-i tahtgâh-ı ‘Osmanî: Osmanlı tahtının süsü.

zîver-i zer-silsile-i ‘Osmânî: Osmanlı soyunun altın süsü.

ziynet-efzâ-yı fezâ-yı dil-i halk-ı ‘âlem: Dünya halkının gönlünün süsünü arttıran.

Zuhal-cay: Zuhal makamlı.

zûr-azmâ-yı ma’reke-ârâ-yı girûdâr: Kavga ve savaş alanını süsleyen güçlü kişi.

zübde-i şâhân-ı alem: Dünya şahlarının özü.

zübde-i mecmu’a-i efrâd-ı beşer: İnsanlığın fertlerinin toplamının özü.

zübde-i zümre-i mülûk-ı cihân: Dünya meliklerinin zümresinin özü.

Zühre-bezm: Zühre meclisli.

zülf-i dil-âviz-i ruh-ı şâhid-i nusret: Allah’ın yardımının şahidinin yanağının güzel saçı.

BİBLİYOGRAFYA

1. AÇIKGÖZ, Namık; *Riyazi Hayatı, Eserleri ve Edebi Kişiliği (Divan, Sakiname ve Düsturül-'Amel'in Tenkitli Metni)*, Yayınlanmamış Doktora tezi, C. 2, Fırat Üni., Elazığ 1986.
2. AKKUŞ, Metin; *Nef'î Divanı*, Akçağ Yay, Ankara 1993.
3. "Anka" Maddesi, İslam Ansiklopedisi, MEB, İstanbul 1993, C.1.
4. ASLANTAŞ, Gazanfer; *Vecihî Hayatı, Eserleri ve Divanı'nın Tenkitli Metni*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. (Yüksek Lisans Tezi), Konya 1994.
5. AYAN, Hüseyin; *Cevrî Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni*, Atatürk Üni. B.evi, Erzurum 1981.
6. BATİSLAM, H. Dilek; *Divan Şiirinin Mitolojik Kuşları Hüma, Anka ve Simurg*, Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi I, İstanbul 2002.
7. BİLKAN, Ali Fuat; *Nâbî Divanı (I)*, MEB, İstanbul 1997.
8. BİLKAN, Ali Fuat; *Nâbî'nin Kasideleri ve Kasideciliği*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1997.
9. CEYLAN, Ömür; *Kuşlar Divanı Osmanlı Şiir Kuşları*, Kapı yay., İstanbul, Mart 2007.
10. COŞKUN, Ali Osman; *Simkeş-zade Feyzî Divanı (İnceleme- Metin- İndeks)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. (Doktora Tezi), Ankara 1990.
11. ÇAĞLI, Adnan; *Vişne-zade İzzetî Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni*, Selçuk Üni., Sos. Bil. Ens. T. Ede. Anabilim dalı, Eski T. E. Bilim Dalı, Y.Lisans Tezi, Konya 1991.
12. ÇAVUŞOĞLU, Mehmed; *Kaside Maddesi*, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri), TDK, Ankara 2000.
13. ÇAVUŞOĞLU, Semiramis; "Kadıızâdeliler", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.24, İstanbul 2001.
14. ÇELEN, Ahmet; *Kelim Hayatı, Eserleri ve Divanı'nın Tenkitli Metni*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. (Yüksek Lisans Tezi), Konya 1994.
15. ÇINAR, Bekir; *Tıflî Ahmed Çelebi Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divanı'nın Tenkidli Metni*, Fırat Üni. Sosyal Bilimler Ens. (Doktora Tezi), Elazığ 2000.

16. ÇIRPAN, Mustafa; *Fasih Divanı*, MEB, İstanbul 2003.
17. DANİŞMEND, İsmail Hami; *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, İstanbul 1972.
18. DEMİREL, Mustafa; *Mehmed Ali Çelebi (Rızayi) Divan Giriş- İnceleme- Metin – Sözlük – Tıpkıbasım*, Çağrı yay., İstanbul 2005.
19. DEMİREL, Şener; *17. Yüzyıl Şairlerinden Şehrî (Malatyalı Ali Çelebi) Hayatı, Sanatı, Divanı'nın Tenkitli Metni ve Tahlili*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. (Doktora Tezi), Elazığ 1999.
20. DİLÇİN, Cem; *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK, Ankara 2000.
21. DÖNMEZ, Abuzer; *Azîm Divanı (İnceleme-Metin)*, İnönü Üni. Sosyal Bilimler Ens. (Yüksek Lisans Tezi), Malatya 1999.
22. DURU, Necip Fazıl; *Sabir Mehmed Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. (Yüksek Lisans Tezi), Konya 1994.
23. ERDEM, Melike; *Bursalı Talib ve Divanı Tenkitli Metin ve İnceleme*, Boğaziçi Üniversitesi (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1994.
24. EREN, Güler; *Osmanlı Ansiklopedisi, Hanedan*, Bilim Editörü Doç. Dr. Kemal ÇİÇEK, Cem OĞUZ, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, C.12.
25. GÜNDÜZ, Yunis; *Nef'i'nin Kasidelerinde Tarihi Perspektif*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans Tezi, Adana 1990.
26. HAMAMİ, Erdal; *Ramî Divanı*, Kültür Bak. Yay. 2754, Ankara 2001.
27. HORATA, Osman; *Nedîm-i Kadîm ve Divançesi*; Kültür ve Turizm Bak. Yay. , 1000 Temel Eser Dizisi:133, Ankara 1987.
28. İNAL, Halil İbrahim; *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, İstanbul 2007.
29. İNAN, Süleyman; *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*, AKM, Ankara 2006.
30. İPEKTEN, Haluk; *Nailî Divanı*, Akçağ yay. Genel Yayın, no: 51, Türk Klasikleri, Divanlar 9, Ankara 1990.
31. İPEKTEN, Haluk; *İsmetî Divanı*, Atatürk Üni. Yay. No: 129, Ede. Fak. Yay. No:31, Araştırma serisi no: 23, Cumhuriyetin 50. Yılı Armağanı, Beylan Matb., Ankara 1974.

32. İPEKTEN, Haluk, *Eski Türk Edebiyatında Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul 1994.
33. İSEN M., MACİT M., HORATA O., KILIÇ F., AKSOYAK H., *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara 2003.
34. KAHRAMAN, Asiye; *İshakzade Zuhuri Divanı*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. (Yüksek Lisans Tezi), Konya 2002.
35. KAM, Ömer Ferit; Haz. Ali YILDIRIM, *Âsâr-ı Edebiye Tedkîkâtı Dersleri*, Elazığ 1998, s.131.
36. KAPLAN, Mahmut; *Neşatî Divanı*, Akademi Kitabevi, İzmir 1996.
37. KARACAN, Turgut; *Bosnalı Alaaddin Sabit Divanı*, Cumhuriyet Üni. Yay., Sivas 1991.
38. KARAKÖSE, Sa'âdet; *Nev'i-zade Atayî Divanı Kısmi Tahlil-Metin* (II. Cilt), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. (Doktora Tezi), Malatya 1994.
39. "Kaside", Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, İstanbul 1985, C:5.
40. KAVRUK, Hasan; *Şeyhülislam Yahya Efendi Divanı*, MEB, Ankara 2001.
41. KAYA, Ali Bayram; *Azmi-zade Halefî Divanı Giriş ve Divan'ın Tıpkıbasımı*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine 894, Harvard Üni. Yakınoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 2003.
42. KAYA, Bilge; *XVII. Yüzyıl Divan Şairi Mantıkî Ahmet Efendi ve Divançesi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. (Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1991.
43. KAYAYERLİ, Ercan; *Selanikli Es'ad Efendi Hayatı, Edebi Şahsiyeti ve Divanı'nın Yeni Harflere Çevirisi*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. (Yüksek Lisans Tezi), Afyon 1997.
44. KOPARAN, Birgül; *Cem'î Hayatı, Edebi Şahsiyeti ve Divanı'nın Tenkidli Metni*, Selçuk Üni. Sosyal Bilimler Ens. (Yüksek Lisans Tezi), Konya 1995.
45. KORTANTAMER, Tunca; *Nev'i-zade Atayî ve Hamse'si*, İzmir 1997.
46. Krenkow F., "Kaside Maddesi", İslam Ansiklopedisi, MEB, İstanbul, C.6.
47. KÜLAHLIOĞLU, Mehmet; *Kadrî Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanı'nın Transkripsiyonlu Metni*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. (Yüksek Lisans Tezi), Konya 1997.

48. KÜLEKÇİ, Numan; *Gani-zade Nadirî Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri, Divanı ve Şeh-namesinin Tenkitli Metni*, Atatürk Üniversitesi (Doktora Tezi), Erzurum 1985.
49. MERMER, Ahmet; *Mezakî Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Mrk yayını, sayı 87, Divanlar Dizisi, S. 3, Ankara 1991.
50. MERMER, Ahmet; *17. yy. Divan Şairi Vecdî ve Divançesi*, MEB, Ankara 2002.
51. Mermer A., Alıcı L., Eflatun M., Bayram Y., Keskin N.; *Eski Türk Edebiyatına Giriş*, Akçağ yay., Ankara 2006.
52. OCAK, Fatma Tulga; *Nef'î ve Eski Türk Edebiyatımızdaki Yeri, Ölümünün Üçyüzdüncü Yılında Nef'î*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1991.
53. OKATAN, Halil İbrahim; *Kafzade Fa'izî Hayatı Eserleri Sanatı- Tenkitli Divan Metni*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. (Doktora Tezi), İzmir 1995.
54. ÖZKIRIMLI, Atilla; "Kaside", Türk Edebiyatı Ansiklopedisi, İstanbul 1983, C:3.
55. ÖZTUNA, Yılmaz; *Osmanlı Devleti Tarihi*, C:2, İstanbul 1986.
56. ÖZYILMAZ, Halime; *Üsküdarlı Sırrî Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni*, Selçuk Üni. Sosyal Bilimler Ens. (Yüksek Lisans Tezi), Konya 1995.
57. ÖZYILMAZ, Kezban; *Kamî Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. (Yüksek Lisans Tezi), Konya 1994.
58. PAKALIN, Mehmet Zeki; *Osmanlı Tarih ve Deyimleri Sözlüğü*, C.II, MEB, 1993.
59. PALA, İskender; *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Akçağ yay., Ankara 2000.
60. SARAÇ, M. A. Yekta; *Klasik Edebiyat Bilgisi (Biçim-Ölçü- Kafiye)*, 3F yayınevi, İstanbul 2007.
61. SARAY, Mehmet; *Türk-İran İlişkileri*, Ankara 1999.
62. SHAW, Stanford J.; (Çev: Mehmet Harmancı), *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C.I, İstanbul 1982.
63. ŞİMŞEK, Kadriye; *Feridun Divanı (Transkripsiyonlu Metin)*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. (Yüksek Lisans Tezi), Kütahya 2002.

64. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (Deyimler, İsimler, Eserler, Terimler)*, C.5, C.7, Dergah yay., 1990.
65. ULUDAĞ, Erdoğan; *Şeyhülislam Bahayî Divanı (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. (Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 1992.
66. UZGÖR, Tahir; *Fehim-i Kadîm Hayatı, Sanatı, Divan'ı ve Metnin Bugünkü Türkçe'si*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Mrk yay., Ankara 1991.
67. UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı; *Osmanlı Tarihi*, III. Cilt, II. Kısım, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1988.
68. ZAVOTÇU, Gencay; *Divan Edebiyatı Kişiler-Kişilikler Sözlüğü*, Aydın Kitabevi, Ankara 2006.
69. <[http://tr.wikipedia.org/wiki/Kara Musa Pasa](http://tr.wikipedia.org/wiki/Kara_Musa_Pasa)> (Erişim Tarihi: 20.01.2008)
70. <[http://tr.wikipedia.org/wiki/Deli Huseyin Pasa](http://tr.wikipedia.org/wiki/Deli_Huseyin_Pasa)> (Erişim Tarihi: 20.01.2008)